

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

L'espoli arqueològic a Catalunya: Sistematització de la tipologia conductual dels furtius

Joan Carles Alay i Rodríguez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
Facultat de Geografia i Història
Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia

Programes de doctorat
Socieconomia de la Prehistòria-Baixa Romanitat
Societat i Cultura

**L'ESPOLI ARQUEOLÒGIC A CATALUNYA:
SISTEMATITZACIÓ DE LA TIPOLOGIA
CONDUCTUAL DELS FURTIUS**

Tesi per optar al títol de doctor en Història (Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia)

Presentada per: Joan Carles Alay i Rodríguez
Dirigida per: Josep Maria Fullola i Pericot

Barcelona, 2015

AGRAIMENTS

Quan tenia nou anys mirava una i altre vegada les imatges en blanc i negre d'un vell llibre en les que es veien "castells" enrunats. Advertint la meva emoció, el meu avi Carles Rodríguez i Andreu em va dir que havia una ciència que ho estudiava: l'Arqueologia. De seguida vaig dir-li que de gran seria arqueòleg. Ell em va respondre, seràs doctor. En homenatge el moment que mai no he oblidat, aquell llibre d'en Joaquim Folch i Torres consta en la bibliografia d'aquest treball. Tampoc mai no he deixat de remirar-lo.

La meva família i molt especialment el meu pare, Joan Alay i Canyelles, sempre m'han recolzat i esperonat a continuar fins acabar. Com també sempre ho ha fet el director de tesi, Josep Maria Fullola i Pericot, malgrat el molt de temps transcorregut des de l'inici.

He d'agrar a totes les persones que han contribuït a fer possible el contingut d'aquest treball. Especialment amics, companys arqueòlegs i membres dels cossos de seguretat. Tots ells es veuran reflectits en el text –potser anònimament- i en la bibliografia. Així mateix a tots els que sense ser partícips del contingut m'han engrescat a fer-ho possible.

També he d'agrar a les entitats en les que tinc alguna responsabilitat –Societat Catalana d'Arqueologia i *Sociedad Española de Investigación de Perfiles Criminológicos*–, especialment durant aquest darrer any, m'han permès dirigir tots els meus esforços a la finalització de la tesi. Des de la Societat Catalana d'Arqueologia he portat a terme molts dels estudis i informes que conformen gran part d'aquest treball. El seu primer president, Josep Barberà i Farràs ha estat i segueix essent el meu mestre.

A tots, el meu més sincer agraiement.

Joan Carles Alay i Rodríguez
Barcelona, octubre de 2015

RESUM

L'estudi tracta el furtivisme arqueològic terrestre a Catalunya.

En primer lloc s'exposen els criteris que han propiciat l'elecció de la denominació "furtivisme" i es proposa un concepte, fonamentat en els continguts legislatius i tenint especial compte en la definició d'espoli del patrimoni històric.

En un segon bloc es desenvolupa la historiografia del furtivisme arqueològic català, proposant una periodificació i emmarcant-lo cronològicament en sentit estRICTE. Es dona una especial consideració a la intensa activitat que va tenir lloc durant la segona meitat del segle XIX i els dos primers decennis del segle XX a Empúries (L'Escala, Alt Empordà), i també durant darrer quart del segle XX, quan l'activitat furtiva fou especialment accentuada.

La tercera part es dedica al furtivisme com a delictes. S'exposen els actuals règims i procediments sancionadors, tant administratius com penals, i es presenta la tècnica de la perfilació criminològica com a eina d'estudi i investigació.

També s'exposen els models d'investigació policial per a aquests casos i es fa una detallada relació dels seus operatius, tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, atesa la coincidència en la legislació bàsica, les similituds i la implicació catalana en molts d'ells. Amb els mateixos criteris, es fa una anàlisi de les resolucions judicials, administratives i penals, prenent especial consideració els motius d'al·legació més freqüents i les causes que han portat a la desestimació o arxiu de la majoria de diligències incoades.

En aquest mateix apartat, sobre delictes i furtivisme, es dedica un important espai a la descripció, classificació i interpretació dels indicis materials i conductuals vinculats a les activitats furtives.

Les dades obtingudes en els apartats anteriors permeten proposar i sistematitzar, en un quart bloc, una tipologia conductual dels furtius catalans. Constitueix l'objecte principal de la tesi. Es desenvolupen i relacionen aspectes demogràfics, de *modus*

operandi, signatura, geogràfics i de comportament derivat sobre els diferents tipus, subtipus, categories i subcategories que s'han indicat.

En la cinquena part es plantejen models de Protocols d'actuació, elaboració de valoracions econòmiques i informes, especialment dirigits als arqueòlegs a fi de facilitar poder-los diligenciar, en cas necessari, així com contribuir a la investigació acadèmica del furtivisme.

El sisè apartat relaciona diverses classificacions de probables mesures de resolució. La seva anàlisi requereix d'un acurat estudi fóra de l'abast del present treball. L'apartat es tanca amb la possibilitat de la recontextualització dels valors científics lesionats per una activitat furtiva, com a exemple d'una de les múltiples línies d'investigació que pot permetre l'anàlisi del furtivisme arqueològic.

El darrer bloc aprofundeix l'estudi del cas del furtivisme arqueològic a la Vall de Cabrera de Mar (Maresme), on s'exemplifiquen i posen de manifest quasi bé tots els aspectes que han estat tractats. Les experiències resultants poden generalitzar-se i ser de gran utilitat arreu del país.

Finalment, es presenten les Conclusions obtingudes, que evidencien que l'estudi del furtivisme arqueològic permet nombroses vies d'investigació acadèmica pendents de desenvolupar.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ: METODOLOGIA I OBJECTIUS	9
I.- DENOMINACIÓ I CONCEPTE	
I.1.- Denominació: ¿Furtius o Clandestins?	15
I.2.- Concepte	
I.2.1.- Espoli	16
I.2.2.- Furtivisme	18
II.- MARC CRONOLÒGIC	
II.1.- El Pre-furtivisme arqueològic	25
II.2.- El Proto-furtivisme arqueològic	30
II.3.- El Furtivisme arqueològic	57
III.- FURTIVISME I DELICTE	
III.1.- Conceptes de delicte penal i criminològic	95
III.2.- Els règims sancionadors	
III.2.1.- El règim sancionador administratiu	97
III.2.2.- El règim sancionador penal	101
III.3.- Els procediments sancionadors	
III.3.1.- El procediment sancionador administratiu	118
III.3.2.- El procediment sancionador penal	122
III.4.- El perfil criminològic: eina d'estudi i investigació	127
III.5.- Els operatius policials	139
III.6.- Les resolucions judicials	207
III.6.1.- Les resolucions judicials administratives	211
III.6.2.- Les resolucions judicials penals	221
III.7.- Els indicis materials i conductuals	
III.7.1.- La Criminalística	241
III.7.2.- Els indicis: Concepte i custòdia	243
III.7.3.- Els indicis en les activitats furtives	246
III.7.4.- El lloc dels fets	312

IV.- TIPOLOGIA CONDUCTUAL DELS FURTIUS	
IV.1.- Les diferents tipologies	321
IV.2.- Vers una tipologia pròpia	328
IV.3.- Una proposta tipològica	329
IV.4.- La mostra estadística	333
IV.5.- Perfil Demogràfic	340
IV.6.- Modus Operandi	359
IV.7.- Signatura	368
IV.8.- Perfil Geogràfic	373
IV.9.- Conductes derivades	377
V.- PROTOCOLS D'ACTUACIÓ, ELABORACIÓ DE VALORACIONS I INFORMES	
V.1.- Protocols d'actuació davant activitats arqueològiques furtives	381
V.2.- Elaboració de Valoracions econòmiques de les activitats furtives	388
V.3.- Elaboració d'Informes pericials i tècnics	404
VI.- MESURES DE RESOLUCIÓ DE LES ACTIVITATS FURTIVES ALS JACIMENTS ARQUEOLÒGICS I RECONTEXTUALIZACIÓ DELS VALORS CIENTÍFICS LESIONATS	
VI.1.- Les mesures de resolució	411
VI.2.- La recontextualització dels valors científics lesionats	414
VII.- ESTUDI DE CAS: CRONOLOGIA I TIPOLOGIA DEL FURTIVISME ARQUEOLÒGIC A LA VALL DE CABRERA DE MAR (MARESME)	
VII.1.- Els jaciments arqueològics de la Vall de Cabrera de Mar	416
VII.2.- Investigació arqueològica i furtivisme a la Vall de Cabrera de Mar	421
VII.3.- Tipologia del furtivisme a la Vall de Cabrera de Mar	467
VII.4.- Els jaciments arqueològics de la Vall de Cabrera de Mar: Valoració de risc	491
CONCLUSIONS	495
BIBLIOGRAFIA	509

INTRODUCCIÓ: METODOLOGIA I OBJECTIUS

En principi es plantejà aquest treball com un estudi de l'espoli arqueològic a Catalunya. En el moment d'elaborar la tesi de llicenciatura vaig considerar oportú iniciar la tasca introduint la problemàtica del furtivisme arqueològic. Era una primera aportació, resultat d'experiències recollides entre els diferents implicats (arqueòlegs, jutges, advocats, policies,...), pretenent arribar a una concreció conceptual, elaborada a partir de tots aquests diferents punts de vista, que servís per esvair dubtes i divergències entre els diferents implicats i el propi col·lectiu. En aquest sentit, es va treballar sobre tot en els fonaments jurídics i en establir uns primers conceptes i línies d'investigació: es va delimitar el concepte de furtivisme, concretar un marc cronològic, verificar el marc legal i aportar unes primerenques tipologia i perfilació conductuals dels furtius catalans¹.

El que havia de ser la fonamentació d'un dels apartats de la tesi va obrir tantes expectatives que finalment, d'acord amb el nostre director, vaig decidir modificar l'objecte de la mateixa per aprofundir sobre el furtivisme.

En essència, l'objecte d'aquest treball és l'estudi del furtivisme arqueològic des d'un punt de vista acadèmic. Pràcticament no hi ha antecedents, almenys des de l'Arqueologia². En conseqüència he estructurat la tesi de forma que serveixi per introduir-nos en aquest estudi, alhora que volem plantejar i contribuir en la resolució, si s'escau, d'algunes hipòtesis.

¹ ALAY, JC (2000).

² En els darrers anys s'han publicat alguns articles que es circumscriuen en l'encara molt recent disciplina denominada Arqueologia pública o comunitària. Aquesta, s'ha desenvolupat en els últims cinc anys i pretén ser l'estudi de les relacions entre l'arqueologia i la societat actual, tractant qüestions relatives a les implicacions socials, polítiques i econòmiques. Entre els seus àmbits d'actuació hi ha el tràfic il·lícit d'antiguitats, on sobre surt la tasca que es dur a terme des de la Universitat de Glasgow a través del programa de recerca *Trafficking Culture* (<http://traffickingculture.org/>). De fet, manté la línia de *The Illicit Antiquities Research Center*, fundat l'any 1996 pel professor Colin Renfrew, en el *McDonald Institut for Archaeological Research* de la Universitat de Cambridge. Aquest Centre -clausurat l'any 2007- estava dirigit per Neil Brodie, actual cap de *Trafficking Culture*.

El furtivisme és un fenomen d'abast global i, tot i esser essencialment el mateix, cada àrea -més o menys extensa- té les seves pròpies peculiaritats. La primera limitació d'aquest treball ha estat **acotar el marc geogràfic en als actuals límits de Catalunya**. Malgrat tot, no deixarem de fer referència a situacions ocorregudes arreu del món i especialment a la resta de l'Estat, amb el que es comparteixen legislacions i jurisdiccions sobre la matèria.

Delimitat territorialment, s'abordarà, en un primer apartat, les qüestions de la **denominació i concepte**. Totes dues es van tractar en la tesi de llicenciatura, però donada la seva transcendència s'hi ha de insistir. Atesa la inexistència d'una denominació pròpiament catalana s'argumentarà el perquè de l'opció furtivisme front d'altres que també són comunes en el país. Tot seguit actualitzarem el concepte, diferenciant-lo clarament del d'espoli amb el que guarda evident relació i es confon habitualment.

El segon apartat tractarà del **marc cronològic** que també es va exposar i determinar en el primer treball. Ara es pretén anar més enllà i iniciar la recerca de la historiografia del furtivisme. La tasca presenta molts inconvenients en tractar-se d'uns fets quasi bé sempre il·lícits, on les fonts són molts escasses i sovint es contradiuen. Malgrat tot, es farà amb la màxima objectivitat, verificant les fonts i procurant destriar entre el que és realitat i els supòsits.

Es planteja que la historiografia del furtivisme no sigui únicament una relació de fets, sinó que pugui esdevenir un eina de investigació que ens permeti interpretar correctament estructures espoliades en el seu moment i identificar la veritable procedència de peces, algunes d'elles molt emblemàtiques, que es mantenen en dipòsits, magatzems o vitrines sense més informació que una cronologia aproximada i un origen incert.

La historiografia esdevindrà també una valuosa font de dades que ens permetran desenvolupar la tipologia dels furtius catalans, possibilitant la seva adequació a les diferents etapes cronològiques que hem diferenciat.

En el tercer apartat s'aprofundirà en el **furtivisme com a conducte delictiva**. L'autorització per a realitzar intervencions arqueològiques és un acte administratiu i, en conseqüència, el seu incompliment comporta una infracció administrativa. Davant la polèmica doctrinal de si els conflictes generats pel furtivisme han de ser gestionats preferentment pel procediment administratiu, d'acord amb el seu origen, i només de forma excepcional per la via penal, considero que ha de ser el contrari. Malgrat la seva indiscutible filiació administrativa, les motivacions i greus conseqüències permeten qualificar el furtivisme arqueològic com a delicte i és el que es pretén argumentar en aquest apartat. Serà el més multidisciplinar, doncs a més dels coneixements i conceptes arqueològics s'utilitzaran terminologies i continguts d'altres disciplines,

entre les que destaquen el Dret, la Criminologia i la Criminalística³. Comportarà també la utilització de fonts sovint difícilment assequibles i contradictòries, com anirem referint en el seu moment.

Estructurarem aquest tercer apartat amb els següents continguts,

a.- Verificació dels **conceptes de delicte** tant des del punt de vista jurídic com criminològic, aclarint terminologies amb la finalitat de confirmar o desmentir el furtivisme arqueològic com a conducta delictiva.

b.- Anàlisi dels actuals **règims sancionadors**, tant administratiu com penal. La revisió de les opinions dels diferents autors i experiències d'aplicació ens permetrà més endavant elaborar les nostres propostes.

c.- Anàlisi dels actuals **procediments sancionadors**, administratiu i penal, seguint la mateixa línia que en l'apartat anterior.

d.- Introducció a la **tècnica del perfil criminològic**, verificant les possibilitats del seu ús com a eina d'estudi i investigació del furtivisme arqueològic.

e.- Exhaustiu repàs i anàlisi de tots els **operatius policials** duts a terme fins ara, tant a Catalunya com a l'Estat. Constitueixen una inesgotable font de dades i experiències que ens facilitaran definir les tipologies, alhora que identificar errors i encerts de molta utilitat per concretar les propostes d'actuació, tant per part dels cossos de seguretat com pels arqueòlegs.

f.- Exhaustiu repàs i anàlisi de les **resolucions judicials**, tant administratives com penals, a les que hem pogut tenir accés. Igualment constitueixen una important font de dades i el seu estudi permet, molt especialment, identificar les mancances que sovint ha comportat l'arxiu o absolució de casos que aparentment no oferien cap dubte quant a la responsabilitat dels furtius encausats.

g.- Identificació dels **indicis materials i conductuals** de les activitats furtives. Una part molt significativa dels casos i resolucions judicials s'arxiven o desestimen per manca d'indicis que permetin identificar o vincular els presumptes furtius amb l'activitat espoliadora que han portat a terme. Dedicarem un espai relativament considerable del treball a identificar, classificar i descriure els principals indicis relacionats amb una

³ La meua formació en aquest sentit, es fonamenta en tres anys de la llicenciatura de Dret a la Universitat de Barcelona (1977-1981), un curs sobre "*Criminologia: teoria de la Criminalidad*" a la *Universidad Nacional de Educación a Distancia* (2005), el Diploma de "*Especialización en Investigación de la Escena del Crimen*" de la Universitat de València (2010), en el curs "*La técnica del perfil criminológico (profiling) en la investigación y gestión de agresores seriales*" de la Universitat Catòlica de València "*San Vicente Mártir*" (2006) i el "*Título de Experto en elaboración de Perfiles Criminológicos*" de la *Sociedad Española de Investigación de Perfiles Criminológicos* (2011).

activitat furtiva. Analitzarem des de les remocions de sòl fins els cada vegada més sofisticats i assequibles aparells.

Precisament la importància i especificitat dels indicis en la diferenciació tipològica dels furtius, obliga a la segona gran limitació del present treball: **l'estudi de les activitats furtives subaquàtiques.**

El medi aquàtic condiona a l'arqueologia subaquàtica, obligada a adaptar la metodologia i utilitzar tècniques adients per aconseguir els seus objectius que, en definitiva, són els mateixos que en l'arqueologia terrestre⁴. Les legislacions marítima i internacional afecten molts dels jaciments submarins, conformant un règim jurídic molt específic⁵. Amb tot, s'ha acabat constituint en una especialitat que difereix amb molts aspectes, sobre tot formals, de la terrestre.

Aquestes mateixes diferències es reflecteixen en els furtius subaquàtics. Encara que essencialment és probable que les seves tipologies no difereixin en excés o siguin fins i tot quasi bé idèntiques hi ha moltes dissemblances a tenir en compte. Per exemple, hi ha empreses amb medis ingents, tècnics i humans, dedicades a la "recerca de tresors" submarins –recordem el cas *Odyssey*⁶– i també de més modestes però amb conseqüències similars pel patrimoni arqueològic submergit –el cas de la *Fundació Argo Maris* implicada en la denominada *Operació Circinus*⁷– que difícilment podem trobar en el medi terrestre o almenys intervenint de forma tan oberta.

És important destacar que molts dels indicis de les activitats furtives subaquàtiques difereixen substancialment dels de les terrestres. Una part significativa d'aquest estudi es fonamenta precisament en els indicis de les intervencions furtives per identificar les tipologies proposades. Fins els moment no m'ha estat possible accedir a verificar cap jaciment subaquàtic espoliat ni fer cap estudi que em permeti determinar i classificar els esmentats indicis en el medi aquàtic. Tampoc he aprofundit en l'específica legislació marítima que tant incideix en aquest tipus d'activitats. Per tots aquests motius, no considero objectivament possible la inclusió de les intervencions subaquàtiques en el marc del present estudi. Malgrat tot, no es deixarà de fer referència i és una tasca pendent sobre la que ja he començat a recollir dades.

Les informacions històriques, administratives, judicials i indiciàries, així com l'experiència, ens permetran proposar en el quart apartat una **tipologia dels furtius catalans**. Verificarem les experiències de totes les tipologies donades a conèixer fins el

⁴ NIETO, FJ (1984), pàg.20 i (2009), així com DE JUAN, C (2009).

⁵ AZNAR, MJ (2004) i ALMEIDA, M (2009).

⁶ ALVAREZ, EM (2008); CARRERA, FJ (2009); ALBERT, MA i ORTIZ, M (2012) i AZCONA, A (2014).

⁷ En l'*Operació Circinus*, duta a terme per la Guàrdia Civil i donada a conèixer el setembre de 2013, es va desmantellar una xarxa dedicada a l'espoli arqueològic submarí a les costes catalana i balear. Es farà esment a la mateixa en l'apartat sobre operatius policials.

moment i que hem pogut localitzar. També repassarem l'evolució de la pròpia tipologia, inicialment proposada en la tesi de llicenciatura, per acabar definint-se una de nova que s'ajusta i fonamenta en tota la recopilació de dades obtinguda en els apartats anteriors.

Quan fa bastants anys em començava a interessar pel tema, recordo que, en tractar-lo amb un càrrec de l'Administració, em confessava que un dels inconvenients que tenien en la lluita contra el furtivisme era precisament la manca d'una tipologia definida: tant podien espoliar els joves com els més grans, els que tenien pocs estudis com els universitaris,... . Transcorreguts més de trenta anys no hi ha cap dubte de l'existència de unes tipologies ben definides dels furtius, cada una d'elles diferenciada amb les seves pròpies característiques, tant personals com d'actuació. La tipologia que ara es presenta és una nova contribució a aquest debat.

No ens limitarem a definir tipus, subtipus, categories i fins i tot subcategories, sinó que sobre elles realitzarem una sistematització en base a la perfilació conductal concretant aspectes demogràfics, criminològics i criminalístics.

Hipotèticament considero que és possible identificar la tipologia d'un furtiu, i fins i tot a ell mateix, a partir dels indicis que sempre deixa en el lloc dels fets. La sistematització que desenvoluparem en aquest treball a partir de la tipologia proposada, aplicant tant mètodes inductius com deductius, pretén demostrar-ho o, almenys, contribuir a avançar en aquest sentit.

El cinquè apartat és eminentment pràctic. Les activitats furtives comporten pels arqueòlegs un reguitzell de gestions, allunyades de la seva funció i que obliguen a interactuar amb col·lectius que utilitzen metodologies i vocabularis propis. Com deia al principi, l'esvaire aquestes divergències i aconseguir una coordinació de tots els implicats per arribar a l'objectiu comú era ja una de les pretensions de la tesi de llicenciatura. En aquest apartat es proposen uns **models de protocols conjunts d'actuació, informes i valoracions** que són fruit d'experiències pròpies i alienes. No és únicament una guia orientativa sinó que, sobre tot, ens permet entreveure les possibilitats que ofereix aprofundir en l'estudi del furtivisme arqueològic.

El tema del sisè apartat, les **mesures de resolució**, podria ser tan extens que per si sol donaria per una o més tesis. En principi, no tenia ni previst d'entrar-hi però atesa la seva rellevància finalment vaig decidir fer ni que fos una petita referència. Em limitaré a proposar una classificació o tipologia de les mesures que ens permet albirar les possibilitats d'estudi que ofereix.

De la mateixa manera, s'acabarà aquest sisè apartat plantejant la possibilitat de recontextualitzar el que en principi es dona per perdut a causa de les activitats furtives. En definitiva, es tanca l'apartat però obre expectatives a noves investigacions.

El setè i darrer apartat, dedicat a **l'estudi de cas de la Vall de Cabrera de Mar (Maresme)**, pretén exemplificar en un indret concret tot o gran part del que hem desenvolupat en el treball. A la Vall de Cabrera hi ha molts i importants jaciments arqueològics amb cronologies des de la Prehistòria fins a la Edat Moderna que han sofert un intens espoli. En els darrers trenta-dos anys he tingut oportunitat de recollir informació sobre el tema i inclús intervenir personalment en alguns dels casos més significatius. Documentació i experiència ens han facilitat investigar sobre el furtivisme i obtenir resultats que es poden extrapolar a tot el territori.

A la fi, els set apartats ens permetran argumentar conclusions, verificant o desmentint les diferents hipòtesis que s'aniran formulant al llarg de l'estudi.

I.- DENOMINACIÓ I CONCEPTE

Es diu que la recerca de tresors és el segon ofici més antic⁸. Obrir tombes i escorcollar amagatalls de fabuloses riqueses ha estat, i segueix essent, una activitat practicada arreu del món.

El Castell de Llinars (Vallès Oriental) va esfondrar-se en un terratrèmol la nit del 24 al 25 de maig de 1448. Quedà tan malmès que mai es tornà a habitar. Cinc segles més tard, en els primers anys setanta de mil nou-cents, s'hi portà a terme una excavació arqueològica. Malgrat haver servit de pedrera en construir la veïna masia de Can Bordoï i en marginar els terrenys propers, semblava bastant "intacte". L'extracció de carreus i pedres desbastades d'aquesta oportuna pedrera no explicava, a criteri dels excavadors, "una mescla i dispersió de materials tan acusada"⁹ com la que descobriren en el fossat.

Com l'existència del Castell s'havia gairebé perdut i el turó que el contenia era cobert de vegetació, per força la profunda remoció del fossat havia de ser bastant antiga. A títol hipotètic, va proposar-se que potser havia estat "*immediata a la destrucció, a fi de recuperar objectes preciosos o per algun altre fi anàleg*"¹⁰. Tot i que pugui tractar-se dels vestigis d'un rescat, promogut pels senyors del castell, no es poden descartar altres possibilitats. Podríem ser davant els indicis d'una antiga recerca de suposats "tresors".

En l'actualitat, l'extracció de material d'un castell medieval, així com la recerca d'objectes en el mateix, les qualificariem d'espoli i de furtivisme arqueològics. En els diccionaris, espoliar vol dir desposseir a algú d'allò que li pertany i actuar furtivament vol dir fer-ho d'amagat.

Malgrat les múltiples opcions de conceptuació que podem trobar o fins i tot construir, he considerat que la millor opció per comprendre l'abast del significat d'ambdós, en el marc del Patrimoni Històric i particularment en el d'aquest estudi, són els conceptes que podem extreure dels vigents texts legals. Abans però d'entrar-hi cal aclarir el perquè d'anomenar-los furtius.

I.1.- Denominació : ¿ Furtius o Clandestins ?

Malgrat la seva llarga tradició en el territori que avui ocupa Catalunya, les persones que s'han dedicat a aquesta activitat mai no n'han gaudit d'una que els sigui pròpia. En altres indrets han heretat o creat mots propis: *Tombaroli* a Itàlia, *Huáqueros* a Perú,

⁸ MEYER, KE (1990), pàg.139.

⁹ MONREAL, L i BARRACHINA, J (1983), pàgs.79-80.

¹⁰ MONREAL, L i BARRACHINA, J (1983), pàg.79.

Gúaqueros a Colòmbia, *Moneros* i *Esteleros* a Mèxic, *Huecheros* a Guatemala i Belize, *Idol-runners* a Índia, *Piteros* a Andalusia, *Toperos* a Murcia,... . A Catalunya, han estat i són saquejadors, rapinyaires, violadors de tombes, lladres,... . Els arqueòlegs catalans rarament els han motejat específicament, utilitzant qualificatius com pirates, clandestins o furtius.

En l'actualitat, els adjectius clandestí i furtiu són els més comunament utilitzats, com a sinònims, per qualificar aquest tipus d'intervencions. D'acord amb les definicions del Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans¹¹ *una acció clandestina és una acció oculta, feta secretament, com essent il·lícita*. Tanmateix una acció furtiva *es fa d'amagat, procurant escapar de les mirades, de l'atenció, de la gent i, per extensió, il·legal*.

No és la primera vegada que tracto la qüestió¹², i fa temps vaig decidir-me pel terme "furtiu" considerant que significativament era el que més s'hi ajustava.

Etimològicament, furtiu procedeix del llatí *furtivus*. En Dret Romà no es diferenciava el furt del robatori, utilitzant per ambdós l'expressió *furtum*.

La més socialment acceptada idea d'il·legalitat en l'acció furtiva, així com la seva arrel vinculada al robatori i al furt, em confirmen la preferència per aquest qualificatiu. L'inconvenient és que, fóra del context arqueològic, socialment i quasi de forma espontània es relaciona amb la cacera o la pesca i acostuma a precisar d'aclariments¹³. Amb tot, seguirem pendents de si mai podem afegir un mot propi al vocabulari¹⁴.

I.2.- Concepte

I.2.1.- Espoli

L'article 4 de la *Ley 16/985 del Patrimonio Histórico Español*¹⁵ defineix l'**espoli**, als efectes d'aquesta llei, com ***tota acció o omissió que posi en perill de pèrdua o destrucció tots o algun dels valors dels béns que integren el Patrimoni Històric Espanyol o pertorbi l'acompliment de la seva funció social***¹⁶.

En aquest article es conceptuava l'espoli per primera vegada en una normativa relativa a Patrimoni Històric en l'Estat espanyol. La interpretació que en feia el legislador sobre

¹¹ Edició de 1995.

¹² ALAY, JC (2000).

¹³ Recordo una entrevista amb un cap del Guàrdia Civil en la que, després d'una bona estona d'estar parlant ens adonarem que mentre jo parlava dels furtius de l'Arqueologia, ell estava convençut de que estàvem tractant dels caçadors.

¹⁴ En Joan Serra Vilaró qualificava de "*cercadors de calaveres*" als espoliadors de la Cova de Boixadera dels Bancs (Montmajor, Berguedà). Esmentat a CASTANY, J i altres (1990), pàg.145. Dissortadament no és un mot que es pugui generalitzar.

¹⁵ *Boletín Oficial del Estado* (BOE) núm.155 de 29 de juny de 1985.

¹⁶ Aquest concepte va tractar-se en ALAY, JC (2000), pàgs.50-53.

l'espoliació superava amb escreix la dels diccionaris lingüístics¹⁷ i no deixà indiferent a ningú.

Si bé obria un ampli ventall de possibilitats en la protecció del Patrimoni, incloent les omissions (no només accions), la lesió dels seus valors i funció social (no només del bé, pròpiament dit)¹⁸, aquesta generosa amplitud obria alhora recels sobre probables interferències competencials amb les Comunitats Autònomes –en matèria de protecció-. En aquest sentit, tant la Generalitat de Catalunya com el Govern Basc, interposaren recursos de inconstitucionalitat¹⁹, resolts a la fi per la Sentència 17/1991 de 31 de gener del Tribunal Constitucional.

En el seu setè fonament jurídic, l'esmentada resolució ratificava la constitucionalitat del concepte. Entenia que l'àmplia definició tractava d'intensificar la protecció dels béns culturals, dotats *ex lege*²⁰ d'unes característiques especials. Recordava que la vigent Constitució de 1978 vincula a tots els poders públics, i referia que el concepte no tan sols respectava l'acció protectora de les Comunitats Autònomes vers el Patrimoni Històric sinó que les que estimulava a fer-ho i, només en el seu defecte, s'autoritzava l'actuació de l'Estat²¹.

El mateix setè fonament de la Sentència clarifica el concepte d'espoli exposant que a més de referir-se al deteriorament o destrucció dels béns culturals, s'estén a la privació arbitrària i irracional de l'acompliment normal del que constitueix el propi fi del bé segons la seva naturalesa, quant portador de valors d'interès general també necessitats de ser preservats. Així doncs, la llei nomena **pertorbació de l'acompliment de la seva funció social** a la privació del destí i utilitat general que és propi de cada un dels béns, encara que no hagin sofert cap dany material. Insisteix la Sentència que la funció social del bé cultural està determinada pel destí i utilitat que directament deriva

¹⁷ Acció de desposseir, segons el Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans o la de "despojar con violencia o iniquidad" en el de la Llengua Castellana de la Reial Acadèmia. Procedeix del substantiu llatí "spolium-ii", fonamentalment amb els mateixos significats. Per entendre la veritable dimensió d'aquest terme, sempre he trobat especialment il·lustratiu els "spoliarium" dels amfiteatres romans, sales on es rematava als gladiadors vençuts i es despullava totalment els cadàvers (AUGET, R (1985), pàg.53), desposseint-los no tan sols de la vida sinó també de tota senya d'identitat.

No he pogut trobar l'origen del concepte que apareix en la Llei de Patrimoni. José Luís Álvarez Álvarez, actiu membre en la Ponència redactora del text legal, no en fa cap referència en la seva completa monografia sobre la gènesi d'aquesta Llei (ALVAREZ, JL (1989)). Tampoc ho fan les Tesis i estudis elaborats sobre la Llei, limitant-se en tot cas a comentar la Sentència del Tribunal Constitucional (ALEGRE, JM (1991 i 1994 –pàgs.772-775 del Vol.II-)) a la que ens referirem tot seguit. En la meua opinió, el legislador va pretendre qualificar d'espoli tota conducta contrària a l'objecte de la Llei, segons el contingut del seu article 1.1 (*protección, acrecentamiento y transmisión a las generaciones futuras del Patrimonio Histórico Español*).

¹⁸ QUEROL, MA i MARTINEZ, B (1996), pàg.247.

¹⁹ Recurs núm.830/85, enregistrat pel Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya el 2 de setembre de 1985 i Recurs núm.850/85, enregistrat pel Govern Basc el 30 de setembre de 1985.

²⁰ L'expressió llatina *ex lege* s'utilitza en Dret per indicar que és en virtut de llei.

²¹ Les pautes marcades pel Constitucional, van fer però necessària una reforma del Reglament de la Llei de Patrimoni (Reial Decret 111/1986 de 10 de gener) afegint un nou Capítol (el III) al Títol III amb un únic article (57bis) (Reial Decret 64/1994 de 21 de gener). Tot aquest procés vaig tractar-lo més extensament en la Tesi de Llicenciatura (ALAY, JC (2000), pàgs.49-53).

del seu caràcter històric i artístic i no per altre arbitràriament assignat, encara que sigui anàleg.

Fins el moment, la legislació catalana no ha conceptuat l'espoli –possiblement per la comentada polèmica competencial-, pel que, mentre no hi hagi un canvi en el contingut del de la Llei estatal, haurem de considerar-lo com a referència²².

I.2.2.- Furtivisme

Tot i que amb anterioritat he tingut ocasió d'argumentar una definició del **furtivisme arqueològic**²³, considerant la importància d'aquest concepte en el marc del present estudi, recordarem i actualitzarem –quan sigui adient- les argumentacions donades en el seu moment :

A partir del concepte legal d'espoli del Patrimoni Històric, podem definir inicialment els furtius com a **espoliadors actius del Patrimoni Arqueològic**.

Els furtius són **espoliadors**, atès que amb la seva activitat posen en perill de pèrdua o destrucció tots o alguns dels valors dels béns mobles o immobles –o ambdós- que integren el jaciment arqueològic en el que actuen. Si materialment no arriba a haver-hi pèrdua, aquesta activitat representa una privació del destí i/o utilitat que és pròpia del Patrimoni Arqueològic, pertorbant l'acompliment de la seva funció social.

Aquesta pertorbació vindria manifestada pel fet que els furtius no gaudeixen de la preceptiva autorització administrativa per a realitzar la intervenció. L'autorització exigeix un seguit de requisits que, en definitiva, pretenen garantir la correcta manipulació i preservació d'aquest Patrimoni de domini públic.

Quan va elaborar-se el primer estudi, els drets i obligacions que comportava l'autorització administrativa venien desenvolupades en el *Decret 231/1991 sobre intervencions arqueològiques a Catalunya*²⁴. L'any 2002, aquest va ser substituït pel *Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic*²⁵. El nou Decret ratificava l'obligatorietat de les autoritzacions administratives i afegia encara més obligacions als seus beneficiaris²⁶.

²² Malgrat argumentades opinions dels especialistes (GARCIA FERNANDEZ, J (2009)), existeix una clara intencionalitat política per promulgar una nova Llei estatal de Patrimoni. L'any 2008 va publicar-se en el BOE (núm.194 de 12 d'agost) una Ordre de constitució de la Comissió per l'estudi i preparació de l'avantprojecte de Llei de Patrimoni Històric.

²³ ALAY, JC (2000), pàgs.74-76.

²⁴ ALAY, JC (2000), pàgs.58-60.

²⁵ Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC) núm.3594 de 13.03.2002.

En la tercera sessió plenària del Pla Integral per a l'Arqueologia a Catalunya (PIACAT), celebrada el 14 de juliol de 2009, va anunciar-se l'elaboració un nou Decret.

²⁶ Articles 4 i 5 del Decret 78/2002. En la resta de l'articulat també hi ha més obligacions, segons el tipus d'intervenció, destacant les relacionades amb el tractament de les restes no extretes (Secció 3 del Decret).

El furtius són espoliadors **actius**, en quant executen una activitat positiva consistent en una intervenció sobre el patrimoni arqueològic.

Amb l'actual Decret, el concepte de **intervenció arqueològica** i paleontològica no ha sofert variació i segueix coincidint amb el contingut de l'article 47.2 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català²⁷ : *els estudis directes d'art rupestre i les prospeccions, els sondeigs, les excavacions, els controls i qualsevol altra intervenció, amb remoció de terrenys o sense, que tingui per finalitat descobrir, documentar o investigar restes arqueològiques o paleontològiques.*

És important insistir en que, des del punt de vista legal, per existir una intervenció arqueològica (o paleontològica) no n'hi ha prou amb la remoció o no del terreny on es localitza el jaciment, sinó que és imprescindible la finalitat de descobrir, documentar o investigar les restes. Des del Servei Jurídic del Departament de Cultura, aquesta opció legal va qualificar-se de finalista o teleològica²⁸ on és bàsic per la norma la finalitat que mou a l'infractor. La fórmula comporta avantatges com la no necessitat que el jaciment estigui delimitat o senyalitzat, però també inconvenients com haver de provar l'existència de la finalitat.

El vigent Decret introdueix noves classificacions de les reiterades intervencions i amplia les classes. D'acord amb el contingut del seu article 3 es distingeixen les classificacions en funció dels motius que les originen, del seu abast i del medi en què es desenvolupen.

La primera, relativa als motius, no afecta en absolut al tema que ens ocupa²⁹ i la tercera resulta òbvia en quan poden ser terrestres o subaquàtiques. Essencialment ens interessa doncs la segona, sobre l'abast. Aquesta classificació recupera la de l'anterior Decret de 1991, excavacions i prospeccions, tot i afegint quatre classes més : controls, mostrejos, documentació gràfica i plàstica, així com consolidació, restauració i adequació.

Defineix les excavacions com *"les remocions en la superfície, en el subsòl o en medis subaquàtics que es fan amb la finalitat de descobrir i investigar sistemàticament tota classe de restes arqueològiques o paleontològiques. També són excavacions els sondejors que tenen com a finalitat la comprovació de l'existència o la delimitació de vestigis arqueològics o paleontològics en un punt determinat"*.

Les prospeccions són *"les exploracions superficials, del subsòl o en medis subaquàtics, sense remoció de terrenys i amb recollida de materials arqueològics o paleontològics o sense, dirigides a la localització i l'estudi o l'examen de dades per detectar vestigis arqueològics o paleontològics, s'apliquin o no mitjans tècnics especialitzats"*.

²⁷ DOGC núm.1807 de 11.10.1993.

²⁸ CERDA, C (1991), pàg.35.

²⁹ Es refereix a si les intervencions es duen a terme en el marc d'un projecte d'investigació o no i si són preventives o d'urgència.

Els controls són *“les tasques de vigilància i, en determinats casos, de coordinació d’obres o treballs que puguin afectar restes arqueològiques o paleontològiques, incloses les neteges de jaciments”*.

Els mostrejors són *“les extraccions de mostres que poden incloure remoció de terreny o recollida de materials”*.

La documentació gràfica i plàstica, pràcticament recull la definició que en el Decret de 1991 estava inclosa en les prospeccions : *“Són intervencions dirigides a l’obtenció d’informació gràfica de jaciments arqueològics o paleontològics. Aquests treballs poden fer-se a través de clacs per als estudis directes d’art rupestre i mural, a través d’aixecaments planimètrics o mitjançant la realització de rèpliques o altres tècniques”*.

Sobre la darrera definició, no deixar de sobtar que aparentment fer una simple fotografia en un jaciment arqueològic ja és una intervenció (*obtenció d’informació gràfica -...- mitjançant -...- altres tècniques*), amb tot el que implica. Entenc que la interpretació correcta és que es tracta d’una classe d’intervenció i, per tant, per ser-ho la fotografia en qüestió hauria de tenir *“per finalitat descobrir, documentar o investigar restes arqueològiques o paleontològiques”*. La documentació hauria de ser des d’un punt de vista estrictament científic i, per tant, si la fotografia no es fa amb aquesta finalitat no serem davant una intervenció pròpiament dita³⁰.

La consolidació, restauració i adequació són *les intervencions que tenen per objecte la conservació i el manteniment o l’adequació per a la visita pública dels jaciments arqueològics i paleontològics*. Aquesta nova aportació té el seu sentit, doncs lògicament les tasques que relaciona poden implicar remocions en el terreny.

En realitat, no va fer més que independitzar categories que en el primer Decret estaven o haurien pogut estar incloses en els conceptes d’**excavacions** i **prospeccions**, segons impliquessin remoció o no del terreny. Per tant, la classificació del Decret vigent ens va millor que l’anterior al restar identificades amb molta més claredat les nocions d’excavació i prospecció, distingint-les d’accions que d’altre forma es podrien entendre integrades en les mateixes.

A la fi, l’espoliador actiu ho ha de ser del **Patrimoni Arqueològic**. En raó al contingut de l’article 1.2, tant de la Ley 16/1985 estatal com de la Llei 9/1993 –casualment coincideixen amb el número i paràgraf de l’article-, el Patrimoni Arqueològic és part integrant del Patrimoni Històric, que és l’esmentat en el concepte legal d’espoli.

Considerant els referits antecedents, la definició dels furtius de l’Arqueologia coincideix en principi amb l’elaborada l’any 2000: **tota persona que realitza excavacions o prospeccions arqueològiques –conforme les defineix la llei- sense la preceptiva autorització prèvia de l’Administració competent**.

³⁰ Una intervenció d’aquesta classe podria provar-se, per exemple, si el fotògraf en qüestió utilitza determinats testimonis mètrics. Encara i així, seria un indicatiu però no determinaria la finalitat requerida.

Ara bé, la darrera modificació del Codi Penal, que va entrar en vigor l'1 de juliol de l'any 2015, ha introduït com veurem més endavant el concepte d'espoli (article 323.1). A fi de deixar ben clar el concepte de furtius, minimitzant o fins i tot evitant haver d'aclarir o resoldre conflictes interpretatius especialment en l'àmbit judicial, completem la definició de furtius referint-nos directament a l'espoli i als jaciments arqueològics –ambdós conceptes continguts en l'articulat penal-. Així, seria furtiu **tota persona que espolia els jaciments arqueològics realitzant excavacions o prospeccions arqueològiques –conforme les defineix la llei- sense la preceptiva autorització prèvia de l'Administració competent.**

Amb aquesta matisació s'actualitza el concepte, però es posa en evidència que noves modificacions legislatives poden aconsellar, sinó obligar, a seguir fent adaptacions. A més, l'evolució històrica del furtivisme –que tractarem en el següent apartat- ens ha permès verificar etapes on l'aplicació estricta del concepte no sempre s'ajustava a la realitat. Així les administracions competents, de forma intencionada o no, no sempre han complert amb les seves obligacions vers el patrimoni arqueològic. Tampoc no sempre han estat estrictes alhora de concedir les preceptives autoritzacions. La història de l'Arqueologia catalana és plena de persones molt significatives –que han constituït fins i tot els fonaments de l'anomenada Escola catalana d'Arqueologia- que han intervingut sense preparació acadèmica ni autoritzacions i que no es poden qualificar de furtives.

Per altre banda, verificant el panorama internacional, el denominat Estat Islàmic –que ocupa extenses àrees d'Irak i Síria- està concedint autoritzacions d'excavacions arqueològiques a canvi d'un percentatge –que pot ser de fins el 80%- sobre els beneficis obtinguts per la venda dels materials arqueològics extrets³¹. També l'estat nord-americà de La Florida atorga concessions sobre els derelictes enfonsats en les seves costes a canvi d'un percentatge del 20% sobre els beneficis obtinguts, sense exigir l'aplicació de cap metodologia o control arqueològics³². Evidentment tot i que els beneficiaris d'aquestes autoritzacions aconsegueixen la llei, no es pot dir que les seves intervencions arqueològiques estiguin orientades al descobriment, documentació o investigació.

En conclusió, davant totes aquestes circumstàncies es fa necessària una definició que permeti reconèixer els furtius en qualsevol etapa històrica o indret, encara que no hi hagi legislació reguladora, aquesta no s'acompleixi o sigui èticament reprovable. La meua proposta, fonamentada en la definició legal d'espoli, és que entenem com a furtiu a **tota persona que realitza excavacions o prospeccions arqueològiques posant en perill de pèrdua o destrucció tots o algun dels valors dels béns que integren el patrimoni arqueològic o pertorbi l'acompliment de la seva funció social.**

³¹ Informacions facilitades per l'Associació per a la Protecció de l'Arqueologia Síria (APSA), que ha estat publicant actualitzats informes en la seva web. Les autoritzacions per excavar eren emeses pel Departament Al-Rikaz (significa el que es troba soterrat des de l'època pre-islàmica, portant les seves senyals). Els percentatges eren del 30 fins el 60%, segons els casos. De l'espoli d'un sol jaciment van aconseguir uns beneficis de fins a trenta milions d'euros.

³² LANCHO, JM (2015).

Arran el contingut d'aquest darrer concepte, els furtius no es vinculen a l'acompliment d'una legislació sinó a la realització d'excavacions o prospeccions arqueològiques. Aquest punt de vista comportaria aprofundir en la conceptuació de les referides intervencions, establint els seus orígens i significat, relacionats tant amb l'arqueologia com al patrimoni cultural així com amb les seves valoracions socials i científiques. El marc cronològic és molt imprecís i els continguts motiu de discussió. Per aquests motius, a efectes pràctics, desenvoluparem el present treball atenint-nos al primer concepte sobre el que sí es pot establir un marc cronològic ben definit i una inequívoca identificació del que avui dia considerem a Catalunya furtivisme arqueològic en sentit estricte.

Reiterar a la fi que, d'acord amb l'exposat, **els furtius són un tipus d'espoliadors del Patrimoni Arqueològic**. Tots el furtius són espoliadors, però no tots els espoliadors són furtius. L'apreciació és important, doncs al llarg dels meus anys d'experiència en el tema sovint he pogut constatar -com he al·ludit- reincidents confusions en aquest sentit i no es deixa d'equiparar als espoliadors amb els furtius com a sinònims. En l'adjunt quadre es proposa una tipologia d'espoli arqueològic on es clarifica el comentat.

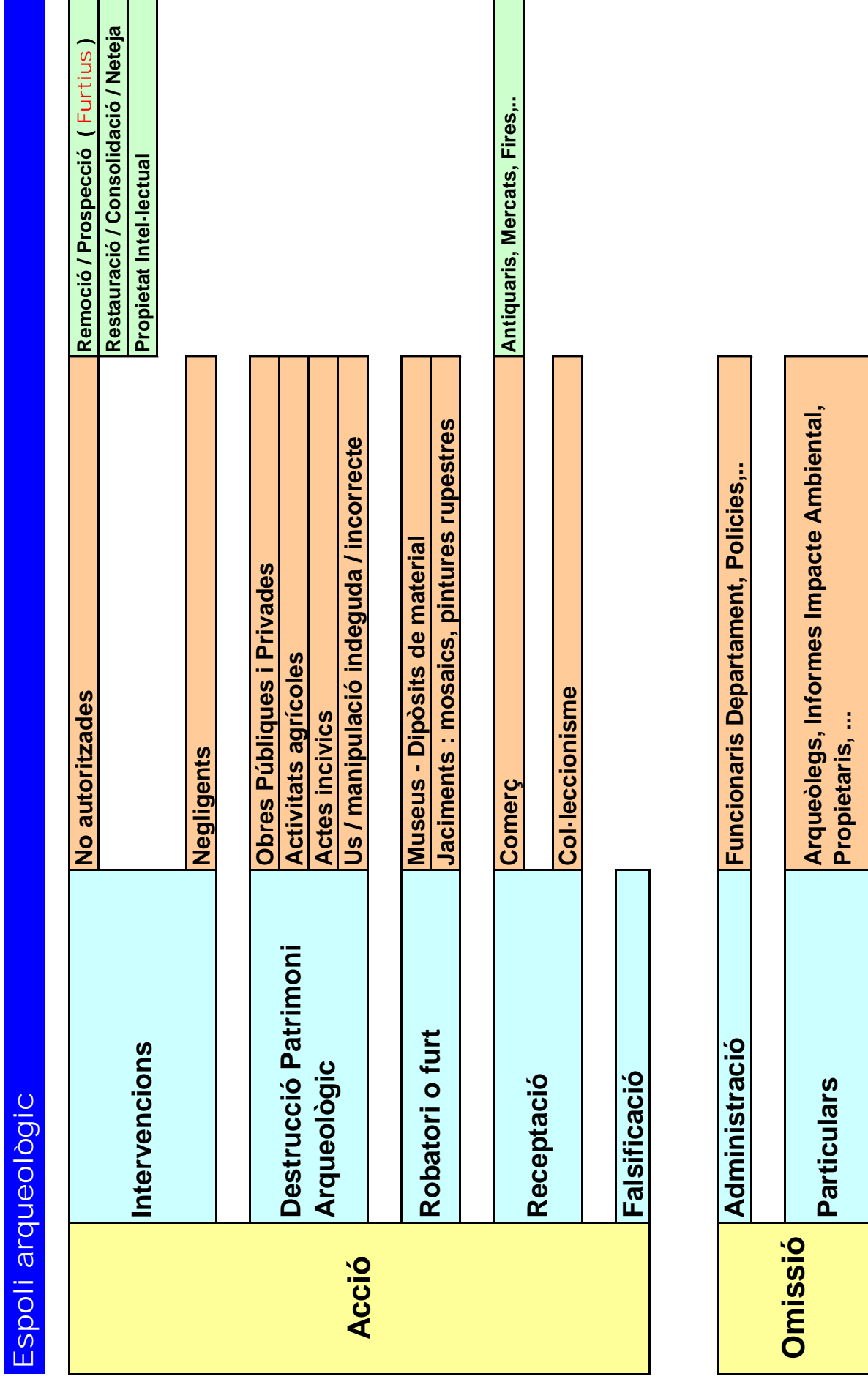

Fig.1: Els diferents tipus de l'espoli arqueològic

II.- MARC CRONOLÒGIC

En els darrers anys han proliferat –i en concret a Catalunya- els estudis historiogràfics sobre l'Arqueologia, però res o molt poc hi ha sobre la història paral·lela, i sovint coincident, del furtivisme. No és el meu propòsit escometre aquesta tasca pendent, però hi faré una breu incursió al considerar-ho important per ubicar exactament el marc cronològic del furtivisme –en el que ens mourem- i també per a comprendre molt millor el propi concepte i el seu abast.

A partir de quin moment històric podem parlar de furtius ?. D'acord amb el concepte que acabo d'argumentar, la condició de furtiu és inherent a l'existència d'una legislació sobre Arqueologia.

Malgrat doncs que el tarannà humà, des del seu mateix origen, ens ha deixat mostres de conductes assimilables al que ara entenem per furtivisme, estrictament no podríem tractar-lo com a tal fins la relativament tardana aparició de les referides lleis. Per a no renunciar a l'estudi d'aquestes conductes, algunes força interessants des del punt de vista del present treball, em permetré la llicència de proposar la seva inclusió en el que podrien ser el pre i el proto furtivisme arqueològic.

II.1.- El Pre-furtivisme arqueològic

El que, en el meu parer, seria el **pre-furtivisme arqueològic** comprendria la llarga etapa des de la mateixa aparició de la humanitat –ja he fet esment que es diu és el segon ofici més antic- fins que l'Arqueologia inicia la seva evolució com a ciència.

Sepulcres megalítics

Els sepulcres megalítics han estat un dels objectius tradicionals. Les llegendes³³ que els envolten com amagatalls d'antics tresors i la seva peculiar arquitectura, han motivat que siguin pocs els que arribin intactes a la investigació científica. Lluís Esteva Cruañas, l'any 1964, ja afirmava que la totalitat dels fins aleshores localitzats a Catalunya havien estat repetidament "violats"³⁴.

En el dolmen de Puig Ses Llosses (Folgueroles, Osona)³⁵ i en la Cova d'en Daina (Romanyà de la Selva-Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà)³⁶, va trobar-se ceràmica ibèrica i romana³⁷. Bona part de les peces recuperades en l'excavació del dolmen del

³³ AMADES, J (1941).

³⁴ ESTEVA, L (1964), pàg.5. Esmenta com a possible única excepció el Dolmen del Su (Riner, Solsonès).

³⁵ BATISTA, R (1963).

³⁶ ESTEVA, L (1964).

³⁷ No són els únics. Per exemple, en el Baix Empordà, també han estat trobades ceràmiques ibèriques i romanes en les excavacions de la cista del Bosc d'en Roquet (Romanyà de la Selva) i en els dolmens de Mas Bousarenys (Sta.Cristina d'Aro) i del Puig Ses Forques (Calonge). El mateix en el dolmen de la Barraca del Lladre (L'Estrada-Agullana) de l'Alt Empordà. ESTEVA, L (1964 i 1979).

Pla de la Fossa (Gargallà-Montmajor, Berguedà) eren de cronologia medieval³⁸. Sense sortir del municipi de Montmajor, segons Mossèn Joan Serra i Vilaró, el fragment de ceràmica vidriada trobat en la cista del Pla de la Pinassa de Sorba, testimoniava el seu espoli durant el segle XVIII³⁹.

Alhora d'atribuir aquests escadussers indicis a actuacions "furtives" hem de ser força prudents, doncs podrien ser en realitat vestigis d'altres tipus d'activitats. En aquest cas, probablement el més habitual hagin estat les reutilitzacions com a refugis de pastors o barraques de vinya. Són els exemples dels dolmens del Llit de la Generala (Roses, Alt Empordà), Garrollar (Vilajuïga, Alt Empordà), la Casa Encantada (Senterada, Pallars Jussà) o de l'anomenada "Sitja del Llop" (Tagamanent, Vallès Oriental) en el Massís del Montseny⁴⁰. Han estat documentades activitats més peculiars com la del dolmen de la Font dels Coms (Vall de Baisca-Llavorsí, Pallars Sobirà), reutilitzat com a forn en època romana⁴¹.

En els arxius de Queralbs (Ripollès) es conserva un document⁴², segons el que la reina Maria de Castella, muller del trastàmarà Alfons el Magnànim (1396-1458 dC), atorgà, l'any 1423, a *Joan Saclota, ajudant de boteller de casa nostra, que pugui cavar i cercar, dins els Regnes i terres del dit senyor Rei i nostres, així d'ençà com d'enllà la mar, tots els tresors suposats amagats o encantats, sense cap impediment i sigui tingut donar al dit senyor i a nosaltres la meitat franca*. Així mateix, l'any 1439, concedí a Antoni Pinya de Perpinyà permís per buscar *tresors i joies de dies antics, amagats per qualsevol lloc*. Aquest darrer permetia també cercar mines, pel que el concessionari podia *llogar els minairons (minaires) que li sembli, de qualsevol nació, i desaconduir-los o mudar-los totalment al seu albir*. Els monuments megalítics van ser objecte prioritari en aquestes recerques.

El testimoni d'en Mn. Serra, l'any 1915, deixava constància del perdurable d'aquestes activitats al comentar, sobre la cista megalítica de la Tomba del Moro de Sorba -també a Montmajor-: *"Parlàrem amb dos testimonis de dues violacions executades, en el transcurs de cinquanta anys, per la cobejança del metall preuat. Trobaren l'olla; però, quant als diners, altres havien estat més llestos i, indignats, a cops de peu l'esmicolaren. ¡La pobra olla, que no tenia altra culpa que ser buida com llur cervell!"*⁴³.

³⁸ DAURA, A (1983), pàg.49. Excavació realitzada l'estiu de 1982.

³⁹ CASTANY, J i altres (1990), pàg.86. Aquesta primera excavació va fer-se l'any 1915. La posterior revisió de 1981 (ROVIRA, J; LOPEZ, A i SANMARTI, E (1981)) no va confirmar ni negar aquesta hipòtesi, acceptant-la com a probable.

⁴⁰ VILARDELL, R i CASTELS, J (1976); ALAY, JC i OLIVÉ, MC (1997). Durant el primer trimestre de 2005 els gravats d'aquest monument van ser motiu de pintades i repicades, causant-li danys tan importants que obligaren a traslladar l'original al poble de Montseny (novembre 2008). Aquesta mesura ja s'havia proposat deu anys abans –el 1994-, davant la vulnerabilitat del monument a patir actes vandàlics, en un estudi sobre el Patrimoni Històric del Parc Natural del Montseny, encarregat per la Diputació de Barcelona i del érem autors Jaume Zamora i jo mateix.

⁴¹ ANTON, D (2007), pàg.13.

⁴² FABREGA, A (2000). pàgs.75-76 i 87.

⁴³ CASTANY, J i altres (1990), pàg.86.

EL Coll del Moro

En les excavacions de la necròpolis tumular d'incineració del Coll del Moro (Gandesa, Terra Alta), datada pels volts del segle VII aC, no va ser possible documentar *“els aixovars provinents de la majoria de les cistes de gran volum, com a conseqüència de llur repetit i quasi total saqueig”*⁴⁴.

L'excavació de la tomba M-1, per exemple, va posar de manifest que havia estat saquejada d'antic –tot i que els seus excavadors no precisaren quan-. Únicament es localitzaren fragments de bronze, entre els que destacava un manyoc d'objectes molt alterats per l'acció del foc⁴⁵. Desconeixent les circumstàncies i cronologia de l'espoli, els apuntats indicis no ens permeten confirmar si el jaciment va ser objecte d'activitats equiparables a l'actual concepte de furtivisme, però tampoc descarten la possibilitat.

Les necròpolis empuritanes

Quan l'equip d'en Martín Almagro va excavar⁴⁶ en les necròpolis empuritanes (L'Escala, Alt Empordà) es documentaren “espoliacions” d'època antiga. En la majoria dels casos no va ser possible concretar gaire més⁴⁷, però en alguns va confirmar-se que corresponien als períodes de la colonització grega i la romanització.

És el cas de la inhumació grega Martí núm. 71, datada en el segle V aC i buidada probablement al fer la incineració, també grega, Martí núm. 13 (finals s. IV aC). Els seus excavadors constataren que les pedres, que inicialment cobrien la tomba, havien estat remenades i desaparegut part del aixovar⁴⁸. Amb l'esquelet, només va trobar-se sis claus de ferro –dels que es creu formaven part del desfet taüt de fusta- i la boca d'un petit ungüentari de vidre. Una vegada més, a falta de més indicis, el “furtivisme” és una possibilitat a tenir en compte.

Sorres VIII

En una extracció d'àrids en el delta del Llobregat va trobar-se els vestigis d'un derelictes d'època romana. Malgrat que pràcticament tots els elements d'interès es van repartir entre els descobridors o destruïts i la major part del derelictes recoberta de runa d'obra, sense la realització de cap mena d'intervenció arqueològica, amb el temps va ser possible determinar-ne l'indret i cronologia aproximada.

⁴⁴ FERRER, M (1982), pàg.239.

⁴⁵ MOLAS, D i altres (1986), pàg.49.

⁴⁶ Segona meitat dels anys quaranta de mil nou cents.

⁴⁷ En són exemples les Incineracions Martí núms.18 i 19, les inhumacions Martí núms.76, 82, 101, 107 i 126, o les inhumacions Bonjoan núms.9, 10 i 47.

⁴⁸ ALMAGRO, M (1953), pàgs.78-79. Per les altres inhumacions localitzades, l'aixovar podria consistir en anells de bronze o ferro, collarets de pasta de vidre o ambre, algun recipient de pasta vítria o ceràmica (generalment *lékhitos*). Les “espoliacions” de les inhumacions Bonjoan núms.27, 32 i 36, sembla també són d'aquest mateix període. D'època romana poden ser les documentades en les inhumacions Martí núms.91 i 92 i Bonjoan núms.28, 54, 58, 59 i 61.

El lloc era en el terme municipal de Gavà (Baix Llobregat), anomenant-se el jaciment “Sorres VIII”, i en quant a la datació es plantejà una qüestió diacrònica entre els diferents elements recuperats o coneguts. Per una banda el vaixell amb un costellam de fusta i el buc folrat amb planxes de plom (d’una cronologia entre els segles IV i I aC), fins a tres àncores de ferro (possiblement procedents d’aquest mateix vaixell i amb una cronologia a partir del segle II aC), així com una campana de bronze tubular (a partir del segle II aC) dataven el derelictes entre els segles II i I aC.⁴⁹ Per altra, dos cascos etruscs amb unes cronologies dels segles V aC l’un, i entre els segles IV a III aC l’altre.

Es proposaren diverses hipòtesis per explicar aquesta diacronia⁵⁰:

- Els cascos estaven en ús al vaixell, en tractar-se d’un vaixell militar, pirata o comercial armat.
- Els cascos, la campana i altres bronzes⁵¹ formaven una partida d’aquest metall destinada al reciclatge⁵².
- Existís una superposició de dos o més derelictes de diferent cronologia⁵³.
- Els cascos fossin objectes de comerç, formant part del carregament, com antiguitats.

Ens interessa destacar la darrera opció, en quant podria implicar l’espoli –fins i tot activitat furtiva- d’antigues tombes etrusques, ja en època romana, i l’existència d’un comerç vinculat al mateix. Documentats estan els casos del general Mummius, Verres i el veritable museu d’objectes grecs que era la vil·la d’Adrià a Tívoli⁵⁴. No ens hauria de sorprendre doncs que alguns dels rics propietaris de les nombroses vil·les escampades arreu del Mediterrani també col·leccionessin antigues “obres d’art”⁵⁵.

⁴⁹ Segons els testimonis també hi havia nombrosos fragments d’àmfores, però tot i que per les descripcions donades sembla eren itàliques, no s’ha pogut esbrinar del cert i, per tant, no són útils cara a obtenir una cronologia.

⁵⁰ IZQUIERDO, P i SOLIAS, JM (1991), pàg.268.

⁵¹ Entre aquests altres bronzes caldria destacar, tot i ser una dada dubtosa i que no ha pogut ser confirmada, la del *Simpulum* decorat amb dos caps de lleó d’època romana, conservat en el Museu de Gavà: AQUILUE, J i BASTIT, C (1985).

⁵² És la hipòtesi considerada com a més probable. En aquest sentit, i sense sortir de Catalunya cal recordar que aquesta mateixa explicació ha estat proposada pel no pocs dipòsits de bronzes protohistòrics que han estat localitzats: Pla d’en Peret (Ripoll, Ripollès), Cabó (Alt Urgell), Sant Aleix (Pallars Jussà), Font Major (L’Espluga de Francolí, Conca de Barberà), Cova de Muricecs (Llimiana, Pallars Jussà), Llavorsí (Pallars Sobirà),... -GALLART, J (1991)-. Així mateix pel dipòsit de gerretes i pàteres de bronze d’època visigòtica trobades a Sant Antoni de Calonge (Baix Empordà) l’any 1898 (OLIVA, M (1946)). Sense entrar en polèmica, per almenys alguns d’aquests casos podria considerar-se també la possibilitat del “furtivisme”.

⁵³ Hi ha l’antecedent del derelictes del Grand Congloué: DUMAS, F (1975), pàgs.31-63.

⁵⁴ GONZALEZ-VARAS, I (1999), pàgs.24-25.

⁵⁵ El casc etrusc datat en el segle V aC va ser exportat il·legalment i subhastat a Londres per Christie’s. Una acció judicial va condemnar l’autor d’aquesta exportació per contraban. La propietària del casc, la Sra. Shelby White Levy, va fer donació l’any 2004 d’una reproducció al Museu de Gavà, on també es conserva l’altre casc (MUSEU DE GAVA (2004)). Tot aquest assumpte es tractarà en detall en l’apartat corresponent a les resolucions judicials.

Sorres VIII

Inventari de materials

Jaciment: actualment Planta de triatge d'envasos

Descripció	Cronologia	Ubicació	Comentaris
Casc etrusc de bronze, amb decoració aplicada. Ultrahemisfèric. 1760 grams	V aC	Col·lecció Levy, Sra.Shelby White Levy	Recollit pel maquinista de la collera (JF, l'any 1965). Exportat l'any 1989. Reproducció en Museu (01.07.04)
Casc etrusc de bronze, llis rematat per botó amb forma cap de lleó. 1240 grams	IV - III aC	Museu de Gavà (NR 1149)	Decoració en dependències d'empresa extractora
Costellam de fusta. Buc folrat amb planxes de plom	IV - I aC		
Àmfores globulars i dotades de coll i dues nanses (greco-itàliques ?)			Recollides pels camioners que distribuïen la sorra
Àncora de ferro	A partir II aC		Regalada a família benestant per ornamentar finca rústica de la Ricarda
Àncora de ferro	A partir II aC		
Àncora de ferro	A partir II aC		
Tubs de plom fets a partir d'una làmina			Bomba de sentina ?
Espasa			Dada dubtosa no confirmada
Campana de bronze tubular	A partir II aC	Museu de Gavà (des de 1978, NR 241)	Recollida per aficionat
Simpulum de bronze decorat amb dos caps de lleó		Museu de Gavà (NR 1)	Dada dubtosa no confirmada

Fig.2: Inventari materials del jaciment Sorres VIII, Gavà (Baix Llobregat).

II.2.- El Proto-furtivisme arqueològic

Durant el segle XVIII es produeix, en el conjunt de l'Estat espanyol, la primera plasmació normativa sobre Patrimoni Històric. Serà *“la base i punt de partida de tota l'elaboració teòrica posterior”* i *“es comença a assentar una estructura jerarquitzada (Corona, Acadèmies,..), una delimitació competencial piramidal indispensable per fixar el marc d'actuació pràctica normativa”*⁵⁶.

Han estat apuntats com a factors decisius, la difusió del pensament il·lustrat i el canvi dinàmic de la monarquia.

El primer va aportar un creixent interès per l'estudi del passat i la proliferació dels viatgers il·lustrats, valgui la redundància⁵⁷. També es porten a terme els primers estudis (Teatre Romà de Sagunt, 1705) i intervencions arqueològiques (Cartama, Málaga, 1747; Clunia, 1774,..) entre les que van destacar les de Itàlica (entre 1781 i 1788).

Per la seva banda, es pot dir que els Borbons exportaren les polítiques culturals que des de feia temps s'estaven portant a terme a Itàlia i l'influència academicista francesa. Durant el segle es crearan la *Real Academia de la Historia* (1739), la *Real Academia de San Fernando* (1744) i, a Catalunya, la *Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (1752)⁵⁸. També cal considerar l'influència de les primeres intervencions a Herculà (1738) i Pompeia (1748)⁵⁹, dirigides per l'aragonès Roque Joaquín de Alcubierre (1702-1780) i patrocinades pel rei Carlos III (entre 1759 i 1788), propietari de la finca on es localitzà la ciutat de Herculà.

Els resultats d'aquest període no són visibles, la normativa dispersa i poc homogènia actuarà sobre àmbits molt concrets i fins l'inici del segle XIX no hi haurà un primer corpus jurídic mínimament coherent⁶⁰.

Exemple d'aquesta normativa dispersa i que en molts casos afecta només a troballes puntuals és una Instrucció, conservada en l'Arxiu de Simancas, del Marqués de la Ensenada a Francisco Barrero Peláez, Intendent de Marina del Departament de Cartagena, cursada com a *Real Orden del 8 d'abril de 1752, sobre “la protecció y conservació de antigüedades que se hallaren al hacer obras en puertos”*, les quals havien d'enviar-se a la *Real Academia de Historia*⁶¹. El motiu era la troballa d'un derelictes romà mentre es construïa un dic en l'Arsenal de Cartagena. Cal destacar que aquesta mesura només tenia valor dins l'Armada.

⁵⁶ QUIROSA, MV (2006), pàgs.16-17.

⁵⁷ QUIROSA, MV (2006), pàgs.6-8.

⁵⁸ BUSCATO, LL (2011), pàg.29.

⁵⁹ La ciutat de Pompeia es “descobrir” a finals del segle XVI durant les obres de construcció d'un canal, dirigides per l'arquitecte Domenico Fontana (1543-1607).

⁶⁰ QUIROSA, MV (2006), pàgs.6-7.

⁶¹ QUIROSA, MV (2006), pàg.12.

Més general, i que afecta a l'àmbit territorial català, és el *Real Decreto de 14 de juliol de 1753* pel que,

“Está mandado a los Corregidores y Justicias del Reino remitan a Madrid y a la casa establecida de geografía todas las piezas de antigüedad que se hallaren, con expresión del sitio en que se encuentren, como son estatuas de mármol, bronce u otro metal, rotas o enteras, pavimentos, mosaicos o de otra especie, herramientas o instrumentos de madera, piedra o suela, monedas o lápidas y lo que de ellas se diga por escritos, tradiciones o noticias, que las dichas Justicias deben comunicar a los Intendentes, estos pagar el coste del descubrimiento de cuenta de la Real Hacienda, y dar el aviso con su remisión a S.M. por la vía reservada, o por el Ministro que corre en la dirección de la casa de Geografía, y según se les tiene prevenido, para que el citado Derecho tenga efecto”⁶².

L'àmbit d'aquest Decret afectava només les regalies reials, pel que no implicava la majoria de les antiguitats, procedents de terres alienes al domini directe del monarca. Cal tenir també en compte, –com apunten diferents autors⁶³– que, lluny d'aproximar-se a la configuració pròpia d'una noció de l'objecte de protecció, es parteix de la pertinença dels bens al concepte de “*antigüedad*” no per la significació arqueològica sinó en raó a ser de determinades èpoques històriques, a més de contenir una exhaustiva enumeració dels bens, mobles i immobles, al que estenia la seva aplicació.

Remarcable és l'episodi del comís l'any 1774 d'objectes arqueològics que els soldats del Capità General de Catalunya van fer en interceptar a l'Empordà el carruatge que portava a Roma a n'Antoni de Senmanat i Cartellà, aleshores nou auditor de la Rota per la corona d'Aragó. Duia un petit bust romà i catorze monedes emporitanes i romanes amb destinació al cardenal Francisco Javier de Zelada, qui poc després seria conservador d'antiguitats del Papa.

Els fets han estat acuradament descrits i estudiats per Lluís Buscató i Pablo de la Fuente, que han acabat determinant que els objectes procedien d'una troballa casual durant uns treballs agrícoles prop del jaciment ibèric del Castell de la Fosca (Palamós, Baix Empordà)⁶⁴. Malgrat que finalment es va concloure que no hi havia cap il·legalitat, l'episodi constitueix un precedent del que més endavant constituirà la regulació de l'exportació de béns culturals.

⁶² QUROSA, MV (2006), pàgs.12-13.

⁶³ NUÑEZ, AM (2008), pàgs.176-177.

⁶⁴ BUSCATO, LL i DE LA FUENTE, P (2009 i 2010) i BUSCATO, LL (2011). El “tresoret” es completava amb disset monedes més en mans de Francesc de Clota, apoderat a Barcelona del Cardenal, del mateix origen i pendents de ser trameses. Fins el moment, els autors que han tractat l'episodi consideraven procedia de Llafranc. Probablement, a l'actualitat, els objectes es troben repartits entre el *Museo Arqueológico Nacional* a Madrid i el Museu Vaticà a Roma.

Els motius per obrir antigues sepultures o gratar en ruïnes perdudes, no ha estat únicament l'afany personal de lucre. De vegades ha estat la simple i molt humana curiositat i sovint la reutilització de materials o estructures. També ho ha motivat interessos més recargolats, com el cas de la clandestinitat amb la que els pares dominics van desenterrar les despulles del suposat Sant Pere Nolasc⁶⁵ a Barcelona. Aquest fet, transcorregut a finals del segle XVIII, per alguns autors constitueix "*el primer episodi pròpiament arqueològic en la història de la Catalunya moderna*"⁶⁶ i podria ser també la perfilació del **proto-furtivisme arqueològic**.

L'episodi, explicat per Xavier Barral⁶⁷, es va iniciar el gener de 1672 amb una excavació en la capella de Santa Eulàlia de la Seu barcelonina⁶⁸. Es van trobar diversos cadàvers però cap va oferir garanties suficients.

Més d'un segle més tard, el 1776, entre els papers d'un mercedari es van trobar unes notes del jesuïta Jaume Pedralbes indicant com descobrir el cós de Sant Pere Nolasc. L'any 1788, els pares mercedaris iniciaren excavacions en el carrer de la Baixada de la Canonja –que encara existeix avui dia- per intentar trobar la desitjada relíquia. El nostre interès resideix en que aquestes activitats varen ser inicialment d'amagat, realitzades en secret, "furtivament". El motiu era el dubte de que Sant Pere Nolasc no aparegués vestit de capellà, sinó de cavaller⁶⁹, i així hauria temps per canviar-li la roba abans de presentar-lo públicament.

Joan Amades, en un exhaustiu recull de tradicions barcelonines⁷⁰, presenta l'episodi com una competència entre mercedaris i dominics⁷¹ per aconseguir la relíquia. Així un nodrit grup d'ambdues comunitats vigilaven l'indret mentre es feien obres d'urbanització. Un vespre un dels dominics va creure veure un objecte sospitós. Havent marxat els treballadors i fet allunyar, amb traces i manyes, als pares mercedaris desenterraren furtivament el cos del sant. Tot i que sembla que era l'autèntic, pel fet de no haver-hi testimonis imparcials, finalment es va donà com no trobat.

Sigui com sigui, tots aquests treballs es varen confirmar l'any 1959 amb l'excavació de la torre número 8 de la muralla romana de Barcelona⁷². La clandestinitat de la primera

⁶⁵ Sant Pere Nolasc va ser cofundador, junt amb Sant Ramón de Penyafort i el rei Jaume I, de l'ordre de la Mercè en la primera meitat del segle XIII (la data exacte és objecte de molts dubtes i controvèrsies). ALAY, JC (2000), pàgs.27 i 28.

⁶⁶ BARRAL, X i MANENT, R (1989), pàg.10

⁶⁷ BARRAL, X i MANENT, R (1989), pàg.10.

⁶⁸ De fet l'origen d'aquest tipus d'excavacions, amb l'objectiu de trobar relíquies, s'hauria de cercar en època paleocristiana.

⁶⁹ Segons Antoni Pladevall (1974), sembla que en principi l'ordre era una piadosa associació de nobles, militars, sacerdots i simples fidels, que venien llurs béns per destinar-ne l'import a la redempció dels captius. Fins l'any 1318 el papa Joan XXII no va decidir que el prior dels mercenaris fos elegit entre els sacerdots, esdevenint des d'aleshores un ordre mendicant.

⁷⁰ AMADES, J (1984), Volum I, pàgs. 835-836.

⁷¹ En Sant Ramón de Penyafort, cofundador de l'ordre de la Mercè, va entrar a l'ordre dominicana l'any 1222, arribant a ser general de la mateixa (1238-1240).

⁷² SERRA RAFOLS, JC (1959), pàg.133, làmines IX i XII.

intervenció va tenir veritable transcendència social. Barral esmenta una col·lecció de versos, conservats en la Biblioteca de Catalunya, al·lusius al fet amb títols força il·lustratius: “A un zapatero echo centinela perpetua de la excavación”, “Cansoneta de bulla per a cantar las criaturas ab música de xiulets devant de la escavació del pare Pedralbas” “Reconvención y quexa de san Pedro Nolasco al padre Pedralbes, viéndole llegar al otro mundo muy satisfecho de haver dejado descubierto en éste su sepulcro”, “Al sigilo con que se practican por el tribunal o junta nombrada por nuestro ilustrísimo obispo las diligencias para el hallazgo del cuerpo de san Pedro Nolasco. Décimas” o “Fanáticos, ¿qué buscáis?”⁷³.

El creixent interès per les antiguitats i el desenvolupament de l’Arqueologia va aportar noves motivacions -col·leccionisme i ciència-, atraient cap als jaciments a erudits i acadèmics. Pels espoliadors, afegia l’al·licient que objectes ignorats fins aleshores adquirien un nou i insospitat valor de mercat: el patrimonial.

Malgrat remots antecedents, és durant el segle XIX quan l’Arqueologia comença realment a desenvolupar-se per Catalunya. És llavors, quan per tot el territori es documenten intervencions esporàdiques i van conformant-se el primers museus amb materials arqueològics.

La “Novísima Recopilación”

Comença també aleshores el veritable desenvolupament legislatiu. En el mateix inici del segle XIX, la “Ley III, Título XX, Libro VIII” –inclosa en la *Novísima Recopilación*- va recollir dues disposicions sobre Patrimoni Històric de l’època de Carlos IV, la “Instrucción” de 26 de març de 1802 i la “Real Cédula” de 6 de juliol de 1803.

D’aquestes disposicions, ens interessa destacar que és la primera normativa que ens afecta en la que apareix una definició jurídica de monument, equiparant-ho –com era propi del moment- al que ara serien “troballes” arqueològiques:

“Por monumentos antiguos se deben entender las estatuas, bustos y baxos relieves, de qualesquiera materias que sean, templos, sepulcros, teatros, anfiteatros, circos, naumaquias, palestras, baños, calzadas, caminos, aqüeductos, lápidas o inscripciones, mosaycos, monedas de qualquiera clase, camafeos, trozos de arquitectura, columnas miliarias; instrumentos músicos, como sistros, liras, crótalos; sagrados, como preferículos, símpulos, lítuos; cuchillos sacrificatorios, segures, aspersorios, vasos, trípodes; armas de todas especies, como arcos, flechas, glandes, carcaxes, escudos; civiles, como balanzas y sus pesas, romanas, relojes solares o maquinales, armillas, collares, coronas, anillos, sellos; toda suerte de utensilios, instrumentos de artes liberales y mecánicas; y finalmente, qualesquiera cosas aún desconocidas, reputadas por antiguas, ya sean púnicas, romanas, cristianas, ya godas, árabes y de la baxa edad”

⁷³ Recull de textos sobre les excavacions per trobar el cos de Sant Pere Nolasco (en vers i en prosa).

Manuscrits catalans d’època moderna núm.2029. Biblioteca de Catalunya.

http://mccem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2171

La definició constitueix una simple enumeració acumulativa, qualificada per Juan Manuel Alegre⁷⁴ (1994) de “*variopinta, alejada de todo criterio homogéneo y coherente*”. La normativa que complementava la definició procedia -per en Joan Ganau- del pensament del set-cents, estant construïda sobre l’estructura institucional de l’Antic Règim i va resultar clarament insuficient⁷⁵. Tot i així, encara sovint ignorada, va subsistir durant quasi tot el segle XIX.

A l’objecte del present treball interessa destacar tres dels seus apartats. En primer lloc, el segon punt dels set de la Instrucció:

“De todos estos monumentos serán dueños los que los hallasen en sus heredades y casas, o los descubran a su costa y por su industria. Los que se hallaren en territorio público o realengo (de que soy dueño) cuidarán de recogerlos y guardarlos los Magistrados y Justicias de los distritos. Puestos en custodia, los descubridores, poseedores y Justicias respectivamente darán parte y noticia circunstanciada de todo a la Real Academia de la Historia por medio de su Secretario a fin de que esta tome el correspondiente conocimiento, y determine su adquisición por medio de compra, gratificación, o según se conviniese con el dueño.”

Els diferents autors que han analitzat aquesta disposició, consideren de forma especial aquest segon punt pel tractament de la propietat del “*monumento*”, doncs en ell ja es comença a entreveure el que Concepción Barrero⁷⁶ considera com “*el lent procés de penetració en la propietat privada*”. En aquest sentit, es destaca l’opció de la *Real Academia de la Historia* per adquirir el “*monumento*”⁷⁷.

El nostre comentari s’ha de referir a la figura del descobridor. Segons el disposat, és propietari de la troballa, encara que ha de comunicar-ho a l’Acadèmia per l’opció preferent d’adquisició per compra, gratificació o de la manera que s’acordi. Advertim doncs que no és necessària cap tipus d’autorització (“*a su costa y por su industria*”) i que tampoc ha de compartir amb el propietari del terreny on s’ha realitzat la troballa (en cas de que no ho sigui ell mateix). L’adquisició de propietat seria en definitiva per ocupació (*res nullius cedit occupanti*).

A més de comunicar-ho a l’Acadèmia, els descobridors tenien una obligació que pràcticament els convertia en proto- arqueòlegs, segons prescriu el punt quart:

“Los descubridores tendrán el mayor cuidado de notar puntualmente el parage de los hallazgos, para que por este medio pueda la Academia conjeturar o resolver a que pueblo, colonia o municipio pudieron pertenecer;

⁷⁴ ALEGRE, JM (1994), Vol.I, pàg.43.

⁷⁵ GANAU, J (1998), pàg.13. La seva clara insuficiència també ha estat reiterada per Concepción BARRERO (1990, pàg.36).

⁷⁶ BARRERO, C (1990), pàgs.39-51.

⁷⁷ Donat el contingut de la definició que conté la Instrucció, hem d’entendre per “*monumento*” tant els béns mobles com immobles.

expresando con exactitud a cuantas leguas, millas o pasos estén de ciudad, villa, lugar, río, monte o valle conocido, y hacia que región celeste de ellos, esto es, si al Levante, Norte, Sur, o Poniente”.

També cal fer esment al punt sisè:

“La Academia quedará agradecida a los buenos patriotas que coadyuven a la ilustración de la Patria por el medio de buscar, conservar y comunicarla los monumentos antiguos arriba nombrados; sin que por eso dexé de satisfacer a los poseedores de las cosas halladas el tanto en que se convinieren, quedando la conducción de ellas a cargo de la Academia.”

La Sentència del Tribunal Suprem de 10 d'abril de 1970 –esmentada per en Juan Manuel Alegre⁷⁸– qualifica aquest agraïment del reproduït punt sisè de “*platónicas declaraciones*”.

En l'acompliment de l'estipulat havien de cooperar –a part dels “Justicias”– “*a todo lo dicho en cuanto sea de su parte (como personas ilustradas) los M.RR. Arzobispos, RR. Obispos, Abades, Cabildos, y demás Superiores eclesiásticos, así como los Magistrados seculares*” (punt tercer).

Tot i que, al capdavall, va resultar pràcticament intranscendent, aquestes dues disposicions constitueixen l'inici del **proto furtivisme arqueològic**. Per primera vegada existeix una normativa d'aplicació general que determina unes obligacions en relació a les troballes arqueològiques. Descobridors, posseïdors i Justícias –segons fos el cas– tenien obligació de donar *parte y noticia circunstanciada de todo* a la *Real Academia de la Historia*. El dolent és que enlloc queda clar que passava si no ho feien.

La desamortització de Mendizabal de 1836 va comportar uns resultats inesperadament desastrosos per el Patrimoni Històric. Per esmenar-ho s'acabaren creant el 1844 les anomenades “*Comisiones de Monumentos*” que, segons Joan Ganau, han de ser considerades com “*la pedra fundacional de la política de conservació de monuments a Espanya*”⁷⁹. Malgrat un frustrat intent el 1883, no serà però fins 1911 que no es promulgarà una Llei pròpiament dita.

El Monestir de Poblet

Les exclaustracions de 1835, motivades per les desamortitzacions eclesiàstiques, impel·liren la recerca de llegendaris tresors. Una mostra és el Monestir de Poblet amb arrelada fama popular de contenir fabuloses riqueses. El seu abandonament ocasionar la seva recerca. N'Eufemià Fort ens ho descriu,

“Fou sovintejada la presència a Poblet de recercadors dels fantàstics tresors, de dia i de nit, els dies de festa i també els feiners. Aquestes incursions incontrolades i

⁷⁸ ALEGRE, JM (1994), Vol.I, pàg.42.

⁷⁹ GANAU, J (1998), pàg.14.

incontrolables produïren molts estralls: la violació dels enterraments de l'església, dels fossars i dels claustres, les làpides sepulcral de l'aula capitular i d'altres, que foren aixecades violentament; alguna estàtua fou trencada amb el pretext que contenia un buit ple d'or. Aquests recercadors furtius es desencoratjaven pels resultats obtinguts, certament, però la imaginació popular era tan forta i tan fecunda, que les represes compensaven els desencisos i eren abrivades per una tèrbola frisança, per un veritable desfici”⁸⁰.

L'any 1837, o 1839 segons quina font es consulti, el veí de Vimbodí conegut com el “jaio” Maó, tingut per un dels més tenaços i constants depredadors de Poblet, trobà un amagatall dels monjos accessible des del dormitori dels novicis. En les setmanes anteriors a l'exclaustració els monjos hi havien dipositat tapissos, catifes i “*altres draperies d'adornament*”. No va poder buidar-ho en un sol dia. En un dels viatges de tornada va ser sorprès en el Coll Roig per dos carlins que el van matar mentre intentava fugir. El seu ruc, en el que carregava les troballes, va arribar sol fins el poble. Els veïns de Vimbodí s'adonaren així de la troballa, localitzant i buidant l'amagatall. Aquest fet esperonà la recerca de tresors a Poblet⁸¹.

Entre els nombrosos casos, destaca el de la recerca l'any 1853 a la capella de Santa Caterina o dels Xiprers, ubicada en el segon recinte del monestir. El canonge de la Seu de Tarragona, doctor Esteve Verdager i en Joan-Francesc d'Albinyana i Borràs, membres tots dos de la Comissió de Monuments de la província, en raó a una informació s'associaren amb el guarda del monestir, Josep Vidal, per descobrir un suposat tresor, constituït per vuit arroves de plata, amagat en la capella. L'excusa era la recerca de les despulles d'en Ramon Folch, comte de Cardona. Cavaren i remogueren profundament l'indret sense trobar res. Dos veïns de Vimbodí van denunciar els fets. L'expedient obert per la Comissió es va arxivar sense conseqüències⁸².

Empúries

El jaciment d'Empúries és un referent per exemplificar aquesta evolució. La reutilització de carreus i materials diversos ha estat documentat, inclús arqueològicament, des d'època romana⁸³ i els primers estudis historiogràfics daten del segle XV⁸⁴, però no és fins a la segona meitat del segle XVIII quan hi ha constància d'excavacions al indret amb intencionalitat de cercar objectes de valor artístic o històric.

⁸⁰ FORT, E (1979), pàg.30.

⁸¹ FORT, E (1979), pàgs.31-32.

⁸² FORT, E (1979), pàgs.39-44.

⁸³ SANMARTI-GREGO, E (1997).

⁸⁴ El cardenal Joan Margarit i Pau (1421-1484) va identificar i visitar les ruïnes emporitanes. OLIVERAS, C (2008), pàgs.31-32.

Els pioners

En aquest sentit, assenyalar l'esment a les mateixes per part d'en Josep Maranges de Marimon (1730-1804) en el seu Compendio, considerat com la primera monografia sobre el jaciment⁸⁵. En Maranges, antic batlle de l'Escala, acostumava a regalar objectes emporitans a "*personages de elevado character*". En el referit Compendio hi ha una relació d'aquests regals des del maig de 1759, quan lliurà "*quarenta monedas de plata y cobre, un ídolo de este último metal, y un craneo de gigante natural de extraordinario tamaño*" a Manuel de Palmero y Rallo, bisbe de Girona⁸⁶.

L'any 1785 va oferir al llavors Príncep d'Astúries un seguit d'objectes, entre els que poden destacar "*un busto de marmol del Emperador Tiberio Cesar*", "*un ídolo de cobre macizo dorado de un quarto y medio de alto, que representa la Diosa Venus vestida á la Romana*", "*quatro redomitas de vidrio de raro modelo*" o "*una porción de vasos de alajas de barro de estraña figura*"⁸⁷. El futur rei Carlos IV acceptar el regal. Alguns autors consideren perduda aquesta primera col·lecció emporitana i altres creuen que encara es troba entre els fons del Museu Arqueològic de Madrid.

Lluís Buscató i Pablo de la Fuente⁸⁸ han aprofundit en la biografia d'en Josep Maranges de Marimón, destacant el seu intel·ligent ús del col·leccionisme d'antiguitats com a mitjà de promoció social que li va permetre assolir un notable ascens, tant per ell com per a la seva família. Aquesta manera de fer no era estranya a la nissaga, el seu cosí germà Josep Maranges i Pi era el que havia "regalat" al Cardenal Zelada el "tresoret" del Castell de la Fosca en l'episodi que ja he referit. Més endavant, ens trobarem amb un altre cosí de tots dos, en Francesc Maranges i Juli (1803-1878) vinculat amb les primeres excavacions al jaciment i al cas del mosaic d'Ifigènia.

El frare servita Manuel Romeu, del convent de Nostra Senyora de Gràcia⁸⁹, va ser també un dels excavadors pioners d'Empúries. Entre 1803 i 1805 va reunir una col·lecció d'objectes⁹⁰, de la que tenim referències en l'obra del també frare i historiador Jaime Villanueva Astengo⁹¹. De les seves troballes només he pogut trobar referència d'algunes làpides, avui perdudes, que va regalar a diverses persones⁹².

⁸⁵ MARANJAS DE MARIMON, J (1803). En les pàgines 73 i 74 pot llegir-se: "*A costa de mi curiosidad y diligencia, después de largos años, he podido lograr una colección de monedas, medallas de plata y cobre en número de quatrocientas, muchas cornelinas, agatas, y otros monumentos antiguos, dignos (según dictámen de hombres sabios) de la atención de un Soberano, hallados en las excavaciones de la Ciudad de Empurias del término de la presente villa, en qual favorecido sitio se halla el solar de mi casa*".

⁸⁶ MARANJAS DE MARIMON, J (1803), pàg.70.

⁸⁷ MARANJAS DE MARIMON, J (1803), pàgs.77-82.

⁸⁸ BUSCATO, LL i DE LA FUENTE, P (2013).

⁸⁹ Convent fundat l'any 1606 en les mateixes ruïnes d'Empúries. Desamortitzat l'any 1835 va abandonar-se fins que l'any 1914 en Josep Puig i Cadafalch inicià la construcció del museu monogràfic sobre les seves restes.

⁹⁰ OLIVERAS, C (2008), pàg.34.

⁹¹ ALMAGRO BASCH, M (1947), pàg.177.

⁹² Com Jaume Pascual del convent de Bellpuig de les Avellanés (Noguera) o Marià Pou de Mataró (Maresme). ALMAGRO BASCH, M (1947), pàgs.184 i 186.

També es diu que oferí part de la col·lecció al comte d'Empúries i duc de Medinaceli a canvi del seu ajut per poder exclaustar-se⁹³.

El tercer dels pioners va ser el rossellonès Francesc Jaume Jaubert de Paçà, Baró de Paçà, agrònom, erudit i escriptor. En la seva obra, *Notice historique sur la ville et le comté d'Empurias* –primera monografia en publicar un plànol d'Empúries-, fa esment a les excavacions que realitzà durant les seves estades al jaciment els anys 1818 i 1819, dibuixant en un desplegable les troballes. Josep M Nolla i Pep Vila en la presentació del facsímil de l'any 2000⁹⁴ apunten que aquestes peces procedien de les ofrenes de com a mínim tres o quatre tombes diferents⁹⁵. Es desconeix si va explorar una necròpolis, per casualitat o aconsellat, o van ser els treballadors que varen fer veure que les havien trobat en els seus sondeigs quan, en realitat, corresponien a sepultures ja espoliades en altres llocs i moments.

En paral·lel a l'interès d'erudits i col·leccionistes, a principis del segle XIX comença a desenvolupar-se l'activitat de recerca per part de persones, procedents sobretot de l'Escala i pobles veïns, amb intenció de vendre els seus descobriments per completar als seus sovint minsos ingressos.

La primeres excavacions de 1846-1847

Les negatives experiències vers el patrimoni artístic i històric de la Guerra del Francès (1808-1814) i molt especialment de les desamortitzacions de Mendizábal (1835), motiven la creació l'any 1844 de les que seran les primeres institucions públiques per a la protecció d'aquest patrimoni: les Comissions de Monuments.

Una de les seves actuacions més primerenques a Girona va ser col·laborar amb la Diputació per excavar Empúries. Les intervencions es van portar a terme l'hivern de 1846-1847, concretant-se en l'edifici termal -posteriorment reutilitzat com a basílica paleocristiana- ubicat a la Neàpolis. Primer van ser dirigides per Julián González de Soto, fundador dels Instituts de Batxillerat de Figueres i Girona i vocal de la Comissió i, després, per Gabriel de Molina, administrador de la duana de l'Escala, antiquari i col·leccionista d'objectes emporitans. Al no acomplir-se les expectatives, les excavacions no es van perllongar.

En Lluís Buscató i Lluís Pons han fet un estudi d'aquestes primeres excavacions i publicat la memòria, inèdita fins aleshores, de les intervencions de l'any 1846⁹⁶. En

⁹³ OLIVERAS, C (2008), pàg.34.

⁹⁴ NOLLA, JM i VILA, P (2000), pàg.431.

⁹⁵ En concret, segons els mateixos autors, es tractava de dos ungüentaris de vidre, romans i propis de l'alt imperi i de quatre peces gregues "notabilíssimes", una làtic decorada amb palmetes, dues gerres plàstiques, un cap de dona que no conservava la nansa, una tortuga sense cap, les potes i la cua, de factura atenesa i bona època (segle V aC), i, finalment, un escif corinti que datarien en la segona meitat del segle VI aC (NOLLA, JM i VILA, P (2000), pàg.431).

⁹⁶ BUSCATÓ, LL i PONS, LL (2012). *Memoria sobre las excavaciones practicadas en las ruinas de Ampurias en el mes de Setiembre del presente año de 1846*, signada per Julián González de Soto i datada a Girona el 20 de Setembre.

l'exposició dels antecedents justificatius de les excavacions, hi ha el següent paràgraf indicatiu de la magnitud de l'espoli en que es trobava sotmès el jaciment,

“3º, que debía ser población rica o de artistas. Las pruebas son inconclusas: en el espacio de unos doce años se ha hallado un número exorbitante de sellos y grabados en cornalinas, ópalos, calcedonias, rubíes, etc; puede asegurarse que se han encontrado casi tantos sellos como medallas y que las que estan o han estado en manos de solo cinco o seis individuos que viven hoy día en esta provincia no bajan de dos mil. Todas se han descubierto en la superficie de los campos y muy pocas estaban montadas. He examinado un buen número y hallado que son de exquisito gusto, de muy buen dibujo y con detalles que solo percibe el ojo afinado de un buen señor”.

Malgrat el desinterès institucional per Empúries, durant la segona meitat del segle XIX les col·leccions d'objectes arqueològics van augmentar exponencialment i, en paral·lel, les excavacions “privades” per a proveir-les. Entre aquestes singularitzarem dos casos força significatius: el de l'emblema que representa el sacrifici d'Ifigènia i el de l'anomenada Dama Flàvia.

El Sacrifici d'Ifigènia

El descobriment del mosaic on es representa el sacrifici d'Ifigènia no va ser casual com es va evidenciar en l'article de Lluís Buscató i Lluís Pons publicat l'any 2002⁹⁷.

El dia 1 de desembre de 1848 es va formalitzar una escriptura de compra-venda d'una finca, segregació d'una altra, en l'indret d'Empúries. Els venedors eren en Pere i Josep Puig, treballadors de l'Escala, i els compradors vuit veïns de la mateixa població⁹⁸.

L'objecte de la compra es refereix en la pròpia escriptura: *“buscar preciosidades y conservar antigüedades o restos de edificios que la casulidad ofreciere o quizás se hallaren”*.

Els referits autors destaquen a dues persones entre els compradors: Gabriel de Molina, a qui ja he esmentat com un dels directors de les excavacions dutes a terme per la Diputació de Girona, i Joaquim Pujol i Santo, també col·leccionista d'antiguitats i destacat membre de la Comissió de Monuments de Girona, des de la seva fundació. Dues persones esforçades en la preservació del Patrimoni i, al mateix temps, relacionades amb una empresa que, anys més tard, la Comissió la descriuria com a *“sociedad de vecinos de La Escala que se propusieron hacer excavaciones en Ampurias con ánimo de vender los objetos que encontraran”*⁹⁹.

⁹⁷ BUSCATÓ, LL i PONS, LL (2002).

⁹⁸ Segons consta en el fragment de l'Espectura transcrit en l'esmentat article de la Nota precedent, els compradors eren Pedro Caner, Juan Torrent, José Monegat y Casademont, Gabriel Molina, Joaquín Pujol y Santo, Esperanza Ros y Dalfau, Ramon Oliveras i Francisco Maranges.

⁹⁹ BUSCATÓ, LL i PONS, LL (2002), pàg.203.

Ens podria semblar que no va ser l'afany de lucre el que els motivà sinó l'enriquiment de les seves col·leccions. En el seu pensament antiquarista d'aleshores podia esser una manera més de protegir el patrimoni emporità, mancat llavors d'interès per part de les institucions oficials. Tot i així els esdeveniments es precipitaren i les circumstàncies desdibuixen quina podria haver estat la veritable intencionalitat inicial.

Probablement no va ser una compra feta a l'atzar, doncs abans ja de finalitzar l'any 1848 o en les primeries de l'any 1849 (no he trobat la data exacte) es produí el descobriment del conegut mosaic. La impossibilitat de repartir-se la peça i l'expectativa d'obtenir un bon preu, motivaren probablement la decisió de posar-la en venda. L'any 1851 ja hi havia construïda *"una sòlida caseta d'obra al seu damunt (...) tancada amb pany i forrellat"*¹⁰⁰.

Fig.3: Emblema del Sacrifici d'Ifigènia en el seu lloc original. Any, 1909. Foto: BARRAL, X (1989), Fig.4, pàg.97.

Malgrat el gran interès que despertà i que fins i tot *"ja va entrar abans de final de segle a la bibliografia internacional"*, com apunta Xavier Barral¹⁰¹, el desitjat i ric col·leccionista no va acabar d'arribar mai. Els socis inicials canvien o moren i, en paral·lel, creixen les crítiques i s'alcen les veus en favor d'una adquisició institucional.

¹⁰⁰ BUSCATÓ, LL i PONS, LL (2002), pàg.204.

¹⁰¹ BARRAL, X (1989), pàg.94.

És un procés llarg sobre el que ja s'ha escrit¹⁰², en el que trobarem des d'adquisicions parcials a subhastes judicials. El mosaic estarà tancat en la seva caseta fins el 2 de gener de 1937, quan el Conseller de Cultura de la Generalitat, Pere Bosch i Gimpera, ordenà arrencar l'emblema i transportar-lo a Barcelona per protegir-lo del perill que implicava el conflicte armat. No tornarà definitivament a Empúries fins l'any 1956¹⁰³.

La Dama Flavia

Més modesta va ser l'associació de veïns de L'Escala que comportà el descobriment de l'anomenada Dama Flavia. L'any 1892 en Miquel Català, Adolf Baqués i José Ametller, paletes d'ofici, concertaren amb Rafael Guerra la realització d'excavacions en una vinya propietat del darrer. En el Butlletí de la *Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* (Gener de 1893), podem llegir la següent referència publicada en *El Diluvio* de Figueres el mes de desembre de 1892¹⁰⁴:

“En Ampurias un propietario ha practicado excavaciones en una viña, cuyo resultado ha sido el hallazgo de una cabeza de metal no especificado, y que, según se dice, es de oro, de peso aproximado 15 kilogramos, y de 36 centímetros de altura. Representa una cabeza de mujer, tipo griego, muy bien modelada, y que se considera servía de adorno, colocada sobre su pedestal, habiendo sido tasada en 20.000 pesetas. Ha visto esta joya artística un italiano, que ha ofrecido por ella 9.000 pesetas”.

Fig.4: La Dama Flavia. Foto anònima, any 1893.

¹⁰² BUSCATÓ, LL i PONS, LL (2002) i BARRAL, X (1989).

¹⁰³ BARRAL, X (1989), pàg.99.

¹⁰⁴ BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), núm.1, pàgs.356-357.

Malgrat es comenta és d'or, tant en *La Renaixensa* com en el *Diario de Barcelona* es publica que és de bronze. En aquest darrer diari es fa una breu referència a l'indret del descobriment, especificant que va ser trobada a uns quatre metres de profunditat, entre la muralla i l'anomenat mosaic d'Ifigenia. En *La Publicidad*, es donen més detalls de la troballa¹⁰⁵:

“La labor estaba indicada por haberse hundido allí el terreno, probablemente atraído abajo por un hueco. No faltaron pronto alientos a los exploradores, al dar con una bóveda cortada en la piedra viva que cobijaba un aposento subterráneo; y estos aposentos, enteramente aislados, se repitieron, abovedados todos. A menos de tres metros surgió de su entierro de tantos siglos un busto de metal , cortado diagonalmente en el encaje con el pecho. Luego, a puñados, fueron saliendo a la luz del día monedas, medallas, estilitos de hueso y marfil, fragmentos de tibias. El busto fué muy pronto notado, y disputado como cosa de valía”.

En el *Diario de Barcelona* es comenta¹⁰⁶:

“La encontraron cuatro pobres trabajadores que por falta de trabajo se ocupaban de hacer excavaciones. Tratan de venderla, y antes de aceptar proposiciones que les han hecho del extranjero, esperarán algunos días para ver si la adquieren algún Museo o coleccionista español, pues preferirían que se quedase en España.”

Malgrat la gran expectació que sembla desperta el bust, no acaben de produir-se les esperades ofertes. Així, en el mateix Butlletí esmentat, es transcriu un article de *La Publicidad* en el que es refereix¹⁰⁷:

“Los que hallaron el busto, que son albañiles de oficio, lo han traído a Barcelona; y hemos tenido el gusto de verlo, y admirarlo, en una chocolatería de la calle de la Princesa (núm.51), donde está depositado hasta que sea públicamente expuesto.”

En la revista *L'Avenç*, del 15 de març de 1893, es publiquen, sembla que per primera vegada, dos gravats del bust¹⁰⁸ i precisament serà el seu dibuixant, J. Ferrer y Carreras, qui finalment l'adquireixi. Després va incorporar-se en la col·lecció Güell fins l'any 1936 quan, donades les circumstàncies del moment, per disposició dels propietaris es cedeix al Museu Arqueològic de Barcelona¹⁰⁹.

Disgustats per no obtenir l'alt preu que pensaven i desil·lusionats en no trobar cap més objecte valuós, els descobridors del bust no tardaren en abandonar les seves recerques i, d'acord amb Romuald Alfaràs, *“tomaron nuevamente la paleta de su*

¹⁰⁵ BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), núm.2, pàg.375.

¹⁰⁶ BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), núm.1, pàg.357.

¹⁰⁷ BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), núm.2, pàg.375.

¹⁰⁸ BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), núm.4, pàg.420.

¹⁰⁹ ALMAGRO, M (1948), pàg.6.

*oficio*¹¹⁰. Segons aquest mateix autor, abans havien enregistrat quatre grans sitges sense trobar res valuós per vendre¹¹¹.

Del mateix indret que el bust, sembla que procedeixen tres peus de marbre d'una taula¹¹². La seva part superior tenia forma de cap de lleó i l'inferior d'urpa del mateix felí. Es van vendre a un marxant estranger i, quan es va publicar la seva referència i fotografia l'any 1911 ja s'ignorava qui les havia adquirit¹¹³. Tampoc he pogut esbrinar si havien estat descoberts abans o després que la Dama Flavia.

En Romuald Alfaràs també explica que la troballa del bust va motivar la constitució de dues societats "*sin otro móvil que el interés*". Van estar treballant en diferents camps, descobrint restes de parets per tot arreu que ràpidament abandonaven en creure no obtindrien els resultats desitjats. Finalment es concentraren en dos indrets on trobaren unes parets pintades i dos arcs. La descoberta de dos "*grandes y magníficos*" mosaics va acabar provocant la dissolució d'ambdues societats, doncs no sabien com extreure'ls i només ocasionaven despeses als socis.

És probable que una d'aquestes societats era la conformada pel metge de L'Escala, doctor Rossend Pi i Puig, i Pere Villanueva, escalenc benestant¹¹⁴, dels que se sap van iniciar aleshores unes excavacions extensives en el jaciment, deixant "*a la vista antigues estructures, mosaics i murs*"¹¹⁵. En Pere Villanueva, "*un personatge d'actuacions poc transparents*"¹¹⁶, intervindrà anys més tard en l'adquisició del polèmic "*Vas Cazorro*".

La destinació de la major part de totes aquestes troballes eren les col·leccions privades de persones del propi país amb recursos i "sensibilitat" històrica i artística. Així, podem fer esment dels figuerencs Ignasi Aloy¹¹⁷, Romuald Alfaràs, ja citat, i Esteve Trayter, pedagog; del pintor olotí Josep Berga, qui reuní un significatiu conjunt d'ungüentaris procedents de les necròpolis emporitanes; del vicari de la Diòcesi de Girona, mossèn Ramon Font; del gironí Celestí Pujol i Camps, advocat, numismàtic, membre de la "*Real*

¹¹⁰ ALFARAS, R (1893), pàg.434. En Romuald Alfaràs era figuerenc, delegat del Centre Excursionista de Catalunya a Figueres, estudiós de la prehistòria empordanesa i dels seus monuments megalítics. Va reunir un gran conjunt de monedes emporitanes (BUSCATO, LL i PONS, LL (2002), pàg.199 i OLIVERAS, C (2008), pàg.42). L'agost de 1894, va portar a terme a Cala Cativa (Port de la Selva, Alt Empordà) la que ha estat considerada la primera intervenció arqueològica subaquàtica a Catalunya (ALFARAS, R (1894) i RAURICH, X (1994)).

¹¹¹ "...no encontrando otros objetos que trozos de ánforas, que acabaron de destrozar, una cabeza de marfil de unos cinco centímetros de altura, de grosero dibujo, sin importancia alguna, adorno probable de un mueble, fragmentos de estilos y de agujas de marfil,..". (ALFARAS (1893), pàg.434).

¹¹² ALMAGRO, M (1948), pàg. 6.

¹¹³ CASELLAS, R (1911), pàgs.281 i 282. L'autor de la foto és el Sr. Josep Esquirol, fotògraf de La Escala.

¹¹⁴ Tots dos col·leccionistes d'objectes emporitans. Tots dos arribaran a formar part de la Junta Delegada a L'Escala de Comissió Especial d'Excavacions d'Empúries de la Junta de Museus de Barcelona, nomenada per Josep Puig i Cadafalch l'any 1907 amb la finalitat de vigilar els incipients treballs d'excavació i gestionar la compra de terrenys (RIPOLL, E (1978), pàg.5).

¹¹⁵ OLIVERAS, C (2008), pàg.46.

¹¹⁶ VALLVÉ, I (2005), pàg.386.

¹¹⁷ BOTET Y SISO, J (1979), pàg.123.

Academia de Historia” i Secretari de la Comissió de Monuments de Girona¹¹⁸. De L’Escala, a més dels que ja he anat referint, destacar les col·leccions de les famílies Rubert i Oliveras, la de Mercè Granell¹¹⁹, tot i sobre la que més s’ha escrit ha estat la de Caterina Albert.

“Victor Català”

L’escriptora Caterina Albert i Paradís (1869-1966), més coneguda pel seu pseudònim literari “Victor Català”, recordava com, de petita, comprava ja objectes trobats a Empúries amb els diners que li donaven per les llaminadures¹²⁰. L’any 1890, tenia aleshores vint-i-un anys, va morir el seu pare i amb els diners que va poder disposar es comprar uns terrenys a l’àrea emporitana per excavar-los¹²¹. D’acord amb Carme Oliveras¹²², hi ha indicis de que aquests treballs van durar bastants anys. Així, es conserva una carta, datada l’any 1919, de mossèn Josep Gudiol i Cunill (1872-1931), historiador i conservador del Museu Diocesà de Vic, en la que comunicava a Caterina que arribaria el 21 de setembre amb el seu nebot¹²³ per excavar.

En el seu escrit *Ressons d’Empori*¹²⁴, Caterina Albert fa diverses referències a l’activitat dels excavadors i “*son pintoresh argot*”¹²⁵, essent remarcable la descripció de la descoberta d’una tomba:

*“Excavant a la recerca de cadavres, fou descoberta una cretlla que atrevessava la roca y guaytant atentament per ella y a cosa de metre i mig de la superfície, en una cavitat de forma imprecisable, percebiren els excavadors fragments, en gran quantitat també, de ceràmica negra fina y de vidre policromat, grech a lo que semblava. Per més que cercaren obstinadament per aquells volts l’entrada que necessàriament havia de tenir aquesta sitja, no encertaren a trobar-la, y allí jau encar, abscondit en la celadora pregonesa, el temptador dipòsit”*¹²⁶.

Tot i probablement tractar-se d’una contalla d’excavadors emporitans -no oblidem que la majoria eren pescadors- no deixar d’aproximar-nos a l’ambient que hi havia en aquells moments.

Adquirint i excavant, Caterina Albert va reuní una important col·lecció fins l’any 1936. Són destacables els dibuixos que feia dels objectes que la composaven. Carme Oliveras

¹¹⁸ OLIVERAS, C (2008), pàg.42.

¹¹⁹ OLIVERAS, C (1996), pàg.420.

¹²⁰ OLIVERAS, C (1996), pàg.418, citant a Benjamí Bofarull, biògraf de l’escriptora.

¹²¹ OLIVERAS, C (1996), pàg.418.

¹²² OLIVERAS, C (1996), pàg. 418.

¹²³ El nebot era en Josep Gudiol i Ricard, també historiador. En una carta posterior, de l’any 1922, en mossèn Gudiol comenta un seguit d’objectes trobats en els terrenys de Caterina Albert.

¹²⁴ CATALA, V (1922). L’escrit el va elaborar amb la part que rebutjar en refer el Discurs d’ingrés en la reial Acadèmia de les Bones Lletres, quan Josep Pin i Soler va recomanar-li escurçar-lo.

¹²⁵ Refereix que anomenen “olles” a les cavitats amb inhumacions anteriors a l’època romana; “viu” en referir-se a la terra verge,...

¹²⁶ CATALA, V (1922), pàg.164. En Josep Barberà i Farràs va introduir amb aquest mateix fragment l’escrit que va dedicar-li a Domingo Gamito i Font, un altre personatge emblemàtic d’Empúries (BARBERA, J (1992)).

esmenta un àlbum de fulls quadriculats en el que l'escriptora va dibuixar 382 d'aquestes peces. Explica que *“són fets a llapis i passats a tinta amb gran detall, i cada pàgina conté anotacions explicatives sobre els objectes dibuixats, la seva mida i el material amb el qual foren fets”*¹²⁷.

Es deia que la col·lecció va “desaparèixer” durant la guerra civil, però no va ser així. Cap escamot la confiscà, sinó que va ser cedida en dipòsit voluntàriament. En les gestions va intervenir en Pere Bosch Gimpera, aleshores Comissari delegat de la Conselleria de Cultura, i més directament en Emili Gandia, conforme es pot seguir en el seu detallat diari que reproduïx en gran part Carme Oliveres¹²⁸. Tot aquest procés – gestions, inventari, embalatge, transport,..- va durar des de finals d'agost fins a finals de setembre de 1936.

No hi ha cap constància de que, en el transcurs i després de la guerra, Caterina Albert, seguís col·leccionant materials arqueològics procedents d'Empúries. Tot i així, aconseguí recuperar la col·lecció que havia cedit, almenys en part.

En els anys quaranta del segle passat, es negà que en Martín Almagro, al realitzar les excavacions de les necròpolis empuritanes, estudiés els seus objectes. Decisió que els va enemistar i allunyà Caterina dels arqueòlegs durant uns quants anys. Martín Almagro va qualificar-la d'excavadora clandestina en la seva publicació¹²⁹.

Quasi al final de la seva vida, ocorreguda a L'Escala l'any 1966, va reconciliar-se amb els arqueòlegs gràcies a les gestions de Lluís Pericot, Miquel Oliva i Joan Maluquer de Motes¹³⁰. Es va convenir l'estudi de la col·lecció, tot i finalment només es va arribar a publicar la part numismàtica en la revista *Pyrenae*¹³¹.

El Vas Cazorro

Un altre col·leccionista bastant representatiu de la situació d'aleshores era en Manuel Cazorro Ruiz (1865-1935)¹³². Malgrat ser director del Museu Arqueològic de Girona i l'inspector de les excavacions que s'emprendran a Empúries l'any 1908, va ser col·leccionista tant de material arqueològic (no només de procedència empuritana) i de ciències naturals, doncs en realitat era catedràtic d'Història Natural.

¹²⁷ OLIVERAS, C (1996), pàgs.416-418. L'àlbum, segons l'autora, es conserva en el Museu-Arxiu de Víctor Català a L'Escala. Refereix que l'any 1991 en Benjamí Bofarull va publicar una acuradíssima descripció d'aquests dibuixos en els Fulls d'Història Local, XXV, de L'Escala.

¹²⁸ OLIVERAS, C (1996), pàgs.421-426.

¹²⁹ *“En la actualidad la única colección particular que conocemos formada por los saqueos de las necrópolis de Ampurias la posee Dª Catalina Albert cuyo amor a las antigüedades ampuritanas fué para la ciencia una gran pérdida, pues propietaria de campos que contenían necrópolis las excavó clandestinamente y de sus hallazgos, algunos muy ricos, no hemos conservado ni una sola referencia científica”*, ALMAGRO, M (1953), pàg.20.

¹³⁰ PERICOT, L (1966).

¹³¹ MALUQUER DE MOTES, J (1966) i (1967).

¹³² VALLVÉ, I (2005).

Sobre la seva col·lecció emporitana, cal fer esment a l'anomenat "Vas Cazorro". Es tracta d'una gerra, presumptament ibèrica, amb decoracions figurades que representen fonamentalment una cacera de cérvols.

Segons explica en Cazorro, en una nota adreçada i publicada per l'Institut d'Estudis Catalans¹³³, l'any 1908 –o poc abans- va adquirir per la seva col·lecció particular uns fragments "*hallados cerca de los terrenos que ocupa la necrópolis griega y entre las sepulturas de esta época*". L'adquisició va ser possible gràcies al seu "*buen amigo D. Pedro Villanueva, que con plausible desinterés y laudable celo e inteligencia hace excavaciones en una finca de su propiedad, enclavada en el solar de la ciudad romana y en las cuales ha encontrado también no pocos fragmentos ibéricos*".

L'autenticitat d'aquesta famosa gerra ha estat posada en dubte, doncs les seves característiques estilístiques no tenen res a veure amb el trobat fins ara en la zona. En aquest sentit, en Josep Barberà va dedicar-li un parell d'escrits¹³⁴. Tot i la polèmica, hi ha autors que el consideren autèntic. Enric Sanmartí, per exemple, va opinar fins i tot que es trobà a la necrópolis Martí¹³⁵. Val a dir, que malgrat l'intens tràfec de peces arqueològiques a Empúries durant el darrer quart del segle XIX i el primer del XX no es documenten falsificacions com les que durant el mateix període i amb tant d'èxit van fer *El Corro* i *El Rosao* de Totana (Murcia)¹³⁶.

L'any 1929 en Manuel Cazorro es jubilà per malaltia, circumstància que probablement motivar el desfer-se de la col·lecció. Gràcies a la intervenció de Lluís Pericot, la major part va ser adquirida pel Museu de Prehistòria de València, tot i que el Museu Episcopal de Vic i els arqueològics de Girona i Barcelona, també conserven nombroses peces.

Va mantenir però alguns objectes en el seu poder, entre els que hi havia el polèmic Vas Cazorro. En Manuel Cazorro va morir a Barcelona el desembre de 1935 i el Vas fou heretat per la filla petita. En esclatar la guerra la família va deixar el domicili de l'Avinguda Diagonal, on es van quedar les obres d'art i objectes entre els que hi havia el Vas. L'habitatge va ser assaltat i saquejat. Sense que es coneguïn les circumstàncies, després de la guerra, va aparèixer al Museu Arqueològic de Barcelona, i es va decidir pactar amb la família la cessió de la peça. Fou aleshores quan, en compensació, Martín Almagro el va batejar com a Vas Cazorro¹³⁷.

Les institucions també afavoriren el manteniment i expansió d'aquest negoci, adquirint nombrosos objectes. Cal destacar, probablement per la seva proximitat, el Museu Arqueològic de Girona. En les actes de la Comissió Provincial de Monuments de Girona, publicades per Joaquim Pla Cargol –qui en va ser Secretari-, es poden seguir la

¹³³ CAZURRO, M (1909).

¹³⁴ BARBERA, J (2005) i un segon article que no he pogut consultar i ignoro si ha restat finalment inèdit: BARBERA, J: "El misteri d'un monstre de fira arqueològic: el vas Cazorro".

¹³⁵ Esmentat per BARBERA, J (2005), pàg.12 referint-se a SANMARTÍ, E (1975), "Cerámicas de barniz negro ampuritanas conservadas en el Museo de Prehistoria de Valencia (Antigua Colección Cazorro)" a Archivo de Prehistoria Levantina XIV, Valencia.

¹³⁶ MONTES, R (1993), pàgs.106-127.

¹³⁷ Tot ho explica amb més detall Isabel Vallvé Albiol en el seu ja esmentat article.

majoria d'aquestes adquisicions des del mateix moment en que va començar a funcionar l'any 1847¹³⁸.

Finalment, s'ha de fer esment a la col·lecció formada pels enginyers del Servei Hidrològic i Forestal de l'Estat mentre treballaven en la consolidació de les dunes litorals. Aquestes tasques van iniciar-se l'any 1895 i es perllongaren fins l'any 1933. En el transcurs de la seva tasca afectaren el límit oriental de la Neàpolis i algunes necròpolis. Les ubicades en el promontori de Les Coves i en el Portitxol s'excavaren de forma exhaustiva.

En l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans dels anys 1909-1910, Ramon Casellas¹³⁹ es refereix a la troballa d'una de les tombes del Portitxol, de les poques que ens han arribat dades. Es tractava d'una inhumació on es va descobrir un bronze en forma de cap de pantera. Un croquis d'en Manuel Cazorro dóna idea de la disposició del diferents objectes que "descontextualitzats" es van cedir formant part de la col·lecció dels enginyers l'any 1931.

Les excavacions "oficials"

L'any 1908 es van iniciar les excavacions "oficials" del jaciment, sota la direcció tècnica de Josep Puig i Cadafalch (1869-1956), la inspecció de Manuel Cazorro i Ruiz (1865-1935) i com excavador de camp n'Emili Gandia i Ortega (1866-1939). D'acord amb els diaris d'aquest darrer, les excavacions es van iniciar exactament el dia 23 de març de 1908, entre les 7 i les 8 hores del matí, en la porta meridional de la ciutat romana.

Aquest fet no va aturar les excavacions irregulars, que continuaven de forma paral·lela. N'Emili Gandia ens deixa testimoni en els seu diari: *"Los hombres que se dedicaron y se dedican a la busca de los referidos objetos, cuando tienen algunos procuran informarse por personas que conocen de su época y si les ofrecen cierta cantidad por ellos la piden mayor, hasta que encuentran quien les ofrezca mayor remuneración. De los citados objetos los hay en los Museos, en los coleccionistas particulares, en cantidades de consideración y esparcidos por todas partes con el solo dato de haberlos adquirido a los citados destructores y profanadores de estas Necrópolis, o de otros lugares, hasta procedentes de algún anticuario que se los proporciona porque dándole el nombre de haberlos encontrado en Empurias tienen más importancia y el lucro es mayor. Lo hago constar porque también me los ofrecieron a mí para poderlos hacer vender en las mismas ruinas"*.

En les actes de la reunió de l'1 de juliol de 1908 de la Comissió Provincial de Monuments de Girona es va informar de l'adquisició per compra de dues plaques de bronze procedents d'Empúries¹⁴⁰. En Martín Almagro hi fa referència¹⁴¹, explicant que

¹³⁸ PLA, J (1948), (1949) i (1950). He elaborat un quadre en el que es detallen les adquisicions emporitanes esmentades per Joaquim Pla en aquests tres articles.

¹³⁹ CASELLAS, R (1911), pàg.283, figures 7 i 8.

¹⁴⁰ PLA, J (1950), pàg.165.

¹⁴¹ ALMAGRO, M (1955), pàgs.126-129 i Làmina XI.

les va descobrir en Pere Màrtir Pujol, "*capitost dels excavacionistes*"¹⁴², en una tomba de la necròpolis d'Incineració Torres (assignant-li el número 70) i interpretant-les com part d'un tríptic dedicat al culte a Sabazi.

En la Crònica Arqueològica de l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans dels anys 1913-1914 es dóna compta de l'adquisició de l'emblema de l'ocell. Es comenta que "*fou trobat a Empúries, el mes d'octubre de 1913 i havia anat a mans d'un particular*"¹⁴³.

Fig.5: Anunci publicat en el setmanari "Costa Brava" de L'Escala el 31 de desembre de 1919.

Fig.6: L'emblema de l'ocell.

¹⁴² Segons consta en l'Expedient de la Junta de Museus de Barcelona sobre les ruïnes d'Empúries i que recull Eduard Ripoll en la Introducció als diaris d'en Gandia, RIPOLL, E (1978), pàg. 4. En Martín Almagro el qualifica directament com a "*excavador clandestino*" (ALMAGRO, M (1955), pàg.126). En l'estudi general sobre la necròpolis de Les Corts, també d'Empúries, en Martín Almagro fa esment a un seguit d'objectes, presumptament procedents d'aquesta necròpolis, que el Museu Arqueològic de Girona va comprar a la "*Vda.de Pedro Màrtir Pujol*" l'any 1905: No he pogut verificar documentalment aquesta adquisició (sembla que realitzada per en Manuel Cazorro), pel que ignoro si la diferència de dates es deu a una errada amb els anys o els noms (ALMAGRO, M (1953), pàg.251, Nota (1)).

¹⁴³ JFT (1915), pàg.885.

Fig. 7: Relació de materials arqueològics procedents d'Empúries adquirits per la Comissió Provincial de Monuments de Girona entre 1872 i 1930.

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes	
Data	Descripció
05.03.1872	<i>El Sr. Conservador manifesto haber ingresado en el Museo (...) una urna funerària, un pondus y varios trozos de ceràmica, procedentes de Ampurias</i>
10.06.1875	<i>El Conservador dió cuenta de la adquisición para el Museo (...) de un lekito procedente da Ampurias</i>
22.07.1875	<i>ingresaron dos fragmentos de làpidas sepulcrales, seis pondus de barro (procedentes de Ampurias)</i>
19.08.1875	<i>En la sesión del 19 de agosto, el Sr. Pujol y Camps presento el croquis de un gran fragmento de màrmol blanco perteneciente a un sarcófago hallado en Ampurias, y se acordo hacer gestiones para que pudiera ingresar en el Museo de Gerona</i>
18.12.1877	<i>El Sr. Conservador dió cuenta de la entrada en el Museo de una muela de piedra arenisca, procedente de Ampurias</i>
14.03.1888	<i>Entraron también en el Museo, procedentes de Ampurias, tres pondus, un clavo con figura, diversos objetos de hierro y alguna ceràmica</i>
09.02.1892	<i>El Sr. Inspector de Antigüedades de la provincià comunico a la Comisión que en Ampurias, en la parte Sud-Oeste del lugar donde se hallaba el mosaico de Ifigenia, a unos cinco metros de profundidad, habia sido hallado un bello busto de bronce hueco representando la cabeza de una dama romana, de tamaño natural y en perfecto estado de conservación; los ojos eran de esmalte y el peso de aquella cabeza era de unos 15 Kilos. Juntamente fueron halladas unas monedas en bronce, unos punzones, fragmentes de estilos y restos de ceràmica</i>
21.02.1893	<i>Se acuerda dar las gracias a Dª Catalina Albert y Parareda, de La Escala, por noticias y diseños que facilitó sobre hallazgos realizados en Ampurias</i>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
26.04.1893	<p><i>En la sesión del 26 de abril el Sr. Botet dió noticias sobre las ruínas de Ampurias, que había visitado, lamentando las expoliaciones que varios particulares realizaban en ellas. Dió algunas referencias sobre los últimos hallazgos (varios pavimentos de habitaciones, restos de paredes, una escalera, varias cisternas, algun impluvium, etc.). El Sr. Botet manifesto su opinión que, haciendo tales excavaciones sin plan alguno, de poco aprovecharian para la Historia; però si era del parecer de que era conveniente que la Comisión procurará obtener copia del mosaico hallado, así como el anotar, en un croquis del terreno, los lugares en que se hubiese excavado. También manifesto haber contratado, para adquirirlas para el Museo, siete tejas de barro, cinco unguentarios grandes, cuatro medianos y ocho pequeños, tres pondus, tres platós o catinos, dos jarros con asas, uno sin asas, dos grandes urnas cinerarias, dos lamparillas de barro, una de bronce, dos fibulas o hebillas, agujas, alfileres, tres estilos de marfil y otros varios objetos. La Comisión acuerdo la adquisición de todo ello.</i></p>
29.06.1893	<p><i>En la sesión del 29 de junio fué acordada la adquisición de seis vasos ampuritanos de barro, uno de vidrio y varios estilos, cucharitas, agujas, etc, un brocal de cisterna de época romana procedente de Ampurias, y un fragmento de plató saguntino, de igual procedencia</i></p>
30.06.1895	<p><i>En la sesión del 30 de junio acordóse adquirir para el Museo (...) y una ánfora procedente de Ampurias.</i></p>
28.02.1896	<p><i>Adquisición de varios objetos hallados recientemente en Ampurias: 20 unguentarios, 2 brazaletes de bronce, 2 restos de cerradura, 1 estrigilo de bronce, 1 gran brazaletes, 2 agujas de bronce, 1 moneda griega, 3 grandes ánforas de barro, 4 ollas cinerarias, 6 unguentarios de barro, 1 urna cineraria de plomo y otros varios objetos</i></p>
03.06.1896	<p><i>También fueron adquiridas varias fusayolas de barro, un pendiente de oro, fibulas de bronce, anillos de bronce y aros del mismo metal, procedentes de Ampurias</i></p>
30.06.1896	<p><i>Adquisición a D.Ferreol Romaguera de varios objetos procedentes de Ampurias: entre ellos, 3 jarritos de vidrio verde y amarillo, 4 borobonas de vidrio, 1 con pie, 9 objetos de pasta de vidrio azul, 2 fibulas, varios aros de bronce y otros de plomo, 1 catino de barro rojo con pie y un asa, 1 lequito con un ciervo pintado, otro con un dibujo de esfinge, otro con dibujos geométricos, 2 con palmetas, 1 taza de barro, 1 tortuga de barro, varios receptáculos en forma de pucheros de barro, etc.</i></p>
30.06.1896	<p><i>Botet manifiesta haber comprado varios objetos procedentes de Ampurias: unguentarios de alabastro, fibulas, brazaletes, 2 lequitos de barro fino pintados, 1 plató pintado de negro, un jarrito con un cisne pintado, una cràtera, un fragmento de cabeza (de barro) y un anillo de oro con una cornalina grabada.</i></p>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
20.10.1896	<i>Adquiridos objetos de Ampurias: dos ungüentarios; dos jarritos de barro fino, pintados; una moneda ibèrica, otra de Domiciano y 23 cuentas de collar, de pasta de vidrio</i>
03.02.1897	<i>Adquiridos objetos de Ampurias: un denario de la familia Sentia, un pasador de bronce, dos pendientes de oro, una fíbula de bronce, granos de collar, un dije, un escarabajo estilo egipcio, una muñeca de barro, dos vasos de barro fino con adornos pintados, cinco urnas funerarias de barro, tres aros de hueso, un jarrito de pasta de vidrio azul, otro verde con adornos en colores, dos ungüentarios de pasta, una fruta de barro, un pàjaro también de barro, un jarrito de barro negro, otro de barro fino (con un niño jugando, sobre fondo negro), dos aros o brazaletés pintados de negro, una tortuga de barro con un denario de la familia Sentia, un pasador de bronce, dos pendientes de oro, una fíbula de bronce, granos de collar, un dije, un escarabajo estilo egipcio, una muñeca de barro, dos vasos de barro fino con adornos pintados, cinco urnas funerarias de barro, tres aros de hueso, un jarrito de pasta de vidrio azul, otro verde con adornos en colores, dos ungüentarios de pasta, una fruta de barro, un pàjaro también de barro, un jarrito de barro negro, otro de barro fino (con un niño jugando, sobre fondo negro), dos aros o brazaletés pintados de negro, una tortuga de barro con asa, una làmpara o reservorio en forma de toro con cabeza humana, dos vasos de barro común y otros pequeños objetos</i>
07.03.1898	<i>ingreso en el Museo, como donativo, de un pié de màrmol (fragmento procedente de Ampurias. (...)) Acordóse adquirir diversas estampillas o marcas ceràmicas, fragmentos de tejas o ladrillos romanes, una cineraria, fragmentos de vasos de barro rojo barnizade con relieves (tierra sigillata), un càliz de barro fino, varies eynechoes y lequitos, un vaso esférico con largo cuello (sin pintar), dos alabastrones de pastà y etres varies objetos y fragmentos procedentes de Ampurias; también fueron adquiridas diversas monedas. Ademàs adquirióse una gran vasija de barro de forma esfereidal, una gran ànfora, ungüentarie, lequitos, hebillas de cinturón, fibulas, anillos de métal, etc.</i>
16.06.1898	<i>acordada la adquisición de diversos objetos procedentes de Ampurias (varies vasos, ùngüentaries, 26 marcas de ceràmica, cuatro capis de barro, un canepus de barro negruzco, varios catinos, botones de vidrio y de pasta de vidrio, fibulas, 12 oUas osuarias de distintas formas y dimensiones, varias cuentas de collar, lamparillas de bronce, brazaletes, pendientes de bronce y diversas monedas.</i>
18.10.1898	<i>Fué acordada la adquisición de los siguientes objetos para el Museo: 33 fragmentos de vasos de barro rojo fino con otras tantas marcas ceràmicas, lamparilla de barro, catinos, ungüentario, un molde de barro, fusayolas, dos mogotes de asta de ciervo, tres silbatos de hlerro, un pequeño disco de hueso o marfil con sencillos adornos, seis estilos de hueso o marfil, una cucharita, cuentas de collar, un «speculum» (espejo) de metal, de forma redonda, una anilla de la que penden tres cadenitas de bronce, cajita para perfumes (de bronce), anzuelos, fibulas, brazaletes de bronce, agujas de bronce, una caja cilíndrica de plomo con tapa (dentro de ella había una vasija de vidrlo), una caja cineraria de plomo con tapadera en forma rectangular (muchos de tales objetos, procedentes de Ampurias).</i>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
07.02.1899	<i>Compràronse, así mismo, 33 ungüentarios de vidrio común, un «eynochoe », de pasta de vidrio, 16 fragmentos de ceràmica con marcas de ceramistas, un lequito aribalisco, varios vasos de barro basto, una muñeca de barro común, una tortuga de barro, fíbulas, aros, agujas, cuentas de collar, fragmentos de anillos, azulejos, botones, un molde, clavos de hierro, y otros varios fragmentos, provenientes todos de Ampurias.</i>
26.06.1899	<i>dos lequitos, tres alabastrones, una lamparilla de barro, siete ungüentarios fusiformes y con dos asas, tres ungüentarios de forma oval sin asas, otros en tamaño mas pequeño, diversos vasos de variadas formas, fusayolas, alfileres de bronce, un falo de hueso, dos platós de loza catalana, varias urnas cinerarias, varios fragmentos de ceràmica con marcas, dos anillos de oro (uno de ellos con una piedra grabada), fragmentos de cerraduras, brazaletes, una piedra fina con una talla en hueco representando un animal (transparente), otra (opaca) con un busto en talla hueca (muchos de estos objetos procedian de Ampurias).</i>
12.10.1899	<i>los siguientes objetos procedentes de Ampurias: dos lequitos, un alabastrón con adornos geométricos, dos lequitos con decoración de palmetas, una urna cineraria con dos asas, varios vasos de barro, una lamparilla de barro, varias anforitas de vidrio de variados colores sobre fondo azul, cinco ngüentarios, fíbulas, fragmentos varios de cadenitas, tijeras de plomo, cuentas. de collar, botones de pasta de vidrio, fusayolas, un as romano y varios fragmentos de útiles de bronce y otros de barro.</i>
31.12.1899	<i>el conservador dió cuenta de haber adquirido un nuevo lote de objetos hallados en Ampurias, entre ellos, además de los corrientes en otras adquisiciones, figurabàn una campanilla de bronce, amuletos, dado de marfil para jugar, una gran ànfora de barro blanquecino, brazaletes de bronce, etc.</i>
09.02.1900	<i>Fueron adquiridos algunos objetos mas procedentes de Ampurias (vasos de barro, amuletos, cuentas de collar, botones de pasta de vidrio, brazaletes, fíbulas, dos campanillas de bronce, etc.)</i>
10.04.1900	<i>Fueron compradas varias marcas ceràmicas y un lote de objetos hallados en Ampurias (ganchos, anzuelos, lamparillas, catinos, cuentas de collar, vasos diversos, una espuela, una herradura, un cuchillo, trozos de cadenita, etc.). Adquiriéronse también dos grandes ànforas, 28 fragmentes de marfil tallado para aplicaciones de adorno, tejas romanas, estilo en bronce, marcas ceràmicas, una copa de vidrio y dos vasos (uno de ellos con asa).</i>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
17.05.1900	<i>Acordóse adquirir los objetos últimamente estudiados por la Comisión en Ampurias, y que son: un gran pedestal de màrmol blanco con inscripción romana, varios fragmentos de màrmol blanco con otra inscripción romana, otros fragmentos de otra inscripción, tablilla de màrmol blanco con inscripción (incompleta), dos fragmentos de màrmol ceniciento con inscripción, capitel dórico con parte del fuste estriado, otro capitel dórico incompleto, dos basas de màrmol blanco con moldura, varios fragmentos de moldura en màrmol blanco, ladrillos de màrmol blanco exagonales, pequeno trozo de màrmol blanco con adorno labrado, dos dedos de bronce, antefijos de barro.</i>
25.06.1900	<i>En la sesión del 25 de junio fueron aprobados diversos pagos, entre ellos, el de varios objetos ampuritanos, (unos fragmentos de pintura al incausto de color negro ceniciento con una franja blanca, 17 marcas ceràmicas, vasos, un pixis, etc.). La Real Acadèmia de la Historia solicitó se enviarà a Madrid, a ser posible, para que pueda ser estudiado por profesores de Antropologia, un cràneo hallado en Ampurias, que figura en este Museo. Acordóse que el vocal Sr. Ametller examinarà dicho cràneo y dijera si podia remitirse a Madrid, sin peligro de que sufriese daño.</i>
04.12.1900	<i>diversos objetos procedentes de Ampurias, entre ellos un pequeño mortero de màrmol con sencillos adornos.</i>
31.12.1900	<i>acordóse la adquisición, a varios poseedores, de diversos lotes de objetos hallados en Ampurias</i>
30.04.1901	<i>En la sesión del 30 de abril el conservador dió cuenta de la compra de varies lotes de objetos hallados en Ampurias (alabastrones, pateras, sellos de bronce, tesseras, un genio Uevando un cesto (aplicación de adorno), varios acus de hueso o marfil, pendientes, un escarabajo en parte azul (labrado, en su lado superior, en relieve), pequeña mano sosteniendo un cuerno, hebillas, cucharitas de bronce, cuentas de collar, ungüentarios, làmpàras de barro común, fragmentos de ceràmica con marcas, aribalo de pasta blanca, piedra fina transparente con un busto tallado en bronce, fragmentos de pintura al incausto, etc.)</i>
30.12.1901	<i>En la sesión del 30 de diciembre, el conservador dió cuenta de haber cambiado algunas marcas duplicadas de ceràmica por otras, también procedentes de Ampurias. Compràronse también varios objetos procedentes de Ampurias (ampollas de vidrio con asa, ungüentarios, un plató con reflejos metàlicos, una urna cineraria de vidrio con su funda interior de plomo, un lequito pintado con líneas diagonales cruzadas (de color negro), figurita fàlica de barro común, un cràneo humano, 15 fragmentos con marcas ceràmicas, agujas, dos broches de broiice, espàtulas, un triàngulo de bronce, un pequeño peso, dos fragmentos de peine de marfil, cucharita de marfil, etc.)</i>
06.05.1902	<i>El conservador dió cuenta del ingreso en el Museo, por compra, de varios objetos ampuritanos (un alabastrón, pequeno lequito, fragmentos de bronce (uno con una cabeza de animal), cuentas de collar, una moneda latina y un camafeo). Ingresaron también 29 monedas, por cambio con otras que existían duplicadas.</i>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
25.06.1903	<i>Fué adquirido por compra (...), y varios objetos ampuritanos.</i>
28.12.1903	<i>En la sesión de 28 de diciembre fué acordada la adquisición, para el Museo, (...); algunos vasos de Ampurias</i>
11.05.1904	<i>El día 11 de mayo celebros la Comisión su primera sesión de este año. El conservador dió cuenta de la compra de varios objetos hallados en Ampurias; entre ellos, una faz de hierro forjado, un estilo de marfil, cinco planchas de bronce que, al parecer, formaban parte de un marco, una cornalina, un brocal de cisterna con boquete circular de 40 cm. de diámetro, un fragmento de molino a mano, trozos de cuchillo y anzuelos de hierro, varios fragmentes de ceràmica y una moneda romana de plata, de Vitelio. De otra procedència de La Escala, fueron adquiridas otros varios objetos hallados en Ampurias y varias monedas ibéricas, romanas, francesas, etc. También un lote de 64 anforitas de barro cocido, 15 marcas de alfareria, una lamparita (algo rota), un brazaletes y un anillo.</i>
14.05.1905	<i>En la sesión del 14 de marzo se acuerdo adquirir diversos objetos hallados en Ampurias</i>
27.06.1905	<i>En la sesión del 27 de junio acordóse la compra de otro lote de objetos de Ampurias (entre ellos diversas monedas). (...). Entre los objetos adquiridos de Ampurias figuraban 35 fragmentos de ceràmica saguntina (o tierra sigillata) con marcas de ceramistas.</i>
09.12.1905	<i>En la sesión del 9 de diciembre acordóse la adquisición de diversos objetos procedentes de Ampurias. Donó (...) D. Manuel Cazurro, (...) y una diota romana (vaso para guardar vino), procedente de Ampurias (...) el profesor Schulten, regalo un fragmento de làpida romana hallada en Ampurias (frente a la puerta de la muralla)</i>
15.02.1906	<i>Acordóse la adquisición de un fragmento de làpida y varios objetos, todo ello procedente de Ampurias</i>
30.08.1906	<i>Fueron adquirides diversos objetos procedentes de Ampurias (cinco marcas ceràmicas, una cuchara de bronce, un broche, dos pendientes de pro, dos ases ibéricos, una moneda de Marsella, etc.)</i>
01.02.1907	<i>En la sesión celebrada el día 1º de febrero fué acordada la adquisición (...) y de un nutrido lote de objetos hallados en las excavaciones de Ampurias.</i>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
25.06.1907	<p><i>En la sessió del 25 de junio el conservador dió cuenta de la entrada en el Museo del lote de objetos hallados en Ampurias y cuya adquisición fué acordada en la sesión anterior (un pequeño eynochoe de vidrio azul; dos ampullas con asa; un pequeño vaso de vidrio; cuentas de collar en pasta de vidrio; 13 ungüentarios; un alabastrón con figuras de dos guerreros y un perro (en negro); un eynochoe de barro fino, en forma de cabeza femenina; un kilis (plató) con dos asas y palmetas en el fondo; un arybello de barro fino con adornos lineales; una figurita femenina, en barro; lamparillas; un pondus; cuatro ungüentarios fusiformes, otros ungüentarios; varias marcas de cerámica; un capis, de barro, procedente de Menorca; varias fíbulas de bronce; cucharitas; acus; campanillas; anillas; cuchillo, y otros varios objetos de metal; también estiletos, silbatos y otros objetos de hueso y marfil, y diversos fragmentos de enlucido y de lápidas).</i></p> <p><i>La Junta del Museo de Artes Decorativas, de Barcelona, regalo al Museo un fragmento de lápida con inscripción griega, ballada en Ampurias (de dicha lápida obraban ya dos fragmentos en el Museo de Gerona). Se acuerdo expresar a aquella entidad el agradecimiento de la Comisión.</i></p>
03.09.1907	<p><i>Fueron adquiridos diversos objetos de Ampurias entre ellos una figurita femenina de bronce, un eslabón, unas fusayolas, fragmentos de cerámica con inscripción y otros objetos.</i></p>
23.03.1908	<p>Inici de les excavacions per n'Emilio Gandia</p>
01.07.1908	<p><i>En la sessió del 1° de julio el vocal conservador dió cuenta de la adquisición por compra de dos placas de bronce, repujadas y plateadas, rotas en fragmentos y que representan: la una, a Castor y Pólux, y la otra parece representar un personaje oriental rodeado de atuendos de su culto (procedentes de Ampurias)</i></p>
07.07.1911	<p>Llei</p>
30,12,1911	<p><i>Adquiridos diversos objetos de Ampurias: ungüentarios, una crátera, dos lequitos con figuras rojas y varias marcas de cerámica</i></p>
01.03.1912	<p>Reglament</p>
28.03.1912	<p><i>Acordóse adquirir una urna de vidrio, otra de plomo, dos dados grandes, una cuchara y una lápida</i></p>
11.10.1912	<p><i>Adquisición de algunos objetos procedentes de Ampurias</i></p>

Comissió Provincial Monuments Girona: Adquisicions Empuritanes

Data	Descripció
31.12.1912	<i>Compra de dos lequitos y de un unguentario de alabastro, procedente de Ampurias y de varios objetos hallados en las necrópolis romanas, también de Ampurias</i>
25.06.1913	<i>Acordada adquisición de un alabastrón, vasijas de barro, pendientes de oro y de cobre, varias monedas y otros efectos, procedentes de Ampurias</i>
25.07.1913	<i>Acordada adquisición de una lámpara, una pátera, un lequito, tres vasos y otros efectos, procedentes de Ampurias</i>
27.12.1913	<i>Acordóse adquirir un lote de 130 objetos de cerámica, bronce, hierro, vidrio, hueso, marfil, monedas de plata y bronce y marcas de ceramistas, todo ello procedente de Ampurias</i>
02.03.1914	<i>Acordóse asimismo la adquisición de dos lotes de objetos procedentes de Ampurias (fragmento de mosaico romano, varios objetos de hierro, bronce y marfil y algunas monedas ibéricas). Fue adquirida, de igual procedencia, una urna-osario, de plomo, griega</i>
01.01.1929	<i>Fueron comprados a D. José Altrachs, de La Escala, varios objetos de cerámica, un fragmento de cabeza, una cabeza de toro, una representación de una cara en plomo, un sello de bronce con el busto de Antonio, un fragmento de lápida, dos silbatos de hueso y otras piezas</i>
29.02.1930	<i>.. Un fragmento de lápida romana y varios trozos de cerámica roja con figuras, procedentes de Ampurias (por compra)</i>

II.3.- EL Furtivisme arqueològic

Tot i l'emblemàtic precedent que constitueix l'inici de les excavacions d'Empúries, l'any 1908, el fet fundacional de l'Arqueologia catalana (alhora científica i administrativa) es produeix l'any 1915 amb l'organització del *Servei d'Investigacions Arqueològiques* (SIA)¹⁴⁴. El fet potser no hauria tingut la transcendència que va tenir sense la direcció, des de un primer moment, d'en Pere Bosch Gimpera (1891-1974), qui alhora, pocs mesos després de ser nomenat, també seria catedràtic d'Història Antiga i Medieval Universal a la Universitat de Barcelona. És igualment destacable que ja en el seu primer any acadèmic, entre els alumnes hi figurava en Lluís Pericot (1899-1978)¹⁴⁵. Al voltant d'en Bosch acabaria conformant-se l'anomenada Escola de Barcelona.

Malgrat tot, sense la llavors recent promulgada **Ley de Excavaciones de 1911** la creació d'aquest Servei probablement no hauria estat possible o, almenys, hauria estat diferent en quant a atribucions. La burocràcia havia d'adaptar-se per assumir les noves funcions adscrites per la llei i, en aquell moment històric, aprofitant l'autonomia administrativa de la Mancomunitat, políticament es va veure la possibilitat de gestionar-ho -en part almenys- des de Catalunya, propiciant així la creació del SIA.

També serà aquesta llei la que convertirà el lladre de tombes i recercador d'antiguitats en espoliador del Patrimoni Arqueològic¹⁴⁶. És en el seu articulat quan per primera vegada va definir-se legalment l'excavació i fer-se necessària una prèvia autorització per excavar¹⁴⁷. És a partir d'aleshores quan **històricament i en sentit estricte apareix el furtiu de l'Arqueologia**. Ho seran les persones que, sense autorització de l'administració competent, facin remocions deliberades i metòdiques on hi ha indicis de jaciments arqueològics.

La "Ley de Excavaciones" de 1911

La "*Ley de 7 de julio de 1911 estableciendo normas a que han de someterse las excavaciones artísticas y científicas y la conservación de las ruinas y antigüedades*"¹⁴⁸ es va mantenir vigent fins ser expressament derogada per l'actual Ley 16/1985 –més de setanta anys-. De l'1 de març de 1912 data el corresponent Reglament que la va desenvolupar¹⁴⁹.

Per primera vegada, en l'ordenament jurídic espanyol, es defineix l'excavació arqueològica (article 1):

¹⁴⁴ En l'Institut d'Estudis Catalans (fundat l'any 1907) i gràcies especialment a l'esforç de Josep Puig i Cadafalch i Francesc Martorell i Trabal, a partir d'una proposta de Lluís Marian Vidal i José Maria Cazorro. GRACIA ALONSO, F (2003), pàg.32. Recents investigacions historiogràfiques apunten un seguit de fets que podrien haver precipitat la creació del SIA (GRACIA ALONSO, F i FULLOLA, JM (2008)).

¹⁴⁵ També serien destacats deixebles seus: Alberto del Castillo, Josep de Calasanz i Elies Serra Ràfols, Salvador Espriu, Mercè Montañola i Julio Martínez Santa Olalla. GRACIA ALONSO, F (2003), pàg.33.

¹⁴⁶ ALAY, JC (2000), pàgs.34-39 i 101.

¹⁴⁷ L'article 1 definia l'excavació arqueològica i l'article 7 feia imprescindible l'autorització prèvia.

¹⁴⁸ Publicada en la *Gaceta* del 8 de juliol de 1911.

¹⁴⁹ Publicat en la *Gaceta* del 5 de març de 1912.

“Se entienden por excavaciones, a efectos de esta ley, las remociones deliberadas y metódicas de terrenos respecto a los cuales existan indicios de yacimientos arqueológicos, ya sean restos de construcciones o ya antigüedades.”

Bàsicament aquesta definició legal s’ha mantingut invariable fins la promulgació de la vigent llei de 1985. Fixem l’atenció en que les excavacions, per ser-ho, tenen que ser *“deliberadas y metódicas”* i en llocs on ja existeixin *“indicios”* de jaciment arqueològics. És una protecció molt tímida i limitada.

El segon paràgraf de l’article 1 del Reglament de 1912, puntualitza:

“Igualmente se entenderá por excavaciones los trabajos de rebusca arqueológica que tenga carácter espeleológico o submarino y otros similares.”

En principi, entenem que es pretén afegir al concepte d’excavacions, les efectuades en coves i en la mar –diu submarines, no subaquàtiques-, indrets on l’experiència devia demostrar no quedar suficientment compresos en la primera definició. El fet de dir *“trabajos de rebusca arqueológica”*, considero que allibera de forma automàtica, però només pels expressament esmentats, de les característiques de *“remociones”*, *“deliberadas”* i *“metódicas”*. Probablement es déu al fet de que els medis tècnics de l’època (1912) no permetien pràcticament una metodologia molt acurada en les recerques submarines o a l’interior de les coves (si amb el terme *“espeleológico”* s’ha d’entendre bastant a l’interior de les coves).

A banda d’aquestes disquisicions, és destacable el fet de no esmentar expressament intervencions com la prospecció arqueològica. L’afegit *“y otros similares”* d’aquest segon paràgraf de l’article 1 del Reglament podria ser un indicatiu, però el cert és que no he trobat fins el moment cap indicatiu entre els diferents autors que han tractat la matèria, que ho confirmi. Més aviat s’ha comentat que l’expressió *“exploraciones”*, present en aquesta Ley, és el que s’utilitzarà en la de 1985 per definir les prospeccions. Però en el marc d’aquesta Ley de 1911 i el seu Reglament, *“exploraciones”* només s’utilitza com a sinònim de *“excavaciones”*, per no ser excessivament reiteratiu en el redactat dels articulats¹⁵⁰.

L’article 1 de la Ley de 1911 inicia també la relació Arqueologia-Paleontologia:

“Quedan también sometidas a los preceptos de esta ley las excavaciones que se hicieren en busca de restos paleontológicos, siempre que en ellas se descubrieren objetos correspondientes a la Arqueología.”

El redactat del tercer paràgraf del article 1 del Reglament, afegeix *“y a la Paleontología antropológica”*. Per tant, restes paleontològics sempre i quan es relacionin amb un clar origen antropològic o amb indicis de presència o activitat humanes.

¹⁵⁰ Exemple de l’article 4 de la Ley de 1911.

El concepte “antigüedades”, present en la definició d’excavacions, es delimita en l’article 2 de la Ley:

“Se consideran como antigüedades todas las obras de arte y productos industriales pertenecientes a las edades prehistóricas, antiguas y media. Dichos preceptos se aplicarán de igual modo a las ruinas de edificios antiguos que se descubran; a las hoy existentes que entrañen importancia arqueológica, y a los edificios de interés artístico abandonados a los estragos del tiempo.”

L’article segon del Reglament de 1912 matisa, afegint una apreciació cronològica, posant com a límit el regnat de Carlos I (1517-1558 dC).

En quant al debat sobre la propietat de les troballes casuals, diu l’article 5 de la Ley:

“Serán propiedad del Estado, a partir de la promulgación de esta ley, las antigüedades descubiertas casualmente en el subsuelo o encontradas al demoler antiguos edificios.

El descubridor recibirá, al hacer entrega de los efectos encontrados, en ambos casos, como indemnización, la mitad del importe de la tasación legal de dichos objetos, correspondiendo la otra mitad, en el segundo caso, al dueño del terreno.”

En el Reglament, article 6, es puntualitza que en tant no es realitzi l’entrega el descobridor o propietari, segons el cas, havien de conservar en dipòsit les “antiguitats” o constituir-les en dipòsit en les col·leccions públiques de la seva elecció o en les particulars, sempre que aquestes darreres oferissin les degudes garanties.

A partir d’aquest moment, l’Estat es considera propietari de les troballes del subsòl. L’afirmació resta però confusa arran de la redacció del segon paràgraf de l’esmentat article 5 de la Ley, doncs a l’hora de repartir indemnitzacions actua com a propietari del terreny i no de les “antiguitats”

En efecte, si en les disposicions de la *Novísima Recopilación* els descobridors adquirien la propietat de les troballes per ocupació, en els preceptes de 1911 s’utilitzen les normes del tresor, seguint de fet els preceptes del Codi Civil –que data de 1888-. Per la seva posterior transcendència, doncs l’actual legislació ho ha heretat, hem de parar atenció en aquesta figura jurídica.

En Dret el tresor és una de les maneres d’adquirir la propietat. Es troba regulat en el Codi Civil i procedeix directament del Dret romà. Segons la definició de Paulo¹⁵¹ el tresor és qualsevol objecte preciós que es manté amagat –sota terra o d’altre manera- durant el temps necessari per que es perdi memòria de qui és el propietari, fent-se

¹⁵¹ Paulo era un dels grans juristes romans, autor de nombrosos escrits. Era deixeble de Scevola, assessor de Papiniano.

impossible, en tot cas, identificar successors¹⁵². L'article 352 del Codi Civil recull pràcticament aquesta definició¹⁵³.

En quant a la regulació del tresor, en època romana va evolucionar fins unes reformes de l'emperador Adrià (117-138) quedant des d'aleshores com també en el fons ho adoptat el Codi Civil en el seu article 351:

“Art. 351. El tesoro oculto pertenece al dueño del terreno en que se hallare. Sin embargo, cuando fuere hecho el descubrimiento en propiedad ajena, o del Estado, y por casualidad, la mitad se aplicará al descubridor.

Si los efectos descubiertos fueren interesantes para las ciencias o las artes, podrá el Estado adquirirlos por su justo precio, que se distribuirá en conformidad a lo declarado.”

Tornant doncs a la Ley de 1911, ens adonem que de fet l'Estat actua en l'article 5 com propietari del terreny –“compartint” l'indemnització amb el descobridor-. Si realment actués com a propietari de les “antiguitats”, com afirma en el primer paràgraf, no hauria de fer –segons la regulació de “tresor”- cap repartició .

Aquest fet i el d'utilitzar l'expressió “indemnització” –quan podria ser més adient parlar de “gratificació” o “premi”- en els descobriments casuals, ens estan reflectint un gran respecte per la propietat privada¹⁵⁴. Un respecte que es va advertint en tot el text legal, fins l'extrem de concedir la propietat dels objectes descoberts als excavadors (articles 8 i 9 de la Ley i articles 15, 16, 18, 19 i 20 del Reglament).

Considero que el que en realitat es busca amb aquesta declaració de propietat de l'article 5 és justificar jurídicament l'exclusivitat per l'otorgament de les autoritzacions. En efecte, en el primer paràgraf de l'article 7 es fa necessària una prèvia autorització de l'Estat per excavar:

“El Estado puede otorgar autorización a las Corporaciones oficiales de la nación para hacer excavaciones en terrenos públicos y privados sin gravamen alguno sobre lo que se descubriese, siempre que los objetos hallados se conserven expuestos al público decorosamente; pero pasando éstos, en caso contrario, al dominio y posesión del Estado. Los particulares y las sociedades científicas españolas y extranjeras podrán obtener autorización para practicar excavaciones en terrenos públicos y de particulares, bajo la inspección del Estado, el cual anulará la concesión si los trabajos no se practican del modo científico adecuado.”

¹⁵² *“Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat”.*

¹⁵³ *“Art. 352. Se entiende por tesoro, para los efectos de la ley, el depósito oculto e ignorado de dinero, alhajas u otros objetos preciosos, cuya legítima pertenencia no conste.”*

¹⁵⁴ Preponderància de la propietat privada sobre la que molt insisteix Concepción Barrero (1990). De fet la possibilitat d'intervenció en la propietat privada amb la finalitat de preservar el Patrimoni Històric sempre ha estat un dels motius cabdals de la doctrina jurídica, que ha anat evolucionant lentament.

És la primera vegada que és imprescindible aquest requisit, un dels elements cabdals alhora d'identificar els "furtius". El Reglament va desenvolupar aquest article, en quan a la burocràcia necessària per legalitzar les excavacions, però no es fa cap al·lusió a la preparació tècnica o professional ni a l'experiència dels sol·licitants.

Quan al règim sancionador, la Ley 1911 opta per un de caràcter administratiu, reflectit en l'article 10 i complementat en l'article 22 del Reglament. En concret especifica l'article 10:

"Estarán sujetos a responsabilidad, indemnización y pérdida de las antigüedades descubiertas, según los casos, los exploradores no autorizados y los que oculten, deterioren o destruyan ruinas o antigüedades."

Que es completa amb l'article 22 del Reglament de 1912:

"Dichas responsabilidades serán declaradas de Real Orden, estableciéndose la indemnización a pagar al Estado, o bien el comiso, y con él en casos de equidad la que pueda otorgar el Estado, por Comisión de académicos de número de las Reales Academias de Madrid."

En cap moment no es limita el valor de l'indemnització, que queda a bon criteri dels instructors del corresponent expedient. Es curiós però el fet de que es torni a parlar d'indemnització (en un sentit absolutament oposat al de l'article 5) i no de multa, que potser seria més ajustat. Finalment, l'article 45 del Reglament disposa:

"Las autoridades locales de todo orden, la Guardia Civil y todos los demás agentes de la autoridad procurarán el cumplimiento de la Ley y de este Reglamento en los casos de derribos, hallazgos fortuitos y de conservación intacta de las excavaciones, dando cuenta a la superioridad de los hechos que ocurran, e imponiendo su consejo y su autoridad en los particulares para lograr la debida conservación de las cosas, sin menoscabo de los derechos que se reconocen a los descubridores y propietarios."

Per en José Fernando Gabardón va ser molt progressista inserir en l'article 23 del Reglament la consideració de causa greu per aquells treballs d'excavació que no es practiquessin de manera científica adequada, en un moment en que la majoria de les excavacions eren portades a terme pels aficionats¹⁵⁵.

La trajectòria legislativa envers el Patrimoni Històric segueix amb la "*Ley de 4 de marzo de 1915, relativa a los monumentos nacionales arquitectónicos artísticos*"¹⁵⁶ i el "*Real Decreto-Ley de 9 de agosto de 1926, sobre protección y conservación de la riqueza artística*"¹⁵⁷.

¹⁵⁵ GABARDON, JF (2014), pàg.282.

¹⁵⁶ Publicada en la *Gaceta* de 5 de març de 1915.

¹⁵⁷ Publicat en la *Gaceta* de 15 d'agost de 1926.

Ambdues lleis resulten essencials per a l'evolució del concepte monument que es va configurant, allunyant-se de la carregosa enumeració de la *Novísima Recopilación*. Són essencials perquè es perfila el procés declaratiu, “*instrument operatiu bàsic de tota política sobre protecció de monuments*”¹⁵⁸. Però, quant a Arqueologia, es segueix mantenint vigent la Ley de 1911 i -tot que són decisives a efectes d'algunes formes o classes d'espoli- no afecten directament a l'objecte del present treball.

Pere Mitjavila

Un dels primers furtius catalans, ja en sentit estricte, que he pogut documentar, va ser en Pere Mitjavila. Entre els anys 1912 i 1915, aquest carreter de L'Escala (Alt Empordà) va saquejar totalment una necròpolis romana d'inhumació, localitzada en uns terrenys de la seva propietat.

Segons Martín Almagro, en Pere Mitjavila “*formaba compañía con otros buscadores de tesoros, dedicados al saqueo de tumbas para lucrarse de la venta de sus objetos*”¹⁵⁹.

Se sap que part dels materials els va vendre al Museu Arqueològic de Girona i també que es conserven alguns en el de Barcelona –entre els que destaca un cap femení esculpit¹⁶⁰. Segueix sense estranyar que un Museu adquireix materials arqueològics directament als furtius¹⁶¹. L'evolució cap a la regularització tot just començava.

Els Tresors de Tivissa¹⁶²

En Pere Bosch Gimpera informava en l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, corresponent als anys 1913-1914, que havien “*entrat, en qualitat de dipòsit, al Museu Arqueològic de Tarragona, uns objectes interessantíssims; es llàstima que no es pugui saber bé com es trobaren. Foren adquirits d'un pagès de Mora que digué d'haver-los trobat, a molta profunditat, fent un clot per plantar vinya, al lloc nomenat el Castellet de Banyoles, de Tivissa, dins d'un vas, junt amb ossos i cendres que han desaparegut*”.

Sembla que la troballa es produí cap l'any 1912 i va consistir en deu arracades d'or; dos braçalets, dos anells i una sivella de plata; un mànec de mirall de bronze; un objecte de ferro i vint-i-nou monedes de plata. Gràcies a les darreres va datar-se el conjunt a la fi del segle III o principis del II aC.

¹⁵⁸ GANAU, J (1998), pàg.49.

¹⁵⁹ ALMAGRO, M (1955), pàg. 217.

¹⁶⁰ Segons el contingut de la Carta Arqueològica de L'Alt Empordà, elaborada l'any 1994 per Mateu, Merino, Palomo i Pujol. La consulta, autoritzada, ve fer-se el juliol de 1998 en el aleshores Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Aquesta necròpoli, d'acord amb LOPEZ BORGÑOZ, A (1997), pàg.715, es data -a partir dels materials descontextualitzats- en el segle I dC.

¹⁶¹ BORONAT, MJ (1999).

¹⁶² BOSCH, P (1915) i SERRA RAFOLS, JC (1941).

Una inspecció ocular en el lloc no va aclarir molt (el jaciment encara no es coneixia) i al poble quasi s'ignorava la troballa i *“després de moltes indagacions s'aconseguí saber tan sols que alguns que la coneixien dubtaven que fos feta en aquell terme”*.

L'any 1925 un pagès de Tivissa va presentar-se en el llavors Servei d'Investigacions Arqueològiques a Barcelona, per vendre un lot d'objectes que deia haver trobat en el Castellet de Banyoles de forma casual mentre llaurava. Es tractava d'un parell de petits bous de bronze, un gla de plom, tres monedes i una fusaiola. Es van adquirir i dipositar en el Museu Arqueològic de Barcelona. Aquesta segona troballa va motivar una inspecció més acurada a l'indret, que va confirmar l'existència de restes ibèriques.

Abans d'haver iniciat cap intervenció arqueològica, l'any 1927 es va “descobrir” un tercer lot d'objectes. L'autor de la troballa va resultar ser un pagès dels Masos de Mora (Mora la Nova), propietari d'una parcel·la en el Castellet de Banyoles. Era el mateix que va “descobrir” el primer lot.

Aquest tercer “tesor” és el més conegut i espectacular dels trobats a Tivissa. Consisteix en un impressionant conjunt d'objectes de plata –quatre pàteres, dos braçalets i deu vasos, així com fragments d'altres vasos- i un petit vas de ceràmica fet a ma. Davant les pretensions econòmiques del pagès, la Junta de Museus de Barcelona no va estar a l'alçada de les circumstàncies i existí fins i tot la possibilitat de la seva adquisició per part d'estrangers. Per sort, com explica en Serra Ràfols, el pagès era tan ignorant com ambiciós i després de diverses peripècies (sense especificar) tot el lot va ser adquirit per l'oftalmòleg barcelonès doctor Simón que, uns anys més tard, va cedir-lo al Museu Arqueològic de Barcelona.

En les primeres excavacions, portades finalment a terme l'any 1932, es va descobrir la primera de les dues emblemàtiques torres poligonals ubicades en l'accés del jaciment, confirmant la singularitat i importància del mateix.

Oficialment, els tres tresors de Tivissa són troballes casuals. Criden però l'atenció les nombroses i excepcionals troballes del pagès de Mora, de qui no han transcendit més dades. Va ser l'autor de les troballes del primer i tercer lots i malgrat la seva “ignorància” és qui va sortir més beneficiat econòmicament. Pràcticament no hi ha dades de les intervencions realitzades en el lloc exacte dels seus “descobriments” que sembla resultaren del tot estèrils. Cal preguntar-se si es tracta realment de troballes casuals o són el resultat de veritables activitats furtives.

Alfred Klaebisch

Entre els anys 1917 i 1920 l'Alfred Klaebisch Camman (1890-1978) va realitzar un número indeterminat d'intervencions furtives en la zona de les Gavarres i Cadiretes-Ardenya (Baix Empordà i Gironès). Pertanyia a una família de vinaters alemanys establerta a Cognac (França) que, fugint de la Primera Guerra Mundial, va arribar a

Sant Feliu de Guíxols entre els anys 1914-1915 probablement per a treballar en una empresa surera¹⁶³.

Sembla que ben aviat establir contacte amb Josep Cama i Casas (1854 - ??), qui va despertar-li la seva afició per l'Arqueologia. En Josep Cama era advocat i la seva família tenia importants propietats a Romanyà, d'on eren originaris. Juntament amb els seu germà Pere –considerat el “descobridor” i primer “explorador” de la Cova d'en Daina, ubicada en les seves propietats- realitzava intervencions en jaciments de la localitat, auxiliats de vegades pel mossèn Joan Rabasseda i Parera (1863-1920), que regia la parròquia. Van arribar a reunir una gens menyspreable col·lecció en la que destacaven els materials prehistòrics. En aquells moments no era estrany que els propietaris de la zona col·leccionessin els objectes que apareixien en les seves terres i realitzessin fins i tot alguna intervenció, com en Josep Calvet de Llagostera¹⁶⁴ o en Josep Maria Almeda de Romanyà, que va excavar el dolmen del Camp d'en Guitó¹⁶⁵.

Una de les primeres intervencions d'en Alfred Klaebisch, i sens dubte la més polèmica, va ser en el Dolmen del Mas Bousarenys (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). Aquest jaciment es va conèixer al publicar-lo com a inèdit l'erudit de Sant Feliu de Guíxols, Agustí Casas i Vinyas (1868-1941), en el periòdic local *Ciutat Nova* el dia de Nadal de 1917¹⁶⁶.

Uns mesos més tard, durant el mes de juliol de 1918, en Casas va organitzar una visita per mostrar el descobriment a Pere Bosch Gimpera i Lluís Pericot amb la intenció d'interessar l'Institut d'Estudis Catalans en l'excavació del jaciment, doncs tot i que era indubtable que el dolmen havia estat remenat d'antic, pensava que hi havia possibilitats de trobar força material arqueològic. L'Agustí Casas va tenir dificultats per ubicar el dolmen i l'Alfred Klaebisch, que els acompanyava, el va ajudar. En les seves paraules “*haciendo yo un poco de comedia les llevo con el Sr.Pericot a esta tumba memorable*”¹⁶⁷. La sorpresa fou majúscula quan es van trobar en que el dolmen havia estat recentment saquejat. El disgust que s'emportà l'Agustí Casas comportà, en parer de Francesc Aicart¹⁶⁸, la seva desvinculació de l'arqueologia de les Gavarres. L'any 1964 en Lluís Esteva rememorava que “*el doctor Pericot nos ha recordado repetidas veces la impresión algo penosa que por este motivo le produjo la visita al citado yacimiento*”¹⁶⁹.

No es va tardar en saber que havia estat el mateix Alfred Klaebisch, sembla que amb la col·laboració del propietari del terreny Francesc Poujarniscle¹⁷⁰. Sortosament es van

¹⁶³ Les dades biogràfiques d'en Alfred Klaebisch s'han extret d'AICART, F (2006) i (2007).

¹⁶⁴ ESTEVA, L (1957), pàgs.169-171 i 196.

¹⁶⁵ ESTEVA, L (1957), pàg.207.

¹⁶⁶ CASAS, A (1917).

¹⁶⁷ Carta d'Alfred Klaebisch a Pere Bosch Gimpera del 19 d'abril de 1973. Publicada per Francesc AICART (2006), pàgs.119-120.

¹⁶⁸ AICART, F (2006), pàg.73.

¹⁶⁹ ESTEVA, LI (1964).

¹⁷⁰ Francesc Aicart refereix a Manuel Cazorro, qui esmenta la intenció del propietari dels terrenys d'excavar el dolmen (AICART, F (2006), pàg.68). També fonamenta la probabilitat d'aquesta col·laboració en l'anotació d'en Josep Berga i Boada en un dibuix de dolmen, datat el 15 de maig de

limitar a la recerca d'objectes en la cambra deixant el passadís d'accés pràcticament intacte, com ell mateix ho va manifestar a Lluís Esteva anys més tard¹⁷¹.

Les fonts difereixen sobre la quantitat i qualitat del que es va trobar en aquella intervenció. Entre els objectes extrets s'ha creat un cert "misteri" entorn a dos suposats vasos campaniformes. La primera publicació que refereix aquest fet, d'en Hugo Obermaier, fa esment a la troballa de dos vasos campaniformes. Tant en Pere Bosch Gimpera com Lluís Pericot, fonamentant-se en els apunts presos al veure la col·lecció Klaebisch el mateix any 1918, també assenyalen l'existència de dos vasos campaniformes sencers. Malgrat tot, les citacions posteriors ho desmenteixen i afirmen que únicament es tractava de fragments. Sencers o fragmentats van desaparèixer en l'assalt al seu domicili de l'Avinguda Diagonal núm.520 de Barcelona durant la guerra civil (circumstàncies molt similars al succeït amb el comentat "Vas Cazorro", tot i que en aquest cas no han pogut recuperar-se). Malgrat tot, en Klaebisch havia fugit a Alemanya l'agost de 1936, emportant-se alguns dels objectes que són els que l'any 1973 va donar al Museu de Sant Feliu de Guíxols.

La seva relació amb Hugo Obermaier probablement li facilità la publicació de l'article "*Nichos sepulcrales en la comarca de Sant Feliu de Guixols (Gerona)*" al Butlletí de la *Real Sociedad Española de Historia Natural* l'any 1919. És l'únic article amb contingut arqueològic que va publicar. En el mateix, es limita a descriure un seguit de jaciments i només en un cas (la Cova d'en Ruïra) fa un comentari del que es desprèn que el va excavar.

És difícil saber en quants jaciments va intervenir. Segons l'encès discurs d'en Josep Berga i Boada¹⁷², en inaugurar una vitrina al Museu de Sant Feliu de Guíxols amb materials procedents de la vil·la romana de Tossa de Mar¹⁷³ el 12 de setembre de 1920, en Klaebisch (tot i no pronunciar el ser nom) era un autèntic depredador. Val la pena reproduir un fragment,

"Hauriem de tenir més encare. I més cencer, però ens han passat al davant. I no ens hi han passat per mandra nostra ni per manca de voluntat, sino perquè hi hagué qui, amb poca escrupulositat, i, abusant de la cortesia, i, amb un arma que tot ho doblega, -que nosaltres no posseim per are- va llogar gent pagant-la be, i s'an anà per aquesta rodalia destruint-ho tot: a Plà de Basarda, a Movet, a la Cova d'en Riera, i altres indrets, i per tot deixà son rastre destructor i poc escrupulós, emportant-se'n lo mellor que sota nostra terra tenien i deixant els dólmens i les sitjes, trossejats, fet tot una vera llàstima. I lo més pesarós, és, senyors, que tot lo que indegudament se'n emportà l'intrús, anirà a parar fora de casa, quan tot allò hauria d'estar a n'aquí, perquè nosaltres havíem de desenterrar-ho, perquè tot allò és del poble de Sant Feliu, son

1919, en la que es diu. "Profanat per en Poujarnisclre (no es llegeix el cognom sencer) i un kuld alemany" (AICART, F (2006), pàg.75, Nota 249).

¹⁷¹ ESTEVA, LI (1957), pàg.241.

¹⁷² Recordem que en Josep Berga i Boada feia excursions amb "finalitats arqueològiques" amb els seus alumnes per les Gavarres i era tenia una col·lecció de materials emporitans.

¹⁷³ Donats per Ignasi Melé i Farré (1859-1928), el metge que va descobrir i excavar la vil·la romana de Tossa.

*troços de la vostra Pàtria i fulls arrencats a la vostra història, que no tenia dret a arrencar-los un estranger i menys encara, per a emportar-los a llunyes terres*¹⁷⁴.

Pel que sembla les seves intervencions no es van limitar al període en el que residia a Sant Feliu de Guíxols. Establert ja a Barcelona com empresari va mantenir sempre una segona residència a Platja d'Aro (Sant Jordi) i va seguir amb les seves recerques. Així en Francesc Aicart fa esment a dues persones, Néstor Sanchiz i Josep Escortell, que recordaven *relats de bosquetans sobre Klaebisch, qui en plena època franquista pagava a gent de la contrada perquè furguessin a Plana Basarda i en diferents coves de l'Ardenya. El pagament sovint es feia amb productes de luxe, com tabac, que Klaebisch portava de Barcelona*¹⁷⁵.

Fent una recerca bibliogràfica sobre les seves probables intervencions, en resulta:

Dolmen del Mas Bousarenys (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). No hi ha dubte sobre la seva intervenció l'any 1918, ben documentada i a la que ens em referit.

Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). En una carta dirigida a Lluís Esteva el 5 de novembre de 1973, recordava com havia intervingut l'any 1918 en aquest jaciment ibèric *"con un peon que sacaba con un cubo la tierra, mientras que yo metido dentro del silo enrollado como un gusano, iba llenando el cubo"*¹⁷⁶. Va excavar-hi dues sitges.

Cova de Can Rissec (Llagostera, La Selva). Consta descoberta per l'Alfred Klaebisch i esmentat en el seu referit article, però no hi ha constància de que arribés a intervenir-hi.

Cova d'en Ruïra (Llagostera, La Selva). En el reiterat article esmenta que *"la excavación no dió más resultado que encontrar algunos trocitos de cerámica de diferentes épocas"*. En l'actualitat no consta en els inventaris com a jaciment arqueològic.

Coves de Solius (o dels Moros) i de Sa Tuna (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). Esmentades en el seu article, però sense constar que hi fes cap intervenció. Es creu que possiblement ja estaven "buidades" d'antic. L'any 2011 va publicar-se un estudi desenvolupat per les Universitats de Girona i Barcelona segons el que aquestes –i d'altres- suposades coves funeràries tenen un origen natural i no artificial, com s'havia cregut fins aleshores, pel que tampoc es pot assegurar que mai hagin contingut material arqueològic.

Cova dels Lladres (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). Klaebisch va informar Lluís Esteva que la va "excavar" i hi va trobar un ganivet de sílex de 15 centímetres de llarg i una peça d'os treballada.

¹⁷⁴ AICART, F (2006), pàg.78.

¹⁷⁵ AICART, F (2006), Nota 270, pàg.79.

¹⁷⁶ AICART, F; NOLLA, JM i VIVO, J (2007), pàgs.31.

JACIMENTS RELACIONATS AMB ALFRED KLAEBISCH CAMMAN
(1890 - 1978)

Data	Jaciment	Municipi -Comarca		Imatge
1917 - 1918	Dolmen del Mas Bousarenys	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	Va "excavar" el dolmen amb la col·laboració del propietari, Francesc Poujarniscler, facilitant després les dades obtingudes a Hugo Obermaier. L'any 1973 fa donació dels materials al Museu de Sant Feliu de Guíxols	
1918	Plana Basarda	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	Va "excavar-hi" dues sitges. Esmentat en el seu article. L'any 1973 dona els materials al Museu de Sant Feliu de Guíxols	
1919	Cova de Can Rissec	Llagostera, Gironès	Consta com a descoberta per A.Klaebisch. L'esmenta en el seu article. No hi ha constància de que hi fés cap intervenció.	
1919	Cova d'en Ruïra	Llagostera, Gironès	Esmentada en el seu article com a Cova de Ruyra. Confirma que la va "excavar", trobant "materials de diverses èpoques". En l'actualitat, no consta com a jaciment arqueològic en els inventaris.	
1919	Cova de Solius (Cova dels Moros)	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	Esmentades en el seu article, sense constar que hi fés cap intervenció. Possiblement ja estaven "buidades" d'antic.	
1919	Cova de Sa Tuna	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà		
	Cova dels Lladres	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	La va "excavar". Entre els anys 1973 i 1974 va fer donació dels materials al Museu de Sant Feliu de Guíxols	
	Cova d'en Riera	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	La va "excavar". Va trobar-hi un maxilar humà i una petxina perforada. Entre els anys 1973 i 1974 va fer donació dels materials al Museu de Sant Feliu de Guíxols	
	Cova del Llop	Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà	"Excavada" amb la col·laboració de Miquel Giró, veí de Can Rifà. Es troba prop de Plana Basarda però no ha estat possible identificar-la, doncs no consta com a jaciment en els inventaris actuals. Només consta la foto.	
	Dolmen dels Tres Peus	Forallac, Baix Empordà	En Lluís Pericot, en la seva tesi l'any 1935, esmenta que van ser excavats per l'Alfred Klaebisch. Tot i així, l'any 1956 en Lluís Esteve, en la publicació del Corpus de Sepulcres Megalítics, diu que en Klaebisch li assegurà que mai va "excavar" cap dolmen a Fitor	
	Dolmen de la Serra Mitjana	Forallac, Baix Empordà		
	Empúries	L'Escala, Alt Empordà	En epístola 15 dirigida a Lluís Esteve el 14.12.1973 esmenta tenir objectes d'Empúries però no diu si són trobats o comprats	

Fig.8: Relació de jaciments intervinguts per Alfred Klaebisch.

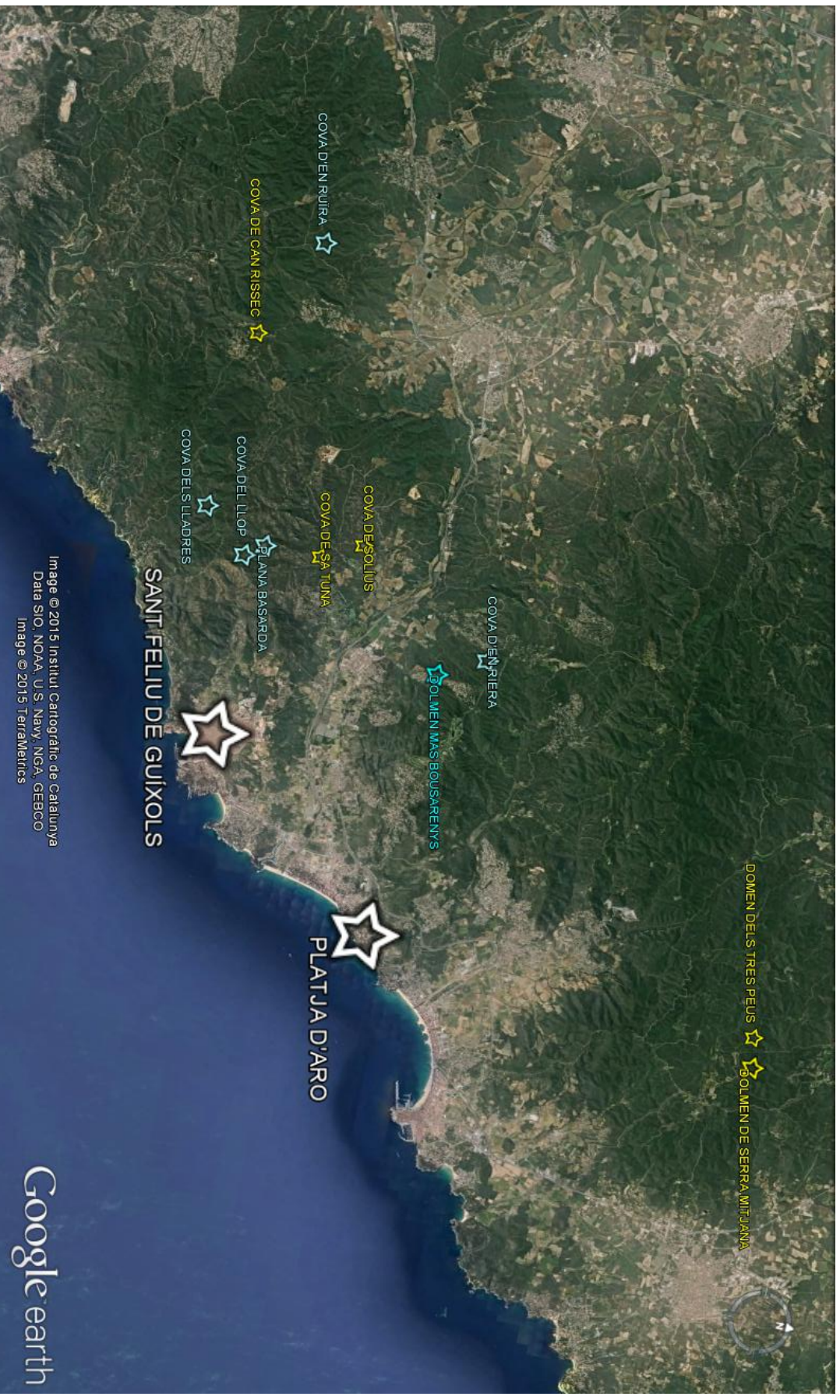

Image © 2015 Institut Cartogràfic de Catalunya
Data SIO, NOAA, U.S. Navy, NGA, GEBCO
Image © 2015 TerraMetrics

Google earth

Fig.9: Les intervencions d'en Alfred Klæbisch. Perfil geogràfic: Punts d'ancoratge, en blanc; Jaciments afectats, en blau i Jaciments d'afectació improbable, en groc.

Cova d'en Riera (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). Va intervenir-hi entorn l'any 1920. Va treure la terra de l'interior i la va llençar pel pendent. Va trobar un maxil·lar humà i una petxina perforada.

Cova del Llop (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). La va "excavar" amb la col·laboració del veí de Can Rifà, Miquel Giró, de qui es conserva una foto davant la cova mentre hi "treballaven". No hi ha constància del que es va trobar i, en l'actualitat, no està inventariada com a jaciment arqueològic.

Dolmens dels Tres Peus i de la Serra Mitjana (Forallac, Baix Empordà). En Lluís Pericot, en la seva tesi l'any 1925, esmenta que van ser excavats per l'Alfred Klaebisch. Tot i així, l'any 1956 en Lluís Esteva, en la publicació del Corpus de Sepulcres Megalítics, diu que en Klaebisch li assegurà que mai no va "excavar" cap dolmen a Fitor.

Empúries (L'Escala, Alt Empordà). En una carta dirigida a Lluís Esteva el 14 de desembre de 1973 esmenta tenir objectes d'Empúries però no diu si són trobats o comprats.

En definitiva, sembla que el seu radi d'acció es va limitar a les muntanyes de Santa Cristina d'Aro i Llagostera. L'excelsa concentració de jaciments, especialment megalítics, de l'indret ha motivat certa exageració en quan la magnitud del seu abast. Cap indici no permet confirmar que l'Alfred Klaebisch es dedicés al tràfic de materials arqueològics. Per contra, tot indica que conservava els materials formant una col·lecció particular que pocs anys abans de morir va donar al Museu de Sant Feliu de Guíxols¹⁷⁷.

Coll d'Eres

L'any 1929 un pastor, en Tomàs Malé, va descobrir una necròpoli de lloses medieval en el Cingle del Marquet prop del Coll d'Eres a Sant Llorenç Savall, Vallès Occidental.

Mentre es gestionava l'excavació per part de l'Institut d'Estudis Catalans conjuntament amb el Centre Excursionista de Terrassa, uns desconeguts carboners van espoliar totalment dues tombes. Una tercera va ser oberta i remenada per un "col·leccionista", del que no he pogut trobar més dades, que sembla es va emportar el crani d'un infant. Una darrera tomba es va poder excavar el 29 de setembre de 1929: corresponia a un adult i s'hi trobar una sivella de bronze amb motius zoomòrfics datable dins el segle VII dC¹⁷⁸.

Segons en Jordi Roig, en l'indret es conserven les restes d'un mínim de sis tombes visibles. Al no haver-hi cap referència és probable que les altres dues tombes que ningú més esmenta estiguessin espoliades d'antic¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Entre els anys 1973 i 1974 va fer donació dels materials del Dolmen de Boussarenys, Plana Basarda, Coves dels Lladres i d'en Riera... Va morir a Barcelona l'any 1978.

¹⁷⁸ SOLA, J (1931) i <http://www.caudelguille.net/index.php/diari-daabord/Espoli.html>

¹⁷⁹ ROIG, J (1999), pàg.286.

L'any 1931, la "*Ley sobre enajenación de bienes artísticos, arqueológicos e históricos de más de cien años de antigüedad*"¹⁸⁰ prepara finalment al camí a la "*Ley de 13 de mayo de 1933, sobre defensa, conservación, y acrecentamiento del patrimonio histórico-artístico nacional*"¹⁸¹. Aquesta darrera, junt amb el seu reglament de desenvolupament de 1936¹⁸², estarà vigent cinquanta dos anys fins la promulgació de l'actual de 1985.

El títol II de la Ley de 1933, regula les "*Excavaciones*" dedicant-li quatre articles –del 37 al 40-. El primer d'ells confirma la vigència de la Ley de 1911, amb el que substancialment no canvien els criteris que ja hem tractat. Al mateix temps, aquest article 37, anuncia una nova llei en substitució de l'anterior però que mai no es va arribar a fer.

Hem de referir textualment l'article 39, que ratifica la necessitat d'un permís per realitzar intervencions arqueològiques:

"Se prohíbe la excavación a los particulares que no hayan obtenido permiso especial mediante las condiciones y garantías que para cada caso se fijen por la Junta Superior del Tesoro Artístico.

Las excavaciones hechas por particulares sin el permiso debido se declararán fraudulentas, decomisándose los objetos que en ellas se hubieren hallado."

L'article 40 ens mostra un significatiu avenç en relació a la Ley de 1911, que conserva vigent, quan diu que "*podrán conceder el disfrute de lo hallado al descubridor*". La matisació és important en representar un índex evolutiu que veritablement les troballes arqueològiques són propietat de l'Estat –com de fet diu l'article 5 de la reiterada Ley de 1911-. La "sagrada" propietat privada –com encara se la qualificava en el preàmbul del Real Decreto-Ley de 1926-, comença a perdre terreny en matèria de Patrimoni Històric, índex que es converteix en miratge quan l'article 60 del Reglament torna a ratificar aquesta propietat, tot i les condicions imposades en el mateix.

El Reglament de 1936, dedica el seu Capítol Tercer -amb vint-i-sis articles (del art. 45 fins l'art. 70)- a desenvolupar la normativa sobre excavacions arqueològiques. En la seva majoria es refereixen a la tramitació de les corresponents autoritzacions. En la matèria que ara ens preocupa, són destacables tres articles.

L'article 46, en quant sembla fer una distinció entre "*excavaciones*" i "*exploraciones*", amb l'utilització de la preposició "o". En José Luis Alvarez ho interpreta com un primer índex veritable de distingir entre excavacions i prospeccions¹⁸³. De totes maneres, seguint vigent la Ley de 1911 on –com hem vist- es fa un ús sinònim, és si més no difícil

¹⁸⁰ Publicada en la *Gaceta* de 12 de desembre de 1931.

¹⁸¹ Publicada en la *Gaceta* de 25 de maig de 1933. Va ser modificada el 22 de desembre de 1955.

¹⁸² Decret de 16 d'abril de 1936, modificat per Decret 1545/1972, de 15 de juny.

¹⁸³ ALVAREZ, JL (1989), pàgs.745-746.

efectuar una veritable dissociació terminològica. Entenc que és precipitat afirmar que el terme “*exploraciones*” s’hagi utilitzat, abans de l’actual Llei de 1985, en el sentit de prospecció –tal com avui l’entendem- i, per tant, opino que de fet les prospeccions mai abans d’ara no han estat legalment reglamentades: cap prospecció arqueològica –insisteix-ho que en l’actual significat- anterior a la promulgació de la Llei de 1985 no podia ser considerada il·lícita.

Hem de fer esment de l’article 63 d’aquest Reglament, quant a la responsabilitat dels Delegats de Belles Arts en la matèria que ens ocupa:

“La Junta se relacionará constantemente con los Delegados de Bellas Artes, procurando que se interesen por las antigüedades y que comuniquen a la Junta con prontitud las noticias de hallazgos casuales, de excavaciones fraudulentas o de venta o exportación no autorizadas (...).”

Obligació del funcionaris que en el següent article 64 es vol ampliar a tots els ciutadans, en forma “d’invitació”:

“De acuerdo con la Sección de “Difusión de la Cultura artística” de la Junta, se procurará llegue a conocimiento del mayor número posible de individuos el valor científico de los hallazgos arqueológicos y se invitará a todos los españoles, y especialmente a los Maestros nacionales y a las autoridades municipales, provinciales, regionales y nacionales, a que den cuenta a la Junta Superior del Tesoro Artístico de toda clase de hallazgos arqueológicos y formulen las correspondientes denuncias cuando tengan conocimiento de haberse vulnerado lo dispuesto por las Leyes del Tesoro Artístico, Excavaciones y el presente Reglamento.”

No es diu res sobre un règim sancionador, pel que s’entenen plenament vigents en aquest sentit els continguts dels articulats de la Ley de 1911 i el seu Reglament.

En el marc de la Constitució republicana de 1931 i de l’Estatut d’Autonomia de 1932, es traspassen a la Generalitat per Decret¹⁸⁴ els Serveis de Belles Arts, i conservació de Monuments, assumint així les funcions de la competència d’aleshores Ministeri d’Instrucció Pública i Belles Arts. Amb aquesta base la Generalitat legisla en matèria d’Arqueologia, promulgant el 1934 la “**Llei de conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya**”¹⁸⁵.

L’article 20 –únic dels vint-i-nou de la Llei dedicat específicament i íntegre a les excavacions arqueològiques- torna a representar, en la meva opinió, un nou pas endavant en la sempre dura polèmica jurídica Patrimoni Històric-Propietat Privada:

“Als terrenys on existeixin jaciments arqueològics, la Generalitat podrà fer excavacions, prèvia l’expropiació o solament l’indemnització dels perjudicis que es puguin ocasionar. L’incoació d’expedients d’indemnització de perjudicis

¹⁸⁴ Decret de 4 de desembre de 1933.

¹⁸⁵ Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya de 5 de juliol de 1934.

no podrà ésser causa de la suspensió de les excavacions. Els propietaris de terrenys no cultivats durant més de tres anys, no tindran dret a precebre indemnització si la Generalitat acordés practicar-hi excavacions.”

Crec que de fet reflecteix l'esperit del ja esmentat article 40 de Ley estatal de 1933, i amb ell el que aparentment guiava al legislador de l'època. Ara bé si el Reglament de 1936 de la Ley va convertir-ho en miratge, no així el que la Generalitat promulga el mateix any 1936 per desenvolupar les funcions i competències de l'anomenat “Servei d'Excavacions i Arqueologia de la Generalitat de Catalunya”¹⁸⁶.

Aquest Reglament de la Generalitat té en molts dels seus trenta-i-un articles una contundència que crec d'alguna manera aprofita l'ambient de guerra que s'estava visquent. Hem de fer referència textual a uns quants dels esmentats articles per adonar-n'en.

L'article 5 requereix la col·laboració ciutadana, fent especial al·lusió a les troballes fortuïtes i responsabilitzant sobre tot els que directament treballen en obres o remocions de terres, esmentant de forma particular arquitectes, enginyers i aparelladors¹⁸⁷:

“Per facilitar-li el seu comès requerirà l'assistència de les Autoritats i els seus agents dependents de la Generalitat i dels Ajuntaments, així com la de tots els ciutadans, que denunciaran al Servei directament o per mitjà de les seves delegacions o dels Museus locals, totes les troballes fortuïtes, l'existència de restes arqueològiques, el perill en què es puguin trobar les conegudes o la seva conservació en males condicions , per a què el Servei pugui prendre les mesures oportunes o acudir a qui calgui per reclamar-les. Aquesta obligació existeix especialment en els casos de troballes fortuïtes d'objectes, restes o construccions que puguin tenir caràcter arqueològic en obres, treballs de subsòl, o remocions de terres i incumbeix sobre tots als arquitectes, enginyers, aparelladors, o responsables del treball.”

El següent article tracta el règim sancionador administratiu, atès el seu caràcter econòmic i el marc legal:

“El Servei instarà les sancions que correspongui per l'ocultació, destrucció o danys intencionats en tot el que fa referència a objectes arqueològics o a estacions, ruïnes o localitats arqueològiques, si més no amb una penyora o compensació pecuniària, com a mínim ad valorem, del dany causat o del valor de l'objecte destruït, d'acord amb les Lleis.”

L'article 7 és potser el més contundent, pel que fa a les almenys aparentment il·limitades potestats dels funcionaris del Servei, pròpies d'un règim policial – probablement influenciades com ja he esmentat per l'estat de guerra que es vivia:-

¹⁸⁶ Reglament de 20 d'octubre de 1936.

¹⁸⁷ En aquest particular esment podria no ser estranya l'influència de Josep Puig i Cadafalch envers l'Arqueologia catalana.

“Els funcionaris del Servei, prèvia llur identificació, tenen dret a entrar lliurement a tots els edificis o propietats que puguin interessar el seu comès, així com a examinar, inventariar, copiar, reproduir i fotografiar tots els documents arqueològics que entrin dintre llur competència.”

L'article 8 obliga a la preceptiva autorització:

“Ningú no pot practicar excavacions arqueològiques sense la deguda autorització de la Conselleria de Cultura, previ informe del Servei, així com tampoc obres en Monuments o localitats arqueològiques. Es requerirà de les Autoritats que s'interrompin les que no es realitzin en dita forma i seran incautades pel Servei les troballes que s'hi hagin fet.”

D'acord amb diferents autors, aquesta Llei i Reglament significaven l'estadi legislatiu del projecte d'organització de l'Arqueologia a Catalunya, bàsicament dissenyat per Pere Bosch Gimpera¹⁸⁸. Per tant, reflex de la manera de fer de l'anomenada Escola Catalana d'Arqueologia -o de Barcelona-, on hi ha que destacar la tasca de Josep Colominas, Antoni Duran i Sanpere, Lluís Pericot, Josep de Calasanz Serra-Ràfols o Albert del Castillo¹⁸⁹.

En aquest aspecte organitzatiu, ens cal destacar que a més de pretendre establir la divisió del territori català en zones arqueològiques sota la inspecció d'un funcionari del Servei –article 13 del Reglament-, també intentava la creació d'una xarxa de col·laboradors (article 16 del mateix Reglament):

“Formarà un cos de corresponsals que el tingui al corrent de les troballes que es realitzin casualment i que l'ajudin a la vigilància arqueològica del territori català.”

Precepte que en definitiva significa l'oficialització dels aficionats, cabdals en l'evolució de l'Arqueologia catalana, i elements fonamentals en el sistema generat per l'esmentada Escola i els seus seguidors posteriors –Joan Maluquer de Motes, Miquel Tarradell, Pere de Palol,...-

El resultat de la guerra va motivar la derogació el 1939 d'aquesta Llei i Reglaments. Tot i això durant l'etapa política posterior en certa manera es va mantenir viva la flama, especialment gràcies a l'esforç dels que havien estat col·laboradors d'en Bosch¹⁹⁰, i les xarxes locals d'aficionats anaren sobrevisquent i ocupant fins i tot càrrecs oficials -fonamentalment com a Comissaris Locals d'Excavacions-.

¹⁸⁸ Per Ordre de 31 de juliol de 1936, nomenat Comissari general dels Museus Arqueològics de Catalunya. A banda de ser rector de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939, amb el parèntesi de 1934 i 1935), i més tard Conseller de Justícia i Dret de la Generalitat.

¹⁸⁹ GUITART, J i RIU, E (1989).

¹⁹⁰ En els anys cinquanta Serra Rafols era director d'excavacions de la Comissaria Provincial d'Excavacions de Barcelona, Lluís Pericot degà de la Facultat de Filosofia i Lletres,...

En canvi la Ley de 1933 i el seu Reglament varen subsistir durant més de cinquanta anys, un fet que lògicament va motivar que haguessin de ser moltes vegades adaptats i complementats en noves disposicions, conforme l'evolució de tècniques, criteris,... Si afegim que aquesta llei no havia derogat les anteriors, que no se li oposessin, tenim que arribà un moment que fins a quaranta quatre Decrets, Ordres, Resolucions,... incidien sobre la matèria. Així una llei, qualificada en principi d'exemplar i excel·lent – va servir de model a l'italiana de 1939-, va acabar generant tal quantitat de normativa que en la pràctica era de difícil aplicació. Al respecte José Luis Álvarez comentava el 1975 que *“la regulació actual es fragmentaria, dispersa y difícil de coordinar por contradictoria”*¹⁹¹.

Els “aficionats”

Durant aquest quasi bé un segle, les polítiques culturals –quan han existit– dels diferents règims polítics no sempre han dedicat prou atenció al patrimoni històric. De vegades, més sovint del desitjable, ha estat abandonat, fins i tot de manera conscient. Davant aquestes lamentables situacions, col·lectius i persones particulars de forma altruista portaven a terme accions que correspondrien a la administració o, com a mínim, necessitarien de la seva autorització.

La majoria dels aficionats, cabdals en la particular historiografia de l'arqueologia catalana, acostumaven a treballar sense disposar dels “papers” en regla. En tot cas, si feia falta per cobrir l'expedient, es formalitzava l'autorització amb posterioritat a la intervenció.

Aquest poc rigor va permetre la col·laboració de molts aficionats, però també motivà situacions confuses i desagradables. Persones reconegudes com a aficionats, si les circumstàncies (tant polítiques com socials o personals) canviaven, es convertien oficialment en furtius pel fet de no gaudir de l'expressa conformitat administrativa. És, per exemple, el cas d'en Josep Ibars. Entre els anys vint i trenta de mil nou-cents va excavar en jaciments propers a la seva residència d'Aitona (Segrià), especialment en la Vil·la romana de Gebut (Soses, Segrià). Destaca la cura amb la que restaurava els materials trobats. La tasca del *comadró d'Aitona*, com el coneixien en el poble, era oficialment coneguda i acceptada, tot i no ratificada amb una autorització. L'any 1941 canvià el criteri de l'autoritat corresponent i li varen decomissar tots els materials¹⁹².

Esteve Rexach

La excessiva permissivitat també va motivar actuacions desmesurades per part d'algunes persones. És el cas d'en Esteve Rexach de Guardiola de Font-Rubí (Alt Penedès). Col·laborador d'en Pere Giró i Romeu, delegat local de la llavors Comissaria

¹⁹¹ ALVAREZ, JL (1989), pàg.47, a l'esmentar una obra seva anterior: *La transmisión de las obras de arte*. Ed. RDP. Madrid 1975.

¹⁹² Junt amb Joan-Ramon González, de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i la inestimable col·laboració dels hereus d'en Josep Ibars, esperem poder elaborar una monografia sobre aquest cas.

Provincial d'Excavacions en la zona, alhora que treballava en les intervencions oficials i informava de noves troballes, realitzava remocions pel seu compte. Especialment actiu en els anys quaranta de mil nou-cents –tot i que va seguir operant fins els anys setanta- destaquen les seves activitats en els jaciments de la Cova del Bolet (Mediona) –amb una àmplia cronologia des de l'Epipaleolític fins l'època medieval- i la vil·la romana de Cal Sègol (Sant Martí Sarroca)¹⁹³.

Andreu Cueto

Un altre cas d'excessiva permissivitat va ser la d'en Andreu Cueto de Santa Maria de Martorelles (Vallès Oriental), col·laborador d'en Josep Maria Cuyàs –Comissari Local de Badalona-, qui tot i ser manc va treballar intensament en dos jaciments ibèrics del seu poble, Turó d'en Gallemí i Castell Ruf. Malgrat que els seus descobriments sempre estaven a disposició dels estudiosos, el que permeté per exemple la publicació del singular vas polípede de Castell Ruf, en les publicacions més recents les seves intervencions es qualifiquen de furtives¹⁹⁴.

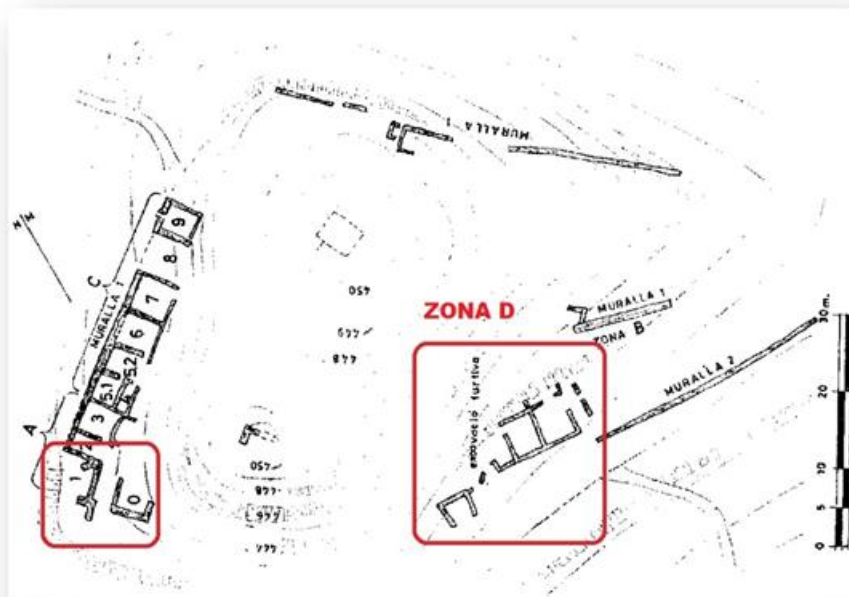

Fig.10: Planta del jaciment de Castellruf, destacant les zones intervingudes per Andreu Cueto

¹⁹³ Informacions de la Carta Arqueològica de l'Alt Penedès, elaborada l'any 1990 per R.Senabre, G.Ribé i A.Cebrià. La consulta, autoritzada, ve fer-se els dies 9 i 10 de juliol de 1998 en el aleshores Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya..

¹⁹⁴ GASULL, P i altres (1986 i 1995). En JM Cuyàs en la seva monumental Història de Badalona comenta que abans d'en Cueto ja havien intervingut a Castell Ruf "un antiquari barceloní amb l'afany de cercar-hi tresors" i "un tal Gual, de Tiana": CUYAS, JM (1976), pàg.183.

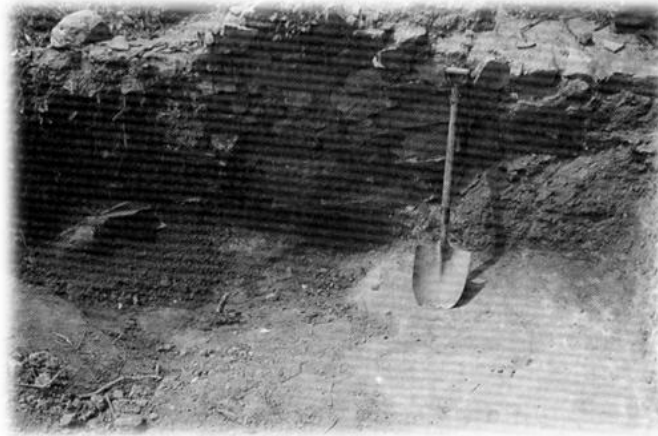
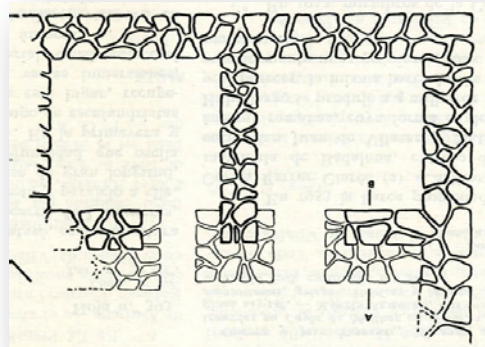
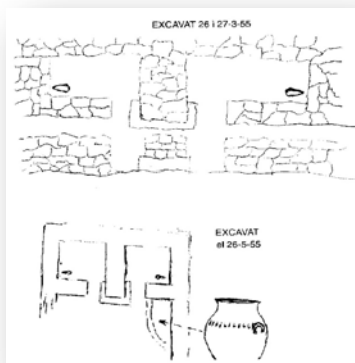

Fig.11: Intervenció d'en Cuento a la Zona D de Castellruf.

En Cueto descobrir el jaciment del Turó d'en Gallemí i, amb el vist i plau d'en Cuyàs, s'iniciaren les excavacions sota la direcció d'en Pere Riera. Ell mateix, explicava que durant la Setmana Santa de 1955 tot el poble va participar en les excavacions i com els àpats i les begudes van ser pagats pels rics del poble¹⁹⁵. En morir el propietari dels terrenys, els hereus no van permetre continuar i, seguint també el criteri de la llavors Direcció Provincial d'Excavacions –dirigida llavors per Alberto del Castillo-, es van interrompre les intervencions.

Figs.12 i 13: Plantes de les intervencions en el Turó d'en Gallemí, d'en Cueto i Josep Barberà.

Malgrat tot l'Andrés Cueto no abandonar les excavacions i, segons Cuyàs, "*hi actuà força temps*" deixant el descobert el que interpretava com una torre de defensa¹⁹⁶. Arran d'una visita a les excavacions, l'any 1962 en Josep Barberà va publicar una nota qualificant les restes d'edicle¹⁹⁷ i, posteriorment, en un article les denominava cel·la doble i insinuava la possibilitat que es tractés d'un edifici públic (palau o temple)¹⁹⁸. Malgrat tot no hi ha tornat a haver-hi cap més intervenció en el jaciment, ni he trobat cap més esment a les restes ni a les sepultures o nombroses sitges, que referia en Cuyàs. El Turó d'en Gallemí constitueix un exemple d'aquells jaciments que, tot i tenir

¹⁹⁵ VILLANUEVA, S (1994), pàg.20.

¹⁹⁶ CUYAS, JM (1976), pàgs.204-207.

¹⁹⁷ BARBERA, J (1962).

¹⁹⁸ BARBERA, J i DUPRE, X (1984), pàg.47.

unes interessants perspectives científiques, en ser excavats de forma semi-furtiva han restat en l'oblit.

Fig.14: Turó d'en Gallemí. Estat del jaciment l'abril de 2009. Foto: JC Alay.

Sobretot hi havia furtius totalment desvinculats del món acadèmic.

El Castellot de la Roca Roja

El jaciment protohistòric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Ribera d'Ebre) va ser "excavat" en la seva pràctica totalitat en data i per persona o persones desconegudes. Es tracta d'una fortalesa ilerconvona ubicada en un allargat esperó rocós a uns quaranta metres d'alçada sobre el nivell del riu Ebre i només accessible per un costat, protegit per una potent muralla i, molt probablement, un fossar. Les darreres intervencions dels anys 1998 i 1999 han permès establir una cronologia entre els segles V i III aC, a més de consolidar i adequar el jaciment per a visites.

És possible que les datacions siguin més àmplies, però lamentablement les intervencions furtives van motivar la desaparició dels estrats de les fases més recents (tot i superficialment es van recollir, descontextualitzades, ceràmiques datables en els segles II i I aC). A més, durant molt de temps, es van deixar al descobert estructures en alçades compreses entre mig i un metre en el cas de les habitacions i fins quatre metres en la muralla. El procés de degradació va ser constant, tant per factors naturals com antròpics.

Sobre l'autoria de "l'excavació" extensiva se sap molt poc. Les primeres notícies del jaciment procedeixen de l'obra d'Enric Bayerni, *Historia de Tortosa y su comarca*, un seguit de volums publicats entre els anys 1933 i 1960 on constava com a jaciment "excavat", sense esmentar ni quan ni per qui. Els responsables de les intervencions arqueològiques dels anys noranta van poder saber, "per notícies orals no

corroborades”, que l’autor podria haver estat un notari de Xerta, qui no deixar cap constància escrita de la seva intervenció. Tampoc se sap res dels materials¹⁹⁹.

Les Roques de Sant Formatge

En la memòria d’excavacions de la necròpolis tumular de Roques de Sant Formatge (Seròs, Segrià) –datada entre el 850 i 650 aC-, durant els anys seixanta de mil nou-cents, s’esmenten nombroses accions furtives (es calculava que una quarta part del jaciment havia estat recentment espoliat).

En les tasques de protecció del jaciment, portades a terme per la Guàrdia Civil d’Alcarràs, es va aconseguir identificar un furtiu, recuperant un important lot de materials. Malgrat que el furtiu sempre afirmà que tot procedia de la tomba G-257, i així va publicar-se, els excavadors mai van acabar de creure-ho doncs es tractava d’un aixovar excessiu comparat amb els localitzats en la resta dels cent-dotze túmuls estudiats en el sector i inclús en tot el jaciment²⁰⁰. En definitiva, un fet que difícilment podrà confirmar-se o desmentir-se. Malauradament, no he pogut trobar cap dada sobre el desenllaç d’aquest cas.

Fig.15: L’aixovar de la tomba G-257.

Mas de Mussols

Poc temps després, l’any 1966, es va excavar d’urgència la necròpolis de Mas de Mussols (Tortosa, Baix Ebre) datada entre el 580 i 530 aC. En paraules de Joan Maluquer: *“Al iniciarse nuestras excavaciones, el panorama que ofrecía el solar de la necrópolis era desolador. En el borde mismo de la terraza (...), aparecían cinco o seis*

¹⁹⁹ BELARTE, MC; NOGUERA, J i SANMARTI, J (1999).

²⁰⁰ PITA, R i DIEZ-CORONEL, L (1968), pàg.56.

montones de fragmentos cerámicos de vasijas rotas y aplastadas (...), que procedían de verdaderas excavaciones efectuadas después del paso de los tractores. Al parecer se habían recogido los ajuares de bronce cuando los había, pero no las urnas. No pudimos adquirir informaciones concretas y documentadas sobre quién había practicado aquellas excavaciones”²⁰¹.

Miquel Aznar

Durant trenta vuit anys, en Miquel Aznar Carreño –melillenc de naixement i català d’adopció- va treballar en el departament de decoració d’uns coneguts grans magatzems. Els caps de setmana i temps de lleure era un incansable furtiu en jaciments de totes les cronologies. Actuava fonamentalment en les comarques del voltant de Barcelona, Vallès Occidental i Baix Llobregat sobre tot. Va fer “escola” entre els seus companys d’empresa, arribant a formar un grup de cinc o sis persones. En les vacances el seu radi d’acció es desplaçava a les zones de Reus i Salou.

Col·leccionava els materials, tenint-los degudament catalogats i inventariats. Hi havia ceràmiques de tot tipus, objectes lítics i metàl·lics i fins i tot cranis amb trepanacions. En els anys vuitanta va començar a fer donacions, como les dels materials procedents del jaciment ibèric de Ca’n Oliver (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental).

Malgrat aquest avenç, l’any 1987 es va informar que intervenia pel Berguedà. Aquest fet motivar que els Mossos d’Esquadra sol·licitessin un escorcoll, però els hi denegaren. Finalment va arribar a un acord amb la Generalitat, fent cessió dels materials i abandonant aquesta tasca.

Les darreres notícies són de l’any 2006, quan ja jubilat es dedicava a intervenir, junt a la seva muller, en els camps de batalla de la darrera guerra civil. En una entrevista, explicava como va començar aquesta nova afició: *“Buscando yacimientos neolíticos y sepulcros de la edad del bronce, Josefina y yo empezamos a encontrar granadas Lafite, balas rusas...”*.

Detectors de metalls: Els bronzes de Llavorsí i els ploms de Monteró

L’afició a la recerca de materials bèl·lics ha estat una de les principals causes de les troballes “casuals”. A finals dels anys setanta del segle passat va proliferar exponencialment l’ús dels detectors de metalls amb els que es feien moltes d’aquestes troballes. Tant és així, que el **23 d’abril de 1980** la Direcció General de Política Interior del Ministeri de l’Interior va emetre una **Ordre a tots els Governadors Civils** instant a la màxima col·laboració de la Guàrdia Civil i demès agents amb les autoritats delegades del Ministeri de Cultura per fer *“cumplir la legislación vigente y vigilen cuantas infracciones contra ella se produzcan mediante el empleo de detectores metálicos aplicados a las excavaciones o remociones arqueológicas”*.

²⁰¹ MALUQUER DE MOTES, J (1984), pàgs.39-40.

Amb l'ajut d'un detector de metalls Josep Company va descobrir l'any 1985 l'amagatall del dipòsit de bronzes de **Llavorsí** (Pallars Jussà). Consta d'un total de 148 objectes, entre peces senceres i fragments amb un pes total de 7, 385 kg. El conjunt ha estat datat entre el final del segle VIII aC i el principi del segle VII aC. Als pocs dies de la troballa, va lliurar-se al Servei d'Arqueologia²⁰².

Tres anys abans, el maig de 1982, el jove Pere Vidal localitzà la primera làmina de plom amb epigrafia ibèrica trobada a les comarques lleidatanes. També estava cercant material bèl·lic amb un detector de metalls, tot i que en la muntanya de **Monteró** (Camarasa, La Noguera). Així ens expliquen la troballa: *“va topar amb una làmina enrotllada sobre si mateixa, en forma d'objecte cilíndric quelcom aplanat. La regularitat dels plecs i l'observació de lletres ibèriques en el seu interior, que el descobridor identificà de resultes de la seva afecció al col·leccionisme de monedes, li provocaren la curiositat i li conduïren a la obertura inexperta del document provocant la consegüent trencadissa. El resultat fou la ruptura de la làmina en quatre fragments, que avui encaixen bé, i l'esmicolament i pèrdua irreparable de la porció inferior de la zona central”*. L'anàlisi paleogràfica va permetre datar la làmina en un moment anterior al primer quart del segle II aC. L'any 1983 es cedí al Gabinet Numismàtic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs²⁰³.

En Pere Vidal formava part d'un grup de persones que, durant la primera meitat dels anys vuitanta del segle passat, cercaven amb detectors de metalls per les comarques de Lleida. L'objectiu eren, fonamentalment, les monedes. El seu “cap de colla” era en Francesc Segura. En un article publicat al diari *La Mañana* el 5 d'agost de 1983 va declarar que dedicava un promig de 20 hores setmanals a la recerca i es fotografiava al costat de les seves peces, informant dels jaciments on les havia obtingut²⁰⁴. La notícia era que un xeic àrab estava interessat en comprar un lot de 28 monedes romanes. En Segura, deia que a Lleida llavors hi havia unes vuit o nou persones que es dedicaven a cercar monedes però només un d'ells ho feia per vendre-les.

L'any 1984 es va incoar un expedient sancionador a Francesc Segura, finalitzant l'any 1989 amb el comís d'un seguit de materials arqueològics. En Raimon Carrasco, aleshores sotsdirector general a Cultura, afirmava que en aquest cas el comís era la única sanció possible, doncs les lleis de 1911 i 1933 no preveïen la econòmica. A banda les experiències per via penal dels darrers anys havien tingut un èxit escàs²⁰⁵.

²⁰² GALLART, J (1991), pàgs.11-13. En aquest indret, entre els dies 22 i 25 de juliol de 1938 es va produir l'anomenada batalla del Baladredo, fet que motiva la recerca de material bèl·lic per part dels interessats, com el col·leccionista Josep Company, en el mateix.

²⁰³ En Pere Vidal era menor d'edat i, poc temps després va morir en un accident. FERRER, J i altres (2009), pàgs.115-116 i Nota 5.

²⁰⁴ Article signat per en Josep Ramon Correal.

²⁰⁵ CARRASCO, R (1991), pàgs.28-29.

La necròpolis del Puig de Serra, Ullastret

L'any 1982 un col·laborador del Museu de Sant Feliu de Guíxols va descobrir la necròpolis del Puig de Serra (Serra de Daró, Baix Empordà), vinculada al conjunt ibèric d'Ullastret. L'indret però ja havia estat localitzat i furgat pels furtius.

N'Aurora Martín va manifestar als medis de comunicació que molt a prop on havien trobat la major part dels materials havia “*set o vuit forats fets per persones expertes*”. La notícia es donar a conèixer el mes de juny i sembla que els furtius havien ja actuat durant la Setmana Santa, quan algú recordava haver vist a “*quatre o cinc persones realitzant excavacions*”. En aquest cas, afortunadament, la descoberta va evitar l'espoli total²⁰⁶.

El Turó del Vent de Llinars i el de Sant Feliuet de Savassona

Amb el **Decret 155/1985 sobre excavacions arqueològiques** es normativitzava la concessió, vigència i revocació de les autoritzacions per excavar. Per primera vegada, s'exigeixen al director “acreditar uns coneixements i una experiència en Arqueologia de camp”. En molts casos representava deixar “fóra de joc” a tot el reguitzell d'aficionats que seguien intervenint activament en tot el territori. Alguns no ho van acceptar de bon grat.

És el cas d'en Carles Pla de **Llinars del Vallès** (Vallès Oriental). El museu municipal porta el nom del seu pare, Joan Pla, qui sovint excavà en el jaciment del Turó del Vent, malgrat les amonestacions d'Alberto del Castillo –aleshores Comissari Provincial d'Excavacions- al fer-ho sense autorització. El fill seguí les passes del pare, sense permís oficial però amb el vist i plau de sectors vinculats a l'ajuntament.

Fig.16: Titular del diari “El Periódico” de 5 de març de 1985.

Durant les campanyes d'excavacions de 1984 en el Turó del Vent, incloses en el Pla de Solidaritat amb l'Atur de la Generalitat, es contractà Carles Pla com obrer amb l'esperança de canviar la seva actitud. A les acaballes de la campanya, però, es va descobrir que ell amb col·laboració d'altres persones havia buidat unes vuit sitges en

²⁰⁶ CAROL, M (1982), “*El azar salva del saqueo a la necrópolis de Ullastret*” a *El Periódico* (dimecres 16 de juny de 1982), *Las Cosas de la vida*, pàg.22.

una excavació de més de 20 m² afectant una habitació. En Pla va ser “enxampat” in fraganti i denunciat²⁰⁷.

Al comptar amb el suport d'alguns membres del Patronat del Museu Municipal i de l'ajuntament, així com gent del poble que el consideraven més benefactor de la cultura que furtiu, es va emprendre una campanya social en el seu favor. Sis anys després, un dels arqueòlegs denunciants es lamentava que encara no havia tingut cap notificació formal sobre la resolució de les diligències²⁰⁸. Atès l'impacte popular, tot apunta a l'arxiu del tema sense conseqüències²⁰⁹.

Un cas similar és el del **Turó de Sant Feliuet de Savassona** (Tavèrnoles, Osona). El gener de 1993, els Mossos d'Esquadra de Tona van sorprendre un grup de persones excavant en el cim del referit turó. Malgrat no disposar de la preceptiva autorització del Departament de Cultura, al·legaren tenir permís verbal del propietari del terreny, del Vicari General de Vic i del rector. Havien actuat sobre un àrea de 40 m², afectant el jaciment ibèric de l'indret.

Com en el cas de Llinars, hi va haver-hi una reacció popular favorable als “excavadors” considerats més benefactors culturals que espoliadors. El 5 de febrer de 1993 el diari *La Marxa de Vic* va publicar al respecte:

“Josep Verdaguer, ex - president de la Unió Excursionista de Vic i pioner de la restauració de l'ermita durant els darrers anys: “Vaig anar a Sant Feliu a posar unes estakes i en vaig trobar que m'interrogaven com si fos un delinqüent - explica Verdaguer, que està indignat per l'actuació dels policies - i com si no se sabés ni qui erem ni tot el que hem fet per Sant Feliu”.

“La indignació entre els membres del Centre d'Iniciatives i Turisme de Vic, entitat animadora, entre d'altres, de la restauració de Sant Feliuet, és molt gran. Ramon Masferrer ha declarat que “van quedar parats d'una reacció tan dura contra una cosa tan petita””.

El Servei d'Arqueologia va valorar els danys en 486.000'- pessetes (2.921'- euros), però tampoc em consta que les diligències arribessin a prosperar.

Evidentment no totes les incidències de “furtivisme” en aquest període de transició tenen el seu origen en els aficionats que no acabaven d'adaptar-se a la situació. Els anys vuitanta i principis dels noranta també va coincidir amb un increment de l'activitat plenament furtiva, esperonejada per les cíclics crisis econòmiques i, molt

²⁰⁷ MATARO, M (1986), pàgs. 6-9 i BOSCH, J i altres (1986), pàg.122.

²⁰⁸ PARDO, J (1991), pàg.62.

²⁰⁹ Avala aquest supòsit el fet de que en un article del Servei Jurídic del Departament de Cultura de la Generalitat publicat l'any 1991, en el que es feia balanç de l'aplicació de la via administrativa -CERDA, C (1991)-, ni tan sols s'esmenta el cas del Turó del Vent. Tampoc hi ha referència d'haver seguit la via penal. Així mateix, en la consulta realitzada en els arxius de l'esmentat Servei l'any 1998 tampoc hi vaig trobar cap constància.

especialment, per coincidir amb l'assequibilitat dels detectors de metalls pels particulars.

La Llei estatal de 1985

L'any 1985 es va promulgar i publicar la vigent "*Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español*" i un any més tard el "*Real Decreto 111/1986, de 10 de enero, de desarrollo parcial de la Ley 16/1985*". Entre les dues disposicions pràcticament es deroga tota la normativa anterior sobre la matèria.

Si l'anterior Ley 1933 va ser model per l'italiana de 1939, l'actual de 1985 deu el seu contingut ideològic a la doctrina italiana. En efecte, en la primera meitat dels anys setanta el professor Massimo Severo Giannini va elaborar l'anomenada teoria dels béns culturals²¹⁰ que, tot i les posteriors crítiques²¹¹, és el fonament de l'actual model jurídic.

En síntesi la teoria parteix de la definició de bé cultural elaborada per la *Comissione Franceschini*²¹² -de la que Giannini va formar part- i expressada en la Declaració I de les seves conclusions: "*..bene che costituisca testimonianza materiale avente valore di civiltà*". De fet, significa diferenciar en un mateix suport físic les diferents utilitats que pot tenir, essent cadascuna d'elles objecte d'una diferenciada tutela jurídica. Per Giannini els anomenats béns culturals tenen un component diferenciat de fruïció col·lectiva, corresponent la titularitat de la mateixa a l'administració competent. Així el mateix suport material, pot tenir en base a les diferents utilitats, diferents titulars. Quan en un mateix bé cultural, es produeix una interferència d'aquest dret de fruïció col·lectiva amb el dret de propietat, la doctrina ha considerat que la regla general és el manteniment d'ambdues mentre siguin compatibles i en cas negatiu prevaldrà el dret de fruïció col·lectiva²¹³.

La doble titularitat teòrica permet resoldre la problemàtica sorgida des de l'inici de la normativització del Patrimoni Històric, i donar més força a l'Administració quant a les troballes arqueològiques, considerant-les en la nova llei de domini públic.

En la Ley 16/1985 es faciliten nous conceptes d'espoli (article 4), excavació i prospecció arqueològiques així com el de troballes casuals (article 41), superant els que tan sols es perfilaven en la Ley de 1911 i el seu Reglament, que fins aquest moment -en el que expressament es deroguen- es mantenien vigents pel que fa a la regulació de les intervencions arqueològiques. També es preveu un règim sancionador (articles 75 a 79) de caràcter administratiu que tractarem en el següent apartat.

²¹⁰ La teoria es va presentar públicament com Comunicació en el V Congrés Hispano-Italià de Professors de Dret Administratiu, celebrat a Marbella el 1975, sota el títol "*I beni culturali nell'ordinamento italiano*". El 1976 es va publicar més elaborada en la *Rivista Trimestrale di Diritto Pubblico* com "*I beni culturali*".

²¹¹ Fonamentalment per part de Bruno Cavallo.

²¹² Encarregada per llei d'investigar la situació del patrimoni cultural italià cara a una possible reforma legislativa. Va funcionar entre els anys 1964 i 1966, publicant posteriorment les seves conclusions.

²¹³ CURULL, M (1988).

Els anys 1986 i 1987

Durant els anys 1986 i 1987 es produïren un seguit de fets que aïlladament, tot i la seva importància, probablement haurien passat desapercebuts, però en coincidir adquiriren una inesperada força, i motivaren una inflexió en el que fins aleshores era una problemàtica en expansió²¹⁴.

El mes de maig de 1986 jo mateix vaig sorprendre dos furtius en plena activitat en la necròpoli ibèrica de **Dos Pins** (Cabrera de Mar, Maresme)²¹⁵. Aquest fet, sobre el que més endavant entrarem en detalls, va tenir inesperades i importants conseqüències.

La sanció imposada per la llavors Conselleria de Cultura de la Generalitat en aquest cas, va ser la més elevada fins aquell moment. En total, 500.000'- pessetes (3.005'06 euros). La reconeguda reincidència d'un d'ells li va costar 400.000'- pessetes (2.404'05 euros)²¹⁶.

El setembre de 1987 la revista **Interviú** va publicar la fotografia d'aquests dos furtius enxampats en plena activitat²¹⁷. L'àmplia difusió que llavors tenia aquest setmanari va motivar significatives repercussions inclús a nivell estatal. El mes de juliol la revista havia publicat un primer reportatge sobre l'espoli dels jaciments arqueològics subaquàtics. La publicació del segon reportatge va coincidir amb una acció policial, aleshores molt inusual: Inspectors de la Policia Judicial de la Comissaria Oest de Barcelona detingueren a tres persones relacionades amb l'espoli de jaciments arqueològics.

Però potser la conseqüència més destacada va ser esperonar la creació de la **Brigada de Patrimoni Històric del Cos de Mossos d'Esquadra**, el mes de setembre de 1986²¹⁸. Inicialment amb només dos efectius, aquest grup policial va contribuir decisivament en la reducció de la activitat furtiva a Catalunya. El caporal Senen Vallès explicava així els orígens de la Brigada:

“les primeres actuacions de la Brigada es centraren en conèixer tot el relacionat amb aquestes activitats: relació de monuments i jaciments més propicis per ser atacats i espoliats, conèixer la reglamentació dels detectoristes, clubs, associacions arqueològiques, etc. Controlar els jaciments així com els mercadets on s'efectua el comerç i el tràfec il·legal de materials arqueològics procedents de l'espoli. Els resultats d'aquestes campanyes foren positius, aconseguint que tan les activitats furtives dels detectoristes i arqueòlegs desaprensius com el comerç il·legal de les peces espoliades es reduís considerablement.

²¹⁴ ALAY, JC (1990), pàg.10.

²¹⁵ ALAY, JC (1991), pàgs.128-132 i (2013), pàg.61.

²¹⁶ Resolució del Conseller de Cultura de 18 de maig de 1987, posteriorment ratificada pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya en Sentència del 6 de juliol de 1989 (CERDA, C (1991), pàg.44).

²¹⁷ RODRIGUEZ, P (1987).

²¹⁸ RABADAN, T (2007), pàg.394 i (2008), pàg.103.

*Tenim doncs que el primer intent de col·laboració entre l'Administració i la Policia donà un resultat òptim, doncs els estaments i societats sensibilitzades en la protecció dels jaciments arqueològics i monuments, com per exemple la Societat Catalana d'Arqueologia, col·laboren aportant tècnics que instruïen i assessoraven als agents sobre els temes a protegir i intervenir policialment*²¹⁹.

Constitueix l'embrió de l'actual Unitat Central de Patrimoni Històric, integrada per quatre agents i un caporal.

Així mateix, motivats pels fets de Dos Pins i anticipant-nos a la probable reorganització dels que es dedicaven a l'espoli arqueològic, el mes de juny de 1986 es va presentar, sense dilació, un Informe sobre el tràfic de material arqueològic procedent d'activitats furtives que es portava llavors a terme al mercadet dominical de la **Plaça Reial de Barcelona**. Feia tres mesos que, per part de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia (SCA), manteníem un seguiment de determinades "parades"²²⁰. Arran del contingut d'aquest Informe, un any més tard, el maig de 1987, la Brigada de Patrimoni Històric va irrompre en una numismàtica barcelonina, on es van comissar "*30 bosses amb material arqueològic espoliat*" segons va informar la premsa²²¹.

També el setembre de 1986 s'ha de destacar que varem sorprendre uns furtius amb detectors de metalls en el jaciment del **Castellet de Banyoles** (Tivissa, Ribera d'Ebre). Les dades aportades en el Informe emès per la Comissió de Patrimoni de la SCA i la ratificació dels fets davant el Departament de Cultura, van permetre identificar i sancionar a un dels furtius amb una multa de 60.000' - pessetes (360'61 euros)²²².

El mes de juny de 1987, TV3 va emetre el programa del concurs **Vostè Jutja** on ficticiament es jutjava una persona que havia "recollit" una àmfora del fons marí sense comunicar-ho a les autoritats. L'argument havia estat una proposta de diversos arqueòlegs, amb la col·laboració de la Comissió de Patrimoni SCA, per donar a conèixer la gravetat de la generalitzada espoliació que s'estava produint en aquell moment. La enorme popularitat que gaudia aquest concurs d'en Joaquim Puyal fou un eficaç instrument de difusió.

Significatiu va ser el cas del **Coll del Moro** (Gandesa, Terra Alta). El 23 de juliol de 1987 l'equip d'excavació autoritzada del jaciment descobrí dos furtius amb detectors de metalls i piquetes operant als camps situats davant la torre del poblat. Tot i les dificultats alhora de formalitzar la denúncia en la caserna de la Guàrdia Civil de Gandesa, la tramitació del corresponent expedient sancionador va qualificar-se de modèlic –segons el Servei Jurídic del Departament de Cultura- per dues raons:

²¹⁹ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàg.321, reproduït textualment a VALLES, S (1998), "*Las fuerzas y cuerpos de seguridad en la investigación contra el patrimonio europeo*" a *Protección del Patrimonio Histórico. La Guardia Civil y la conservación de los bienes culturales* (Ávila, 1997). Valladolid, pàg.37. El text ha estat traduït de l'original en castellà.

²²⁰ ALAY, JC (1991), pàgs.132-134 i (2013), pàg.61

²²¹ Diari Avui de 22 de maig de 1987.

²²² Resolució del Conseller de Cultura de 20 de novembre de 1987.

- Instrucció en temps record –incoació d’expedient sancionador l’octubre de 1987 i resolució el març de 1988-.
- El resultat desfavorable del recurs davant el Tribunal Superior de Justícia interposat pels encausats. La Sentència de 16 de març de 1990 afirmava que l’us d’un detector de metalls en una zona notòriament coneguda com a jaciment arqueològic , encara que no estigués senyalitzada, constituïa una infracció administrativa²²³.

En l’apartat corresponent a les Resolucions judicials, tractarem aquest cas amb detall.

La conjunció de totes aquestes accions, incrementades per les que habitualment portava a terme al Servei d’Arqueologia, va motivar a partir de aleshores un sensible decreixement de l’activitat furtiva, tot i no desaparèixer.

Cal fer esment a un cas que exemplifica el furtivisme que es podria qualificar de “inconscient” i que mai no ha deixat de succeir,

El Puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts

El diumenge 31 de gener de 1988, la Policia Local de Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat), va sorprendre a dues persones excavant en el Puig Castellar. Les activitats furtives en aquest jaciment ibèric es remunten des d’abans del seu “descobriment” l’any 1954. Durant 1957 y 1962 es realitzaren breus intervencions arqueològiques autoritzades²²⁴, però el furtivisme continuà ininterrompudament²²⁵ fins que arran d’un informe del Museu Municipal de Molins de Rei sobre la vergonyosa situació es produí una excavació d’urgència, l’any 1985²²⁶.

Malgrat tot, els furtius seguien actuant en el jaciment –inclús durant aquesta darrera excavació- fins l’episodi de 1988. El perfil dels dos furtius enxampats no és l’habitual, com veurem més endavant, però la descripció dels fets en primera persona resulta molt il·lustrativa en relació a motivacions impensables i desenvolupament de l’actuació i he considerat interessant la seva inclusió en aquest apartat. El text correspon a la resposta manuscrita del encausat al plec de càrrecs, respectant sintaxi i ortografia:

"mi hijo me comentó que le iban a mandar debers alquelogico entonces le dije que llo sabia adonde abia cosas de esas. Allí estaba AP y ne dijo que a donde iba le dije que a loarto del cerro que el crio le abian mandado debere arcolotico entonces me dijo a lo mejor despues boi para rriba lla que ace Buendia. Llegamos mi hijo illo al lo arto del cerro i entonces vi el abujero qua abía bastante cacho de tinaja. Cojí la pala i saque seis

²²³ HERNANDEZ, G (1991), pàgs.115-122; CARRASCO, R (1991), pàgs.25-26 i CERDA, C (1991), pàgs.44-45.

²²⁴ RIPOLL, J; BARBERA, J i LLONGUERAS, M (1965).

²²⁵ En la meua primera vista al jaciment, el 6 de novembre de 1982, els furtius havien deixat al descobert un mur i en la segona, el 17 de novembre de 1984, havien obert una sitja i deixat en el terreny gran quantitat de ceràmica –especialment fragments d’àmfores ibèriques trossejades-.

²²⁶ MOLIST, M (1985).

o cho palada de tierra en esos momentos llego AP cojimos y nos Fuímos al loarto del cerro no sentamos allí nos Fumamo un cigarro y al cabo de un buen rrato A me dijo Bueno me bois entonces nos Fumos para el bujero y estando cojiendo la herramienta llejaron los municipales"... "le dije que en mi vida abia Buscado cosas de esas que era la primera be" "Entonce me dijo que por se la priemra be esto se iba a queda asím que solo me ibam a manda una carta pero daí no pasaría. La sorpresa mía es me biene 150.000 Peseta de murta. Esto es toda la berda".

Figs.17 i 18: Activitats furtives en el Puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat).

La valoració econòmica del Servei d'Arqueologia pels danys causats era de 325.000'-pessetes (1.950'- euros) i la resolució administrativa sancionà finalment al furtiu amb 100.000'- pessetes (600'- euros).

Els anys noranta i dos mil

Una vegada resolt el Recurs d'inconstitucionalitat interposat contra la *Ley 16/1985 del Patrimonio Histórico Español*, la Generalitat de Catalunya va procedir a l'actualització de l'esmentat Decret 155/1981 sobre normativa de les excavacions arqueològiques, derogant-lo i promulgant el nou Decret 231/1991, de 28 d'octubre, sobre les intervencions arqueològiques²²⁷. En el mateix es classifiquen i conceptuen les diferents intervencions arqueològiques i recull, en matisacions, les definicions d'excavació i prospecció arqueològiques de la llei estatal. Els directors de les intervencions necessiten de l'expressa autorització, titulació adequada i ja no es parla de co-direccions.

²²⁷ Publicat en el DOGC núm.1518 de 15 de novembre de 1991.

Un parell d'anys més tard, es promulga l'actual **Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català**²²⁸. Tot i més endavant hi ens referirem, destacar el Capítol IV on es tracten les “*Normes específiques de protecció del patrimoni arqueològic*”²²⁹, respectant en general el contingut de l'esmentat Decret 231/1991, i el règim sancionador pel que es guiarà la via administrativa, on es poden imposar multes de fins a quatre vegades el valor dels danys causats –quan no poden ésser valorats econòmicament- i de fins a 210.354'24 euros en infraccions qualificades de molt greus²³⁰.

El 19 de juny de 1994 els Mossos d'Esquadra van sorprendre un furtiu excavant en el poblat medieval de **Sant Miquel de la Vall** (Gavet de la Conca, Pallars Jussà). En poc més d'un any va dictar-se Sentència²³¹ en via penal, condemnant al furtiu com a autor responsable del delicte de furt frustrat a la pena de multa de 750.000' - ptes. (4.500' - euros) amb 75 dies d'arrest substitutori en cas d'impagament, absolent-lo del delicte de danys.

Aquesta resolució, que tractarem en detall en l'apartat corresponent, significava un pas endavant. Fins aleshores, la via habitualment utilitzada per a sancionar el furtivisme era l'administrativa, donades les dificultats y absència de precedents que presentava la penal, pel que una sanció d'aquestes característiques a dos mesos de promulgar-se el nou Codi Penal semblava bona senyal.

El 24 de novembre de 1995, el *Boletín Oficial del Estado* publica un nou **Codi Penal**²³². Per primera vegada es tipifiquen expressament els delictes sobre el Patrimoni Històric. L'article 323 castiga amb una pena de presó d'un a tres anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos a qui causi danys en un jaciment arqueològic.

L'agost de l'any 1999 es va detectar **activitat furtiva en el jaciment ibèric de Burriac** (Cabrera de Mar, Maresme), incoat com a BCIN des de 1983. Malgrat donar avís des del primer moment i l'elaboració de fins a quatre informes, l'activitat es va seguir desenvolupant periòdicament sense advertir l'aplicació de cap mesura per evitar-ho. Finalment l'any 2002, la Policia Local de Cabrera va sorprendre una persona en plena intervenció furtiva. Al no haver pogut provar que es tractés de la mateixa persona que havia estat intervenint durant els tres anys, la Sentència penal només va estimar els danys produïts en el dia de la seva detenció, condemnant-lo per faltes de furt i danys a una multa de 240' - euros²³³.

L'actual marc legal es completa l'any 2002 amb el **Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic**²³⁴. Sobre la matèria que ens ocupa no aporta cap modificació significativa respecte del que Decret de l'any 1991, al que substitueix i deroga.

²²⁸ Publicada en el DOGC núm.1807 d'11 d'octubre de 1993.

²²⁹ Articles 46 a 53 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català.

²³⁰ Article 73.1 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català.

²³¹ Sentència 401/95 de 19 de setembre de 1995 del Jutjat Penal núm.2 de Lleida.

²³² Ley Orgánica 10/1995, de 23 de novembre (BOE núm.281 de 24.11.1995).

²³³ ALAY, JC (2013).B, pàg.61. Aquest cas es tractarà en detall en l'apartat corresponent a Cabrera de Mar.

²³⁴ Publicat en el DOGC núm.3594, del 13 de març de 2002.

L'activitat furtiva és puntual però mai no va deixar de produir-se. Des de les esmentades accions durant la segona meitat dels anys vuitanta s'adverteix un notable descens, quedant majoritàriament relegades a les comarques de Lleida i Tarragona, advertint un increment gradual quant més a l'occident i sud. El febrer de l'any 2004 vaig tenir l'oportunitat de verificar el resultat d'una prospecció furtiva. Els furtius, utilitzant detectors de metalls, havien deixat més de trenta clots en el jaciment de **L'Era del Tigo** (Soses, Segrià). En el proper jaciment de **La Valleta del Valero**, en el mateix terme municipal, també s'advertien indicis de la seva recent activitat²³⁵.

El mes de setembre del mateix any 2004 des de la Tribuna del Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia es denunciaven les **activitats furtives en diverses coves del Montsec**. Es feia esment a la Cova Negra de Mata-solana, la Cova del Gel, la Cova dels Muricecs (totes tres a Llimiana, Pallars Jussà), la Cova Colomera (Sant Esteva de la Sarga, Pallars Jussà), Cova del Tabac (Camarasa, La Noguera) i Cova Negra de Corçà (Àger, La Noguera). El Servei d'Arqueologia constata l'existència de remocions recents en aquestes i altres coves de l'entorn com la Cova del Foric (Os de Balaguer, La Noguera) i la Cova de Joan d'Os de Tartareu (Les Avellaneres i Santa Linya, La Noguera). La tipologia de les remocions més recents indicava l'ús de detectors de metalls. El Servei va traslladar totes les informacions disponibles als Mossos d'Esquadra, sense tenir coneixement del resultat de les diligències practicades²³⁶.

Abans d'acabar aquest any 2004, el mes de desembre el SEPRONA de la Guàrdia Civil va identificar dos furtius amb detectors en el jaciment de **Masmolets** (Valls, Alt Camp)²³⁷. Sobre aquest cas, que finalment no prosperà en via judicial davant la negativa de la Fiscalia, vaig col·laborar aportant un Informe en el que es valoraven els danys causats. El tractarem en detall en l'apartat corresponent als informes.

L'agost de l'any 2005 el mateix equip del SEPRONA de Valls va descobrir indicis d'una activitat furtiva, portada a terme amb l'auxili de detectors de metalls, en els camps immediats al **Pont de Goi** (Valls i Alcover, Alt Camp)²³⁸. Tot i que vaig acompanyar als agents en una inspecció ocular amb la finalitat d'elaborar un informe que hauria d'incorporar-se a les diligències policials, l'experiència amb la Fiscalia en el cas de

²³⁵ En raó a aquests fets es va enregistrar un Informe per part de la Comissió de Patrimoni SCA : *Informe: Activitat furtiva en jaciments arqueològics de Soses (Segrià)* de 19 de febrer de 2004. Ambdós jaciments són de cronologia ibèrica.

²³⁶ CAMATS, A i OMS, FX (2004). Les dades de l'informe realitzat pel Servei d'Arqueologia es van obtenir en el transcurs de la consulta autoritzada d'expedients sancionadors realitzada en els Serveis Territorials del Departament de Cultura a Lleida el 19 de novembre de 2013. La majoria dels jaciments esmentats tenen seqüències del Bronze, tot i en alguns han estat documentades cronologies des del Paleolític fins època Moderna.

²³⁷ Jaciment amb una cronologia d'Ibèric final fins romà republicà.

²³⁸ El 25 de febrer de 1809 es lliurà en aquest indret una batalla, en el context de la Guerra del Francès, entre les forces del mariscal francès Laurent Gouvion Saint-Cry i les espanyoles del general suís Teodoro Reding. L'enfrontament va acabar amb victòria francesa. En Reding va ser ferit de gravetat durant una càrrega de cavalleria, morint uns dies després. Les baixes, tenint en compte tots dos bàndols, va ser de 2400 entre morts i ferits. En nom de Valls, amb el que es coneix la batalla, figura en l'Arc de Triomf de París. En el mateix espai del Pont de Goi ha estat documentat un jaciment Paleolític.

Masmolets va motivar que les investigacions no prosperessin i els furtius no van ser identificats.

Durant l'any 2006 es van produir un seguit d'activitats furtives afectant alguns jaciments prehistòrics: **Hort de la Boquera** (Margalef de Montsant, Priorat), **Cova de la Guineu** (Font-Rubí, Alt Penedès) i la **Balma de La Griera** (Calafell / Bellvei del Penedès, Baix Penedès)²³⁹, que hagi pogut saber. No consta que arribés a formalitzar-se cap denúncia. Es va arribar a sospitar de persones vinculades al món acadèmic, però mai es va aclarir²⁴⁰.

El mateix any 2006, la **vil·la romana del Romeral** (Albesa, La Noguera) va ser objecte de dues activitats furtives, en les que es van utilitzar detectors de metalls. Els fets es van denunciar, però no es coneix que es pogués identificar als furtius.

L'any 2007 els vestigis del **castell de Rosanes** (Martorell, Baix Llobregat) van ser motiu d'importantes remocions. El furtiu –tot apuntava que es tractava d'una única persona– va fer dues remocions. La primera estava ubicada al mig del recinte sobirà constituint un quadrat de dos per dos metres, amb una profunditat variable sobre els 0'80 metres. En el seu interior es podien veure algunes estructures arquitectòniques. La segona estava dins d'una estança que encara es conserva mig coberta. Seguia les parets fins una fondària de 0'75 metres i feia 1'5 metres per 0'90 metres.

Fig.19.: Activitat furtiva al Castell de Rosanes, 21 de febrer de 2009. Foto: JC Alay.

Malgrat les gestions realitzades, l'any 2011 el furtiu –els indicis assenyalaven que es tractava del mateix– continuava ampliant de forma considerable la primera remoció

²³⁹ L'Hort de la Boquera és un jaciment del Paleolític Superior, la Cova de la Guineu de l'Epipaleolític i la Balma de la Griera una seqüència entre Paleolític Superior i l'època Moderna.

²⁴⁰ Les intervencions consistien bàsicament en l'extracció de mostres de sol en les diverses estratigrafies, afectant a les mateixes així com material arqueològic associat.

fins formar un quadrat de tres per tres metres. La profunditat no excedia dels 0'80 metres en trobar-se amb els murs i roca mare.

Alertades totes els autoritats competents i havent posat en marxa un dispositiu de vigilància activa, no es té notícies de noves intervencions furtives des d'aleshores.

El proper jaciment medieval de la **Capella de Santa Margarida**, també a Martorell, va ser motiu els anys 2007 i 2009 de prospeccions furtives en les que s'advertia l'ús de detectors de metalls.

L'1 de juliol de l'any 2008, es va descobrir una remoció en la **Cova del Parco** (Alòs de Balaguer, La Noguera)²⁴¹, afectant un àrea semi-circular d'un metre de diàmetre per uns quaranta centímetres de profunditat. El cas va ser degudament denunciat però tampoc sembla que les diligències realitzades aconseguissin identificar l'autor o autors dels fets, que no es van tornar a produir.

L'any 2009 els Mossos d'Esquadra fan públic l'operatiu més important que mai han realitzat fins ara contra el furtivisme arqueològic, l'anomenat **cas Petrus**. Es recuperen unes 15.000 peces numismàtiques i arqueològiques. Es deté 8 persones, vinculades amb una botiga virtual de material arqueològic per internet. El material procedia fonamentalment de jaciments ubicats en comarques interiors de Catalunya. La policia comenta que alguns dels detinguts, veient els importants beneficis que aconseguien tenien pensat dedicar-se exclusivament a l'espoliació. El tractarem en detall en l'apartat sobre els operatius policials.

El mes de juliol de 2011 la Policia Local de Cambrils (Baix Camp) va enxampar unfurtiu in fraganti en la vil·la romana de **Mas Rovira**. Tenia un detector de metalls i una aixada. En l'escorcoll van trobar-li dotze objectes metàl·lics d'interès arqueològic a les butxaques. Va manifestar que era el tercer dia que anava al mateix jaciment i ho feia per vendre el que trobava en el mercadet setmanal de Reus. Els diaris locals van donar notícia del cas.

En la tardor de l'any 2012 els furtius prospectaven amb detectors de metalls els terrenys on s'ubica la vil·la romana del **Pla de les Parets** a Cardedeu (Vallès Oriental). Ho feien els diumenges al matí i a la vista del veïns doncs els habitatges encerclen al cinquanta per cent del jaciment. Abans de l'estiu s'havien produït fets similars i els Mossos havien inspeccionat l'indret i comunicat amb la Policia Local a fi d'estar alerta. Una periodista local va elaborar un petit reportatge televisiu sobre la problemàtica que es va emetre en les cadenes de la Xarxa. No hi ha notícies de que les activitats es tornessin a produir.

²⁴¹ L'estiu de 1994 també s'havia descobert una intervenció furtiva en el jaciment. Malgrat els indicis (petjades, impermeables,..) i alguns sospitosos no es té notícia que les investigacions policials arribessin a fructificar. Les intervencions arqueològiques, que encara es porten a terme, han donat fins el moment diferents seqüències cronològiques des del Paleolític Superior fins època Medieval.

Fig.20: Eina, aparell detector de metalls i materials arqueològics decomissats al furtius de Mas Rovira per la Policia Local de Cambrils (Baix Camp).

Entre els darrer trimestre de l'any 2012 i durant l'any 2013 es va advertir un increment de l'activitat dels detectoristes furtius en les comarques de Lleida. Hi ha coneixement d'afectacions en **Sant Pelegrí** (Biosca, Segarra), **Barranc de Menàrguens** (Àger, Noguera), **Sorts de la Llacuna** (Maials, Segrià), **Puig Castellar** (Biosca, Noguera) i al Convent de la Mare de Déu de **les Parrelles** (Balaguer, Noguera), al que tot seguit farem referència²⁴².

Recentment el **cos d'Agents Rurals** del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural s'han incorporat a les tasques de protecció del Patrimoni Històric, en raó a un conveni establert amb el Departament de Cultura. Exerceixen funcions de policia administrativa i col·laboren en investigacions relacionades amb les intervencions furtives.

Han realitzat actuacions de control sobre l'ús d'aparells de detectors de metalls al jaciment arqueològic del **Vilar i de la Grua**, al terme municipal d'Avinyonet del Penedès (Alt Penedès); en uns camps agrícoles de **Talarn** (Pallars Jussà) i en una zona forestal de **Camarasa** (La Noguera)²⁴³. El cas amb més ressò mediàtic va succeir el 8 de

²⁴² Dades obtingudes en el transcurs de la consulta autoritzada d'expedients sancionadors realitzada en els Serveis Territorials del Departament de Cultura a Lleida el 19 de novembre de 2013. A Sant Pelegrí hi ha una vil·la romana i al Puig Castellar un poblat ibèric. A Sorts de la Llacuna el jaciment abasta una cronologia amb seqüències des del Paleolític fins a l'època medieval. En al Barranc de Menàrguens no consta cap jaciment arqueològic en l'inventari en xarxa del Departament de Cultura.

²⁴³ Nota de Premsa del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural del 6 de novembre de 2014: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/277185/ca/agents-rurals-incrementen-control-lus-illegal-detectors-metalls.do

setembre de 2013, quan agents rurals van identificar una persona mentre prospectava sense autorització amb l'ajut d'un detector de metalls i una piqueta en el jaciment arqueològic del que havia estat el Convent de la Mare de Déu de **les Parrelles** a Balaguer (Noguera). La persona duia tres peces metàl·liques en una butxaca, i en l'escorcoll del vehicle que van fer els agents es van trobar 37 objectes metàl·lics més. Els agents rurals van fer el comís preventiu del detector de metalls, la piqueta i els objectes per posar-los a disposició de l'autoritat competent.

A finals del mes de maig de 2015, els mossos d'esquadra van sorprendre tres bussejadors holandesos que acabaven d'extreure una àmfora de **Cala Culip** (Cadaquès, Alt Empordà) i tres mesos més tard, finals d'agost, a dos francesos amb aparells detectors de metalls en l'entorn immediat a **Empúries** (L'Escala, Alt Empordà).

Malgrat tot, la crisi econòmica i el flux d'immigració dels darrers anys (alguns procedents de països on el furtivisme arqueològic és "tolerat", tot i ser il·legal²⁴⁴) no s'ha advertit, però, una variació significativa a la tendència a la baixa iniciada els anys 1987 i 1988. Oficialment les activitats furtives són a l'actualitat fets molt puntuals i pràcticament inexistents. No hi ha denúncies que avalin el contrari. Tot i així, molts arqueòlegs no pensen el mateix i consideren que el furtivisme segueix essent una pràctica relativament estesa.

²⁴⁴ Esdevé en països amb situacions d'extrema pobresa o quasi. Les persones es dediquen al furtivisme a la recerca d'objectes que puguin vendre per subsistir. Tant per evitar revoltes i conflictes socials com per falta medis, els governs "toleren" aquestes situacions. L'any 1973, Dwight Heath va començar a nomenar-los "excavadors de subsistència" (*subsistence digger*) en un estudi sobre les excavacions il·legals a Costa Rica. Des d'aleshores es coneix el fenomen com "arqueologia de subsistència". Val a dir que l'any 1993, David Staley en un estudi sobre l'illa de Saint Lawrence (Alaska) va definir el terme com el de la persona que utilitza els beneficis obtinguts amb la venda del material arqueològic procedent de les seves activitats furtives per donar suport el seu estil de vida tradicional de subsistència. Staley va verificar que aquestes vendes supusaven el 13% dels seus ingressos. YATES, D i BRODIE, N (2012).

Fig.21: Cala Culip, Maig de 2015.

III.- FURTIVISME I DELICTE

III.1.- Conceptes de delicte penal i criminològic

Segons l'article 10 del vigent Codi Penal espanyol de 1995, "*son delitos las acciones y omisiones dolosas o imprudentes penadas por la Ley*".

D'acord amb José Cerezo²⁴⁵, el fet de posar en la definició del Codi Penal els condicionants de dolo i imprudència la descarta com a concepte formal. Per a la doctrina el delicte es defineix correctament com **l'acció o omissió típica, antijurídica i culpable**.

Són indispensables, per tant, la concurrència dels següents elements,

- Ha de tractar-se d'un **acció o d'una omissió** humanes, realitzades per persones.
- Han de ser **antijurídiques**, estar en oposició amb una norma jurídica.
- Han d'estar **tipificades**, és a dir, correspondre a un tipus legal, expressament previst per la llei. D'acord amb el principi constitucional de legalitat, una conducta ha de trobar-se descrita en les lleis penals per a ser considerada delictiva²⁴⁶. Tot i això, acostumem a coincidir que no es el mateix una conducta (acció o omissió) típica que antijurídica. Quan hi ha causes que la justifiquen, igualment tipificades, deixa de ser antijurídica.
- Han de ser **culpables**: imputables a dolo (intenció) o culpa (imprudència). **Dolo** és la voluntat conscient dirigida a l'execució d'un fet que la llei preveu com a delicte. Hi ha intenció de cometre una acció o omissió típica. **Culpa** és quan obrant sense intenció ni la deguda diligència es causa un resultat previsible i penat per la llei. És una acció o omissió conscient i voluntària però no intencional.

La **Criminologia** és la ciència del delicte. Utilitzant el mètode científic, l'estudia com a fenomen individual i social, així com les causes, expansió i formes de control i prevenció.

²⁴⁵ CEREZO, J (1999), pàgs.17-24.

²⁴⁶ Article 25.1 de la Constitució de 1978.

Com l'Arqueologia, es considera que la Criminologia científica es va iniciar en l'Il·lustració del segle XVIII²⁴⁷. Malgrat tot aquest temps no hi ha un acord sobre la conceptualització del que és el seu objecte d'estudi.

Per una majoria de criminòlegs la concepció legal del delictes resulta molt insatisfactòria des del punt de vista estrictament científic. Cerquen un concepte independent de la llei o, almenys, no tan determinat per la mateixa. No acaba d'haver-hi acord. Alguns autors, d'acord amb el que exposa Alfonso Serrano²⁴⁸, han arribat a exigir que perquè una persona pugui qualificar-se de delinqüent ha de haver estat condemnat judicialment, doncs únicament llavors es podrà estar segur que s'ha produït un delictes. La proposta d'en Alfonso Serrano no és tan contundent i el defineix com ***“tota infracció de les normes socials recollides en les lleis penals que tendeix a ser perseguida oficialment en cas de ser descoberta”***.

Argumenta que la primera part coincideix pràcticament amb el concepte legal. El motiu d'afegir el condicionant de tendència a ser perseguida oficialment, ve donat, segons ell, perquè molts comportaments que possiblement podrien qualificar-se de delictius no són sempre investigats per les institucions quan són descoberts. Diferents factors²⁴⁹ acaben comportant la persecució dels delictes més greus en detriment dels menys greus o a criteris dels responsables i investigadors. Amb tot, reconeix que la formulació encara és molt dèbil i la definició pròpiament criminològica resta encara pendent.

El delictes canvia amb l'evolució de la societat i la cultura, i conductes que ara poden no ser delictives ho havien estat en el passat o a l'inrevés. Una mateixa conducta pot ser qualificada com delictiva en determinat grup cultural o col·lectivitat i no en altres. Molts factors a considerar dificulten arribar a un acord conceptual universal. En conseqüència, no deixa d'haver-hi autors que resten importància a la necessitat de conceptualitzar el delictes des de l'òptica criminològica, conformant-se amb la jurídica que, de moment, segueix essent la més valorada.

Coincideixen totes les definicions, jurídiques i criminològiques, en que les conductes (accions o omissions) per ser considerades delictives han d'estar penalment tipificades. Fins a la reforma del Codi Penal de l'any 2015, *strictu sensu* l'activitat furtiva, originada en l'àmbit administratiu, mai no ho havia estat, però si en canvi les seves conseqüències. A partir de 2015 es tipifica l'espoli dels jaciments arqueològics, com veurem tot seguit.

²⁴⁷ Es considera que el contingut del llibre *“Dei delitti e delle pene”* (Dels delictes i les penes) de l'italià Cesare Bonesana, Marquès de Beccaria (1738-1794), publicat l'any 1764, constitueix els fonaments de l'Escola Clàssica amb la que es va iniciar la Criminologia.

²⁴⁸ SERRANO, A (2004), pàg.60, Nota 178.

²⁴⁹ Ho atribueix principalment a la manca de recursos i a la posició de privilegi de determinats sectors.

III.2.- Els règims sancionadors

III.2.1.- El règim sancionador administratiu

Atesa l'estreta i obligada relació entre les lleis catalana i estatal, és procedent fer referència al contingut de la vigent **Ley 16/1985 del Patrimonio Histórico español**, de la que ja s'ha fet esment al tractar el marc cronològic.

D'acord amb el seu article 76.1, les infraccions seran sancionades administrativament, sempre i quan no siguin constitutives de delictes, doncs la llei penal preval²⁵⁰.

En el que ens afecta, prenem atenció a les infraccions establertes en els apartats 1.a i 1.f de l'article 76:

"1.a.- El incumplimiento por parte de los propietarios o de los titulares de derechos reales o los poseedores de los bienes de las disposiciones contenidas en los artículos: (...), 44, (...)."

"1.f.- La realización de excavaciones arqueológicas u otras obras ilícitas a que se refiere el artículo 42.3."

L'article 42.3 és el que obliga a disposar d'autorització administrativa per realitzar intervencions arqueològiques i l'article 44 estableix la condició de domini públic pels objectes i materials arqueològics, obligant a comunicar les troballes a l'administració competent, en un termini màxim de 30 dies o immediatament en cas de ser casuals.

Quan la lesió produïda pugui ser valorada econòmicament, la infracció serà sancionada amb una multa que pot ser des d'equivalent al valor del dany causat fins a quatre vegades el mateix (article 76.2). En cas de no ser possible la valoració s'apliquen les sancions previstes en l'article 76.3. Per a les infraccions tractades, corresponen multes de fins a 60.101'21 euros en el supòsit 1.a. i de fins a 150.253'03 euros en el supòsit 1.f²⁵¹.

En la Disposició Final, segon paràgraf, de la mateixa Ley 16/1985, s'autoritza el Govern a actualitzar la quantia de les multes, sense que en cap cas els percentatges d'increment puguin ser superiors a l'Índex Oficial del Cost de Vida²⁵².

Les sancions administratives requereixen la tramitació d'un expedient, conforme estipula l'article 77, on s'ha de donar audiència a l'interessat. Aquestes sancions han

²⁵⁰ En virtut del principi jurídic "*non bis idem*" –no dos del mateix- no és possible sancionar més d'una vegada la mateixa infracció.

²⁵¹ Els imports resulten de la conversió en euros per Resolució del Ministeri d'Hisenda de 20 de setembre de 2001 (BOE núm. 287 de 30 de novembre de 2001). Corresponen als anteriors imports de 10.000.000'- de pessetes (60.101'21 euros) i 25.000.000'- de pessetes (150.253'03 euros).

²⁵² No consta fins ara que hagin estat mai actualitzades.

de ser, per llei, proporcionals a la gravetat dels fets, a les circumstàncies personals del sancionat i al perjudici causat o que s'hagi pogut causar al Patrimoni Històric.

Les multes imposades a diferents subjectes com a conseqüència d'una mateixa infracció tindran caràcter independent entre sí (article 77.2).

Les multes de fins a 150.253'03 euros seran imposades pels organismes competents, però les de quantia superior ho han de ser pel Consell de Ministres o els de les Comunitats Autònomes (article 78).

Les infraccions administratives que ens afecten tenen una prescripció de cinc anys (article 79.1). En tot el no previst en aquest règim sancionador és d'aplicació la *Ley de Procedimiento Administrativo* (article 79.2).

En el paràgraf 4 de la Disposició Final de la Ley, s'autoritza al Govern perquè, a iniciativa del Ministeri de Cultura i a proposta del d'Interior es formés un Grup d'Investigació policial format per personal especialitzat en les matèries objecte de la Ley, per perseguir els casos d'infracció de la mateixa²⁵³.

²⁵³ La Disposició Addicional Primera del Reglament de 1986 recull la proposta i, fins i tot, ampliant-la:

"1.- Las Autoridades competentes para la protección del Patrimonio Histórico Español solicitarán por escrito a los Gobernadores Civiles su intervención, siempre que necesiten el auxilio de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado para garantizar el cumplimiento de lo dispuesto en la Ley 16/1985 y en especial para la ejecución de los actos previstos en los artículos 25 y 37 de la misma, sin perjuicio de las facultades que en materia de policía correspondan en su caso a las autoridades competentes de las Comunidades Autónomas y de los procedimientos específicos de coordinación dispuestos al efecto.

2.- Se crea en la Dirección General de Policía el Grupo de investigación para la protección del Patrimonio Histórico Español que, como una Brigada Especial, quedará adscrito a la Comisaría General de Policía Judicial.

Este grupo de investigación actuará en colaboración directa con el Ministerio de Cultura y con los órganos de las Comunidades Autónomas encargados de la ejecución de la Ley del Patrimonio Histórico Español en la investigación y persecución de las infracciones que contra ésta se realicen.

El Ministerio de Cultura en colaboración con el de Interior facilitará al personal integrante del grupo de investigación la formación científica adecuada para el cumplimiento de las funciones que se le atribuyan.

Asimismo, el Ministerio de Cultura participará en los programas de formación básica y de perfeccionamiento que la Escuela General de Policía organice al efecto, a fin de facilitar a los funcionarios que cursen materias relacionadas con la especialidad de policía judicial, los conocimientos precisos para la protección del Patrimonio Histórico Español."

L'article 25 es refereix a la suspensió d'obres de demolició total o parcial o de canvi d'ús en els immobles integrants del Patrimoni Històric però no declarats d'interès cultural. L'article 37, és el mateix però en el cas dels declarats o incoats d'interès cultural.

La **Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català**, per la seva banda, desenvolupa el règim sancionador en el Títol Quart, dedicant tot el Capítol II del mateix amb un total de nou articles (del 71 fins el 79). Seguint el model general de l'Estat, les infraccions establertes tenen caràcter administratiu llevat constitueixin delictes (article 71.1).

Es classifiquen les infraccions en lleus, greus i molt greus. Entre les que destaquem:

1.- L'incompliment de les obligacions de comunicació del descobriment de restes arqueològiques i de lliurament dels béns trobats, considerada com infracció greu (article 71.3.f).

2.- La realització d'intervencions arqueològiques sense l'autorització del Departament de Cultura, considerada de lleus, greu o molt greu, en funció del dany potencial o efectiu al patrimoni cultural (article 71.5.a).

Coincideixen plenament amb les esmentades de l'article 76 de la Ley 16/1985. També coincideixen en la forma d'aplicació: l'article 73.1 de la Llei 9/1993 segueix els mateixos paràmetres que fixa l'article 76.2 de la Ley 16/1985. Només canvia l'import econòmic de les sancions, atesa la diferència temporal de promulgació entre una i altra llei. En concret els imports de la llei catalana són:

“a) Per a les infraccions lleus, una multa de fins a 6.010'12 euros.

b) Per a les infraccions greus, una multa d'entre 6.010'12 i 210.354'24 euros.

c) Per les infraccions molt greus, una multa d'entre 210.354'24 i 901.518'16 euros.”²⁵⁴

D'acord amb la Disposició Final de la Llei, el Govern de la Generalitat pot actualitzar per via reglamentària aquestes quanties, sempre –con en l'estatal- de conformitat amb l'increment de l'índex de preus al consum.

Aporta la catalana, respecte de la general, uns paràmetres per determinar responsabilitats i per fixar les quanties. Quant als responsables, ens interessa el següent de l'article 72:

“1.- Són responsables de les infraccions d'aquesta Llei, a més de les persones que en tenen la responsabilitat directa: (...)

c) Els qui d'acord amb el Codi penal tenen la consideració d'autors, còmplices o encobridors, pel que fa a la realització d'intervencions arqueològiques no autoritzades.

²⁵⁴ Els imports resulten de la conversió en euros per Resolució del Departament de Cultura CLT/53/2002 de 2 de gener (DOG núm. 3561, de 25 de gener de 2002). Corresponen als anteriors imports d'1.000.000'- de pessetes (6.010'12 euros), 35.000.000'- de pessetes (210.354'24 euros) i 150.000.000'- de pessetes (901.518'16 euros).

2.- Són també responsables de les infraccions d'aquesta Llei els qui, coneixent l'incompliment de les obligacions que aquesta estableix, n'obtenen un benefici."

Segons estipula el Codi Penal (article 27) són responsables dels delictes els autors i els còmplices. Els autors (article 28 CP) realitzen el fet sols, conjuntament o per medi d'un altre del que es serveixen com a instrument. També són autors els que indueixen directament a executar el fet i els que cooperen en l'execució de manera que sense la seva intervenció el fet no s'hauria produït. Els còmplices (article 29 CP) són els que, no essent considerats autors, cooperen en l'execució dels fets amb actes anteriors o simultanis al mateix. Els encobridors (article 451 CP) són els que, sense haver intervingut com autor o còmplice però tenint coneixement de la comissió del delicte, ho fan en posterioritat als fets auxiliant-los –sense afany de lucre propi- per tal que en treguin profit o els ajuda a eludir les investigacions i evitar la seva captura. També són encobridors els que amaguen, alteren o inutilitzen els efectes o instruments del delicte per impedir el seu descobriment.

En quant a fixació de quanties, diu textualment l'article 73.2:

"2.- La quantia de les sancions fixades per l'apartat 1 es gradua de conformitat amb:

- a) La reincidència.*
- b) El dany causat al patrimoni cultural.*
- c) La utilització de mitjans tècnics en les intervencions arqueològiques il·legals."*

Hem de tenir en compte que són paràmetres de fixació de quantitats, no agreujants, tot i que de fet operen com a tals a l'hora de determinar els imports de la sanció.

L'utilització de mitjans tècnics en les intervencions arqueològiques il·legals ve donada per l'indiscriminat ús que, especialment en la dècada dels anys vuitanta del segle passat, es va fer dels anomenats detectors de metalls. De fet en la legislació específica d'altres Comunitats Autònomes s'esmenten directament els detectors de metalls. Considero, en aquest sentit, més encertat el redactat de la Llei catalana, ja que amb l'evolució tècnica poden sempre aparèixer nous i "pitjors" mitjans tècnics. Darrerament, per exemple, ja no és estranya l'utilització del geo-radar.

L'article 74 permet *"acordar com a sanció el comís dels materials i estris emprats en l'activitat il·licita"*.

L'article 75 regula els òrgans competents per sancionar. Segons la quantia – fonamentalment-, pertoca a ajuntaments, consells comarcals o Departament de

Cultura. Amb el mateix paràmetre es distribueix també l'incoació i tramitació dels corresponents expedients sancionadors.

D'acord amb l'article 76 les infraccions *“prescriuen al cap de cinc anys d’haver-se comès, llevat de les de caràcter molt greu, que prescriuen al cap de deu anys”*.

L'article 77 fa referència a un seguit de mesures cautelars, de les que només destaco la de l'apartat 3:

“3.- Si hi ha indicis racionals de la comissió d’una infracció greu o molt greu, l’administració competent per a imposar la sanció corresponent pot acordar com a mesura cautelar, prèviament o simultàniament a la instrucció de l’expedient sancionador, la immobilització, el precintatge o el dipòsit dels materials i estris emprats en les dites activitats.”

L'article 78 es refereix a la competència administrativa per publicar les sancions i, finalment l'article 79 determina el termini d'un any per la resolució dels expedients sancionadors.

III.2.2.- El règim sancionador penal

a.- Gènesi del vigent Codi Penal

Fins l'actual Codi, la legislació penal feia escassa referència al Patrimoni Històric. En l'anterior i derogat Codi Penal, de forma expressa pràcticament només hi havia un article, el 558 sobre danys, on en la seva cinquena circumstància feia esment al *“patrimonio histórico-artístico nacional”*²⁵⁵. Tot i així, la valoració del dany havia d'excedir de les 250.000' pessetes (1.502'53 euros), per una pena de presó menor. Pel demés, constava com a circumstància agreujant del robatori (article 506, núm.7), del furt (article 516, 2ª) i de tots els fets punibles compresos en el Títol XIII *–“De los delitos contra la propiedad”-*, del Llibre II del Codi (article 563 bis, a). Tot el demés eren referències indirectes. Tot plegat, en la pràctica, es traduïa en una inaplicació del mateix, essent desestimats o sobreseïts la majoria dels casos que s'arribaven a plantejar en aquesta via.

El vigent Codi Penal²⁵⁶ va tenir una molt llarga tramitació parlamentària. Després un projecte de l'any 1980, uns avantprojectes de 1983 i 1992, finalment prosperà el

²⁵⁵ La inclusió del *“patrimonio histórico-artístico”* en la redacció de l'article data d'una reforma del Codi Penal de 1963. Aquesta reforma va ser bastant polèmica entre la doctrina, que entenia –entre altres qüestions- solapaments amb l'article 561 del mateix Codi. Alegre (1994) ha recollit aquestes discussions.

²⁵⁶ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de novembre. Publicada en el BOE núm. 281 de 24 de novembre de 1995.

projecte de 1992. Malgrat tot aquest temps i la obligació constitucional de sancionar els atemptats contra el Patrimoni Històric per la llei penal²⁵⁷, el text aprovat en el Ple del Congrés va arribar al Senat sense un articulat expressament dedicat al mateix. En aquestes circumstàncies, el Grup Parlamentari Socialista va presentar l'esmena d'adició núm.373 en la que es sol·licitava incloure la protecció del Patrimoni Històric en un capítol independent, que pràcticament va prosperar sense debat.

Aquest procés ha estat durament criticat per la doctrina. En Felipe Renart afirma que s'agrupen en un únic capítol "*mediante una apresurada práctica de cirugía normativa y una torpe labor de clonación legislativa*" determinats preceptes que es trobaven disseminats entre els delictes de danys i els d'ordinació del territori²⁵⁸. En Manuel José Arias, citant Carmen Salinero, comenta que es tracta d'una construcció de darrera hora, aliena a l'assossegament i estudi tècnic que requeriria una construcció legislativa adequada²⁵⁹. Aquesta improvisació comportava situacions com la d'una persona que, per exemple, causi danys en un arxiu pugui ser condemnada amb una pena inferior si enderroca l'edifici (cas d'estar catalogat) on està ubicat aquest mateix arxiu o com la polèmica i anacrònica inclusió dels "centres docents" i "gabinets científics"²⁶⁰.

L'aparició d'aquest nou capítol motivà gran quantitat de treballs per part de la doctrina. En Antonio Romà fa esment de tres tesis doctorals i una bibliografia notable en la que destaquen uns quants fiscals, entre els que s'inclou²⁶¹. La tesi d'en Felipe Renart²⁶² es dedica exclusivament a l'anàlisi de l'article 323, on precisament es

²⁵⁷ Article 46 *in fine* de la Constitució de 1978. En terminologia jurídica l'expressió llatina *in fine* es refereix al final d'un article quan el darrer paràgraf al que ens estem referint no està numerat.

²⁵⁸ RENART, F (2002a), pàg.217.

²⁵⁹ ARIAS, MJ (2001), pàg.120. De fet la crítica de la doctrina és extensiva a tot el Codi Penal. En paraules d'en Jesús Mª García Calderón, "*la doctrina ha reiterado en numerosas ocasiones, el exceso en las sucesivas reformas del Código Penal de 1995. Los datos son francamente esclarecedores. Desde su entrada en vigor, sufrió hasta el último cambio de Gobierno un total de 18 reformas legales, 11 hasta el año 2002 y siete más hasta el día de la fecha. En ocasiones, además, tales reformas han sido contradictorias con otras reformas anteriores, como ha ocurrido en materia de violencia doméstica. Pensemos, por último, que el Código Penal durante el año 2003, tras ser modificado en Diciembre de 2002, fue nuevamente modificado en Marzo, Junio, Septiembre, Noviembre y Diciembre. A todo lo anterior habría que sumar las reformas operadas en estos dos últimos años por el nuevo Gobierno, ciertamente de menor entidad, que vienen a contradecir reformas anteriores. Ello nos sitúa ante un panorama francamente desolador.*" (GARCIA CALDERON, JM (2008), Nota 4, pàg.68).

²⁶⁰ Per a centres docents, es refereix senzillament als llocs on s'imparteix l'ensenyament. En opinió de Felipe Renart, la tutela específica pels centres docents no s'estableix en funció a la docència impartida en els mateixos, sinó en consideració al interès cultural del propi immoble o dels béns mobles que l'integren. Diferents autors interpreten als gabinets científics com laboratoris o locals o s'exhibeixen col·leccions destinades a l'estudi científic. Tot plegat procedeix de versions anteriors del Codi Penal i posant de manifest les preses i improvisació en que es va redactar l'articulat. Tanmateix succeeix amb les "institucions anàlogues" que també es referien en aquest mateix article. RENART, F (2002a), pàgs.342-354.

²⁶¹ ROMA, A (2008), pàg.29, Nota 1. Esmenta les tesis de Carmen Salinero (1997), Cristina Guisasola (2001) i Felipe Renart (2002a). Entre els fiscals que han contribuït a l'anàlisi doctrinal fa esment a Jesús García Calderón, Antonio Vercher Noguera, Consuelo Fidalgo Martín, Ángel Núñez Sánchez, Luis Carlos Rodríguez León i ell mateix, Antonio Roma.

²⁶² RENART, F (2002a).

tipifiquen els danys en els jaciments arqueològics. El redactat d'aquest article era el següent,

*“Serà castigado con la pena de prisión de uno a tres años y multa de doce a veinticuatro meses el que cause daños en un archivo, registro, museo, biblioteca, centro docente, gabinete científico, institución análoga o bienes de valor histórico, artístico, científico, cultural o monumental, así como en **yacimientos arqueológicos**.*

En este caso, los Jueces o Tribunales podrán ordenar, a cargo del autor del daño, la adopción de medidas encaminadas a restaurar, en lo posible, el bien dañado.”

L'any 1994, quan el Codi Penal encara era un projecte, en Juan Manuel Alegre apuntava la diferent nomenclatura entre les legislacions administrativa i penal, confiant en que el nou Codi hi posaria solució evitant moltes polèmiques interpretatives²⁶³. Malgrat tot, no va ser així, i els conceptes definits en la *Ley 16/1985 del Patrimonio Histórico* no van quedar reflectits en l'articulat penal. El motiu és que es mantenia les dels primers texts -projecte de 1980 i avantprojecte de 1983- anteriors a la promulgació de la llei de 1985 i a la precipitació amb la que finalment va ser aprovat. Així, no hi havia cap referència en l'articulat del Codi a l'espoli (definit en l'article 4 de la Ley), l'excavació o la prospecció arqueològiques (conceptuades en l'article 41 de la Ley). En canvi, es referia expressament als jaciments arqueològics, no definits en la Ley i on només apareixen esmentats en els articles 1 i 43, així com en l'article 22.3 del seu Reglament de 1986 –formant part de les zones arqueològiques-. La indefinició legal dels jaciments arqueològics ha comportat un extens debat doctrinal.

Totes aquestes circumstàncies fan que es demanés una reforma d'aquest articulat. En Jesús María García Calderón, Fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia d'Andalucía, ho va publicar i manifestar públicament²⁶⁴, com també Antonio Vercher Noguera, Fiscal Coordinador de la Fiscalia de Medi Ambient i Urbanisme en el Tribunal Suprem²⁶⁵. Però potser qui més ha incidit sobre la qüestió ha estat en Antonio Roma Valdés, Fiscal d'Urbanisme del Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, publicant una proposta articulada per modificar totalment el Capítol del Codi Penal dels delictes sobre el Patrimoni Històric²⁶⁶.

²⁶³ ALEGRE, JM (1994), Vol.II, pàg.629.

²⁶⁴ GARCIA CALDERON, JM (2008). Entrevistes publicades en el diari El País de 3 d'agost de 2013 i per Europa Press el 22 de setembre de 2013.

²⁶⁵ En les IX Jornades sobre Natura i Medi Ambient celebrades a Santander, d'acord informació publicada per Europa Press el 12 de novembre de 2013.

²⁶⁶ ROMA, A (1998); (2002) Nota 41, pàg.147; (2005) i (2008), pàgs.147-155.

En la seva proposta, n'Antonio Roma integrava els danys -tant els intencionats com els imprudents- en l'hipotètic article 321, inclosos als causats en els jaciments arqueològics, amb independència de la seva quantia. L'any 1998 ja va publicar una primera proposta per tipificar expressament les intervencions furtives afegint l'article 324 bis que en les propostes posteriors ubica en l'article 323.5,

Se castigará con la pena de prisión de uno a tres años a quien, sin la debida autorización, realizare cualquier clase de excavación o remoción de tierras con la intención de obtener restos arqueológicos que contuvieran los terrenos, así como a quien portare equipamiento adecuado con el mismo fin. Si se hubiesen ocupado materiales de interés arqueológico se pondrán inmediatamente en poder de la administración competente.

Malgrat tot i les moltes modificacions del Codi Penal des de la seva l'entrada en vigor, l'articulat referit a patrimoni històric no ha estat canviat fins l'any 2015²⁶⁷. L'1 de juliol d'aquest any va entrar en vigor la que fins ara ha estat la reforma més important i transcendental en els seus vint anys de vigència. En la mateixa, l'article 323 es modifica molt significativament²⁶⁸. Analitzarem l'articulat interessat en el seu redactat actual però fent referència al text vigent des de 1995 fins a 2015, sobre el que s'ha pronunciat la doctrina jurídica i en el que es fonamenten les resolucions judicials dictades durant aquest període.

b.- Danys i espoli dels jaciments arqueològics

L'actual Codi Penal fa diverses referències al Patrimoni Històric, sintetitzades en l'adjunt quadre, però l'articulat específic està contingut en el Capítol II ("*De los delitos sobre el patrimonio histórico*"), del Títol XVI ("*De los delitos relativos a la ordenación del territorio y el urbanismo, la protección del patrimonio histórico y el medio ambiente*"), del Llibre II ("*Delitos y sus penas*") al que hem al·ludit. Hi ha quatre articles –del 321 al 324– dels que bàsicament dos (els articles 323 i 324) afecten la matèria que ens ocupa.

²⁶⁷ *Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*. Publicada en el BOE núm.77 de 31 de març de 2015.

²⁶⁸ Modificacions introduïdes pel projecte de llei presentat pel govern espanyol l'octubre de 2013 (121/000065 *Proyecto de Ley Orgánica por la que se modifica la Ley Orgánica 19/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*) i publicat en el *Boletín Oficial de las Cortes Generales – Congreso de los Diputados*, Sèrie A núm.66-1 de 4 d'octubre de 2013. Només consta una proposta esmena, la núm.732, del Grup Parlamentari Socialista al Congrés dels Diputats, de la que es va recollir l'expressa especificació de jaciments arqueològics **terrestres i subaquàtics**. Publicada en el *Boletín Oficial de las Cortes Generales – Congreso de los Diputados* Sèrie A núm.66-2 de 10 de desembre de 2014.

Codi Penal 1995 (Reforma abril 2015).- Articles relatius a Patrimoni Històric								
Llibre	Capítol	Secció	Article	Apartat	Tipificació	Pena		
Delitos y sus Penas								
Delitos contra el patrimonio y contra el orden socioeconómico								
II	XIII		De los hurtos					
			I					
				235	1	Agreujament furt mobles (DECLARATS o INVENTARIATS)		1 a 3 anys
			De los robos					
			II					
				240	2	Agreujament autor robatori (DECLARATS o INVENTARIATS)		2 a 5 anys
			De las defraudaciones					
			De las estafas					
				1 ^a				
					1.3º	Agreujament estafa		1 a 6 anys i 6 a 12 mesos multa
				De la apropiación indebida				
				2 ^a				
					1	Agreujament apropiació indeguda (> 400' -€) (DECLARATS o INVENTARIATS)		1 a 6 anys i 6 a 12 mesos multa
					2	Agreujament apropiació cosa perduda (> 400' -€) (NO DECLARATS NI INVENTARIATS)		6 mesos a 2 anys
	De los daños							
	IX							
		266	3	Danys provocats per incendi, explosius, similar, risc integritat persones		4 a 8 anys		
De la sustracción de cosa propia a su utilidad social o cultural								
	XII							
		289		Destrucció o danys a cosa d'utilitat cultural		3 a 5 mesos o 6 a 10 mesos multa		
De la recepción y blanqueo de capitales								
	XIV							
		298	1a	Agreujament recepció		1 a 3 anys		
		301	1	Agreujament blanqueig		Meitat superior de 6 mesos a 6 anys, multa triple, inhabilitació		
De los delitos relativos a la ordenación del territorio y la protección del patrimonio histórico y del medio ambiente								
De los delitos sobre la ordenación del territorio								
	I							
		319	1	Construcció no autoritzada en llocs d'especial protecció cultural		1 any i 6 mesos a 4 anys, 12 a 24 mesos de multa i inhabilitació		
De los delitos sobre patrimonio histórico								
	XVI							
			321		Enderroc o alteració greu en béns declarats		6 mesos a 3 anys, 12 a 24 mesos de multa i inhabilitació	
				1	Informe injust enderroc o alteració béns declarats per part funcionari públic		6 mesos a 2 anys o 12 a 24 mesos multa	
				2	Vot injust enderroc o alteració béns declarats per part funcionari públic		6 mesos a 2 anys o 12 a 24 mesos multa	
				1	Danys en béns de valor històric, artístic, científic, cultural o monumental i jaciments arqueològics, terrestres o subacuàtics. Espoli en jaciments arqueològics		6 mesos a 3 anys o multa de 12 a 24 mesos	
			2	Danys d'especial gravetat o especialment rellevants		Pena superior en grau a 323.1		
			323					
			324		Danys en arxius, registres, museus, biblioteques, centres docents, gabinetes científics, institucions anàlogues, béns culturals i jaciments arqueològics (> 400' -€)		Multa de 3 a 18 mesos	
Delitos contra la Comunidad Internacional								
	XXIV							
De los delitos contra las personas y bienes protegidos en caso de conflicto armado								
			613	1 ^a a	Conflicte armat		4 a 6 anys	

Fig.22: Delictes relatius a Patrimoni Històric en el Codi Penal.

L'article 323:

*"1. Serà castigado con la pena de prisión de seis meses a tres años o multa de doce a veinticuatro meses²⁶⁹ el que cause daños en bienes de valor histórico, artístico, científico, cultural o monumental, o en **yacimientos arqueológicos**, terrestres o subacuáticos. **Con la misma pena se castigarán los actos de expolio en estos últimos.***

2. Si se hubieran causado daños de especial gravedad o que hubieran afectado a bienes cuyo valor histórico, artístico, científico, cultural o monumental fuera especialmente relevante, podrá imponerse la pena superior en grado a la señalada en el apartado anterior.

3. En todos estos casos, los jueces o tribunales podrán ordenar, a cargo del autor del daño, la adopción de medidas encaminadas a restaurar, en lo posible, el bien dañado."

Tothom està d'acord en que el **subjecte actiu del delict** –persona responsable dels fets punibles²⁷⁰- es designa amb com l'expressió "*el que*". Es tracta d'una expressió genèrica i indiscriminada, pel que la realització del tipus penal pot portar-la a terme qualsevol (el que ho faci). La crítica, per part d'un sector de la doctrina, es produeix per un possible concurs amb l'article 289 pel que al propietari del bé cultural afectat. La punició en aquest darrer article és més benèvola i podria aplicar-se el principi *in dubio pro reo*²⁷¹, però no tots comparteixen aquesta interpretació doncs essent el de l'article 323 un delict especial, *lege data*²⁷², és de aplicació preferent respecte al de l'article 289 que és general²⁷³.

El **subjecte passiu del delict** –titular del bé jurídic protegit- és el conjunt de la societat coma a beneficiària de les funcions social i cultural dels béns que constitueixen

²⁶⁹ Sobre les penes i les seves regles d'aplicació tracta el Títol III del Llibre I del vigent Codi Penal (articles 32 a 94bis). Només comentar que en penes superiors a dos anys de presó, difícilment és possible la suspensió d'execució de la mateixa o la seva substitució. També dir que les multes són sancions econòmiques, però que el Codi (article 50) ha adoptat el sistema d'imposició per dies-multa: cada dia equival –en el cas de les persones físiques- a una quota d'un mínim de 2'- euros a un màxim de 400'- euros, a determinar motivadament en cada cas pels Tribunals. Si la duració és fixa en mesos o anys, s'entén que es tracta de trenta (per cada mes) i tres-cents seixanta (per any) dies.

²⁷⁰ Com ja hem tractat, segons estipula el Codi Penal (article 27) són responsables dels delictes els autors i els còmplices. Els menor de divuit anys no són criminalment responsables als efectes del Codi Penal (article 19), havent d'atenir-se al dispost a la legislació que reguli la responsabilitat penal dels menors.

²⁷¹ Principi jurídic pel que en cas de dubte s'afavoreix a l'encausat.

²⁷² Expressió llatina que es refereix al principi de vigència. En el vigent Codi aquest els tipus inclosos en el Capítol II són especials en quant fan referència exclusivament al Patrimoni Històric. Pel principi d'especialitat en el supòsit de dues lleis penals protectores del mateix bé jurídic, s'aplica la que més concreti la conducta o l'objecte.

²⁷³ RENART, F (2002a), pàgs.267-269 i 445-451 i ARIAS, MJ (2001), pàg.209.

l'objecte material del mateix. L'interès que es protegeix no és individual sinó col·lectiu, essent la titularitat dominical una qüestió secundària.

L'objecte material d'aquest delictes el conformen els béns relacionats en l'article. La doctrina va criticar l'enumeració tant exhaustiva del text original, considerant és una tècnica poc correcte i advertint del perill d'extensiva i injusta aplicació del tipus²⁷⁴. La darrera reforma ho ha modificat substancialment, eliminant la polèmica relació de institucions (*archivo, registro, museo, biblioteca, centro docente, gabinete científico i institución análoga*).

Per en Pedro Rubens Castro²⁷⁵, és important l'ús de la preposició "**en**" ("*cause daños en*"), doncs semblava indicar una acció positiva referida al contingut de la relació de institucions (arxius, registres, museus,...), però no "**a**" el continent on es troben ubicats. En aquest sentit, s'apuntava la possibilitat de que l'article es referia només a béns mobles (ja que els precedents articles 321 i 322, són els que expressament es refereixen als immobles²⁷⁶). Ara bé, seguint amb el redactat ("*daños en...bienes de valor histórico, artístico, científico,..*") sí es podia interpretar, admetia el mateix Castro, una inclusió d'elements immobles que van restar fóra de l'objecte dels esmentats articles precedents. És a dir que no hagin estat "singularment protegits", tot i formar part del Patrimoni Històric²⁷⁷. L'apreciació és important, doncs aquí entrarien els jaciments arqueològics –com immobles- que no gaudissin de declaració expressa. La majoria de la doctrina és favorable a aquesta opinió i l'eliminació de la relació d'institucions en la darrera reforma probablement dona per resolta la polèmica.

La **conducta típica** consisteix en causar danys als béns relacionats en l'article, requerint per la consumació del tipus l'efectiva lesió dels mateixos. En José Manuel Arias, fent esment a diversos autors, afirma es tracta d'un delictes de resultat material, doncs no exigeix una modalitat concreta de comportament, qualificant-lo la doctrina com delictes prohibitiu de causar²⁷⁸.

Un sector de la doctrina entén que si el bé jurídic tutelat és essencialment la utilitat que proporcionen a la col·lectivitat, el decisor per concretar el dany penalment rellevant és el perjudici o pertorbació per la seva funció social i no tant si aquest perjudici s'ha produït lesionant la substància de la cosa o alterant el seu valor d'ús o de destí. Amb aquest fonament, en Esteban Juan Pérez Alonso –esmentat per en Felipe

²⁷⁴ ARIAS, JM (2001), pàgs.180-181 i Notes 273, 274 i 275.

²⁷⁵ CASTRO, PR (1998).

²⁷⁶ Ambdós articles esmenten a "*edificios singularmente protegidos*". Per la majoria del autors, el fet d'aquesta singularitat obliga a que hi hagi una declaració prèvia de l'immoble conforme les categories establertes en la legislació de Patrimoni. De no existir la mateixa, difícilment interpreten la possibilitat de la sanció penal.

²⁷⁷ Article 1.2 de la Ley 16/1985.

²⁷⁸ ARIAS, JM (2001), pàg.182 i Nota 280.

Renart- entenia que el dany ocasionat s'ha de quantificar en la impossibilitat o greu perturbació en l'específica funció cultural existeixi o no afectació a la substància de la cosa²⁷⁹.

Transcendental és l'adició referent a l'espoli al final del primer paràgraf d'aquest article 323. Es prenen en consideració les crítiques de la doctrina, al incloure per fi un concepte definit per la legislació administrativa específica del patrimoni històric. En l'apartat sobre el concepte de furtivisme ja hem tingut ocasió d'exposar el significat legal de l'espoli²⁸⁰. Essent els furtius uns espoliadors dels jaciments arqueològics, es pot afirmar que amb aquesta nova adició **es tipifica el furtivisme arqueològic**, juntament amb altres tipus d'espoli que es puguin causar en els jaciments arqueològics, d'una manera molt més evident del que ho estava fins ara. Considero que evitarà moltes polèmiques sobre interpretació dels fets i facilitarà les argumentacions pericials.

Aquestes infraccions es castiguen amb **pena de presó de sis mesos a tres anys o multa de dotze a vint-i-quatre mesos**. La diferència amb el text anterior a la reforma (on era d'un a tres anys), es motiva a la **supressió de les faltes** que passen a ser considerades com a **delictes lleus**²⁸¹. A més del canvi de nomenclatura comporta l'absorció en l'articulat dels delictes de les penes pròpies de les faltes i la derogació de l'articulat que les regulava. En aquest sentit, es deroga l'article 625.2²⁸² i s'amplia l'abast del període punible en l'article 323.1 pels possibles delictes lleus que es puguin produir. Un altre canvi és que la multa passa a ser alternativa (pena "o" multa) i abans era acumulativa (pena "i" multa).

La reforma de l'any 2015 incorpora també un nou paràgraf a l'article 323, el segon, amb l'agregant quan es causen danys d'especial gravetat o afecti a béns amb les característiques relacionades en l'anterior paràgraf (valor històric, artístic, científic, cultural o monumental) d'especial rellevància. Entenc que l'especial gravetat haurà de venir determinada pels pèrits arqueòlegs –prenent en consideració valoracions materials i culturals- i l'especial rellevància vindrà donada per la categoria en que el jaciment estigui formalment declarat. La pena superior en grau es calcula seguint les

²⁷⁹ RENART, F (2002).a, pàg.283 i Nota 32.

²⁸⁰ Article 4 de la Ley 16/1985 del Patrimoni Històric.

²⁸¹ Fins la reforma de l'any 2015, es distingia entre delictes i faltes. La diferència penal entre delictes i falta estava determinada per la gravetat de la conducta (acció o omissió). D'acord amb l'article 13 del Codi Penal quan les infraccions es castigaven amb penes greus o menys greus eren delictes i quan es castigaven amb penes lleus eren faltes. El contingut d'unes i altres penes venia donat en el seu article 33. Amb la reforma de l'any 2015 les faltes han passat a ser considerades delictes lleus.

²⁸² Segons el derogat article 625 del Codi Penal de 1995: "1.- Serán castigados con la pena de arresto de uno a seis fines de semana o multa de uno a veinte días los que intencionadamente causaren daños cuyo importe no exceda de cincuenta mil pesetas. 2.- Se impondrá la pena en su mitad superior si los daños se causaran en bienes de valor histórico, artístico, cultural o monumental".

regles establertes en l'article 70 del mateix Codi penal, amb el que –per aquest cas– correspondria un màxim de **quatre anys i mig de presó**.

Hi havia polèmica per interpretar el silenci en relació amb la quantia econòmica dels danys causats i, en conseqüència, si havia de ser considerat delictes o falta. Tot i no faltar explicacions, la doctrina està d'acord en que aquesta mancança es deu a un defecte de tècnica legislativa o a un oblit, més que a un mutisme premeditat pel legislador²⁸³. De no ser així era difícil entendre la co-existència amb el derogat article 625.2. Tipificava com a falta la conducta de causar intencionadament danys per un import que no excedís els 400' - euros, agreujant la sanció (“*se impondrà la pena en su mitad superior*”) si els danys es causaven en béns de valor històric, artístic, cultural o monumental. Interpretaven la majoria dels autors que l'esmentada quantitat assenyalava la frontera entre la falta, que estaria tipificada en l'article 625, i el delictes tipificat en l'article 323 quan els danys fossin superiors a 400' - euros.

No manquen autors que negaven la correlació entre la derogada falta de l'article 625 i el delictes de l'article 325, en considerar que la significació de la conducta cal valorar-la en relació al valor cultural danyat que pot ser econòmicament escàs o fins i tot inestimable. En aquesta línia en Felipe Renart afirmava que l'errada del legislador no estava en no preveure un mínim quantitatiu en l'article 323 sinó en no haver suprimit el darrer paràgraf de l'article 625. Proposava, *lege ferenda*, l'urgent eliminació del reiterat paràgraf²⁸⁴. Caldrà veure ara si la derogació de l'article 625 dona la raó a aquest plantejament o, per contra, revifa la polèmica.

No hi ha discussió doctrinal en admetre la possibilitat de la conducta per omissió en aquest tipus. En tractar-se d'un delictes de resultat, com s'ha referit, té el sentit de prohibir totes aquelles conductes, tant actives com d'omissió, que comportin un determinat resultat: la lesió del bé jurídic protegit. En aquest sentit, el tipus admet conductes com la de no restaurar a temps un jaciment²⁸⁵.

Tant la doctrina com la jurisprudència es mostren d'acord en quant el dolo exigible en aquest delictes és l'anomenat de conseqüències necessàries. Així n'hi ha prou amb que l'autor assumeixi com a necessàries o inevitables les conseqüències de la seva conducta i malgrat no les cerqui sí que les accepta²⁸⁶. Seria el cas, per exemple, de la persona que porta a terme una recerca d'objectes essent conscient que la seva conducta comporta necessàriament danys en un jaciment arqueològic. La seva intenció

²⁸³ ARIAS, MJ (2001), pàg.184.

²⁸⁴ RENART, F (2002).a, pàgs.287-289. En terminologia jurídica l'expressió llatina *lege ferenda* es refereix a una llei en elaboració, donant a entendre en aquest cas que és necessària una reelaboració de la llei.

²⁸⁵ RENART, F (2002).a, pàgs.289-292.

²⁸⁶ ARIAS, MJ (2001), pàgs.194-195; RENART, F (2002).a, pàgs.410-413 i GARCIA CALDERON, JM (2003), pàgs.110-111.

és cercar objectes, no causar danys al jaciment, però sap que la realització de la seva activitat els causarà inevitablement.

La possibilitat d'ordenar, a càrrec de l'autor, l'adopció de mesures encaminades a restaurar, en el possible, el bé danyat ha estat criticada per la doctrina en estimar-la costosa, en quant pot comportar moltes tasques de control de dubtosa eficàcia²⁸⁷.

La majoria de la doctrina veu importants interferències normatives entre els articles 321 i 323²⁸⁸. L'article 321 tipifica l'enderroc o alteració greu dels edificis singularment protegits. Sense entrar en polèmiques –sobre si en el concepte “edificis” es podria o no encabir alguns jaciments arqueològics o sobre si la singularitat de la protecció es refereix únicament als declarats Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) o també els d'Interès Local (BCIL) i altres-, podria donar-se el cas, per exemple, d'activitats furtives en el recinte d'un castell medieval –declarats BCIN per ministeri de Llei²⁸⁹-. La doctrina considera és d'aplicació del principi d'especialitat, d'acord amb els criteris de l'article 8 del Codi Penal²⁹⁰, estimant d'aplicació preferent l'article 321 –per la singularitat de la protecció-. Tot i així, en l'objecte del nostra estudi, caldrà veure quin predomina quant l'afectació impliqui només el context arqueològic.

La reforma de l'any 2015 ha introduït un agreujant al tipificat en l'article 323, quant els danys es cometin mitjançant incendi, provocant explosions o utilitzant qualsevol altre medi de similar potència destructiva o que generi un risc rellevant d'explosió, causació de danys d'especial gravetat o posant en perill la vida o integritat de persones. En aquests supòsits la pena serà de presó de quatre a vuit anys (article 266.3). Es tracta d'una mesura de lluita antiterrorista i no crec s'apliqui si mai un furtiu utilitza aquests medis per portar a terme la seva activitat i la seva finalitat no és realitzar un acte terrorista.

Quant a l'**article 324**:

*“El que por imprudencia grave cause daños, en cuantía superior a 400 euros, en un archivo, registro, museo, biblioteca, centro docente, gabinete científico, institución análoga o en bienes de valor artístico, histórico, cultural, científico o monumental, así como en **yacimientos arqueológicos**, será castigado con la pena de multa de tres a dieciocho meses, atendiendo a la importancia de los mismos.”*

²⁸⁷ GARCIA CALDERON, JM (2003), pàg.116.

²⁸⁸ RENART, F (2002).a, pàgs.460-465.

²⁸⁹ Disposició Addicional Primera, punt 2 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català. Sobre el mateix, ALAY, JC i OLIVE, MC (1998).

²⁹⁰ D'acord amb PUIG PENA –esmentat per en Felipe Renart (2002.a, pàg.461)- el principi d'especialitat és el que pel que quan dues lleis penals protegeixen un mateix bé jurídic, ha de ser aplicada la que tingui algun element singular que concreti més el supòsit.

No ha estat modificat en la reforma de 2015 i manté exactament el mateix text que tenia des de 1995. És incomprendible que n s'hagi assimilat a l'article 323, eliminant la relació de institucions (*archivo, museo,...*).

Són els mateixos danys que en l'article anterior –pel que en són vàlids els mateixos comentaris-, però motivats ara per imprudència greu. En aquest sentit, es precisa que el dany hagi estat conseqüència d'una acció temerària o negligent per part de l'autor. És a dir, realitzada amb omissió de les més elementals normes de cura, prudència i previsió. Al no haver-se modificat no fa esment exprés a l'espoli dels jaciments arqueològics pel que haurà d'estar al cas de l'opinió de la doctrina i l'evolució de la jurisprudència.

Cal destacar que la valoració del danys en més de 400'- euros, també ha rebut les crítiques argumentades en el precepte anterior, ja que no hauria d'haver estat quantificat. El manteniment de la valoració econòmica en aquest article probablement influirà en el debat respecta de considerar o no una valoració en l'article 323.

c.- Les disposicions comunes dels articles 339 i 340

Hem de fer referència també als articles continguts en el Capítol V del mateix Títol XVI, en tractar-se de disposicions comunes, afectant directament al contingut dels comentats articles.

Per la matèria que ens preocupa, en síntesi, l'article 339 diu que Jutges i Tribunals –motivadament- podran ordenar, amb càrrec a l'autor del fet, qualsevol mesura cautelar necessària per a la protecció dels béns tutelats. La crítica d'en Castro apunta en el sentit de que pel redactat sembla que aquestes mesures "cautelars" s'hagin d'adoptar prèviament a jutjar els fets, posant en dubte la presumpció d'innocència. En aquest sentit, creu que només seria viable la seva aplicació, i sempre en evitació de desfetes majors, en casos jutjats però on encara la Sentència no és ferma. N'Antonio Roma opina es tracta de mesures cautelars destinades a protegir els béns tutelats i en conseqüència es poden adoptar durant l'instrucció de la causa. Diferents són les previstes en l'article 323.3 destinades a reparació, en la mesura del possible, del dany causat i que han de ser imposades en Sentència²⁹¹.

Finalment, l'article 340, considera que si el culpable dels fets voluntàriament hagués procedit a la reparació del dany causat, se l'imposarà una pena inferior en grau a la tipificada. És una circumstància atenuant que busca tenir un efecte positiu envers la preservació del Patrimoni Històric.

²⁹¹ ROMA, A (2008), pàgs.119-126.

d.- Furt i Apropiació Indeguda

Hem de fer obligada referència als delictes dels que no falten autors que els considerin com els més adequats per a la penalització a les intervencions furtives. Són el furt o l'apropiació indeguda.

L'article 234 del Codi Penal diu textualment, *"el que, con ánimo de lucro, tomare las cosas muebles ajenas sin la voluntad de su dueño, será castigado, como reo de hurto, con la pena de prisión de seis a dieciocho meses, si la cuantía de lo sustraído excediese de 400 euros"*, agreujant-se en l'article 235, *"el hurto será castigado con la pena de prisión de uno a tres años: 1.- Cuando se sustraigan cosas de valor artístico, histórico, cultural o científico."*

Es planteja la possibilitat, atesa la consideració de béns de domini públic tots els objectes i restes materials amb els valors propis del patrimoni històric que siguin descoberts a conseqüència d'excavacions, remocions de terra o per l'atzar –d'acord l'establert en l'article 44.1 de la Ley 16/1985-, de configurar l'espoli de peces arqueològiques com a furt (tipificat com a delicte agreujat en l'article 235.1, si la valoració del sostret supera els 400'- euros²⁹²).

N'Antonio Roma ha argumentat en contra d'aquesta tendència ja que entén que l'esmentada demanialitat *ope legis*²⁹³ es fonamenta en atorgar una protecció suplementària. Considera que l'Administració té el domini sobre la troballa però no la possessió o relació directa i immediata amb la cosa que seria, a la fi, el bé jurídic protegit en el tipus del furt. També assenyala que aquesta tipificació *suposaria la protecció penal d'una expectativa econòmica, d'un dret d'adquisició, i resulta difícil afirmar que l'administració posseeix un bé com actiu patrimonial quan ni tan sols ha tingut efectiu coneixement de la seva existència*. Entén l'autor que només es podrà tractar de furt quan els objectes siguin sostrets en intervencions arqueològiques que gaudeixin d'autorització administrativa, doncs aleshores s'haurà produït un acte d'ocupació que permetrà afirmar l'existència d'una possessió directa de la cosa tot i que l'efectiva extracció dels objectes no s'hagi encara portat a terme²⁹⁴.

²⁹² Abans de la reforma de l'any 2015 es tipificaven com a falta (segons el derogat article 623.1) si la valoració era inferior als 400'- euros i la pena era d'arrest de dos a sis caps de setmana o multa d'un a dos mesos.

²⁹³ Expressió llatina utilitzada en Dret que vol dir per ministeri de llei, es dir, perquè així ho estableix la norma.

²⁹⁴ ROMA, A (1998). Sense paginar, descarregat de xarxa, <http://www.galeon.com/patrimoniohistorico/arqueologico1.htm>

Hi ha autors que opinen que la demanialitat existeix quan el jaciment ha estat individualitzada amb una declaració administrativa, sigui local, autonòmica o estatal i encara que només estigui incoada. En conseqüència poden ser objecte de furt²⁹⁵

El tipus del furt exigeix expressament *animus lucrandi*, l'afany de lucre, per part dels responsables. El significat de lucre en Dret Penal no es vincula necessàriament a un benefici econòmic, entenent-se com qualsevol avantatge, utilitat, benefici o satisfacció, inclús la merament contemplativa, que puguin obtenir. En conseqüència els furtius que cerquen les peces no per vendre-les sinó per col·leccionar-les, estudiar-les,.., o fins i tot pel plaer de trobar-les entrarien en aquest concepte. És però imprescindible la prova d'aquest afany, que no es pressuposa essent necessària l'existència d'indícis que ho demostrin.

Quant a l'**apropiació indeguda** –a la que també es denomina furt de troballa-, l'article 254 del vigent Codi Penal afirma que,

*“1.- Quien, (...), se apropiare de una cosa mueble ajena, será castigado con una pena de multa de tres a seis meses. Si se trata de **cosas de valor artístico, cultural o científico, la pena será de prisión de seis meses a dos años.***

2.- Si la cuantía de lo apropiado no excediere de 400 euros, se impondrá una pena de multa de uno a dos meses”.

Respecte del text anterior a la reforma d'abril de 2015²⁹⁶ ha canviat el vocabulari. Abans l'apropiació havia de ser amb afany de lucre, ara no ho especifica. Abans, la cosa havia d'estar perduda o ésser de propietari desconegut, ara ha de ser moble i de propietat aliena. Entenc, però, que en el fons i sobre tot en el que ens afecta, no s'ha modificat substancialment i, en conseqüència, els comentaris doctrinals dels darrers anys mantenen la seva actualitat.

Com en el furt, gran part de la doctrina va considerar la possibilitat de tipificar la sostracció de peces arqueològiques, en una intervenció furtiva, com a apropiació indeguda.

El mateixos autors que defensen la possibilitat del furt en els jaciments declarats, recolzen una tipificació d'apropiació indeguda pels que no gaudeixin de caps tipus de declaració administrativa²⁹⁷.

²⁹⁵ RUS, JR (2012), pàg.66 i Nota 59. Esmenta autors com OROZCO PARDO, PEREZ ALONSO, GUIASOLA LERMA, SALNERO ALONSO i GARCIA CALDERON.

²⁹⁶ Es tipificava en l'article 253: *“serán castigados con la pena de multa de tres a seis meses los que, con ánimo de lucro, se apropien de cosa perdida o de dueño desconocido, siempre que en ambos casos el valor de lo apropiado exceda de 400 euros. Si se tratara de cosas de valor artístico, histórico, cultural o científico, la pena será de prisión de seis meses a dos años”.*

²⁹⁷ RUS, JR (2012), pàg.66 i Nota 59.

En contra n'Antonio Roma insistia en que les troballes arqueològiques no poden ser considerades, pròpiament, com a coses perdudes o de propietari desconegut. Si la titularitat s'inicia en produir-se la troballa, no es pot afirmar que el bé estigués perdut, al no ésser encara titular del mateix. Una vegada feta la troballa tampoc no es pot dir que sigui de propietari desconegut, atès el domini públic *ope legis* de l'article 44.1 de la Ley 16/1985. En definitiva n'Antonio Roma circumscrivia les intervencions furtives al tipus de l'article 323 de Codi Penal.

En Jesús Maria Calderón estava substancialment d'acord tot i matisava la possibilitat d'una situació de concurs ideal²⁹⁸ del furt o apropiació indeguda amb els danys al jaciment. És a dir, en la seva activitat el furtiu pot causar danys al jaciment i al mateix temps consumà un delictes agreujat de furt o apropiació indeguda²⁹⁹. En aquest supòsit hauria de tenir-se en compte el disposat en l'article 77 del mateix Codi Penal en relació a l'aplicació de les pena prevista per l'infracció més greu en la seva meitat superior. En la pràctica implicaria un agreujament sobre el delictes de danys³⁰⁰.

Entenc que un hipotètic concurs ideal amb el delictes de robatori agreujat previst en l'article 241.1 del Codi Penal només podria donar-se en el cas que l'intervenció furtiva es portés a terme, amb ànim de lucrar-se, en un jaciment tancat i/o vigilat i, per accedir-hi els furtius fessin servir la força en les coses i/o violència o intimidació vers els vigilants o altres persones –personal que tingui cura del jaciment, visitants,...³⁰¹.

d.- Receptació i contraband

Cal al·ludir finalment a la receptació i contraband que, tot i no referir-se directament a les conductes d'intervenció furtiva, es vinculen a les que s'hi deriven.

²⁹⁸ Quan en el transcurs d'una única acció/omissió es comet més d'un tipus delictiu.

²⁹⁹ GARCIA CALDERON, JM (2003), pàg.115.

³⁰⁰ La pena prevista en l'article 323 (presó d'un a tres anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos) és més que la del furt agreujat en l'article 235.1 (presó d'un a tres anys sense multa) i la de l'apropriació indeguda agreujada de l'article 253 *in fine* (presó de sis mesos a dos anys). En aplicar-se la meitat superior de la pena prevista en l'article 323 (presó d'un any i mig a tres i multa de divuit a vint-i-quatre mesos) queda agreujat.

³⁰¹ Segons l'article 237 del Codi Penal, "*son reos del delito de robo los que, con ánimo de lucro, se apoderen de las cosas muebles ajenas empleando fuerza en las cosas para acceder al lugar donde éstas se encuentran o violencia o intimidación en las personas*". Per existir força en les coses ha de donar-se almenys un dels supòsits de l'article 238: 1.- Escalament. 2.- Trencament de paret, sostre, terra, porta o finestra. 3.- Trencament de mobiliari o objectes tancats per sostreure el contingut o força els seus panys inclús utilitzant les seves claus, tant si les han descobert en el mateix indret del robatori como fora. 4.- Utilitzar claus falses (l'article 239 relaciona tot el que es consideren claus falses) i 5.- Inutilització de sistemes específics d'alarma o guarda. D'acord amb l'article 240 la pena és de presó d'un a tres anys, agreujant-se de dos a cinc anys si afecte al patrimoni històric (l'article 241.1 el relaciona amb les circumstàncies del 235.1 ja esmentat).

La receptació consisteix en aprofitar-se dels fruits d'un delictes que ha comès un altre, tenint coneixement que procedeixen d'una activitat delictiva. Tipificada en els articles 298 a 300 del Codi Penal, ha de tenir bàsicament les següents característiques i condicionants³⁰².

És imprescindible la comissió d'un delictes previ i aquest ha de ser contra "el patrimoni o l'ordre socioeconòmic" (tipificats en el Títol XIII del Codi). És a dir, en els nostre cas, els furtius (responsables del delictes previ) necessàriament han d'haver comés robatori, furt o apropiació indeguda. Si només són encausats per danys al jaciment (els reiterats articles 323 i 324) no és possible que hi hagi receptació per part de tercers.

Els responsables de la receptació ho han de fer amb coneixement de la comissió del delictes previ. Aquest coneixement ha de ser anterior o coetani als fets, mai posterior. Tot i exigir un dolo directe, algunes sentències consideren hi ha prou amb que l'autor hagi pogut sospitar l'origen il·lícit. La pròpia jurisprudència ha declarat provat aquest dolo amb indicis como un preu anormal, la manera en que es produí l'adquisició, l'estat de l'objecte (per exemple, si les peces arqueològiques encara conserven terra),... .

Finalment, s'ha de cometre amb afany de lucre, sobre el que ens hi hem referit en tractar del furt.

Les penes establertes han de ser proporcionals amb les del delictes previ i mai les poden superar. En principi, són penes de presó de sis mesos a dos anys, però hi ha agreujants si les peces tenen valor "artístic, històric, cultural o científic" (d'un a tres anys de presó), han estat adquirides per traficar amb les mateixes (d'un i mig a tres anys de presó) i per portar-ho a terme s'utilitza un local comercial o industrial (d'un a tres anys de presó i multa de dotze a vint-i-quatre mesos)³⁰³.

En el mateix capítol de la receptació, el Codi Penal tipifica, com a conducta afí, l'anomenat blanqueig de capitals (articles 301 a 304). En principi sembla molt similar a la receptació, però el que aquí es persegueix és essencialment de caràcter tributari. La finalitat dels responsables d'aquest delictes és aconseguir que els béns d'origen il·lícit entrin en els circuits econòmics normals sense que es detecti la seva procedència o ajudar als qui es dediquin a fer-ho. En inici era per evitar per evitar el blanqueig procedent del narcotràfic –especialment agreujat- però en raó a una reforma de l'any 2010 es persegueixen aquestes conductes originades en qualsevol tipus de delictes (inclosos els de danys al Patrimoni Històric).

³⁰² QUINTERO, G (2012).

³⁰³ Abans de la reforma de 2015 no havia agreujant per patrimoni històric.

El contraband està regulat per la “*Ley Orgánica 12/1995 de represión del contrabando*”³⁰⁴. Es tracta d’una llei penal especial, considerada per autors com en Gonzalo Gómez de Liaño³⁰⁵ com molt especial donat el seu caràcter de norma penal i administrativa. En el seu Títol I tracta el contraband com delicte (articles 2 a 10) i en el Títol II ho fa com infracció administrativa (articles 11 a 16).

En el delicte, l’acció típica -pel que ens afecte- és l’exportació sense autorització de béns d’interès històric sempre que siguin valorats en 50.000’- euros o més (article 2.2.a de la LO 12/95). Tot i semblar obvi, remarcar que es refereix a l’exportació fóra de l’àmbit territorial de l’Estat, fins i tot dins la Comunitat Europea, com es destaca en l’exposició de motius de la pròpia llei (donada la realitat duanera actual és important clarificar-ho).

També és delicte quan la valoració és inferior als 50.000’- euros, si la tinença dels béns objecte del contraband constitueix delicte (article 2.3.a). En conseqüència, les peces obtingudes en el transcurs d’una activitat furtiva delictiva entrarien en la descripció d’aquest article.

El subjecte actiu (“*los que*”, article 2.1 de la LO 12/95) és genèric i indiscriminat, pel que pot ser-ho qualsevol³⁰⁶. En conseqüència, el mateix furtiu pot ser responsable d’aquest tipus sense esser imprescindible l’intervenció de tercers (com hem vist en el cas de la receptació).

El sistema punitiu és de pena composta o cumulativa, privació de llibertat i multa. L’article 3.1 castiga amb presó d’un a cinc anys i multa de tant al sèxtuple del valor dels béns.

En valoracions inferiors al 50.000’- euros i si no concorren les circumstàncies de l’article 2.3.a, serà infracció administrativa d’acord amb el contingut del segon Títol de la llei. Les multes pecuniàries són percentualment proporcionals al valor econòmic dels béns. En el cas dels que formen part del Patrimoni Històric poden ser entre el 200% del seu valor en les lleus fins el 350% en les molt greus.

e.- Les prescripcions

La prescripció dels delictes es regula en els articles 131 i 132 del Codi Penal.

Es pren com a referència la pena més alta amb la que es castiga cada tipus. En els supòsits de concurs o connexió de delictes, el termini de prescripció serà el corresponent al delicte més greu.

³⁰⁴ BOE núm. 297 de 13 de desembre de 1995. Darrera modificació d’1 de juliol de 2011.

³⁰⁵ GOMEZ DE LIAÑO, G (2006), pàgs.13-14.

³⁰⁶ Tot i així es reitera la crítica doctrinal en relació als propietaris dels objectes, apuntada en tractar l’article 323 del Codi Penal (RENART, F (2002).b, pàgs.180-181).

Els delictes tipificats amb penes màximes de presó o inhabilitació de fins a cinc anys prescriuen els **cinc anys**, excepte els delictes lleus que ho fan a l'any³⁰⁷. És el cas dels que hem comentat (espoli de jaciments arqueològics, furt, apropiació indeguda, robatori, receptació, blanqueig de capitals i contraband).

Les prescripcions es computen des del dia en que es va cometre l'acció o omissió punibles.

³⁰⁷ Les faltes, abans de la reforma de 2015, prescrivien sempre als sis mesos.

III.3.- Els procediments sancionadors

III.3.1.- El procediment sancionador administratiu

En l'actualitat la potestat sancionadora de l'administració catalana està regulada en el Títol VIII de la *Llei 26/2010 de 3 d'agost, de règim jurídic i de procediment de les administracions públiques de Catalunya*³⁰⁸.

Aquesta potestat es pot exercir quan hagi estat expressament atribuïda per una norma en rang de llei (article 102.1 de la Llei 26/2010). En relació al furtivisme arqueològic aquesta atribució ve donada en contingut del Títol Quart de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català que ja hem tractat.

Els procediments administratius són un protocol legal d'actuació, que tenen com a objectiu garantir que la presa de decisions per part de les administracions públiques. Es realitzen en aplicació de la llei, de forma objectiva, justa i escoltant, quan escaigui, les parts interessades. També els procediments administratius són garantia que l'Administració actua sense arbitrietat en defensa de l'interès general i en defensa de la llei, que s'aplica a tothom per igual³⁰⁹.

El procediment sancionador s'inspira en els principis de legalitat (les conductes infractores han d'estar previstes en una norma amb rang de llei), el principi d'irretroactivitat (no es pot sancionar per actes que en el moment de ser comesos no constituïen infracció), tipicitat (les conductes infractores han d'estar d'escrites en el text legal), responsabilitat (no ser sancionat per fets no comesos), proporcionalitat (les sancions han de ser ajustades als fets, ni més ni menys), presumpció d'innocència, no duplictat de sancions per una mateixa infracció (*non bis in idem*) i respecte als terminis de prescripció de l'infracció³¹⁰.

Regeixen en definitiva els mateixos principis i garanties del dret penal, *mutatis mutandis*³¹¹, ja que ambdós són manifestacions del *ius puniendi*³¹² de l'Estat conforme han reiterat diverses Sentències del Tribunal Constitucional (per exemple, la Sentència 18/1981).

El procediment, pròpiament dit, s'estableix en l'encara vigent Decret 278/1993, de 9 de novembre, sobre el procediment sancionador d'aplicació als àmbits de competència de la Generalitat³¹³, amb caràcter supletori respecte de l'estatal *Ley 30/1992 de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común*, que de fet constitueix la norma bàsica en aquesta matèria.

³⁰⁸ DOGC núm.5686 del 5 d'agost de 2010.

³⁰⁹ Explicació extreta d'un Informe de la Síndica de Greuges de Barcelona de 28 de desembre de 2012.

³¹⁰ Títol IX, articles 127 a 138 de la *Ley 30/1992 de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común* (BOE núm.258 de 27 de novembre de 1992) i Títol VIII, articles 102 a 106 de la Llei 26/2010.

³¹¹ "Canviant el que hagi de canviar". Es refereix a tot i ser el mateix contingut, entre el règim administratiu i penal hi haurà diferències formals.

³¹² L'expressió s'utilitza per referir-se al dret sancionador de l'Estat.

³¹³ DOGC núm.1827 del 29 de novembre de 1993.

El Capítol 2 d'aquest Decret descriu el procediment en el que es reconeixen tres fases successives, que tractem seguint el seu articulat de forma quasi bé textual.

Fase preparatòria o d'inici.

El procediment es pot iniciar d'ofici o per denúncia presentada per qualsevol persona³¹⁴. Abans de l'acord d'inici de l'expedient corresponent, l'òrgan competent pot obrir o ordenar un període d'informació prèvia amb la finalitat d'esbrinar les circumstàncies dels fets i els subjectes responsables³¹⁵.

A l'acord d'iniciació de l'expedient es nomena un instructor i, si s'escau, un secretari³¹⁶.

Fase instructora.

L'instructor ordena d'ofici, si s'escau, la pràctica de les proves i actuacions que coincideixin a la determinació dels fets i responsabilitats susceptibles de sanció.

Quan de les diligències i proves practicades, en resulti acreditada la inexistència d'infracció o responsabilitat, s'ordena el sobreseïment de l'expedient, l'arxiu de les actuacions i es notifica als interessats.

Si pel mateix, pot existir infracció o responsabilitat es formula el plec de càrrecs amb el contingut següent,

- La identificació de les persones o entitats presumptament responsables.
- L'exposició dels fets imputats.
- La infracció o infraccions que aquests fets puguin constituir, amb indicació de la seva normativa reguladora.
- Les sancions aplicables.
- L'autoritat competent per imposar la sanció i la norma que li atribueix la competència.
- Si s'escau, l'exposició dels danys i perjudicis que es puguin haver ocasionat.
- Les mesures de caràcter provisional que si, s'escau, s'adoptin.

El plec de càrrecs, juntament amb l'acord d'iniciació de l'expedient sancionador, s'ha de notificar als interessats, atorgant-los un termini com a mínim de 10 dies per formular al·legacions i proposar les proves que considerin³¹⁷.

Si l'inculpat reconeix voluntàriament la seva responsabilitat, l'instructor eleva l'expedient a l'òrgan competent per resoldre, sens perjudici que pugui continuar la

³¹⁴ Article 6 del Decret 278/1993.

³¹⁵ Article 7 del Decret 278/1993.

³¹⁶ Article 9.1 del Decret 278/1993.

³¹⁷ Article 10 del Decret 278/1993.

seva tramitació si hi ha indicis raonables de frau o encobriment d'altres persones o entitats³¹⁸.

En cas que l'inculpat proposi proves, l'instructor ordena la seva pràctica, anant les despeses a càrrec del proponent. Només es poden declarar improcedents si no aporten res de nou i no poden alterar de cap manera la resolució final. Les declaracions d'improcedència han de ser motivades³¹⁹.

Transcorreguts els terminis assenyalats i practicades les proves escaients, l'instructor formula la corresponent proposta de resolució, amb el següent contingut³²⁰,

- Els fets que s'imputen a l'expedient.
- La qualificació de la infracció o infraccions que constitueixen aquests fets i la seva normativa reguladora.
- La sanció o sancions a imposar, amb indicació de seva quantia si consisteixen en multes i els preceptes que les estableixin.
- Si és el cas, els pronunciaments relatius a l'existència i reparació dels danys i perjudicis que hagin resultat acreditats.
- L'òrgan competent per imposar la sanció i la normativa que li atorga la competència.

La proposta de resolució s'ha de notificar als interessats, que tenen un termini de 10 dies per presentar al·legacions. Un cop complerts tots aquests tràmits l'instructor eleva l'expedient a l'òrgan competent per resoldre³²¹.

Fase resolutòria.

L'òrgan competent dicta la resolució de l'expedient, que ha de ser motivada i decisòria sobre totes les qüestions que plantegin els interessats i les es derivin de l'expedient.

En la resolució no es poden acceptar fets diferents dels determinats en fase instructora³²².

Si es tracta d'una infracció flagrant, en la que els fets han estat recollits en acta o en la denúncia de l'autoritat corresponent i es pugui qualificar de lleu o correspongui una sanció pecuniària inferior a 601'01 euros, pot seguir-se el denominat **procediment abreujat**. En el mateix, l'instructor formula directament la proposta de resolució, es notifica als interessats, que tenen el termini dels 10 dies per al·legacions. És dir, estalvia les diligències del plec de càrrecs. En tot cas, l'òrgan competent per resoldre sempre pot proposar o acordar que es segueixi el procediment ordinari³²³.

³¹⁸ Article 11 del Decret 278/1993.

³¹⁹ Article 12 del Decret 278/1993.

³²⁰ Article 13 del Decret 278/1993.

³²¹ Article 14 del Decret 278/1993.

³²² Article 15 del Decret 278/1993.

³²³ Article 18 del Decret 278/1993.

El termini per a la resolució dels expedients sancionadors per les infraccions regulades en la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català és d'un any³²⁴. El còmput es pot interrompre per causes imputables als interessats o si durant la substanciació del procediment s'aprecia la possible qualificació dels fets com a constituents de falta o delictes, doncs el procés penal té prioritat³²⁵.

Tradicionalment, en els casos que afecten al patrimoni arqueològic, l'instructor ha estat el cap d'Inspecció del Servei d'Arqueologia –tot i també ha pogut se altre persona del mateix Servei o de l'Assessoria Jurídica del Departament- i l'òrgan resolutori la Conselleria de Cultura. Amb les contínues reestructuracions dels darrers anys, l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural assumeix les atribucions relatives a inspecció i règim sancionador d'acord amb la normativa de Patrimoni Cultural³²⁶.

Les resolucions que posin fi a la via administrativa són executives i contra aquestes no es pot interposar recurs administratiu ordinari. Les que no posin fi a la mateixa no seran executives fins que no hagi recaigut resolució del recurs ordinari o transcorregut el termini per interposar-lo sense que es faci³²⁷.

La Llei 26/2010 especifica els possibles recursos així com els actes administratius que posen fi a la via homònima. Contra els actes que no posen fi a la via administrativa els interessats poden interposar el recurs d'alçada, contra els que li posen fi el recurs potestatiu de reposició i contra els fermes l'extraordinari de revisió³²⁸. Es remet però a la legislació bàsica de l'Estat en quan els termes i supòsits d'aquests recursos, restant així regulats en el Capítol II del Títol VII de la Ley 30/1992³²⁹.

Ferma la resolució, el règim de cobrament de les sancions pecuniàries és el genèricament establert en el Reglament General de Recaptació de l'Estat, tant en el període voluntari com pel procediment de constrenyiment³³⁰.

Amb independència de la interposició dels recursos administratius, hi ha la possibilitat d'interposar directament els recursos contenciosos administratius davant els tribunals, donant pas a la jurisdicció homònima.

La jurisdicció contenciosos administrativa està regulada en la *Ley 29/1998 reguladora de la Jurisdicción Contencioso Administrativa*³³¹. El recurs s'ha d'interposar davant el

³²⁴ Article 79 de la Llei 9/1993.

³²⁵ Articles 5 i 16 del Decret 278/1993.

³²⁶ Creada per Llei 7/2011 de mesures fiscals i financeres (DOGC núm.5931 de 29 de juliol de 2011), Capítol VI, Secció Primera, articles 71 a 77. Posteriorment la Llei 11/2011 de reestructuració del sector públic per a agilitzar l'activitat administrativa (DOGC núm.6035 de 30 de desembre de 2011), li atribueix les funcions de inspecció i sanció (article 147). El Decret 198/2013 aprova els seus Estatuts (DOGC núm.6425 de 25 de juliol de 2013), consolidant aquesta funció (Article 4.1.e) que és atribuïda a la Gerència de l'Agència (Article 18.f).

³²⁷ Article 17 del Decret 278/1993.

³²⁸ En el Capítol II del Títol V, articles 75 a 79 de la Llei 26/2010.

³²⁹ Articles 107 a 119 de la *Ley 30/1992 de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común*.

³³⁰ *Real Decreto 939/2005 por el que se aprueba el Reglamento General de Recaudación* (BOE núm.210 de 2 de setembre de 2005), Títol III, articles 68 a 122.

Jutjat Contenciós Administratiu, d'àmbit provincial, qui el coneix en primera i única instància.

El procediment ordinari consta d'una fase escrita d'al·legacions, la pràctica de la prova, les conclusions –que també es poden fer per escrit- i la sentència³³². També hi ha un procediment abreujat que comença per la demanda, però no ens afecta en l'àmbit que ens ocupa.

La segona instància correspon als **Tribunals Superiors de Justícia** d'àmbit autonòmic i, en darrera instància la **Sala del Contenciós Administratiu del Tribunal Suprem**.

Tot el procediment i el seguit de possibles recursos es troben precisats en la Ley 29/1998. No entrarem en detall per no desviar-nos en excés de la matèria que ens ocupa. En apartat corresponent, referirem algunes de les resolucions emeses per aquests diferents òrgans judicials, doncs resulten una font d'informació respecte al comportament i conductes dels furtius davant diferents circumstàncies, així com per veure les actuals tendències jurisprudencials que ens seran força valuoses per proposar protocols d'actuació policials i arqueològics així com continguts d'informes pericials.

III.3.2.- El procediment sancionador penal

En l'actualitat, els diferents procediments penals segueixen regulats en l'Estat espanyol pel *Real Decreto de 14 de septiembre de 1882 por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal*³³³. Els seus més de cent trenta anys de vigència han comportat nombroses actualitzacions afegint, de ser possible, encara més complexitat, - especialment pel profà- als procediments penals³³⁴. Com en el cas de la jurisdicció

³³¹ BOE núm.167 de 14 de juliol de 1998.

³³² NIEVA, J (2000), pàg.3.

³³³ Gaceta de 17 de setembre de 1882.

³³⁴ No han faltat veus per l'elaboració d'un nou codi processal penal. L'associació professional de jutges i magistrats, *Jueces para la Democracia* (<http://www.juecesdemocracia.es/>), va penjar en la seva web una proposta de text que introdueix remarcant l'obvia que resulta "la obsolescència" de l'actual llei, essent ineludible un nou redactat encara que sigui per la necessitat de superar les incoherències normatives de les nombroses modificacions que l'han anat actualitzant. S'ha arribat a qualificar el Jutge instructor d'hereu de l'inquisidor, cridat per la llei a aclarir la veritat des de la sospita contra l'encausat, restant necessàriament compromesa la neutralitat judicial com garant dels drets fonamentals així com la seva imparcialitat.

A les darreries de la X legislatura espanyola (2011-2015), amb majoria absoluta del Partit Popular, el govern de l'Estat ha aprovat i tramitat un número inusualment gran de lleis. Sobre la llei d'enjudiciament criminal, l'any 2015 han estat aprovades fins a sis lleis, orgàniques i ordinàries, que la reformen.

A banda, destacar ens trobem fins no fa molt de temps amb una mancança quasi absoluta de terminologia de dret processal en llengua catalana. Com destaca en Jordi Nieva, la manca de lleis –des dels decrets de Nova Planta l'any 1716 ni una sola llei processal no s'ha redactat en català- i d'ús pràctic –la pràctica judicial ha utilitzat sempre el castellà, i només han estat puntuals les situacions en les quals, durant quasi 300 anys, s'ha emprat la llengua catalana en un procés oficial- han provocat una manca d'evolució de la terminologia processal catalana completament allunyada de l'evolució de les institucions. L'ús de barbarismes s'ha generalitzat (NIEVA, J (2000)). Tot i així, l'any 1986 Enciclopèdia

administrativa, no entrarem en detall i ens limitarem a una esquematització que ens permeti emmarcar les resolucions judicials, de les que ens ocuparem en l'apartat corresponent.

La reforma de l'any 2007 de la Llei que regula l'Estatut Orgànic del Ministeri Fiscal, va estipular l'existència d'una Secció especialitzada en delictes de patrimoni històric dirigida per un Fiscal Degà. Malgrat esser una iniciativa molt positiva, fins el moment en la pràctica no s'ha advertit cap avenç significatiu en relació a la situació anterior³³⁵.

El procés penal coneix bàsicament quatre procediments: l'ordinari, per els delictes de pena privativa de llibertat més importants (més de nou anys de presó); l'abreujat, per a la resta de delictes; el procediment del jurat³³⁶ i el procediment per delictes lleus (faltes, fins a les reformes de l'any 2015). També hi ha l'anomenat procediment *habeas corpus*, destinat a evitar les detencions arbitràries³³⁷.

Ens referirem únicament a l'abreujat i al de delictes lleus, doncs és difícil que mai, ens trobem davant les circumstàncies dels altres procediments.

En el **Procediment Abreujat**³³⁸ es jutgen els delictes que puguin ser castigats amb penes de privació de llibertat que no superin els 9 anys, així com amb penes de diferent naturalesa qualsevol sigui la seva quantia o duració.

El procediment s'inicia per denúncia o querrela interposades per un particular o per atestat policial o diligències practicades pel Ministeri Fiscal.

Les fases d'aquest procediment són la d'instrucció, la intermèdia i el judici oral.

Catalana va publicar un primer Diccionari jurídic català -aportació del Col·legi d'Advocats de Barcelona al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana- i des de l'any 1987 fins l'any 2011, la Direcció General de Política Lingüística del Departament de Cultura va emetre un seguit de Resolucions d'acords sobre llenguatge administratiu i termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMACAT. Destacant en la matèria que ara tractem la Resolució de 3 d'abril de 1991 (DOG núm.1438 de 3 de maig de 1991). L'any 2002 la mateixa Direcció General va publicar un dossier recollint un seguit de models i criteris de redacció en llenguatge administratiu i jurisdiccional, al que de procurat ajustar-me en la redacció d'aquest apartat (VVAA (2002)).

³³⁵ Article 18 de la *Ley 501981, de 30 de diciembre, por la que se regula el Estatuto Orgánico del Ministerio Fiscal*, BOE núm.11 de 13 de gener de 1982. En realitat la Secció és de Medi Ambient i s'ocupa dels delictes relatius a l'ordinació del territori, protecció del patrimoni històric, recursos naturals i medi ambient, protecció de la flora, fauna i animals domèstics, així com dels incendis forestals. La creació d'un Fiscalia especialitzada en patrimoni històric és una de les propostes de la tesi d'en Jordi Campillo (CAMPILLO, J (2006), pàg.407). Sobre aquest tema, ROMERO, S (2007), pàgs.379-381 i ALGARRA, VM (2015), pàg.91.

³³⁶ *Ley Orgánica 5/1995, de 22 de mayo, del Tribunal del Jurado*, BOE núm.122 de 23 de maig de 1995. Només és competent en dotze delictes, enumerats en l'article 1.2 de la Llei, dels que cap afecta al furtivisme.

³³⁷ *Ley Orgánica 6/1984, de 24 de mayo, reguladora del procedimiento de "Habeas Corpus"*, BOE núm.126 de 26 de maig de 1984.

³³⁸ Regulat en el Títol II del Llibre IV, articles 757 a 794, de la Llei d'enjudiciament (o encausament) criminal (LEC).

Fase d'Instrucció. Aquesta fase de diligències prèvies es desenvolupa en el jutjat d'instrucció del partit judicial on s'han produït els fets. La seva finalitat és obtenir la major informació possible per determinar la naturalesa i circumstàncies dels fets, les persones que han participat i l'òrgan que haurà de jutjar-ho. Per fer-ho possible compte amb l'intervenció de la policia judicial.

El jutge ha de determinar qui són els presumptes responsables i citar-los a comparèixer personalment. Pot determinar fermaça per garantir responsabilitats derivades del delicte i les costes, la seva detenció, ingrés a presó o manlleuta. Els presumptes culpables han de ser assistits obligatòriament des del primer moment per advocat, de lliure designació o d'ofici.

Finalitzades les investigacions, el jutge ha de decidir segons,

- Si les fets són constitutius de delicte, seguint aleshores la tramitació.
- Si els fets no constitueixen delicte o es desconeix els responsables, s'arxiven les actuacions.
- Si els fets constitueixen falta o el delicte ha estat comès per menors, es remeten les actuacions al jutge competent que correspongui.
- Si Ministeri fiscal i els encausats sol·liciten judici immediat i el jutge d'instrucció ho admet es remeten les actuacions directament al Jutjat Penal.

Fase intermèdia o de preparació del judici oral. Es segueix desenvolupant en el Jutjat d'Instrucció. La seva finalitat és verificar si hi ha elements que permetin provar la comissió del delicte. Es comuniquen totes les actuacions dutes a terme fins el moment a les parts, per tal que sol·licitin,

- L'obertura de judici oral formulant el denominat escrit d'acusació. Ha de contenir expressament la sol·licitud d'obertura del judici oral, qui són els encausats, quins els fets delictius, quin delicte constitueixen, si hi ha o no circumstàncies atenuants o agreujants, la pena i responsabilitat civil (si escau) que es demana, els medis de prova i finalment l'adopció, modificació, suspensió o revocació de les mesures cautelars.
- El sobreseïment o l'arxiu de la causa. La sol·licitud pot ser part del Ministeri Fiscal i acusació particular o acordada pel propi jutge. En el primer cas ha d'estimar-ho el jutge a no ser que sigui necessària la seva intervenció per determinar possibles responsabilitats civils que s'hagin derivat. En el segon cas es podrà interposar recurs d'apel·lació si els acusadors no hi estan d'acord.
- La pràctica de diligències d'investigació complementàries.

Una vegada acordada l'obertura de judici oral, es remetrà les actuacions a la part acusada perquè presenti el seu escrit de defensa, en el que hauran de rebatre els extrems de l'escrit d'acusació.

Fase de Judici Oral. Es celebrarà davant el jutjat corresponent depenent del tipus de delicte que es jutgi,

- Davant el Jutjat Penal en el cas del delictes que poden ser sancionats amb penes privatives de llibertat de fins a 5 anys, així com les faltes comeses relacionades amb els mateixos.
- Davant l'Audiència Provincial pels delictes sancionables amb penes privatives de llibertat entre 5 i 9 anys, així com les faltes relacionades.

Els encausats han de comparèixer a la celebració del judici oral acompanyats d'advocat i procurador, lliurament nomenats o d'ofici.

Si es desconeix la localització dels encausats, es procedirà a la seva cerca declarant-los en rebel·lia. En el cas de tractar-se de varies persones i algun d'ells no es presenta, el jutge pot ordenar continuar amb la tramitació pels presents.

En aquesta fase es practiquen les proves que les parts han sol·licitat en els seus respectius escrits d'acusació i defensa.

Després de celebrar el Judici Oral es dictarà la Sentència. En la mateixa no es pot condemnar als encausats amb penes més grans que les sol·licitades per les acusacions, ni per un delicte diferent dels jutjats.

La Sentència es pot apel·lar davant els tribunals jeràrquicament superiors (l'Audiència Provincial en cas dels Jutjats Penals i els Tribunals Superiors en cas de l'Audiència). La segona instància no és apel·lable, malgrat els recursos de cassació o revisió, en les circumstàncies expressament regulades, davant el Tribunal Suprem.

Hi ha la possibilitat del nomenat Procediment abreujat "ràpid", si es donen determinades circumstàncies que permeten eliminar l'instrucció i anar directament a l'enjudiciament³³⁹.

El **Procediment (o Judici) sobre Delictes Lleus**³⁴⁰ (sobre Faltes, fins a la reforma de l'any 2015) és un procés penal ràpid i senzill, sense moltes formalitats, que té per objecte jutjar fets constitutius de delictes lleus.

Fonamentalment es tracta d'un procediment oral que acaba generalment en un únic acte, és a dir, en la mateixa vista es detallen els fets, es celebren les proves i exposen les conclusions, restant el judici pendent de Sentència.

Es gestiona davant els Jutjats d'Instrucció i, en el seu defecte, els de Pau del lloc on s'hagin comès els fets. Tot i ser recomanable, no és obligatòria l'assistència d'advocat i

³³⁹ Regulat en Títol III del Llibre IV, articles 796 a 803, de la LEC.

³⁴⁰ Regulat en el Llibre VI, articles 962 a 982, de la LEC.

procurador. El Ministeri Fiscal ha d'intervenir quan els delictes comesos siguin dels perseguibles d'ofici³⁴¹.

En principi, l'absència dels encausats no suspèn la celebració del judici, sempre que hagin estat citats degudament. En no oposar-se es considera que estan d'acord amb els fets denunciats i es dicta Sentència en conseqüència. En canvi, si és el denunciant el que no compareix, el procediment resta anul·lat.

La Sentència pot ser motiu de recurs davant el mateix Jutjat que ha resolt en primera instància i serà resolt pel jutjat o tribunal superior jeràrquicament. D'aquesta manera si la Sentència va ser dictada pel Jutjat de Pau serà resolt pel d'Instrucció i si ho va ser per aquest, el resoldrà l'Audiència Provincial.

La Sentència que resolgui el recurs d'apel·lació ja no pot ser recorreguda de forma ordinària i, en tot cas, es poden interposar el recursos de cassació i revisió davant el Tribunal Suprem.

³⁴¹La principal novetat amb les darreres reformes de l'any 2015 és la introducció de l'anomenat **Principi d'Oportunitat reglada** en el procediment. En aquest sentit, el Ministeri Fiscal té la potestat d'instar al sobreseïment i arxiu quan consideri que el delicte és molt poc greu a la vista de la naturalesa dels fets, les seves circumstàncies i les personals de l'autor o no existeixi un interès públic rellevant en la persecució del fet. Aquest principi ha estat molt criticat per implicar una contradicció amb el Principi de Legalitat. Tot i així, d'acord amb el contingut de la Circular 1/2015 de la Fiscalia General de l'Estat "*sobre pautas para el ejercicio de la acción penal en relación con los delitos leves tras la reforma penal operada por la LO 1/2015*" no és podrà sol·licitar l'arxiu per motius d'oportunitat en els procediments incoats per delictes contra el patrimoni històric.

III.4.- El Perfil Criminològic: eina d'estudi i investigació

Per en Brent Turvey, el perfil criminològic és una tècnica per inferir les característiques dels individus responsables d'actes criminals³⁴².

En José Mª Otín defineix el perfil criminal com “*el conjunt de característiques físiques, psicològiques i sociològiques determinades com a probables del presumpte autor d'una sèrie de crims, que permeten orientar l'investigació policial i facilitar el descobriment de la seva identitat, detenció i obtenció d'evidències que demostrin la seva culpabilitat*”³⁴³.

Tot i les referències històriques³⁴⁴, el terme *offender profiling* (perfil del delinqüent) va ser creat –d'acord a amb Vicente Garrido- pels agents del FBI³⁴⁵ en el centre de Quantico (Virginia Oest, Estats Units d'Amèrica) en els anys setanta del segle passat per a designar la tècnica de descriure el comportament i característiques probables de l'autor desconegut d'un assassinat³⁴⁶.

L'any 1972 en va crear al FBI la Unitat de Ciències del Comportament (*Behavioral Science Unit*, BSU), des d'on es van desenvolupar diversos programes de gran transcendència en la perfilació criminològica, i on hi destaca la molt discutida però encara utilitzada tipologia dels agressors organitzats i desorganitzats. En l'actualitat ha estat reconvertida en la Unitat d'Investigació i Instrucció del Comportament (*Behavioral Research and Instruction Unit*, BRIU). Algunes de les seves tasques han estat repartides en diferents unitats i, concretament, molt del que es feia en perfilació ha estat traslladat a la Unitat d'Anàlisi del Comportament (*Behavioral Analysis Unit*, BAU).

L'evolució de la perfilació criminològica ha estat constant, amb clara tendència acadèmica. El que va començar com una tècnica d'investigació policial s'ha anat convertint en mètode científic. A l'Anàlisi d'Investigació Criminal (*Criminal Investigation Analysis*), desenvolupat pel FBI, hi ha d'anar-hi afegint l'Anàlisi de les Evidències de Conducta (*Behavioral Evidence Analysis*) de Brent Turvey, el Perfil de les Accions del Crim (*Crimes Action Profiling*) de Richard N. Kocsis, l'Escola de la Psicologia Investigadora de David Canter³⁴⁷,

³⁴² TURVEY, B (2010), “Perfiles criminológicos en el siglo XXI”, en el pròleg de JIMENEZ, J i altres (2010), pàg.19.

³⁴³ OTIN, JM (2009), pàg.185.

³⁴⁴ Es considera que el primer perfil criminològic el va realitzar l'anglès Thomas Bond, metge assessor de la policia durant l'investigació de les víctimes de Jack l'esbodellador, l'any 1888. També és molt referenciat l'elaborat pel psiquiatra James A. Brussel en relació al “mad bomber” de Nova York, capturat l'any 1957 i el que un equip va emetre en relació a l'anomenat estrangulador de Bostón, a principis del anys seixanta del segle passat.

³⁴⁵ Federal Investigation Bureau.

³⁴⁶ GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàg.109. El primer cas conegut és el de Susan Jaeger, una nena desapareguda l'any 1973 en l'Estat nord-americà de Montana.

³⁴⁷ JIMENEZ, J i altres (2010), pàgs.46-57.

En l'actualitat, es comença a desenvolupar a Europa –especialment a Alemanya, Gran Bretanya i Països Baixos- el model interdisciplinar dels consultors conductuals de l'investigació (*Behavioural Investigative Advice*, BIA). Implica una col·laboració molt estreta i immediata entre acadèmics i policies. L'objectiu és definir proves empíriques sòlides que puguin donar recolzament a contrastats principis d'actuació en la realització de l'investigació criminal. En darrera instància, promoure polítiques criminals de demostrada eficàcia segons criteris científics³⁴⁸.

El perfil geogràfic ha estat la subdisciplina que ha tingut una major acceptació. Es centra en el comportament geogràfic de l'agressor, en els seus desplaçaments, les seves capacitats de moviments, recorreguts i llocs d'actuació³⁴⁹. Es fonamenta en principis teòrics de la Criminologia ambiental³⁵⁰ com la llei de cost-benefici³⁵¹, els mapes cognitius³⁵² o la teoria de les activitats rutinàries³⁵³. El desenvolupament de les informacions geogràfiques i el fet de treballar amb dades quantitatives ha permès el disseny de softwares específics, utilitzats pels cossos policials de diversos països arreu del món. Entre les aportacions en aquest camp, son destacables les d'en David Canter (teoria de la consistència espacial³⁵⁴, hipòtesi del cercle, el software DRAGNET..), Kim Rossmo (categories delictives d'acord amb el desplaçament³⁵⁵, software RIGEL..) i Maurice Godwin³⁵⁶ (software PREDATOR).

En Vicente Garrido Genovés, professor titular de la Universitat de València -psicòleg i criminòleg-, ha estat pioner a Espanya en la difusió i aplicació de la perfilació criminològica. Ha publicat llibres sobre la tècnica –quan pràcticament no hi havia cap article en castellà-, donat cursos de formació, col·laborat en la resolució de casos i exercit com a pèrit en causes judicials³⁵⁷.

³⁴⁸ GARRIDO, V (2012), pàgs.38-39.

³⁴⁹ JIMENEZ, J (2010), pàgs.163-192.

³⁵⁰ La Criminologia ambiental cerca patrons criminals i tractar d'explicar-los en termes d'influències ambientals, amb l'intenció d'establir regles que serveixin per desenvolupar estratègies de prevenció del crim. Introdueix l'escenari, l'ambient i les seves variables geogràfiques, espaials i temporals com elements condicionants.

³⁵¹ Realització de conductes que ofereixin major benefici per menys cost. A nivell geogràfic, cal avaluar el cost dels desplaçaments per a cometre un delictes, doncs suposen un esforç, una despesa de recursos, risc de ser detingut, coneixement de la zona d'actuació,...

³⁵² *Cognitive Map*. Es refereix a la representació personal que cadascun de nosaltres tenim de l'entorn geogràfic, configurat d'acord amb la pròpia experiència.

³⁵³ Desenvolupada per Cohen i Felson l'any 1979. Basada en que tots mantenim certa estabilitat geogràfica, horària,....

³⁵⁴ D'acord amb la hipòtesi de la consistència delictiva, els delinqüents –com la resta de les persones-actuen de manera consistent en el temps i en diferents situacions. En conseqüència, la manera en que comet un delictes reflexa la seva conducta diària i característiques psicològiques. Ha estat aplicada en les interaccions entre víctima i delinqüent (consistència interpersonal) i l'àrea geogràfica on comet els delictes (consistència espacial).

³⁵⁵ Segons mètodes de recerca de víctimes (hunter, poacher, troller i trapper) i mètodes d'atac (raptor, stalker i ambusher).

³⁵⁶ GODWIN, M i ROSEN, F (2006).

³⁵⁷ Entre les publicacions destaquen, GARRIDO, V i LOPEZ, P (2006), GARRIDO, V (2007), GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), GARRIDO, V (2012) i GARRIDO, V i LOPEZ, P (2013). Entre els nombrosos cursos que ha donat, destaquen les diferents edicions sobre "*La técnica del perfil criminológico (profiling) en la investigación y gestión de agresores seriales*" en les que han iniciat la seva preparació la majoria dels

L'any 2010 es va publicar el primer manual en castellà. L'autor, Jorge Jiménez Serrano –psicòleg i co-fundador de la *Sociedad Española de Investigación de Perfiles Criminológicos*, SEIPC-, va comptar amb la col·laboració de diversos especialistes que aportaren articles sobre les hipòtesis i teories en les que treballen³⁵⁸.

En Juan Enrique Soto Castro –psicòleg i inspector en cap del Cos Nacional de Policia- ha desenvolupat el mètode VERA, motiu de la seva tesi doctoral³⁵⁹. Com explica ell mateix, pretén ser un mètode objectiu d'elaboració de perfils psicològics durant tot el procés d'elaboració dels mateixos, tant en la recopilació de les dades i la realització d'inferències a partir d'aquestes com en l'elaboració d'hipòtesis que donin lloc al perfil final. A més de la tècnica aporta noves formes d'enfocar conceptes fins ara immutables en la perfilació criminològica.

La Guàrdia Civil va ser la primera, l'any 1995, en crear una secció destinada a l'investigació dels delictes des d'una perspectiva psicològica. La "*Sección de Anàlisis de la Conducta Delectiva*", SACD, de la "*Unidad Técnica de la Policía Judicial de la Guardia Civil*", integrada per sis psicòlegs³⁶⁰. L'any 2013 havia intervingut en més de sis-cents casos.

El Cos Nacional de Policia, fins l'any 2011 no va posar en marxa la seva "*Sección de Análisis de Conducta*", SAC, depenent de la *Comisaría General de la Policía Judicial*, dirigida per l'esmentat inspector en cap Juan Enrique Soto i on tant ell com els seus tres col·laboradors són psicòlegs.

Amb tot, la tècnica del perfil criminològic (*criminal profiling*) serveix per:

- Facilitar una descripció de la personalitat i característiques de l'autor desconegut d'un delicte o sèrie de delictes.
- Elaborar un estudi sobre on pot tenir la seva residència i/o base d'operacions per a cometre els delictes.
- Fer una valoració sobre la probabilitat de cometre nous delictes i a on.
- Valorar els casos per facilitar a l'equip d'investigació noves vies de treball, establint prioritats de recerca.
- Vincular diferents delictes o escenaris.
- Facilitar consell especialitzat sobre com gestionar la relació amb els medis de comunicació social en un cas obert.
- Recolzar la direcció de les entrevistes amb els sospitosos,..

La perfilació criminològica es va iniciar, com he referit, per identificar autors desconeguts d'assassinat. En un percentatge molt alt els agressors pertanyen a l'entorn familiar o social de la víctima i tenen unes motivacions més o menys clares.

perfiladors espanyols actuals. Entre els casos en que ha participat, destaca el de l'assassí en sèrie Joaquín Ferrándiz –col·laboració de la que ha arribat fins i tot a fer-se una sèrie de ficció televisiva-.

³⁵⁸ SERRANO, J (2010).

³⁵⁹ SOTO, JE (2014).

³⁶⁰ Des de el seu inici, ha estat dirigida pel capità José Luis González Álvarez, doctor en psicologia.

Quan es donen casos on l'agressor és totalment desconegut i sense motiu aparent, és quan les tècniques de perfilació han contribuït a la resolució. Les tècniques han incidit sobre aquests casos i especialment en els anomenats agressor serials³⁶¹. A més dels assassinats també s'han adaptat a l'estudi i investigació de tot tipus de delinqüents seqüencials com els violadors, lladres de bancs, piròmans, pederastres,...

Els furtius de l'Arqueologia també poden classificar-se de serials. Dificilment un furtiu actuarà una sola vegada. Pot donar-se el cas d'aprofitar-se d'una troballa casual, fent una remoció no autoritzada per extreure-la o verificar el que hi ha, tot en un episodi únic. Aquests casos són excepcionals. El normal és que un furtiu reiteri la seva activitat en un mateix jaciment, inclús durant anys, o en tots els que tingui a l'abast –segons diverses motivacions i tipologies-. Com veurem en tractar els operatius policials i les resolucions judicials, la reincidència és una característica generalitzada.

Les tècniques, mètodes, hipòtesi,.. desenvolupades per la Criminologia, i la perfilació en particular, poden esdevenir eines molt útils per aprofundir en l'estudi i investigació dels furtius. Quant a coneixement ens permeten configurar tipologies, formes d'actuar, motivacions,... . Quant a les investigacions es poden fer anàlisis per vincular diverses intervencions, establir característiques personals que contribueixin a la seva identificació, deduir el lloc de possible residència i quan i on es probable que tornin a actuar,...

En la seva evolució la perfilació criminològica ha conformat una terminologia pròpia, procedent en una major part de la Criminologia i la Psicologia. Considerant que el seu origen i formació ha estat en delictes violents, molt allunyats al que és el furtivisme, resulta obvi que és imprescindible fer una adaptació d'aquesta terminologia i hipòtesis per adequar-les al que ens proposarem. En aquest sentit, repassarem aquests conceptes que, en la mesura del possible, he ajustat a l'objecte d'estudi del present treball, incorporant també conceptes directament vinculats al furtivisme. D'aquesta manera, integrant, creant, adaptant i refusant conceptes s'ha anat configurant la següent terminologia.

INTERVENCIÓ FURTIVA: Remocions o prospeccions arqueològiques -conforme el concepte legal- realitzades sense la preceptiva autorització prèvia de l'Administració

³⁶¹ El terme serial en Criminologia es va començar a utilitzar per referir-se als assassins en sèrie. El concepte actual, consensuat en el Simposi sobre "Assassinat serial, perspectives multidisciplinàries per investigadors", celebrat a San Antonio (Texas, Estats Units d'Amèrica) l'any 2005, és el de l'homicidi de dues o més víctimes pel mateix agressor en diferents episodis. La majoria dels autors segueixen considerant que han de ser tres o més víctimes, tot i l'evolució de les tècniques d'investigació permeten ja identificar-los amb dues quan no amb una. L'agent del FBI Robert Ressler (RESSLER, RK i SCHACHMANT, T (2005)) explicava que havia encunyat la denominació "assassí en sèrie" en uns cursos de formació que donava a l'estranger en recordar els serials televisius que veia de nen. Al final de cada capítol es creava un gran suspens que deixava a l'espectador amb la necessitat de veure al següent episodi. En Ressler assimilava aquesta situació amb l'insatisfacció dels assassins en sèrie quan el crim no ha estat tan perfecte com imaginaven i, junt altres circumstàncies, el porta a actuar de nou. La majoria dels autors coincideixen amb aquesta atribució, però el criminòleg Juan Francisco Alcaraz Albertos (Curs d'Especialista SEIPC en Assassins en Sèrie, 2011) ha confirmat que va ser l'anglès Herbert Russell Wakefield qui en el seu estudi sobre l'assassí francès Henri Désiré Landru, publicat l'any 1936, va ser el primer en utilitzar el terme en una clara explicació d'aquest tipus d'assassinat múltiple.

competent. Als efectes d'aquest treball són remocions o prospeccions en un indret determinat i realitzades sense interrupció. Tant pot ser una gran remoció com un petit clot, l'important és que ha de haver estat feta en un episodi únic de temps.

ACTIVITAT FURTIVA: Intervenció o conjunt d'intervencions furtives portades a terme per un o més furtius durant un determinat període de temps, en un o en diferents jaciments arqueològics.

És important aclarir la diferència entre aquests dos conceptes que seran molt utilitzats en el present treball i constituiran un dels fonaments de les tipologies i valoracions.

Per deixar-ho, ben clar. El cas d'un furtiu que, a pic i pala, fa una remoció –a la que dedica hores d'esforç-, la deixa i torna al dia següent –o en uns dies, una setmana,...- i segueix treballant en la mateixa, ampliant-la. Aquest furtiu ha fet dues intervencions i una única activitat furtives.

El furtiu que prospecta per un jaciment amb detector durant unes hores i fa cinc clots, ha fet cinc intervencions i una activitat furtiva.

INDICIS: Qualsevol element, material o conductual, vinculat directament o indirecta amb la intervenció furtiva. Més endavant ho tractament en un apartat expressament dedicat, atesa la seva transcendència. L'important ara, a fi de fer més entenedors els conceptes que segueixen, és constatar que els indicis tant poden ser materials com conductuals.

JACIMENT ARQUEOLÒGIC. No es tracta d'entrar en les discussions –tant de la doctrina jurídica com dels propis arqueòlegs- sobre el què és un jaciment arqueològic. Personalment considero molt encertada la definició que ens va donar en Joan Sanmartí a la Facultat, seguint la proposta d'en Lewis Binford, i que en l'actualitat és generalment acceptada: qualsevol lloc on poden documentar-se indicis de presència o activitat humana.

En l'àmbit d'aquest estudi, el jaciment arqueològic serà el lloc dels fets, l'escena del crim, on succeeixen les activitats furtives i on haurà de cercar els indicis materials i conductuals. Tot essent el lloc dels fets un dels pilars de l'anàlisi dels perfils criminològics –en Vicente Garrido ha qualificat l'estudi de la mateixa de “cor del profiling”³⁶²-, considero és millor encabir-ho en tracta de la vessant criminalística i, per tant, ens ocuparem més detingudament en tractar dels indicis.

Tot i així, en terminologia estrictament de profiling, fem referència a la possibilitat de les **escenes simulades (STAGING)**³⁶³ quan hi ha l'alteració conscient del lloc dels fets amb la intenció de confondre les investigacions i protegir la identitat dels responsables. Els indicis que ens indiquen que s'ha produït aquest tipus d'alteració es denominen **banderes vermelles (RED FLAGS)**³⁶⁴. En furtivisme arqueològic es pot

³⁶² GARRIDO, V (2012), pàg.25.

³⁶³ JIMENEZ, J (2010), pàgs.110-115.

³⁶⁴ DOUGLAS, JE i MUNN, C (1992).

donar en sectors molt professionalitzats però també podria donar-se el cas de simular una intervenció perllongada com a autoritzada, afegint elements que ho facin suposar passant desapercebuda mentre algú no ho verifiqui.

Com s'ha comentat en l'apartat immediatament anterior, des del punt de vista jurídic, el subjecte passiu dels delictes que impliquen les activitats furtives és el conjunt de la societat com a titular última dels béns agredits. Malgrat tot, a afectes d'estudi, es proposa fer un esforç de "victimització" teòrica del jaciment arqueològic. La victimologia és un altra dels grans pilars sobre els que es fonamenta el profiling i des del seu origen relativament recent -el primer simposium sobre aquesta matèria es celebrà a Jerusalem l'any 1973- ha experimentat una evolució constant. Nombrosos estudis, hipòtesis, tipologies,... han estat publicades des d'aleshores fins a conformar-la pràcticament com a ciència independent -més enllà de l'àmbit delictiu (víctimes de desastres naturals, d'accidents,...)-, tot i les opinions que segueixen tractant-la com subdisciplina de la Criminologia³⁶⁵.

Sense perdre consciència que les víctimes són persones, a l'efecte de desenvolupar l'estudi criminològic dels furtius, ens permetrem una conversió estrictament teòrica de "victimització" primària dels jaciments³⁶⁶. D'aquesta manera el nostre particular profiling podrà en la mesura del possible recollir i adequar els coneixements d'aquesta matèria. El rol de víctima és així assumit pels jaciments a efectes de la proposta d'anàlisi de perfilació del furtivisme arqueològic.

Una primera aplicació pràctica és la possibilitat d'establir el **RISC DELS JACIMENTS** (risc quant a ser objecte d'activitat furtiva). Es poden establir uns nivells que poden anar des del baix risc (jaciments amb materials sense interès per la majoria dels furtius, de difícil accés,...) a l'alt risc (necròpolis sense excavar, fàcil accés, desprotegits,..). Considerant un seguit de factors és possible elaborar una anàlisi de risc dels jaciments, utilitzable no tan sols quan ja s'ha produït l'activitat furtiva sinó a efectes preventius. Només apunto el concepte, que desenvoluparem en l'apartat dedicat als Informes.

També seria possible establir una tipologia de jaciments, des d'aquest punt de vista, tot i ser, a hores d'ara, una proposta pendent d'elaborar.

MODUS OPERANDI (MO). Malgrat tractar-se d'una expressió llatina, el seu ús en Criminologia es deu al major britànic Llewelyn William Atcherley, de la policia de Yorkshire, qui sobre l'any 1880 va començar a configurar el seu "*Modus Operandi System*" en el que establia deu categories que relacionaven diferents fets delictius amb els seus autors. No va ser, però, fins els anys trenta de mil nou-cents que es va generalitzar en la investigació policial³⁶⁷.

³⁶⁵ JIMENEZ, J (2010), pàg.194.

³⁶⁶ En Victimologia s'entén per victimització primària la de les persones que pateixen, de forma directe o indirecte, els danys físics o psíquics derivats d'un fet delictiu o esdeveniment traumàtic. La victimització secundària es refereix a les agressions psíquiques per part del sistema a la es veu sotmesa la persona que ha sofert el fet delictiu o esdeveniment traumàtic (relació amb els serveis sanitaris, policials, judicials, periodístics,..). Finalment la terciària es refereix als costos de penalització, tant per part de que ha sofert directament com dels familiars i comunitat (JIMENEZ, J (2010), pàgs.198-200).

³⁶⁷ ALVAREZ, FJ (2009).

Des d'aleshores el concepte ha evolucionat fins a dotar-lo de l'actual contingut que el relaciona i diferencia d'altres termes criminològics, amb els que la seva excessiva popularització dels darrers anys s'acostuma a confondre.

En l'àmbit del present estudi, el Modus Operandi (MO) el constitueixen el conjunt d'accions i conductes que són estrictament necessàries per a cometre l'activitat furtiva.

És important destacar que el modus operandi no és el mateix que el motiu. El modus operandi és el mètode utilitzat per a portar a terme l'activitat furtiva, el motiu és la raó de furtiu per fer-ho³⁶⁸.

Els objectius del modus operandi són³⁶⁹:

- a.- protegir la identitat del furtiu.
- b.- completar amb èxit l'activitat furtiva –des d'accedir al jaciment fins a marxar, després de realitzar l'intervenció prevista-.

El modus operandi és dinàmic i canvia amb el temps, a causa de l'aprenentatge i especialment per l'experiència que va adquirint el furtiu.

No sempre, el modus operandi d'un furtiu –considerant tota la seva activitat en conjunt- pot tenir un període inicial de perfeccionament, seguit d'un període d'estancament per després anar-se deteriorant. Cas de ser així, depenent de cada persona i les seves circumstàncies, la durada de cada un d'aquests períodes pot ser més o menys llarg.

S'ha de valorar el **RISC DEL MO** pel furtiu. Un MO de baix risc és el que comporta molta planificació, habilitat,..., tant abans i durant com després de l'activitat furtiva. Un MO d'alt risc és improvisat i es deixen molts indicis en el jaciment, facilitant la identificació del furtiu.

És també motiu d'anàlisi l'anomenat **risc de l'incident**³⁷⁰. Es tracta d'esbrinar i analitzar el veritable risc del furtiu al portar a terme la intervenció. Una cosa és el risc que tenia previst o no (risc de MO) i un altre el que realment passa en el moment de fer-ho. Les reaccions davant l'imprevist ens ajudaran a conèixer millor la personalitat, experiència, coneixements,... que pugui tenir el furtiu.

Entre l'alt i el baix risc, és indubtable que la valoració és subjectiva per part de l'investigador i res no impedeix, si escau, construir una gradació de risc adequada al cas que estiguem analitzant.

³⁶⁸ GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàg.161.

³⁶⁹ En la perfilació criminològica es refereix un tercer objectiu del MO –la fugida del delinqüent- que considero irrellevant en el cas del furtivisme arqueològic i, en conseqüència, no l'he relacionat.

³⁷⁰ GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàgs.200-203.

ACTES DE PRECAUCIÓ. Els actes de precaució són les conductes realitzades per un furtiu abans, durant i després de l'activitat furtiva que pretenen d'una forma conscient reduir o eliminar el risc del MO³⁷¹.

Tot i ser aquest el concepte estricte, en la pràctica no resulta estrany utilitzar-ho per qualificar totes les conductes del furtiu tendents a evitar que es descobreixi la seva activitat, encara que no estiguin emmarcades en el MO, pròpiament dit.

En l'àmbit criminològic s'acostuma a anomenar els actes de precaució com a "consciència forense". La seva existència ens pot informar en funció de la seva complexitat el nivell de coneixement, de perfeccionament, planificació, improvisació,...

Es van adquirint i perfeccionant amb l'experiència acumulada, així en les seves primeres activitats hi ha menys o ser pràcticament inexistent.

En els anàlisi del MO es diferencien tres fases,

El **MÈTODE D'APROXIMACIÓ**³⁷². En les activitats furtives, consistiria en analitzar com arriba fins el jaciment, on estaciona el vehicle, si ho fa a prop o lluny,...

El **MÈTODE EXECUTIU**³⁷³. En aquest apartat es prendrà especial atenció al tipus d'intervenció i a les eines i/o instruments utilitzats per a portar-la a terme. En profiling el conjunt d'estrís que porta l'agressor per a cometre el fet, s'anomena **KIT**³⁷⁴. Aquest conjunt és especialment rellevant en el cas del furtivisme i, com veurem, pot arribar a facilitar molta informació.

El **MÈTODE DE CONTROL**³⁷⁵. S'analitzaran el conjunt d'actes de precaució a l'executar l'intervenció. Es consideren les condicions de temps (si es fa durant la nit,...) i, especialment de cobertura (fins a quin punt l'indret elegit és visible,..).

S'han establert diverses tipologies en funció dels mètodes emprats pels agressors que no resulten adients en el marc del present estudi. És una tasca pendent identificar i definir una classificació dels furtius en aquets sentits.

La identificació i estudi dels tres mètodes ha de permetre disposar d'una idea clara del MO podent valorar el risc que comporta i disposar de suficients elements objectius per a comparar-lo en cas necessari.

³⁷¹ GARRIDO, V i LOPEZ, P (2006), pàgs.41-42.

³⁷² En Criminologia es refereix les estratègies d'un agressor per apropar-se a la víctima.

³⁷³ En Criminologia, després del mètode d'aproximació es situa l'anomenat "mètode d'atac". Fa referència als mecanismes utilitzats per l'agressor per dominar inicialment a la víctima, una vegada executada l'aproximació. Per diferenciar-lo del primer, amb el que es pot confondre, s'acostuma a analitzar en funció de les armes i grau de força utilitzats.

³⁷⁴ Estrictament es refereix als "kits de violència", "kits de violació",... Permet diferenciar dels agressors oportunistes, que aprofiten el que troben en el lloc. Poden facilitar a l'analista molta informació sobre la personalitat de l'agressor i constituir indicis de Signatura.

³⁷⁵ En Criminologia el constitueixen els medis emprats per manipular, contenir i dominar a la víctima.

Hi ha delinqüents que imiten o copien el MO d'altres delinqüents. És el fenomen que es coneix com a **COPY CAT**. Hem de tenir-ho en compte, però en el cas dels furtius no és habitual.

SIGNATURA (*signature behaviour*). En aquest context és un terme eminentment psicològic. Les conductes de signatura són les que es dirigeixen a satisfer les necessitats psicològiques i emocionals de l'agressor, el furtiu en el nostre cas. Aquestes conductes no són necessàries per a portar a terme les intervencions (contràriament a les del MO, que sí ho són), però denoten les necessitats psico-emocionals i en conseqüència la motivació.

De fet la darrera de les deu categories del MO d'en Atcherley, era precisament la marca personal (**Trademark**), intuïnt ja el que acabaria evolucionant com a signatura, desvinculant-se del MO, pròpiament dit³⁷⁶.

Les conductes de signatura són més difícils de detectar que les de MO i, sovint, no és possible advertir-les. L'avantatge és que són molt més estàtiques que les de MO, tot i també poden evolucionar.

Són indicis conductuals que es materialitzen en determinats comportaments que poden aparèixer descrits en els informes com actes de precaució. És molt possible, per no dir sempre, que alguns actes de precaució –propis o no del MO- ho siguin també de signatura.

Un exemple, podria ser el del furtiu que amb el peu tapa el clot que acaba de fer per extreure una peça arqueològica que ha localitzat gràcies al detector de metalls. No és discutible que es pugui tractar d'un acte de precaució –per evitar es descobreix-hi la seva activitat, sigui més complicat de verificar-la o, fins i tot, ho faci per evitar que algú ensopegui i prengui mal-, però és una acció que no és imprescindible per a portar a terme al seu objectiu –aconseguir la peça- i, per tant, podríem qualificar-la com a conducta de signatura. Òbviament no és tant senzill i s'hauran de tenir en compte molts altres factors abans de treure conclusions precipitades.

En Juan E. Soto, en argumentar el seu mètode VERA, utilitza el terme Ritual per descriure la Signatura, tal i com l'hem tractat, aportant un innovador concepte de **SEGELL PERSONAL**³⁷⁷. Seria la conjunció de MO i Signatura, que ens permetrà una més acurada individualització del furtiu. En paraules de l'autor *“quan parlem de segell personal, ens referim a la manera en que l'autor del delictes va actuar conjugant els seus comportaments de modus operandi y els seus rituals i, en el seu cas, d'escenificació. Cap acte no es realitza de forma autònoma. Tots els comportaments, i els delictes entre ells, estan interrelacionats necessàriament, són antecedents i conseqüents uns d'altres. Classificar-los dins una tipologia és tasca de l'analista;*

³⁷⁶ ALVAREZ, FJ (2009), pàg.45.

³⁷⁷ En algunes traduccions han estat utilitzats aquests termes de “ritual” i “segell personal” en referir-se a la Signatura. En Juan E. Soto equipara “segell personal” a signatura (SOTO, JE (2014), pàgs.66-67).

*analitzar-los individualment és prescriptiu, però la seva interpretació ha de ser global. Per això el segell personal és la suma de tots els altres elements*³⁷⁸.

VINCULACIÓ DE CASOS (LINKAGE ANALYSIS). Es tractar d'analitzar la possible connexió entre diferents casos per determinar si corresponen a un mateix autor. A nivell pràctic, és una de les millors aplicacions de la tècnica del perfil criminològic.

Diversos autors ho han tractat, establint metodologies de treball i pautes d'equiparació (Robert Roy Hazelwood, Janet Warren, Robert David Keppel,..). En síntesi els principals paràmetres en els que es fonamenten aquestes anàlisis són els **MO** i les **Signatures**, establerts i identificades en cada un dels casos motiu d'estudi. El Segell Personal d'en Juan E Soto serà sens dubte un altre element a considerar.

Tampoc no manquen autors, com en Maurice Godwin i Fred Rosen, que consideren poc fiable utilitzar el MO en les anàlisis de vinculació, considerant que no es tenen en compte les diverses dinàmiques que poden ocasionar un canvi en el comportament del delinqüent, a més de la seva ja esmentada variabilitat³⁷⁹.

Podem dir el mateix respecte de la Signatura, sovint complicada de detectar i interpretar correctament. La perfiladora Patricia Brown assenyala que les signatures s'acostumen a descriure quan el delinqüent ja ha estat capturar, doncs abans ningú no en sap res. En contra, Vicente Garrido apunta nombrosos exemples de perfils correctes que inclouen la Signatura abans de la identificació i captura del delinqüent³⁸⁰.

Altres aspectes a considerar en l'anàlisi de vinculació són la **temporalitat i l'espai**. Tot i que en general es considera poc fiable i incerta la temporalitat, en mancar dades contrastades, en el nostre cas resulta interessant. El dia de la setmana i hora en que es realitzen les intervencions furtives tenen molta rellevància. Permeten orientar-nos i establir hipòtesi respecte la situació laboral, familiar i estil de vida del furtiu. Quant l'espai, es tracta d'incorporar les dades facilitades pel perfil geogràfic.

HIPÒTESI DEL CERCLE. Fou proposada l'any 1993 per en David Canter i en Paul Larkin. Tenint en compte les esmentades llei de cost-benefici i la teoria de les activitats rutinàries, estableix una zona d'actuació del delinqüent a partir del seu lloc de residència habitual o temporal³⁸¹.

D'acord amb aquesta hipòtesi, hem de situar en un planell totes les activitats furtives que suposem ha portat a terme un mateix furtiu o grup de furtius. Tot seguit, identificar i unir amb una línia recta els dos jaciments més allunyats entre si. Aquesta línia constitueix el diàmetre d'una circumferència. La residència del furtiu es situa dins el cercle, possiblement prop del punt central³⁸².

³⁷⁸ SOTO, JE (2014), pàg.67.

³⁷⁹ GODWIN, M i ROSEN, F (2006), pàg.48.

³⁸⁰ GARRIDO, V (2012), pàgs.60-63.

³⁸¹ JIMENEZ, J (2010), pàg.171-172.

³⁸² GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàgs.220-223.

Aquesta hipòtesi ha estat de gran transcendència en el perfil geogràfic i avalada amb diferents tipus d'agressors serials i diversos estudis. A partir de la mateixa s'ha formulat tota una terminologia,

PUNT D'ANCORATGE (ANCHOR POINT). És l'indret des d'on sortirà el furtiu a realitzar l'activitat furtiva i on probablement tornarà després de fer-la. No necessàriament ha de ser el seu domicili habitual. Pot ser també una segona residència, el lloc de treball, el domicili d'un familiar o amic,...

ZONA DE SEGURETAT (BUFFER ZONE). La traducció més correcte seria "zona d'esmoreïment", en el sentit que l'activitat delictiva es veu esmoreïda en aquesta àrea. Tot i així acostuma a anomenar-se de "seguretat", en resultar més descriptiva en quan el seu sentit, o directament en la forma anglesa. És la zona propera al Punt d'Ancoratge en la que el delinqüent no actua per evitar ser reconegut. En el cas dels furtius no sempre s'acompleix, especialment en determinades tipologies, com anirem veient.

ZONA DE CONFORT (COMFORT ZONE). És la zona on el furtiu es troba més segur per actuar. En l'hipòtesi del cercle, el punt d'ancoratge seria el centre, la *buffer zone* encerclaria el mateix i la *comfort zone* seria l'àrea des d'aquest primer cercle fins el limitat per les activitats més llunyanes.

Segons va descriure en Kim Rossmo, en base a la llei cost-benefici, hi ha una **distància de decaïda** per la que s'adverteix menys freqüència d'activitats a mesura que ens allunyem del punt d'ancoratge³⁸³.

És interessant fer esment a l'hipòtesi del FBI segons la que un agressor serial acostuma a tenir el seu punt d'ancoratge prop d'on va cometre la primera agressió. En ser novell es sent més segur³⁸⁴. És factible que s'acompleixi en determinats tipus de furtivisme arqueològic.

En termes operatius, quan la persona que es cerca és desconeguda els perfiladors acostumen a nomenar-la **SUDES (UNSUB³⁸⁵)**, **SUBjecte DESconegut**.

MÈTODE VERA. La més recent aportació a la metodologia dels perfils criminològics ha estat l'esmentat mètode VERA. La denominació és l'acrònim dels quatre pilars en els que es sustenta: **V**íctima, **E**scena, **R**econstrucció i **A**utor. Tracta de reconèixer pautes o patrons de conducta a partir de l'informació obtinguda durant l'investigació.

Enfocat inicialment a la delinqüència violenta, especialment reincident o serial, tot i no descarta les d'episodi únic. Tot i així, considero podria també aplicar-se la metodologia a altres tipus de delictes, com el que es ocupa.

³⁸³ JIMENEZ, J (2010), pàg.176.

³⁸⁴ GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàg.221.

³⁸⁵ Acrònim de l'anglès **UN**know **SUB**ject.

Tradicionalment la perfilació criminològica s'ha fonamentat amb la deducció i inducció. Les diferents escoles han raonat el procés en una o altre categoria. La inductiva utilitza la correlació, la comparació i les estadístiques (la tasca del FBI, l'escola de l'anglès David Canter,...). La deductiva es basa en els indicis, en els patrons de comportament d'un agressor determinat, sense considerar els altres agressors (Brent Turvey,...)³⁸⁶. Per la meua banda, sempre he considerat que el procés de resolució d'un cas hauria de ser fonamentalment deductiu però necessàriament inductiu.

En Juan E. Soto, en el mètode VERA, es decanta pel raonament abductiu. Infereix un cas a partir de la regla general i el resultat: suggereix hipòtesis a verificar. El mètode VERA és un procediment acumulatiu i progressiu amb quatre fases diferenciades:

- Recopilació de dades.
- Realització d'inferències.
- Elaboració d'hipòtesis.
- Redacció i entrega de l'informe.

Cada una de les tres primeres fases es complimenten per cada un dels pilars de l'acrònim i seguint l'ordre del mateix. Les dades que es van aconseguir queden enregistrades en unes taules, proposades per l'autor, de forma molt metòdica i asèptica fugint de valoracions que poden condicionar o contaminar el procés. El resultat serà l'informe on es reflectiran especialment els suggeriments operatius dirigits a l'equip d'investigació per a la seva gestió.

Personalment considero important la ja comentada introducció del concepte de "Segell Personal" que complementa els paràmetres de MO i Signatura que es venien utilitzant.

³⁸⁶ JIMENEZ, J (2010), pàgs.44-46.

III.5.- Els operatius policials

A partir de la promulgació del nou Codi Penal de 1995 comencen a sovintejar les intervencions policials relacionades amb furtius arreu l'Estat i es donen a conèixer els primers operatius amb certa entitat.

També aleshores és quan es reorganitza el Cos de Mossos d'Esquadra. La Brigada, creada l'any 1986, queda integrada en unes unitats més grans sobre delictes relatius als danys. D'acord amb el Decret de 2011 que estructurava la funció policial estaven adscrits a la Unitat Central de Robatoris amb Força i Patrimoni Històric de l'Àrea Central d'Investigació – Patrimoni³⁸⁷. L'any 2014 es van constituir en unitat independent, Unitat Central de Patrimoni Històric (UCPH) amb quatre agents i un caporal. La seu és en el Complex Central de la Policia de la Generalitat a Sabadell.

La Policia Local, en raó als articles 11 i 12 de la Llei 16/1991 de policies locals, també gaudeix de competències per intervenir en aquests casos i per col·laborar en les investigacions dels delictes, descobriment i detenció dels responsables quan siguin requerits a fer-ho per les autoritats judicials.

Arran d'un Conveni signat l'any 2012 amb la Direcció General de Patrimoni, el Cos d'Agents Rurals també col·labora en l'investigació d'activitats furtives emmarcades en l'àmbit administratiu.

A nivell estatal, intervenint en territori català, el Cos Nacional de Policia disposa de la *Brigada de Patrimonio Histórico*, depenent de la *Unidad Central de Delincuencia Especializada y Violenta* (UDEV). En la seva estructura interna el *Grupo Operativo I* és l'encarregat d'investigar l'espoli arqueològic³⁸⁸.

Per la seva part, la Guàrdia Civil disposa del *Grupo de Patrimonio Histórico de la Unidad Central Operativa* (UCO) en la *Jefatura de Policía Judicial*. Molt destacada en la lluita contra les activitats furtives és la tasca del *Servicio de Protección de la Naturaleza* (SEPRONA), creat l'any 1988.

En una investigació policial "tipus" en el robatori de béns culturals, d'acord amb en José Mª Magán³⁸⁹, es poden diferenciar cinc fases. Tot i respectant el procediment descrit per l'autor, les he adaptat per referir-les al que podria ser una investigació sobre activitats furtives. Cal apuntar, prèviament, que les investigacions s'iniciaren en tenir coneixement dels fets per denúncia o d'ofici (podria ser la Fase 0).

1ª Fase. Anàlisi de la delinqüència basat en,

³⁸⁷ Articles 20.2.b i 22 del Decret 415/2011 de 13 de desembre, d'estructura de la funció policial de la Direcció General de la Policia.

³⁸⁸ MAGAN, JM (2001), pàg.107.

³⁸⁹ MAGAN, JM (2001), pàgs.116-119.

- a) El modus operandi observat.
- b) L'àrea geogràfica on s'han produït els fets.
- c) Les hores en que s'han produït els fets.
- d) Els tipus i cronologia del jaciment o jaciments afectats.

En aquests anàlisi es verifiquen els arxius policials cercant possibles similituds en casos anteriors. Atès el caràcter serial dels furtius, és possible que tinguin antecedents i si arriben a coincidir modus operandi i zona geogràfica dels fets, és un primer indici raonable per centrar l'investigació.

2ª Fase. Reunir les aportacions que poden facilitar els informadors de la policia. Poden ser antiquaris, numismàtics, i fins i tot furtius que hagin deixat l'activitat. La recerca es concentra especialment en la zona geogràfica dels fets.

3ª Fase. Sospitosos. Les fases anteriors han permès identificar un seguit de sospitosos. Es procedeix als serveis d'espera i vigilància, tant en el domicilis habituals, llocs de feina i esbarjo. També, amb les corresponents autoritzacions judicials, es realitzen intervencions telefòniques. Igualment es vigilen els indrets on podria tenir sortida el material arqueològic obtingut durant les activitats (mercadets, numismàtiques, ..), amb la col·laboració dels referits informadors.

4ª Fase. Identificació dels autors. Les investigacions determinen finalment els autors, còmplices, encobridors,.. dels fets. S'intensifiquen les gestions en el seu entorn per poder disposar dels màxims indicis.

5ª Fase. En la darrera fase es procedeix a l'escorcoll dels domicilis i locals corresponents, comissant materials, estris i tota la documentació vinculada als fets. Es procedeix a les detencions i entrega de tot el que s'ha obtingut a l'autoritat judicial.

En Javier Morales Bravo de Laguna, capità del la Unitat de Patrimoni Històric de la UCO de la Guàrdia Civil simplifica a tres les fases d'investigació³⁹⁰,

1ª Fase d'Anàlisi. En base a l'informació disponible determinar si existeix o no delictes, qui pot ser responsable dels fets,.. . Bàsicament coincideix amb la primera de les hipotètiques fases d'en José Mª Magán.

2ª Fase d'Investigació, pròpiament dita, que ve a coincidir amb les fases 2, 3 i 4 d'en José Mª Magán.

3ª Fase d'Explotació. Així denominada en els sentit de treure al màxim profit de les diligències portades a terme fins aleshores. És quan l'operatiu es fa públic i es practiquen els escorcolls i detencions. S'aclareixen les circumstàncies dels fets amb els

³⁹⁰ Entrevista realitzada en motiu del VII Curso de Arqueología Regina (Casas de Reina, Badajoz), juliol 2014: <https://www.youtube.com/watch?v=KIFqXAs-Q8k>.

detinguts i investigats i, molt especialment, es recuperen el màxim de peces possibles. En Javier Morales insisteix que el principal objectiu en aquest tipus d'operatius és precisament la recuperació dels béns culturals. Finalment cal aportar al jutjat els indicis de delictes disponibles. Fonamentalment és la cinquena fase d'en Magán.

La documentació i informació obtingudes en un operatiu és analitzada, i sovint permeten iniciar un nou operatiu. Per exemple, l'operació Zeus va permetre les operacions Edetània i Júpiter o les operacions Bahía I i II –vinculades ja entre si– possibilitaren l'operació Tertis.

Quant a la denominació, responen a criteris operatius de la policia per identificar internament les investigacions. Són part de la seva cultura institucional i no responen necessàriament a canons establerts o determinats. Són resultat de l'enginy de cada unitat, inspirats en dades com els noms de les persones involucrades, l'activitat que porten a terme o l'indret geogràfic on es realitza. Defugen l'ús de marques i noms que puguin afectar a persones i col·lectius no involucrats –eludint possibles denúncies– o també que facilitin pistes sobre el contingut de l'operatiu –a vegades és important mantenir la confidencialitat– i la reiteració. La denominació la donen els propis policies que porten a terme l'investigació, els seus superiors o, fins i tot, els caps de premsa per “vendre” millor el tema als medis de comunicació. Són molt utilitzats per la Guàrdia Civil i la Policia Nacional. Els Mossos també denominen internament els seus operatius, tot i que difícilment transcendeixen públicament.

No sempre, per no dir quasi mai, finalitzen els operatius amb èxit, doncs molt sovint les diligències policials acaben essent desestimades o arxivades les causes que s'arriben a incoar. Malgrat tot, els ensurts policials contribueixen a modificar les tècniques d'investigació, com va reconèixer en Jesús Gálvez Pantoja, comandant de la Unitat de Patrimoni Històric de la UCO³⁹¹.

Respectant l'ordre cronològic, em referiré tot seguit els operatius relacionats amb les activitats furtives que ha estat possible documentar i sobre els que han de fer-se les següents consideracions,

- En principi, les accions policials relacionades es limiten a les que han estat expressament qualificades com “operacions”, en raó a la seva transcendència i abast. Malgrat tot, tenint en compte les dades que ens poden aportar també es farà referència a altres operatius que públicament no han gaudit d'aquesta qualificació.
- La coincidència en la legislació bàsica, les similituds amb les tipologies dels furtius i la implicació catalana en els grans operatius d'abast estatal justifiquen la inclusió de les intervencions policials més destacades arreu de tot el territori espanyol. Aporten elements d'anàlisi que contribueixen a entendre, elaborar i

³⁹¹ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàg.324, Nota 192.

millorar les formulacions dels protocols d'actuació que es proposaran més endavant.

- Només es tracten els operatius directament o indirecta vinculats amb les activitats furtives succeïdes en territori estatal. Es deixen de banda els relacionats amb tipus delictius que no s'hi relacionin o s'hagin originat fóra l'espai geogràfic indicat.
- Les fonts utilitzades per exposar el desenvolupament i contingut dels operatius han estat les Notes de Premsa, facilitades pels propis cossos policials, les publicacions en els diversos medis de comunicació –notícies, articles de fons, vídeos- i les resolucions administratives i judicials.
- En raó als drets constitucionals dels involucrats quasi mai es faciliten les seves dades personals en les Notes de Premsa policials i en les resolucions judicials. Els noms, sigles i edats que apareixen acostumen estar alterats. És amb l'ajut dels articles que després publica la premsa local, quan es poden arribar a conèixer, tot i que s'han de prendre amb la deguda precaució.
- Quant ha estat possible vincular un operatiu amb una resolució judicial, l'he incorporat en l'exposició –en comptes d'analitzar-la en l'apartat corresponent– donant més coherència al relat i evitant la dispersió de dades. No sempre és fàcil vincular-les, doncs a no ser que siguin esmentades per la premsa, les resolucions facilitades pels cercadors del Poder Judicial tampoc no mostren les veritables dades dels implicats, com he apuntat.
- Els noms i cognoms de persones de les que es fa esment en alguns dels casos han estat publicats en articles i, sobre tot, en premsa. En respecte als seus drets constitucionals, si mai abans no han estat publicats, no els he posat.

Operación Mora

El primer operatiu del que he pogut trobar informació es la denominada "Operación Mora". El 23 de maig de 1995 la Guàrdia Civil va intervenir en la localitat de Moral de Calatrava (Ciudad Real) una important col·lecció arqueològica procedent, presumptament, d'espolis en jaciments de la província.

El material intervingut es trobava en una casa de camp habilitada com a museu. Es van intervenir un total de 8.500 peces arqueològiques amb una cronologia que abastava des del paleolític fins la medieval. En la Nota de Premsa facilitada es destacaven varies gerres celtibèriques que encara contenien tots els "útils de guerra" dels difunts. Part del material estava exposat però la majoria era emmagatzemada en diferents estances de la casa, sense cap tipus d'ordre ni mesura per evitar els seu deteriorament.

En el transcurs de l'operatiu també es va intervenir un detector de metalls.

Destaco que en la reiterada Nota de Premsa es diu que el perjudici ocasionat pel detingut al patrimoni arqueològic era, segons els experts, d'un valor incalculable ja que no era possible determinar els jaciments de procedència del objectes ni les dades històriques que es podrien haver obtingut dels mateixos. Verificarem la reiteració d'aquestes circumstàncies en la majoria dels operatius i com al capdavant acaben essent una de la principals causes de desestimació i arxiu.

No he trobat cap referència a la resolució d'aquests fets, però a la xarxa encara hi ha una pàgina dedicada al Museu Etnogràfic de Moral de Calatrava³⁹² on anuncia una *“excelente sección dedicada a la arqueología”*. Malgrat no ha estat possible confirmar que es tracti del mateix, tot hi apunta.

Operación Trajano³⁹³

El mes de setembre de 1999, el Grup de Patrimoni Històric de la Guardia Civil va detectar en una pàgina web publicada a San José (Califòrnia, Estats Units d'Amèrica) la subhasta d'un lot de monedes romanes que presumptament havien estat espoliades en diferents jaciments andalusos.

L'operatiu aconseguí identificar a un veí d'Almonte (Huelva) com a venedor de les monedes. Diferents escorcolls en les províncies d'Huelva i Sevilla varen donar com a resultat el comís de 5.000 monedes romanes, gran quantitat d'objectes arqueològics *“procedents d'espoli”* i *“un sofisticat sistema informàtic utilitzat en les comunicacions per internet”*. L'individu va ser detingut.

L'anàlisi del material va determinar que es dedicava a aquesta tasca des de l'any 1997 i tenia clientela a Estats Units, Alemanya, Canadà, França, Portugal i Puerto Rico.

És la primera vegada que en un operatiu es vincula l'espoli dels jaciments arqueològics amb la venda de materials per xarxa. No he localitzat informació de la resolució del cas i és precisament aquesta omisió la que porta a pensar que no es va resoldre satisfactòriament. És possible que al no vincular els objectes amb els jaciments d'origen ni determinar el moment de l'espoli –que podia ser anterior al prescrit per la llei– motivés l'arxiu de les diligències.

Operació Tartessos³⁹⁴

Aquest operatiu és novel·lesc. L'any 1990, en Manuel Osuna, aleshores director del Museu Provincial de Huelva ve veure la fotografia de dos *“estatuillas en bronce*

³⁹² <http://www.elmoraldecalatrava.com/museo.html>

³⁹³ FERNANDEZ CACHO, S i GARCIA SANJUAN, L (2000), pàgs.20-21.

³⁹⁴ FERNANDEZ CACHO, S i GARCIA SANJUAN, L (2000), pàgs.20.

halladas en las inmediaciones de la ciudad de Huelva” –datades en el segle VIII aC- que es publicava en el volum II (pàg.255) de l’obra *Los Fenicios en la Península Ibérica*, de l’any 1986, dirigida per Gregorio del Olmo i Maria Eugènia Aubet³⁹⁵. La troballa havia estat publicada l’any 1982 a la revista *Madridrer Mitteilungen*³⁹⁶. Atès que no quedava gens clar el seu origen ho va posar en coneixement de la Guàrdia Civil, iniciant-se així l’operació Tartessos amb la que es van aclarir les circumstàncies del descobriment³⁹⁷.

Fig.23: “Operación Tartessos”. La foto d’en Peter White.

En els anys seixanta de mil nou-cents, en Pedro García Domínguez, mariner de Punta Umbría (Huelva) les va trobar entre les xarxes de la seva embarcació mentre pescava en la ria. “*Me di cuenta de que no era porquería, así que las limpié y me las llevé a casa para mi mujer*”. Un consul alemany, resident a Andalusia i conegut a la costa de Huelva com l’espia “*tonto*” –convençut va transmetre al Tercer Reich l’engany aliat que el desembarcament es produiria a les costes espanyoles i no a Normandia- coneixedor de

³⁹⁵ FERNANDEZ-MIRANDA, M (1986), pàgs.252 i 255.

³⁹⁶ Article de Ingrid Gamer-Wallert, “*Zwei statuetten syro-ägyptischer Gottheiten von der Barra de Huelva*” a *Madridrer Mitteilungen* 23 (1982), pàgs.46ss.

³⁹⁷ He reconstruït el cas a partir dels articles de premsa publicats el 20 d’octubre de 1999 per A.Manzano (“*Recuperadas dos estatuillas de bronce del siglo VIII. Operación Tartessos: La Guardia Civil sólo contaba con una foto y una vieja historia*”, *Diari ABC Sevilla*) i Fernando Arnaiz (“*El pescador de Historia*”, *El País*).

la troballa ho comunicà al fotògraf alemany Peter White, qui treballava per l'Institut Arqueològic Alemany a Madrid. Es diu que les fotos es van fer de nit en un desconegut paratge de la Serra de Huelva, fins on van portar al fotògraf amb els ulls embenats. Les figuretes les va guardar sempre en Pedro, en un calaix ben cuidades i en perfecte estat. Quan va ser identificat pels agents del SEPRONA al demanar-li la entrega de les figures, en Pedro sol·licitar poder consultar-ho amb la seva dona qui n'estava molt d'elles i les considerava una mena de talismà. Realitzada la consulta, va entregar-les voluntàriament amb la condició que es conservessin en el Museu Provincial de Huelva. Se li va prometre una compensació econòmica, d'acord amb la valoració que es realitzés, i una còpia de les figures que pensava tornar a guardar dins el calaix.

Es tracta d'una troballa casual i no es pot considerar que en Pedro García fos un furtiu. Tot i així, va manifestar, *"Yo no tenía ni idea de la importancia de esas figuras y, por eso, nunca he pensado en venderlas"*. De saber el seu valor, ¿les hauria intentat vendre?, i de tenir èxit en la venda ¿s'hauria dedicat a la recerca de més objectes?,... Igual que no ho podem saber, tampoc ha estat possible verificar si finalment va ser gratificat i li van entregar la promesa còpia.

L'abril de l'any 2013 la Guàrdia Civil va comissar un figura molt similar (de bronze, uns 38 centímetres i fracturada en quatre fragments) que era a punt de ser subastada en un coneguda plataforma (sense facilitar més informació), gracies a informació facilitada per un arqueòleg de la Universitat de Huelva. Identificat el venedor, no va poder acreditar la procedència lícita³⁹⁸.

Operación Barcino

El 4 d'abril de l'any 2000 es va detenir a Manuel Gasca Colobrans com a presumpte autor d'un delictes de malversació de béns de valor històric i un altre per danys contra el Patrimoni Històric. Les Notes de Premsa policials i els articles publicats en els diaris ens permeten reconstruir els fets³⁹⁹:

El Grup de Patrimoni Històric de la Unitat Central Operativa (UCO) de la Policia Judicial de la Guàrdia Civil va tenir coneixement a principis de l'any 2000 que en Manuel Gasca intentava col·locar en el mercat d'antiguitats béns arqueològics "d'estranya procedència", iniciant així l'anomenada operació Barcino.

³⁹⁸ REDACCIO (2013), *"La Guardia Civil interviene una escultura fenicia que se subastaba por Internet"* a huelvaya.es el 18 d'abril 2013: <http://huelvaya.es/2013/04/18/la-guardia-civil-interviene-una-escultura-fenicia-que-se-subastaba-por-internet/>

³⁹⁹ Han estat consultades la Nota de Premsa de la Guàrdia Civil del 7 d'abril de 2000 i els articles dels diaris Avui (8 d'abril de 2000, pàg.47 d'en Ignasi Aragay i 12 de gener de 2005, Redacció), El Periódico de Catalunya (8 d'abril de 2000, pàg.23 de M.Vilaseró i R.Fontova), La Vanguardia (8 d'abril de 2000, Redacció), El País (9 de gener de 2005, Redacció) i Diario de Barcelona (21 d'abril de 2005, Redacció).

Es va començar investigant en els fons dels museus de la província intentant identificar possibles “pèrdues”. Així en el Museu d’Arqueologia de Catalunya es detectà la desaparició d’uns setanta gravats i el 3 d’abril de 2000 el llavors director, Josep Maria Carreté, formalitzà la denúncia.

El dia 4 d’abril de 2000, agents de la Policia Nacional procediren a la detenció d’en Manuel Gasca i l’escorcoll del seu domicili al carrer Aribau, així com d’un local al carrer de La Palma i un traster de la seva propietat.

Els agents van trobar vint-i-set caixes amb objectes arqueològics, litografies i gravats, així com expedients del Museu i sobre diversos comerciants d’antiguitats de Barcelona.

Fig.24: “Operación Barcino”.

Amb aquesta documentació, identifiquen al brocanter Pere CG que el dia següent també és detingut, acusat d’encobriment i receptació. Tenia exposat en el seu local una gravat de Piranesi, que ja estava retirat en el moment d’entrar els agents sabedor probablement que en Manuel Gasca havia estat detingut el dia abans. A la tenda hi havia quatre gravats en venda per uns preus entre 75.000’- pessetes (450’76 euros) i 125.000’- pessetes (751’27 euros).

En Manuel Gasca és posat en llibertat amb càrrecs després de declarar en el Jutjat de Guàrdia. També el brocanter queda lliure sense ni tan sols declarar en el Jutjat.

La Policia diposita tot el material al Museu. És un lot de 74 vasos i plats grecs del segle IV aC, terracotes púniques, un segell egipci, vint-i-cinc monedes ibèriques i romanes i cent cinquanta gravats, seixanta-set dels quals eren de l’arquitecte italià Giovanni Battista Piranesi (1720-1778). A més hi ha 3.547 peces que són conceptuals com a “fragments d’excavacions” sense valor excessiu.

En relació a aquests “fragments” en la roda de premsa realitzada el 7 d’abril de 2000, des del Museu Arqueològic es manifestar que procedien *“d’excavacions efectuades durant els anys 80 a la zona del Baix Aragó i que probablement mai havien ingressat al Museu”*. Es fa públic que en Manuel Gasca era un arqueòleg aficionat que realitzava activitats furtives àmpliament conegudes per la comunitat professional.

Va ser contractat pel llavors director del Museu i amic seu Jordi Rovira en qualitat de tècnic d’excavacions, doncs no tenia cap titulació oficial. L’any 1988 al va col·locar al capdavant del magatzem del Museu. Disposava d’absoluta llibertat sobre els fons del centre arqueològic més important de Catalunya. Durant anys va ser l’únic que tenia la clau del magatzem, on cap conservador del Museu no podia entrar sense el seu permís. Ho va manifestar en Marc Mayer, en qualitat de director general de Patrimoni, en la roda de premsa, *“controlava les obres i les fitxes de catalogació, cosa que li donava un gran marge de maniobra”*.

El 16 de febrer de 1999, després de unes diferències amb el director del Museu - Francesc Tarrats-, en Manuel Gasca va ser apartat de les seves funcions i convidat a abandonar el seu despatx. Segons va manifestar en el judici, amb la tensió de veure’s menyspreat pel seu cap, va embalar en diferents caixes tots el efectes que hi havia en armaris i arxius del seu despatx. Posteriorment les va traslladar al seu domicili i al taller del carrer La Palma, utilitzat per restaurar mobles de fusta en les estones lliures.

Va admetre conèixer que dins d’aquelles caixes hi havia objectes arqueològics, gravats i litografies que no eren de la seva propietat, tot i manifestar tenia intenció de retornar-los, *“en un primer moment vaig pensar en quedar-me totes aquelles coses, però després tenia pensat retornar-les una vegada em reintegrés a la feina”*. De totes les caixes trobades, Manuel Gasca assegurava que *“només cinc o sis pertanyien al museu”* i que molts dels gravats de Piranesi els havia adquirit ell mateix.

Després de buidar el despatx va demanar la baixa per depressió.

El cert és que en algunes de les peces del Museu, com és el cas d’un dels plats, algú havia esborrat els codis siglats i que alguns dels gravats de Piranesi havien estat arrencats dels llibres originals. Uns mesos abans dels registres, en Manuel Gasca havia entregat quatre d’aquests gravats a Pere CG perquè els vengués a canvi d’una comissió del deu per cent.

La Guàrdia Civil sospitava que podia haver robat i posat il·legalment al mercat moltes més peces. També es valorava la possibilitat de l’existència de còmplices, tot i es considerava versemblant que hagués actuat en solitari. Les investigacions no van donar cap fruit en aquests sentits.

El judici es va celebrar durant el mes de gener de 2005 en la Secció desena de l’Audiència de Barcelona. La Fiscalia valorava el material arqueològic i els gravats

presumptament sostrets en 93.745'- euros i sol·licitava tres anys de presó per en Manuel Gasca. Per en Pere CG es demanaven any i mig de presó per receptació i multa de 5.400'- euros.

Finalment només es va poder demostrar que pertanyien al Museu peces per valor de 18.805'- euros, *“ja que Gasca també realitzava excavacions pel seu compte”*. L'abril de 2005 va ser condemnat a dos anys de presó.

En el seu moment, la premsa va destacar el fet de que la pista que va portar a investigar el cas no va sortir del Museu ni de la comunitat arqueològica, sinó del mercat d'antiguitats. També el fet que el succeït deixava en evidència que no s'havien portat a terme les catalogacions del fons ni els controls anuals que obligava la legislació catalana sobre museus. L'Associació de Museòlegs de Catalunya anunciava la presentació d'un manifest, *“Si això ha ocorregut en un dels tres museus catalans que tenen categoria de nacional, ¿en quina situació deuen estar molts museus locals i comarcals?”*.

En relació al furtivisme arqueològic, tot i quedar molt clar que en Manuel Gasca es dedicava, o s'havia dedicat, a la realització d'intervencions furtives -3.547 “fragments” decomissats- enlloc consta que ningú no es preocupés per esbrinar l'abast de les mateixes. Tot i és molt probable que haguessin prescrit com a accions sancionables, tant per via administrativa com penal, hauria estat desitjable aprofundir en el coneixement de quins havien estat els jaciments afectats i en quina mesura, així com si ho havia fet tot sol o en col·laboració d'altres persones. Tot i el temps transcorregut podia ser que alguns dels presumptament implicats encara estiguessin en actiu, evitant així nous espolis.

Operacions Zeus, Edetania i Júpiter

Durant el mes d'agost de l'any 2000, la Guàrdia Civil de València va detenir un individu al trobar-li en el cotxe dotze monedes ibèriques. Sospitant que podia formar part d'una xarxa dedicada a l'espoli de jaciments arqueològics per a la posterior venda del material obtingut, es va iniciar una investigació amb la denominació d'Operación Zeus,

D'aquesta manera el mes de setembre es va detenir a quatre persones a Picassent, procedint a comissar unes 4.000 peces que estaven venent en la Llotja de València. Entre les mateixes es destacaven 1.800 monedes ibèriques, romanes i medievals; 160 sivelles metàl·liques, 177 puntes de fletxa, 53 peces metàl·liques de varis objectes, 74 penjolls i anells, 1.000 botons i més de 500 objectes d'interès arqueològic. Els experts emmarcaven els objectes entre el segle IV aC fins el segle XVII dC. Es sospitava l'afectació de jaciments en diferents comunitats autonòmiques.

Dos dies després de publicar-se aquestes primeres informacions, la Guàrdia Civil va donar a conèixer una nova actuació emmarcada en el mateix operatiu. Es va detenir deu persones més, tot just en acabar de sopar tots plegats en un restaurant, i es recuperaren altres 3.000 peces arqueològiques.

Un any més tard, l'agost de 2001, la Guàrdia Civil informava de la detenció de dues persones acusades d'espoliar nombrosos jaciments arqueològics en la comarca valenciana de La Ribera. L'operatiu es motivava en les investigacions realitzades a partir de l'operació Zeus i es va denominar **Operación Edetania**.

Els detinguts es dedicaven a la localització i extracció incontrolada de restes que després venien a col·leccionistes privats, predominantment de la Comunitat Valenciana. Es destacava que utilitzaven detectors de metalls i feien servir un tractor per remoure la terra, recollint les peces amb sortida el mercat i destrossant les altres.

Les conseqüències de Zeus no van acabar aquí, doncs el mes de desembre de 2001 es donava a conèixer **l'Operación Júpiter**, relacionada també amb les mateixes investigacions.

En aquest nou operatiu es va detenir a una persona de 34 anys que, presumptament es dedicava a comerciar amb material arqueològic. En l'escorcoll del seu domicili a Lliria (València) es van trobar, entre d'altres, 121 puntes de fletxa de sílex, un mosaic romà i una espasa ibèrica - romana.

El mateix operatiu ve permetre identificar un col·leccionista a la localitat valenciana de Faura. Amb títol nobiliari de vescomte i alt nivell social, aquesta persona de 72 anys exhibia les peces en vitrines "*para su disfrute y el de sus amigos*".

En total es van recuperar unes 2.000 peces, entre les que hi havia –d'acord amb els investigadors- la quantitat més gran de cronologia ibèrica localitzades fins el moment en un operatiu policial.

En Ricardo Gascó, aleshores president de la Asociación Valenciana de Detectoaficionados, comentava en un xat d'Arqueohispania el 8 de novembre de 2002, que alguns dels encausats en l'Operació Zeus que ell coneixia eren "*un pequeño empresario dedicado al tema de venta e instalación de electrodomésticos y uno de sus empleados, otro pequeño empresario dedicado a las reformas de locales, un par de señores jubilados, un mecánico de maquinaria agrícola, otro empresario del que no conozco la dedicación exacta y un numismático*". "*¿Esta gente busca con detector de metales? Sí, todos ellos con excepción del numismático. ¿Qué tipo de buscadores son?... bueno, pues me han invitado a hacer alguna salida con ellos... sus hijos, mujeres, mesitas de camping, butacas.. en fin: que llegan a un sitio, instalan a la familia a pasar el día, se dan una vuelta por los campos de alrededor a ver si*

encuentran algo". Apuntava també un parell d'hipòtesis sobre el que creia havia passat:

"a.- Alguien fue sorprendido en pleno campo expoliando o detenido cuando intentaba cerrar una operación ilícita de venta de algún bien expoliado y ese "alguien" negoció la entrega de un grupo de "expoliadores" para "salirse de rositas"... y su "delación", no sabemos si de buena o mala fe, apuntó en una dirección bastante absurda: un grupo de amigos con una afición común que se juntaban a cenar todos los jueves y que eran fácilmente localizables" (...).

"b.- Alguien "puso sobre la pista" a las fuerzas de orden público tras ver "accidentalmente" en una de esas cenas un cierto número de monedas TRAJIDAS POR EL NUMISMÁTICO, PERFECTAMENTE LEGALES, DOCUMENTADAS Y JUSTIFICABLES CON LAS FACTURAS CORRESPONDIENTES, ya que algunos de los encausados también compran monedas para sus colecciones particulares y esas "operaciones" se hacen en muchos casos en sus cenas de los jueves".

Finalment el cas va ser sobresegut i tornades totes les peces als seus "propietaris". No ha estat possible conèixer el resultat dels operatius vinculats, Edetania i Júpiter, tot i ser possible que la manca de notícies indiquin un desenllaç molt similar al de Zeus.

Operación Cerro Gil

A principis del mes de desembre de l'any 2000, la Guàrdia Civil va tenir coneixement d'un intent de vendre en exvot ibèric de bronze, que representava un guerrer a cavall molt semblant al conegut "guerrer de Moixent"⁴⁰⁰. Va iniciar-se l'operatiu "Cerro Gil" establint un dispositiu de vigilància per a localitzar on era l'exvot.

Les investigacions van permetre localitzar dues vivendes a Puebla del Salvador (Cuenca), utilitzades per en Julián Cuevas Poveda, de 44 anys, resident a València i que treballava en el sector de la construcció. En els escorcolls es va trobar el cercat exvot i quasi 2.000 peces arqueològiques. Tot aquest material, entre el que també destacava un plom amb escriptura ibèrica, era del que habitualment es troba en una necròpolis. Per la denominació de l'operatiu sembla que gran part del material procedia del jaciment de Cerro Gil (Iniesta, Cuenca).

Fonts municipals de Puebla del Salvador van declarar que en el detingut, se l'acostumava a veure amb un detector de metalls. Tenia una parada en el mercat de la Llotja de València, on presumptament venia les peces arqueològiques que trobava.

⁴⁰⁰ Descobert l'any 1931 en les excavacions del jaciment La Bastida de les Alcusses (Moixent, València). Actualment en el Museu de Prehistòria de València.

Quan ja semblava tot enllestit, el cas es va reobrir davant la sospita de més persones implicades. Els indicis van conduir fins el pare Silvestre Valero Segovia, rector de la parròquia de Iniesta. El capellà era un “estudiós de l’Arqueologia”, de qui els parroquians sabien dels seus “viatges culturals” al referit jaciment de Cerro Gil.

La Guàrdia Civil va escorcollar el domicili del rector i el de la seva germana, Guadalupe Valero, així com també una nau utilitzada pel cultiu de xampinyons, propietat de la germana. Va ser entre el xampinyons on es van trobar tres urnes cineràries, dues àmfores, monedes d’època diversa, puntes de llança, fusaioles,.. . En bosses de plàstic hi havia bastants fragments d’urnes cineràries i restes d’ossos. També es van localitzar dos detectors de metalls.

Operación Sotillo

L’agost de 2001 en Valentín Romero Castillo, policia nacional jubilat i copropietari amb els seus germans dels terrenys on es troba ubicat el santuari ibèric de La Cueva de la Lobera a Castellar (Jaén), estava en tractes amb la Diputació provincial per vendre la finca. La *Asociación Amigos de los Íberos* de la localitat va tenir coneixement que en Valentín havia entrat en contacte amb un antiquari de Córdoba per vendre una important quantitat de peces arqueològiques procedents del Santuari i van denunciar-ho. La Guàrdia Civil va iniciar la denominada “Operación Sotillo” (l’indret on està el Santuari s’anomena Altos del Sotillo).

Es van escorcollar dos domicilis del presumpte espoliador, a Jaén i Castellar. En el de Jaén es van trobar 31 exvots ibèrics, 25 puntes de fletxa, 8 destrals de bronze i 27 peces més. En el de Castellar destaquen tres urnes funeràries i 312 monedes romanes i medievals. En total 454 peces.

Les investigacions, així com les informacions facilitades pels denunciants, van permetre també la detenció d’un farmacèutic de Castellar a qui es van intervenir més de tres mil peces, entre les que destacaven 34 exvots procedents del Santuari. Val a dir, que aquesta persona ja havia estat denunciada l’any 1987 per la Junta d’Andalucía. Llavors la Guàrdia Civil va trobar-li més de mil peces ibèriques.

No tot va finalitzar aquí, doncs hi ha notícia de la detenció l’octubre del mateix any 2001 de cinc nous ciutadans de Castellar investigats per activitats furtives.

No hi ha informació sobre la resolució del cas. L’any 2010 es va obrir el *Museo del Santuario Ibérico de Castellar* en el poble i l’any 2011 es va inaugurar l’adequació i musealització del jaciment.

La Guàrdia Civil va aprofitar la publicitat del cas per informar que en els darrers sis anys havien descobert 17 delictes relacionats amb el patrimoni històric, així com 266

infraccions administratives que havien comportat la detenció de 17 persones per espoli de jaciments arqueològics a la província de Jaén.

La xarxa de Deza (Pontevedra)

No em consta que les diligències policials practicades per resoldre aquest cas tinguessin la consideració d'operació, malgrat la seva importància. Tot i en principi havien d'actuar conjuntament la Policia Local de Lalín, el SEPRONA i la Policia Autònoma gallega⁴⁰¹, va ser aquesta darrera qui va conduir l'investigació. És possible, com en el cas dels Mossos, no tinguin per costum publicitar denominacions pels operatius o no els utilitzin. Sigui como sigui, considero necessari introduir la referència d'aquest cas, ateses les seves especials circumstàncies, tant pel modus operandi utilitzat com per les persones implicades⁴⁰². En raó a una millor compressió del succeït reconstruiré el fets per ordre cronològic.

En Jesús Roberto González Blanco, d'uns 40 anys, veí de Lalín i aficionat a les monedes antigues, va comentar a Manuel Montoto González que tenia intenció de netejar una finca, propietat de la seva mare, en el lloc de Palio. Coneixent que en l'indret hi havia un castro va proposar que en Manuel es fes càrrec de les tasques, quedant-se tot el que podia sortir, excepte les monedes que serien per ell.

En Manuel Montoto, d'uns 45 anys i veí de Bendoiro-Lalín, estava relacionat amb nombroses activitats furtives a Galícia, Lleó i nord de Portugal des de finals dels anys vuitanta del segle passat. La policia el considerava un "buscador de tresors" professional però mai l'havien pogut condemnar per manca de proves.

D'aquesta manera, en Manuel va contractar els serveis d'un tractorista per fresar i llaurar la finca. També va contactar amb Dionisio Lago Benavides, per repartir el botí a mitges a canvi de poder utilitzar el seu detector de metalls.

En Dionisio, d'uns 45 anys, era el caporal en cap del petit destacament de la Guàrdia Civil a Rodeiro. Estava implicat en activitats furtives a Galícia, Lleó i nord de Portugal, com en Manuel. També va ser condemnat per amenaces i intent d'atropellament d'una veïna de Rodeiro, per pescar amb xarxes en un riu (denunciat pel propi SEPRONA) i falsedat documental (càrrec del que va ser absolt l'any 2001).

⁴⁰¹ La "*Unidad de Policía Autónoma de Galicia*" és una unitat del Cos Nacional de Policia adscrit a la Comunitat Autònoma de Galícia. Orgànicament depèn del Ministeri de l'Interior estatal però funcionalment de la Xunta. No és per tant una policia autonòmica com els Mossos d'Esquadra.

⁴⁰² Les dades han estat obtingudes a partir de les articles publicats en el diari "*La Voz de Galicia*", consultables en la seva hemeroteca en xarxa.

El 3 d'octubre de l'any 2000 el tractor va fresar el jaciment en la zona més enlairada dins el recinte emmurallat. Manuel i Dionisio caminaven darrera amb el detector. El dia següent, 4 d'octubre, van repetir-ho. L'afectació, segons es va saber més tard, havia estat d'uns 1.500 metres cúbics de terreny remoguts.

Alguns veïns van ser testimonis dels fets i el 9 d'octubre el diari "La Voz de Galicia" va publicar la notícia, "*Buscadores de tesoros asaltan un castro en Lalín para robar monedas antiguas*", afegint que "*los causantes de los destrozos emplearon una excavadora y un detector de metales*". També es deia que fins el moment no s'havia formalitzat cap denúncia.

Un dia després de la publicació, la Policia Autonòmica va detenir en Jesús i va interrogar a un dels propietaris de la finca on es van produir els fets, doncs es creia estava implicat. Vint-i-quatre hores més tard era detingut en Manuel Montoto.

El 24 d'octubre van declarar davant el jutge juntament amb el guàrdia civil, a qui també relacionaven amb el cas. Pocs dies després va ser rellevat del seu càrrec (aleshores estava essent jutjat per intent d'atropellament) tot i que es reincorporaria tres mesos més tard.

L'1 de febrer de 2001 es publicava que la Policia autonòmica havia detingut a Lugo a un funcionari de la Xunta acusat d'espoliar castros a Becerreá, Láncara, i O Incio. En el seu domicili tenia quasi cinc-centes peces. La investigació es va iniciar quan el funcionari i la seva col·lecció van aparèixer en un reportatge periodístic. Col·locada en el saló tenia una espasa de més de dos mil anys –no hi més dades- que havia adquirit a uns "*expoliadores pontevedreses*" per 280.000'- pessetes (1.683'- euros). Explicava en el reportatge que els espoliadors van trobar tres espases més, molt similars a la seva, que van ser venudes a Anglaterra. La seva gran afició el va portar a comprar un detector de metalls per localitzar peces. La policia relacionava aquesta detenció amb els furtius de Palio i es començava a parlar de la "xarxa de Deza" –comarca gallega on Lalín és capital-.

Durant el mes de març de 2001 es va saber que, arran de les investigacions dutes a terme, van ser detingudes altres cinc persones relacionades amb aquesta xarxa, comissat quatre detectors i 851 peces arqueològiques.

La dona del guàrdia civil implicat, Maria Victoria Quintela, havia ingressat quasi un milió de pessetes (6.000'- euros) per dues trameses de material arqueològic espoliat. Les peces es van vendre al *Museo do Pobo Galego* de Santiago de Compostela, a través d'intermediari, i formaven part de l'exposició permanent. El director del Museu, Carlos García Martínez, s'excusa explicant que "*a razón principal para facernos coas pezas é que había posibilidades de que marcharan de Galicia, que se venderan a particulares e terminaran desaparecendo*". Deia que per la mesura de les peces era possible que haguessin utilitzat un detector, malgrat tot les adquiria per "salvar-les" i no es

perdessin. Ara, quan es van relacionar amb possibles espolis a Galicia, no va tornar a comprar més. En l'actualitat, segueix en el seu càrrec de director i no consta cap denúncia ni expedient per la seva implicació en aquest cas.

L'intermediari no va poder declarar, doncs havia mort.

El mes de maig de 2005, el Jutjat Penal número 1 de Pontevedra va imposar una Sentència d'un any i mig de presó, indemnització de 180.315'- euros per desperfectes al jaciment i multes per delicte de danys en el patrimoni històric en concurs amb una falta de furt a Jesús Roberto González, Manuel Montoto i Dionisio Lago. El tractorista va ser absolt.

La valoració de 180.315'- euros era el que s'havia estimat com el cost de l'excavació "*en condiciones aptas para obtener una información en condiciones*", segons la Sentència. Havien de pagar-ho de forma solidaria a la Xunta.

En relació a les multes, a Dionisio Lago li va correspondre 5.760'- euros -16 mesos a raó de 12'- euros diaris-, a satisfer en 16 mensualitats de 360'- euros cada una pel delicte de danys i 540'- euros per la falta de furt. Per en Jesús R. González i Manuel Montoto, 2.880'- euros pel delicte de danys i 270'- euros per la falta de furt.

La determinació de la falta de furt i no delicte venia donada per la valoració feta pels pèrits del material trobat durant l'activitat furtiva. Només van trobar dues monedes "isabelines", que es van valorar en 12'- euros i un molí de ma romà, trencat en tres fragments, que van deixar en el lloc. En no superar els 400'- euros no es podia considerar delicte.

En Jesús R. González va recórrer la Sentència. Argumentava desconèixer la pretensió d'en Manuel i Dionisio de cercar monedes i material arqueològic en el castro. Va ser la seva mare, com a propietària de la finca (una de les finalment afectades), que va donar el permís "*para limpiarla u ararla al igual que se había hecho muchos años con el fin de plantar árboles*".

L'octubre de 2005 l'Audiència Provincial de Pontevedra va confirmar la Sentència de primera instància quant a penes de presó i multes, però va deixar pendent d'execució la indemnització per danys en el jaciment. En conseqüència s'havia de revisar la quantitat, fixada inicialment en 180.315'- euros.

Aquest mateix mes d'octubre de 2005 es va saber que el caporal Dionisio Lago havia estat destinat a la Comandància de Soria. Tot i els seus múltiples problemes amb la justícia seguia en actiu.

No he trobat cap referència a les altres cinc persones que també havien estat detingudes per la seva vinculació a la "xarxa de Deza"; ignorem si finalment es van desestimar els càrrecs o van seguir per altre via (administrativa o penal).

Operación Tambora

Tambora va ser el primer gran operatiu a nivell estatal.

Es va iniciar l'estiu de l'any 2001 quan la Guàrdia Civil es va assabentar d'activitats irregulars a Écija (Sevilla) per part d'una persona que col·leccionava peces arqueològiques. Les investigacions es van centrar en el cortijo de *Isla Redonda la Mayor* (conegut també com *La Tambora* –amb el que es va denominar l'operatiu-) i la hisenda de *San Francisco* (denominada també *La Vieja*), ubicats entre els termes de Écija i Herrera a Sevilla. Ambdues finques eren propietat de l'enginyer de camins madrileny Ricardo Marsal Monzón, de 75 anys.

Una primera fase de l'operació va donar a conèixer el febrer de 2002 el resultat de l'escorcoll de les finques, on a més de milers de peces es va trobar un taller de restauració i un estudi fotogràfic per catalogar les peces. El juliol del mateix any va donar-se per tancat l'operatiu amb 102 persones investigades i la recuperació de unes 200.000 peces. Es deia que els jaciments afectats eren més de cinc-cents i corresponien a Andalusia, Extremadura, Castilla-La Mancha, Murcia i Aragó.

Durant uns quants mesos el SEPRONA de la Guàrdia Civil havia estat vigilant les entrades i sortides de persones a les finques esmentades, advertint la presència de cotxes que tenien "fitxats" per ser de persones implicades en espolis. Així es van identificar fins a 142 furtius.

Fig.25: "Operación Tambora": escorcolls.

La col·lecció es presentava en vitrines. Per restaurar-les utilitzaven cola convencional amb el que es malmetien. Gairebé totes les peces estaven identificades amb data d'adquisició i lloc de procedència amb un planell del mateix. Aquesta informació

acostumava a ser enganxada a les peces amb cinta adhesiva, el que era molt perjudicial en alguns casos (despreniment de pintura,...). Malgrat tot, va facilitar conèixer l'afectació de fins a 582 jaciments.

Van ser necessaris cinc camions, cinc furgonetes i un camió grua per traslladar la col·lecció des de les finques (106.816 peces) i el domicili d'en Marsal a Madrid (1.046 peces) fins la Isla de la Cartuja a Sevilla, on hi ha la seu del *Instituto del Patrimonio Histórico de Andalucía* (IPHA). Des de *La Tambora* es van fer sis desplaçaments. La grua es va necessitar en el darrer dels trasllats per moure les peces de gran mesura.

L'inventaria del material va permetre determinar que les primeres adquisicions eren dels anys setanta i les darreres de 1999. En Marsal, conegut com *El Boina* entre els furtius, va començar adquirint monedes i objectes metàl·lics (es pot deduir l'utilització de detectors per aconseguir-ho). En els anys vuitanta i noranta hi va haver-hi un increment considerable en les adquisicions, tant en quantitat com en qualitat. Consistien especialment en conjunts tancats i aixovars funeraris⁴⁰³.

Les peces (108.670, segons els darrers inventaris publicats) es van classificar en 2.864 lots amb els que es poden presentar des de diferents criteris. Geogràficament, 2.606 procedien d'Andalucía (la província més afectada era Sevilla seguida de Córdoba i Jaén i, molt menys, les de Málaga, Cádiz, Granada, Huelva i Almería), 87 d'Extremadura, 11 de Castilla-La Mancha i 1 d'Aragó (jaciment íber-romà del Cerro de la Ronda a Utrillas, Teruel). Queden 154 lots dels que no es coneix l'origen (en 133 dels mateixos ni tan sols el topònim)⁴⁰⁴.

Es podien relacionar amb contextos funeraris 662 dels lots. Una divisió temàtica discriminava 246 de numismàtica, 46 de ceràmiques (dels que 38 eren d'àmfores), 44 elements arquitectònics, 39 escultòrics, 16 amb epigrafies i 9 d'esteles, entre d'altres.

Per períodes històrics, el 54% de les peces són d'època romana i el 13% protohistòriques. Els percentatges són bastant inferiors per la prehistòria (3%), així com pels períodes tardo-romà (3%), medieval (2%), modern (1%) i contemporani (6%). El 18% restant consten com indeterminades⁴⁰⁵.

La col·lecció Marsal era força coneguda, i existien articles i tesis doctorals que havien referit el seu contingut. En Ricardo Marsal havia estat tractant amb la Junta d'Andalucía la cessió de tota la seva col·lecció. L'any 1998 les negociacions es van

⁴⁰³ Existeixen lots datats l'any 1977 (al menys 7 d'ells) i els lots més moderns (un total de 12) són de 1999. La "col·lecció" es va conformar en un període de 23 anys. És a partir de 1982 (amb 22 lots) quan creix exponencialment, arribant a ser la dècada entre 1983 i 1993 la de més ingressos (en la que destaquen els anys 1986 i 1988). A partir de 1993 (166 lots) es produeix una progressiva decaiguda (56 lots l'any 1994) fins l'any 1999. OJEDA, R (2014), pàgs.23-24.

⁴⁰⁴ OJEDA, R (2014), pàgs.22-23.

⁴⁰⁵ OJEDA, R (2014), pàg.24.

trencar davant les reticències de l'administració autonòmica a fer-se càrrec de la col·lecció argumentant el condicionant jurídic derivat de l'il·legalitat en la receptació de béns procedents d'espòli. Llavors el col·leccionista iniciar converses amb el Museu Arqueològic Nacional a Madrid. No falta qui opina que l'origen d'aquest cas tingui relació amb la intenció d'evitar que la col·lecció acabés fóra d'Andalusia.

Sigui com sigui, l'abril de l'any 2005 la Junta va acabar legalitzant la col·lecció en acceptar la donació de la totalitat del seu contingut, inclosos els documents que guardaven relació amb el que a partir d'aleshores era el *Fondo Arqueológico Ricardo Marsal Monzón* (en anagrama, FARMM). La Junta es va quedar totes les peces, excepte les adquirides en subhastes públiques que les va tornar a Marsal, a canvi d'abandonar l'incoada via judicial. L'acord també anava condicionat a un agraïment exprés per part de la Junta, que va fer en el comunicat en que donava a conèixer la cessió: *"ha de agradecerse su gesto por su contribución al enriquecimiento del Patrimonio Histórico andaluz"*.

Polèmica decisió, sens dubte, la de prioritzar la col·lecció deixant perdre la possibilitat d'una sanció exemplar. Molts dels furtius que van desfilat davant els agents que vigilaven els accessos a les finques van protagonitzar molts dels operatius posteriors. Caldria preguntar-se si no s'hauria recuperat més patrimoni aturant les activitats de tots ells que acceptant les condicions d'en Marsal a canvi de la seva descontextualitzada i ja molt estudiada col·lecció.

Operación Accis

L'abril de l'any 2002 es va donar a conèixer l'"Operación Accis".

Les investigacions van durar quatre anys. Es van iniciar l'any 1998 al tenir coneixement la Guàrdia Civil que varies persones es dedicaven a l'espòli sistemàtic de jaciments arqueològics. Finalment es centraren en quatre persones, veïnes de les localitats de Guadix i Purullena a Granada.

Els jaciments afectats corresponien a la comarca granadina de Guadix i tenien una àmplia cronologia, des del paleolític (esmenten el jaciment de "Las Angosturas" a Gor, Granada) fins l'època medieval (Castillo de Peña Cabrera a Diezma, Granada). Entre les aproximadament tres mil peces comissades destaquen les de la cultura argàrica (entre d'altres el jaciment Cuesta el Negro a Purullena, Granada). És destacable que en alguns dels lots de peces recuperats hi havia anotat el jaciment de procedència.

Els furtius eren relativament grans, 58 i 56 anys tenien el dos encausats de Guadix, pel que és habitual. En els escorcolls es va trobar un detector de metalls.

Operación Coja

Per primera vegada es desarticula una xarxa perfectament estructurada.

Tenint coneixement la Guàrdia Civil de les activitats d'un grup d'espoliadors en jaciments de Jaén i Córdoba es va iniciar l'operatiu "Coja". Es va identificar i detenir a quatre persones, homes entre 22 i 45 anys, recuperant unes 5.000 peces.

Entre el material comissat destaquen alguns conjunts funeraris (sense precisar la cronologia) així com mapes topogràfics amb indicacions dels jaciments arqueològics.

La xarxa estava perfectament estructurada, i cada un dels seus components tenia les funcions molt determinades. Uns aconseguien informació, altres espoliaven i uns darrers venien les peces.

Els que obtenien informació eren grans coneixedors del terreny i tenien accés a informació sobre la ubicació, confirmada o probable, dels jaciments.

Els segons, amb la informació facilitada, realitzaven prospeccions per localitzar els jaciments i els espoliaven de forma sistemàtica.

Els darrers es dedicaven a la venda del material obtingut. D'acord amb les seves pròpies declaracions l'immensa majoria anava a parar al mercat d'art de Nova York, als Estats Units d'Amèrica.

Emparaven la tinença de les peces amb uns rebuts emesos per un museu local, del que no es van facilitar dades.

En les investigacions es va constatar que havien arribat a col·locar falsificacions, com a peces autèntiques, en el mercat negre.

Sense cap més notícia sobre aquest operatiu, tot dona a entendre que finalment va ser desestimat.

Operación Silo

L'operatiu va començar en tenir coneixement la Guàrdia Civil que un individu emmagatzemava en els seu domicili a Burgos, una gran quantitat d'objectes arqueològics presumptament procedents d'espoli.

Es va detenir a aquesta persona, de 61 anys, i a la seva companya, 37 anys, com a presumptes autors de delictes contra el Patrimoni Històric, de resistència i

desobediència a l'autoritat. No és gens habitual la implicació de dones en aquest tipus de delictes ni que ofereixin resistència⁴⁰⁶.

En els escorcolls es van trobar més de 4.000 peces i un detector de metalls.

Entre la documentació comissada hi havia diverses relacions on el detingut especificava les peces i el lloc de procedència. Així es va poder saber que procedien d'uns 117 jaciments ubicats sobre tot a la província de Burgos, però també a les de León, Soria, Palencia, La Rioja, Cuenca, Córdoba, Huelva, Málaga i Sevilla.

Fig.26: "Operació Silo": peces siglades pel furtiu.

⁴⁰⁶ Segons consta en el segon Antecedent de Fets de la Sentència núm.107/2004 de 25 de juny de 2004 de l'Audiència Provincial de Burgos : "El día 11 de septiembre de 2002, cuando se personaron en el domicilio del acusado ya reseñado, Víctor, los miembros de la Guardia Civil comisionados para la práctica de la diligencia de entrada y registro, estando presente la Secretario del Juzgado de Instrucción núm. 4 de esta localidad, fueron recibidos por el acusado con insultos, a pesar de haberse identificado y de haber mostrado la orden judicial que les autorizaba a la práctica de la diligencia. Dirigiéndose a la Secretario citada, cuando ésta trataba de notificarle la resolución, le dijo "secretariucha, que estás ahí porque no puedes llegar a más" y a los funcionarios "sois unos socialistas de mierda y os manda un juez de mierda" sin dejarle notificar la resolución debido a los gritos y a los insultos, impidiéndoles pasar. Una vez les franqueó la puerta, siguió con su actitud insultante e imprecadora, diciendo "soy coronel cojo un 38 y os mato a todos" moviéndose de un lado a otro de la casa obstaculizando el movimiento de los funcionarios por el interior de la vivienda, llegando a coger un tambor golpeándolo para interferir en la actuación los agentes, razón por la cual fueron requeridos refuerzos que procedieron a la detención del acusado y de su compañera, la también acusada, María Inés, nacida el 9 de noviembre de 1965, sin antecedentes penales, que se hallaba presente durante la diligencia y que se movía allí donde iba el acusado y de habitación en habitación."

Destaquen diverses peces procedents dels jaciments paleolítics d'Atapuerca. En l'exposició d'objectes relacionats amb aquest operatiu que va preparar la Guàrdia Civil per donar a conèixer els resultats de les investigacions a la premsa, es veu una destal siglada, "PR/ATAPUERCA/IBEAS/BU.1979". D'acord amb les diligències policials, un número important de les peces intervingudes estaven siglades a mà per l'encausat consignant data i lloc de procedència.

Algunes de les peces procedien de l'intercanvi amb altres "col·leccionistes" de Xina, Tailàndia, Marroc, Estats Units, Mèxic i França.

Operación César

No hi ha molta informació sobre aquest operatiu. La Guàrdia Civil va detenir a un individu de 35 anys, intervenint en el seu domicili a Palència restes arqueològiques de procedència indeterminada.

Entre les peces hi ha havia una cràtera grega de figures roges (segles IV –V aC), un casc romà i una espasa de bronze que es va datar entre els segles IX – VIII aC. També s'hi van trobar "útils" presumptament fets servir per a la "*recerca, localització, neteja i examen de les peces arqueològiques*" dins un tot terreny de la seva propietat.

Es suposava que la majoria dels objectes havien estat adquirits en el mercat negre tot i que també n'hi havia d'altres més petits que podien procedir de remocions furtives realitzades per ell mateix.

Operación Pozo Moro

L'operativa es va iniciar el setembre de 2003, en saber que varies persones d'Albacete es dedicaven a l'espoli de jaciments arqueològics.

Una vegada identificades dues persones que podien estar-hi implicades, es van establir dispositius de vigilància i control per detectar els llocs d'espoli i d'emmagatzematge de les peces.

Els sospitosos eren dos veïns de Pozo Cañada (Albacete), on regentaven una benzinera. Es va informar que un d'ells era arqueòleg, dada que no ha estat possible de confirmar.

Finalment es van procedir a la detenció i a l'escorcoll dels seus domicilis a Pozo Cañada i Albacete, així como a la benzinera i a una casa deshabitada. En total es van intervenir més de 5.000 peces.

Només en el soterrani d'un dels domicilis es va trobar un veritable "museu" particular amb més de 2.000 peces. Destacaven desenes d'urnes funeràries –algunes encara amb restes d'ossos en els seu interior-, cascos metàl·lics, monedes, així como notables col·leccions precolombines i paleontològiques.

Segons documentació comissada, la majoria de les peces procedien de jaciments – alguns eren necròpolis- de les províncies d'Albacete, Alacant, València i Madrid.

D'acord va informar el sergent Pastor, portaveu de la UCO, *"ellos saben perfectamente donde están los yacimientos, llegando a utilizar detectores de metales y unas baras con las que pican en la tierra"*.

En diligències prèvies, seguides pel Jutjat d'Instrucció núm.5 d'Albacete, es va concloure la prescripció dels fets, el sobreseïment de la responsabilitat penal i l'ordre de tornar tots els objectes i peces arqueològiques intervingudes als denunciats. Més tard l'Audiència d'Albacete va dictar Interlocutòria, amb caràcter ferm i inapel·lable, donant la raó a la Junta i frenant la devolució. El material va quedar dipositat a les dependències del Museu d'Albacete fins a la resolució dels expedients administratius.

Operación Cabildo

El diumenge 30 de novembre de 2003, la Guàrdia Civil i la Policia Local de Sevilla van portar a terme una inspecció a la Plaça del Cabildo de l'esmentada capital.

Cada diumenge el matí es celebra en aquesta plaça un mercadet fonamentalment filatèlic i numismàtic, com el que es celebra a la Plaça Reial de Barcelona i a tantes altres ciutats, però en el que també es comerciava amb material arqueològic procedent de l'espoli. Després de diverses denúncies es va decidir actuar sota la denominació d'Operación Cabildo.

En fase d'investigació prèvia a la intervenció, on es corroboren les dades de les denúncies i es prepara l'actuació, la Guàrdia Civil va detectar la presència a la Plaça de tres persones amb antecedents a la tractada Operación Tambora.

Diumenge al matí es va muntar l'operatiu a l'entorn de la Plaça, tancant-se els accessos i carrers adjacents. Es van inspeccionar 27 llocs de venda, i es va trobar material arqueològic en 18 d'ells. Així mateix es van identificar més de 40 persones i inspeccionar uns 10 vehicles. Divuit persones van ser posades a disposició judicial.

Es van recuperar 3.564 peces, entre les que destacava un important lot numismàtic de 2.180 monedes. També es van detectar peces falses.

Es va verificar que algunes de les vendes es feien en les pròpies "parades", però d'altres es realitzaven en els carrers immediats. Els venedors ensenyaven una mena de

catàlegs artesanals (amb dibuixos i fotografies) i quan s'arribava a un acord es desplaçaven fins on eren les peces.

Operación Toro

D'acord amb la Nota de Premsa de la Guàrdia Civil, emesa el 22 de març de 2004, l'operatiu es va iniciar quan es va tenir coneixement que en un celler de la localitat d'Aguilar de la Frontera, Córdoba, podia haver-hi una important col·lecció privada procedent d'espolis portats a terme en diversos jaciments arqueològics de la província de Córdoba i limítrofes.

Així es va "descobrir" un museu dedicat al vi en el celler, del que es van recuperar més de 5.000 peces arqueològiques, entre les que es destacava un fragment de mosaic romà, un bust del déu Bacus i una tomba romana amb fins i tot l'esquelet. El propietari tenia les peces organitzades en diverses sales i disposades en prestatgeries i vitrines seguint un ordre cronològic des de la prehistòria fins època islàmica i posteriors. Les peces tenien una fitxa on s'explicava la seva història i època, però sense cap indicació sobre la seva procedència.

Fig.27: "Operación Toro": Museo de les "Bodegas Toro Alabalá".

En una sala es va trobar una taula de restauració en la que es feien servir "efectes rudimentaris" i productes "no convenients".

Un parell de dies després, Antonio Sánchez Romero, a punt de fer 69 anys i propietari de les “*Bodegas Toro Albalá*”, es mostrà sorprès per la contundent actuació policial. Va explicar que al celler hi havia peces des de 1844 i quasi totes havien estat heretades o regalades. El “museu” estava obert al públic des de feia 20 o 25 anys i no era cap secret. En el pati del local, ben visible, hi havia un rètol amb una fletxa que indicava “Museo” i havia estat inclòs en la pàgina web del Patronat de Turisme de Córdoba.

Es més, “el museo era conocido por todos; han venido todos los jueces que han pasado por Aguilar de la Frontera. La Guardia Civil ha celebrado muchas veces la fiesta de su patrona el 12 de octubre y los colegios hacen visitas”

Segons l’Antonio, feia dos anys havia iniciat gestions per regularitzar el “museu” i formar part de la xarxa de museus andalusos. La primera sol·licitud, segellada per la Junta el 10 d’abril de 2002, no havia rebut resposta i dos mesos més tard va insistir. Segons la Junta es va respondre adreçant el Decret que regula els museus en la comunitat autònoma, sense constar-li cap expedient incoat ni que es proposés un projecte, com obliga l’esmentat Decret.

L’alcalde d’Aguilar el qualificava de “*ciudadano ejemplar*” i el Consistori en ple va emetre un “*bando*” donant-li suport. Els veïns van constituir la *Plataforma Toro* que el 4 d’abril de 2004 va concentrar més un miler de persones en el pati del celler per donar-hi suport.

El mes de juliol de 2004 el Jutjat d’Instrucció d’Aguilar va dictar Interlocutòria de sobreseïment provisional i arxiu. Segons el mateix, “*no aparece debidamente justificada la perpetración del delito que ha dado motivo a la formación de la causa*”. Ordenava el “*desprecinto de las estancias de las bodegas Toro Albalá donde se encuentra la colección de objetos y piezas arqueológicas*” i la devolució “*de todos cuantos objetos hubieren sido retirados en el curso de la investigación*”. No es va presentar cap recurs.

No es coneix on va originar-se la denúncia. La Guàrdia Civil va insistir en que va comptar amb l’assessorament del Departament de Cultura de la Junta durant les investigacions.

El cert és que tot el procés recorda molt la ja comentada “Operación Tambora”, donant la lamentable impressió d’una actuació orquestrada per l’administració per facilitar el procés de “regularització”.

Una vegada resolta la situació, Antonio Sánchez va manifestar que incorporaria a la col·lecció “*las casi 200 piezas que hemos adquirido durante estos tres meses*”.

Operación Ánfora

El 26 de juny de 2004 es va donar a conèixer una operació conjunta de la Guàrdia Civil i el Cos Nacional de Policia que s'havia desenvolupat a la Comunitat Valenciana.

L'operació denominada Ánfora va començar quan les autoritats van saber que una persona de Benifaió (València) podria estar col·leccionant material arqueològic procedent d'espoli.

Les primeres investigacions van descobrir l'existència d'un grup de persones que s'havia dedicat a espoliar jaciments arqueològics en jaciments de la comunitat autònoma de Castilla-La Mancha i disposaven d'una important col·lecció d'objectes arqueològics amagats en els seu domicilis.

Quan es procedir a l'entrada i escorcoll d'un xalet, propietat d'un dels sospitosos, es va comprovar que tenia el jardí decorat amb columnes, molins romans i varies escultures. En un hivernacle es va localitzar l'entrada a un amagatall soterrani, autèntic "zulo", on hi havia una important col·lecció arqueològica distribuïda en lletges.

També es van practicar escorcolls en una empresa de Benifaió i en dos domicilis de Real de Montroi, propietat de les persones que havien venut al col·leccionista part del material intervingut. Es van trobar detectors de metalls i planells de jaciments arqueològics.

Es van intervenir més de 3.500 peces arqueològiques, entre les que destaquen un aixovar romà d'or, tres falcates ibèriques, urnes funeraris amb restes incinerats i 850 monedes.

Sis persones van ser detingudes per delictes contra el Patrimoni Històric, blanqueig de capitals i contra l'Hisenda Pública.

Operacions "Lirio" i "Vivo"

L'abril de 2005, el Cos Nacional de Policia va donar a conèixer el resultat d'una macro operació, denominada **Lirio**, en la que havien desarticulat una xarxa que es dedicava a introduir en el mercat d'art tot tipus de béns culturals falsificats, motivant gran quantitat de fraus.

Ens interessa perquè a més de les falsificacions, també traficaven en material arqueològic que directament espoliaven dels jaciments.

L'operatiu va durar força, doncs es tractava d'una xarxa amb estructura inestable que funcionava utilitzant contactes esporàdics d'aparença legal. Es va tardar molt de temps

en establir les connexions i diferents implicacions entre furtius, intermediaris, venedors i falsificadors.

Finalment es va detenir a 16 persones, després de fer 20 escorcolls, i recuperar 10.358 objectes, entre autèntics i falsificats. A més de 7.442 peces arqueològiques i 2.391 monedes, hi havia 56 pintures (atribuïdes a Sorolla, Anglada Camarasa,..). També es van trobar dos detectors de metalls, 467 útils per falsificar (motlles, cunyes,..) i nombrosos recipients amb productes per envellir i facilitar la fabricació de peces falses.

Geogràficament es van implicar sis comunitats autònomes, València, Andalusia, Madrid, Castella-La Manxa, País Basc i Catalunya. A Catalunya es va detenir una persona a Igualada i es van executar dos escorcolls. No he pogut obtenir més informació i desconec el tipus d'implicació dins la xarxa.

El més destacable de l'operatiu és que entre els detinguts, hi havia un agent de la Guàrdia Civil. En els escorcolls realitzats en el seu domicili de Las Rozas (Madrid), a cases de familiars a Molina de Aragón (Guadalajara) i fins i tot en la caserna on era destinat a Uceda (Guadalajara) es van trobar peces arqueològiques, monedes i documentació. Segons la Guàrdia Civil, feia poc temps havien iniciat una investigació interna però *“no se pudo culminar con éxito y se tuvo que dejar”*.

La mateixa Policia Nacional va culminar el mes de juny de 2006 l'operació **“Vivo”**, de característiques molt similars a Lirio, pel que les tracto conjuntament.

La xarxa tampoc no integrava un grup estructurat. Els contactes no es produïen de forma habitual ni jerarquitzada, sinó quan hi havia un potencial comprador o precisaven nova mercaderia. Els negocis es feien en mercadets, xarxes informàtiques, oferint a clients coneguts, intercanviant peces o venent directament a comissió.

Es va saldar detenint a vint-i-quatre persones, després de vint-i-cinc escorcolls. Es van recuperar 4.126 peces, de les que 1.123 eren arqueològiques. També es van intervenir sis detectors de metalls, tres pistoles, una escopeta i una pistola de fogueix.

Es va actuar en les comunitats autonòmiques de Madrid, Andalusia, Extremadura, Aragó i Catalunya. Els catalans implicats eren de Barcelona i Girona, sense disposar de major informació.

Destaca el detingut de Badajoz, propietari d'una tenda d'antiguitats que tenia antecedents per lesions i robatori amb força. Es va escorcollar el domicili, la tenda i un magatzem, i es van trobar 38 peces. Algunes eren de gran mida (hi havia fragments de columnes, capitells, una pica baptismal,..).

Com en el primer operatiu, també tractaven amb falsificacions sobre les que proporcionaven peritatges falsos elaborats per ells mateixos. En els escorcolls es van trobar productes i estris per a la modificació i envelliment de les peces.

Operacions Morteruelo i Castalia⁴⁰⁷

Les investigacions van iniciar-se durant el mes de març de 2005 en tenir coneixement que una Numismàtica, de Cuenca, es dedicava presumptament a l'adquisició i posterior comercialització de materials procedents del furtivisme arqueològic. La Guàrdia Civil va poder determinar que gran part del material, que posteriorment es comercialitzava a la Numismàtica, s'adquiria directament als furtius en un bar regentat per un copropietari del negoci numismàtic.

Les corresponents esperes, vigilàncies i seguiments van poder saldar-se finalment, en el marc de l'anomenada Operació "**Morteruelo**", amb 11 escorcolls domiciliaris, la detenció de tres persones i altres quatre investigades. Així mateix, es van intervenir més de 5000 objectes, detectors de metalls i documentació diversa entre la que cal destacar cartografia assenyalant jaciments arqueològics.

Fig.28: "Operación Morteruelo"

Quasi de forma simultània, en les províncies de Castelló, València i Teruel va portar-se a terme l'Operació "**Castalia**". Com en el cas anterior, les investigacions es centraren en una Numismàtica, aquesta vegada a la Vall d'Uixó (Castelló). Les diligències fructificaren en nou registres domiciliaris, la detenció de tres persones, la investigació d'altres tres i la recuperació d'uns 15.000 objectes.

⁴⁰⁷ ALAY, JC (2006).

En el transcurs de la investigació, també es va determinar que algun dels investigats es dedicava a la falsificació de peces arqueològiques, per després vendre-les com autèntiques.

Operación Tertis⁴⁰⁸

El 7 de febrer de 2007 el Ministeri de l'Interior va fer públics els primers resultats de la qualificada com *“la major operació contra xarxes d'espoli arqueològic a nivell mundial”*. L'espectacular anunci no va gaudir de molta difusió al coincidir amb la inesperada mort d'una familiar de la reialesa espanyola, que acaparar l'atenció dels medis de comunicació⁴⁰⁹.

En la recerca dels orígens d'aquesta “operació”, hem de remuntar-nos fins l'agost de 2004, quan el vaixell Louisa, d'uns 50 metres d'eslora, iniciava el seu itinerari espoliador per la badia de Cádiz. Sota pavelló de l'illa caribenya de Granada, tripulació hongaresa i propietat d'una companyia britànica de Glasgow, pertanyia en realitat al milionari texà John Foster (*Save Maritime Scientific Research, INC*). El vell vaixell, construït l'any 1962, havia estat adaptat per a la “recerca de tresors”. En el seu costat d'estribord, va condicionar-se una gran obertura per permetre un fàcil accés des dels vaixells més petits que utilitzaven els submarinistes. La seva bodega va transformar-se en un taller de submarinisme amb equipament de “darrera generació”. També es va fer pertret dels més sofisticats instruments, entre els que destacaven un robot de filmació submarina valorat en 600.000'- euros, vuit detectors de metalls subaquàtics i dues sondes d'escaneig del fons marí.

Les sospitoses activitats del vaixell motivaren les primeres denúncies, sense que s'advertís cap iniciativa des de l'Administració. No va ser fins el febrer de 2006, quan el Louisa ja portava actuant any i mig, que la Guàrdia Civil donar a conèixer els resultats de l'anomenada “Operación Bahía”. Es va detenir tres persones (dos tripulants i la filla d'en John Foster) i requisar dos vaixells, el Louisa i el Geminis 3 –preparat amb mànegues per remoure els fons marí-. Es localitzaren una important quantitat de bales de canó, àncores de pedra i ceràmica. Va sorprendre la troballa de cinc fusells d'assalt M-16, dels que la tripulació explicà servien per defensar-se dels “buscadors de tresors”.

Tres mesos més tard, maig de 2006, es donaven els resultats de l'anomenada “Operación Bahía II”. Si l'objectiu de la primera fase va ser la immobilització dels vaixells, el de la segona era desmantellar la xarxa d'espoliadors. Hi va haver detinguts a

⁴⁰⁸ ALAY, JC (2007) i (2010).

⁴⁰⁹ El mateix dia es va trobar morta en el seu domicili a Erika Ortíz, germana de la llavors Princesa d'Astúries, Leticia. Tot apuntava a que s'havia suïcidat.

Sevilla, Madrid, Algeciras i Ciudad Real a més d'un imputat a Cabo de Palos (Murcia). Entre totes aquestes detencions ens interessa destacar la de l'historiador italià Claudio Bonifacio, afincat en el sevillà barri de Triana. Feia més de vint anys que aquest personatge era un habitual de l'Arxiu d'Índies, cercant informació que després podia vendre⁴¹⁰. Els seus clients eren sobre tot nord-americans a qui la seva legislació es molt més permissiva alhora de "cercar tresors" (per les seves costes). No sobta la implicació d'un historiador en xarxes d'espoli. Recordem els antecedents d'imputacions "descontextualitzades", com les del rector de la parròquia de Iniesta a Cuenca (Operación Cerro Gil, febrer de 2001), la del policia nacional jubilat de Castellar (Operación Sotillo, agost de 2001) o la del arqueòleg d'Albacete (Operación Pozo Moro, novembre de 2003). L'excepcionalitat en el cas que ens ocupa és la troballa en el registre del domicili d'en Claudio d'un important arxiu de furtius (no només submarins), intermediaris i col·leccionistes -dels que no els hi preocupa la procedència del material-. L'anàlisi d'aquesta documentació és la que va permetre, quasi un any més tard, l'Operación Tertis.

Fig.29: "Operación Tertis".

La majoria dels furtius implicats havien estat actuant en l'àrea del riu Guadalquivir, i d'aquí la denominació Tertis, el suposat nom indígena de Tartessos (recordem que

⁴¹⁰ Des de 1981, Claudio Bonifacio es dedicava professionalment a l'estudi dels naufragis. Primer en els arxius de Portugal i des de 1985 en l'Arxiu d'Índies a Sevilla i altres d'Espanya i Amèrica. Ell mateix es defineix com a "naufrólogo". A partir de les imputacions judicials a diversificat les seves activitats. BONIFACIO, C (2007).

l'any 1999 ja va haver-hi una Operación Tartessos i no és possible reiterar les denominacions). En aquest operatiu van participar més de 200 agents de la Guàrdia Civil, es van fer 68 registres domiciliaris i detingut a 52 persones. Entre els detinguts hi havia 30 furtius, 13 intermediaris (numismàtics i antiquaris) i 9 col·leccionistes. La intervenció de més de 300.000 objectes arqueològics la van convertir en l'operació més important fins el moment, superant a l'Operación Tambora (febrer de 2002, 200.000 peces recuperades, tot i que amb 102 persones imputades). Eren tantes les peces localitzades en alguns dels domicilis que, davant la impossibilitat de traslladar-les, els van precintar. En la roda de premsa del 7 de febrer, tot el material mostrat procedia d'un únic domicili sevillà. Hi havia implicats a Sevilla, Huelva, Cádiz, Granada, Jaén, Córdoba, Madrid, Barcelona i Benavente (Zamora).

Destaquem que molts dels furtius van resultat estar aturats o en baixa laboral, amb el que l'activitat espoliadora era la seva principal ocupació. Per operar amb més impunitat, sovint actuaven de nit i a alguns jaciments, especialment prolífics, s'hi dedicaven varis dies seguits. Les primeres vendes es feien en l'interior de vehicles pels volts de la sevillana Plaça del Cabildo (recordem que el desembre de 2003 ja va haver-hi l'Operación Cabildo, que va recuperar 3.500 peces).

Entre el col·leccionistes investigats destaca el cas d'un metge cordovès, reconegut afeccionat a l'Arqueologia, que havia participat en ponències i debats sobre patrimoni històric junt als principals experts de la ciutat. Segons determinats medis de comunicació (val a dir que no precisament partidaris del govern de l'Estat del moment), era metge habitual i amic personal de la Ministra de Cultura Carmen Calvo. Malgrat servir també el domicili on es van trobar les peces exposades com a consulta professional, la Dra. Calvo –Consellera de Cultura de la Junta de Andalusia abans que Ministressa- va considerar el tema com "anecdòtic". Ens recorda el cas de l'Operación Toro (març de 2004), quan va intervenir-se una important col·lecció (5.000 peces) públicament exposada en la Bodega Toro de Albalá, on la pròpia Guàrdia Civil hi acostumava a organitzar-hi celebracions.

El mes de novembre de 2009 es va informar del sobreseïment provisional i arxiu de la causa, en primera instància, per a tots els encausats.

Tot i fonamentar-se l'operatiu en la documentació localitzada arran de l'Operación Bahía II, formalment l'Operación Tertis va iniciar-se arrel d'una denúncia per espoli del jaciment protohistòric de Montemolín (datat entre el segles IX a III aC) a Marchena (Sevilla). Així l'octubre de 2006 el Jutjat de Primera Instància i Instrucció núm.2 de Marchena va incoar el cas i, poc després de donar-se públicament a conèixer, va començar la presa de declaracions el 20 de febrer de 2007.

A les portes del jutjat alguns dels investigats van opinar davant la premsa insistint en que no formaven part de cap xarxa d'espoli, sinó que només eren "*domingueros*"

afeccionats "*al coleccionismo de metales*". Els seus advocats qualificaven l'actuació policial de "*absolutamente desproporcionada*" (fins a nou policies havien entrat armats en un dels domicilis per detenir a una sola persona que ni tenia antecedents) i destacaven greus defectes formals en el procediment (citacions verbals i no per escrit, indefensió per secret de sumari, no lliurament de la còpia de les declaracions,..). Igualment va comentar-se si el "desmesurat" operatiu no responia a una maniobra de la llavors recent nomenada Ministressa de Cultura, Carmen Calvo, amb la pretensió de destacar políticament.

Malgrat tot, les diligències judicials van seguir i transcorreguts sis mesos sense pràcticament cap nova instrucció, l'11 d'octubre de 2007 el jutge decidí el sobreseïment de la causa per deu dels encausats. Tothom semblava d'acord amb aquesta decisió a la que ningú no va presentar recurs.

Quasi any i mig més tard, el 24 de febrer de 2009, una segona resolució judicial exculpava a 31 encausats més. Davant el seu contingut, és la pròpia Fiscalia qui sol·licita el sobreseïment provisional de les diligències sobre els darrers 11 encausats, doncs entén que els raonaments exposats els hi són anàlegs i, finalment, el jutge emet Interlocutòria d'arxiu el 18 de setembre de 2009.

És en la segona resolució de febrer on trobem argumentats els motius d'aquesta decisió i d'ella hem extret els fragments que ens ajudaran a entendre-la.

Malgrat l'oposició de la defensa, es va admetre com a prova les escoltes telefòniques autoritzades durant la investigació. En elles el jutge va apreciar la possible existència d'una estesa activitat d'aprehensió de restes arqueològics "*utilizando detectores de metales unas veces, horadando el suelo en otras, o en definitiva, utilizando cualquier procedimiento similar*" però no hi ha indicis que permetin establir que un imputat "*acudió a un lugar determinado o indujo a otro a que así lo hiciera con el fin de sustraer piezas de un concreto yacimiento o lugar y que esa pieza se encuentre entre las que hayan sido intervenidas*". Insisteix en que "*no consta en las intervenciones telefónicas conversación alguna que permita deducir que un concreto imputado se personara en un momento concreto en cierto lugar*". En definitiva, les escoltes "*no hacen más que poner de manifiesto esa posibilidad, pero no la acreditan*".

En l'Interlocutòria es descarten els tipus de furt o robatori, en no quedar acreditat que els encausats s'haguessin apoderat o pres les peces. Sobre el delicte de danys en jaciment arqueològic no hi havia en la causa cap imputació per alteració greu en cap dels 31 suposadament afectats. També descarta l'apropiació indeguda en no poder-se determinar "*cuándo y de qué modo se obtuvieron los restos*".

L'informe pericial elaborat pels tècnics del Museu Arqueològic de Sevilla en relació a les peces intervingudes permetia ubicar-les cronològicament i el jaciment del que podien provenir, però no establir quan va produir-se l'aprehensió ni el jaciment

concret del que procedien. Per tant, segons l'Interlocutòria d'arxiu, *"no ha resultado acreditado en primer lugar que las piezas incautadas hayan sido descubiertas con posterioridad a la entrada en vigor a la Ley de Patrimonio Histórico ni su procedencia de yacimiento arqueológico alguno. No resulta por tanto dotar a priori a las piezas intervenidas con la condición de bienes de dominio público"*.

Amb tot, són exculpats tant els furtius, com els intermediaris i col·leccionistes i, a més, el jutge ordena que les peces els hi siguin retornades, decisió sobre la que la Junta d'Andalusia va recòrrer.

Finalment, la Secció tercera de l'Audiència de Sevilla va desestimar en una Interlocutòria emesa el 27 d'octubre de 2010 els recursos de la Junta andalusa i la Fiscalia per a que les peces es conservessin en els diferents museus arqueològics y no s'entreguessin en els seus "propietaris". Un 10% de les 300.000 peces ja havien estat retornades, però els recursos judicials havien paralitzat l'entrega als 52 encausats en l'instrucció. *"No puede ignorarse la imposibilidad de acreditar tanto el origen de los objetos o restos arqueológicos incautados (...) como el concreto momento de su aprehensión material (...) así como el carácter lícito o ilícito de su adquisición"*, insisteix l'Interlocutòria de l'Audiència, sobre la que no hi havia possibilitat de recurs.

Es va procedir a la devolució de les peces als seus *"legítims propietarios"*, entre ells "empresaris i metges" de Madrid i Barcelona, segons va destacar la Guàrdia Civil. Fonts del cas, d'acord amb el publicat, van manifestar que *"hay que ser extremadamente cuidadosos con las grandes operaciones contra el expolio. La ley es muy pobre para proteger el patrimonio histórico y perseguir a los que lo esquilman"*.

En definitiva, els motius de la fallida de l'Operación Tertis són la manca de indicis materials sobre qui va fer els suposats espolis, on es van fer exactament i quan van produir-se. I ja se sap, *"in dubio, pro reo"*.

Operación Dioniso⁴¹¹

El 31 d'agost del 2007 la Guàrdia Civil donava a conèixer els resultats d'aquesta nova operació, en la que havia estat desmantellat un grup dedicat al contraband internacional de peces arqueològiques.

El detallat anàlisi de la documentació intervinguda a Tertis, així com *altres vies d'investigació*, apuntaven en direcció a un conegut negoci d'antiguitats. Tot es desencadenar però quan, des d'aquest negoci, va oferir-se al Museu Arqueològic

⁴¹¹ ALAY, JC (2008a).

Nacional de Madrid la venda d'una peça que constava en la documentació comissada: l'estàtua del déu grec Dionís, que ha acabat donant nom a l'operatiu.

Tres membres d'una mateixa família sevillana, els Bernáldez, van ser posats a disposició judicial. Pare, fill i net són els propietaris del negoci implicat: Félix e Hijo.

Cesáreo Bernáldez Carvajal (74 anys), popularment conegut com a Fèlix, va iniciar-se a través de la numismàtica. És un dels socis fundadors de la *Asociación Española de Comerciantes en Numismática* i fa uns trenta anys que es dedica a les antiguitats, especialitzant-se en Arqueologia clàssica.

El seu fill, Fernando Bernáldez Fernández (47 anys), estudià Història de l'Art-Arqueologia Clàssica en el *Inchbald School of Desing* de Londres, on va obtenir el títol de *Bachelor of Art* defensant una tesi sobre ceràmica grega. L'any 1985 va incorporar-se al negoci familiar, assessorant als clients (col·leccionistes privats i fundacions arqueològiques, arreu d'Europa).

Sobre el net, no van transcendir més dades que les seves inicials (ABS) i edat (25 anys).

Amb els anys, la família Bernáldez adquirí prestigi, mantenint una estreta relació amb el Ministeri de Cultura. L'any 2000, Félix e Hijo va ser inclosa en el "*The leading Art and antique dealers of the world*". Aquest fet els hi va permetre fer transaccions amb el Museu Metropolità de Nova York, l'Arqueològic de Colònia (Alemanya), el d'Arqueologia de Tokio i, especialment amb l'Arqueològic Nacional de Madrid.

El quart imputat, era el ciutadà hongarès WTV (William Peres, segons algunes fonts), de 54 anys i resident a Londres. Localitzat i detingut en l'aeroport de Munic (Alemanya), sobre ell hi havia emesa –arran de Tertis- una ordre europea de detenció i lliurament. Presumptament era qui facilitava als sevillans les factures falses que els hi permetia obtenir els preceptius permisos d'importació de les peces, així com la seva col·locació en el mercat nacional i internacional.

L'actuació de la Unitat Central Operativa de la Guardia Civil, amb la col·laboració del Museu Arqueològic Nacional de Madrid, possibilità la recuperació de les dues estàtues que havien estat ofertes a aquest darrer per 1.000.000' d'euros. La del déu Dionís, procedent pel que sembla d'un jaciment peninsular, pesava uns 200 quilos i era de marbre. L'altre, no menys petita i també de marbre, representava un anònim atleta nu.

A més de frustrar aquesta transacció, va impedir-se l'exportació d'altres dues escultures romanes –una Venus i un cap de deessa no identificada-. Dos compradors mexicans les havien adquirit per 100.000' d'euros en l'establiment de l'Avinguda de la Constitució. Es localitzaren el 10 de juliol en l'aeroport de Sevilla, dins un bidó facturat com a "*material de jardineria*".

Durant l'operació es realitzaren quatre escorcolls –en tres establiments comercials de Félix e Hijo i en una vivenda particular-, comissant fins a 50 peces arqueològiques més i documentació diversa que va permetre portar a terme una segona fase en terres extremenyas.

A finals de novembre, es publicava la detenció de Fernando VM, funcionari municipal a Mérida, i de JMPV, comerciant de Badajoz.

En el registre del domicili de Fernando VM es trobaren 160 objectes (bustos d'època romana, columnes, metalls, monedes,..). Ignorava la seva procedència il·lícita i aportà les factures de Félix e Hijo, com a prova que havien estat degudament adquirides. A més d'un delictes de receptació també li imputaren desobediència, atemptat i amenaces greus a l'autoritat, doncs no ho posar fàcil als agents. L'alcalde de Mérida no tardà gens en declarà que les activitats del seu funcionari res tenien a veure amb l'Ajuntament.

En el cas de JMPV, només es coneix que la Guardia Civil va trobar en un local de la seva propietat nombroses peces "històriques", la majoria de gran mida, destinades presumptament a la venda.

La precedent relació de fets ens condueix a formular un parell de reflexions:

- Es destaca la col·laboració del Museu Arqueològic Nacional de Madrid. Es calla sobre la relació mercantil que vinculava en els darrers anys aquest Museu amb Félix e Hijo. ¿Ha canviat la política d'adquisicions?. ¿Hi ha diferent tracta quan les peces, malgrat el seu incert origen, no procedeixen de territori espanyol ?. També es callava sobre l'estreta relació amb el Ministeri de Cultura, llavors molt ocupat en resoldre les conseqüències que va comportar la reiterada deixadesa administrativa en el cas "Black Swan" (Odyssey).
- Es trist constatar, cada vegada amb més freqüència, la implicació en aquests casos de persones amb la trajectòria acadèmica d'en Fernando Bernáldez.

"Dioniso" va comportar sis persones imputades, quedant quasi d'immediat lliures tot i amb càrrecs.

Operación Pitufu⁴¹²

L'abril de 2008 la Policia Nacional donava a conèixer els resultats de l'anomenada **Operación Pitufu**, amb la que es desarticulava una xarxa presumptament dedicada a l'espoli de jaciments arqueològics.

Les investigacions van iniciar-se sis mesos abans arran d'informacions obtingudes en l'execució de l'operatiu, desenvolupat l'any 2006, anomenat **Operación Vivo**, ja tractat. En la recerca, però, de similituds amb la que ara ens ocupa podem encara retrocedir un any més, com també hem vist, fins a la **Operación Lirio**.

La documentació obtinguda aleshores és la que el mes d'octubre de 2007 va permetre iniciar una nova operació. Batejada **Pitufu** (no ha transcendit el perquè d'aquesta denominació), va estar coordinada per la Brigada de Patrimoni Històric, enquadrada en la *Unidad Central de Delincuencia Especializada y Violenta* (UDEV), de la Policia Nacional i va tenir un abast estatal, tot i finalment restar focalitzada en las comunitats andalusa i valenciana.

Fig.30: "Operación Pitufu".

Malgrat mantenir una estructura semblant, a diferència dels anteriors operatius, els implicats es dedicaven quasi exclusivament a l'espoli, receptació i col·leccionisme de

⁴¹² ALAY, JC (2008b) i (2015).

material arqueològic. Aquesta vegada la majoria de les transaccions es feien via internet. Els investigadors van reconèixer que la xarxa és ara per ara el punt de trobada predilecte entre espoliadors i compradors. Les web de subhastes semblen oferir una sensació d'impunitat i anonimat, quan en realitat és per on es van aconseguir la majoria de les identificacions.

Entre els 20 detinguts, n'hi havia alguns que m'han cridat especialment l'atenció. Tenim, per exemple, un funcionari de presons de Picassent (València), sobre el que no he pogut obtenir més informació. Hi havia un policia jubilat d'Eivissa, que va ser inspector i desenvolupà part de la seva carrera a l'aeroport de l'illa. Durant l'escorcoll del seu domicili van trobar-se 72 armes de foc sense llicència, amb el que acabà imputat per receptació de material arqueològic i tinença il·lícita d'armes.

Destaquen també tres persones de Castro del Río (Córdoba): Un advocat, un operari de l'ajuntament (segons algunes fonts sembla que es tractava d'un enterramorts) i el tinent d'alcalde alhora regidor d'urbanisme del mateix. Aquest darrer va manifestar la seva absoluta innocència tot i renunciar al càrrec per "responsabilitat" i "no interrompre la vida pública" del municipi. Tant l'alcalde com el seu partit –PSOE- li donaren suport i criticaren que de tots els implicats va ser l'únic en fer-se públics el nom i cognoms: Luis Castro Erenca. Es dona la circumstància que el mateix dia en que va ser interrogat per la policia, va presentar-se a Castro del Río un conveni (finançat per la Diputació i la Junta) amb l'objectiu de "garantir la protecció" del patrimoni de la zona. En Luis Castro era un dels principals impulsors d'aquest projecte. La seva implicació va ser el resultat de les escoltes telefòniques realitzades durant l'operatiu. "¿Salimos al campo?", era la proposta que rebien alguns dels investigats. Presumptament les "salidas" eren per espoliar jaciments arqueològics.

Es van recuperar "milers" de peces arqueològiques (unes 10.000). En un dels 24 registres domiciliaris duts a terme, en concret a Jaén, van ser necessàries tres furgonetes per transportar el material comissat fins al dipòsit corresponent.

Entre els instruments i documentació, destaquen 8 detectors de metalls (en les operacions Lirio i Vivo van ser 2 i 6, respectivament), un visor nocturn (indici de probables espolis a deshora), suposats certificats d'autenticitat i una guia molt especial. Una de les persones implicades estava en possessió d'una guia que va resultar ser en realitat un autèntic manual amb consells de comportament davant eventuais actuacions policials contra espoliadors.

Aquesta vegada l'operatiu sembla que no va afectar Catalunya, tot i constar la Jefatura Superior regional entre les que hi van col·laborar. És un moment, però, en que es començava a disposar d'indicadors que delaten un moment d'expansió del furtivisme arqueològic arreu del país. Hi havia furtius cada vegada millor preparats tècnicament i, pel que sembla, amb estudiats protocols d'actuació per quan eren sorpresos en acció.

No s'advertia, malgrat tot, un augment equiparable en expedients sancionadors i diligències penals. Es detectava com una de las principals causes d'aquest pronunciat desequilibri la manca de denúncies.

El mes de gener de 2015 es va donar a conèixer el contingut de la Sentència. Les cinc persones finalment encausades havien estat absoltes. Segons la Sentència no es van aportar proves suficients per desvirtuar la presumpció d'innocència dels inculpats. La jutgessa destacava que hauria estat essencial un informe pericial que determinés la cronologia, procedència exacte i valoració de les peces intervingudes. La Junta d'Andalusia va manifestar la impossibilitat de fer-ho per manca de medis tècnics i personals.

Petrus

En roda de premsa, celebrada en el Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) el 30 d'abril de 2009, el Cap de l'Àrea Central de Patrimoni dels Mossos d'Esquadra, inspector Toni Mariscal, i la Cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Direcció General de Patrimoni, Gemma Hernández, van donar a conèixer l'operatiu més important que mai ha portat a terme la policia catalana contra l'espoli arqueològic.

Com ja hem esmentat, a diferència d'altres cossos policials, els mossos quasi mai no donen a conèixer la denominació dels seus operatius. En tot cas, arran de diverses manifestacions a premsa, es va saber que internament el cas que ens ocupa és conegut com el cas "Petrus de Castellum"⁴¹³.

Segons es va explicar, tot va començar el mes de maig de 2008 quan es va tenir coneixement, per part dels mossos, que s'estava venent material arqueològic i numismàtic que podria tenir procedència il·lícita a través d'una botiga virtual que utilitzava diferents portals, especialment el d'eBay.

Les investigacions, portades a terme per la Unitat Central de Robatoris i Patrimoni Històric, van permetre identificar i detenir el titular de la botiga virtual, Jordi DP, i les persones que juntament amb ell, presumptament es dedicaven "*de forma organitzada i reiterada a cercar material arqueològic a diferents indrets del territori català*". S'ajudaven amb detectors de metalls i ho feien a "*zones on antigament hi havia esglésies, castells o altres assentaments d'interès*". Es tenia constància de la seva intervenció en jaciments de Cervera (Segarra), Moià (Bages), Belianes (Urgell) i Verdú (Urgell).

⁴¹³ CORS, J (2011), "La Unidad Central de Robos y Patrimonio Histórico del Cuerpo de Policía de la Generalitat – Mossos d'Esquadra". Reportatge on line, www.segurtecnica.es.

Fig.31: Operació "Petrus". Perfil geogràfic: Punts d'ancoratge dels implicats (en blanc) i jaciments afectats (en groc).

Es portaren a terme escorcolls a sis domicilis a Catalunya i un a Albacete. Finalment, el mes de gener de 2009 es practiquen vuit detencions: Jordi P.D., de 41 anys i veí de Terrassa (Vallès Occidental); Sebastián F.CH., de 52 anys i veí de Santa Perpètua de la Mogoda (Vallès Occidental); Matías M.V., de 55 anys i veí de Terrassa (Vallès Occidental); Jaume M.P., de 35 anys i veí de Lord (Sant Llorenç de Morunys, Solsonès); Miguel R.M., de 55 anys i veí de Montblanc (Conca de Barberà); Francisco C.N., de 54 anys i veí d'Agramunt (Urgell) i Juan Manuel C.S., de 34 anys i veí de Valdepeñas (Ciudad Real). Sobre el vuitè no es van facilitar dades al ser detingut fóra de Catalunya (un dels "clients" a Albacete).

Els delictes investigats eren de contraband pels que venien les peces (Jordi, Matías i Juan Manuel) i de furt agreujat i receptació pels altres.

Es van decomissar unes 15.000 peces. Sobre tot es tractava de monedes (ibèriques, romanes, medievals i fins i tot del segle XX). Les peces arqueològiques eren de mesura petita, amb una extensa cronologia. Des de una possible peça prehistòrica, una sivella visigoda a botons, i projectils de la darrera Guerra Civil. Tot va ser cedit en dipòsit al MAC en espera de la decisió judicial.

L'inspector Toni Mariscal va manifestar que *"els detinguts espoliaven llocs especialment protegits sent conscients que estaven duent a terme una activitat il·lícita. La venda d'aquest material per part dels arrestats era reiterada i alguns d'ells, veient els importants beneficis que aconseguien, tenien pensat dedicar-se exclusivament a l'espoliació"*. Es calculava que un d'ells havia aconseguit, des de maig de 2008, entre 60.000' - i 70.000' - euros amb aquesta activitat.

Tenien clients a Estats Units, França, Itàlia, Alemanya, Nova Zelanda,..., pel que es creia que una part important de material hauria sortit de manera il·legal de l'Estat espanyol.

Operación Badia⁴¹⁴

El novembre de l'any 2009 la Guàrdia Civil va iniciar investigacions al saber d'un grup de persones que es dedicaven a l'espoli de jaciments arqueològics a la província de Càceres.

Es va activar una investigació duent a terme un seguit d'actes de vigilància. No es va tardar en observar com quatre persones, amb aparells detectors de metalls i aixades, realitzaven remocions en el jaciment de Gamasillas (Villamesías). L'encara recent i negativa experiència de l'Operació Tertis va contribuir a que els agents documentessin indicis suficients que posteriorment van permetre valorar els danys en 8.199,48 euros i vincular els autors amb aquest fet concret.

⁴¹⁴ ALAY, JC (2015).

Arran del mateix es pogué obtenir autorització judicial per intervenir els telèfons que, sense deixar de fer una estreta vigilància sobre el terreny, va permetre obtenir molta informació. Entre els mesos de novembre de 2009 i març de 2010 es van documentar amb la mateixa precisió fins a deu noves activitats furtives. Actuaven en solitari o en grups de fins a quatre individus. Alguns van participar una vegada i el que més en tres ocasions. La activitat més important es va produir el 11 de novembre de 2009 al jaciment de La Pasada (Talayuela), una necròpolis romana d'incineració que no estava ni inventariada, on dues persones van arribar a fer 77 remocions ocasionant danys valorats en 33.165,- euros.

Les investigacions van posar de manifest l'existència d'un grup organitzat. Cada un dels components tenia assignades funcions ben delimitades. Quasi bé tots es dedicaven al furtivisme, per alguns constituïen el "*quehacer casi diario*", i anaven als jaciments amb detectors i útils per excavar, a vegades fins i tot de nit. Un resident a Casar de Cáceres donava sortida als objectes obtinguts i els venia en xarxa, tant a col·leccionistes espanyols como estrangers. Tancada la venda, adreçava els objectes als compradors per correu ordinari certificat o empresa de missatgeria.

El mes de març de 2010 es van donar a conèixer els resultats amb la detenció de set persones, la investigació de quatre més i la recuperació de uns 75.000 objectes arqueològics.

En els sis escorcolls domiciliaris portats a terme, a més dels objectes, es van trobar deu detectors de metalls, mapes topogràfics amb indicacions de jaciments, eines per a la neteja de material arqueològic i objectes ja empaquetats preparats per ser adreçats als seus compradors estrangers.

Els informes tècnics realitzats pels arqueòlegs de la Junta de Extremadura van valorar que valoraven els danys produïts en els jaciments afectats en prop de 140.000'- euros. És la primera vegada que es troba aquesta informació en el comunicat policial.

L'octubre de 2014 es va dictar Sentència, que ha estat considerada pionera essent la primera vegada, en l'àmbit de tot l'Estat, que es condemnava amb penes de presó a un grup organitzat de furtius. Donada la seva transcendència, comentarem el seu contingut en l'apartat corresponent a les resolucions judicials.

Adjunto un quadre on, per ordre cronològic, s'han resumit la informació obtinguda sobre els fets d'aquest operatiu. Per preservar el dret a la intimitat dels furtius, els seus noms i cognoms (la premsa no els ha publicat) han estat canviats per números seguint l'ordre en que apareixen en la Sentència –d'on s'han extret la majoria de les dades-. L'apartat "Distància Qm" es refereix a la distància en quilòmetres des del domicili del furtiu –quan es tenen dades sobre el mateix- i el jaciment afectat. Aquesta dada ha permès l'elaboració del també adjunt planell que mostra una proposta del perfil geogràfic d'aquests furtius.

OPERACIÓN BADIA. Fets									
DATA	MUNICIPI	JACIMENT	INSTRUMENTS	DANYS	VALORACIO	FURTIVUS	DOMICILI	DISTANCIA QM	
21/10/2009	Villamesías	Gamasillas en Puerto de la Cruz	Detectors i aixades	Vàries remocions	8.199,48	5 8 9	Navalmoral de la Mata Navalmoral de la Mata Navalmoral de la Mata	76 76 76	
11/11/2009	Talayuela	La Pasada	Detectors i aixades	77 remocions	33.165,00	5 8	Navalmoral de la Mata	13	
12/11/2009	Losar de la Vera	La Berrocosa	Detectors i bosses de plàstic	27 cales	11.715,00	5 8	Navalmoral de la Mata	28	
26/11/2009	Millanes	Dehesa de Valdebenito	Detectors i aixades	19 cales	12.982,66	5 8	Navalmoral de la Mata	4	
18/01/2010	Portezuelo	Casa del Tío Miguel		9 remocions	6.141,61	2	Cáceres	39	
25/01/1010	Talaván	Mochuelo del Tesero		10 remocions	10.395,00	3 6 1			
06/02/2010	Jaraiz de la Vera	El Riberrillo - Tumba del Moro		17 prospeccions	10.890,00	Arxivat per salut			
07/02/2010	Santibáñez el Bajo	San Albin		9 remocions	3.465,00	7	Plasencia	20	
11/02/2010	Ahigal	Las Canchorras Santa Maria La Vieja	Detectors i aixades	28 remocions	11.880,00	7 10	Plasencia	21	
13/02/2010	Jaraiz de la Vera	Las Cochineras - Tumba del Moro		9 remocions	10.890,00	7	Plasencia	29	
02/03/2010	Trujillo	Herrunz de Abajo	Detectors i aixades	Varies remocions	18.810,00	3 6 1 4	El Casar de Cáceres	47	

Fig.32: "Operación Badia": els fets.

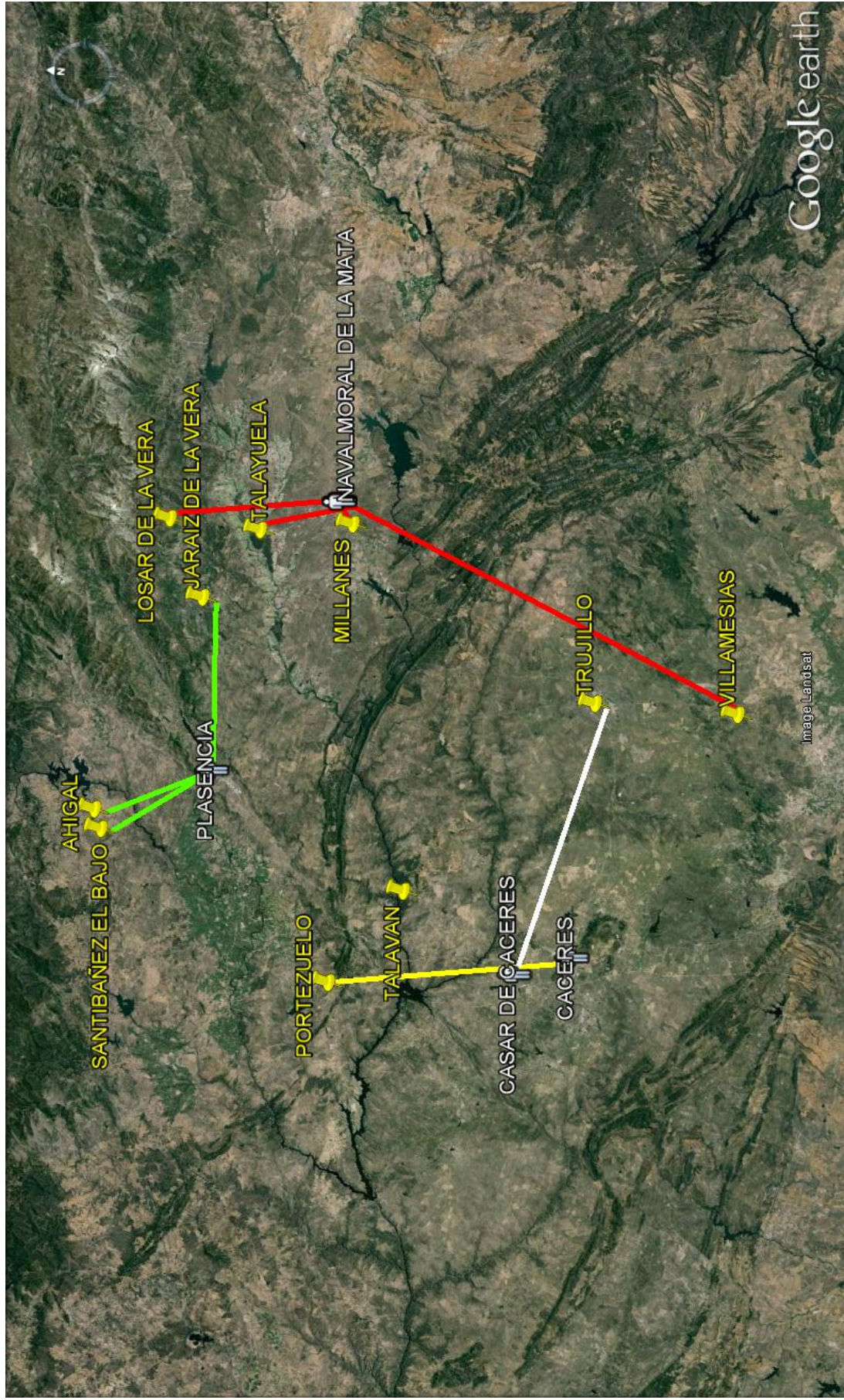

Fig.33: "Operación Badia": Perfil Geogràfic: Punts d'ancoratge dels implicats (en blanc) relacionats amb els jaciments afectats (en groc).

L'any 2008 la Junta d'Andalusia va saber de la subhasta a Londres d'una peça arqueològica que suposadament havia d'estar dipositada en un magatzem de Córdoba. Es tractava d'un basament de columna procedent d'una excavació realitzada l'any 2004 quan, durant unes obres en el barri cordovès de "Las Margaritas", va descobrir-se una almunina del període califal (segles X-XI). Hauria d'estar guardat en un local privat, pendent de la resolució sobre el seu estudi i custòdia definitiva. Repassats els registres d'aquest magatzem es trobaren en falta, a més del basament, altres quinze peces arqueològiques. Havien desaparegut en una data indeterminada des de l'any 2006, quan va fer-se el darrer inventari en el que hi constaven.

El basament havia estat facilitat a Christie's, on va subhastar-se per l'equivalent a 150.000' euros, per un ciutadà belga-libanès qui assegurava procedia de la col·lecció particular que la seva família tenia en el Líban des de feia dècades. Malgrat els no pocs obstacles, un acurat estudi comparatiu de les fotografies disponibles va permetre determinar sens dubte que la peça de Londres i la de Córdoba eren la mateixa.

Iniciada l'Operació "Medina Azahara", així nomenada per creure en un primer moment que el basament procedia d'aquest jaciment, l'objectiu de la investigació era arribar a identificar a totes les persones implicades, des de qui el va "distreure" –tal i com es diu en la nota de premsa de la policia- del magatzem fins qui el va introduir en el mercat.

En aquest procediment m'ha cridat especialment l'atenció com per arribar a col·locar la peça en el mercat "legal" internacional, és a dir, blanquejar-la, va procurar-se per tots els medis disponibles situar-la en un lloc i època que impossibilitessin descobrir la seva procedència il·lícita. També una de les grans preocupacions dels implicats era que les peces conservessin restes de terra (com a prova d'autenticitat).

El ciutadà belga-libanès, detingut a Marbella i encausat per contraband, havia comprat el basament, en part a canvi d'uns quadres, a un antiquari de Ronda (Málaga). Aquest mantenia contactes amb persones vinculades a zones riques en jaciments arqueològics, i es van practicar registres a Badolatosa (Sevilla), Lora del Río (també a Sevilla) i Aguilar de la Frontera (Córdoba). En els mateixos es poder identificar material procedent de l'espoli a una necròpolis l'estiu de 2010: les fortes pluges caigudes sobre Aguilar de la Frontera en la segona quinzena d'agost van posar al descobert una important necròpolis romana, però no havien ni transcorreguts dos dies des de la seva troballa que els furtius havien ja saquejat tres tombes.

⁴¹⁵ ALAY, JC (2011b).

L'operatiu, portat a terme per la “*Brigada de Patrimonio Histórico*” que pertany a la “*Unidad de Delincuencia Especializada y Violenta*” (UDEV) del Cos Nacional de Policia (CNP), va ser publicitat el mes de novembre de 2010.

Operación Carolina - Mosaico⁴¹⁶

L'Operació “**Mosaico**”, coordinada pel SEPRONA de la Guàrdia Civil, va iniciar-se a partir del danys causats pels furtius a un mosaic del jaciment de Cástulo (Linares, Jaén), l'any 2010, i va acabar amb la detenció de 57 persones. Fonamentalment actuaven en terres andaluses (principalment Jaén i Córdova) però també a Ciudad Real (jaciment de Calatrava La Vieja) i Teruel (Belchite).

D'aquest operatiu, cal destacar el fins ara inusual fet que els furtius treballaven a comissió. Els hi era assignat un jaciment, abonant-los fins i tot dietes i despeses de transport. La majoria, persones sense estudis i amb feines agrícoles temporals o aturats, van manifestat no tenir coneixement que espoliaven ni de la importància del que trobaven. Malgrat tot, en els registres practicats en va trobar en poder d'alguns d'ells fins a cinc i sis volums de catalogació numismàtica valorats entre 100'- i 150'- euros la unitat, així com nombroses revistes especialitzades.

Va ser desmantellat un taller, instal·lat en un garatge de Puente del Obispo (Jaén), on es restauraven les peces, però on també es feien còpies de les més significatives, així como falsificacions, que després es venien com a autèntiques. Les vendes eren en majoria per subhastes online, donant-se la circumstància que feien auto-licitacions per tal d'encarir les peces. Tenien clients a Estats Units, Regne Unit i Alemanya.

L'Operació “**Carolina**”, coordinada pel CNP i simultània a la primera, es va centrar en desentrellar la trama econòmica de l'organització, deixant al descobert una xarxa de blanqueig de capitals mitjançant la comercialització fraudulenta de metalls preciosos. Així van ser detingudes altres 28 persones i intervingut 55 quilos d'or, 70 quilos de plata, 900.000'- euros en efectiu i 7 armes de foc. El cap de tots ells, tant dels furtius com dels traficants, era un destacat antiquari de Las Carolinas (Jaén).

Operación Profesor

Possiblement, malgrat que la informació disponible no ha permès confirmar-ho, l'origen d'aquest operatiu va ser la recuperació en “*un camino de Andújar*”, Jaén, d'una escultura romana per part de la Policia Nacional. Representava un nen, era de marbre

⁴¹⁶ ALAY, JC (2011b).

rosa, feia un metre d'alt i pesava uns quaranta quilos. Havia estat amagada en espera de confirmar-se la venda en el mercat negre per 25.000'- euros.

Un parell de mesos més tard, el maig de 2011, la mateixa Policia Nacional donava a conèixer l'Operació "Profesor". En el domicili d'un "col·leccionista" de 63 anys a Úbeda (Jaén) havien recuperat 514 peces d'art i interès arqueològic. Entre els objectes, hi havia àmfores, columnes, capitells, lluernes i urnes funeràries amb restes ossis, presumptament espoliades en jaciments. El personatge va ser encausat per receptació.

Sembla casualitat, doncs tampoc no he pogut confirmar la vinculació, que la mateixa Policia Nacional el juliol del mateix any 2011 trobés un bust d'època romana dins un pou, prop de la ciutat de Jaén. Es deia que uns anys enrere l'havien llençat uns furtius a punt de ser sorpresos. Més aviat sembla que el bust estava en la mateixa situació d'espera que la escultura del nen i que les investigacions van permetre resoldre tots tres casos, tot i es van presentar públicament per separat.

Operación Necrópolis⁴¹⁷

El 3 d'agost de 2011 es donar a conèixer l'Operació Necrópolis, desenvolupada a les comunitats de València i Castella-La Manxa pel Grup de Patrimoni Històric de la Unitat Central Operativa (UCO) de la Guàrdia Civil amb la col·laboració dels destacaments locals.

Les investigacions van començar a principis d'any, quan en un control rutinari a la província de Cuenca, va aturar-se un vehicle amb varies persones que portaven objectes recent desenterrats. Identificats com a residents en diverses localitats valencianes no els detingueren, iniciant a partir d'aleshores el seu seguiment i vigilància.

Mica en mica va determinar-se el modus operandi. A finals de setmana es reunien en un bar d'Aldaia (València) per planificar la sortida per "*salir a pescar*", com deien. En cap de setmana, sempre de matinada, es desplaçaven a zones arqueològiques en dos vehicles. Sempre eren grups de quatre o cinc persones i triaven llocs despoblats, allunyats de les principals vies de comunicació. Deixaven els vehicles, apropant-se a peu als jaciments on "treballaven" durant varies hores. En la tornada utilitzaven camins diferents als d'anada, evitant possibles controls policials (com el que ja els havia enxampat). Netejaven el material obtingut en els propis domicilis. Finalment es retrobaven en diferents bars per mostrar-se les peces i decidir si els comercialitzaven en mercadets o mitjançant intermediaris.

⁴¹⁷ ALAY, JC (2011a) i (2012).

L'operatiu es va saldar amb la detenció de 12 persones -deu furtius i dos dels intermediaris-, l'escorcoll de 13 domicilis a Aldaia, Alaquàs, Manises i Moncada, així com la recuperació d'uns 9.000 objectes arqueològics, majoritàriament numismàtics.

Els detinguts són homes de mitjana edat, paletes i comercials de professió, destacant el fet que els deu furtius pertanyen a un mateix "clan familiar". En els domicilis es van trobar detectors de metalls, plànols cartogràfics i material per netejar els objectes arqueològics. Es van documentar fins a 16 jaciments afectats, en les reiterades comunitats, destaquen els de les províncies de Cuenca i Albacete, amb especial incidència en el terme municipal de Fuentealbilla. Mentre ells podien arribar a vendre un denari per 50'- euros, els col·leccionistes en pagaven fins a 800'- euros.

Fig.34: "Operación Necrópolis".

Els nombrosos actes de precaució verificats (actuació nocturna, elecció d'indrets despoblats, utilització de diferents vies d'accés,..) delaten que els presumptes tenien coneixement de la il·legalitat de les seves intervencions.

Durant el mes de febrer de 2015, es va informar que el fiscal sol·licitava tres anys de presó a cada un dels deu furtius encausats per delictes de danys en jaciments arqueològics i furt, així com una indemnització conjunta i de forma solidaria a l'Estat per 566.258'- euros. Sol·licitava també dos anys de presó als dos intermediaris encausats per un delicte de receptació.

Aquest cas ens facilita comentar altres tres que, tot i no es poden vincular, suggereixen la intervenció de grups similars amb modus d'actuació anàlegs i en expansió per tot el territori estatal. Per la seva transcendència, doncs podrien arribar a afectar territori català, és d'interès aprofundir l'anàlisi.

a.- El cas del mosaic de Valdearados

El 28 de desembre de 2011 –dia dels Sants Innocents- es va advertir el robatori de tres fragments d'un dels grans mosaics de la vil·la romana de Santa Cruz, a Baños de Valdearados (Burgos). El jaciment es va descobrir de forma casual l'any 1972, i s'hi va excavar només una part de la zona residencial (*pars urbana*). Tres de les deu habitacions posades al descobert estan pavimentades amb mosaics, essent el més destacable el de la que faria la funció de sala principal (*oecus*). Amb una cronologia de principis del segle V, està dedicat al deu del vi Bacus, representat en dues escenes centrals. Al seu voltant hi ha una gran sanefa de motius geomètrics en la que s'inclouen sis escenes de cacera (en quatre apareixen els noms dels vents) i busts masculins a les cantonades. Qualificat pels especialistes com un dels més importants de la Hispania del Baix Imperi, tant per qualitat com per originalitat, és que els va ser objecte del fet que ens ocupa.

Basant-me en diferents informacions publicades en els medis de comunicació, realitzo una hipotètica reconstrucció del succeït. Ha de ser destacada, en primer lloc, l'escassa seguretat del monument: inexistència de tanca perimetral i de vigilància electrònica; únicament entre els mesos de juliol a setembre una persona vigila durant el dia (d'octubre a juny, s'ha de concertar la visita); una estructura de fusta cobreix l'àrea dels mosaics, que es manté tancada amb clau.

Durant el mes de setembre de 2011, una o dues persones van intentar un robatori i es va canviar el malmès pany. El 2 de novembre de 2011 uns desconeguts van trencar algunes de les travesses de l'estructura de fusta i van ocasionar lleus danys al mosaic. Es desconeix cap vinculació entre aquests dos episodis, tot i que vist en perspectiva apunta que almenys un dels dos es pot considerar com de tempteig de les mesures de seguretat i operativa d'extracció. Quan es van produir, es va gestionar des de el municipi un reforç de la seguretat però sense resultat efectiu.

La darrera visita constatada al jaciment abans dels fets va ser el 23 de desembre. Es valoren com a dates possibles, la nit de Nadal o la immediata al descobriment (la nit del 27 al 28 de desembre). Podria ser la darrera, doncs alguns del veïns van manifestar haver sentit sorolls pels que van fins i tot sortir al carrer.

Els autors van arribar en un o dos vehicles, van recórrer uns 100 metres fins a situar-se en la part de l'estructura de fusta que és invisible des del poble (a uns 300 metres). Amb ajut d'una serra (podria haver estat mecànica) van obrir un *butró* en l'instal·lació, afectant quatre travesses. Es van dirigir al mosaic de Bacus, iniciant les tasques

d'extracció. Amb una maça, un tallaferros i l'auxili d'una cisalla, van aconseguir extreure tres escenes figurades (*pseudoemblemes*): la representació del triomf de Bacus i les dels vents *Zefyrus* i *Eurus*. Ho van intentar amb la del vent *Boreas*, però va quedar frustrada possiblement per manca de temps material. Van treure els tres pseudoemblemes pel *butró*, moment en que sembla van tenir una incidència: les tesselles trobades en el lloc indiquen que almenys un es va fragmentar, al caure o en veure's en la necessitat de trencar-lo per facilitar el seu pas a l'exterior.

El fet va ser qualificat de "chapucero". Malgrat tot, abans de precipitar-se a posar-hi qualificatius, es pot analitzar el què se sap sobre el modus operandi.

Per una part, advertim bastants actes de precaució que, tot i la magnitud de l'empresa, anul·len pràcticament el seu risc. Així, es verifica una planificació portada a terme amb suficient antelació, permeten calibrar tant les mesures de seguretat con l'estructura del mosaic. En conseqüència, van poder triar el moment més propici i les eines imprescindibles per portar a terme l'acció.

L'arrencament dels pseudoemblemes no va ser molt lluït. Hem de tenir en compte que no es disposava del molt temps que precisa una tasca d'aquestes característiques feta tal com cal. A banda haurien de portar, a més de les eines, materials i productes que dificultarien la intervenció.

Per altra banda, paral·lelament a totes aquestes precaucions, verifiquem possibles errades (la mesura del *butró*) i actes d'improvisació (arrencament fallit del darrer fragment), així com els molts indicis incriminatoris que sembla van deixar darrera seu (rodades de vehicles, empremtes de botes,...).

La desfeta material causada al mosaic ens permet reduir la motivació dels autors al acte "vandàlic", "venjatiu" o "lucratiu". En principi, tant el modus operandi com els indicis apunten cap a la darrera possibilitat.

Relacionant tota aquesta informació, em vaig atrevir a suggerir la hipòtesi que la intervenció es va portar a terme per un grup de persones (no menys de tres i no més de sis) experimentades en espolis arqueològics (tot i que mai abans havien assolit aquesta magnitud) sense antecedents que permetin relacionar-los pels indicis recol·lectats. Possiblement es va tractar d'un grup molt similar al desarticulat en la comentada Operació Necròpolis, al qual es va encarregar l'extracció de l'escena de Bacus. La sostracció dels pseudoemblemes menors podria haver estat, en aquest supòsit, una acció no concertada prèviament, bé per compensar els danys soferts pel de Bacus en el *butró*, o per obtenir un benefici suplementari a través dels circuits que coneixen per la seva habitual activitat espoliadora.

Amb aquesta hipòtesi conciliem el comentat contrast entre experimentats actes de precaució i els inexperimentats d'improvisació. Tenen sobrada experiència en espolis

nocturns per planificar, triar el moment, accés i eines adequades. Però inexperiència per a tasques d'aquesta entitat, reflectida en el suposat càlcul erroni de la mesura del *butró*, manca d'informació "històrica" (és possible que desconeguessin que el mosaic havia estat consolidat amb formigó els anys setanta) o del temps realment necessari (frustrada extracció de l'escena sobre el vent *Boreas*).

Como era de esperar, des de la data del robatori les promeses de "blindar" el jaciment no es van aturar. Tres anys després, el juny de 2015, va ser reobert al públic amb una rèplica dels mosaics sostrets, per la que havia estat utilitzada una tècnica d'estampat digital que permet una "*reproducció d'alta qualitat fotogràfica*". També s'havien millorat els accessos, restaurat els tancaments incrementant les mesures de seguretat, consolidat altres vestigis del jaciment i revisat el plantejament museístic. Malgrat tot, els original seguien desapareguts.

b.- El cas del carreu de Clunia

El mateix mes de desembre de 2011 es va produir el robatori d'un carreu romà amb relleus fàlics en el jaciment de Clunia⁴¹⁸ (Coruña del Conde i Peñalba de Castro, Burgos). Es trobava ubicat en el *cardus* que desemboca en el *forum* pel nord.

No es disposa de tanta informació com en el cas anterior. Es creu que el robatori es dugué a terme per varies persones, de nit –durant el dia el lloc està vigilat per dos guardes de seguretat privada- i va ser necessari utilitzar una grua per moure i traslladar el pesat bloc de pedra calcària.

Com en el cas de Baños de Valdearados es considera un robatori d'encàrrec. Des de l'any 2008 han estat interposades unes 25 denúncies per robatoris en el jaciment de Clunia.

c.- Operación Versus

El tercer dels casos a comentar es refereix al robatori d'un bust romà que, afortunadament, va poder ser recuperat en el transcurs de la denominada Operació "**Versus**", desenvolupada per la Guàrdia Civil.

El mes de febrer de 2013 es va sostreure un bust romà que estava encastat en l'espadanya ubicada dalt el campanar de l'església parroquial de Quintana del Marco (León), a uns deu metres d'alçada.

⁴¹⁸ Clunia és una ciutat romana, probablement fundada a partir d'un establiment indígena encara no identificat. Es tenen notícies a partir del segle I dc, tot i no s'esmenta amb el nom de *Colonia Clunia Sulpicia* fins un segle més tard. Va perdurar fins el segle VII dC, no tornant a ser habitada. Les primeres excavacions daten del segle XVIII. Des de l'any 1958 fins l'any 1995, en Pere de Palol va dirigir les excavacions i des d'aleshores en Francesc Tuset i Miguel A de la Iglesia (<http://www.modo.es/clunia-romana/>).

El bust procedia de la vil·la romana de Los Villares, en el terme municipal d'aquest poble que no té més de 450 habitants. Es deia que representa a l'emperador Marc Aureli i els veïns sempre han pensat que era Sant Pere, a qui està dedicada l'església. Ni un ni l'altre, ja que correspon a un personatge desconegut, probablement propietari de la vil·la. És de marbre i datat en el segle IV aC. Estava encimbellat a l'espadanya des del segle XVIII i ja havia sofert algun intent de robatori. En el mateix jaciment havien aparegut altres tres busts, avui venuts o extraviats.

Uns mesos abans del robatori que ens ocupa, va haver-hi un intent frustrat per un veí que els va fer fugir. Es deia que aleshores portaven una escala massa curta. En perspectiva, podia tractar-se d'un acte de tempteig com en el comentat cas de Valdearados.

El robatori va ser de nit. Amb l'ajut de cordes, arnesos i una politja van endur-se el cap que ja en un antic intent havia estat separat de la resta i enganxat amb cola. En el lloc dels fets van abandonar cordes, fustes i eines. Amb aquests indicis els investigadors van poder saber que havien estat adquirits en un gran centre comercial de Sevilla. Una pista va portar a l'altre fins a enfocar uns individus d'Alcolea del Río. Així es va saber que alguns d'ells estava en contacte amb un intermediari que planejava portar el cap a l'estranger i vendre'l per uns 80.000'- euros.

Les vigilàncies establertes van ser difícils, i inclús els sospitosos van adoptar mesures de contra vigilància. No va ser fins el juny de 2013 que una patrulla va aturar un cotxe on portaven el cap dins el portaequipatges. L'operatiu es va precipitar, es va detenir a sis persones i es va escorcollar set vivendes (sis a Alcolea del Río i una a Brenes), alguna d'elles presa a l'assalt pels guàrdies civils. Es va trobar material arqueològic i informàtic, equips d'escalada, més de sis mil euros en metàl·lic i documentació diversa.

Segons el comandant que dirigia l'operatiu, portaven entre cinc i deu anys espoliant jaciments arqueològics, tant a Andalusia com a Castella i Lleó. Utilitzaven detectors de metalls i alguns dels detinguts ja havien estat sorpresos fent el furtiu, però les denúncies sempre havien quedat en no res. Ara els càrrecs eren robatori i danys amb l'agreujaent de patrimoni històric, receptació, formar part d'un grup criminal i blanqueig de diners.

Operación Roma⁴¹⁹

El gener de 2012 en el transcurs de l'anomenada "**Operación Roma**", es va localitzar una escultura de mida natural, representant un togat masculí.

⁴¹⁹ ALAY, JC (2012a) i (2012b).

El SEPRONA de la guàrdia civil va sorprendre dues persones amb detectors de metalls, quan es suposava que treballaven en una canalització que travessava el jaciment romà de *Siarum* a Utrera, Sevilla. No he trobat cap referència al corresponent seguiment de l'obra per part dels arqueòlegs, que òbviament haurien de haver advertit la situació.

Fig.35: "Operación Roma".

El cas és que no els detingueren però sí es va muntar un dispositiu de vigilància, possibilitant que poc després es localitzés l'amagatall on tenien les troballes. Entre els materials, cal destacar una columna sencera (gens petita per cert) i el togat, embolicats amb mantes. Es va necessitar una grua per enfilear-los al camió.

Operación Bronce⁴²⁰

El mes de març de 2012, durant la investigació policial d'un important espoli a la zona d'Alcurrucén (Pedro Abad, Córdoba), indret de la romana *Sacilis Marcialis*, es va saber que era a punt de produir-se la venda de dues grans escultures. Per impedir-ho es decidí intervenir d'immediat. En l'escorcoll d'una finca a Alcurrucén (21 de març) es recuperaren dues figures masculines de bronze, de 1'30 i 1'50 metres d'alçada i d'uns 30 quilograms de pes. Podrien ser dos efebs o, cas de formar part d'un mateix conjunt escultòric, representar Càstor i Pòl·lux.

Fig.36: "Operación Bronce".

Els propietaris de la finca, presumptes furtius, havien contactat amb una persona de Jaén, amb antecedents en el tràfic d'antiguitats, i aquest amb un "de més nivell" a Baeza. Finalment havia intervingut un antiquari de Lora del Río amb contactes internacionals, que va emparaular la venda amb un col·leccionista italià. El preu concertat era de 3 milions d'euros per cada una la qual corresponia a la meitat del que havien estat taxades. La valoració de 6 milions per escultura es devia a l'equiparació amb l'escultura romana de bronze "*Àrtemis i el cèrvol*" valorada a Sotheby's en 7 milions de dòlars i finalment subhastada l'any 2007 per 28.600.000' - dòlars.

⁴²⁰ ALAY, JC (2012a).

En aquest mateix operatiu es va recuperar un mosaic, del que es va procedir a investigar la seva procedència sense que, a hores d'ara, en tinguem nova informació.

L'anomenada "Operación Bronce" va ser tancada per la Policia Nacional amb la recuperació de les dues escultures, la detenció de quatre persones, una més d'imputada i la identificació del col·leccionista italià, de qui s'han traslladat les dades a Interpol.

Operación Piteros

La finalitat de l'Operació "**Piteros**" va ser conscienciar de la importància del patrimoni arqueològic i donar a conèixer els límits legals al respecte. L'octubre de 2012, el SEPRONA de la Guàrdia Civil va comunicar haver portat a terme un total de 1.649 serveis a 19 províncies: Córdoba, Cádiz, Málaga, Huelva, Granada, Jaén, Almería, Sevilla, Cuenca, Ciudad Real, Toledo, Valladolid, Soria, Cáceres, Badajoz, Pontevedra, A Coruña, Murcia i Alacant.

Es van realitzar 751 inspeccions, identificar a 139 persones i formular 67 denúncies administratives de les que 31 ho van ser en relació a patrimoni històric.

El dispositiu també es va estendre al litoral, on es van identificar 10 embarcacions. L'actuació en aquest àmbit es va intensificar amb l'Operació "**Ánfora**", donada a conèixer l'abril de 2013. En dues setmanes, més de 1.500 agents de la guàrdia civil, van portar a terme 248 inspeccions en 17 províncies: Barcelona, Girona, Valencia, Alacant, Murcia, Almería, Málaga, Cádiz, Santa Cruz de Tenerife, Las Palmas de Gran Canaria, Eivissa, Mallorca, A Coruña, Astúries, Biskaia i les ciutats de Ceuta i Melilla.

És possible que aquest operatiu facilités molta de la informació que uns mesos després permetria tancar l'Operació "**Circinus**". Des de el mes de juny de 2010 es tenia indicis que la fundació privada Argo Maris, domiciliada a Terrassa (Vallès Occidental), es dedicava presumptament a l'espoli de jaciments submarins.

Els fulls informatius de la fundació deien, "*ajudem a conèixer, preservar i difondre el mar, els seus ecosistemes i el seu patrimoni arqueològic mitjançant tecnologies d'última generació*". Disposaven de dues embarcacions –la Bon Geni, de 18 metres d'eslora i amarrada a Mataró, i la Bon Pigall, de 23'8 metres d'eslora i amarrada a Roses-, equipades amb radars i sonars per rastrejar el fons marí i comptaven amb un robot submergible ROV amb el qual s'extreien les peces dels derelictes, amb capacitat de baixar fins a 3.000 metres. Havien col·laborat en la realització de les cartes arqueològiques submarines.

Es van realitzar un total de quinze entrades i escorcolls –a les dues embarcacions, a sis domicilis de Barcelona, tres de Girona i quatre de Menorca. Es va detenir a deu persones, entre les que hi havia el president de l'entitat, Josep Quera, i la seva dona.

Comptaven amb pescadors que els informaven de possibles jaciments i que després rebien algunes de les peces espoliades com a compensació. Principalment operaven per la Costa Brava i Menorca.

Entre els dies 20 i 30 de juny de 2014 es va portar a terme la segona fase de l'Operació "Ánfora". Es va comptar amb més de 1.500 efectius de la Guàrdia Civil portant a terme 597 inspeccions en 25 províncies litorals, entre les que constaven les tres catalanes. Destaca que, de les 39 infraccions administratives detectades, cap no tenia relació amb el Patrimoni Històric.

Operación Helmet I i II

L'Operació Helmet es va donar a conèixer l'1 de març de 2013 però els seus orígens es remunten molt més endarrere.

Entre els anys 1975 i 1976, segons pròpies declaracions, en Ricardo Granada Pérez va trobar en el transcurs de les seves activitats furtives un lot de divuit cascos de bronze en el quasi desconegut jaciment d'Arakitos a Aranda de Moncayo (Zaragoza).

Les primeres notícies confirmades, però, són de maig de 1990 quan Fernando Cunillera, un antiquari suís d'origen espanyol, va demanar Markus Egg, reconegut especialista en cascos antics del *Römisch-Germanisches-Zentralmuseum* (RGZM) a Mainz (Maguncia, Alemanya), el seu assessorament sobre un casc de morfologia inusual del que li mostrà unes fotografies. Egg va veure d'immediat es tractava d'un tipus desconegut fins aleshores i que la troballa era de gran importància. Cunillera va explicar que es tractava de part d'un "tresor" descobert per saquejadors prop del jaciment de Tiermes (Soria). Ell n'havia arribat a veure fins a una dotzena.

Dues setmanes més tard va deixar dos cascos en dipòsit en el Museu alemany perquè els examinessin i, cas d'estar-hi interessats, els adquirissin. Lamentablement havien estat manipulats per mans inexpertes, i s'havia arribat a utilitzar fins i tot el bufador per restaurar-los. Tot i així no deixaven de ser excepcionals. Després d'examinar-los i fotografiar-los el Museu va refusar l'oferta i els va tornar a l'antiquari.

En una nova visita, durant el mes de setembre del mateix any, Fernando Cunillera en va revelar la procedència exacte, Aranda de Moncayo, i també va dir que durant el temps transcorregut havien aparegut més cascos. Fins i tot ell s'havia desplaçat fins a l'indret i els havia vist. L'oferta per comprar-los va ser definitivament refusada pel Museu i, segons afirmen, van denunciar-ho a Interpol.

Un mes més tard, l'octubre de 1990, els cascos van ser subhastats a la sala Phillips West Two de Londres. Tot i que no han transcendit dades del número de cascos venuts, preu ni comprador, és possible que fos llavors quan Axel Guttmann, magnat austríac de la construcció i col·leccionista, adquirís el lot dels divuit cascos.

Ricardo Granada seguia espoliant Arakitos. L'any 1992 amb una pala excavadora va carregar un camió i va endur-se literalment part del jaciment per seguir "excavant-lo" tranquil·lament a casa. L'Ajuntament va aturar "l'obra" i el va denunciar al Govern d'Aragó, que hi va enviar un arqueòleg. No se sap res més. Fins el moment només s'havia documentat la utilització de maquinària pesada per activitats furtives en l'Operació Edetania (agost de 2001) i en el castro de Palio a Lalín (octubre de 2001), casos en els que ja ens hem referit, però mai amb aquesta magnitud.

Segons ell mateix, va deixar de sortir al camp amb detector de metalls poc abans de casar-se amb la seva segona dona, sobre els anys 1997 o 1998. Ella era filla de guàrdia civil i la seva manifesta activitat "*causaba problemas*". De ser certes les declaracions d'en Ricardo i l'any 1975 ja feia el furtiu, va estar més de vint anys actuant amb absoluta impunitat.

L'any 2001 Axel Guttmann va morir a Berlín i els seus hereus van decidir desprendre's de la immensa col·lecció. L'any 2008 en el Museu de Mainz van reconèixer els dos cascos d'Aranda en el catàleg d'una subhasta de *Hermann Historica* de Munic, prevista pel mes d'abril. Ho van comunicar a uns "col·legues" espanyols i sol·licitaren a l'advocat de l'Estat a Munic que aturés la subhasta de les peces. Els cascos van ser retinguts durant tres mesos en espera de la reclamació per part d'Espanya que mai no va arribar. Tenien un preu de sortida de 3.000'- i 8.000'- euros i es van acabar venent per 19.000'- i 25.000'- euros. Tot i així es considera que el preu de sortida és molt baix en relació a la qualitat de les peces i el motiu era la possibilitat, no ignorada per *Hermann Historica*, que es produís la reclamació per part de les autoritats espanyoles.

L'abril de l'any 2009 la mateixa sala de subhastes va treure a la venda dos cascos més d'Aranda. Un d'ells apareixia en la portada del catàleg. No hi havia por a una reclamació i el preu de sortida pujava a 10.000'- euros cada un. Es van vendre per 30.000'- i 35.000'- euros.

Sis mesos més tard, l'octubre de 2009, subhasten dos cascos més que es venen per 38.000'- i 43.000'- euros. Davant l'inacció espanyola, el Museu alemany posa una segona denúncia, però les subhastes no s'aturen i l'abril de 2010 dos cascos més es venen per la quantitat record de 77.000'- euros l'unitat.

És aleshores quan el lleidatà Raimon Graells i Fabregat, investigador en el *Römisch-Germanisches-Zentralmuseum*, inicia una campanya per resoldre la situació. S'hi afegeixen Alberto Lorrio Alvarado, catedràtic de Prehistòria a la Universitat d'Alacant, i Fernando Quesada Sanz, professor de la Universitat Autònoma de Madrid. Contacten

amb Martín Almagro Gorbea, a la Reial Acadèmia de la Història i convençut que "no hay duda de que es el conjunto de armamento más importante jamás localizado del Mediterráneo occidental", fa gestions davant el Ministeri de Cultura.

Segons el Ministeri, es donen totes les passes administratives a l'abast. L'any 2009 van sol·licitar la intervenció de la Brigada de Patrimoni de la Policia Nacional i les gestions judicials per adreçar una comissió rogatòria pel retorn dels cascos. Un Jutjat d'Instrucció madrileny va estimar que no hi havia proves suficients i l'any 2011 va tancar el cas.

Martín Almagro acut llavors al Defensor de Poble i, en conseqüència, l'octubre del mateix any 2011 la Fiscalia de Medi Ambient i Urbanisme del Tribunal Suprem va obrir diligències per investigar si realment va haver-hi manca de la deguda actuació per part de l'administració per impulsar gestions per aturar l'espoli i recuperar els cascos. És aleshores quan es va iniciar l'**Operación Helmet**.

Fig.37: "Operación Helmet"

Malgrat tot, no es pot impedir una sexta subhasta que es produeix a Christie's de Londres l'octubre de l'any 2012. Es venen tres cascos més per 21.565, 27.844'- i 40.147'- euros. És destacable el fet que en catàleg van aparèixer com a grecs i no com a iber-calcídics, com en les precedents subhastes alemanyes. Segons confirma Michel Müller-Karpe, arqueòleg del RGZM, "és una estratègia del comerç il·legal d'antiguitats, atribuir un origen amb el mínim de precisió possible per diluir la possibilitat de precisar el veritable origen".

L'operatiu policial es presentava complicat. Les úniques referències eren que els cascos havien estat espoliats en algun punt de la geografia aragonesa, tot i que també hi havia possibilitats d'haver-ho fet en jaciments de Castella i Lleó.

Fig.38: Un dels cascos subhastats procedents del jaciment d'Arakitos.

Una bona pista va arribar al reconèixer un dels cascos en una fotografia penjada en una plataforma social de la xarxa. Apareixia amb una persona que va ser identificada i localitzada. Aquesta persona, ara testimoni protegit conegut a les diligències com a "trebol 1", manifestà que la fotografia s'havia fet feia vint anys a casa de Ricardo Granada. Va aclarir però, que el casc havia estat fabricat per un ferrer a partir d'un peces metàl·liques trobades pel camp.

Tenint en compte que en l'actualitat a Aranda de Moncayo només hi ha 230 persones censades, l'operatiu va complicar-se al ser els agents fàcilment detectables i no disposar de molt marge de maniobra. Tot i així es van aconseguir indicis suficients per procedir.

Ricardo Granada, de 60 anys, viu de la recollida de trufes amb gossos. És propietari d'un pis al carrer Benedicto XIII de Illueca i dues finques a Aranda de Moncayo. Tot es va escorcollar. En el pis es van recuperar més de 4.000 peces, anàrquicament repartides per totes les habitacions. Hi havia monedes celtiberes i romanes en la closca

d'un mig coco, pots de puré, caixes velles de bombons Ferrero Rocher i caixes rovellades de galetes. Sense ordre ni concert, en recipients sobre un televisor, hi ha havia multitud de glans de plom per llençar en fones. Molt material procedeix de Aratikos però també hi ha dels entorns de Tiermes i Numància, tot i que ell diu que moltes són reproduccions i comprades, especialment en el mercadet dominical de la plaça San Francisco de Zaragoza.

Ricardo va manifestar que ell va col·laborar en tot moment i, quan va saber que el buscaven, de forma voluntària va entregar tot el material i va ensenyar d'on ho havia tret.

Segons la Guàrdia Civil, *"tardó en confesar"*. També afirmen que darrera el caòtic emmagatzematge no hi havia precisament la tasca d'un simple aficionat. Van trobar-lis detectors de metalls i un geo-radar, considerat l'aparell que els furtius utilitzen per localitzar tombes on saben hi trobaran les millors peces.

A la pregunta d'un periodista sobre si hi havia moltes restes arqueològiques en la zona, en Ricardo va contestar que *"sí, aunque no donde la gente piensa. El punto donde aparecieron las **placas**, por ejemplo, no es el poblado, que está en otro sitio. Pero es que no había que ir al poblado para encontrar cosas, porque salían por todos lados. Y aún hoy"*. Insisteix que mai no va trobar cascos, només plaques o peces metàl·liques com manifestava en "trebol1". Quan els veïns el veien amb el detector i preguntaven si trobava alguna cosa valuosa, contestava, *"Poco y nada entero"*.

D'acord amb els periodistes Rafael Méndez i José Ángel Montañés d'El País -que van fer un exhaustiu seguiment de l'assumpte i van ser els primers en publicar l'epopeia dels cascos-, la gran quantitat de diners moguts en les diferents subhastes contrasta amb l'austera vida d'en Ricardo. Té un vell Nissan Patrol que els veïns nomen "el tractor", i un Ford Escort des de fa més de cinc anys. Tot i les propietats esmentades, en l'actualitat viu a casa del sogres, una modesta vivenda en un poble, Jarque, de 500 habitants i que té dos bars a tretze quilòmetres d'Aranda. Els veïns opinen que *"a él no le habrán dado nada, se lo habrán quedado los intermediarios"*.

La documentació decomissada va permetre portar a terme l'Operació **"Helmet II"** que es va donar a conèixer l'agost de 2013. Es va identificar i detenir a Mariano Ostalé Martínez de 63 anys. En els escorcolls dels seus dos domicilis (a Alagón i Zaragoza) i a l'establiment d'ebenisteria a Utebo, es van trobar més de 2.000 peces arqueològiques, documentació i gran quantitat de planells topogràfics amb els jaciments arqueològics marcats.

Es sospita que Ricardo Granada i Mariano Ostalé es coneixien i inclús havien anat plegats als jaciments. És possible també que en Ricardo adquirís els detectors en una botiga de Zaragoza, de la que en Mariano va ser un del socis fins l'any 1999.

El seu advocat va declarar que la major part de les peces eren reproduccions que utilitzava en el festival ibèric *Vulcanalia* que anualment es celebra a Mara (Zaragoza). També va dir que algunes de les peces ja li havien estat decomissades en un operatiu contra el tràfic de monedes antigues que la Guàrdia Civil va fer l'any 2000 –del que no dispo de dades- i “*muchas de las piezas estaban envueltas con el mismo papel con el que le fueron devueltas. No las había tocado desde entonces*”. Afirmava que el seu client no coneixia de res Ricardo Granada i mai no havia estat a Aranda. “*Mi cliente solo tiene una reproducción de un casco, que empleaba para disfrazarse en las Vulcanalias, y unas láminas que puede procedan de un casco norteafricano*”. Com venia essent habitual en les declaracions dels implicats, mai no es va trobar cap casc, només peces, plaques o làmines metàl·liques. L'advocat manifestava que “*mi cliente lleva 15 años sin comprar antigüedades en mercadillos ni en tiendas de numismática. Y está seguro de que todo lo que tiene es de procedencia legítima*”.

Mariano Ostalé, tot i no tenir estudis oficials d'Arqueologia, és considerat expert en el període celtiber i ha donat conferències, participat en congressos i trobades, així com en projectes arqueològics. Ha col·laborat, per exemple, amb Francisco Burillo, catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Zaragoza, qui precisament va ser el que va formalitzar una denúncia que va contribuir a orientar les investigacions de l'Operació Helmet, conforme va reconèixer Jesús Calvo, tinent en cap la unitat de SEPRONA adscrita a la Fiscalia de Medi Ambient.

Tant Ricardo Granada com Mariano Ostalé segueixen en llibertat amb càrrecs, pendents del procés judicial. Dels dotze cascos subhastats, se sap que sis es troben en el *Musée d'Art Classique* de Mougins (França) i dos en col·leccions privades catalanes. Un d'aquest darrers en el Museu de la *Fundació Privada Catalana per a l'Arqueologia Ibèrica* a Figuerola del Camp (Alt Camp). No ha transcendit en quina de les subhastes van ser adquirits ni, per tant, el preu que es va pagar.

El mes de juny de 2014, Raimon Graells, Alberto Lorrio i Fernando Quesada van presentar el llibre en el que han realitzat una acurada anàlisi sobre els cascos hispà-calcídics, dedicant espai rellevant als d'Arakitos. S'espera que aquest estudi contribueixi notablement a documentar les gestions encaminades a la recuperació de tots aquests cascos.

Les darreres notícies que tenim del caso són del mes de gener de 2015, quan un anònim, ciutadà aragonès va fer donació al Museu de Zaragoza d'un casc procedent, presumptament, del jaciment d'Arakitos. El procés judicial seguia pendent dels informes pericials i, mentrestant, ha estat incoat expedient per declarar el jaciment com a Bé Cultural d'Interès Nacional.

Operación Sertorius

L'operatiu es va iniciar l'octubre de 2013 al tenir coneixement la Guàrdia Civil d'activitats furtives en la Serra de Chiva (València).

Es va identificar una persona, de 24 anys, que els caps de setmana –generalment de nit- es dedicava a fer remocions en els jaciments de la Serra. A vegades l'acompanyava i l'ajudava el seu pare, de 59 anys. Prèvia prospecció amb un detector de metalls, realitzaven petites excavacions amb una aixada. Es desplaçaven fins els indrets d'espoli en ciclomotor.

En els escorcolls a dos domicilis de Xestalgar, d'on eren veïns, es van trobar més de dues mil peces arqueològiques (molins ibers i romans, monedes ibèriques, romanes i medievals, ceràmiques,..) i un detector de metalls.

Es va detenir el fill, que va quedar en llibertat amb càrrecs, i es va imputar el seu pare així com el germà (en possessió de més de mig quilo de marihuana).

Les investigacions van determinar que portaven realitzant aquestes activitats des de l'any 2010, i es van identificar fins a 60 jaciments afectats, tant catalogats com inèdits, en els termes municipals de Xestalgar, Bugarra, Pedralba i Chiva. Inicialment els danys en els jaciments es valoraven en 120.000'- euros.

Segons pròpies declaracions, els encausats no tenien cap intenció de vendre les peces sinó que volien fer donació a l'ajuntament de Xestalgar per exposar-ho en un museu etnològic.

Operación Picador

L'aparició de diverses remocions en l'important jaciment de Tiermes (Soria) va motivar que la Guàrdia Civil activés l'operatiu denominat "Picador".

El dijous 19 de desembre de 2013, després d'un dispositiu de vigilància que es va perllongar més de deu hores, es va detenir a dues persones en el moment que sortien del jaciment amb tres detectors i peces arqueològiques.

La trucada d'un ciutadà havia advertit de la presència d'un vehicle sospitós. Una de les patrulles de vigilància el va localitzar, amagat entre la brossa, en el terme municipal de Montejo de Tiermes a uns tres quilòmetres i mig del jaciment. El fet de ser nit de lluna plena –*que generalmente aprovechan los expoliadores para llevar a cabo sus actos*-, segons va informar la Guàrdia Civil,- i altres circumstàncies van activar el dispositiu.

Els dos individus eren veïns de Cuenca, de 46 i 23 anys. El més gran tenia ja antecedents policials per fets similars.

Es van practicar quatre entrades i escorcolls. Un a l'hotel on s'allotjaven a Sòria, sense cap resultat; i tres a Cuenca, on es va localitzar un taller amb material per a la neteja i reproducció de peces –en el que havia fins i tot un microscopi bifocal- a més de diverses peces arqueològiques i planells amb anotacions sobre jaciments.

Fig.39: Planells decomissats en la "Operación Picador".

Destaca especialment el fet de haver localitzat una caixa forta ancorada en el xassís del vehicle, probablement per a traslladar les peces espoliades. D'acord amb la Guàrdia Civil, aquest fet dona idea de l'alt grau de preparació en l'execució dels delictes i les dificultats per enxampar-los.

Operación Pradera

La Policia Nacional va donar a conèixer aquest operatiu a finals de juny de 2014. Mesos d'investigació i quatre escorcolls domiciliaris van permetre la detenció de tres persones i la implicació d'altres dues.

Els detinguts eren dos homes, veïns de Villagordo i vigilants de seguretat, i una dona, veïna del polígon d'El Valle a Jaén. Presumptament portaven anys realitzant activitats furtives en jaciments de la província. Destaquen els de Cerro Maquiz i Torre de Buena Vista, on es localitzen els vestigis de la ciutat romana de Isturgi.

Els altres dos investigats, dels que no es van facilitar més dades, feien d'intermediaris; adquirien les peces als primers i les col·locaven en el mercat negre.

Es considera que no conformaven un grup organitzat i només col·laboraven per comercialitzar les peces.

En els escorcolls es van localitzar més de sis-centes peces, entre les que hi havia 407 monedes de diferents èpoques. La resta eren destrals, puntes de fletxa i fragments de ceràmica. En un dels escorcolls es van trobar dos detectors de metalls.

La Policia considerava que es tractava de tres dels “piteros” més actius de la província de Jaén. El seu modus operandi era ple d’actes de precaució que els hi van facilitar la impunitat de la que gaudiren durant anys. Acostumaven a visitar els jaciments de dia per deixar “marques” (no es van explicar quines) en les zones per les que després passaven els detectors de metalls. Sempre feien les intervencions furtives de nit, deixaven les peces obtingudes amagades en el mateix indret i les recollien més tard.

El mes de setembre de 2015 es va informar que el Jutjat d’Instrucció número 1 de Jaén tenia pràcticament enllestida la investigació judicial del cas, només pendent d’una ampliació de l’informe de valoració de danys elaborat per la Junta d’Andalusia. La Fiscalia considerava tenir elements suficients com per sol·licitar l’encausament dels cinc investigats. Seria un dels primers judicis a Jaén contra un grup de “piteros”.

Operación Argárica

Es tracta d’un cas de robatori que podria estar vinculat a la comercialització il·legal de peces arqueològiques i directament o indirecta a activitats furtives.

El mes de febrer de 2014 es va denunciar a la Guàrdia Civil un robatori en el dipòsit municipal d’Arqueologia de Caravaca de la Cruz (Murcia). Els responsables van utilitzar la força per accedir a l’immoble, on van sostreure peces arqueològiques i altres efectes.

Les investigacions i la col·laboració ciutadana van permetre recuperar el mes de juliol de 2014 les 387 peces arqueològiques robades (argàriques, ibèriques, romanes i medievals) en un indret a les afores del municipi.

L’operatiu no es donar per tancat i no han transcendit dades de les persones que probablement van ser detingudes ni de les implicades.

Fig.40: “Operación Argárica”.

Ausejo (La Rioja)

El 16 d'agost de 2014 per la tarda, agents del SEPRONA van sorprendre a quatre persones cercant objectes amb detectors de metalls i pics en un jaciment arqueològic de la localitat d'Ausejo (La Rioja).

En detectar als guàrdies civils van fugir però un dispositiu de recerca va permetre localitzar el vehicle i detenir-los. Tots eren homes de 36, 39, 41 i 48 anys, de nacionalitat espanyola, residents a Sevilla i amb antecedents per fets similars.

En la fugida havien amagat els quatre detectors entre la vegetació, on els van trobar els agents. Un acte de precaució que suggereix consciència forense obtinguda amb l'experiència, com ho ratifiquen els seus antecedents.

En la inspecció del vehicle, es van trobar varies peces que presumptament havien espoliat en diferents jaciments arqueològics, així com planells i mapes.

El fet que singularitza aquest cas, el fa especialment interessant i motiva la seva inclusió en aquesta relació, tot i no haver conformat un operatiu, és la troballa durant la inspecció de tendes de campanya, sacs de dormir, llanternes, bateries, carregadors i diversos útils de supervivència.

Aquests indicis constaten l'opinió de la Guàrdia Civil que conformaven un grup itinerant i organitzat, especialitzat en espoliar jaciments arqueològics arreu l'Estat.

Operación Gladiator

Durant el mes de març de 2015, el SEPRONA va detectar la venda de peces d'interès cultural a la xarxa, des de fòssils i destrals paleolítiques fins a guaspes medievals⁴²¹.

Els preus eren irrisoris, fent pensar que es tractava de falsificacions. Després de verificar varis anuncis de venda i molts esbrinaments, s'aconseguí ubicar el domicili del venedor en un edifici de Murcia.

En l'escorcoll es van localitzar i decomissar fins a 187 peces. Entre els fòssils destaquen un ammonites de considerables dimensions, dos trilobits i dents de tauró. Les peces arqueològiques inclouen bifaços paleolítics, fíbules, monedes, puntes de fletxa, llacrimatoris romans, fragments decorats de ceràmica *terra sigillata*, fulles de ganivets que han estat identificats com a bizantins, i fins i tot un escarabeu egipci.

Per les imatges publicades s'infereix un probable origen furtiu de la majoria de les peces arqueològiques. No es comenta però que s'hagi decomissat cap eina o aparell que permeti relacionar el presumpte receptor d'aquestes peces amb la seva sostracció dels jaciments. Caldrà fer una tasca d'investigació per conèixer l'origen, vincular-les amb els jaciments de procedència i identificar els furtius.

El cas de Cala Culip

El 29 de maig de 2015 una dotació de la Unitat Regional de Medi Ambient de Girona va detectar un grup de bussejadors a la Cala Culip (Cadaquès, Alt Empordà) del Parc Natural del Cap de Creus. Feien immersions en una zona que no havien senyalitzat i utilitzat per arribar-hi una embarcació pneumàtica que tampoc estava senyalitzada, tal i com els obliga la llei. L'embarcació estava a cobert en un dels racons de la cala, difícilment visible.

Eren tres individus, entre 46 i 49 anys d'edat i de nacionalitat holandesa. Quan van sortir a la superfície, els agents van observar que portaven un àmfora acabada d'extreure de la mar i que deixaven en l'embarcació.

En la Cala Culip s'han documentat fins a vuit derelictes (set d'època romana i un de medieval)⁴²². Avisada la Unitat Central de Patrimoni Històric i confirmada l'autenticitat

⁴²¹ Les guaspes eren unes peces de metall que protegien l'extrem inferior de les beines de pell de les espases o les puntes dels pals de fusta de les llances.

de l'àmfora⁴²³ es procedí a la detenció d'aquestes persones i comís de tot el material que portaven per realitzar la intervenció furtiva, embarcació inclosa.

Malgrat tractar-se d'una intervenció subaquàtica, fóra de l'abast d'aquest treball, la referim al ser la primera vegada que es documenta a Catalunya l'ús de la barrina per part d'uns furtius. En principi van declarar que utilitzaven el "pal" com a rudimentari botavant per evitar xocar amb les roques, motiu pel que els Mossos van sol·licitar-me un Informe pel Jutjat sobre l'ús d'aquesta eina per part dels furtius⁴²⁴.

El lladre de lbros

El mes de juny de 2015 es va identificar un lladre que des de feia un temps robava en domicilis particulars de la localitat de lbros (Jaén) i entorn. Era un home de 42 anys, veí de lbros i amb antecedents. En l'escorcoll del seu domicili, entre televisors, consoles de joc i altres objectes habituals de trobar en possessió d'aquest tipus de lladres, els policies van descobrir una caixa plena de peces arqueològiques.

A fi d'elaborar un informe sobre el contingut de la caixa es va portar a les dependències del Conjunt arqueològic de Cástulo. Va resultar que les peces eren de cronologia diversa -romana i medieval- i podrien correspondre a un o varis jaciments, probablement de la província de Jaén. Part dels objectes probablement procedien de una necròpolis romana del segle I dC.

Els investigadors es plantegen si va robar totes aquestes peces per encàrrec o va ser pura casualitat que les trobés en algun dels domicilis assaltats. Donats els antecedents de l'individu sembla que es tracta de la segona opció. Ara faltará aclarir a quina de les víctimes, probablement un furtiu, pertanyia la caixa.

⁴²² Els derelictes Culip I, II i III es considera que estan totalment espoliats. Culip I i III portaven un carregament d'àmfores tipus Pascual. Culip II està tan destruït que és arriscat fins i tot dir quin carregament transportava. Culip IV era un vaixell de l'època de Vespasià (s. I dC), excavat entre els anys 1984 i 1989. Culip V i VII no han estat excavats. Culip VI era un vaixell de finals del segle XIII, procedent del nord d'Àfrica i que portava un carregament de ceràmica nassarita; fou excavat entre els anys 1988 i 1990. Culip VIII era un petit vaixell de cabotatge de menys de deu metres d'eslora amb un carregament d'àmfores bètiques tipus *Haltern 70* (s. I dC); es va excavar durant els anys 2002 i 2003. NIETO, J; JOVER, A; IZQUIERDO, P; PUIG, AM; ALAMINOS, A; MARTIN, A; PUJOL, M; PALOU, H i COLOMER, S (1989).

⁴²³ D'acord amb el tècnics del Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya (CASC) es tracta d'una àmfora del tipus *Dressel 1*, datada entre la meitat del segle II aC i el primer quart del segle I dC.

⁴²⁴ ALAY, JC (2015), *Informe: L'ús de les barrines de mà per part dels furtius. El cas de Cala Culip*.

El dos detectoristes d'Empúries

A les dues de la matinada del dijous 20 d'agost de 2015, una patrulla dels mossos de la comissaria de L'Escala (Alt Empordà) va identificar dos ocupants d'un turisme que estava estacionat en un camí pel que es pot accedir a la part occidental del jaciment d'Empúries.

Ateses les circumstàncies –lloc i horari- els agents van decidir escorcollar a les dues persones i el vehicle. Es van trobar amb dos aparells detectors de metalls, una aixada, una picoleta, un paletí, dues lots de miner i un eina especialment dissenyada per extreure objecte com complement dels detectors. Entre la roba dels identificats es van trobar setze objectes metàl·lics. Tot va ser decomissat.

Els fets es van posar en coneixement de la Unitat Central de Patrimoni Històric, que va desplaçar agents per fer-se càrrec del cas.

La inspecció del lloc dels fets va donar com a resultat la localització de fins a trenta-tres clots recents en l'entorn immediat al jaciment. Les mesures i morfologia coincidien amb els que es podrien fer amb les eines intervingudes.

La parella, un home i una dona, de 31 i 47 anys, ambdós de nacionalitat francesa, van ser detinguts com a presumptes autors d'uns delictes d'espoliació de jaciment arqueològic i furt. D'aquest cas, destaquen els fets de la participació com autora d'una dona –gens habitual- i ser el primer documentat després de l'entrada en vigor, l'1 de juliol, de la reforma del Codi Penal en la que es tipificava l'espoli dels jaciments arqueològics.

Les setze peces decomissades eren molt heterogènies. Per les fotografies de les mateixes, que he pogut consultar, havia: monedes -entre la que es reconeixia una de cronologia medieval i altre que podia ser d'època moderna (segles XVI-XVIII)-; un objecte esfèric que podia ser una bala de plom (també d'època moderna); un fragment de probable fíbula o passador de bronze (ibèric o romà) i altres indeterminables sense una verificació amb deteniment. Semblava, en principi, el fruit d'una activitat que havia afectat diferents jaciments, sense ser possible confirmar – amb les dades disponibles fins el moment- si era el resultat d'un itinerari realitzat aquella mateixa nit o corresponien a diferents jornades.

Operacions policials							
Mes	Any	Denominació operatiu	Lloc	Núm. Imputats	Núm. materials recuperats	Cos Policial	Destacat
Maig	1995	Mora	Ciudad Real	1	8500	GC	Museu amb material espoliat
Setembre	1999	Trajano	Huelva i Sevilla	1	5000	GC	Venda en xarxa
Octubre		Tartessos	Huelva	1	2	GC	Troballa casual
Abril	2000	Barcino	Barcelona	2	4000	GC / CNP	Funcionari implicat
Setembre		Zeus	Valencia	14	7000	GC	Xarxa
Febrer	2001	Cerro Gil	Cuenca	2	2000	GC	Rector d'Iniesta implicat
Agost		Edetania	Valencia	2		GC	Vinculada a Zeus. Tractor
		Sotillo	Jaén	2	450	GC	Polícia Nacional jubilat
Octubre		Xarxa de Deza	Pontevedra	8	851	PAG	Tractor. Guardia Civil implicat
Desembre		Júpiter	Valencia	2	2000	GC	Vinculada a Zeus
Febrer	2002	Tambora	Sevilla	102	200000	GC	Col·lecció Marsal
Abril		Accis	Granada	4	3000	GC	Espoli jaciments argàrics
Juliol		Coja	Jaén i Córdoba	4	5000	GC	Xarxa perfectament estructurada
Setembre		Silo	Burgos	2	4000	GC	Jaciments d'Atapuerca
Octubre		César	Palencia	1		GC	Col·lecció privada i espoli
Novembre		2003	Pozo Moro	Albacete	2	5000	GC
Desembre	Cabildo		Sevilla	18	3500	GC / PL	Compra venda a Plça.Cabildo
Març	2004	Toro	Córdoba	1	5000	GC	Bodegas Toro Albalá
		Ánfora	Valencia	6	3500	GC	Amagatall soterrani
Abril	2005	Lirio	Xarxa peninsular	16	7400	CNP	Guàrdia Civil implicat
Octubre		Morteruelo	Cuenca	3	5000	GC	Numismàtica de Cuenca
Novembre		Castalia	Castelló i Valencia	3	15000	GC	Numismàtica de La Vall d'Uixó
Febrer	2006	Bahía	Cádiz	3		GC	SUBAQUÀTICA. Precursora de "Tertis"
Maig		Bahía II	Xarxa peninsular	9		GC	SUBAQUÀTICA. Precursora de "Tertis"
Juny		Vivo	Xarxa peninsular	24	1100	CNP	Similar a "Lirio"
Febrer	2007	Tertis	Xarxa peninsular	52	300000	GC	La més important de les portades a terme
Agost		Dioniso	Sevilla	6	200	GC	Félix e Hijo
Abril	2008	Pitufo	Córdoba	20	10000	CNP	Furtius amb manual
Abril	2009	Petrus	Terrassa	8	15000	MME	Tendència a la professionalització
Març	2010	Badia	Cáceres	11	7500	GC	Valoració de danys en els jaciments
Novembre		Medina Azahara	Córdoba	4	800	CNP	Basament "distret" de magatzem
Desembre		Carolina - Mosaico	Jaén	85		GC / CNP	Furtius a comissió
Maig	2011	Profesor	Jaén	1	514	CNP	Col·leccionista. Receptació
Agost		Necrópolis	Valencia	12	9000	GC	Clan familiar
Gener	2012	Roma	Sevilla	3	2	GC	Columna i togat de mesura natural
Març		Bronce	Còrdoba	6	2	CNP	Conjunt escultòric de mesura natural
Octubre		Piteros	Peninsular	31		GC	Controls i inspeccions en 19 províncies
Març	2013	Helmet	Zaragoza	1	4000	GC	18 cascos. Pala excavadora en jaciment
Abril		Ánfora	Peninsular			GC	SUBAQUÀTICA. Similar a "Piteros"
Juliol		Versus	Sevilla / León	6		GC	Robatori bust. Paral·les amb "Necrópolis"
Agost		Helmet II	Zaragoza	1	2000	GC	Reconegut col·laborador en projectes arq.
Setembre		Circinus	Girona, Barcelona, Balears	10		GC	SUBAQUÀTICA
Novembre		Sertorius	Valencia	2	2000	GC	63 jaciment afectats. Danys: 120.000'- €
Desembre		Picador	Cuenca	2		GC	Caixa forta ancorada en xassis de vehicle
Juny		Pradera	Jaén	5	600	CNP	Deixaven marques per localitzar les peces
Juliol	2014	Ánfora II	Peninsular			GC	SUBAQUÀTICA 597 inspeccions
		Argárica	Murcia		387	GC	Robatori en dipòsit municipal
Agost		Ausejo	La Rioja	4		GC	Grup itinerant i organitzat d'abast estatal
Maig	2015	Cala Culip	Girona	3	1	MME	SUBAQUÀTICA. Barrina de mà
		Ibros	Jaén	1		GC	Lladre de domicilis
Juny		Gladiator	Murcia	1	187	GC	Venda en xarxa
Agost		Empúries	Girona	2	16	MME	Detectoristes. Autors: home i dona

Fig.41: Relació cronològica de les Operacions policials.

III.6.- Les Resolucions judicials

Segons en Miguel Reale s'entén per jurisprudència, en sentit estricte, la forma de manifestació del Dret que es realitza a través de l'exercici de la jurisdicció, en virtut d'una successió harmònica de decisions dels tribunals. El Dret jurisprudencial no es forma amb alguna sentència, sinó que exigeix una sèrie de decisions judicials que guardin entre sí una línia essencial de continuïtat i coherència⁴²⁵.

D'acord amb el Codi Civil⁴²⁶, la jurisprudència complementa l'ordenament jurídic amb la doctrina que, de manera reiterada, estableix el Tribunal Suprem en interpretar i aplicar les seves fonts -la llei, el costum i els principis generals del Dret-⁴²⁷. Malgrat sembla prou clar, la doctrina no sempre està d'acord i es mostra dividida en considerar o no la jurisprudència com a font de Dret, i fins quin punt aquesta és o no vinculant.

Per a una majoria, la jurisprudència del Tribunal Suprem no és vinculant pels tribunals de rang inferior, que poden considerar altres criteris doctrinals, sempre i quan siguin degudament motivats, doncs el contrari vulneraria el principi d'independència dels jutges i magistrats. Tampoc no la poden contradir sistemàticament, doncs anirien contra els principis de seguretat jurídica i interdicció de l'arbitrarietat dels poder públics⁴²⁸. Malgrat tot, l'avantprojecte de Llei orgànica del Poder Judicial elaborat pel Ministeri de Justícia l'any 2014 proposa el caràcter vinculant de la jurisprudència del Tribunal Suprem sobre la resta de tribunals inferiors⁴²⁹.

Totes aquestes discussions doctrinals no són però impediment pels autors per analitzar de forma habitual les resolucions, sigui quin sigui el seu òrgan originari. La jurisprudència que no resulta dels Tribunals que oficialment l'estableixen, és

⁴²⁵ REALE, M (1977), pàg.129.

⁴²⁶ *Real Decreto de 24 de julio de 1889, ordenando la publicación en la Gaceta de Madrid de la edición reformada del Código Civil*, Gaceta de 25 de juliol de 1889.

⁴²⁷ Articles 1.1 i 1.6 del Codi Civil. A més del Tribunal Suprem senten jurisprudència el Tribunal Constitucional, en quant assumptes constitucionals, i els Tribunals Superiors de Justícia, en quant a matèries de competència limitada a les comunitats autònomes (drets forals o especials). Tradicionalment es considera jurisprudència quan s'emeten almenys dues sentències en idèntic sentit.

⁴²⁸ La Constitució espanyola (BOE núm.311 de 29 de desembre de 1978) garanteix tots aquests principis. L'independència de jutges i magistrats (articles 117 i 127 de la Constitució) estableix la seva llibertat d'enjudiciament tenint com a únic referent l'ordenament jurídic. El de seguretat jurídica (article 9.3 de la Constitució) significa la garantia de l'aplicació dels procediments regulats i conductes legalment establerts, prèvia i degudament publicats. El principi d'interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics (també el l'article 9.3 de la Constitució) implica que la seva actuació ha d'ajustar-se necessàriament a la legislació. Pretenen en definitiva, garantir a l'individu una situació permanent d'estabilitat jurídica.

⁴²⁹ D'acord va publicar el diari La Vanguardia (26 de juny de 2014) el Ple del Consell General del Poder Judicial va refusar la proposta, tot i que el seu informe no és vinculant

(<http://www.lavanguardia.com/vida/20140626/54410455082/cgpi-rechaza-que-jurisprudencia-del-supremo-sea-vinculante-a-otros-tribunales.html#ixzz3CEzs61BJ>).

correntment qualificada de “menor”⁴³⁰. Per part meva he realitzat un recull de resolucions sobre el furtivisme arqueològic, el més exhaustiu possible, en el que han estat incloses des de sentències del Tribunal Suprem fins a interlocutòries dels Jutjats Penals de primera instància. Abans d’entrar-hi, però, considero, en pro d’una millor comprensió, introduir alguns conceptes bàsics sobre els diferents tipus de resolucions i la seva estructura.

En dret processal hi ha tres tipus de resolucions judicials, que es diferencien per la forma i el contingut: provisions, interlocutòries i sentències.

Les **Provisions**⁴³¹ són resolucions dictades pels jutges o tribunals que decideixen sobre qüestions de tràmit o sobre peticions secundàries o accidentals.

Les **Interlocutòries**⁴³² són resolucions judicials que decideixen sobre una incidència en el litigi, però no les qüestions de fons. Decideixen, per exemple, sobre recursos contra provisions, l’acumulació d’accions, l’admissió o inadmissió de proves, mesures cautelars, ... i també poden posar fi a les actuacions d’una instància o recurs abans de que en conclogui la tramitació ordinària (sobreseïments).

El requisits de redacció i estructura venen establerts en la Llei Orgànica del Poder Judicial i en les diferents lleis de enjudiciament civil i criminal.

La resolució ha de contenir en primer lloc la identificació del jutjat o tribunal que l’emet, la del procediment (referència de les actuacions) i la de les parts litigants o persones interessades.

Segueix el Títol (fa constar que es tracta d’una interlocutòria), el nom del jutge, la jutgessa o dels membres del tribunal i quan sigui col·legiat el nom del ponent. Després la localitat i data.

La relació dels **Fets**. En paràgrafs separats i numerats, es consignen les pretensions de les parts i els fets en què les fonamenten, oportunament al·legats i enllaçats amb les qüestions a resoldre. En les apel·lacions aquesta relació de fets es pot substituir per una relació d’**Antecedents Processals** del cas.

⁴³⁰ Per exemple, el fiscal n’Antonio Roma, en la seva ja esmentada monografia sobre els delictes sobre el patrimoni cultural, no deixa d’utilitzar aquesta jurisprudència menor (ROMA, A (2008), pàgs.87, 97, 102,...).

⁴³¹ En castellà són les “*Providencias*”.

⁴³² En castellà és l’“*Auto*”. Hi ha autors, com n’Oriol Oleart que han considerat més ajustada la denominació d’Acte, al·ludint raons de gramàtica històrica (OLEART, O (1984)). Malgrat tot, la Resolució de 3 d’abril de 1991, per la qual es publiquen acords sobre el llenguatge administratiu (DOGC núm.1438, de 3 de maig de 1991, estableix la forma “interlocutòria”. El motiu és que a l’“*Auto*” també rep en castellà la denominació de “*sentencia interlocutoria*”.

En els **Fonaments de Dret**, es donen les raons i fonaments legals que s'estimen procedents per a la decisió que es dicta i es citen les lleis i/o doctrines que es consideren aplicables al cas. Es redacta en paràgraf separats i numerats.

La **Part Dispositiva** és la resolutòria del document, on hi ha la decisió que s'ha pres.

Finalment hi ha un formulisme amb la signatura dels jutges o de tots els magistrats que s'autoritzen o publiquen mitjançant la signatura del secretari judicial.

Les **Sentències** són l'acte judicial amb el que es resolen les qüestions de fons del procediment i el finalitzen en primera, segona o definitiva instància.

Com les interlocutòries, els requisits de redacció i estructura venen establerts en la Llei Orgànica del Poder Judicial i en les diferents lleis de enjudiciament civil i criminal, essent bastant similars.

Tenen un **Encapçalament** on consten els noms de les parts i les seves dades, identificació dels procuradors i advocats, objecte dels judicis, data, lloc i tribunal, jutges o magistrats, així com el ponent quan el tribunal és col·legiat.

Els **Antecedents de Fet**. En paràgrafs separats i numerats, exposant les peticions de les parts, els fets en que les fonamenten, les proves proposades i practicades. En les penals també hi ha un apartat sobre els **Fets Provats**, on es relacionen els mateixos.

Els **Fonaments Jurídics o de Dret**. En paràgrafs separats i numerats, es raona el dret que fonamenta les pretensions, fent esment de les lleis, jurisprudència i doctrina aplicables.

La **Decisió**⁴³³, que és la part dispositiva on es resolt el litigi.

El document acaba amb un formulisme, la signatura dels jutges o magistrats i la diligència de publicació signada pel secretari judicial.

La finalitat d'incloure aquest recull de resolucions judicials és en essència, com ja s'ha dit en relació als operatius policials, obtenir dades conductuals dels furtius que contribuiran a entendre, elaborar i millorar les formulacions dels protocols d'actuació que es proposaran. A més de les dades sobre les activitats, pròpiament dites, identificables en els Fets i en els Fonaments de Dret, les al·legacions i interpretacions que en fan del seu comportament constitueixen matèria també d'anàlisi. A banda, resulten imprescindibles per orientar el contingut i enfocament dels informes pericials, a fi d'obtenir els millors resultats.

Les resolucions relacionades en el quadre adjunt, s'han obtingut per diversos medis,

⁴³³ En castellà és el "Fallo".

- Hi ha una majoria de resolucions de la jurisdicció administrativa andalusa que corresponen a l'Annex del treball d'en Ignacio Rodríguez Temiño i es poden descarregar en xarxa⁴³⁴.
- Altra gran part són el resultat de recerca en el cercador de jurisprudència disponible en la web del Poder Judicial estatal (CENDOJ)⁴³⁵. No hi ha obligació de "penjar" les resolucions a aquest servidor, ens trobem amb la circumstància que n'hi ha moltes de determinades comunitats autònomes, i pràcticament cap d'altres. Malauradament, pràcticament no hi ha de Catalunya.
- Algunes m'han estat directament facilitades, atesa la meua implicació en els casos o amb les persones que han intervingut.
- Finalment, també n'hi ha que només he pogut obtenir les dades essencials, en ser esmentades per la bibliografia especialitzada.

Com amb els operatius policials, cal apuntar un seguit de consideracions, coincidint pràcticament amb el contingut de les referides respecte dels mateixos,

Així coincideixen les argumentacions en alguns aspectes com:

- El fet d'incloure resolucions d'arreu de l'Estat.
- En que només es limiten a infraccions o delictes vinculats a activitats furtives.
- En la manca de dades personals dels furtius i dels indrets d'activitat, que quasi sempre apareixen alterats en raó als drets constitucionals dels implicats.
- En les dificultats per vincular les resolucions amb els operatius policials.

Tot i que la relació segueix un estricte ordre cronològic, amb independència de l'òrgan jurisdiccional, en l'exposició es tractarà separatament les administratives de les penals.

A diferència dels operatius policials, no es fa un tractament detallat, resolució per resolució, sinó uns comentaris genèrics. Hem de tenir en compte que l'interès de la jurisprudència, des del punt de vista doctrinal, es troba en els fonaments de dret. Amb les esmentades restriccions de dades, sovint són precisament aquests fonaments els únics apartats complets que es faciliten. En ser el seu contingut reiteratiu, no té sentit per a la nostra finalitat detallar les resolucions una per una.

⁴³⁴ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012). <http://www.jasarqueologia.es/editorial/libros/indianas.html>.

⁴³⁵ <http://www.poderjudicial.es/search/indexAN.jsp>.

Quant a les dades percentuals, atès que per molt exhaustiu que sigui el recull no és complet, no podem facilitar resultats ajustats. Tot i així, les proporcions entre les resolucions administratives i penals o les diferències abismals entre les diferents comunitats autònomes no s'allunyen de la realitat. Només amb finalitat il·lustrativa s'ha elaborat l'adjunt gràfic.

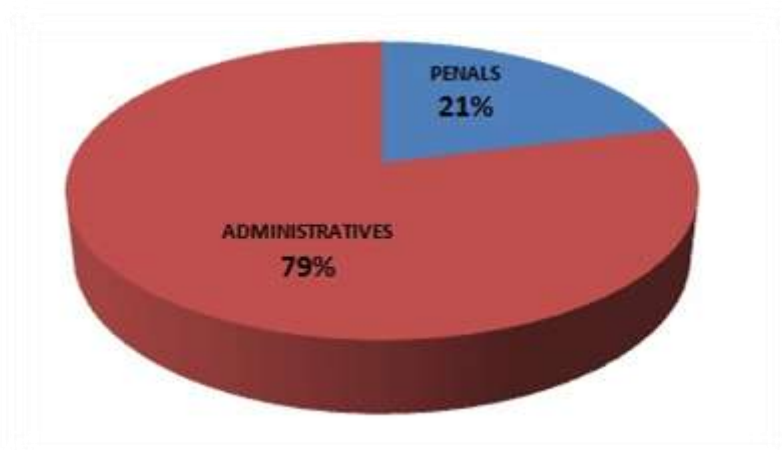

Fig.42: Percentatges estimatius de resolucions judicials.

III.6.1.- Les Resolucions judicials administratives

Representen el 79% de la mostra analitzada. El 82% van ser favorables als postulats de l'administració, el 15% van estimar les al·legacions dels furtius i en un 3% l'estimació va ser parcial⁴³⁶.

Les principals al·legacions en defensa del encausats son,

Vulneració de la presumpció de innocència. És un dels drets fonamentals reconeguts en l'article 24.2 de la Constitució de 1978, segons el qual es pressuposa la innocència fins que no es demostra el contrari. És per tant una presumpció que admet prova en contra (*iuris tantum*), essent l'acusador qui té la càrrega de la prova (*onus probandi*) i ha de demostrar-ho, mentre que l'acusat no ha de demostrar la seva innocència. Present en el 51% de les resolucions de la mostra, és l'al·legació més habitual.

L'apreciació de prova. Amb un 28% d'al·legacions en aquest sentit en les resolucions que constitueixen la mostra, és la segona més reiterada. Implica que la conducta presumptament atribuïda no ha estat suficientment demostrada. En el fons implica el

⁴³⁶ En Ignacio Rodríguez Temiño, comenta haver conegut en l'exercici de les seves funcions en la *Dirección General de Bienes Culturales* de la Junta d'Andalusia de setanta dues sentències. El 92% de les quals els hi van resultar favorables (RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàg.287). Els percentatges de la mostra actual -constituïda per setanta una sentències d'arreu l'Estat- resulten bastant equiparables i no s'allunyen excessivament d'aquestes dades.

mateix que la primera. Sovint s'al·leguen conjuntament i, quan no, és que admeten una conducta irregular tot i no tant greu com l'apreciada (que no ha estat demostrada).

Les argumentacions d'aquestes al·legacions acostumen a ser,

- L'indret on va ser abordat pels agents no era un jaciment o zona arqueològica al no estar delimitat com a tal⁴³⁷. La zona, descrita com a arqueològica, no està senyalitzada⁴³⁸.
- No tenen formació per saber que es tractava d'un jaciment arqueològic⁴³⁹.
- De la denúncia dels agents i la utilització d'un detector de metalls, no prohibit per la llei, no es pot concloure que estigués cercant objectes antics de metall⁴⁴⁰.
- Estan en possessió d'un detector de metalls, no d'un aparell destinat a la detecció de restes arqueològiques⁴⁴¹.
- Es trobava allà de casualitat, sense cercar restes arqueològiques ni utilitzar el detector⁴⁴².
- Portava un detector de metalls però no l'estava utilitzant⁴⁴³.
- No cercaven restes arqueològiques sinó minerals⁴⁴⁴, metalls de la darrera guerra civil⁴⁴⁵ o, fins i tot, un que cercava l'anell perdut per un tractorista⁴⁴⁶.

⁴³⁷ Sentència del Tribunal Suprem, Sala del Contenciós Administratiu núm.3, de 10 d'abril de 1991.

⁴³⁸ Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia (Sales del Contenciós Administratiu núms.1 i 3) de 18 de març de 1998, de 27 de maig de 1998, de 24 de setembre de 1998, de 21 d'octubre de 1999. També les Sentències de 19 de desembre de 2002 (Jutjat Contenciós Administratiu núm.2 de Córdoba), de 23 de gener de 2004 (Jutjat Contenciós Administratiu núm.3 de Córdoba), de 20 de gener de 2005 (Jutjat Contenciós Administratiu núm.2 de Sevilla), de 10 de maig de 2005 (Jutjat Contenciós Administratiu núm.5 de Sevilla),....

⁴³⁹ Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, Sala del Contenciós Administratiu núm.5, de 13 de desembre de 2001.

⁴⁴⁰ Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Sala del Contenciós Administratiu núm.1, de 21 de novembre de 1997, de 26 de gener de 1998 i de 18 de març de 1998.

⁴⁴¹ Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Sala del Contenciós Administratiu núm.1, del 14 d'octubre de 1999, del 9 d'octubre de 2000 i de 30 d'abril de 2001. També la Sentència d'11 de setembre de 2000 del Jutjat Contenciós Administratiu núm.2 de Córdoba.

⁴⁴² Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Sala del Contenciós Administratiu núm.3, de 9 de maig de 2001 i de 25 de juliol de 2001.

⁴⁴³ Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Sala del Contenciós Administratiu núm.3, a de 27 de maig de 1998 i de 28 de juny de 1999.

⁴⁴⁴ Sentència del Tribunal Superior de Justícia d'Extremadura, Sala del Contenciós Administratiu núm.1 de Càceres, de 29 d'abril de 2003; la Sentència del Jutjat Contenciós Administratiu núm.3 de Córdoba

Manca de Tipicitat. És el tercer dels motius més al·legats, constituint el 10% en la mostra. Aquest Principi, derivat del de legalitat, és també un dels drets fonamentals constitucionals, pel que ningú no pot ser condemnat o sancionat per accions o omissions que en el moment de produir-se no constitueixin delictes o infraccions administratives, segons la llei vigent⁴⁴⁷. En la pràctica es tradueix en que la conducta ha d'estar descrita en la legislació administrativa o penal.

La principal argumentació es que en el lloc on es trobaven no és un jaciment arqueològic⁴⁴⁸. També que es trobaven a cent metres o dos quilòmetres del jaciment més proper⁴⁴⁹ o altres que estaven a cent metres transportant els detectors desconnectats i sense portar cap resta arqueològica. Aquesta darrera va ser estimada, en no haver-se aportat cap prova en contra del manifestat pels furtius⁴⁵⁰.

Uns furtius van al·legar vulneració dels principis d'innocència i tipicitat, en descobrir-se tres detectors desmuntats en l'interior dels seus vehicles, argumentant que l'única imputació que els hi podien fer era circular amb un cotxe en el que duïen els detectors per una zona arqueològica. Les al·legacions es van desestimar en raó a la denúncia ratificada pels agents de la guàrdia civil, segons la qual els havien vist utilitzant els detectors⁴⁵¹.

La **Prescripció de la Sanció** i la **Caducitat de l'Expedient**, amb el 11% de la mostra, són altres al·legacions habituals. L'excessiva burocràcia dels procediments facilita aquest tipus d'al·legació. Tot i així, en tota la mostra, només un recurs va prosperar per caducitat de l'expedient⁴⁵².

Davant les al·legacions, la principal prova que utilitzen Jutjats i Tribunals és la denúncia portada a terme per agents de l'autoritat. L'article 137.3 de la Ley 30/1992 i l'article 90 de la Llei 26/2010, atorguen als funcionaris en l'exercici del seu deure la **presumpció de veracitat**. Aquesta presumpció és perfectament compatible amb els dret

del 23 de gener de 2004 o la Sentència del Jutjat Contenciós Administratiu núm.2 de Sevilla de 20 de gener de 2005

⁴⁴⁵ Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Castella i Lleó núm.1 de Burgos d'1 de desembre de 1991 o la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Màlaga del 27 de febrer de 2003.

⁴⁴⁶ Sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu núm.3 de Sevilla de 25 de febrer de 2005.

⁴⁴⁷ Articles 9.3 (principi de legalitat) i 25.1 (principi de tipicitat) de la Constitució de 1978.

⁴⁴⁸ Sentència del Tribunal Suprem, Sala del Contenciós Administratiu núm.3, del 10 d'abril de 1991, Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia, Sala del Contenciós Administratiu núm.1, d'11 de març de 1996, del 9 d'octubre de 2000 i del 30 d'abril de 2001, així com la Sentència de la seu malaguenya del mateix Tribunal de 28 de juny de 2002.

⁴⁴⁹ Sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu núm.1 de Sevilla del 13 d'octubre de 2000.

⁴⁵⁰ Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Extremadura, Sala del Contenciós Administratiu núm.1 de Càceres, del 12 de juliol de 2002, del 24 d'octubre de 2002 i del 25 d'octubre de 2002.

⁴⁵¹ Sentència del Tribunal Superior de Justícia d'Extremadura, Sala del Contenciós Administratiu núm.1 de Càceres, del 30 d'abril de 2003.

⁴⁵² Sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu núm.1 de Còrdoba de l'1 de setembre de 2006.

fonamental de la presumpció d'innocència. Es limita a atribuir a les denúncies dels agents el caràcter de prova de càrrec, tot deixant oberta la possibilitat de prova en contra. Estableix, en definitiva, una inversió en la càrrega de la prova, essent el denunciat qui ha de practicar-la.

Òbviament és necessari que els agents hagin trobat "in fraganti" al presumpte furtiu. Si és així i la denúncia formulada pels agents està degudament complimentada, sense defectes de forma, i és ratificada davant el jutge o magistrat⁴⁵³, difícilment podrà ser recorreguda. Sobre el millor contingut de la mateixa en tractarem més endavant en l'apartat sobre protocols policials.

Es pot donar el cas que els agents no hagin observat directament els furtius realitzar l'acció, i la denúncia es produeix davant una ferma presumpció (han estat interceptats quan tornaven del jaciment, en el vehicle on transporten el kit encara brut de terra,..). També es pot donar el cas de no disposar de la reiterada denúncia. En ambdós casos la prova directa sobre la intencionalitat dels presumptes furtius és sovint força complicada. Quasi mai no hi ha un reconeixement exprés per part del propi infractor o la declaració d'un testimoni directe. D'aquesta manera l'única prova dels fets, o almenys de l'element subjectiu de la finalitat perseguida, és indirecta o indiciària, que també és de força utilitat per refermar el contingut de la denúncia (si disposem de la mateixa).

En el segon Fonament de Dret de la Sentència núm. 32/2004, del Jutjat del Contenciós núm.3 de Córdoba, trobem una aclaridora exposició per part del jutge José Ángel Castillo Cano-Cortés. Explica que la **prova indiciària** ha estat admesa i reconeguda com a vàlida per a desvirtuar la presumpció d'innocència, tant en l'àmbit penal com administratiu, pel Tribunal Constitucional; d'ordinari s'utilitza pels òrgans jurisdiccionals penals i administratius per a motivar les sentències condemnatòries i les resolucions sancionadores. Aquesta prova indirecta o presumptiva ha de gaudir de garanties especials, referides bàsicament a la necessitat que hi hagi una pluralitat d'indicis –no essent-ne vàlid només un- i que aquests, dels que es pretén inferir el fet infractor, siguin plenament acreditats per una prova directa, que existeixi una connexió directa i lògica entre els indicis i la conseqüència fàctica que es dedueix, tot explicat de manera racional.

Fins l'any 2001 les **presumpcions judicials** es fonamentaven en els articles 1249 a 1253 del Codi Civil. En entrar en vigor la nova *Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento*

⁴⁵³ La ratificació no és imprescindible però sí aconsellable. La Sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu núm.6 de Sevilla del 15 de març de 2002 va considerar improcedent la ratificació donat el valor probatori dels fets constatats en la denúncia. En canvi, les Sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Extremadura que hem esmentat en la Nota 26, van estimar el recurs dels presumptes furtius per no haver estat ratificada ni aclarida la denúncia, entre d'altres indicis.

*Civil*⁴⁵⁴, tots aquests articles es van derogar essent substituïts pels articles 385 i 386 de la pròpia llei.

D'acord amb Ignacio Rodríguez Temiño⁴⁵⁵, tot i matisant, les principals proves indiciàries que utilitzen són:

- Que el lloc on es va produir la denúncia sigui un jaciment arqueològic o estigui proper al mateix.
- Que el presumpte furtiu porti objectes arqueològics recollits en el terreny.
- La distància entre el seu punt d'ancoratge i l'indret on realitza l'activitat furtiva.
- Absència d'una explicació plausible sobre el què estava fent.
- El kit: que porti eines d'excavació, detector,..

Tot i quants més millor, no és necessari constatar tots aquest indicis però si se'n necessiten un mínim de dos.

De tots ells, el que sempre ha resultat més complicat és demostrar que el lloc dels fets és un jaciment arqueològic, cas de no estar formalment declarat. La prova són els Informes elaborats per l'Administració responsable, que han d'aclarir més enllà de tot dubte l'existència d'un jaciment en el l'indret o immediat entorn.

Les sancions acostumen a anar entre 300'- i 1.000'- euros. Les de 300'- euros son majoria a la mostra (51%) però s'ha de tenir molt en compte les diferents legislacions de patrimoni de les comunitats autònomes. Considerant una majoria de sentències andaluses que sancionen l'ús dels detectors de metalls, l'esmentada quantitat és la que correspon.

Entre les sancions, destaca la imposada per la **Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Galicia, Sala del Contenciós Administratiu núm.1 amb seu a A Coruña, de 13 de febrer de 2002**, per un import de 5.000.000'- de pessetes (30.000'- euros).

Aquest cas es va iniciar per la denúncia d'un arqueòleg, segons la qual el presumpte furtiu –anomenat en la Sentència com a Sr.Alonso- realitzava excavacions no autoritzades en la zona de San Clodio-Rás bas do Sil de Lugo. La Direcció General de Patrimoni Històric gallega va sol·licitar la intervenció de la Brigada de Patrimoni Històric de la Unitat Central de la Policia Judicial.

En el transcurs de les investigacions es van intervenir el telèfons del Sr.Alonso, i es va constatar que es dedicava a la recerca d'objectes arqueològics a les poblacions de San

⁴⁵⁴ BOE núm.7 de 8 de gener de 2000.

⁴⁵⁵ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàg.289.

Clodio, Vilanuiz i Montefurado (totes en la província de Lugo). En els escorcolls realitzats en dos domicilis del Sr.Alonso a Madrid, es van trobar un aparell detector de metalls, diferents monedes, peces metàl·liques en forma de creu i objectes arqueològics, i va reconèixer ell mateix que alguns procedien de Montefurado. Un informe tècnic del Departament de Numismàtica i Medallística del Museu Arqueològic Nacional de Madrid de l'1 de febrer de 1997 confirma que les monedes constitueixen un bé cultural de naturalesa arqueològica de diverses èpoques, que la majoria de les peces conserven restes de terra adherits i patines verdoses homogènies, la qual cosa constata que han estat enterrades en dates pròximes a la realització de l'informe.

El 13 d'octubre de 1997 el Jutjat d'Instrucció núm.90 de Madrid dicta Interlocutòria de sobreseïment provisional de les actuacions, per considerar no estava degudament justificada la perpetració de delictes. Es remeten les actuacions a l'autoritat administrativa. El 23 de desembre de 1998, la Direcció General de Patrimoni Cultural resol una sanció de 5.000.000' - Ptes. per infraccions greus consistents en la realització d'excavacions arqueològiques sense la preceptiva autorització, així com l'incompliment de les obligacions de comunicació del descobriment i entrega dels béns trobats. La Resolució és recorreguda i el 20 d'abril de 1999 el Conselleiro de Cultura, Comunicació Social i Turisme de la Xunta desestima aquest recurs ordinari.

Ja en via jurisdiccional, es formulen diverses al·legacions. La principal és la d'insuficiència probatòria que vincula al principi de vulneració de la presumpció d'innocència. El Sr.Alonso es limita a dir que el material arqueològic trobat en els seus domicilis no procedeix d'excavacions realitzades dins la Comunitat Autònoma de Galícia. En el tercer Fonament Jurídic de la Sentència, els jutges argumenten que hi havia dades de sobres que demostren la procedència gallega dels objectes. Recorden converses telefòniques en les que el Sr.Alonso va admetre venia els objectes, prèviament espoliats per ell mateix. Existeix el testimoni de l'arqueòleg que el va sorprendre in fraganti i també diverses declaracions en diligències judicials en les que ell mateix reconeix l'origen gallec de les peces.

Altres al·legacions, com la de que no es considera autor dels fets i de tipus formal, també són desestimades.

La Sentència confirma la resolució administrativa, advertint no hi ha possibilitat de recurs contra la mateixa. Ignoro, tot i que no em consta, si va haver-hi recurs extraordinari i si va arribar fins el Tribunal Suprem.

En relació a Catalunya hi ha quatre Sentències a la mostra.

El 13 de gener de 1989 el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va dictar Sentència en relació a uns furtius de la **vil·la romana de Corbins** (Segrià), amb una cronologia entre els segles I aC a III dC. No he pogut accedir al text i la única referència és el comentari de Catalina Cerdà, aleshores Cap del Servei Jurídic del Departament de

Cultura de la Generalitat. En definitiva, el recurs va ser desestimat en considerar, a la vista de l'expedient, que s'havia realitzat una prospecció arqueològica il·lícita en fer ús d'un detector de metalls en un jaciment arqueològic sense la corresponent autorització administrativa⁴⁵⁶.

La Sentència sobre el jaciment de **Dos Pins**, de 6 de juliol de 1989, la tractarem en l'apartat dedicat a Cabrera de Mar (Maresme) –terme municipal en que s'ubica- evitant la dispersió de dades i mantenint la coherència del relat sobre tot el cas.

Sobre l'anomenat cas del **Coll del Moro** (Gandesa, Terra Alta), Gemma Hernández l'explica detalladament en la Comunicació presentada en les Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic, celebrades a Barcelona el maig de 1991⁴⁵⁷. Resumint, el 23 de juliol de 1987 –sobre les 20 hores- l'equip d'excavació que treballava en la Necròpolis de les Maries va sorprendre dues persones amb detector de metalls en l'àrea del jaciment ibèric. Avisada la guàrdia civil, s'hi va desplaçar un agent que en verificar que els dos homes que havia en el jaciment estaven acreditats amb un carnet de l'"Associació Catalana de Detectoaficionats" els va deixar marxar. Al dia següent es va formalitzar, no sense dificultats, la denúncia. El relat descriu minuciosament totes aquestes situacions, que arriba a qualificar de kafquianes.

La guàrdia civil va trametre la denúncia al Govern Civil de Tarragona, des d'on va passar al Departament de Cultura. L'expedient sancionador es va incoar el 10 d'octubre de 1987. Les diligències es van instruir amb,

- Un informe del Servei d'Arqueologia amb la descripció del jaciment i les dades científiques.
- Diverses fotografies del dos furtius en plena activitat.
- Un informe del llavors titular dels Serveis Territorials de Cultura a Barcelona sobre el Sr.Camilo Vilalta⁴⁵⁸, qui havia estat identificat com una de les dues persones sorpreses en el Coll del Moro.
- Informació de la Direcció General de Seguretat Ciutadana sobre possibles antecedents dels dos presumptes infractors.

Camilio era un reconegut furtiu de Prats de Lluçanès (Osona) on tenia una ferreteria. Segons l'esmentat informe dels Serveis Territorials, en una visita durant la realització de la Carta Arqueològica d'Osona es va contactar amb ell i va mostrar un important conjunt de material així com els tres detectors que feia servir. Advertit sobre la seva

⁴⁵⁶ CERDA, C (1991), pàg.44.

⁴⁵⁷ HERNANDEZ, G (1991).

⁴⁵⁸ El nom i cognoms es va publicar en la reiterada Comunicació, HERNANDEZ, G (1991), pàg.117. Igualment el del seu company, Sr. Jaume Ballús (pàg.122).

activitat il·legal, va replicar que no li feia res si comissaven els detectors, doncs amb la venda del material recollit en una sortida de cap de setmana podia obtenir diners suficients com per comprar un nou detector⁴⁵⁹. Part dels objectes els dipositava en el museu local.

Els senyors Camilo i Jaume presenten, entre d'altres, les següents al·legacions al plec de càrrecs formulat,

- Que únicament comprovaven si hi havia metalls.
- Que desconeixien l'existència d'un jaciment arqueològic, doncs no estava senyalitzat i no es veia cap excavació arqueològica.
- Que l'"Associació Catalana de Detectoaficionats" estava autoritzada pel Departament de Justícia de la Generalitat i que en el seu Butlletí comunica als socis que poden comprovar amb els detectors l'existència de metalls en qualsevol finca.

Posteriorment es formula la proposta de Resolució a la que els dos presenten al·legacions per separat. En Camilo va manifestar,

- Que portava, a més d'una beina de projectil, un petit tros de ceràmica dels que abunden en aquest lloc i no tenen cap valor.
- Que quedava sorprès de ser considerat furtiu ja que mai se li havia seguit cap expedient.
- Que havia col·laborat amb el Museu Municipal de Prats de Lluçanès on té cedides peces de la seva propietat particular.

La Resolució de 21 de març de 1988 recollia tots els fet exposats i va sancionar als Srs. Camilo Vilalta i Jaume Ballús amb multes de 200.000' - i 100.000' - pessetes, (1.200' - i 600' - euros) respectivament.

⁴⁵⁹ Segons es refereix en la Nota 4 de la Comunicació (HERNANDEZ, G (1991), pàg.120), en la fitxa del jaciment ibèric de Puig Ciutat (Oristà, Osona), datada el desembre de 1984, consta: *"El Sr. Vilalta que juntament amb altres afeccionats de la zona, han perforat en gran manera el jaciment, té en el seu poder una quantitat extraordinària de materials arqueològics. Personalment he pogut observar en el domicili del Sr. Vilalta a Prats més de 60 monedes de bronze i plata, d'èpoques ibèriques i romana (algunes amb indicació de la seca CESSE) algunes en molt estat de conservació i peces ceràmiques amb vernís negre completament senceres, a torn rosades, gran quantitat d'utilitatge en ferro agrícola i domèstic, i industrial, peses de teler, fusaioles, peces de plom de fona i una gran varietat de peces en bronze, des d'anells, sagetes, escultures miniatura, així com restes de bronze que segons el Sr. Vilalta procedeixen d'uns grans recipients de més d'un metre d'altura. Tot i que no ha pogut esser vist, el Sr. Vilalta indica que té en el seu poder un element mixta de ferro i plom, on s'hi observen inscripcions de tipus ibèric"*.

Es va recórrer davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, que va dictar Sentència el 16 de març de 1990 essent favorable als postulats del Departament de Cultura . Segons Catalina Cerdà, era la més il·lustrativa de les recaigudes fins aquell moment (maig de 1991). El cas va permetre a la Sala entrar en el tema dels detectoristes i afirmar que l'ús del detector de metalls en una zona notòriament coneguda com a jaciment arqueològic, tot i no estar senyalitzada, constituïa una infracció administrativa⁴⁶⁰ .

Sobre les 14 hores del 10 de febrer de 1996 el SEPRONA -destacament de Ponts, La Noguera- va sorprendre cinc persones prospectant amb detectors de metalls el jaciment de **Monteró** (Camarasa, Noguera)⁴⁶¹ . Segons va manifestar un dels agents denunciants, durant mitja hora van estar observant la persistent utilització dels detectors per part dels presumptes furtius.

Tres dels denunciats, que eren germans, tenien antecedents. Un havia estat sorprès el 3 de juny de 1994, també pel SEPRONA de Ponts, en el Paratge d'Almenara (Agramunt, Urgell) juntament amb una altra persona mentre prospectaven amb detector de metalls i aixada. El altres dos portaven a mitges una parada en el mercat de la Plaça de l'Ajuntament d'Igualada (Anoia), que es celebra els últims diumenges de mes, en la que venien material arqueològic procedent d'espoli. El 26 de febrer de 1995 la Brigada de Patrimoni dels Mossos d'Esquadra havia realitzat una inspecció en aquest mercat verificant tres parades amb material arqueològic, entre la que es trobava la dels dos germans. Aleshores havien declarat que compraven el material a la Plaça Reial de Barcelona a un senyor d'Andalusia.

El 7 de maig de 1996 es va incoar expedient sancionador i nomenament d'instructor. L'1 de juliol de 1996 es formula al plec de càrrecs, al que durant aquest mateix mes al·leguen,

- Ignoraven que eren en un jaciment arqueològic. No està senyalitzat, ni tancat, ni consta en els planells de la Generalitat.
- Ignoraven que estiguessin cometent una il·legalitat.
- Els "forats" que varen fer eren superficials.
- La multa és desproporcionada en relació als danys causats.

⁴⁶⁰ CERDA, C (1991), pàg.45. No he tingut oportunitat de veure la Sentència, on probablement es van reiterar les al·legacions presentades durant el procediment.

⁴⁶¹ Aquest mateix jaciment ha estat esmentat en tractar del cas d'en Francesc Segura en l'apartat de Marc Cronològic. Les dades sobre aquest cas han estat obtingudes dels continguts de la Sentència (descarregada del cercador CENDOJ) i de la consulta autoritzada als arxius del Cos de Mossos d'Esquadra realitzada el mes de juliol de 1998.

S'emeten diferents informes i es fa una inspecció al lloc. Es constata la *"presència de fragments ceràmics d'època antiga per la superfície del turó a partir, sobre tot, del penúltim replà abans del cim"*, fet ja destacat pel SEPRONA.

El 19 de desembre de 1996 es formula una Proposta de Resolució, a la que al·leguen,

- L'activitat que realitzaven estava regulada per l'"Associació Catalana de Detectoaficionats".
- Incompetència per sancionar aquest fet per part de la Generalitat.

El 18 de març de 1997 l'instructor va emetre informe motivant la sanció i el 7 d'abril de 1997 es dicta Resolució imposant una multa de 300.000'- pessetes (1.803'04 euros) a cada un, així com el decomís accessori dels detectors *"per la realització d'intervencions arqueològiques al jaciment de Monteró, al terme municipal de Camarasa (La Noguera), sense autorització del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya"*.

Dins el termini de dos mesos, tres dels sancionats interposen recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

Finalment, la Sentència es va dictar el 13 de desembre de 2001. D'acord amb el contingut del seu Tercer Fonament de Dret, la discussió versava en gran mesura sobre la manca de culpabilitat dels sancionats, segons hi hagi o no error invencible derivat de l'absència de senyalització del jaciment i de la manca de formació específica de tots ells que els hagués permès identificar-lo com a tal.

- L'apreciació conjunta de totes les dades de les actuacions van portar a la Sala a la conclusió de que no es donava aquest error d'apreciació.
- L'informe de l'arqueòleg territorial, emès un mes després dels fets, descriu minuciosament el lloc i l'existència de *"nombrosos forats típics de prospeccions arqueològiques amb detectors de metalls"*.
- Es recull en les declaracions d'un dels agents denunciats que ja hem esmentat.
- L'informe de la instructora, també esmentat, sobre la presència de material superficial.
- Els antecedents de les persones que van participar en els fets, posaven en dubte l'afirmació que feien constantment, segons la que només cercaven restes de la darrera guerra civil.

La Sala va entendre que la manca de senyalització i vigilància del jaciment no determinava la ignorància invencible invocada pels recurrents, donada la seva conducta, antecedents i presència de restes materials.

Tampoc no aprecia l'al·legació de manca de tipicitat en haver considerat que els danys produïts no eren econòmicament mesurables, d'acord amb l'establert en l'article 73.1 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català. En aquest sentit, es fa al·lusió a l'article 71.5.a de la mateixa llei –realització d'intervencions arqueològiques sense autorització– com la infracció imputada. Considerant a més que les infraccions lleus poden ser sancionades amb fins a 6.010'12 euros, no hi ha dubte sobre la tipicitat de la normativa aplicada.

Finalment però, en atenció a les "*circumstàncies personals dels recurrents i al fet de la imposició conjunta de l'eventual comís del material utilitzat*" acaben estimant parcialment el recurs i es redueix la multa a 100.000'- pessetes (600'- euros) per persona, mantenint la resta de pronunciaments de la Resolució (el comís dels detectors).

III.6.2.- Les resolucions judicials penals

Representen el 21% de la mostra analitzada. El 58% van ser condemnatòries, el 21% absolutòries i també el 21% van estimar parcialment les peticions dels encausats.

Quant a delictes i faltes hi ha predomini del Furt (41% amb un 78% de delictes i 22% de faltes) i dels Danys (36% amb un 88% de delictes i 12% de faltes⁴⁶²). Els delictes de Receptació i Contraband, amb un 5% cadascun, completen la mostra.

Les al·legacions dels presumptes furtius es reiteren respecte les administratives; recordem que en via administrativa regeixen els mateixos principis i garanties del dret penal. Quant a percentatges, però, la vulneració de l'apreciació de prova gaudeix d'un significatiu 59%, atesa la seva transcendència en el procediment penal. Les vulneracions del principi d'innocència, la manca de tipificació (tots dos amb el percentatge del 17%) i la prescripció del delicte (amb un 7%) completen la mostra⁴⁶³.

Entre les Sentències de la mostra en comentem dues que destaquen per les circumstàncies dels fets i resolució.

⁴⁶² Tot i que les faltes han estat suprimides amb la reforma del Codi Penal, en vigor des de l'1 de juliol de 2015, mantenim aquesta dada estadística. Ha estat elaborada amb dades corresponents al període en el que les faltes estaven vigents i que, de fet, és el que ha estat analitzat en el present treball.

⁴⁶³ La vulneració de l'apreciació de prova és al·legada, per exemple, en les Sentències de l'Audiència Provincial de León d'1 de març de 2000 –en la que també s'al·leguen la vulneració del principi d'innocència i manca de tipificació–, de l'Audiència Provincial de Granada del 2 de novembre de 2001 o de l'Audiència Provincial de Ciudad Real de 19 de setembre de 2003. La vulneració del principi d'innocència en les de l'Audiència Provincial de Zamora del 17 de maig de 2003 i de l'Audiència Provincial de Toledo de 4 de desembre de 2007 –en la que també al·leguen prescripció del delicte–. La manca de tipicitat en la de l'Audiència Provincial de Cuenca de 4 de maig de 2005.

1.- Sentència núm.30/2000 dictada en segona instància per la Secció Tercera de l'Audiència Provincial de León l'1 de març de 2000⁴⁶⁴.

En aquesta primera és la Sentència, destaca especialment l'al·legació de manca de dolo específic per part dels encausats.

Segons consta en Fets Provats, en dates no determinades de l'any 1997 en Donato, major d'edat i sense antecedents penals, utilitzant un detector de metalls i altres útils adequats en zones adjacents i properes al jaciment arqueològic (en la Sentència es diu "lloc" arqueològic) de Lancia, ubicat a Villasabariego (León), va localitzar i extreure del sol set asos, un moneda de bronze de dos morabatins del segle XVII, uns penjolls, uns botons, varis discs i altres sis peces, majoritàriament d'època romana, objectes que va fer seus i que van ser valorats en 36.000' pessetes (216'36 euros) – tot i inicialment constava una valoració d'1.816.000'- pessetes. (10.914'38 euros)-.

En data no determinada dels mes d'octubre de 1997, en Guillermo, major d'edat i sense antecedents penals, utilitzant anàlegs procediments en les mateixes zones, va localitzar, extreure del sol i fer seu un segell de plom d'època romana que va ser valorat en 750.000'- pessetes (4.507'59 euros).

Tots dos van ser detinguts el 14 de novembre de 1997 per agents de la guàrdia civil quan viatjaven en direcció Madrid per l'autopista. En el maleter del cotxe es va trobar un detector de metalls, un pic, dues aixades, una piqueta, un parell de botes de goma i un vestit d'aigua, amb taques recents de fang. També alguns trossos de pedra i ceràmica amb les mateixes taques. Dins la guantera del turisme hi havia l'esmentat segell de plom i una bossa de plàstic que contenia vint-i-sis denaris i dos sestercis, nets, sense òxid i sense constar la seva procedència (eren d'en Donato). Es dirigien a una convenció numismàtica que es celebrava a l'Hotel Victòria de Madrid, amb l'objecte de vendre o bescanviar el que portaven.

El Jutjat Penal núm.1 de León va dictar Sentència el 26 d'abril de 1999, condemnant-los com a responsables d'un delicte de furt a la pena de divuit mesos de presó a cada un d'ells. Atès el caràcter de domini públic dels objectes arqueològics que els hi van ser ocupat, es va ordenar l'entrega definitiva a l'autoritat administrativa corresponent. També va decretar el comís de la resta d'efectes intervinguts (detector, eines,...) a als que *"es donarà un destí legal"*.

Es va recórrer davant l'Audiència, on es va dictar la Sentència que ens ocupa.

El apel·lants sol·licitaven deixar sense efecte la primera Sentència i que es procedís a la seva absolució. Ho fonamentaven en que el jutge *"a quo"*⁴⁶⁵ havia fet una errònia

⁴⁶⁴ Obtinguda en el cercador de xarxa CENDOJ. El Tribunal estava compostat pels magistrats, Luis Adolfo Mallo Mallo (President), Miguel Ángel Ámez Ámez (Ponent) i Agustín Pedro Lobejón Martínez. Els noms dels encausats que apareixen a la Sentència no es corresponen amb la realitat.

valoració de prova, amb la conseqüent vulneració del principi constitucional de presumpció d'innocència. També, segons ells, havia infringit el principi de tipicitat, doncs entenien que en tot cas els fets eren constitutius d'un il·lícit administratiu però no penal, ja que no havia existit el preceptiu dolo específic.

En el Tercer Fonament de Dret, es coincideix amb el jutge “a quo” quant a l'àmbit objectiu del delictes i, en particular, respecte a la consideració de ser objectes arqueològics de domini públic i, per tant, dotats de la naturalesa d'aliens. Tot dins l'ampli concepte de domini públic arqueològic que es ve a configurar no ja únicament de forma legal, sinó des del Tribunal Constitucional, sense requerir la prèvia catalogació o registre⁴⁶⁶. Es coincideix també en l'atribució als encausats tant del seu coneixement i voluntat respecte als elements objectius del tipus, com del dolo i ànim específics en els mateixos d'apoderament i lucre; evidentment pel tipus d'activitats i actuacions que feien amb anterioritat al fets jutjats, les seves aficions, contactes, coneixements, tinença d'instruments apropiats per a la recerca, no es podia al·legar desconeixement del que feien, màxim quan precisament es desplaçaven a Madrid per assistir a una convenció en la qual es compraven, venien i bescanviaven monedes i objectes arqueològics com els que duien.

També a efectes de determinar si existia o no en els apel·lants l'element subjectiu de l'injust de l'ànim de lucre i com a tal inclòs en el tipus penal amb dolo i no administratiu, no es pot prendre com a únic criteri o referència –com pretenien els apel·lants- el del temps transcorregut entre l'excavació o troballa casual, i el moment en que és ocupat l'objecte. Els *animus domini* i *lucrandi* poden existir des del mateix moment en que es fa la remoció i es troba l'objecte o fins i tot abans, quan ja es va amb aquest ànim de forma preordinada a realitzar la activitat –proveït inclús d'estrís adequats com és el cas- per a quedar-se amb tot el que es trobi de valor arqueològic.

En Donato al·legava en relació a les monedes “netes” trobades dins la bossa de plàstic que no procedien de remocions il·lícites sinó que les havia adquirit i bescanviat al ser col·leccionista, inclús algunes els hi havia donat el seu pare. Com que a la prova practicada en el acte del judici no va quedar suficientment acreditada la procedència d'aquestes monedes, existeix un dubte raonable que obliga a la Sala a prescindir de les mateixes i del seu valor als efectes de la seva consideració delictiva i corresponent tipificació penal (*in dubio pro reo*), tot que i sense perjudici de la seva projecció i àmbit administratiu.

⁴⁶⁵ En Dret Processal en jutge “a quo” és el de primera instància.

⁴⁶⁶ Fa esment a la Sentència del Tribunal Constitucional de 31 de gener de 1991 i a les del Suprem de 6 de juny de 1988, 12 de novembre de 1991 i 3 de juny de 1995. Tot i referir-se a al domini públic arqueològic, cap d'aquestes Sentències tracta específicament de fets relatius al furtivisme arqueològic i per això no han estat incloses en la mostra.

En no superar la resta de monedes i objectes les 50.000'- ptes. (300'51 euros), finalment estima parcialment l'apel·lació en aquest sentit i condemna Donato com autor d'una falta de furt a la pena de sis caps de setmana. Es ratifiquen la resta de pronunciaments de la Decisió de la Sentència recorreguda.

2.- Sentència núm.56/2003 dictada en segona instància per la Secció Primera de l'Audiència Provincial de Zamora el 17 de maig de 2003⁴⁶⁷.

En la segona Sentència que comentem destaquen especialment les peculiaritats dels fets i les motivacions dels furtius.

Es considera provat que Óscar i Julieta –marit i muller-, majors d'edat i sense antecedents penals, el dia 13 de maig de 2000 es van traslladar des de la seva residència a Alcorcón (Madrid) fins Domez de Alba –terme municipal de Gallegos del Río, Zamora-, d'on eren naturals i acostumaven a passar les vacances. Sobre les 17'30 hores, es van dirigir a l'indret anomenat “el Castro” portant una piqueta. La seva filla Daniela, major d'edat i sense antecedents penals, els havia manifestat que pels seus poders de “mèdium” va percebre que en el lloc indicat hi havia un jaciment arqueològic i era el moment de descobrir-lo, proporcionant als seus pares un planell l'indret exacte on havien d'excavar. Una vegada localitzat aquest indret, van començar a excavar afectant una longitud de 8'10 metres. En una bossa van guardar almenys vint peces i se les van emportar a la casa que tenien en el poble.

Al dia següent, 14 de maig, van comunicar els fets a la guàrdia civil i al regidor de cultura de la localitat. Després van tornar al jaciment per seguir excavant. Aquesta segona vegada van ser acompanyats per veïns del poble assabentats del cas, tot i no van participar en la recerca. Els materials, incrementats ja a dues-centes cinc peces, se'ls endugueren a casa seva. Aquell mateix dia el regidor va aturar les remocions i donà avís a la Junta de Castilla y León.

El jaciment era conegut des dels anys 1903-1905 quan es va elaborar el Catàleg Monumental de la província de Zamora, tot i no publicar-se fins l'any 1927, on consta com a castro de l'Edat del Ferro. Des d'aleshores només es van fer unes prospeccions entre els anys 1996 i 1999 per a l'inventari arqueològic provincial. Es contemplava en les vigents Normes Subsidiàries de Planejament Municipal d'àmbit provincial.

En procediment abreujat, el Jutjat Penal de Zamora va condemnar el 23 de novembre de 2002 a Julieta, Óscar i Daniela com autors criminalment responsables d'un delictes de danys per imprudència greu tipificat en l'article 324 del Codi Penal, a les penes de

⁴⁶⁷ Obtinguda en el cercador de xarxa CENDOJ. El Tribunal estava compostat pels magistrats, Rafael Lis Estévez (President), Pedro Jesús García Garzón i Andrés Manuel Encinas Bernardo. Com en el casos anteriors, els noms dels encausats no es corresponen amb la realitat.

multa de cinc mesos amb una quota diària de sis euros pels pares i de dos euros per la filla. També a indemnitzar conjunta i solidàriament a la Comunitat Autònoma de Castilla y León amb la quantitat de 4.056'83 euros, més el preu dels treballs de tractament tècnic i científic bàsic dels materials arqueològics extrets del jaciment, que es determinaria en execució de Sentència.

En apel·lació al·leguen diferents motius: manca de prova i errada en la valoració de la prova; infracció del principi d'innocència; infracció de no aplicació dels principi "*in dubio pro reo*"; aplicació indeguda dels articles 109 (sobre reparació de danys) i 324 del Codi Penal, així com inaplicació d'un seguit d'articles de la Llei estatal 16/1985 de Patrimoni Històric. Tot va ser desestimat, es va confirmar íntegrament la Sentència de primera instància.

Les penes difícilment superen l'any de presó i les multes van entre els 6'- i 12'- euros diaris. Les més altes que figuren en la mostra són la relativa al cas la xarxa de Deza (Pontevedra), amb una condemna d'un any i mig de presó a més de les indemnitzacions⁴⁶⁸, la del cas d'Acipino (Ronda, Málaga) amb penes similars i la de l'Operació Badia, desenvolupada a la província de Cáceres, que per primera vegada condemna un grup organitzat de furtius .

Com ja hem tractat el primer cas en l'apartat sobre Operatius Policials, on també ens hem referit a la Sentència, ens referirem a les d'Acinipo i Badia.

1.- La Sentència núm.454/2009, dictada en segona instància per la Secció Primera de l'Audiència Provincial de Málaga el 21 de juliol de 2009⁴⁶⁹.

Consten com a Fets Provats que durant la nit del 21 d'abril de 2005, Romualdo i Jesús María, en companyia d'altres subjectes no identificats, es van dirigir al jaciment arqueològic d'Acipino (Ronda, Málaga), declarat BIC, accedint dins del recinte tancat, on, utilitzant detectors de metalls i eines per desenterrar objectes, van realitzar uns 35 forats en el terreny. Durant l'activitat van arribar a fracturar ceràmiques d'èpoques ibèrica i romana així com ocasionar afectacions en les estructures arqueològiques emergents. Els danys es van valorar pels pèrits en més de 10.500'- euros.

El 2 de desembre de 2008 el Jutjat Penal núm.8 de Málaga va dictar Sentència condemnant a Romualdo i Jesús Maria com a autors responsables d'un delictes de danys sobre el Patrimoni Històric -previst en l'article 323 del Codi Penal- a la pena,

⁴⁶⁸ Sentència 129/2005 de l'Audiència Provincial de Pontevedra de 29 de setembre de 2005.

⁴⁶⁹ Obtinguda en el cercador de xarxa CENDOJ. El Tribunal estava compostat pels magistrats, José Godino Izquierdo (President), Aurora Santos García de León i Diego Bueno Meilán (Ponent). Com en el casos anteriors, els noms dels encausats no es corresponen amb la realitat.

cada un d'ells, de 18 mesos de presó, inhabilitació especial pel dret de sufragi passiu durant el temps de condemna i 15 mesos de multa amb una quota diària de 6'- euros (450 quotes i un total de 2.700'- euros). També els condemnava que a indemnitzar conjuntament i solidària l'Administració titular del jaciment arqueològic d'Acipino en la quantitat de 10.500'- euros.

Van recórrer fundant les al·legacions en l'error en l'apreciació de la prova i la determinació de la responsabilitat civil (es refereix a la indemnització).

En el Primer Fonament de Dret de la Sentència de segona instància, es recalca la importància del principi d'immediació en relació al jutge "*a quo*". És aquest qui es troba en condicions òptimes per decidir sobre el que s'escolta i veu en l'acte del judici oral, com les declaracions dels testimonis, les proves de descàrrec practicades, en l'acte del judici o les manifestacions exculpatòries dels encausats. Per aquest cas la Sala no aprecia que s'hagin infringit les regles de la lògica ni de l'experiència.

En el judici oral, en primera instància, es va comptar amb la testifical de l'agent de la policia local que va realitzar les vigilàncies i observar la presència dels encausats. Quan Jesús Maria s'adonà de la presència policial va donar la senyal d'alarma, i va emprendre la fugida. Tant ell com en Romualdo van ser detinguts "*tras regresar jadeantes y con las ropas desgarradas, y con heridas como consecuencia de la huida*" fins el vehicle que estava amagat entre les oliveres. Els recurrents no van proposar cap prova en contra d'aquestes declaracions ni sobre la quantificació dels danys, elaborada per tècnics imparcials.

En definitiva, acaba desestimant el recurs d'apel·lació i confirma íntegrament la Decisió de primera instància.

En aquest cas, consta com a fet provat que els furtius van accedir dins el recinte tancat. No es diu ni sabem si per fer-ho van haver de forçar algun pany o provocar danys el tancament. Probablement no, doncs si fos així podríem estar davant un robatori frustrat en donar-se els supòsits del tipus. És més, tot i no dir-se res de materials, resulta estrany que després de fer uns 35 "forats" no haguessin trobat ni un petit objecte que endur-se'n a la butxaca pel que es podria tipificar de robatori. Donat que no es diu res, és probable que ni tant sols obtinguessin proves suficients per imputar-los per furt en grau de frustració.

Precisament una immensa majoria dels casos que per via penal no han arribat fins a judici, ho han estat per la manca de proves. Els casos més significatius són els de les anomenades Operacions Tertis i Pitufu, que hem tractat en l'apartat sobre Operatius Policials.

2.- La resolució de l'Operació Badia: Sentència núm. 304/2014 del Jutjat Penal núm.2 de Cáceres⁴⁷⁰.

L'onze de març de 2015 el delegat del govern espanyol a Extremadura, la titular de la Fiscalia de medi ambient de Cáceres i el cap del Grup d'Investigació de la UCO de la Guàrdia Civil, es van reunir per oferir una roda de premsa detallant el contingut d'aquesta Sentència que qualificaven de "pionera".

En l'apartat sobre els operatius policials hem exposat els fets de l'Operació Badia. En el procediment judicial es va investigar a dotze persones. Sobre un d'ells es van arxivar provisionalment la causa per raons de salut i un altres va morir durant les diligències. Finalment, deu van anar a judici.

La Sentència, dictada el 29 d'octubre de 2014, va ser condemnatòria per tots ells, amb penes entre un any i mig de presó, a més de les penes accessòries (inhabilitació pel dret de sufragi passiu i multes) i sancions pecuniàries per responsabilitat civil. En quadre adjunt es detallen penes i sancions de forma individualitzada per a cada un dels furtius, nomenats numèricament per respectar el seu dret a la intimitat⁴⁷¹.

La qualificació de pionera per aquesta Sentència es deu al fet de ser la primera vegada, en l'àmbit de tot l'Estat, que es condemnava amb penes de presó a un grup organitzat de furtius. Hi ha antecedents de sentències penals condemnatòries amb penes similars (la de la denominada xarxa de Deza, l'any 2005, i la dels detectoristes d'Acinipo, l'any 2009, per exemple) però mai referides a un grup. L'èxit es deu fonamentalment a que fou possible vincular els materials arqueològics extrets amb els jaciments d'origen i amb cada un dels autors, així com valorar exactament -on, quan i per qui- els danys causats.

Els Fets provats eren tan contundents que pràcticament no van donar peu a la defensa. Les condemnes van ser per danys en jaciments arqueològics (article 323 del Codi Penal), apropiació indeguda (articles 253.2 –delicte- i 623.4 –falta- del Codi Penal) i receptació (article 298.2 del Codi Penal). En quatre dels condemnats es va apreciar l'existència de delicte continuat –d'acord amb el previst a l'article 74 del Codi Penal-⁴⁷².

⁴⁷⁰ ALAY, JC (2015). Sentència facilitada pel SEPRONA de la Guàrdia Civil i també per la UCPH del Cos de Mossos d'Esquadra.

⁴⁷¹ La numeració coincideix amb la facilitada en el quadre sobre els fets de l'Operació que s'ha adjuntat en l'apartat corresponent.

⁴⁷² El delicte continuat es produeix quan una mateixa persona comet diversos fets delictius del mateix tipus. En aquest cas, un mateix furtiu ha ocasionat danys i/o apropiació indeguda en diferents jaciments arqueològics. Llavors es consideren com a únic delicte, tot i les penes han de ser superiors d'acord amb el que sigui estimat pel jutge.

OPERACIÓN BADIA. Sentència						
FURTIU	Artícles	Penes	Artícles	Penes	Penes accessorís	Responsabilidad Civil
1	323 i 14	1 any i 1 dia			Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia). Multa 9 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 10.395.-€ (El Tesoro); 1/4 de 18.810.-€ (Herrunz de Abajo)
2	323	6 mesos i 1 dia	253.2 i 74	7 mesos i 16 dies	Inhabilitació sufragi passiu (6 mesos i 1 dia/ 7 mesos i 16 dies). Costes	6.141'61€ (Casa del Tío Miguel)
3	323 i 14	1 any i 1 dia	623.4	2 mesos de multa 6.-€ diaris (per 2)	Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia). Multa 10 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 10.395.-€ (El Tesoro); 1/4 de 18.810.-€ (Herrunz de Abajo)
4	323	3 mesos i 15 dies	298.2	7 mesos i 16 dies	Inhabilitació sufragi passiu (3 mesos i 15 dies/7 mesos i 16 dies). Multa 3 mesos i 15 dies multa 6.-€ diaris. Costes	1/4 de 18.810.-€ (Herrunz de Abajo)
5	323 i 14	1 any i 1 dia			Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia). Multa 10 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 8.199,48€ (Gamassillas); 1/2 de 33.165.-€ (La Pasada); 1/2 de 11.175.-€ (La Berrocos); 1/2 de 12.982,66€ (Millanes)
6	323 i 14	1 any i 1 dia	623.4	2 mesos de multa 6.-€ diaris (per 2)	Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia). Multa 10 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 10.395.-€ (El Tesoro); 1/4 de 18.810.-€ (Herrunz de Abajo)
7	323 i 14	1 any i 1 dia	253.2 i 74	7 mesos i 16 dies	Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia/ 7 mesos i 16 dies). Costes	3.465.-€ (San Albin); 10.980.-€ (Las Cochineras); 1/2 de 11.880.-€ (Santa Marina La Vieja)
8	323 i 74	1 any i 1 dia	253.2 i 74	7 mesos i 16 dies	Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia/ 7 mesos i 16 dies). Multa 9 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 8.199,48€ (Gamassillas); 1/2 de 33.165.-€ (La Pasada); 1/2 de 11.175.-€ (La Berrocos); 1/2 de 12.982,66€ (Millanes)
9	323	6 mesos i 1 dia (x 2)	253.2 i 74	7 mesos i 16 dies	Inhabilitació sufragi passiu (6 mesos i 1 dia/ 7 mesos i 16 dies). Multa 6 mesos i 1 dia multa 6.-€ diaris. Costes	1/3 de 8.199,48€ (Gamassillas)
10	323 i 14	1 any i 1 dia	623.4	2 mesos de multa 6.-€ diaris (per 2)	Inhabilitació sufragi passiu (1 any i 1 dia). Multa 10 mesos multa 6.-€ diaris. Costes	1/2 de 11.880.-€ (Santa Marina La Vieja)

Fig.43: "Operación Badia": Contingut de la Sentència.

Ens crida però l'atenció que hagi estat considerat l'atenuant per desconèixer que la seva activitat era il·legal en més de la meitat dels encausats (article 14 del Codi Penal). El demostrar que probablement no és així ha de ser una tasca a desenvolupar en futurs operatius –cercant indicis en aquest sentit- i on els arqueòlegs podem contribuir amb informes pericials. També cal insistir en quan a l'apropiació indeguda que es produeix en casos de coses perdudes o propietari desconegut. D'acord amb una part significativa de la doctrina jurídica, no es pot considerar que els objectes arqueològics estiguin perduts o no tinguin propietari. El domini públic, atorgat als mateixos per ministeri de llei, hauria de ser efectiu almenys en tots els jaciments inventariats (en el cas que ens ocupa, dels molts jaciments afectats només vuit eren desconeguts).

Malgrat el resultat tan satisfactori, l'espoli a Extremadura no s'ha aturat. La nit del 3 de juny de 2015 un o varis furtius van realitzar fins a 25 clots, dels que delaten l'ús d'aparells detectors de metalls, en la ciutat romana de *Regina Turdulorum* a Casas de Reina (Badajoz).

Catalunya

En relació a Catalunya hi ha quatre sentències penals en la mostra, coincidint amb número amb les administratives.

Dues, la de 5 de maig de 1998 del Jutjat d'Arenys de Mar (Maresme) i la de 20 de setembre de 2007 del Jutjat de Mataró (Maresme), corresponen a fets relacionats amb els **jaciments de l'àrea de Cabrera de Mar** (Maresme) i, com en el cas de la sentència administrativa sobre Dos Pins, les tractarem més endavant en l'apartat corresponent.

El 19 de juny de 1994 els Mossos d'Esquadra van sorprendre un furtiu excavant en el poblat medieval de **Sant Miquel de la Vall** (Gavet de la Conca, Pallars Jussà)⁴⁷³. Dos mesos abans una denúncia ciutadana havia posat en avís als Serveis Territorials de Cultura de Lleida i una posterior inspecció va trobar un forat de 5'50 metres per 3'50 metres i 2'30 metres de fondària en el jaciment. El servei d'espera policial va fructificar amb la identificació d'una persona en plena activitat i la incautació d'una bossa amb material arqueològic (quaranta-set fragments de ceràmica i dos de metall).

En poc més d'un any es va dictar Sentència⁴⁷⁴, condemnant el furtiu com a autor responsable del delictes de furt frustrat a la pena de multa de 750.000' Ptes. (4.500' euros) amb 75 dies d'arrest substitutori en cas d'impagament, absolut-lo del delictes de danys.

D'aquest cas destaquen alguns aspectes:

⁴⁷³ Per la referència d'aquest cas ha estat utilitzada la Sentència –que em va ser facilitada en el seu moment-, les notes personals de la consulta autoritzada als arxius de la Brigada de Patrimoni Històric dels Mossos d'Esquadra realitzada el mes de juliol de 1998 i CAPACETE, F (1995).

⁴⁷⁴ Sentència 401/95 de 19 de setembre de 1995 del Jutjat Penal núm.2 de Lleida.

La manca d'indicis incriminatoris motivaren que una segona persona, qui presumptament va advertir al furtiu de l'arribada dels agents, resultés absolt.

El dia dels fets, els mossos en servei d'espera van veure com dues famílies, en cotxes diferents, arribaven al lloc. D'acord amb els Fets Provats, quan els mossos, vestits de paisà i sense identificatiu visible, es van apropar al lloc on eren els vehicles –envoltats de cadires i una taula de camping-, una persona (que no estava en actitud vigilant) manipulava el motor del seu cotxe. Va saludar als agents, ignorant la seva identitat, i va sortir corrent –per diferent camí que els mossos- per avisar el seu company de la presència de desconeguts. L'explicació que va donar és que la seva filla, de 15 anys, estava amb el company i el preocupava. Tot i així, va acabar deixant-la dalt i ell va retornar tot sol fins el cotxe, que havia deixat obert, creuant-se amb els sorpresos agents que eren a mig camí.

A criteri del magistrat, aquest indicatiu no va ser suficient per desvirtuar el principi "*in dubio pro reo*", tot i "*amb reserves*" –com va fer constar expressament en el text de la Sentència- davant el cúmul de circumstàncies que assenyalaven la implicació d'aquesta persona. Eren insuficients però per demostrar l'existència d'un "*pactum scaeleris*" entre els encausats⁴⁷⁵.

Quant a la desestimació del delictes de danys, tot i haver-hi sospites de l'actuació prèvia de l'encausat en el jaciment, no va poder verificar-se la seva implicació en les intervencions furtives, detectades al llarg de quatre mesos, en les que el poblat medieval patí danys valorats en quasi 2.000.000'- de ptes. (12.000'- euros). Tan sols va ser possible imputar els "ímfims" danys provocats entre les 16 i 17 hores del 19 de juny –quan va ser enxampat pels agents-. En conseqüència, el magistrat va aplicar el principi jurídic de concurs ideal de delictes i va absorbir aquests "ímfims" danys en el delictes de furt. Com explicà Francesc Capacete, aleshores Cap del Servei Jurídic de la Delegació del Govern de la Generalitat a Lleida: "*els danys no s'haurien produït amb la voluntat específica de produir danys sinó com a mitjà per apropiar-se de les restes trobades (el furt)*"⁴⁷⁶.

Malgrat tot, en el seu moment aquesta Sentència significava un pas endavant. Fins aleshores, la via habitualment utilitzada per a sancionar el furtivisme era l'administrativa, ateses les dificultats y absència de precedents que presentava la penal.

La segona Sentència fa referència a l'assumpte del **casc de Gavà** (Baix Llobregat). Aquest cas, com hem vist en l'apartat de Cronologia, podria tenir una primera part pre-furtiva en època romana. Ara ens ocuparem de les circumstàncies de la seva troballa, el destí dels diferents objectes i el procediment judicial.

⁴⁷⁵ Acord previ per a la comissió del delictes.

⁴⁷⁶ CAPACETE, F (1995).

El jaciment de les Sorres correspon a una antiga àrea d'ancoratge, situada al sud-oest de la desembocadura del riu Llobregat⁴⁷⁷. Es localitza als voltants de l'antic camí ral de Barcelona a València en els termes municipals de Castelldefels, Gavà i Viladecans. Les extraccions d'àrids van permetre demostrar que s'estén de forma discontinua al llarg d'uns sis quilòmetres, amb una amplada màxima de vuit-cents metres a cada banda de l'esmentat camí, tot i no es descarta que sigui més gran.

La profunditat de les troballes oscil·la entre cinc i catorze metres, equivalents a una fondària de tres a dotze metres sota el nivell del mar. Segons els materials coneguts, l'ancoratge començà a ser utilitzat en el període ibèric antic, vers el segle IV aC, fins els segles VI o VII dC. L'època de màxima activitat pot situar-se entre els segles II aC fins la primera meitat del segle I dC.

Malgrat esser una zona protegida de vents, restava oberta a les llevantades. Aquest pot ser el motiu de l'enfonsament d'alguns dels vaixells identificats. A més dels vaixells s'hi troben àncores i nombrosos materials dispersos tant espacialment com cronològica. Probablement són el resultat de la neteja de les cales dels vaixells i dels accidents de càrrega i descàrrega que es feien amb embarcacions més petites.

El derelicta que els ocupa, anomenat Sorres VIII, va ser una troballa casual en el transcurs d'una extracció d'àrids entorn l'any 1965⁴⁷⁸. Una cullera va ensopegar amb el vaixell, a una profunditat d'uns sis metres (amb el que originalment estaria a uns quatre metres sota el nivell de mar).

Segons testimoni orals, s'hi va descobrir el costellam d'un vaixell de fusta, el buc del qual era folrat amb planxes de plom. Les restes eren de dimensions considerables i abundaven les àmfores, totes elles relativament globulars, dotades de coll i dues nanses, pel que s'ha deduït que possiblement fossin greco-itàliques. Un casc de bronze va ser recollit pel maquinista de la cullera, qui s'el va quedar. Un segon casc va passà a decorar les dependències de l'empresa extractora fins que li va fer gràcia a un enginyer que era client seu i li van regalar. Es van trobar fins a tres àncores de ferro; una fou regalada a una família benestant per ornamentar la seva finca a La Ricarda i les altres van ser recollides pels camioners que distribuïen la sorra. Diversos testimonis asseguren hi havia tubs de plom, probablement corresponents a la bomba de sentina, i també s'ha parlat d'una espasa, extrem dubtós i no confirmat. Finalment, un aficionat a l'arqueologia va recollí una campana de bronze que ingressà al Museu de Gavà l'any 1978.

⁴⁷⁷ Les dades del jaciment, dels materials i descripcions dels fets han estat extretes dels articles del gran coneixedor d'aquest extraordinari jaciment, en Pere Izquierdo i Tugas. IZQUIERDO, P i SOLIAS, JM (1991); IZQUIERDO, P (1992), (1989), (2009a) i (2009b).

⁴⁷⁸ Es va trobar prop de Cal Cònsul en un gran sot situat on en l'actualitat hi ha una planta de triatge d'envasos, al límit entre els termes municipals de Gavà i Viladecans.

També s'ha especulat sobre la possibilitat que un cassó de bronze, *simpulum*, amb el mànec decorat amb dos caps de llop, trobat en una obra, enmig d'un munt de sorra abocat per un camió –coincidint amb l'època en que es descobrí el derelicte– procedís del mateix⁴⁷⁹.

És evident, que amb aquest repartiment i dispersió de materials el que inicialment el que havia estat una troballa casual es convertí, d'immediat, en una activitat furtiva. Conscients de la irregularitat dels actes, la descoberta fou mantinguda en secret i la major part de derelicte es va deixar *in situ* coberta de runa d'obra. Lamentablement gairebé tots els objectes localitzats van ser destruïts.

Segons va declarar en el judici, un amic del maquinista que es va quedar amb el primer casc, l'estiu de 1987 el va portar a un cosí seu del *Centro de Estudios de Turiasonenses* (Tarazona, Zaragoza), per saber si tenia algun valor.

Mentre el casc era a Tarazona, Manuel Martín Bueno, catedràtic d'Arqueologia de la Universitat de Zaragoza, va tenir-ne coneixement i ho va comunicar al Museu de Gavà, promentent adreçar-hi la documentació. Malgrat tot, Ricardo Olmos, del CSIC, va presentar un primer estudi en un Congrés sobre colonització de la Mediterrània Occidental a Nàpols (1988).

En tot aquest temps, el casc va ser tornat al seu "propietari" confirmant-li que era antic. Aleshores el va entregar al seu fill, Roman Ferrer⁴⁸⁰ qui "*con mejor conocimiento del valor arqueológico de la misma y con la intención de lucrarse con su venta*" es posar en contacte amb la firma Christie's a Madrid on varen confirmar-li que ells no celebraven subhastes però l'orientaren i informaren del que havia de fer per vendre el casc. Va viatjar a Londres per trobar-se amb un familiar de la seva dona, que a partir d'aleshores seria l'intermediari amb Christie's de la capital anglesa.

El 6 de juny de 1989 el casc va ser subhastat per 230.000'- lliures esterlines (42.500.000'- de Ptes, 255.430'- euros). En el catàleg, on l'anunciaven com *the property of a gentleman*, estava valorat entre 20.000'- i 40.000'- lliures esterlines (entre 3.690.000'- i 7.380.000 Ptes, o 22.177'- i 44.355'- euros). Christie's va lliurà un xec a nom del fill del maquinista per 130.000'- lliures esterlines (24.000.000'- Ptes, 144.243'- euros), que es va ingressar a un compte del Barclays Bank.

El casc va anar a parar a la col·lecció Levy de Nova York (Estats Units d'Amèrica).

El mes desembre de 1989 en Ricardo Olmos finalment va entregar la documentació a en Francesc Xavier Menéndez, aleshores en la Secció Tècnica de Museus de la Diputació de Barcelona, qui finalment la va fer arribar al Museu de Gavà (febrer de 1990).

⁴⁷⁹ AQUILUE, J i BASTIT, C (1985).

⁴⁸⁰ El seu nom i cognoms es van publicar en la premsa (Diari ABC d'11 de gener de 1997, pàg.53).

Amb la documentació disponible, des del Museu de Gavà es va iniciar una tasca de recerca, recollint molta informació sobre tot l'assumpte i arribant fins i tot a localitzar el segon casc. Aquest era encara en mans de l'enginyer. Ignorant del seu valor, el seu fill havia arribat a jugar-hi pintant una gran creu per fer veure que era un guerrer de les croades. L'enginyer volia mantenir l'anonimat i es mostrava reticent a donar-ho a cap institució. A la fi el va cedir a Pere Izquierdo com a regal personal (març de 1990), qui el va ingressar al Museu d'immediat on es conserva.

El 23 de maig de 1990 el Museu de Gavà va celebrar una roda de premsa donant a conèixer l'assumpte.

Segons informava el Diari de Barcelona (25 de maig de 1991), el Ministeri de Cultura espanyol, a petició del Museu de Gavà i de la Generalitat, va engegar el procés legal per recuperar el primer casc. Es va informar també que s'havien iniciat accions judicials contra el venedor com a possible autor d'un delictes contra el patrimoni, però segons informacions del mateix diari aquestes accions no van seguir endavant (es van arxivar el 20 de març de 1990). Probablement ja havien prescrit, doncs probablement era per danys, furt o apropiació indeguda.

Finalment es va encausar el venedor de casc, Roman Ferrer, fill del maquinista que el va descobrir, per contraband. La Fiscalia sol·licitava quatre anys de presó i 48.000.000'-ptes. de multa. Eren les seves dades les que constaven en la documentació de Christie's i en el xec nominatiu ingressat en el Barclays Bank.

Així mateix era encausada la representant de Christie's Ibèrica, considerant que el seu assessorament i cooperació varen ser necessaris. La Fiscalia demanava quatre anys de presó i 100.000.000'-ptes (601.012'10 euros) de multa. Aquesta sanció pecuniària tan alta era per cobrir el mal moral fet a la societat i els deutes duaners i tributaris defraudats a Hisenda, tenint en compte que la impossibilitat de recuperar el casc havia motivat la seva revalorització.

L'acte del Judici es va celebrar en el Jutjat Penal núm.22 de Barcelona el 29 de novembre de 1996⁴⁸¹.

És interessant l'apreciació que va fer l'advocat de Christie's Ibèrica quant a la valoració "incalculable" del casc realitzada pels arqueòlegs. Per ell "valor incalculable" no significava que tenia un valor immens sinó únicament que el valor no es podia calcular ni a l'alça ni a la baixa. En casos com aquest, sostenia, era on havia d'aplicar-se el principi "*in dubio pro reo*" i, per tant, valorar-ho en el seu mínim. Per ell, d'acord amb que s'havia exposat en el judici, el casc valia 1'- pesseta (0'1 euros).

⁴⁸¹ Procediment Abreujat 412/94A. Jutgessa, María Dolores Balibrea.

El gener de 1997 es va dictar Sentència. En Roman Ferrer va ser condemnat a un any de presó, indemnitzar a l'Estat espanyol amb 24.000.000' - ptes (144.242'91 euros) i multa pel mateix import per delictes de contraband. Es va absoldre la representant de Christie's Ibèrica per entendre que la seva actuació va ser d'assessorament però no constitutiva del delictes de contraband que li imputaven. La magistrada va reprovar l'actuació de l'Administració en l'assumpte, afirmant que *“las autoridades competentes han contribuido con una cierta desidia a facilitar los hechos sucedidos, puesto que, aún teniendo conocimiento desde 1987 de la existencia y notable valor del yelmo, no adoptan ninguna medida para preservar tan importante obra de arte y velar para que permanezca como patrimonio de todos los españoles”*.

Després de moltes gestions, l'actual propietària del casc, na Shelby White Levy, va fer donació d'una reproducció al Museu de Gavà, on s'exposa des de l'1 de juliol de 2004⁴⁸².

⁴⁸² Butlletí de l'Institut Municipal de Gestió del Patrimoni Cultural i Natural de Gavà, La Plana del Baix Llobregat núm.34 (Setembre 2004), pàg.IV.

Fig.44: Relació cronològica de resolucions administratives i penals relatives a furtivisme arqueològic.

JURISPRUDÈNCIA							
Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
13/01/1989	Sentència		TSJ Catalunya		A	D	Corbins (Lleida). Desestimació recurs presentat pel furtiu
06/07/1989	Sentència		TSJ Catalunya		A	D	Dos Pins (Cabrera de Mar, Maresme). Desestimació recurs presentat pels furtius. Sanció: 400.000' - i 100.000' - Ptes.
16/03/1990	Sentència		TSJ Catalunya		A	D	Coll del Moro (Gandesa, Terra Alta). Desestimació recurs presentat pel furtiu. Sanció: 200.000' - i 100.000' - Ptes.
10/04/1991	Sentència	860/1991	TS. Sala CA 3	José Maria Morenilla Rodríguez	A	D	Recurs 962/1987. Tresor Padilla de Duero (Valladolid). Troballa casual-excavació furtiva. No casual, recerca amb detectors de metalls
12/05/1993	Sentència	2957/1993	TS. Sala CA	Maria Rosario Ornos Fernández	A	D	Recurs 2339/1986. Dret indemnització per troballa arqueològica. Córdoba. No tornar les peces però ha de gestinar-se indemnització
19/09/1995	Sentència	401/1995	JP 2 Lleida	Ángel Dolado Pérez	P	C	Procediment abreujat 127/95 de Diligències Prèvies 314/94. Furtius de Sant Miquel de la Vall (Gavet de la Conca, Pallars Jussà). Absolució de danys i condemna per furt frustrat (750.000' - Ptes)
11/03/1996	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 1	Santiago Martínez-Vares García	A	D	Recurs 2538/1994. Sierra Aznar, Arcos de la Frontera. Guardia Civil. Detector metalls. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
00/12/1996	Sentència		JP 22 Barcelona		P	C	Procediment abreujat 412/94A. Judici per contraband. Casc etrusc de Les Sorres a Gavà. Encausats: Roman Ferrer i Casilda Fernández-Villaverde
21/11/1997	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 1	Ignacio de la Cueva Aleu	A	D	Recurs 940/1996. 06/11/1994. Detector. Multa de 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
26/01/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 1	Maria Luisa Alejandre Durán	A	D	Recurs 2129/1995. Denúncies GC de 28/08/1994 i 23/10/1994. Zona Bain-Junta de los Ríos i Finca Las Quinientas. Detector. 150.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
12/02/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 3	Ignacio de la Cueva Aleu	A	D	Recurs 484/1996. 09/11/1993. Sierra de Aznar (Arcos de la Frontera). Nit 1'30 hores. Detector. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
18/03/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 1	María Luisa Alejandre Durán	A	D	Recurs 939/1996. Detector. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
05/05/1998	Sentència	190/98	J 2 Arenys de Mar		P	AB	Absolució Jordi Viñas, V Chulia i F Bistuer
27/05/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 3	Victoriano Valpuesta Bermúdez	A	D	Recurs 2301/1995. Los Bermejales, Niebla. Guardia Civil. Detector i aixada. 75.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
09/07/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 1	Francisco J Gutiérrez del Manzano	A	D	Recurs 2026/1996. 06/11/1994. Detector i aixada. 60.213' - Ptes. Art.113.5 LPHA
24/09/1998	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 3	Ignacio de la Cueva Aleu	A	D	Recurs 2114/1995. 29/08/1994 i 25/10/1994. Zona Bain-Junta de los Ríos i Finca Las Quinientas. Detector. 150.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
13/01/1999	Sentència		TSJ Andalusia Sala CA Sevilla 3	Rafael Pérez Nieto	A	D	Recurs 2457/1994. 04/09/1993, 11'15 hores. Sierra Aznar, Arcos de la Frontera (Cádiz). Guardia Civil. Detector. 2 persones. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
22/02/1999	Sentència	166/1999	TSJ Castilla y León. CA 1 Burgos	Juan-Ignacio Moreno-Luque Casariego	A	E	Recurs 1549/1997. Prop Uxama (Burgo de Osma). 2 persones amb detectors i eines. 41 remocions. No tenien materials. No zona arqueològica. Per tant "actividad de pasatiempo"

JURISPRUDÈNCIA

Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
28/06/1999	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Santiago Martínez-Vares García	A	D	Recurs 268/1997. Yesares de Piedras de Varo. Jaciment no catalogat. Guardia Civil. 2 persones. Detectores i aixades. 100.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
07/10/1999	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Rafael Pérez Nieto	A	D	Recurs 2593/1996. 22/11/1991, 16'20 hores. Molinillo, Almodóvar del Río (Còrdoba). Guàrdia Civil. Testimoni de proximitat a jaciment. 100.000'-Ptes. 2 persones. Detectores. Art.113.5 LPHA
14/10/1999	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 1	Julián Moreno Retamino	A	D	Recurs 1133/1997. Guàrdia Civil. Testimoni de proximitat a jaciment. Detector. 50.000' - Ptes. Al·legació: "detector de metalls no de restes arqueològiques"
21/10/1999	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Maria Luisa Alejandre Durán	A	D	Recurs 1959/1997. Guàrdia Civil. Testimoni de proximitat a jaciment. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA
01/12/1999	Sentència	1080/99	TSJ Castilla y León CA Burgos 1	José Luis López-Muñi Goñi	A	D	Recurs 1281/1998. Guàrdia Civil. 2 persones. Prospecció amb detectors i piquetes. Intenten amagar els detectors
31/01/2000	Sentència		JCA Córdoba 1	José Alfredo Caballero Gea	A	D	Recurs 669/1999. San Eduardo de Guta, Nueva Carteya (Còrdoba) el 23.02.1995. Detector. Portava fermall romà. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
09/02/2000	Sentència		JCA Córdoba 1	José Alfredo Caballero Gea	A	D	Recurs 714/1999. San Eduardo de Guta, Nueva Carteya (Còrdoba) el 21.02.1995. Detector. Portava botó i moneda romana. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
01/03/2000	Sentència	30/2000	AP León 3	Miguel Ángel Amez Martínez	P	CP	Recurs 12/1999. Delicte de Furt (18 mesos). Detectores. Jaciment: Lancia, Villasabariego (León); Escorcoll cotxe; 1997. Estimació parcial: falta de furt (6 caps de setmana) per un dels encausats
11/09/2000	Sentència	234/2000	JCA Córdoba 2	Pablo Vargas Cabrera	A	D	Recurs: 238/00-M. Detector i aixada. 50.000' - Ptes. Art.113.5 LPHA
05/10/2000	Sentència		TSJ Andalucía. Sala CA Sevilla 1	Eugenio Frías Martínez	A	D	Recurs 1326/1998. Desestimació recurs per utilització de detector, sense materials. Correasduras. 50.000' - Ptes. Resolt sobre suposada vulneració del principi d'innocència
09/10/2000	Sentència		TSJ Andalucía. Sala CA Sevilla 1	Julián-Manuel Moreno Retamino	A	D	Recurs 1553/1998. Desestimació per utilització detector sense materials. Correasduras. Resolt sobre la finalitat de la possessió del detector
13/10/2000	Sentència	359/00	JCA Sevilla 1	José Baena de Tena	A	D	Recurs 328/00. 17/11/1997. Policia Local Antequera. Bobadilla/Castillón. Detectores. Art.113.5 LPHA. 50.000' - Ptes. 1253 CC. Presumpció veracitat 137 L 30/92
31/10/2000	Sentència	650/2000	AP Granada Penal 1	Pedro Ramos Almenara	P	AB	Procediment abreujat 85/1999. Absolució apropiació indeguda material arqueològic. Baza
01/02/2001	Sentència		TSJ Andalucía. Sala CA Sevilla 1	Eugenio Frías Martínez	A	D	Recurs 2266/1998. 25/09/1994. Detector. 50.000' - Ptes. Guàrdia Civ. Testimoni de proximitat a jaciment Las Cabezuelas, Santaella (Còrdoba). Art.113.5 LPHA. Innocència/Veracitat
15/03/2001	Sentència	441/2001	TSJ Extremadura. Sala CA 1	Mercenario Villalba Alba	A	EP	Sanció per prospeccions i excavacions il·legals. Jaciment Villasviejas del Tamuja a Botija (Cáceres). Intenció de donar a conèixer materials. Reduït a Ptes 50.000' - (no comunicar) i 25.000' - (remocions)
23/04/2001	Sentència		JCA 2 Granada	Antonio Cecilio Videras Noguera	A	D	Recurs 454/2000. Los Villares del Vidrio. Fuente La Bella, Guadhortuna. Indicis finalitat arqueològica. Detector. 113.5 LPHA. 50.000' - Ptes.
30/04/2001	Sentència		TSJ Andalucía. Sala CA Sevilla 1	Julián-Manuel Moreno Retamino	A	D	Recurs 1327/1998. Indicis finalitat arqueològica. Correasduras. 50.000' - Ptes.
09/05/2001	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Ruperto Martínez Morales	A	D	Recurs 1560/1998. Embalse de San Pedro, Fuente Obejuna. Detector. Indicis finalitat arqueològica. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA i 1253 CC

JURISPRUDÈNCIA

Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
25/07/2001	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Ruperto Martínez Morales	A	D	Recurs 1559/1998. Embalse de San Pedro (Fuente Obejuna). Detector. 3 persones. 50.000'- Ptes. Art.113.5 LPHA
13/09/2001	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Sevilla 3	Rafael Pérez Nieto	A	D	Recurs 1558/1998. 27/07/1998. Finca Consuegra (Osuna). Detectores. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA
19/09/2001	Sentència		TSJ Andalucía. Sala CA Sevilla 3	Ruperto Martínez Morales	A	D	Recurs 850/1998. El Guijarrillo (Santaella). Per sancionar precis demostrar recerca de materials arqueològics. Detectores. 50.000'- Ptes. Art.113.5 LPHA
02/11/2001	Sentència	498/2001	AP Granada 1	Pedro Isidoro Segura Torres	P	C	Recurs 87/2000. Delicte de Furt. Monte Cepero. Detectores. Multa d'1 mes a 2.000'- Ptes diàries
13/12/2001	Sentència	1320/2001	TSJ Catalunya. Sala CA 5	Juan Fernando Horcajada Moya	A	EP	Recurs 1902/1997. Monteró (Camarasa). Fets, 10.02.1996. Prospeccions amb detector. Resolució 07.04.1997, 300.000'- Ptes. i comís.
04/02/2002	Sentència	30/2002	AP Zaragoza 3	Javier Casamayor Pérez	P	C	Recurs 286/2001. Detectores de metalls. Furt en grau de temptativa. Multa de 2 mesos a 1.000'- Ptes diàries
13/02/2002	Sentència	217/2002	TSJ Galicia. Sala CA 1	Fernando Seoane Pesquera	A	D	Recurs 1024/1999. Possesió béns amb reconeixement de fets. Detectores. Jaciments (any 1996): San Clodio, Vilanuiz, Montefurado (Lugo); 5.000.000'- Ptes.; Non bis in idem
15/03/2002	Sentència	131/2002	JCA Sevilla 6	Rosa Maria Fernández Vadillo	A	D	Recurs 766/2001. 08.01.1999. Mesas de Santiago, Jerez de la Frontera (Cádiz). SEPRONA. 50.000'- Ptes. 2 persones. Art.113.5 LPHA
28/06/2002	Sentència		TSJ Andalucía Sala CA Málaga		A	D	Recurs 343/1998. Necròpolis del Alcaide, Antequera. Guardia Civil. Detectoristes. 100.000'-Ptes. 2 persones. Art.113.5 LPHA
12/07/2002	Sentència	1345/2002	TSJ Extremadura. Sala CA Càceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	E	Recurs 1722/1999. Detector de metalls. Portava detector sense utilitzar-lo
24/07/2002	Sentència	1432/2002	TSJ Extremadura. Sala CA Càceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	D	Recurs 1834/1999. Casas de Millán (Càceres). Excavació en detectors i comunicació tardana a l'administració. 50.000'- Ptes
24/10/2002	Sentència	1795/2002	TSJ Extremadura. Sala CA Càceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	E	Recurs 1723/1999. Prospecció Arqueològica. Detector de metalls "desconnectat". Segura del Toro (Càceres). Falta de proves. Persona diferent a Sentència 1805/2002, Recurs 1721/1999
25/10/2002	Sentència	1805/2002	TSJ Extremadura. Sala CA Càceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	E	Recurs 1721/1999. Prospecció Arqueològica. Detector de metalls "desconnectat". Segura del Toro (Càceres). Falta de proves. Persona diferent a Sentència 1795/2002, Recurs 1723/1999
31/10/2002	Sentència	1862/2002	TSJ Extremadura. Sala CA Càceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	D	Recurs 1720/1999. Prospecció Arqueològica. Segueix excavadora amb Detector de metalls. "Madre del Agua" (Zafra). 50.000'- Ptes.
20/11/2002	Sentència		JCA Córdoba 1	José Alfredo Caballero Gea	A	D	Recurs 289/2002. Arroyo Carchena, Espejo (Córdoba). Detector. 300'51 €. Art.113.5 LPHA
19/12/2002	Sentència	709/2002	JCA Córdoba 2	Pablo Vargas Cabrera	A	D	Recurs 522/2002. Detector. 300'51 €. Art.113.5 LPHA
27/02/2003	Sentència		TSJ Andalucía Málaga	José de Vicente García	A	E	Recurs 4808/97. Cerro de Los Almendros, Teba (Málaga). Detector. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA
27/03/2003	Sentència	75/2003	JCA Granada 2	Antonio Cecilio Videras Noguera	A	D	Recurs 279/2002. Los Rodeos, Baza (Granada). Detector. 50.000'- Ptes. Art.113.5 LPHA

JURISPRUDÈNCIA

Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
22/04/2003	Sentència	608/2003	TSJ Extremadura. Sala CA Cáceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	E	Recurs 1541/2000. Prospecció amb detector de metalls. Activitat lúdica. Afirma que l'aparell no s'estava utilitzant, només estava en possessió del mateix. No hi ha prova en contra
29/04/2003	Sentència	649/2003	TSJ Extremadura. Sala CA Cáceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	D	Recurs 1408/2000. Prospecció amb detector de metalls. 50.000'- Ptes.
30/04/2003	Sentència	694/2003	TSJ Extremadura. Sala CA Cáceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	D	Recurs 31/2001. 24.02.2000: 3 detectors en vehicle. Fugien al ser vistos per guàrdies civils mentre prospectaven amb detectors. 2 persones. 150.000'- Ptes.
17/05/2003	Sentència	56/2003	AP Zamora 1	Andrés Manuel Encinas Bernardo	P	C	Recurs 48/2003. Delicte de Danys per Imprudència Greu. Medium. Jaciment: Domez de Alba, Gallegos del Río (Zamora); 13.05.2000. Danys en jaciment per imprudència greu (art.324 CP): 5 mesos a 6'- € diaris i indemnització de 4.056'83 €
19/09/2003	Sentència	149/2003	AP Ciudad Real 1	José Maria Torres Fernández de Sevilla	P	C	Recurs 73/2003. Danys en jaciment Calatrava la Vieja (art.323 CP). 1 any de presó i 12 mesos de multa a 24'- € diaris (8.640'- €). Absolució per furt
20/10/2003	Sentència	3042/2003	TSJ Andalucia Málaga	Lorenzo Pérez Conejo	A	D	Recurs 5175/97. 26/07/1995. Cerro Los Almendros o San Eugenio, Teba (Málaga). Guardia Civil. Detector. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA
09/12/2003	Sentència	3217/2003	TSJ Andalucia Granada 2	Rafael Toledano Cantero	A	E	Recurs 3524/1991. 04/04/1993. Cortijo Telera, Piñar (Granada). Guardia Civil. Detector metalls. 50.000'- Ptes. 2 persones. Art.113.5 LPHA
23/01/2004	Sentència	32/2004	JCA Cordoba 3	José Ángel Castillo Cano-Cortés	A	D	Recurs 404/2003. Detector de metalls. 300'- €. Art.113.5 LPHA
25/06/2004	Sentència	107/2004	AP Burgos 1	Roger Redondo Argüelles	P	CP	Recurs 89/2004. Escorcoll domicili. Detector de metalls. Resistència a l'autoritat. Absolució per furt i apropiació indeguda. Operació "Silo" (?)
28/07/2004	Sentència	270/2004	JCA Córdoba 1	José Alfredo Caballero Gea	A	D	Recurs 508/2003. Cerro El Cordobés, Montilla (Córdoba). Detector. 300'- €. Art.113.5 LPHA
24/09/2004	Sentència	1310/2004	TSJ Andalucia Málaga	Manuel López Agulló	A	D	Recurs 5358/97. Cerro del Almendro o San Eugenio, Teba (Málaga). 3 persones. Detector. 50.000'-Ptes. Art.113.5 LPHA
20/01/2005	Sentència		JCA Sevilla 2	Antonio Jesús Pérez Jiménez	A	E	Recurs 573/2004. Finca Orihuela (Lora del Río, Sevilla). Detector i aixada. 751'-€. Art.113.5 LPHA
16/02/2005	Sentència	57/2005	JCA Sevilla 6	María del Mar Jiménez Morera	A	E	Recurs 563/04. Detector. Art.113.5 LPHA
25/02/2005	Sentència	84/2005	JCA Sevilla 3	Guillermo del Pino Romero	A	D	Recurs 587/2004. Finca Tres Pozos, Morón de la Frontera. Detector i aixada. 751'-€. Art.113.5 LPHA
08/03/2005	Sentència	001/2005	JCA Sevilla 7		A	D	Recurs 48/2004. Detector i aixada. 751'- €. El Terrosillo, Osuna. Art.113.5 LPHA
04/04/2005	Sentència	21/2005	AP Teruel 1	Fermín Francisco Hernández Gironella	P	AB	Recurs 21/2005. Cabezo de la Ermita. Detector metalls. Absolució per furt
04/05/2005	Sentència	45/2005	AP Cuenca 1	Ernesto Casado Delgado	P	AB	Recurs 27/2005. Absolució antiquari per possessió material arqueològic
10/05/2005	Sentència	147/2005	JCA Sevilla 5	María Fernanda Mirman Castillo	A	D	Recurs 585/04. La Parcelilla, Lora del Río. Detector. 751'- €. Art.113.5 LPHA

JURISPRUDÈNCIA

Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
11/05/2005	Sentència	554/2005	TSJ Aragón 4	Natividad Rapum Gimeno	A	E	Recurs 120/2002. Detectoristes. Sense prova d'il·legítima apropiació de material arqueològic. Estimatòria: es torna el material incautat
29/09/2005	Sentència	129/2005	AP Pontevedra	Luciano Varela Castro	P	C	Recurs 1120/2005. Delicte de Danys. Detector de metalls. Tractor. Jaciment: Castro de Palio, Lalin; 3-4.10.2000. 1 any i 6 mesos, quota diària de 6' - €
15/11/2005	Sentència		JCA Sevilla 2	Maria Jose Pereira Maestre	A	D	Recurs 36/2005. 05/03/2000. Zona La Pildorilla, Finca Castillo de la Monclava, Fuentes de Andalucía. Guardia Civil Marchena. Detector i aixada. 751'-€. 2 persones. Art.113.5 LPHA
15/02/2006	Sentència	71/2006	JCA Jaén 2	Jesús Romero Román	A	D	Recurs 553/2005. Atalaya, Fuerte del Rey (Jaén). Detector. 600'-€. Art.113.5 LPHA
13/03/2006	Sentència		JCA Sevilla 1	José Baena de Tena	A	D	Recurs 547/2006. 15/05/2001. SEPRONA. Los Majadales. Detector. Art.113.5 LPHA
12/05/2006	Sentència	84/2006	JCA Sevilla 8	Roberto Iriarte Miguel	A	D	Recurs 537/2005. 25/02/2001 (18 hores). Finca La Atalaya, La Campana (Sevilla). SEPRONA. 751'-€. Art.113.5 LPHA
16/06/2006	Sentència		JCA Córdoba 1	Antonio Jesús Pérez Jiménez	A	E	Recurs 614/2995. Detector. 350'- €. Art.113.5 LPHA. Caducitat acció administrativa
01/09/2006	Sentència	257/2006	JCA Sevilla 5	Maria Fernanda Mirman Castillo	A	D	Recurs 524/05. 21.02.2005 Finca El Ozorio, Lora del Río. SEPRONA. Detector. 751'-€. Art.113.5 LPHA
20/09/2006	Sentència	191/2006	AP Ciudad Real 1	José Maria Torres Fernández de Sevilla	P	CP	Recurs 160/2006. Detector de metalls. Danys en jaciment (art.323) no provats. Ordena diligència, sol·licitada per Ministeri Fiscal, de peritatge per valorar si hi ha danys
29/12/2006	Sentència		JCA Sevilla 1	José Baena de Tena	A	D	Recurs 106/2006. 10.10.2001. Las Cuarenta, Casariche (Sevilla). Detector. Art.113.5 LPHA
20/09/2007	Sentència	293/2007	Jl 1 Mataró	Yolanda Rueda Soriano	P	C	Judici de Faltes 492/2007. Furtiu Burriac. Falta de Furt (1 mes a quota diària de 6'-€) i Falta de Danys (10 dies a quota diària de 6'-€)
04/12/2007	Sentència	84/2007	AP Toledo. Sec.2	Juan Manuel de la Cruz Mora	P	C	Recurs 71/2006. Codemna per Apropiació indeguda (253 CP) en concurs amb el de Danys (323 CP). Tórtoles, Maqueda. 1 any de presó i multa de 6 mesos a 12'-€ diaris
11/07/2008	Sentència	418/2008	AP Alacant 2	Julio José Úbeda de los Cobos	P	C	Recurs 92/2008. Furt de material en jaciment arqueològic. Castell de Gallinera o de Benirrama, Vall de Gallinera (Alacant). 6 mesos de presó
24/02/2009	Interlocutòria		Jl nº 2 Marchena	José Toscano	P	E	Sobreseïment provisional "Tertis"
21/07/2009	Sentència	454/2009	AP Málaga 1	Diego Enrique Bueno Melián	P	C	Recurs 163/2009. Detectoristes de nit a Acinipo (Ronda). Art.323 CP. 18 mesos de presó i 15 mesos de multa a 6'. € diaris més indemnització de 10.500'- €.
28/07/2009	Interlocutòria	454/2009	AP Sevilla 7	Eloisa Gutiérrez Ruiz	P	C	Recurs 5198/2009 contra escorcoll domiciliari al·legant no va ser degudament informat del motiu. Segons consta el motiu era robatori i danys en jaciment.
18/09/2009	Interlocutòria		Jl nº 2 Marchena		P	E	Tertis. Sobreseïment definitiu
27/10/2010	Interlocutòria	651/2010	AP Sevilla 3	Enrique García López-Corchado	P	E	Recurs 3214/2010. Tertis. Desestimat recurs de Junta i Ministeri Fiscal

JURISPRUDÈNCIA

Data	Resolució	Referència	Tribunal	Ponent	Proced	Resol.	Comentari
11/02/2011	Sentència	42/2011	JCA Sevilla 13	Francisco J Sánchez Colinet	A	D	Recurs 408/2010. 12/07/2005. Depósito La Corchuela, Dos Hermanas. Guardia Civil. Detector i aixada. 750'-€. Art.113.5 LPHA
22/06/2011	Sentència		JCA Sevilla 4	Josefa Nieto Romero	A	D	Recurs 290/2009. 05/12/2005, 13 hores. CNP. El Gandul, Alcalá de Guadaira. Detector. 800'-€. Art.113.5 LPHA
27/06/2013	Sentència	800/2013	TSJ Cáceres 1	Mercenario Villalba Alba	A	D	Recurs 37/2011. 2 persones amb detectors. Guàrdia Civil. Las Mesillas. 2.500'- €
00/08/2014	Sentència		JCA Mérida 1		A		4 furtius sevillans. 6.000'- € cada un
16/10/2014	Sentència	133/14	AP Ciudad Real	Fulgencio Velázquez de Castro Puerta	P	C	Castillo de Alcubillas. Detector. 1 any de presó. Art.323
29/10/2014	Sentència	301/14	JPenal 2 Cáceres	Rafael Estévez Benito	P	C	P.Abreujat 49/2012 Operació Badia
00/01/2015	Sentència		JPenal 4 Córdoba		P	AB	Absolució. Operació Pitufó
09/04/2015	Sentència	121/2015	AP Burgos 1	Roger Redondo Argüelles	P	C	Recurs 58/2015. 24.05.2014. 2 furtius. Jaciment: Tierra de Lara. Coautors furt en temptativa
00/07/2015	Sentència		JPenal 2 Almería		P	C	24-06-2008. Remocions en el jaciment El Banco-La Tinabla de Purchena (Almería). Calcolític i medieval. Condemna de 21 mesos de presó i responsabilitat civil per 13.950'-€

III.7.- Els Indicis materials i conductuals

III.7.1.- La Criminalística

Hans Gross, el primer en utilitzar la denominació de Criminalística, la definia com el conjunt de teories que es refereixen a l'aclariment dels casos criminals. També la va descriure com la disciplina encaminada a la determinació de l'existència d'un fet criminal, la recollida de proves i indicis i la identificació dels autors mitjançant l'aplicació de mètodes científics de laboratori, així com l'elaboració dels corresponents informes pericials.

Per la seva banda, Edmond Locard la va definir com la disciplina que s'ocupa de la investigació dels delictes. Fins i tot va, suggerir la denominació de *Técnica Policial*, per a la investigació de la prova del delicte, mitjançant l'establiment de les proves indiciaires i l'agrupació de les nocions en un cos doctrinal.

De les conceptualitzacions esmentades es desprèn que la Criminalística és la disciplina de la investigació criminal⁴⁸³. Malgrat tot, en el transcurs de la seva evolució, no s'ha arribat a un consens en aquest sentit. En l'actualitat, les opinions més acceptades l'emmarquen com la disciplina, ciència fins i tot, dels indicis vinculats als delictes. Així, si l'objecte d'estudi de la Criminologia és el delicte, el de la Criminalística són els indicis del mateix. Tot i incloure els indicis conductuals, es fa major referència als materials o físics, i s'acostuma a deixar els primers per a l'àmbit de la Psicologia⁴⁸⁴.

Tampoc no hi ha acord en si es tracta d'una disciplina o ciència auxiliar del Dret Penal, de la Criminologia o és autònoma. Històricament es va formar a partir del Dret, essent considerat com a creador de la Criminalística el jutge austríac Hans Gross (1847-1915)⁴⁸⁵. Va recopilar i sistematitzar tota la seva experiència en el "*Manual del Jutge com a Sistema de Criminalística*", publicat l'any 1892⁴⁸⁶. La seva importància radica en

⁴⁸³ En Pierre-Fernand Ceccaldi la definia com el conjunt de procediments aplicables a la investigació i l'estudi d'un crim per arribar fins la prova (CECCALDI, PF (1971), pàg.7) i per en Jean-Hubert Nepote era l'art i la tècnica de la investigació criminal. Totes aquestes definicions han estat recollides per ALVAREZ, JF (2005), pàg.195.

⁴⁸⁴ Hi ha definicions que la consideren com l'aplicació dels medis tècnics i científics en la investigació criminal, però exclouent els que corresponen a la Medicina legal, la Toxicologia i la Psiquiatria (ALVAREZ, JF (2005), pàg.195).

⁴⁸⁵ Doctor en Dret. Va exercir com a jutge d'instrucció en l'estat austríac d'Estíria. Va recopilar, classificar i descriure molts objectes relacionats amb els delictes creant l'any 1896 el Museu Criminològic (*Hans Gross Kriminalmuseum*) de la Universitat de Graz –ciutat on va néixer i morir-. L'any 1912 va fundar l'Institut de Criminologia de la Universitat de Graz. La seva metodologia va conformar l'anomenada Escola Criminològica de Graz.

⁴⁸⁶ *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. A Espanya es va publicar l'any 1894 com a "*Manual del Juez*", traduït, prologat i amb notes del també jutge Máximo de Arredondo.

destacar i prioritzar les dades aportades pels indicis en la investigació dels fets delictius per sobre dels menys fiables testimonis que fins aleshores constituïen el fonament de la metodologia policial. Aquest manual va constituir l'origen dels protocols que actualment segueix la policia científica arreu del món. Descriu fins i tot el contingut de la "cartera" que hauria de portar un jutge en les inspeccions oculars –tota una novetat en l'època i precedent dels equips actuals en el lloc dels fets-. Així mateix, proposa l'ús dels fotògrafs com a pèrits auxiliars de la justícia i apunta els avantatges d'obtenir imatges en els escenaris dels delictes⁴⁸⁷.

Imprescindible fer referència a Edmond Locard (1877-1966)⁴⁸⁸. És l'autor del transcendental Principi de l'Intercanvi: *Quiscunque tactus vestigia legat*. Qualsevol contacte deixa rastre⁴⁸⁹. La interpretació d'aquest Principi –també conegut amb el nom del seu autor- comporta, en definitiva, que tot contacte implica una transferència de matèria. Aquest intercanvi pot ser macro o microscòpic i és mutu. D'aquesta forma l'agressor sempre s'emportarà alguna cosa, per ínfima que sigui, del lloc dels fets i sempre quedarà en aquest alguna cosa de l'agressor. I no tant sols és vàlid pels contactes personals, també ho és pels objectes.

En les intervencions furtives, per exemple, les eines sempre quedaran "brutes" amb el sòl del jaciment. Per més que es netegin es probable que, tot i a nivell microscòpic, es pugui identificar algun rastre. Pel mateix, en la intervenció quedaran les marques de les eines i, fins i tot, poden quedar vestigis de pintura o d'altres components. Del furtiu poden quedar empremtes, tant de calçat como digitals, però també cabells o petits fragments de pell. Ell mateix i la seva indumentària s'emportaran sòl, fulles,..., que poden arribar a facilitar la connexió.

⁴⁸⁷. La descripció del contingut de la "cartera" es troba en el capítol IV, de la Primera Part, en la traducció castellana (*Preparativos para los actos oficiales de reconocimiento fuera del punto de residencia del Juzgado*, pàgs.128-133). Sobre la fotografia dedica l'apartat IV (*Empleo del périto fotógrafo*, pàgs.200-223) del capítol V (*De los péritos y su empleo*) de la Primera Part.

⁴⁸⁸ Llicenciat en Dret i doctorat en Medicina, va treballar com ajudant del doctor Alexandre Lacassange (1843-1924), tingut com a fundador de les modernes medicina forense i antropologia criminal. L'any 1910 va fundar el Laboratori de Criminalística de Lyon, el primer de l'especialitat, i dirigí el gabinet d'investigacions de la policia local. Durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918), les seves tècniques van ser utilitzades pels Servei Secret: examinant les taques dels uniformes dels presoners, i les d'ells mateixos, podia identificar els llocs per on havien passat i seguir el rastre fins les ubicacions de l'exèrcit enemic. Les seves publicacions més reconegudes són l'assaig *Les pores et l'identification des criminels* (1912), amb el que es creava la Poruscòpia –identificació de les persones pels porus- i el monumental *Traité de Criminalistique*, en set volums publicats entre els anys 1931 i 1941.

⁴⁸⁹ La primera referència d'en Locard al seu Principi sembla ser l'any 1928 en el *Manuel de Technique Policière* en afirmar que *és impossible que un criminal actuï, especialment en la tensió de l'acció criminal, sense deixar rastres de la seva presència*. Hi ha autors que afirmen va ser inspirat per les obres de ficció d'en Sir Arthur Conan Doyle. En concret en el relat breu *Peter Black* (1904) on el personatge de Sherlock Holmes afirma: *I mentre el criminal es sostingui sobre dues cames, sempre quedarà alguna senyal, algun frec, algun mínuscul desplaçament detectable per un investigador científic*.

Cercar aquesta connexió o vincle entre l'agressor i els fets és la finalitat de la Criminalística. En Hans Gross, en l'esmentat Manual, apuntava: *Si es té en compte la bonica màxima jurídica tancada en aquestes paraules llatines, quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, fins i tot el jutge menys pràctic podrà complir satisfactòriament la seva missió*⁴⁹⁰.

III.7.2.- Els Indicis: Concepte i custòdia

Etimològicament indicati procedeix del llatí *indicium*, signe aparent i probable de l'existència d'alguna cosa. En el Diccionari de la Llengua Catalana es defineix com el *signe que permet de presumir quelcom amb algun fonament*⁴⁹¹. És sinònim de signe, senyal, pista, rastre, presumció, traces,..⁴⁹². José Mª Otín destaca la seva relació amb la investigació des de la seva mateixa arrel. Investigació deriva del llatí *investigare*, que a la vegada ho fa de *vestigium*, sinònim d'indici⁴⁹³. El *vestigium* era l'empremta del peu, pel que etimològicament investigar seria seguir el rastre de les petjades.

El concepte d'indici ha estat definit des de moltes perspectives, segons l'especialitat corresponent (policial, judicial, mèdica, ...). En Criminalística és *tot objecte, instrument, empremta, marca, rastre, senyal o vestigi, de qualsevol naturalesa (física, química, biològica, psicològica,...) que hagi estat utilitzat o produït en la comissió d'un fet, proporcionant el seu estudi les bases científiques o tècniques per orientar una investigació criminal*⁴⁹⁴.

El terme indicati és el que apareix en l'articulat de la Llei d'Enjudiciament Criminal, però en els àmbits policials i judicials utilitzen també freqüentment com a sinònims del mateix els de vestigi o rastre. Més polèmica comporta l'ús del terme evidència, considerat un barbarisme lingüístic procedent de com els angloparlants anomenen els indicis, *evidence*⁴⁹⁵. Degut sobre tot a l'èxit de determinades sèries televisives el seu ús s'ha estès i les discussions en els àmbits especialitzats es centren en quan sí és possible utilitzar-lo per distingir els indicis que poden arribar a constituir una prova. Així, Ana Castelló defineix l'evidència com la part de l'indici que aporta la informació que es podrà utilitzar més tard com a prova. Explica que un indicati ens marca un element a

⁴⁹⁰ GROSS, H (1894), pàg.110. La màxima llatina que es tradueix "*Qui, Què, On, Amb què, Per què, Com, Quan*", va ser esmentada per Tomàs d'Aquino (1225-1274 dC) en la *Summa Teològica*, I-II, 7,3 i l'atribuïa a Cicerò (106-43 aC), tot i no aparèixer en els seus escrits. El cert és que han estat molt utilitzades, tot i diferint en l'ordre, al llarg de la història. Avui dia, en la seva versió anglesa de les cinc W (*Who, What, Where, When, Why*) constitueix un concepte vinculat a la redacció i presentació de les notícies periodístiques, així com a la investigació científica i policial.

⁴⁹¹ Edició de 1995.

⁴⁹² PEY, S (1990), pàg.479.

⁴⁹³ OTIN, JM (2011), pàg.29.

⁴⁹⁴ OTIN, JM (2011), pàg.30 i ALVAREZ, FJ (2005), pàg.386.

⁴⁹⁵ OTIN, JM (2011), pàg.30.

seguir i pot portar-nos a diversos resultats, però després de realitzar un raonament inductiu, deductiu o una anàlisi científica ens aportarà una evidència que és inqüestionable⁴⁹⁶.

En el transcurs dels treballs que s'han desenvolupat en el present estudi, he utilitzat el concepte d'evidència. L'entenia com l'indici que relaciona, directament o indirecta, la intervenció amb el furtiu. Era una forma de distingir i classificar els indicis, inclús en el mateix lloc dels fets. Les evidències eren els indicis sobre el que no hi havia inicialment cap dubte. Malgrat tot, per evitar promoure més confusió, he desistit i he decidit limitar-me a la denominació legal i criminalística d'indici.

En el nostre estudi l'indici serà **qualsevol element, material o conductual, vinculat directament o indirecta amb una intervenció furtiva**.

La prova, concepte que també es podria confondre amb el d'indici, no ofereix cap dubte i tothom està d'acord en que es limita al context judicial. És només en els tribunals quan els indicis poden arribar a convertir-se en proves. Aleshores, en nomenclatura jurídica, els indicis materials s'anomenen "peces de convicció"⁴⁹⁷.

La cadena de custòdia

Sobre la prova indiciària, regulada en l'article 386 de la *Ley de Enjuiciamiento Civil*, ja ens hi em referit en apartats anteriors, així com als condicionants per no vulnerar el dret fonamental a la presumpció d'innocència. Cal fer una breu al·lusió, referència a la necessitat de mantenir la integritat de l'anomenada cadena de custòdia, des de el lloc dels fets fins el tribunal.

José Mª Otín, des del punt de vista formal, defineix la cadena de custòdia com *el conjunt de normes o disposicions amb valor legal establertes per garantir l'adequada custòdia d'un indici criminal durant tot el recorregut en la investigació, evitant la seva desaparició, destrucció, alteració o manipulació mitjançant la identificació permanent de tots aquells que tinguin contacte amb l'indici*⁴⁹⁸.

Es poden distingir diferents tipus de cadenes de custòdia. Félix José Álvarez⁴⁹⁹ estableix diferència entre:

- Cadenes de custòdia obertes: Intervé personal de diferents organismes, passant els corresponents controls.

⁴⁹⁶ Ana Castelló Ponce a "La escena del crimen" dins JIMENEZ, J (2010), pàg.60.

⁴⁹⁷ Les peces de convicció apareixen reiteradament esmentades en la *Ley de Enjuiciamiento Criminal*. L'any 1976 es va publicar un Decret sobre la seva conservació i destí (Reial Decret 2783/1976, BOE núm.194 de 8 de desembre de 1976).

⁴⁹⁸ OTIN, JM (2011), pàg.94.

⁴⁹⁹ ALVAREZ, FJ (1996), *La protección de indicios en la Inspección Ocular*. Pamplona. Resenyat per OTIN, JM (2011), pàg.98.

- Cadenes de custòdia tancades: Tot el procés de gestió dels indicis la realitzen els membres d'un mateix organisme.
- Cadenes de custòdia mixtes: Essent formalment del tipus tancat, necessiten de la participació de persones alienes.

La tendència dels cossos policials és la de mantenir un model tancat, per garantir la requerida integritat dels indicis minimitzant situacions de risc. Ara bé, atès l'ampli ventall d'especialistes a qui es requereix l'elaboració d'estudis que afecten els indicis, la realitat és que acaba en un model mixt, encara que restringit al màxim. Només excepcionalment s'utilitza el model obert.

Tot i la seva transcendència, les referències legals a la cadena de custòdia són escadusseres. Es fonamenta en el contingut dels articles 334 i 338 de la *Ley de Enjuiciamiento Criminal* que tracten de l'obligació de recollir les "*armes, instruments o efectos de qualsevol classe que puguin tenir relació amb el delicte*". La primera referència legal sobre cadena de custòdia data de 1996 en un Ordre sobre la gestió de mostres analitzables per l'Institut Nacional de Toxicologia⁵⁰⁰. L'any 2011 es va anunciar que estava ja encarregat un projecte de norma per regular i garantir la cadena de custòdia, i s'esperava que estigués enllestit l'any 2013⁵⁰¹.

En Jurisprudència les posicions són ambivalents. Hi ha des de sentències absolutòries fonamentades en la vulneració del dret a la presumpció d'innocència en haver-se "trecat" la cadena de custòdia fins les que consideren que la irregularitat en la mateixa no vulnera, per si, cap dret fonamental. Majoritàriament, però, no s'admeten com a proves els indicis que no tinguin degudament acreditada la integritat de la cadena de custòdia.

⁵⁰⁰ Orden de 8 de noviembre de 1996 por la se aprueban las normas para la preparación y remisión de muestras objeto de análisis por el Instituto de Toxicología (BOE núm.308 de 23 de diciembre de 1996). Va ser derogada i substituïda per l'Ordre de 13 de maig de 2010 sobre el mateix (BOE núm.122 de 19 de maig de 2010).

⁵⁰¹ <http://www.20minutos.es/noticia/1109694/0/> (Consultat 26 d'octubre 2014).

III.7.3.- Els Indicis en les activitats furtives

Existeixen moltes i molt diverses classificacions dels indicis segons l'estudi que s'en faci (per la seva naturalesa, grau de certesa, relació amb el temps, origen,...). Una primera tipologia encapçala aquest setè apartat: indicis materials i conductuals.

Els indicis materials són els de naturalesa física, química, biològica,..., tant macro com microscòpics.

Els indicis conductuals són els de naturalesa psicològica, producte de la interacció entre el furtiu i l'activitat furtiva.

Per exposar els principals indicis vinculables a les activitats furtives els he relacionat, més que classificat, seguint un criteri pràctic ja que físicament es troben vinculats a les intervencions furtives, al seu entorn o a la persona del furtiu. He afegit una quarta categoria (indicis de cobertura) relacionable amb les dues primeres.

No he distingit, en primera instància, entre materials i conductuals. La majoria dels indicis relacionats disposen de la doble naturalesa, en quan tenen entitat física al temps que s'han pot desprendre determinats comportaments. Per tant, l'aspecte conductual es tractarà quasi bé sempre de manera simultània.

1.- Indicis en les intervencions furtives

Recordar que, a efectes d'aquest treball, una **intervenció furtiva** és una remoció o prospecció, portada a terme sense la preceptiva autorització, en un indret determinat i realitzada sense interrupció. És diferent a l'**activitat furtiva** que és la intervenció o conjunt d'intervencions furtives portades a terme per un o més furtius durant un determinat període de temps, en un o en diferents jaciments arqueològics.

A.- El tern indicatiari

Tant si es tracta d'una remoció, pròpiament dita, com d'una prospecció amb remocions, hi ha tres indicis que quasi bé sempre són presents: la mateixa remoció, l'amuntegament de sòl procedent d'ella i les agrupacions de materials arqueològics que han estat extrets. He anomenat el conjunt com tern indicatiari. Degudament atribuït –una intervenció autoritzada també podria tenir-lo- és força característic, fàcil de detectar i reconèixer. A aquest tern indicatiari s'hi vinculen alhora molts dels altres indicis.

INDICIS		
INTERVENCIÓ	TERN INDICIARI	REMOCIÓ
		AMUNTEGAMENT DE SÒL
		AGRUPACIÓ MATERIAL
	KIT	EINES (Traces instrumentals) APARELLS Detectors de Metalls Georadar Magnetòmetres, Termògrafs, ... COMPLEMENTES Bosses Guants Planells Llanternes Visors nocturns, ...
	CRONO - INDICADORS	Cromatisme del sòl Consistència del sòl Successió ecològica
ENTORN	VIES D'ACCÈS I EVACUACIÓ DIPÒSITS SENYALS ESTACIONAMENTS	
COBERTURA	VISUALITZACIÓ DISPOSITIUS DE VIGILÀNCIA	
FURTIU	INDUMENTÀRIA	
	EMPRESSES	
		LOFOSCÒPIA EMPRESSES DE CALÇAT
	BIOLÒGICS	
EFFECTES PERSONALS		

Fig.45: Taula resum dels indicis de les activitats furtives.

LES REMOCIONS

Les remocions del sòl es poden classificar seguint molts i diversos criteris. He establert la diferenciació de quatre tipus bàsics, fonamentats en tres criteris independents. Un primer criteri segons les dimensions, un segon que afecta exclusivament les estructures arqueològiques i un tercer que he qualificat com a intrusions.

Aquesta primera diferenciació s'ajusta amb un subtipus. D'aquesta manera, amb dues paraules aconseguim una descripció de la remoció bastant clara.

Un seguit de característiques acaben concretant els quatre tipus bàsics.

El primer tipus està constituït per la **CALA**. Entendrem per Cala la remoció del sòl amb uns **dimensions superiors al metre** de diàmetre o longitud, segons la forma que tingui.

Els subtipus poden ser **Regular** o **Irregular**, si adquireix o no un forma o aparença geomètrica.

Les característiques que ens permetran ajustar la descripció són:

Tendència. L'evolució de la cala, tot i sigui hipotèticament, pot seguir una tendència expansiva o de profunditat. Observant l'estructura de la cala ens podem adonar de quina de les dues opcions segueix.

Finalitat. Es tracta d'establir quina era la intencionalitat al fer-la. També per la seva estructura es pot suposar si es tracta d'una cala d'exploració (feta en un indret ric en troballes, pretenent treure profit de les mateixes), de seguiment (segueix una estructura o estratigrafia) o de recerca (tempteig del terreny cercant l'indret més profitós). Generalment la forma i tendència de la cala ens permetran una hipòtesi sobre la finalitat.

Incidència. Si la cala afecta o no estructures o estratigrafies arqueològiques. Pot incidir, totalment o parcial, en qualsevol tipus d'estructura que tant pot ser un mur o una sitja com una llar o una tomba.

Complexitat. Una cala pot tenir una o més derivacions. El furtiu pot abandonar una cala i iniciar en els laterals una nova remoció. L'anàlisi pot determinar quina ha estat la cala originària i com han evolucionat les derivades. Els indicis crono-indicadors ens facilitaran reconstruir aquesta evolució. Les iniciades a partir de la cala origen o primària seran les secundàries, numerades finalment d'acord amb els seu ordre cronològic (Secundària 01, Secundària 02,...) i així successivament. Quan es dona el cas, difícilment es realitza en una intervenció; acostuma a ser resultat d'una activitat perllongada, executada inclús per diferents furtius. El motiu pot ser el seguiment d'estructures per acabar definint espais o l'abandonament de l'originària per no donar els resultat esperat.

Remocions Furtives						
Tipus	Subtipus	Tendència	Finalitat	Incidència	Complexes	Intervencions prèvies
CLA : Cala	R : Regular	Expansiva	Explotació		Originària	
		Profunditat	Seguiment			
	I : Irregular	Mixta	Recerca		Secundàries,...	
CLT : Clot	E : Extracció					
	S : Sondeig	Profunditat		Estructures		Autoritzada
RET : Remoció Estructura	I : Integral		Extracció	Estratigrafia		Furtiva
	P : Parcial		Sondeig			
ITR : Intrusió	ITP : Perfil	Expansiva	Explotació			
		Fondària	Seguiment			
	ITM : Marge	Mixta	Extracció			

Fig.46: Proposta de tipologia de remocions furtives.

Intervencions prèvies. Les cales es poden realitzar aprofitant intervencions preexistents. Les intervencions prèvies poden haver estat tant autoritzades como furtives.

El segon tipus està constituït pel **CLOT**. Entendrem per Clot la remoció del sòl amb uns **dimensions inferiors al metre** de diàmetre o longitud, segons la forma que tingui.

Els **subtipus** poden ser d'**Extracció** o **Sondeig**. Estableixen ja la **finalitat**, essent els primers per extreure alguna peça arqueològica i els segons per temptejar el terreny en la recerca d'objectes o per trobar el millor indret per iniciar la cala.

La **tendència** és de profunditat. Les reduïdes mesures no permeten una expansió, amb la que es convertirien en cales. Pel mateix motiu tampoc no n'hi ha de **complexes**.

Els clots comparteixen amb les cales les possibilitats d'**incidir** en estructures i/o estratigrafies, així com en **intervencions prèvies**, tant autoritzades com furtives.

El següent tipus, independent de les dimensions, és el que afecta exclusivament una estructura, en sentit ampli. La **REMOCIÓ D'ESTRUCTURA** pot ser de **subtipus Integral** o **Parcial**, segons l'extensió de l'afectació. Aquest tipus es dona, per exemple, quan es remou una paret –arribant fins i tot a esbaldregar-la- cercant objectes o peces utilitzades en la seva factura (pivots o nanses d'àmfores, monedes,..). També quan es desfà, pel mateix, una llar de foc. No queda integrada en una cala o clot, incideix directa i exclusivament en l'estructura.

Podem diferenciar, per tant, entre **finalitats extractives** –extreure una peça o objecte visible- o de **sondeig** –davant la possibilitat d'haver-hi objectes o peces es remou l'estructura en cercar-les-. Òbviament tenen **incidència** sobre les **estructures** però també en poden tenir sobre les **estratigrafies**, considerant la possibilitat de les anomenades estratigrafies verticals arquitectòniques o les de dipòsits o sitges, per exemple. També es poden donar casos d'afectació a **intervencions prèvies** que han deixat al descobert l'estructura.

El darrer dels tipus, també amb independència de les seves dimensions, es refereix a les **INTRUSIONS**. Afecten els perfils d'intervencions preexistents, tant autoritzades com furtives, o marges pronunciats del terreny. No impliquen la totalitat -de dalt a baix-, doncs en aquest cas constituïren cales, sinó només de forma parcial amb la finalitat d'accedir directament a un determinat estrat o estructura. Podem distingir d'aquesta manera els **subtipus** de **Perfil** i **Marge**.

Las **tendències** possibles seran **expansives** (tant verticalment com horitzontal), de **fondària** (conformant un cavitat) o **mixta** de les dues anteriors.

Les **finalitats** poden ser per **explotar** –aprofitar- un estrat d'interès sense necessitat d'haver d'obrir una cala des del nivell del sòl, **extreure** un objecte o fer el **seguiment**

d'una estructura visibles en el perfil/marge. En conseqüència poden tenir **incidència** sobre l'**estratigrafia**, principalment, o/i **estructures** arqueològiques. Com en tots els tipus anteriors, poden afectar **intervencions preexistents**, tant autoritzades com furtives.

ELS AMUNTEGAMENTS DE SÒL

Ens referim al sòl extret en realitzar una remoció furtiva. Conformen acumulacions de terres i apilaments de pedres, segons la conformació del sòl sobre el que s'està intervenint (les pedres poden procedir també del desmuntatge d'estructures). Ens hem de fixar:

Ubicació en relació a la intervenció. Poden estar tant a l'interior com a l'exterior de la intervenció. El normal és que siguin fóra i a prop. De totes maneres, tant poden estar a tocar del límit com a certa distància. En intervencions a l'interior d'una cova, per exemple, és probable que es porti la terra fóra de la cavitat. Un cas va ser un seguit d'intervencions furtives a Cales Coves⁵⁰² (Alaior, Menorca), on treien la terra en sacs que abandonaven i amagaven a certa distància.

Forma i Dimensions dels amuntegaments. Cal mesurar les dimensions, verificant la coincidència de volum amb la intervenció vinculada (especialment en el cas de les acumulacions de terres). També és interessant fixar-se en la forma, doncs pot constituir un indici conductual relacionable amb altres intervencions.

Tendència. En aquest sentit, es poden distingir diferents tipus,

- **Compactes:** Poden conformar una acumulació o pila concentrada en un o diversos indrets.
- **Extensius:** Poden estar esteses, sense arribar a conformar amuntegaments com en el cas precedent. Pot ser motivat pel fet de no cridar l'atenció i passar el més desapercbut possible.
- **Successius:** Conformen un seguit amuntegaments compactes ubicades un al costat d'altra. No són compactes, pròpiament dits, però tampoc són extensius. És el tipus menys habitual. Vaig tenir oportunitat de verificar un cas en una intervenció furtiva, ocorreguda l'any 1989, en el Puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)⁵⁰³.

⁵⁰² Necròpolis rupestre d'hipogeus utilitzada entre els segles VIII-VII aC fins època romana republicana.

⁵⁰³ Jaciment ibèric datat entre els segles V a III aC (FERRER, C i RIGO, A (2003), pàg.25). La intervenció furtiva va afectar les habitacions N i O excavades durant les campanyes dels anys 1954 a 1958 realitzades pel Centre Excursionista Puig Castellar sota la "vigilància" tècnica d'en Josep de C. Serra i Ràfols. Precisament l'habitació N va ser *la més interessant per les seves troballes*, entre les que destaca un capfoguer de ferro forjat (MARTINEZ HUALDE, A i VICENTE, J (1966), pàgs.40-44). Sobre la intervenció

LES AGRUPACIONS DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

Els furtius acostumen a deixar agrupats els materials arqueològics que extreuen. En primera instància interessa recollir les mateixes dades que en els amuntegaments de sòl quant a **ubicació** respecte de la intervenció, **forma**, **dimensions** i **tendència** del conjunt.

El normal és que siguin immediats al focus d'intervenció, entès com l'indret on el furtiu està actuant. També és habitual que es tracti de material **rebutjat** (fragments informes de ceràmica, ossos, ..). Però no s'ha de desestimar cap opció. En determinats tipus de furtius d'actuació perllongada en un mateix espai, no és estrany trobar-se amb agrupaments de materials **destriats** o parcialment destriats. Per exemple, en cas de tractar-se de ceràmiques és possible trobar nanses, vores, fragments decorats,... . En aquestes situacions, els agrupaments acostumen a localitzar-se en els límits de la intervenció, però no en el mateix focus.

A més de facilitar informació sobre aspectes arqueològics com la cronologia, les agrupacions de materials seran de força utilitat alhora de fer la valoració econòmica a més de valuosos indicis conductuals susceptibles de vincular amb altres intervencions.

B.- El Kit d'intervenció dels furtius

Els furtius no utilitzen estris d'oportunitat per portar a terme la seva activitat. Els estris d'oportunitat es limiten en tot cas a les inesperades troballes casuals en que es fa servir qualsevol cosa a ma per extreure la peça⁵⁰⁴. L'habitual és que el furtiu porti els seus propis estris que, como hem apuntat en apartats precedents, constitueixen l'anomenat kit.

No hi ha kits estandaritzats. El seu contingut és molt personal i pot tenir una gran varietat d'objectes. Aquestes circumstàncies ajuden, al personalitzar el furtiu i facilitar molts indicis –tant materials com conductuals- que contribueixen a la seva identificació; però també dificulten, ateses les incomptables possibilitats. En principi he reunit en tres grans conjunts el que podria conformar bàsicament el kit d'un furtiu.

furtiva es va emetre un Informe per part de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia, conjuntament amb el Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola, el 15 de febrer de 1989. Els desperfectes es va reparar molt poc temps després, sense arribar-se a conèixer els autors de la intervenció furtiva ni de la restauració.

⁵⁰⁴ En una investigació cap possibilitat no és rebutjable d'entrada. Sempre pot passar que el furtiu s'hagi auxiliat de qualsevol objecte, com eina d'oportunitat, en cas de necessitar-ho per no disposar en aquell moment de l'estri adequat encara que porti el seu kit.

LES EINES

Les eines són els estris manuals que faciliten les operacions mecàniques. Són les aixades, pics, pales, martells, tornavís, Des de sempre han estat imprescindibles en les activitats furtives. Val la pena referir un parell de casos històrics pre-furtius relacionats amb eines. El primer és de la maça de fusta que els espoliadors van utilitzar per aixecar la coberta de pedra granítica del sarcòfag de la Mastaba 17 de Meidum (Egipte). Malgrat haver transcorregut possiblement més de quatre mil anys segueix en el mateix lloc on van deixar-la els lladres⁵⁰⁵. Encara avui constitueix un indicatiu que suggereix que els autors podrien haver estat els mateixos obrers que van treballar en la seva construcció o del seu ofici, doncs aquestes maces eren l'eina més comuna entre els picapedrers de l'antic Egipte.

Fig.47: Maça de fusta abandonada pels espoliadors en el sarcòfag de la Mastaba 17 de Meidum (Egipte).

El segon cas és el dels tres esquelets descoberts en una habitació de la casa de Menandre a Pompeia (Itàlia). Amb ells es van trobar pics i pales. Els indicis contribueixen a que l'arqueòleg Jeans-Arne Dickmann plantegi la possibilitat que es tractés de lladres que van quedar colgats mentre obrien un accés per saquejar la casa

⁵⁰⁵ La Mastaba 17 està ubicada al costat de la piràmide granada del faraó Esnofru, fundador de la IV Dinastia (2613-2494 aC). Es desconeix a qui estava destinada la Mastaba 17 encara que sens dubte era un personatge destacat que fins i tot podria ser fill de faraó.

sepultada durant l'erupció del Vesubi el 24 d'agost de l'any 79 dC. Les fonts esmenten l'existència d'aquests saquejadors ja en època romana, i les excavacions han posat al descobert no poques obertures en les parets de les cases que ho constaten. Fins i tot, Dickmann considera si els tres desconeguts sabien de l'existència del tresor de peces i plata deixat en el soterrani on es va descobrir durant les excavacions de desembre de 1930⁵⁰⁶.

Fig.48: Esquelets descoberts a la casa de Menandre (Pompeia, Itàlia). Es creu pertanyen a tres saquejadors d'època romana. Foto: Berthold Steinhilber, *National Geographic*.

Les eines constitueixen un indicatiu del que podem extreure molta informació, tant per elles mateixes com per les marques que deixen.

En terminologia criminalística les marques deixades o produïdes en un eina són les anomenades *traces instrumentals* (*tool marks* en anglès). En Francisco Antón Barberá i Juan Vicente de Luis Turégano⁵⁰⁷ van establir la següent classificació,

Per compressió: Actuació vertical sobre una superfície més tova. Produïdes per cop o per pressió. Empremta negativa.

⁵⁰⁶ FRANZ, A (2012).

⁵⁰⁷ ANTON, F i DE LUIS, JV (1993), *Policía Científica*. Tirant lo Blanch, València. Aquesta monumental obra, de la que s'han fet moltes edicions, constitueix un veritable manual de Criminalística i per les Polícies Científiques. La classificació ha esta esmentada per NIETO, J (2002), pàgs.88 i 89.

Per lliscat: En lliscar sobre superfície adient.

Mixtes: Conjunes. Són les més completes a efectes identificatius.

Per tall: Produïdes pel fil de l'eina.

De combustió: En utilitzar foc per tallar o perforar. En el lloc poden trobar-se escòries o restes de materials cremats o carbonitzats.

Allison Jones⁵⁰⁸ distingeix entre,

Impressed o static marks: Equivalen a les de compressió en la classificació precedent.

Striated o dynamic marks: Equivalen a les de lliscat.

Crush marks: Equivalen a les de tall. A més dels talls nets, inclou les produïdes per la pressió aplicada en costats oposats d'un objecte, ocasionant un seguit de material comprimit (tallar un filferro amb unes tenalles, per exemple).

Multi-stroke marks: Causades per l'acció repetitiva d'una mateixa eina (una serra elèctrica, per exemple).

Una majoria d'autors redueixen la classificació a dos tipus bàsics, les **impressed o compression marks** i les **striated marks**, amb un tercer tipus mixt⁵⁰⁹.

En una **activitat furtiva** ens podem trobar amb tots els tipus de marques. En les remocions les més significatives seran,

- les de **compressió**, de fet els cops de l'eina sobre la superfícies de sòl.
- les de **lliscat**, en lliscar l'eina sobre el perfil vertical de la remoció.

Quan no es pugin discernir clarament una d'altre, es poden qualificar de **mixtes**.

Les de tall, simple i múltiple, poden trobar-se per exemple quan el furtiu hagi desbrossat prèviament o durant la intervenció l'indret, circumstància que podria donar-se també en el cas de les prospeccions (encara que hagi estat una acció mínima per permetre el pas).

Les marques de combustió hem de tenir-les presents en casos d'activitats portades a terme en un jaciment tancat. Per exemple, poden haver-hi accedit utilitzant bufadors per obrir pas en una tanca metàl·lica. Per sort, no és gens habitual.

En relació a la identificació de l'eina a partir de les marques localitzades en el lloc dels fets, Allinson Jones distingeix tres característiques,

⁵⁰⁸ JONES, A (2002).

⁵⁰⁹ MEDLER, M (2008).

Les de **classe d'eina** (*class characteristics*). Són les donades per la morfologia genèrica - forma i mesura- de l'eina. Es tracta de determinar si som davant d'una marca corresponent a un pic o a una aixada. Aquesta primera classificació també ens porta directament fins el model, doncs la traça instrumental que trobarem en el perfil de la remoció –per exemple- correspondrà en definitiva a un determinat model.

Les de **sub-classe d'eina** (*sub-class characteristics*). Corresponents al procés de fabricació de les eines. No tots els mateixos models d'un tipus són iguals. La manufactura produeix rastres –encara que siguin a nivell micro- que permeten diferenciar-los. Aquestes “lesions” queden reflectides en la traça instrumental. La seva precisa identificació ens permet individualitzar els diferents lots, coneixent a partir d'aquesta informació la data de fabricació i obtenint dades de la seva distribució en el mercat.

Les **individuals de cada eina** (*individual characteristics*). La utilització de les eines ocasiona més “lesions” (poden haver caigut, colpejat pedres,...) que permeten singularitzar-les. Cada eina és única.

A més de les marques, hi ha la possibilitat que les eines deixin en el lloc part de la seva pròpia matèria. En aquest sentit, conec l'exemple d'un probable cas de furtivisme ocorregut en el jaciment ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme) l'any 2005, en el que es va identificar en el perfil de la remoció un petit fragment de pintura verda segurament procedent de l'eina utilitzada.

En l'aspecte conductal, la força i direccionalitat en que han estat realitzades les marques ens poden proporcionar molta informació. Dades com si el furtiu és dretà o esquerrà, si encara que es tracti de la mateixa eina hi poden haver intervingut varies persones,... . Més hipotèticament ens podrien facilitar plantejaments sobre l'alçada, edat, sexe,... Són possibilitats a contrastar amb la resta de indicis que es vagin verificant.

Per facilitar les tasques d'identificació de les eines, seria de gran ajut disposar d'un complet arxiu dels tipus i models amb les seves corresponents marques. Un primer gran inconvenient és la immensa varietat que avui dia es pot trobar en el mercat, a l'abast de tothom. Per exemple, en el catàleg de l'any 2014 de la tradicional marca basca “Bellota” es relacionen 47 tipus diferents d'aixades –de les que dues són novetats- i si es compten els diferents models de cada un dels tipus, n'hi ha fins a 99 de diferents. Això sense incloure llegendes, aixadons, aixadells,.. que –segons aquest catàleg- també es consideren aixades. Si afegim totes les marques –també les blanques-, les importacions –especialment d'Orient-, les adquiribles per xarxa i el fet que les eines no es canvien precisament tots els anys, les possibilitats són veritablement immenses. Per a complicar-ho encara més, no hauríem d'oblidar les que poden ser modificades pel furtiu a fi d'adequar-les a la seva finalitat.

El segon gran inconvenient és que les traces instrumentals quasi mai no apareixeran ben definides. Hi ha molts factors a tenir en compte.

Probablement el més determinant és la **constitució del suport** on hi ha la marca. Si, per exemple, és molt granulós les marques desapareixeran quasi bé al mateix moment de fer-se i, en canvi, si és argilós possiblement les preservarà ben definides.

Encara que sigui un sòl adient, també és molt determinant el seu **grau de consistència** en el moment de fer-se la marca i el que tindrà fins que pugui ser localitzada i analitzada.

S'ha de considerar també la **distorsió**. En aquest sentit, en un experiment realitzat per mi mateix (en un indret que no era jaciment arqueològic) va resultar que en general les dimensions de les marques eren inferiors a les de la pala de l'eina emprada.

Els **factors meteorològics** poden contribuir decisivament, de forma positiva o negativa.

Totes aquestes circumstàncies obliguen a l'acurada documentació i preservació de les traces, com veurem en l'apartat dedicat al lloc dels fets i insistirem en el dels protocols arqueològics i policials.

Malgrat tot, l'elaboració d'un arxiu d'eines amb les seves marques és una tasca pendent sobre la que s'ha de treballar.

L'anàlisi de les marques ens pot permetre una identificació de l'eina molt ajustada, però no es podrà vincular a la mateixa fins no disposar-ne. És poc probable que l'eina es trobi en el lloc dels fets. En tot cas es pot recuperar amb l'avenç de les investigacions i durant els escorcolls que es puguin du a terme. Si es localitza **pot vincular la intervenció amb el furtiu**, doncs físicament ha estat en contacte amb tots dos⁵¹⁰.

En les eines i en les juntures, quan disposin de diferents parts⁵¹¹, poden trobar-se restes de sòl que les vinculin amb la intervenció. Amb els medis disponibles avui dia es poden obtenir dades molt precises amb aquests rastres.

L'any 2011 es va publicar un estudi en el que es vinculaven dues escenes secundàries d'un assassinat ocorregut a Itàlia gràcies al meticulós anàlisi comparatiu de les mostres de sòl. Es va establir la coincidència de fins a 54 elements químics i de l'ADN de la comunitat bacteriana que contenien. La doble anàlisi va permetre provar no només la

⁵¹⁰ ALMIRALL, J (2009), pàgs.16-17.

⁵¹¹ Pot tractar-se d'eines desmuntables o plegables. En les que tenen mànec, l'ull és un lloc propici a contenir rastres de sòl.

procedència d'un mateix lloc –que pot ser una gran extensió de terreny- sinó concretar l'indret, atès el particular i molt limitat ecosistema dels bacteris⁵¹².

Fig.49: Rastres de sòl en una piqueta i en el plat d'un detector, decomissats a un furtiu a Les Parrelles (Balaguer,La Noguera) l'any 2013 pels Agents Rurals.

Extrapolant, seria possible determinar si un eina s'ha fet servir en una intervenció furtiva de forma molt precisa amb un marge d'error inapreciable.

Les eines també ens poden permetre la vinculació amb el furtiu, doncs poden haver conservat rastres lofoscòpics (dactiloscòpics o quiroscòpics) i biològics (transpiració, pell,..). Ara bé, aquesta relació únicament ens demostrarà que la persona en qüestió – sempre que es pugui identificar i constatar les coincidències- ha estat en contacte físic amb l'eina però no que ha portat a terme la intervenció furtiva. En conseqüència, no es

⁵¹² En l'estudi es van comparar mostres de sòl recollides en el lloc on va ser trobada la víctima amb altres procedents del maleter del vehicle on presumptament s'havia transportat el cadàver. A més de les coincidències en els components químics dels minerals, foren determinants les microbianes: tenen un ecosistema espacial molt reduït i permeten concretar la procedència en uns pocs metres. Aquests resultats van reforçar notòriament els arguments de la Fiscalia. CONCHERI, G i altres (2011).

poden treure conclusions precipitades i els resultats han de posar-se en relació amb quants més indicis millor per verificar la vinculació.

En el supòsit de trobar l'eina en el lloc dels fets, a més del comentat podria ser possible extreure altres informacions. Per exemple, podria conservar algun codi de referència o dada que permeti als investigadors saber on es podia haver distribuït i fins i tot venut, contribuint a focalitzar possibles punts d'ancoratge del furtiu.

L'ús d'un o altre tipus d'eina acostuma a dependre de disponibilitat i criteris de funcionalitat. És agosarat establir una preferència generalitzadora dels furtius. Tot i així, sembla que les més utilitzades són les **aixades**, en sentit ampli –on resten incloses aixadelles, aixadons, aixadells, magalls, magallons,- i les **piquetes**. Es fan servir tant en les remocions, pròpiament dites, com en les prospeccions. Pics i pales –malgrat que el mercat ofereix models plegables-, així com paletins o tornavis són d'ús més especialitzat. L'eina és també un indicatiu conductual ja que permet suggerir la tipologia de furtiu que podria estar implicada.

Entre els professionals, sobre tot, s'ha anat incrementant l'ús d'un eina que podríem qualificar de **barrina de ma** o molt similar. D'acord amb l'Enciclopèdia Catalana, les barrines de mà són unes eines de tall rotatives inicialment emprades per a perforar les roques o el sòl i que utilitzen o utilitzaven els miners, picapedrers i fins i tot en obres públiques. Són barres d'acer o ferro, d'un i mig a dos metres de llargada i de nou a dotze quilos de pes, que s'accionen mitjançant un mànec transversal.

El seu ús per part dels furtius és universal (les dels tombaroli italians s'anomenen "*asta*", "*chiave*", "*spiedo*" o "*spillone*", les dels huàqueros i *guáqueros* sud-americans, "*barretas*", "*media caña*", "*chuzos*",...). Des de fa uns anys les fan servir els furtius andalusos, on les anomenen "*picas*"⁵¹³. La seva funcionalitat és la de tempteig de la consistència del terreny i la recerca d'estructures –essent les necròpolis l'objectiu més habitual-, cercant l'indret més propici per remoure. Les traces instrumentals, de compressió, són difícilment identificables i es poden confondre amb caus d'animals.

⁵¹³ En Ignacio Rodríguez Temiño les considera que formen part, junt als detectors i quadres de detecció, del que ell anomena "*kit del perfecte espoliador*". RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs. 82, 83 i 99, figura 18.

Fig.50: Tombarolo utilitzant el spiedo

Figs.51 i 52: Traces Instrumentals d'una barreta en el sòl i en un recipient. Vall de Huara (Perú). Fotos de Margaret Brown Vega (anys 2007 i 2009, respectivament).

Únicament ha estat documentat un cas a Catalunya de la utilització de barrines amb finalitat furtiva⁵¹⁴. Donada la proliferació de grups itinerants procedents d'Andalusia - recordem als detinguts a la localitat riojana d'Ausejo l'agost de 2014 que hem referit en l'apartat sobre operatius policials- cal considerar la probabilitat que n'hi hagi més.

⁵¹⁴ El cas de Cala Culip (Cadaqués, Alt Empordà), comentat en l'apartat sobre operatius policials.

Fig.53: *Kit del perfecte espoliador*: Detector, Quadre de detecció i pica, decomissats en la “Operación Tertis”. Foto: Ignacio Rodríguez Temiño.

Fig.54: Barrina de ma (a l'esquerra) decomissada als furtius de Cala Culip.

ELS APARELLS

Detectors de metalls

En les darreres dècades, l'ús del detector de metalls ha estat generalitzat i intensiu per part dels furtius. En Andalusia es va començar anomenant "*piteros*" als seus usuaris – atès el so que emet l'aparell- i ha acabat essent un sinònim de furtius estès a quasi bé tota la península. Com aquests aparells són fàcilment identificables, ha propiciat moltes de les actuacions policials i, en conseqüència, resolucions judicials. Des d'un principi la propaganda de fabricants i distribuïdors d'aquests aparells ha estat molt explícita sobre la seva utilitat per cercar tresors. També des del principi els arqueòlegs han mostrat la seva aversió vers els mateixos⁵¹⁵. Tot plegat ha contribuït a associar el detector amb espoli arqueològic. Lamentablement, també ha contribuït que altres activitats furtives, proporcionalment més greus, passin pràcticament desapercebudes⁵¹⁶.

El detector de metalls és un aparell sensible a la presència d'objectes metàl·lics. Pot formar part del kit d'un furtiu però no és imprescindible i fins i tot, quan les cronologies interessades són anteriors al ús dels metalls, absolutament inútil. Malgrat tot, la seva indiscriminada i intensiva utilització han acabat afectant en més o menys mesura a totes les cronologies i tipus de jaciments, raons que motiven dedicar-li a aquest índex una especial atenció.

a.- Història de la detecció

El seu funcionament es fonamenta en la conductivitat dels metalls. Tots els metalls, en major o menor mesura, són conductors i sensibles a la inducció electromagnètica. El principi de la inducció electromagnètica va ser descobert per el nord americà Joseph Henry (1797-1878) l'any 1830, però va tardar en publicar-ho i el britànic Michel Faraday (1791-1867), que estava treballant amb el mateix, es va avançar amb la patent (1831) i s'emportà el mèrit⁵¹⁷. A partir d'aquests moments nombrosos investigadors

⁵¹⁵ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàg.81. L'article d'en Ramon Coll (1991), proposant l'obligatorietat d'una llicència pels detectors, similar a les de les armes de foc, és força il·lustratiu al respecte.

⁵¹⁶ Per exemple, entre els anys 1999 i 2002 l'activitat d'un furtiu va ocasionar una remoció de 25 metres quadrats amb profunditats de fins a 0'80 metres en el jaciment ibèric de Burriac (Cabrer de Mar, Maresme), incoat BCIN. El cas, que tractarem més endavant, pràcticament no va tenir ressò.

⁵¹⁷ En Joseph Henry no va tenir molta sort amb les patents. L'any 1831 va inventar el telègraf i tampoc el va patentar. En Samuel Morse (1791-1872), amb l'ajut de Henry, va ser qui finalment el va posar en marxa l'any 1839 (entre Baltimore i Washington). En quant a la inducció electromagnètica, pel contingut del publicat pel físic italià Francesco Zantedeschi (1797-1873) l'any 1829, sembla que en realitat va ser ell el descobridor, anticipant-se a Henry i Faraday.

s'hi van interessar. Es considera que l'inventor del detector de metalls fou n'Alexander Graham Bell l'any 1881⁵¹⁸.

Entre les diverses aportacions des d'aleshores destaca el invent l'any 1924 del detector electromagnètic *Radio detector* per el nord americà Daniel Chilson. L'any 1927 en James Young del diari *New York Times* va informar de la primera cacera del tresor amb èxit amb l'ajut d'un *Radio detector* a Panamà. Aquell mateix any es va publicar el primer llibre sobre recerca de tresors, "*Construction and operation of Electrical treasures finders*" d'en RJ Santschi's, del que es van fer fins a quatre edicions⁵¹⁹.

No va ser però fins l'any 1925 que l'alemany Gerhard Fisher, que treballava en la *Research Engineer* a Los Angeles, va "inventar" el detector de metalls manual –els que utilitzen els furtius-, el *Metallscope*, patentitzat l'any 1931.

Durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945) es va investigar a fi d'aplicar-ho en la localització de mines. Amb un disseny aportat pels militars polonesos es va començar a produir l'any 1941. Els models d'avui dia segueixen encara aquest disseny.

Després de la guerra es va utilitzar per netejar de mines els camps europeus i, durant aquestes tasques, no van deixar-se de trobar nombrosos vestigis arqueològics. L'any 1958, durant un d'aquests operatius en la localitat francesa de Graincourt-lès-Havrincourt (Pas-de-Calais) es va descobrir un tresor compost per nou plats de plata datats en la segona meitat del segle III dC⁵²⁰. Del mateix any 1958 es documenta una

⁵¹⁸ El 2 de juliol de 1881 van disparar contra el president dels Estats Units, James A Garfield (1831-1881). Una bala va quedar allotjada a l'interior del cos i urgentment es necessitava localitzar-la per si era possible la seva extracció sense perill –els raigs X no es van descobrir fins l'any 1895-. L'astrònom Simon Newcomb (1835-1909) havia "descobert" un detector de metalls però estava en fase experimental amb problemes en quan advertir el moment just de la detecció. N'Alexander Graham Bell (1842-1922) va oferir la seva col·laboració afegint el timbre del seu recent inventat telèfon (patentat l'any 1876). El detector resultant, *Induction Balance*, es va provar amb èxit amb diverses persones però va fallar amb el president (no es van tenir en compte els elements metàl·lics del llit), qui va morir el 19 de setembre de 1881 a conseqüència de les infeccions en les ferides obertes pels metges per trobar la bala. En definitiva, malgrat les versions oficials, sembla que el detector va ser en tot cas un invent compartit entre Newcomb i Bell. No és la primera polèmica en torn als seus descobriments, doncs també va tenir un procés judicial amb l'italià Antonio Meucci (1808-1889), inventor l'any 1854 de l'anomenat teletròfon. L'any 1860 en Meucci va fer públic el seu invent i l'any 1871 intentà patentar-lo sense aconseguir-ho, perdent-se la documentació i materials (que sembla van anar a parar a mans d'en Bell). En Bell va guanyar el procés davant la manca de proves d'en Meucci. No va ser fins l'any 2002 que la Càmera de Representants dels Estats Units va publicar un reconeixement a Meucci, considerant-lo veritable inventor del telèfon. Val a dir que en Bell va ser un dels fundadors de la National Geographic Society (1888) i amb el seu sogre, Gardiner Greene Hubbard (1822-1897) i especialment el seu gendre, Gilbert Hovey Grosvenor (1875-1966), els creadors del seu famós butlletí.

⁵¹⁹ Consultat en xarxa a AGRAZ SANDOVAL, José Antonio (2012), *Los Detectores de Metales en áreas históricas*. Trafford Publishing.

<http://books.google.es/books?id=GHGnrBnnRjEC&printsec=frontcover&hl=es#v=onepage&q&f=false>

⁵²⁰ <http://www.louvre.fr/oeuvre-notices/plat-aux-poissons-du-tresor-de-graincourt>

de les primeres utilitzacions del detector de metalls amb finalitats arqueològiques, durant unes intervencions el lloc de la batalla de Little Big Horn⁵²¹.

Quan l'exèrcit americà es va retirar d'Europa es va desfer d'excedents entre els que hi havia nombrosos detectors. Les experiències viscudes durant les tasques de neteja d'explosius van incentivar la seva adquisició per part de moltes de les persones que hi havien col·laborat, essent així precursors de l'ús "lúdic" a gran escala⁵²².

b.- La introducció dels detectors en la Península Ibèrica i la seva expansió

A la península ibèrica, els primers detectors també els van facilitar els militars americans de la bases aèria de Morón (Sevilla) i naval de Rota (Cádiz), encara que primer els havien "provat" ells mateixos (probablement en raó a les experiències viscudes o explicades pels seus companys a França, Itàlia, Grècia,..). En Fernando Fernández Gómez recorda⁵²³,

"Era a mediados de los años '70, cuando teníamos nosotros la responsabilidad de las excavaciones de urgencia en la provincia de Sevilla, lo cual nos obligaba a estar en el campo con frecuencia, y veíamos con desesperación como se paseaban impunes por nuestros campos, cuando estaban siendo arados, los militares americanos con los primeros detectores. Y aún recordamos el nombre de un tal sargento Brown, y del también sargento Mc Shane, del cuerpo de bomberos de la base de Morón, y de otro personaje de quien se decía era el Jefe de Seguridad de la base de Rota. Hay quien asegura haberlo visto desplazarse a los yacimientos incluso en helicóptero, para facilitar el transporte de las piezas que encontraban. Los detectores de entonces no

⁵²¹ Aquesta batalla va tenir lloc el dies 25 i 26 de juny de 1876 a Little Big Horn (Montana, Estats Units) entre el setè regiment de cavalleria comandat pel tinent coronel George Armstrong Custer i una coalició de diferents tribus indígenes dirigides pel cap sioux Tasunka Witko (Cavall Boig). És una de les derrotes més importants de les sofertes per l'exèrcit dels Estats Units.

⁵²² Fóra d'Europa la difusió dels detectors metalls també es va iniciar amb la Segona Guerra Mundial i posterior comercialització. L'expansió ha estat desigual en els diferents continents, existint àries on, malgrat gaudir d'un ric patrimoni arqueològic i patir d'acusat furtivisme, ha estat pràcticament nul·la. Per exemple, recentment Donna Yates s'ha referit a l'absència de detectors a Bolívia (YATES, D (2013)). Raona a que es deu a la gran pobresa en les àries on es concentren els jaciments (impedeix l'adquisició dels aparells) i a les barreres socials i racials –sovint violentes– amb els que sí podrien adquirir-los (per la gran majoria dels furtius locals és un medi de subsistència). L'any 1973, Dwight Heath va proposar el terme "excavadors de subsistència" (*subsistence digger*) en tractar les activitats furtives a Costa Rica, cercant un terme que reflectís millor la realitat que el tradicional de *huaquero* o el de lladre de tombes (*grave-robbber*) (YATES, D i BRODIE, N (2012)). No es pot extrapolar, però és possible que en essència les raons siguin similars en els indrets on, malgrat patir d'un intens furtivisme, el detectors no han proliferat.

⁵²³ FERNANDEZ GOMEZ, F (1996), Nota 19, pàgs.292-293. L'any 1986 el diari El País informava que la Guàrdia Civil havia sorprès a tres suboficials nord americans, destinats a la base naval de Rota, mentre manipulaven un "potent" detector de metalls en la finca de San José a Sanlúcar de Barrameda (Cádiz). Tenien en el seu poder varies monedes romanes de coure.

*eran ciertamente los de ahora, mucho más sofisticados y potentes. Pero eran tantos los objetos que en aquellos primeros años de expoliación sistemática se encontraban en nuestro suelo, que se decía que había militares que volvían a su tierra desde las bases de Morón y de Rota, sin pasar lógicamente por ningún tipo de aduana, **cargados con cajones de objetos metálicos de todo tipo. Y en su mayor parte sin limpiar, pues no había tiempo para ello. Había que aprovecharlo buscando. El tiempo era ciertamente oro, y nunca mejor dicho. De limpiar tiempo habría con tranquilidad al otro lado del océano***".

La distribució comercial es va iniciar durant els anys setanta del segle passat als Estats Units. La ràpida expansió i ús indiscriminat va motivar la Recomanació 921 del Consell d'Europa sobre Detectores de Metales i Arqueologia, l'any 1981. En l'apartat 14 es recomanava que el Consell de Ministres europeu "*considerés adoptar, com un qüestió d'urgència, recomanar als governs instituir un sistema de llicències o registre d'usuaris de detectors de metalls*"⁵²⁴. En el Conveni europeu per a la protecció del Patrimoni Arqueològic, La Valetta (Malta) 1992, s'hi torna a insistir. En l'article 3.3 les parts es comprometen a "*sotmetre a autorització específica, en els casos previstos per la legislació pròpia de cada Estat, l'ús dels detectors de metalls i de qualsevol altra equip o procediment de detecció per a la investigació arqueològica*"⁵²⁵.

La irrupció dels detectors va coincidir en el sud de la península amb la crisi del medi de vida de milers de jornaleros andalusos, davant les anunciades reformes agràries. En un reportatge, publicat per El Periódico, l'any 1981, s'exposava la situació exemplificant-la en el poble sevillà de Lantejuela, on molts dels veïns es dedicaven a la recerca. Segons explicaven, havia famílies que tenien fins a tres detectors de metalls⁵²⁶. L'any 1983 es publicava en el diari El País un article similar, també molt il·lustratiu sobre les

⁵²⁴ BEITH, A i FLANAGAN, OJ (1981), pàg.IV.

⁵²⁵ MORENO, F (1999), pàg.285.

⁵²⁶ MISSE, Andreu (1981), "Jornaleros andaluces sobreviven con la venta de monedas antiguas" a El Periódico d'1 de maig de 1981. Barcelona:

"Fue la necesidad la que nos empujó a revolverlo todo", explica Joaquín González, un jornalero de 49 años que se presenta espontáneamente como anfitrión. "Todo empezó hace un par de años, cuando no trajeron unas maquinillas para detectar metales", dice mientras saca un puñado de monedas" (...) "Ahora –señala- casi todos hemos leído algunos libros, pero, a pesar de todo, siempre ocurre que los que vienen a comprar saben más que nosotros" (...) "Fue como la fiebre del oro. Desde entonces se ha comprado más de trescientas máquinas detectoras de metales, cuyo precio oscila entre 18.000'- y las 70.000'- pesetas. Algunas familias tienen hasta tres máquinas. "Pero no todos las hemos amortizado –cuenta Manuel- y además de la máquina hace falta la suerte, pues los compradores no pagan siempre igual". Los compradores afluyen de todas partes, de Sevilla, de Jaén, Barcelona y Madrid".

El nom del poble, Lantejuela, procedeix –segons documents- de la troballa casual, en data no precisada, d'uns lluentons (*lentejuelas*) d'or mentre treballaven els camps de les immediacions.

dimensions de la problemàtica generada per la irrupció massiva d'aquests primers detectors⁵²⁷.

Ignacio Rodríguez Temiño considera exagerats aquests reportatges. És cert que l'expansió dels detectors va coincidir amb el subsolatge de molts camps d'oliveres, originant inesperades troballes arqueològiques alhora que atur i les dues circumstàncies van fomentar un comerç relativament rendible pels que començaven a sortir al camp amb detectors. També és cert, però, que ja aleshores hi havia subsidis agrícoles i les recerques furtives no compensaven tant com altres "sortides" com la construcció o el comerç⁵²⁸.

El mateix autor exposa que els primers detectors els va comercialitzar la marca anglesa White's –establerta a Madrid- i la primera "onada" de recercadors andalusos estava constituïda essencialment per erudits, aviat superats pels que ho feien per afany de lucre. Alguns dels entesos es van fer intermediaris amb els antiquaris, col·leccionistes i

⁵²⁷ RELAÑO, Alfredo (1983), "Tesoros para jornaleros sin tajo" a El País d'11 de setembre de 1981, pàg.21:

"El romboide que forman Carmona, Écija, Estepa y Morón, cuyos habitantes son hoy, en gran medida, jornaleros sin trabajo, fue a principios de nuestra era una zona próspera" (...) "Un pueblo cualquiera, casi en el centro geométrico del romboide. A las 11 de la mañana, los hombres y mujeres están sentados en el suelo, con la espalda en la fachada de las casas, a la sombra. Para cobrar el paro comunitario, 1.200'- pesetas diarias, cuatro días por semana, solo se les pide una cosa, que no formen grupos demasiado grandes. No hay tajos que encargarse. Los 500 beneficiarios del pueblo, casi toda su población activa, dejan correr las horas. Más tarde, al anochecer, salen poco a poco, disimuladamente, en grupos de dos o tres. Cada uno lleva su detector de metales, y suelen cargar también un pico y una pala." (...) "¿Cuántos detectores puede haber en funcionamiento? Recorrer los pueblos y recoger confidencias puede ser un sistema poco científico de hacer recuento, pero no hay otro. Sin duda no bajan de 1.000. Cada día, un alto porcentaje de ellos están en funcionamiento. Cada semana, los grandes intermediarios que operan en la zona se dejan caer por los bares de las plazas, y los buscadores de tesoros se acercan a ellos, a ofrecerles lo que han cogido. Hay pequeños regateos, que no duran mucho, porque el buscador no entiende, y el intermediario puede marearle con argumentos. "Eso no me vale, no le doy salida. ¿No ves que no es plata, sino peltre? Ésta sí, es de oro, pero no se ve bien el dibujo. Aquí es escasa, pero en otras zonas hay mucho, y se vende mal". A pesar de todo, resulta una actividad económica rentable. El detector se puede comprar a un intermediario de Marchena por 25.000 pesetas. Son detectores sofisticados, con un discriminador que elimina la señal cuando el metal que hay bajo tierra no es noble. Algunos, que detectan hasta mayor profundidad, 60 o 70 centímetros, digamos, son más caros. Los normales no devuelven señal para objetos más profundos de 40 centímetros. Los hay que pueden detectar hasta los cuatro metros de profundidad, pero eso ya son palabras mayores. Cuestan en torno al medio millón, y hasta ahí no llegan estos buscadores de tesoros. (...) Los intermediarios que acuden la zona, dos de Málaga, dos de Murcia, uno de Antequera y uno de la comarca, se han enriquecido a ojos vista. Empezaban con un seita, y ahora viajan con coches imponentes. Pagan algo menos, porque dicen que el mercado se está saturando, y quizá tengan razón, porque en Sevilla han cerrado no hace mucho dos tiendas de monedas. Pero aseguran que el intermediario de la comarca viaja cada semana a Londres".

⁵²⁸ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2000), pàg.26 i (2012), pàgs.86-87.

museus, millorant considerablement el seu nivell de vida. Notícies de “*pilotades*” van animar al personal⁵²⁹. Tot i així les xifres de milers de persones dedicades a l’espoli semblen exagerades. Ignacio Rodríguez Temiño facilita la dada contrastada que a meitat dels anys vuitanta a Écija hi havia una dotzena curta de furtius en actiu.

Encara l’any 1989, en Timoteo Marquina recordava un cas “*apreciado y testificado por mi, que irrita al más sensible y que debe alertarnos a todos. Lo aprecié desde la ventallina de un rápido, pasada ya la estación de Andújar (Jaén), en dirección a Madrid, a la altura de Villanueva de la Reina, en lugar muy cercano a la ubicación de la antigua liliturgi romana. Eran al menos una “peonada” de seis que, armados de sus correspondientes detectores, estaban “cepillando” en fila una gran finca recién labrada. A menos de cien metros los tractores facilitaban la labor nefasta de estos tales depredadores*”⁵³⁰. El que va començar com una necessitat per alguns es va convertir en medi de vida, estenen fins i tot el seu radi d’acció a altres comunitats.

Com exemple il·lustratiu, dels 62 detectoristes implicats en denúncies amb sanció per la seva actuació en jaciments arqueològics extremenys des de l’any 1990 fins l’any 1994, 37 eren andalusos –el 59’6%-, 23 extremenys –37%– i 2 estrangers. En definitiva quasi un 60% eren andalusos⁵³¹. L’any 2003 es publicava un article, referit també a Extremadura, “*150 profesionales expolían la región con detectores de metales*”, amb un subtítol prou il·lustratiu com per reproduir-lo, “*Son conocidos en toda España como “Los Sevillanos” y trabajan en ambas provincias. Algunos tienen la osadía de pedir a las autoridades la localización de los yacimientos*”⁵³².

Aquesta tendència, tot i les raons, la intensitat i les maneres de fer han anat canviant, s’ha mantingut fins avui dia. L’any 2013 el tinent coronel Jesús Gálvez, cap del Grup de Patrimoni Històric de la Guàrdia Civil, reconeixia l’existència de “*bandas*” organitzades de furtius andalusos operant en els jaciments arqueològics de Castella i Lleó⁵³³. Recordem també el cas d’Ausejo (La Rioja), l’agost de 2014, que hem referit en l’apartat d’operatius policials.

No és possible extrapolar-ho a Catalunya on des del principi les motivacions eren molt diferents, tot i que també es va patir l’ús indiscriminat dels detectors. No va ser la

⁵²⁹ Es fa esment a l’anomenat “*El barbero de La Lantejuela*” o el també perruquer i propietari del bar “*El Denario*” –prou il·lustratiu-, ja tancat- d’Écija. RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2000), pàg.26.

⁵³⁰ MARQUINA, T (1989).

⁵³¹ ENRIQUEZ, JJ i GONZALEZ, F (2005), pàg.42. Com apunten els autors, es curiosa la dada que el 22’5% del total de detectoristes andalusos sancionats a Extremadura durant el període esmentat (1990-1994) estaven domiciliats a Lora del Río (Sevilla) i excepte dos –domiciliats a Cala (Huelva)-, tota la resta procedia de la província de Sevilla.

⁵³² AROCA, JL (2003), “*150 profesionales expolían la región con detectores de metales*” publicat a Hoy Digital del 29 de març de 2003.

⁵³³ JLR –ICAL- (2013), “*Bandas organizadas de expoliadores procedentes de Andalucía esquilman los yacimientos arqueológicos*” a Diario de Burgos del 26 de maig de 2013.

necessitat el que majoritàriament incentivà els detectoristes catalans, ni els erudits o aficionats sinó més aviat el col·leccionisme numismàtic i bèl·lic, essent en aquest sentit els fronts de l'Ebre i del Segre de la darrera Guerra Civil (1936-1939), així com els seus entorns, els més "castigats" pels detectoristes. No mancava però qui dedicava la seva atenció als jaciments arqueològics i com a mostra ja hem fet referència als casos de Monteró i del Coll del Moro.

Com a mesura defensiva, molts arqueòlegs van semblar literalment els jaciments d'objectes metàl·lics (claus, llimadures, xapes,...) per confondre les deteccions i fer-los desistir. Un cas extrem va succeir en un jaciment indeterminat de la província de Toledo, on l'arqueòleg pregà a un escamot militar en maniobres que desapareixin amb els fusell metralladors contra el jaciment. Pretenia que la gran quantitat de bales obligués a abandonar la recerca als detectoristes, però no va tenir molt d'èxit⁵³⁴.

c.- Mesures legislatives

Legislativament ja hem fet esment d'una primerenca reacció en l'apartat cronològic amb l'Ordre de la Direcció General de Política Interior de 23 d'abril de 1980, un any abans de la primera recomanació europea. Malgrat tot, ni aquesta Ordre ni la Llei estatal de 1985 –que no fa cap esment directa o indirecta als detectors- van aconseguir frenar el fenomen, però sí iniciar el procés.

Seràn les lleis autonòmiques les que tractaran la problemàtica encara que no de manera uniforme. Ignacio Rodríguez Temiño, l'autor que millor coneix i ha tractat més a fons la qüestió dels detectors i la seva incidència arqueològica, distingeix entre dos models seguits per les diferents comunitats⁵³⁵,

- Un primer model regula la finalitat arqueològica de l'acció. Sanciona l'ús no autoritzat dels detectors amb intenció de fer recerques arqueològiques. S'ha de provar aquesta intencionalitat. És el cas de les comunitats de Castella-La Manxa, Euzkadi, Castella-Lleó, Cantàbria i Astúries.
- Un segon model regula la finalitat arqueològica de l'aparell. El seu ús ha de ser expressament autoritzat, independentment de la intencionalitat amb el que es faci servir. És el cas d'Andalusia, Galícia, Balears, Aragó, Extremadura i Madrid.

Catalunya no és esmentada en cap dels dos models, atès que la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural català no fa esment exprés als detectors de metalls. Tot i així, es pot enquadrar en el primer model. Recordem que l'article 73.2 es considera paràmetre de fixació de la quantitat de sanció "*la utilització de mitjans tècnics en les intervencions arqueològiques il·legals*". Com ja hem esmentat en tractar el règim sancionador

⁵³⁴ CORRAL, Pedro (1989), "*Los arqueólogos alarmados ante la creciente acción de los saqueadores*" en el diari ABC del diumenge 19 de febrer de 1989, pàgs.66-67.

⁵³⁵ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2003).

administratiu, la raó d'aquest apartat va ser precisament l'ús indiscriminat dels detectors. Reitero que conceptuant-los com de "mitjans tècnics" és més ajustat en permetre incloure una varietat indefinida d'aparells. No sanciona directament el seu ús, sinó que ho fa quan s'utilitzin en activitats furtives, enquadrant-se en el model regulador de la finalitat arqueològica de l'acció.

En la meua opinió, aquesta opció és la més ajustada. Tant els detectors com els mitjans tècnics dels que es puguin proveir el furtius per portar a terme la seva activitat constitueixen en tot cas un indici més de la conducta típica interessada. Aquesta consisteix en prospectar o excavar sense autorització –des del punt de vista administratiu- i causar danys als jaciments arqueològics -des del punt de vista penal-, no en utilitzar uns aparells. Limitar o controlar en excés l'ús de determinats aparells *per se* no sembla la millor solució. La tècnica avança ràpidament i aviat la prohibició o restricció de determinats aparells pot quedar desfasada. Crec més ajustat considerar els detectors i similars com un indici més (*indicium unus, indicium nullum*) i, en tot cas, com a agreujants a l'hora de sancionar la veritable conducta típica.

d.- Associacions i Federacions de detectoristes

Des del principi els detectoristes van constituir associacions arreu del territori estatal, destacant en número les andaluses. Primer eren associacions d'àmbit local, després regionals i han anat evolucionant vers una federació estatal, sense mancar dissensions internes⁵³⁶.

A Catalunya, en la segona meitat dels anys vuitanta del segle XX, consta constituïda "A.C.D., Asociación Catalana de Detectoaficionados" amb domicili a Barcelona. L'any 1986 va publicar en número zero de "El Detector: boletín informativo para el detectorista", que havia de tenir una periodicitat trimestral però sembla que no va prosperar. En l'article 9D dels seus Estatuts eren motiu d'expulsió incomplir la normativa, *detectar* en monuments senyalitzats o quan eren *advertits per persona responsable* (concepte molt obert a interpretacions subjectives) i als que es descobria negociant amb material arqueològic. Tot i així hi havia qui feia servir el carnet de l'entitat per identificar-se com a suposadament autoritzat. Recordem, en aquest sentit, el comentat cas del Coll de Moro (Gandesa, Terra Alta) l'any 1987 o el del Castell de Tona (Osona), l'any 1986, on els encausats per prospectar sense autorització amb detectors de metalls van al·legar que la seva actuació era conforme al estatuts de l'ACD⁵³⁷.

⁵³⁶ Ignacio Rodríguez Temiño ha realitzat una excel·lent "radiografia" en l'apartat "De piteros a detectoaficionados" en el seu llibre –RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs.105-111- sobre la que resultaria reiteratiu insistir, remetent-me a la mateixa.

⁵³⁷ També es van donar alguns casos, aïllats, de socis de la Societat Catalana d'Arqueologia, SCA, que acreditaven les seves actuacions mostrant el carnet de l'entitat. Per evitar-ho, la Junta Directiva va

Més tard hi ha referència de la “Asociación Club del Detector”, domiciliada a Barcelona, que arribà a ser membre de la *Federación Española de Asociaciones de Detectoaficionados* (FEEADA) –domiciliada a Màlaga- i de l’*Associació Ilerdencis d’Afeccionats a la Detecció* a Lleida.

L’any 2008 hi ha notícia de l’*Associació Catalana de Detectoristes*, ACATDE, també a Barcelona. Sembla que per problemes interns no va tardar en desaparèixer.

Finalment, l’any 2013 es va constituir l’*Associació de Detectoristes de Catalunya*, ADC, amb seu a Talamanca (Bages)⁵³⁸. D’acord es pot consultar en la seva pàgina web, els objectius de l’entitat són *formar un col·lectiu de persones interessades en l’afició de detectar, intercanvi d’experiències i crear lligams dins l’àmbit de la detecto afició, entesa como activitat lúdica que respecta sempre el patrimoni històric i el medi ambient*. També descriu les “*característiques d’un bon buscador o detecto-aficionat*”,

- *Primer de tot el bon buscador no busca mai en espais protegits per patrimoni o medi ambient.*
- *Seguidament, abans de sortir a buscar, el buscador esbrina si el lloc on prospectar no és cap jaciment.*
- *Després, sempre demana al propietari el seu permís per ha poder buscar en les seves terres i si rep la negativa del propietari, abandona la zona sense problemes.*
- *El bon buscador sempre respecta els cicles agrícoles anuals, és a dir, no es posar mai a buscar en un camp sembrat, i sempre tapa tots els forats.* <http://www.buscagro.com/blog/4050-calendario-mundial-de-siembra-y-cosecha-de-trigo-maiz-arroz-y-soja/>
- *Si troba un artefacte bèl·lic ho comunicat d’immediat als TEDAX, com si troba algun objecte susceptible de contenir un valor patrimonial, a la oficina de patrimoni més propera.*

Entre les seves activitats, destaca l’organització de concentracions i competicions que consisteixen bàsicament en trobar objectes amb el detector, prèviament disposats en un terreny⁵³⁹. El mes de març de 2014 va organitzar una primera *jornada de*

decidir incloure en els carnets el text, “*Aquesta targeta té com únic objecte acreditar la qualitat de soci. No confereix cap representació ni facultat per realitzar excavacions arqueològiques*” que encara persisteix .

⁵³⁸ <http://adcassociacio.com/>

⁵³⁹ Fins el moment s’han celebrat dues concentracions a Talamanca en les que han participat entre vint i trenta persones. En la primera, celebrada el 23 de novembre de 2013, es van amagar un total de seixanta monedes de bronze, alumini i coure (series de monedes de Noruega i Canadà). Es va premiar a qui va localitzar les dues monedes més importants i a qui en va trobar més. El participants també portaven una bossa de reciclatge per recollir la brossa que trobessin, premiant també al cercador que la va entregar més plena. Igualment es va celebrar un concurs de destresa consistent en encertar el tipus de metall amagat dins unes bosses amb diferents objectes, ADC (2014). La segona concentració es va

descontaminació d'elements metàl·lics en les ribes del riu Llobregat a Navarcles (Bages). Seguint l'experiència d'altres associacions s'han ofert a col·laborar en projectes de prospecció arqueològica⁵⁴⁰. El desembre de 2014 comptava amb uns 25 socis.⁵⁴¹

L'any 2014 es va integrar en la *Federación Española de Detección Deportiva* (FEDD)⁵⁴², que agrupa diferents federacions i associacions territorials. Entre els seus membres destaquen la *Federación Andaluza de Detección Deportiva* (FADD), amb associacions com *Iliberri* de Granada, *Lucurgentus* d'Alcalá de Guadaira (Sevilla) o *Orippe* de Dos Hermanas (Sevilla) i l'*Asociación Extremeña de Detecto-Aficionados* (AED-A), una de les pioneres i que ja publicava la revista *El Explorador* (seguint les passes de l'anterior *El Buscador*). L'objectiu principal, com també destaca l'ADC, és la *lluita per una regularització de la detecto afició com una activitat respectada i respectuosa*⁵⁴³.

La FEDD publica el seu *Magazine*, especialment reservat pels membres tot i que és consultable en la web⁵⁴⁴. En els quioscs es pot trobar des de l'any 2007 la revista de periodicitat bimensual D&M (*Detección y Monedas*). Es va començar a editar a Cubelles (Garraf), després a Vilanova i la Geltrú (Garraf) i des de l'any 2010 a Botija (Cáceres). Essencialment publica reportatges sobre les concentracions i competicions de detectoristes, numismàtica, bancs d'assaig de detectors, història i elements patrimonials. A peu de pàgina sempre hi ha textos que recorden el respecte a la legislació⁵⁴⁵.

celebrar el 15 de juny de 2014. La majoria d'aquestes concentracions, organitzades per les associacions arreu l'Estat, acaben conformant un circuit en el que anualment es premia al millor detectorista.

⁵⁴⁰ Destaquen les col·laboracions de l'*Asociación Española para la Defensa de la Detección Metálica* (AEDDM) - <http://buscametales.com/> -, l'any 2007 en la prospecció de l'amfiteatre romà de Carmona (Sevilla) (RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2007)) i l'any 2013, en la prospecció de la necròpolis protohistòrica del *Cerro de las Cabezas* (Ciudad Real) autoritzada per la Junta de Castilla-La Mancha i dirigida per l'arqueòleg Dr. Luis Benítez de Lugo Enrich. En aquesta darrera van recuperar més de 400 objectes.

⁵⁴¹ D'acord informació facilitada en el reportatge "Augmenten els controls sobre els detectoristes de metalls" emès pel Canal 3/24 de TV3 el dissabte 3 de gener de 2015:

<http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/Telenoticias-cap-de-setmana/Augmenten-els-controls-sobre-els-detectoristes-de-metalls/video/5420733/>

⁵⁴² <http://www.federacion-fedd.org/detectoaficionados/home.html>

⁵⁴³ El diumenge 10 de maig de 2009 es va celebrar una manifestació a Sevilla, organitzada per la *Federación Nacional de Asociaciones de Detectoaficionados* (FENAD), sota el lema "*Quieren matar nuestra afición*" i amb pancartes en que es llegia "*Somos buscadores, no expoliadores*", a la que van assistir unes cinc-cents persones. EFE/Eduardo Abad (2009), *Los "detectoaficionados" piden una regulación y no ser tratados como delincuentes*, publicat al diari online ABC-Sevilla el mateix 10 de maig de 2009.

⁵⁴⁴ <http://www.federacion-fedd.org/detectoaficionados/fedd-magazine.html>

⁵⁴⁵ Texts sempre precedits per un "**RECUERDA**" en majúscules i vermell, "*No utilizar el detector de metales dentro de los límites de yacimientos arqueológicos ni zonas protegidas*", "*La legislación vigente, si encuentras objetos de valor patrimonial*", ..

Quant a la xarxa, d'acord amb Ignacio Rodríguez Temiño, la pàgina web www.detectomania.com ha estat l'espai de debat i reunió més important del detectorisme en tot l'Estat. A més del debats, però, també facilitava intercanvi d'informacions sobre la venda de monedes i objectes metàl·lics de tot tipus, així com de jaciments arqueològics. Oberta en els anys noranta es va tancar per decisió dels seus webmasters davant la incoació de diligències per part de la Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia per possibles activitats afavoridores de l'espoli⁵⁴⁶. En l'actualitat la pàgina web més visitada per contactes i debats és <http://buscametales.com/> de l'Asociación Española para la Defensa de la Detección Metálica (AEPD) amb l'objectiu de *fomentar la col·laboració entre les associacions i l'Administració així com el desenvolupament d'un marc legal adequat que compatibilitzi l'ús dels detectors i la protecció del Patrimoni històric*⁵⁴⁷.

Sobre quants detectoristes hi ha actualment, Ignacio Rodríguez Temiño va intentar uns càlculs tenint en compte diferents factors (detectors venuts, membres de les associacions, denúncies,..) arribant a la conclusió "generosa" d'uns sis mil en tot l'Estat⁵⁴⁸.

Malgrat que la problemàtica de l'ús indiscriminat de detectors de metalls en jaciments arqueològics catalans s'ha reduït sensiblement, gràcies tant a la conscienciació dels propis detectoristes –interessats més que ningú en *normalitzar* la seva activitat- com a l'esforç de l'Administració i legislatiu, resta molt per fer. Jesús Gálvez, tinent coronel cap del Grup de Patrimoni Històric de la Guàrdia Civil, informa que el SEPRONA realitza entre 500 i 600 actuacions anuals arreu de l'Estat –en particular en la província de Sevilla-, principalment de persones que utilitzen el detector per espoliar jaciments arqueològics⁵⁴⁹. El mes de novembre de 2014 el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural de la Generalitat informava que els agents rurals havien incrementat el control sobre l'ús il·legal de detectors de metalls, donant a conèixer quatre actuacions realitzades en els darrers mesos a les demarcacions de Lleida i Barcelona⁵⁵⁰.

⁵⁴⁶ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), Nota 39, pàg.111. Decret del Fiscal en cap del TSJA de 27 d'abril de 2005. Informació publicada en *El Correo de Andalucía* de 30 de maig de 2005. L'any 2013 es va obrir una nova web amb la mateixa denominació (<http://www.detectomania.org/>), *in memoriam* de la primera, en la que es començava a publicar una revista digital dedicada al detectorisme de la que fins el moment només a hi ha el número 1 (10 d'abril de 2013).

⁵⁴⁷ D'acord amb el contingut de l'apartat *¿Quiénes Somos?* de la web.

⁵⁴⁸ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs.86-89. És interessant la dada d'una mitjana de cinquanta persones per associació, excepte de *Coduba Al-Andalus* que tenia entre sis-centes i set-centes persones associades.

⁵⁴⁹ GONZALEZ, N (2014), *Un botín en un mar de legajos. La Guardia Civil trabaja con el Archivo de Indias de Sevilla para localizar a posibles cazatesoros en sus salas* a *El Correo de Andalucía* de 4 de desembre de 2014. <http://elcorreoweb.es/2014/12/04/un-botin-en-un-mar-de-legajos/>

⁵⁵⁰ http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/detall.do?id=276286

e.- L'aparell detector de metalls⁵⁵¹

Components

Els detectors de metalls estàndards es componen bàsicament de les següents parts,

- **Estabilitzador:** Mànegc adaptable al braç per subjectar l'aparell. Ajuda a mantenir estable l'aparell. També se l'anomena "màstil".
- **Pantalla Indicadora:** LCD (*Liquid Cristal Display*, Pantalla de Vidre Líquid). Facilita informació sobre les diferents funcions.
- **Caixa de Control:** Conté el circuit elèctric, els altaveus, les piles, comandament,...
- **Eix:** Uneix la Caixa amb el Plat. Ajustable a l'alçada del usuari.
- **Plat:** Antena on es troba la bobina o bobines que generen el camp electromagnètic.

La mesura, forma i configuració dels plats influeixen en la sensibilitat, profunditat i funcionalitat de l'aparell. S'adjunta taula on es descriuen breument les seves característiques.

Un accessori habitual dels detectors són els **auriculars**. Aïllen l'operador dels sorolls externs i li permeten escoltar fins a la més mínima senyal i, al mateix temps, redueixen el consum de l'aparell (els altaveus dels auriculars consumeixen menys que els de la caixa de l'aparell).

Sistemes de funcionament

Reiterant el que ja s'ha dit, els principis físics del funcionament dels detectors de metalls es fonamenten en la conductivitat dels metalls. Tots el metalls, en major o menor mesura, són conductors i sensibles a la inducció electromagnètica. El detector crea un camp electromagnètic que penetra en el sòl fins una profunditat determinada i si aquest camp es veu influenciat per la presència d'algun element metàl·lic, adverteix l'alteració emeten un senyal acústic.

Hi ha tres sistemes bàsics en els que els detectors fonamenten el seu funcionament: el de Transmissió/Recepció (TR), el d'Oscil·lació per Freqüència de Batuda (BFO) i el d'Inducció de Polsades (PI). En la taula adjunta s'exposen els principis i diferències entre ells.

Tipus de detectors

En relació als sistemes de funcionament es distingeixen cinc tipus de detectors de metalls, d'acord amb la taula adjunta.

⁵⁵¹ En l'elaboració d'aquest apartat han estat consultats, RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2003), MATAS, FJ (2008), CAÑADILLAS, F (2009) i PULIDO, V (2013).

El sistema més utilitzat és de Transmissió/Recepció, destacant els de baixa freqüència **VLF**. Són funcionals, assequibles i disposen de cada vegada de més mecanismes per corregir les interferències (mineralització i compactació del sòl, humitat,..) i millorar el rendiment (discriminació,...). No passa al mateix amb les d'Espectres de Banda Ampla (BBS), doncs malgrat una millor penetració i millora en sòls mineralitzats resulten poc pràctics. Quant als de Radiofreqüència (RF), es poden utilitzar per a profunditats superiors al 0'70 metres i localitzar anomalies en el sòl (buits, canvis de composició i densitat,...). D'aquesta manera els furtius poden arribar a identificar possibles sitges o necròpolis.

Els de impulsos (PI) que utilitzen el sistema homònim no són considerats per activitats lúdiques (tot i ser els més propicis per a les recerques subaquàtiques) i estan directament prohibits per les associacions i federacions de detectoristes. Es considera que el seu ús, amb finalitat arqueològica, va directament dirigida a la recerca de necròpolis. Disposen de l'accessori anomenat **Marc de Detecció** que substitueix el Plat. Es tracta d'una bobina externa de gran mesura, disposada generalment en uns tubs de plàstic que una vegada muntats conformen un quadre d'un metre quadrat o més que augmenta considerablement la profunditat de detecció. Fins no fa gaire eren necessàries dues persones per portar-lo però darrerament hi ha uns arnesos que permeten maniobrar-lo per part d'una sola persona. Es considera que quan es fa servir amb finalitat arqueològica és per cercar necròpolis. Com hem esmentat, Ignacio Rodríguez Temiño opina que aquests marcs, junt amb el detector i les barrines de ma, constitueixen el "*kit del perfecte espoliador*"⁵⁵².

Fig.55: Marc de detecció portàtil.

⁵⁵² RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs.75, 82, 83 i 99 (Figura 18). En l'Operació Tertis (2007) es van comissar varis d'aquests kits. Els Marcs de Detecció (*marcos de búsqueda, cuadros de detección,..*) són molt utilitzats pels *tombaroli* italians que els anomenen *branda*.

Finalment els d'Oscil·lació (BFO), també de sistema homònim, són els menys utilitzats. No discriminen, essent molt propensos als errors i interferències. Com que són fàcils de construir, els usuaris se'ls acostumen a fer ells mateixos. Generalment es considera que només els utilitzen els principiants.

Mecanismes de correcció i millora

En la pràctica hi ha molts factors que poden pertorbar el senyal del detector. Poc o molt, per exemple, reaccionen a la mineralització, densitat, compactació i humitat del sòl. També influeix la mesura, forma i material de l'objecte, així com la posició en que es trobi enterrat (no és el mateix que estigui pla que vertical). Per eliminar, neutralitzar o minimitzar en el possible totes aquestes alteracions i incrementar la rendibilitat, poden incorporar un seguit de mecanismes.

Hi ha funcions com el Balanç de Terra, el Threshold o l'Auto Trak que, de forma més o menys automàtica, poden reduir aquests efectes.

Altres mecanismes permeten realitzar una discriminació dels metalls a cercar, contribuint a identificar en més precisió el tipus de metall i inclús la mesura que pot tenir i la profunditat en que possiblement es troba. El usuari pot així arribar a distingir els "*blancos*" de la "*basurilla*", com habitualment s'anomenen en l'argot propi dels detectoristes els objectes cercats i els rebutjables⁵⁵³.

La discriminació més senzilla diferència entre fèrrics i no fèrrics i les més complexes arriben a ajustar els tipus de metall. Hi ha discriminacions linials i per blocs (notch). Diferents tonalitats d'àudio, diagrames o icones faciliten les identificacions.

Ara bé, tot és aproximat i l'experiència i perícia del usuari són finalment determinants. Fins i tot en els tipus de detectors que en principi no permeten la discriminació –com els de Radiofreqüència- els usuaris més experts poden arribar a reconèixer diferències.

Adjunto una taula on he relacionat i descrit breument els mecanismes més habituals.

A més d'aquestes aplicacions facilitades i incorporades pels fabricants, també hi ha la possibilitat que els propis usuaris realitzin modificacions manuals a fi de millorar l'efectivitat dels seus aparells. Entre els aparells comissats en el transcurs de la reiterada Operació Tertis (2007) hi ha notícia de com a mínim d'un plat expressament alterat per millorar la profunditat de detecció⁵⁵⁴.

En l'actualitat el preu d'aquests aparells, així com els que tractarem tot seguit, són relativament assequibles a més de les possibilitats de finançament i d'un mercat de

⁵⁵³ Els metalls objecte de recerca també són darrerament anomenats "*targets*", recollint la terminologia anglesa. Amb termes com "*caza*" o "*pitear*" es pot anomenar la recerca amb detectors. A Catalunya he sentit a dir "*passar la paella*", doncs l'eix i el plat d'un detector recorden la seva forma.

⁵⁵⁴ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), Figura 20, pàg.100.

segona mà i lloguer. Hi ha detectors molt bàsics, que inclús es comercialitzen per a nens, que es poden adquirir per uns 70'- euros. Els més habituals es venen per uns 300'- euros i els de gama alta per uns 6.000'- euros (preus de l'any 2014). Els d'impulsos acostumen a ser més cars que els de baixa freqüència, encara que també se'n poden trobar de 300'- euros. Les diferències de preu es relacionen amb les prestacions, quant més car més prestacions.

La publicitat de marques i distribuïdors no es refereix directament a jaciments arqueològics i llocs històrics com a indrets de recerca, com es feia als anys vuitanta, però no deixa de referir-se als "tresors". Aprofitant la globalització i les més propícies legislacions anglosaxones no és estrany fer esment a monedes i relíquies. Lamentablement, es pot fins i tot trobar un pack conformat per detector de gama alta amb tres plats intercanviables que anomenen "*kit de detección Oro, Wakas, Tumbas especial Sudamèrica*" per 2.600'- euros.

Fig.56: "*Kit de detección Oro, Wakas, Tumbas especial Sudamèrica*".

Accessoris

A més dels accessoris ja esmentats (auriculars i marcs de detecció), darrerament es comercialitzen els "**Pinpointers**". Són petits detectors (un tub d'uns vint centímetres de llarg per tres de diàmetre) que es posen a molt poca distància del sòl i serveixen per

a la localització exacte de l'objecte que ha estat identificat. Complementen o substitueixen el "pinpoint". El seu cost és d'uns 100'- euros (any 2014).

La popularització dels detectors ha generat un **marxandatge** sobre el que s'ha d'estar atent, doncs en un moment donat tots aquests objectes poden ser indicis que aportin valuosa informació sobre el furtiu.

Alguns fabricants han arribat a dissenyar **eines per a detectoristes**. Són lleugeres, plegables i amb diverses funcions. Per exemple, hi ha pales amb les vores en forma de serra que a més de facilitar l'extracció de l'objecte permeten tallar les arrels que l'entorpeixen.

Fig.57: Braçalet amb els comandaments d'un detector de metalls.

DETECTORS DE METALLS: PLATS

Mesura	
	La mesura del plat influeix en sensibilitat i profunditat
GRAN	Major profunditat i menys sensibilitat per a localitzar objectes petits. Recomanables en terrenys nets de vegetació, pedres i "ferralla"
PETIT	Menys profunditat però més sensibles per detectar objectes petits i obtenen millor discriminació entre objectes molt propers. Són més lleugers i manejables. Recomanables en zones amb molta vegetació, pedres i "ferralla"
Forma	
	La forma del plat es relaciona amb l'adaptació a les condicions físiques del medi
RODONS	Més manejables en aigua. Més lleugers en relació a la seva mesura. Més estables i eficients
EL·LIPTICS	Millors per la recerca entre vegetació, zones arbustives o pedregoses
PAPALLONA	És una forma intermèdia entre els rodons i els el·líptics. Són més grans i augmenten la profunditat de detecció
Configuració	
	La configuració del plat està condicionada per la disposició de les bobines en el seu interior
CONCÈNTRICS	Dues bobines, una exterior de major diàmetre i una interior de diàmetre menor. Entre les dues bobines es forma un camp electromagnètic en forma cònica invertida en direcció al sol. Aquesta especial forma del camp els fa idonis per localitzar el punt exacte on es troba l'objecte detectat en relació al centre del plat. Acostumen a ser més sorollosos en sòls altament mineralitzats i necessiten un distància d'escombrada més petita entre passada i passada per aconseguir una bona cobertura del terreny
DOBLE D	Dues bobines en forma de D, una amb la corba cap la dreta i l'altra cap l'esquerra, conformant un cercle. El seu camp electromagnètic és més uniforme i ampli que els concèntrics i de forma quasi bé quadrada. Són estables i amb bon rendiment en sòls altament mineralitzats. Per contra, requereixen tenir bastant pràctica per a una localització precisa de l'objecte
MONO BOBINES	Una única bobina de forma circular. El seu camp electromagnètic és de forma cònica, com els concèntrics, però amb una base més àmplia i modelada. Inestables en sòls amb alta mineralització, essent complicat el seu ajust de terra. Per contra, la seva gran profunditat en relació als anteriors, pot compensar aquest aspecte a usuaris experimentats.

Fig.58: Detectores de metalls: tipologies dels plats.

DETECTORS DE METALLS: SISTEMES FUNCIONAMENT	
Sistema	Descripció
TR	Transmissió/Recepció - Balanç de Inducció
	<p>Primer sistema en inventar-se. Dins el plat hi ha dues o tres bobines independents però lleugerament solapades per a produir una inducció nul·la entre elles. Una de les bobines és transmissora i genera un camp magnètic altern, les altres són bobines receptors. En repòs, les bobines es troben "balancejades" o equilibrades, però quan un objecte metàl·lic entra en el camp magnètic de la bobina transmissora, l'objecte indueix un corrent en la bobina receptora i produeix un desequilibri que en captar-se, genera un senyal acústic.</p>
BFO	Beat Frequency Oscillator - Oscil·lació per Freqüència de batuda
	<p>Segon sistema en inventar-se. Fonamentat en la variació de la inductància d'una bobina en apropar-la a un objecte metàl·lic. Utilitza freqüències de ràdio. Es compon de dues bobines que oscil·len en la mateixa freqüència. En barrejar les freqüències de les dues bobines la diferència és nul·la. Quan el metall s'apropa a la bobina oscil·ladora es produeix un canvi en la freqüència d'oscil·lació, i s'obté un senyal acústic en la mateixa freqüència que la freqüència de diferència</p>
PI	Pulse Induction - Inducció de polsades
	<p>Es fonamenta en l'aplicació i tall molt ràpid d'una corrent molt intensa a través d'una bobina de poques espirals i amb poca resistència. Això origina un intens pols magnètic que indueix un camp magnètic residual en els metalls propers a la bobina.</p>

Fig.59: Detectores de metalls: sistemes de funcionament.

DETECTORS DE METALLS: TIPUS			
Tipus	Sistema	Principi	Utilitat
Molt baixa freqüència (VLF, Very Low Frequency)	TR	Principi de la variació del camp magnètic induït per presència de metalls. Funcionen amb una o dues freqüències. Models avançats permeten la doble freqüència	Són els més utilitzats. Poden discriminar i detecten fins a una profunditat acceptable. Permeten anàlisi de l'onda i obtenir informació sobre tipus, mesura i profunditat. Considerablement afectats per la mineralització, compactació i/o humitat del sòl, però en els models de gama mitja / alta és compensada per un bon Balanç de Terra i Auto Track
Espectres de banda ampla (BBS, Broad Band Spectrum)	TR	Multifreqüència. Bàsicament són VLF que utilitzen entre 17 i 28 freqüències	Major penetració. Milloren en sòls mineralitzats
Radiofreqüència (RF, Radio Frequency), de Caixes o Antenes	TR	Es diferencien per la posició perpendicular de les bobines i la distància que les separa (entre 0'70 i 10 metres). Capacitat de detecció totalment diferent a VLF i BBS	Profunditats superiors a 0'70 m i anomalies en el sòl (buits i canvis de composició i densitat). No discriminen. Poc sensibles a objectes petits. Influenciats per composició del sòl. Els furtius els utilitzen per a la recerca de necròpolis
Oscil·lació per freqüència de batuda (BFO, Beat Frequency Oscillator)	BFO	Dues bobines, una emissora en el plat i l'altre receptora, més petita, a la caixa de control	Sense discriminació. Propens a errors i interferències. Fàcils de construir. Populars entre els principiants
Inducció a impulsos (PI, Pulse Induction)	PI	Rebot d'onda electromagnètica d'alta freqüència emesa a impuls	Utilitzats per localitzar objectes voluminosos i a gran profunditat. No discriminen i consumeixen molt (poca autonomia). Eficàcia en terrenys molt mineralitzats. Recerca subaquàtica. Accessoris: marcs de detecció (recerca de necròpolis)

Fig. 60: Detectores de metalls: Tipus

DETECTORS DE METALLS: ASPECTES TÈCNICS	
NOTCH	Sistema de discriminació que permet acceptar o refusar diferents tipus de metalls per grups o blocs al que corresponguin.
RECERCA PER TONS	El detector emet diferents tons segons el metall localitzat. Els sistemes més bàsics emeten un to greu per als objectes fèrrics i agut pels no fèrrics. Altres sistemes més avançats augmenten fins a tres tons, amb un entremig pels objectes d'alumini i níquel. Els més sofisticats tenen fins a 190 tons diferents, segons la composició metàl·lica detectada. Tot és aproximatiu
TOT METALL	Modus de recerca que anul·la la discriminació. Acostuma a ser utilitzat per cercar minerals
VCO (Oscil·lador controlat per voltatge)	Provoca que el detector emeti un to més agut quant més intensa sigui la senyal de l'objecte detectat. Només funciona en els modus que no utilitzen discriminador
SENSIBILITAT	L'ajust de sensibilitat pretén que el detector tingui un funcionament estable i bon rendiment en l'àrea de recerca. En terrenys de mineralització alta, haurà de reduir-se el valor de sensibilitat doncs, al contrari, el detector donarà senyals falses que dificultaran la recerca
GROUND BALANCE, BALANÇ DE TERRA	Neutralitza els efectes de la mineralització del sòl. Permet ajustar la resposta del detector a la presència de materials conductius en el sòl, evitant en el possible els senyals residuals que generen, millorant així la profunditat de detecció.
THRESHOLD, To de fons (Tono umbral)	Indicatiu dels canvis en el nivell de mineralització del sòl durant la recerca. Permet reajustar el Balanç de Terra i aconseguir major profunditat de detecció. Els canvis de mineralització poden representar cavitats (tombes)
AUTO TRACK	Ajusta automàticament el detector als canvis de mineralització del terreny
SILENT SEARCH, Recerca en Silenci	Redueix sensiblement el soroll constant dels auriculars
PINPOINT	Sistema que permet la localització exacte de l'objecte detectat en relació al centre del plat

Fig.61: Detectores de metalls: aspectes tècnics.

Georadars

Malgrat sembla ser un aparell d'ús complex i poc pràctic en una activitat furtiva, en el transcurs de l'Operació Helmet (any 2013) es van comissar dos georadars. El tinent coronel Jesús Gálvez referia el mateix any 2013 que "*estamos ante bandas que utilizan georadares y detectores de huecos y que actúan de noche en yacimientos conocidos*"⁵⁵⁵. El georadar, doncs, sembla que ha estat incorporat en el kit de determinades tipologies de furtius.

El radar de penetració de terra (*Ground Penetrating Radar, GPR*)⁵⁵⁶ utilitza una tècnica geofísica no destructiva que proporciona una imatge del subsòl. Consisteix en generar i transmetre polses electromagnètics d'alta freqüència que són reflectits per les diferents interfases del subsòl (roques, objectes, cavitats, murs,..). Les reflexions són detectades pel receptor i, una vegada processades, mostren un perfil o secció del subsòl. Una adequada interpretació permet identificar els diferents objectes i estructures, així com la profunditat en que es troben.

L'equipament el conformen,

La unitat central. Conjunt que conté tots els elements electrònics que controlen el funcionament de l'equip. És on s'emeten, reben i processen els senyals.

L'emissor/receptor d'ones (antena). Part de l'equip que es desplaça sobre el terreny a prospectar, rebent i enviant la informació a la unitat central. L'antena es canvia en funció de les característiques del sòl.

El perifèric. Component que permet visualitzar la informació obtinguda. Pot ser una pantalla incorporada a l'equip, un ordinador portàtil o fins i tot el telèfon mòbil.

Es considera que la primera prospecció amb georadar la va portar a terme W. Stern l'any 1929 mesurant la profunditat d'una glacera austríaca⁵⁵⁷. Les primeres prospeccions arqueològiques amb georadar sembla es van portar a terme en la segona meitat dels anys quaranta a Anglaterra i Mèxic⁵⁵⁸. No va ser però fins els anys setanta que es va començar a comercialitzar. A Catalunya fou pionera l'entitat Radar Prospec, S.L. que va començar a operar els anys vuitanta.

⁵⁵⁵ En el ja referit article, JLR –ICAL- (2013), "*Bandas organizadas de expoliadores procedentes de Andalucía esquilman los yacimientos arqueológicos*" a Diario de Burgos del 26 de maig de 2013.

⁵⁵⁶ A més de georadar també s'anomena radar geològic o radar inferior.

⁵⁵⁷ L'any 1904 l'alemany Christian Hülsmeier (1881-1957) va obtenir la primera patent (l'anomenat Telemobiloscopi). Sis anys més tard, Gotthelf Leimbach i Heinrich Löwy van aplicar aquesta tecnologia per a localitzar objectes soterrats. L'any 1926 el Dr.Hülsenbeck va introduir el sistema de radar per polses millorant notablement la resolució en profunditat. No va ser però fins els anys cinquanta que va tenir les primeres aplicacions militars (mesura de les plaques de gel a Groenlàndia per permetre l'aterratge d'avions, detecció de túnels en la zona desmilitaritzada entre Corea del Nord i del Sur).

⁵⁵⁸ BRITO, P i CARRERAS, C (2010), pàg.9.

En l'actualitat l'avenç tecnològic ha permès minimitzar interferències (proximitat de telèfons mòbils, línies d'alta tensió,..) que distorsionen els resultats. Igualment ha millorat l'autonomia de l'aparell i la visualització dels resultat, possibilitant l'obtenció de models tridimensionals. A més també s'ha reduït sensiblement el volum amb el que es poden comercialitzar aparells d'ús individual.

Un georadar manejable per una sola persona, aconseguint profunditats de fins a 40 metres, rebent les dades en temps real en una tablet, integrant les dades a Google Maps,.... és possible trobar-lo al mercat (any 2014) per uns 19.000'- euros.

Magnetòmetres, Gradiòmetres, Termògrafs,..

Hi ha un seguit d'aparells igualment utilitzables en prospecció arqueològica. No consta que fins el moment hagin estat decomissats a cap furtiu, però avui dia és relativament fàcil trobar-los en el mercat, i resulten econòmicament assequibles. El nostre principal interès, però, és que alguns es venen com si es tractés de detectors de metalls, altres com a complements del mateix i, fins i tot, hi ha aparells que integren algunes o totes les funcionalitats.

Els **magnetòmetres** mesuren els camps magnètics, faciliten dades sobre la seva intensitat i direcció. En conseqüència, permeten deteccions dels diferents camps magnètics i la identificació de dipòsits minerals, objectes,... o la manca dels mateixos (cavitats,..). Es poden adquirir a partir d'uns 3.000'- euros (any 2014).

Els **gradiòmetres** avaluen la diferència entre dues mesures. En general utilitzen dos magnetòmetres, però poden mesurar qualsevol diferència i no només de camps magnètics.

Els **detectors geoelectrics** mesuren la diferència de potencial generada per un corrent elèctric continu, injectat en el sòl mitjançant un parell d'elèctrodes, respecte al d'altres dos elèctrodes propers. Es destinen a la detecció geològica no metàl·lica i d'anomalies soterrànies. Permet, per tant, la recerca de tombes, càmeres funeràries, túnels,.. . Poden disposar de visualitzadors tridimensionals. És possible adquirir-los per uns 2.500'- euros (any 2014).

Els **termògrafs** permeten mesurar temperatures exactes a distància i sense necessitat d'estar en contacte amb l'objecte. Es fonamenten en la captació de la radiació infraroja de l'espectre electromagnètic. Poden disposar també de visualitzadors tridimensionals i resulten especialment útils per a la detecció de cavitats. El preu d'adquisició és d'uns 4.000'- euros (any 2014).

Els **detectors iònics** permeten la detecció a llarga distància (fins uns 150 metres), i identifiquen la radiació iònica dels metalls. Són petits, pesen uns 800 grams i es

manegen amb una sola ma (tenen aspecte de pistola). De moment sembla que només es comercialitzen per a la recerca d'objectes d'or. El seu cost és d'uns 11.500'- euros (any 2014).

Fig.62: Detector iònic.

Entre els aparells multi funcionals, faré esment al que comercialment anomenen “**detector de metalls secret**”. Combina detector i magnetòmetre amb aparença d'un bastó. Els resultats de la detecció es poden visualitzar a temps real en gràfics 3D a través del mòbil. El seu cost és d'uns 10.300'- euros (any 2014).

Fig.63: El detector de metalls “secret”.

No falta el “**detector de tombes i sepulcres**” que incorpora detector de metalls i geoelectric. Possibilita l’escaneig del terreny i la seva visualització en 3D. Segons la propaganda, “*el caçador de tresors o arqueòleg és capaç d’esbrinar la posició, mesura i profunditat dels elements localitzats*”. Tot per uns 9.800’- euros (any 2014).

També destaca un “**detector de metalls per a exploració arqueològica**”-no necessàriament furtiva- que combina les funcions de detector de metalls, magnetòmetre i termògraf. Entre el seus accessoris hi ha unes **ulleres de vídeo** que permeten la visualització on time en 3D i optimitzen la recerca nocturna. És un dels més cars del mercat, uns 27.750’- euros (any 2014).

Fig.64: Aparell que combina detector de metalls, magnetòmetre i termògraf. Equipats amb ulleres que faciliten visió infraroja 3D en temps real.

Aspectes criminalístics i conductuals dels aparells

Igual que les eines, a partir dels aparells es pot establir **criminalísticament** un vincle entre els furtius i el jaciment afectat. Quan l’aparell ha estat utilitzat en una activitat furtiva ha mantingut contacte directe amb tots dos i, en conseqüència, pot tenir vestigis d’ambdós.

És molt poc probable que l'aparell s'hagi deixat en el lloc dels fets. No és però impossible: en el vídeo de la Guàrdia Civil sobre la "Operación Piteros" (any 2012) es veu com dos agents localitzen un detector amagat en un jaciment arqueològic⁵⁵⁹. Si es dona el cas, l'acurada anàlisi criminalística i conductual pot facilitar valuosa informació per identificar el furtiu.

És difícil, però més probable, que en el lloc dels fets o en els immediats entorns es localitzin indicis de l'aparell, com petites peces o fragments que hagin pogut desprendre's, piles, material d'embolcall,..., que igualment facilitaran la tasca per identificar tant l'aparell com el furtiu.

El més habitual és trobar l'aparell en possessió del furtiu, quan ha estat enganxat in fraganti o durant els escorcolls en vehicles o domicilis. En aquest cas, contribuirà a vincular el furtiu amb el jaciment o jaciments afectats.

La corresponent anàlisi pot facilitar la identificació dels diferents rastres.

Del furtiu poden trobar-se indicis lofoscòpics (empremtes dactilars, palmars,...) i rastres biològics (cabells, pell, suor,...). Poden estar visibles o latents, i aparèixer tant en les parts que es troben al descobert com en les internes (piles, bateries,...).

Del jaciment poden localitzar-se indicis del sòl. Si no ha estat degudament netejat poden ser molt evidents (en el plat del detector, per exemple), però també poden haver quedat entre les diferents peces. Tampoc no és estrany trobar indicis vegetals (llavors, fulles,...) que poden contribuir a identificar la zona en que ha estat utilitzat.

Les prospeccions d'un àrea amb detector de metalls quasi sempre comporten petites remocions per extreure l'objecte detectat (el *blanco* o *target*). Aquesta activitat deixa un paisatge esquitxat de clots. La presència de clots, més o menys nombrosos, habitualment és indicatiu d'haver portat a terme una prospecció amb detectors de metalls. Ho tractarem més detingudament en l'apartat sobre protocols i informes.

Des d'un punt de vista **conductual** pot facilitar indicis, especialment sobre la finalitat i intencionalitat, contribuint a identificar com a mínim el tipus de furtiu.

Com hem comentat, es relaciona el tipus de detector de metalls amb l'activitat que es pretén portar a terme. Els detectors de metalls més utilitzats correntment són els de baixa freqüència (VLF). La majoria d'associacions i federacions de detecció esportiva prohibeixen expressament la utilització dels detectors de impulsos (PI), adequats per a la recerca de cavitats. El tipus de detector, per se, ens donarà idea ja de la probable intencionalitat. És de molt difícil explicació l'ús d'un magnetòmetre o d'un georadar, per exemple, en un àrea probablement arqueològica (tot i no constar

⁵⁵⁹ https://www.youtube.com/watch?v=QH7W_xd5sTA. Minuts 1'37/1'45.

administrativament com a tal) sense autorització o raó contrastable. També el nivell de sofisticació de l'aparell i dels accessoris ens poden orientar al respecte.

A més d'accessoris presumiblement sospitosos d'entrada, com és el cas dels Marcs de Detecció, cal fixar-se en altres com els plats d'un detector de metalls o els auriculars.

Des del punt de vista conductual ens caldria verificar la possible relació entre les característiques del plat i els jaciments afectats, així com suggerir intencionalitat. Per exemple, resulta quasi evident la utilització d'un gran plat mono bobina en uns terrenys on hi podria haver una necròpolis.

Cal tenir en compte l'ús dels auriculars com indicatiu conductual, doncs a més de facilitar la recerca eviten l'emissió aèria de la típica senyal acústica i permeten passar més desapercebut.

En definitiva, els aparells són un molt valuós indicatiu, tant criminalístic como conductual, que poden contribuir decisivament en una investigació policial o procediment judicial, però ha de tenir-se present la reiterada màxima *indicium unus, indicium nullum*, no donant mai res per preestablert. L'aparell és un indicatiu més però no és l'indicatiu.

COMPLEMENTS

Sota la descripció de “complements” agrupem tots els objectes, que no siguin eines o aparells de remoció/prospecció, que el furtiu utilitzi per portar a terme l'activitat. No s'han de confondre amb els efectes personals que no són estrictament per a la finalitat interessada i que tractarem més endavant.

En exposar els aparells ja hem parlat d'alguns d'aquests complements (plats de detectors de metalls de recanvi, marcs de detecció,...) sobre els que no ens reiterarem. Tot i així, hem de tenir present que s'han de incloure com a complements o parts dels mateixos tots els objectes relacionats amb els aparells, des de peces soltes fins a piles, bateries i inclús els corresponents embolcalls (no es pot descartar que durant l'activitat furtiva s'hagi hagut d'utilitzar un recanvi i l'embolcall s'hagi abandonat en el lloc, proporcionant valuosa informació).

La gran varietat impossibilita una relació exhaustiva, pel que ens limitarem a exposar només a una mostra com a exemple de la quantitat de informació que poden facilitar.

Bosses. Acostumen a ser presents a tots els kits. Serveixen tant per portar altres components del propi kit com per transportar les troballes. Poden ser de materials diversos, tot i que predomina el plàstic, i de diferents mesures. Constitueixen també un vincle material entre el furtiu i el jaciment, doncs la seva detinguda anàlisi criminalística pot facilitar rastres de tots dos. Si estan impreses ens poden facilitar indicis sobre els punts d'ancoratge del furtiu. Segons com, poden fins i tot ser un element de signatura.

Guants. No sempre utilitzen els dos guants. És més, les vegades que s'han trobat en el jaciment acostuma a haver-n'hi només un. No necessàriament vol dir que l'ha perdut. Igualment són un vincle material entre el furtiu i el jaciment. Malgrat el que pugui semblar, difícilment es poden obtenir empremtes digitals en el revers, tot i que sí són una bona font d'altres rastres biològics (pèls, pell,..). Ha de tenir-se en compte que els guants poden deixar la seva pròpia empremta i qualsevol defecte que quedi reflectit en les mateixes pot permetre la seva identificació. El tipus de guant ens pot orientar sobre el seu origen i localització d'un possible ancoratge. Les mesures ens poden orientar sobre la constitució física del furtiu. Tant si és un com dos, aspectes com el desgast i d'altres poden facilitar dades com si el furtiu és dretà o esquerrà. En definitiva, si es localitzen en el jaciment i no coneixem la identitat del furtiu, són un bon indicatiu per conduir-nos a la identificació. Si es coneix el furtiu, poden ser un indicatiu que el vinculi materialment amb la intervenció furtiva.

Planells. No és probable localitzar-los oblidats en el jaciment sinó més aviat durant els escorcolls. Molts d'ells tenen marques i anotacions, i faciliten una valuosa informació sobre les activitats portades a terme o previstes. És possible trobar croquis manuals

sobre les intervencions realitzades. Si els han portat durant les intervencions poden conservar rastres materials.

Llanternes. Determinats tipus de furtius intervenen durant la nit. Amb lluna plena o no, quasi sempre fa falta una llanterna. Poden portar-ne qualsevol però n'hi ha que són fetes expressament per a la caça nocturna: disposen de leds de diferents colors o filtres. Hi ha colors, com el vermell, que passen desapercebuts a distància. Adjuntem imatge d'una llanterna localitzada en el jaciment romà anglès de Durobrivae (Water Newton, Cambridgeshire) l'agost de 2007, oblidada per un “*night hawk*” (falcó nocturn) -com s'anomena als detectoristes furtius nocturns- i que tenia un filtre de color vermell⁵⁶⁰. Els rastres en les llanternes (tant el propi aparell com les piles o qualsevol altre element o peça) poden establir un vincle material entre el furtiu i el jaciment, alhora que conductualment també són indicatiu sobre el modus operandi i fins i tot una signatura.

Fig.65: Llanterna oblidada per un night hawk en el jaciment romà de Durobrivae (Water Newton, Cambridgeshire) l'agost de 2007. Foto: THOMAS, S (2009), pàg.34.

⁵⁶⁰ THOMAS, S (2009), pàg.34. Malgrat la favorable legislació anglesa sobre el detectorisme arqueològic (*Treasure Act* de 1996 i abans la *Treasure Trove*) –molt ben exposada per Ignacio Rodríguez Temiño (2012, pàgs.127-167) a qui ens remetem- també hi ha furtius que intervenen en jaciments protegits. Als detectoristes que acostumen a intervenir de nit els anomenen “*nighthawks*” (falcons nocturns), tot i també en hi ha que ho fan a ple dia, “*dayhawks*” –CAMPBELL, S i THOMAS, S (2012)-.

Visors nocturns. En alguns operatius policials (com a la referida Operació “Pitufo”) s’han comissat visors nocturns. Es comercialitzen com a accessori de caça. Els aparells de visió nocturna artificial es fonamenten en la radiació infraroja o altres longituds d’ona emeses –reconvertides en temperatures i mostrant diferents colors segons les mateixes- i en amplificar la llum. El preu mig de mercat és d’uns 500’- euros tot i que n’hi ha de més de 6.000’- euros (any 2014). Disposen d’accessoris com muntures que permeten subjectar-los al cap, i permeten mantenir una visió estable davant els ulls inclús en moviment. En general la distància de visió és entre 100 i 200 metres, tot i que els de més qualitat poden visualitzar més d’un quilòmetre. Com tots el altres aparells, l’anàlisi criminalística dels visors pot establir un vincle material entre el furtiu i el jaciment.

Fig.66: Visor nocturn amb muntura de subjecció al cap.

Font: <http://www.todoelectronica.com/>

Els **tractors i excavadores**, afortunadament, són un complement molt poc habitual. No en conec cap cas a Catalunya però s'han arribat a produir en altres llocs de l'Estat i no hem de descartar-ne la possibilitat. Recordem els casos ja tractats de la xarxa de Deza a Galícia i el de la "*Operación Helmet*" a l'Aragó. A Galícia els furtius van sol·licitar que un tractor fresés el jaciment mentre anaven darrera amb un detector de metalls. A l'Aragó, amb ajut d'una pala excavadora el furtiu va carregar un camió i va endur-se literalment part del jaciment per "excavar-lo" tranquil·lament a casa seva. La quantitat d'indicis que pot facilitar una activitat d'aquest envergadura és considerable.

Fig.67: Sòl remogut per una pala excavadora en el jaciment d'Arakitos (Aranda de Moncayo, Zaragoza). "*Operación Helmet*" (any 2013). Foto: David Asensio, *El País*.

Tot i no tractar-se d'activitats furtives, pròpiament dites, per la seva possible relació amb grups que també en fan, cal fer esment dels "robatoris" del carreu de *Clunia Sulpicia* (Burgos), del mosaic de Baños de Valdearados (Burgos) i el del bust de Quintana del Marco (León),

- Tot i no estar confirmat, el més probable és que necessitessin una **grua** per endur-se el carreu de Clunia. Enlloc s'ha fet esment, però també és possible que en necessitessin una per traslladar el tocat i la columna de la "*Operación Roma*" (la Guàrdia Civil en va necessitar una per pujar-los al camió).

- A Baños de Valdearados ja hem fet esment de l'ús d'una **serra, que podria haver estat mecànica**⁵⁶¹, una maça, un tallaferros i una cisalla.
- A Quintana del Marco (*Operación Versus*) van utilitzar **cordes, arnesos** i una **politja**.

Les **armes** són complement imprescindible pels furtius de determinats països, i formen part inclús del kit. No només es dona a zones de conflicte, com Irak o Síria, sinó que hi ha casos documentats entre els *tombaroli* italians, el sud-est asiàtic i, sobre tot, a Sud-Amèrica⁵⁶². A l'Estat espanyol només he documentat el cas de la "*Operación Bahía*" on es van decomissar cinc fusells d'assalt M-16 que, segons els seus posseïdors, tenien per defensar-se dels "*buscadores de tesoros*". Val a dir que pertanyien a una empresa nord-americana dedicada precisament a la recerca de tresors subaquàtics arreu del món i, per tant, amb modus operandi (MO) absolutament diferent i descontextualitzat respecte del que tractem en el present treball.

Tampoc no hi ha documentat, fins ara, cap cas en el s'hagin fet servir **explosius**. L'expeditiu procediment no és estrany en altres indrets⁵⁶³.

Un cas excepcional és el del "temple alat". L'any 1968 els furtius que operaven en la zona selvàtica de Campeche (Mèxic) van trobar en el jaciment de *Placeres* part de la façana estucada d'un edifici. El traficant Everett Rassiga va mostrar unes fotografies de la troballa al col·leccionista mexicà Josué Sáenz, però aquest va refusar l'oferta. En Rassiga va creure que tindria més possibilitats al Estats Units. Es va organitzar un gran operatiu que va incloure des de la **construcció d'una pista d'aterratge** i un campament, fins a la contractació de personal local i –segons es sospita- el repartiment de diners entre les autoritats locals. La façana va ser extreta amb serradores

⁵⁶¹ L'ús de serres mecàniques és una pràctica estesa entre els furtius de Centre Amèrica que les utilitzen per fragmentar les esteles de pedra decorades, a fi d'alleugerar el pes i facilitar el transport. Al·ludint a aquesta activitat, els anomenen "*esteleros*". MARTINEZ MURIEL, A (1996), pàg.13.

⁵⁶² Un exemple és la ciutat maia d'El Naranjo (Petén, Guatemala), on les constants amenaces van provocar que l'any 1996 el personal de vigilància i manteniment de la zona monumental abandonés el lloc i les seves instal·lacions, posteriorment saquejades i incendiades. L'any 1997, "*abundaron los incendios provocados alrededor de Naranjo, el contrabando de madera, y en el sitio los saqueadores realizaron 31 depredaciones, algunas de enormes proporciones. Se calcula que operaban entre 30 o 40 personas organizadas, que tenían puestos de vigilancia en los caminos y montículos más altos para avisar a tiempo la llegada de misiones del Proyecto con el Ejército. (...) En julio de 1998, la oficina de Monumentos Prehispánicos y Coloniales realizó una inspección a Naranjo, reportando la presencia de personas armadas dentro del sitio. Al realizar las visitas se encontraron amenazas escritas, latas de comida, cabos de candelas, baterías para linternas, piochas y palas, costales para arrastrar el material de los túneles y trincheras, cobertizos, fogones y depósitos de agua*". El jaciment no es va "reconquerir" fins l'agost de 2001. QUINTANA, O (2004).

⁵⁶³ En les declaracions davant la policia, un furtiu turc explicava l'esforç invertit per accedir a un túmul ludi: "*Vàrem excavar per torns durant nou o deu dies (...). El desè dia arribàrem fins les pedres, cada una de les quals tenia quasi un metre i mig d'alçada i vuitanta centímetres d'amplada (...). Era difícil per a cinc o sis persones llevar una d'elles (...). Havíem intentat trencar les pedres amb malls però no ho aconseguírem. Jo la vaig fer explotar (l'entrada principal) amb pólvora negra*". WAXMAN, SH (2011), pàg.165.

elèctriques, fragmentada i empaquetada⁵⁶⁴. Es va traslladar en avió fins a Nova York, passant per Mérida (Mèxic) i Nova Orleans. El cost de l'operació es valorava en 80.000'- dòlars i en Rassiga va oferir la troballa al Museu Metropolità, MET, de Nova York –que l'any 1970 tenia previst commemorar els seu centenari amb l'exposició “*Before Cortés*”- per 400.000'- dòlars. En el MET es van negar, comunicant els fets al Museu Nacional d'Antropologia mexicana. Després de certes pressions la façana va tornar en un vol especial a Mèxic. Es va rebre en 23 caixes de fusta i després de reconstruir-la assolí unes dimensions de 8 metres i 39 centímetres de llarg per 2 metres i 39 centímetres d'alt. Ha estat datada en els inicis de l'època clàssica maia – sobre l'any 400 dC-⁵⁶⁵.

Des d'una bossa de plàstic d'un supermercat fins a un avió, hi ha moltes possibilitats. Petits, grans o immensos, els complements s'han de verificar amb cura, doncs qualsevol pot aportar valuosa informació i arribar a ser una prova transcendent.

Fig.68: Furtiu extraient el frontal estucat d'un edifici en el jaciment maia de Placeres (Mèxic) amb l'ajut d'una serra, l'any 1968. Foto: <http://traffickingculture.org/data/placeres/>

⁵⁶⁴ “Es van fixar grans fragments de hule espuma a la façana, que després es va separar del resta de la construcció. Les serradores elèctriques, malgrat tot, van xocar amb clavilles de pedra a intervals i les vibracions resultants desprenien part de l'estuc, encara que va quedar el suficient per fer un gran embarcament”, MEYER, KE (1990), pàg.38.

⁵⁶⁵ SIGÜENZA, C (1986); MEYER, KE (1990), pàgs.37-41; MARTINEZ MURIEL, A (1996), pàg.10; SOLIS, F (1996), pàgs.70-71 i YATES, D (2014).

TIPOLOGIA DELS KITS

A partir de la quantitat i especificitat dels complements, proposo quatre tipus hipotètics de kits dels furtius, que poden vincular-se a les diferents tipologies .

El **Kit Bàsic**. Conformat per una o dues eines i, segons com, un aparell. Només hi ha complements imprescindibles, petits i fàcilment transportables (bosses, bateries i/o piles pels aparells,..).

El **Kit Funcional**. Com el bàsic, però incorporant complements específics segons l'activitat pretesa: llanternes, visors nocturns, plats de detector, marcs de detecció,...

El **Kit de Campanya**. Constituït per una o dues eines de mesura gran i/o mitjana, així com per varies de petites i una gran diversitat de complements. Pot haver-hi una gaveta, guants, recollidors, pinzells, papers, blocs, llapis, cintes mètriques,... . Acostumen a ser per portar una perllongada activitat en un mateix jaciment. És probable que els tinguin en el lloc en un Dipòsit. Un exemple, d'aquest tipus són els localitzats al jaciment del Castell Peiret (Martorell, Baix Llobregat): l'octubre de 2007 es va trobar in situ una gaveta, un guant, un paletí i la intervenció furtiva havia estat recoberta amb un plàstic; el setembre de 2011 es va troba una altra gaveta amb un guant, un paletí i draps.

El **Kit Expedicionari**. És el més complet. Compost per diversos aparells, eines de totes les mesures i molts complements. A més de diferents plats, marcs de detecció, visors nocturns,..., poden portar fins i tot tendes de campanya i/o sacs de dormir, càmping gas,... Són furtius itinerants que cobreixen grans distàncies que afecten en una mateixa activitat diferents comunitats autònomes i molts jaciments. És el cas ja comentat d'Ausejo (La Rioja) l'agost de 2014.

C.- Els indicis crono - indicadors

La remoció del sòl comporta unes conseqüències físiques i una pertorbació en l'ecosistema existent. Analitzant-les es pot arribar a saber amb més o menys precisió quan va tenir lloc. A vegades pot ser important conèixer aquesta dada per orientar una investigació oberta, alhora que ens pot permetre desenvolupar estudis sobre les intervencions furtives que han abastat un llarg període de temps.

Un treball exemplar en aquest sentit és el que es va portar a terme en el conjunt arqueològic del *Cabezo de las Tres Flechas* a Cobatillas la Vieja (Santomera, Murcia)⁵⁶⁶ publicat l'any 1994. Es volia fixar l'antiguitat de l'activitat furtiva per precisar el grau d'espoli per èpoques, si ho estava essent en aquell moment i en quina magnitud. A partir de l'observació del sòl, el tipus i desenvolupament de la vegetació, la compactació del sediment de les intervencions furtives, entre d'altres indicis, es van poder establir quatre paràmetres en funció del temps transcorregut des de que es van produir les mateixes⁵⁶⁷. En una superfície total de 46.000 metres quadrats es van identificar fins a 216 intervencions⁵⁶⁸, tot i que l'erosió havia fet desaparèixer el rastre d'excavacions relativament antigues i no va trobar-se testimoni d'activitats furtives que ja havien estat documentades en la bibliografia de principis dels anys setanta i vuitanta. En realitat, doncs, l'espoli era molt més intens del que semblava. L'estudi

⁵⁶⁶ MEDINA, AJ (1994). El jaciment té una extensa cronologia des del període argàric fins l'ibèric. L'any 2000 va ser declarat Bé Cultural d'Interès Nacional com a Zona Arqueològica.

⁵⁶⁷ MEDINA, AJ (1994), pàg.132: "1. **Antigua:** Excavación que no se distingue fácilmente del terreno circundante, no existiendo diferencia cromática entre el exterior e interior de la excavación. En ella ha crecido vegetación leñosa de porte arbustivo. La terrera, si no se ha erosionado, aparece compactada y fijada por vegetación. La excavación presenta un perímetro sinuoso, y si se encuentra en una fuerte pendiente la erosión ha actuado sobre ella aumentando el desfonde. Los restos materiales abandonados originariamente por los saqueadores, difícilmente permanecen in situ en las excavaciones, más bien han desaparecido o en su mayoría se encuentran rodados de otros sectores del yacimiento. Para este tipo de intervenciones, hemos propuesto una antigüedad aproximada superior a 5 ó 6 años.

2. **No reciente:** Cubierta por vegetación arbustiva leñosa, de escaso porte y plantas herbáceas anuales desarrolladas. El sedimento del interior de la excavación o de la terrera aparece compactado y con microsurcos de erosión. El perfil presenta uniformidad cromática. Se le asignan de 3 a 5 ó 6 años de antigüedad.

3. **Reciente:** Desarrollo de vegetación de tipo herbáceo. El sedimento en la terrera aparece poco compactado, pudiendo ser horadado fácilmente por los insectos. En el perfil se llegan a identificar distintas unidades cromáticas, distinguiéndose restos de carbones. El tiempo transcurrido desde el espolio podría oscilar entre 6 meses y 2 ó 3 años.

4. **Muy reciente:** Fácilmente detectable, el color de la excavación y la terrera es diferente al terreno circundante. Tierra deleznable con vegetación de tipo herbáceo en incipiente desarrollo. Materiales asociables a la excavación, apareciendo con frecuencia entre el sedimento de la terrera. La intervención puede tener un tiempo inferior a 6 meses."

⁵⁶⁸ 31 antigues (més de 5 o 6 anys), 3 antigues o no recents, 63 no recents (de 3 a 5/6 anys), 7 no recents o recents, 79 recents (de 6 mesos a 2/3 anys), 1 recent o molt recent, 30 molt recents (fins a 6 mesos) i 2 indeterminades. MEDINA, AJ (1994), pàg.139.

també va permetre verificar la incidència de l'erosió *remuntant*⁵⁶⁹ sobre les remocions abandonades –indirectament ocasionada pels furtius- que provocava la pèrdua de sòl i en conseqüència de sediment arqueològic. El treball finalitzava proposant un seguit de mesures tendents especialment a frenar la degradació del jaciment.

Els indicis crono – indicadors es fonamenten en l'observació de processos essencialment geomorfològics, edafològics i ecològics, sotmesos a nombrosos factors que incideixen sobre el mateixos (tipologia del sòl, temperatura, climatologia,...). En l'actualitat les intervencions i projectes arqueològics són cada vegada més interdisciplinars i disposen en els seus equips d'experts en les matèries indicades. Aquests estudis poden resultar de molta utilitat en una investigació sobre un cas de furtivisme, estalviant esforç i recursos, en cas de precisar-ho.

Orientativament, farem esment a uns quants crono – indicadors,

Cromatisme del sòl. El color del sòl es relaciona amb la seva composició i ha estat utilitzat com atribut per a la classificació i definició dels seus diferents tipus i horitzons. Diversos factors influeixen en la coloració que es percep, des de la intensitat lumínica i la textura de la superfície fins a la humitat de la mostra observada; els experts recomanen l'adopció de mesures per evitar confusions i no distorsionar les dades⁵⁷⁰.

La determinació del color del sòl s'obté amb l'ajut de taules normalitzades de colors que els descriuen a partir de codis alfanumèrics. Les més utilitzades en l'actualitat són les taules de Munsell, basades en la determinació de tres paràmetres: la matisació o diferents tonalitats dels colors, la major o menor claredat i la nitidesa⁵⁷¹.

Consistència del sòl. La consistència del sòl és una propietat mecànica deguda a la major o menor cohesió i adhesió de les partícules que el componen. Es mesura i descriu segons el seu grau i tipus de resistència a la deformació i/o ruptura. Molts factors hi influeixen, com la pròpia textura i estructuració del sòl, però els experts fonamenten les seves anàlisis segons la capacitat de retenció d'aigua. El mètode més utilitzat per obtenir els índexs de consistència es deu al pedòleg suec Albert Mauritz Atterberg (1846-1916), a partir de tres paràmetres bàsics (líquid, plàstic i de retracció o

⁵⁶⁹ El concepte d'erosió remuntant que utilitza l'autor, estrictament està relacionada amb els cursos fluvials. Anomenada també regressiva és una erosió de tipus vertical, que comença a la part inferior d'un curs fluvial i que es manifesta per una ruptura de pendent que reula en sentit ascendent cap a la capçalera (http://www.termcat.cat/es/Diccionaris/En_Linia/124/Fitxes/catal%20C3%A0/E/60/). DERRUAU, M (1983), pàg.109.

⁵⁷⁰ OVALLES, F (2003) i MORENO, H; GISBERT, JM i IBAÑEZ, S (2009).

⁵⁷¹ Ideades per Albert Henry Munsell que les va publicar l'any 1915. MUNSELL (1994).

contracció) –els anomenats “límits d’Atterberg”–, segons els canvis en el sòl conforme el grau d’humitat⁵⁷².

És relativament fàcil adonar-se de les diferents coloracions i compacitat que adquireix el sòl segons el temps que faci que ha estat remogut. A més de la textura i l’estructuració, incideixen factors meteorològics, climàtics,... . Una detinguda anàlisi ens pot orientar sobre l’antiguitat relativa de la remoció, que pot ser d’hores, dies o setmanes.

Successió ecològica. És un procés evolutiu de la biocenosi, en virtut del qual els organismes són substituïts per altres en el mateix biòtop⁵⁷³. La dinàmica de les successions tendeix a un límit, un estat final en relatiu equilibri i estabilitat: l’hipotètic estadi anomenat *clímax*. Bàsicament hi ha dos tipus de successió ecològica: la primària, quan es desenvolupa en un espai físic sense ocupació prèvia, i la secundària, que s’estableix en un indret que ja havia estat colonitzat⁵⁷⁴.

Una remoció implica una pertorbació en l’ecosistema, motivant en major o menor mesura una successió secundària. Primordialment influeixen factors ambientals i edafològics. En general, les primeres espècies vegetals en aparèixer són herbes anuals amb una gran capacitat de dispersió i creixement molt ràpid. Posteriorment es desenvolupa una seqüència d’espècies herbàcies perennes, seguides de les llenyoses, arbustives i arbòries. Quan més avançada es troba la successió, les espècies creixen més lentament i acostumen a tenir menys eficàcia fotosintètica, per la qual cosa, en aparença mai no podran desplaçar a les invasores inicials. Malgrat tot, les plantes tardanes de la successió acostumen a ser més tolerants al medi i requereixen nivells més baixos de nutrients per sobreviure. En conseqüència acaben imposant-se lentament per les seves habilitats competitives.

Personalment he tingut oportunitat d’observar alguns d’aquests processos en intervencions furtives. En qüestió de dies, apareixen dispersos els primes exemplars d’herbàcies, principalment pels extrems. En setmanes es produeix un desenvolupament vertical i expansiu, amb plàntules encara disperses. En mesos el desenvolupament és més generalitzat i les plàntules es van unint. Amb els anys pràcticament no s’endevina la intervenció. No sempre és així, ja hem esmentat que hi ha un seguit de factors que ho faciliten o entorpeixen. Ara bé, coneixent aquest factors i el ritme de creixement de les espècies, es podria establir una cronologia, més o menys relativa, de quan es va produir l’activitat furtiva.

⁵⁷² STRAHLER, AN i STRAHLER, AH (1989), pàg.389.

⁵⁷³ La *biocenosi* és la comunitat d’organismes. Es pot dividir en *fitocenosi* (conjunt d’espècies vegetals), *zoocenosi* (conjunt d’espècies animals) i *microbiocenosi* (conjunt de microorganismes). El *biòtop* és l’espai, generalment de condicions físiques uniformes, on es desenvolupa la biocenosi.

⁵⁷⁴ TERRADAS, J (1971).

Relacionat amb els indicis edafològics i ecològics, es pot referir al també índex crono – indicador que és la formació de l'**horitzó H**, holorgànic. Està conformat per la també anomenada fullaraca o virosta, constituïda per residus vegetals (fulles, branques, branquillons, pol·lens, fongs,..) i animals (excrements, necromassa de insectes i petits invertebrats,...). Són les restes orgàniques poc o gens descompostes que es van dipositant al sòl, arribant fins i tot a formar un ecosistema propi⁵⁷⁵. Depenent de nombrosos factors (climatologia, estació de l'any,...) aquest horitzó pot iniciar la seva formació immediatament després d'haver-se fet la remoció. La seva anàlisi també pot contribuir a establir el temps d'intervenció.

En activitats furtives recents o relativament recents, l'anàlisi de les restes de vegetació que hagi resultat afectada també pot contribuir a orientar sobre quan s'ha produït el fet. Segons l'estat en que es trobin aquestes restes (tenint en compte tots els factors que hi poden haver influït) es pot determinar si fa hores, dies o setmanes que han estat tallades o arrencades.

L'interès en establir una cronologia el més precisa possible d'una activitat furtiva radica en la seva utilitat per elaborar un patró temporal d'actuació. Tot i ser considerat, en general, un element poc fiable i incert en el *profiling*, la temporalitat pot esdevenir un índex rellevant en determinades tipologies de furtius.

Prenent de referència un hipotètic jaciment, ens podem trobar principalment (sempre oberts a més possibilitats) amb les següents situacions,

- Una única activitat en un determinat indret del jaciment. Probablement una cala, remoció d'estructura o intrusió de poca entitat.
- Una única activitat en el conjunt del jaciment. Probablement una prospecció amb instruments que han ocasionat diversos clots.
- Diverses intervencions dutes a terme durant diferents dies en un determinat indret del jaciment. Probablement una cala amb tendència expansiva.
- Diverses intervencions portades a terme durant diferents dies en el conjunt del jaciment. Reiterades prospeccions o remocions expansives en diferents indrets del jaciment.

Aquestes hipotètiques situacions ens permeten fins i tot proposar una tipologia que podem vincular a la dels furtius. És un índex conductual més a tenir en compte a l'hora d'identificar-los. Adjuntem una taula en la que es distingeix aquesta tipologia amb diferents lletres ("D" es refereix a Dia, "Z" a Zona determinada del jaciment i "J" quant l'activitat afecta diferents indrets o zones del Jaciment).

⁵⁷⁵ Per alguns autors, l'holorgànic equival a l'horitzó O, considerat com la capa més superficial del sòl. Altres els distingeixen estimant que l'H està per sobre, essent l'O més consistent i on l'alteració de la matèria orgànica és més evident. Finalment, també hi ha opinions segons les que tot el conjunt forma part de l'horitzó A –el primer amb components primordialment minerals-. Bibliografia: FAO (2009), pàgs.69-70; GISBERT, JM; IBAÑEZ, S i MORENO, H (2009a).

Tipologia Temporal d'Activitats Furtives				
Tipus	Dies	Més Dies	Determinada Zona	Jaciment
DZ				
DJ				
DDZ				
DDJ				

Fig.69: Tipologia temporal d'activitats furtives.

Per verificar l'existència d'una pauta temporal es pot elaborar l'anomenada "línia temporal". Consisteix en anar assenyalant en un calendari linial les dades més precises disponibles (dia; hora; matí-tarda-nit,..) en que han ocorregut els fets. Hi ha pautes ràpidament identificables (no fa falta ni línia temporal: festius al matí, cada quinze dies,..) però n'hi d'altres que requereixen una detinguda anàlisi per descobrir-les (si és que hi són). La determinació d'una pauta ens podrà fer molt de servei:

Com ja hem apuntat al proposar la "tipologia temporal", pot contribuir a identificar el tipus de furtiu.

Quant més dades disposem, més estudis sobre profiling dels furtius podrem fer. Per exemple, es podrien vincular dades demogràfiques (edat, professió,...) amb les temporals, i verificar paràmetres per mètode inductiu.

En una investigació oberta (en la que l'autor o autors no han estat identificats) la concreció temporal pot ser especialment d'ajut en les dues darreres possibilitats esmentades, on els indicis apunten a noves reincidències (probabilitat que sempre ha d'estar contrastada amb la resta d'indicis disponibles). Podem així arribar a concretar el perfil particular del SUDES (Subjecte Desconegut): la regularitat horària pot orientar en relació a la ocupació laboral o l'exigència de tenir que complir unes obligacions, una activitat reduïda a caps de setmana i festius en pot indicar que treballa i en cas contrari que està aturat, jubilat,... . Pot ser una dada més per a una anàlisi de vinculació si hi ha més casos sense resoldre amb similars característiques. També pot contribuir a facilitar un pronòstic de quan tornarà a intervenir.

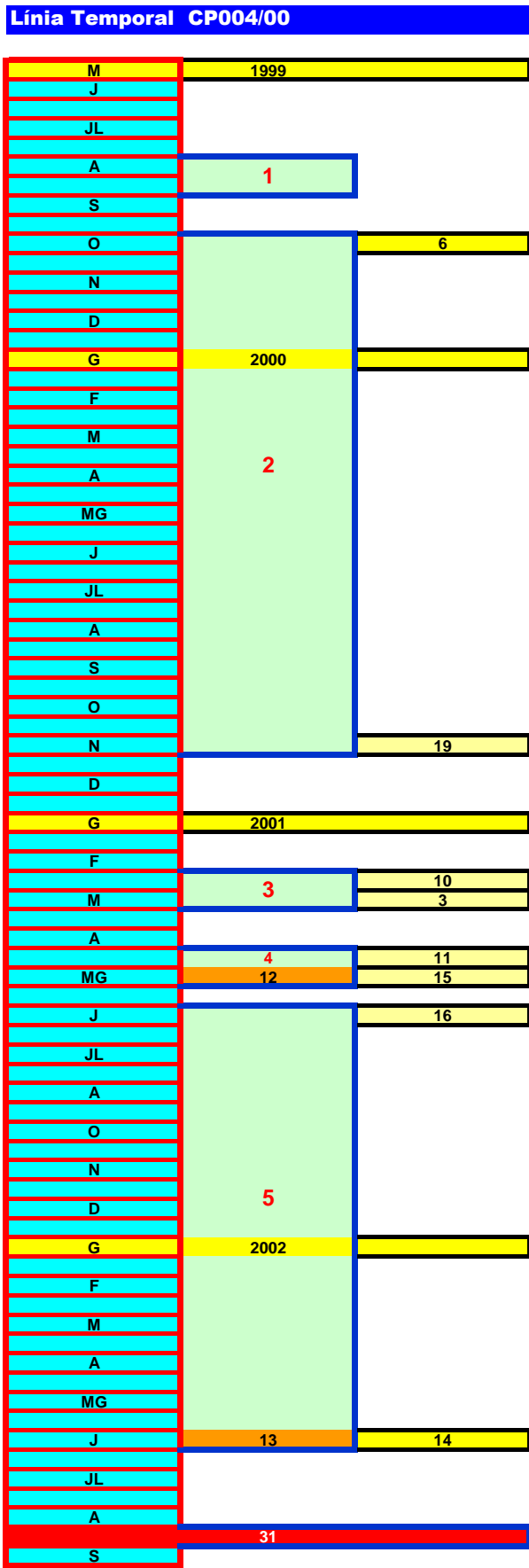

Fig.70: Exemple de Línia temporal

2.- Indicis en l'entorn de les intervencions furtives

A.- Vies d'accés i evacuació

Les vies d'accés i evacuació que disposi o tingui establertes el furtiu fins o des del jaciment cal identificar-les i processar-les, doncs poden contenir indicis.

Entenem per via d'accés i/o evacuació el recorregut realitzat pel furtiu o furtius – generalment a peu– des de o fins a un hipotètic punt relativament proper que acostuma a coincidir amb el lloc on han estacionat els vehicles. No és corrent avui dia que hi hagi accedit caminant des d'un indret relativament llunyà, tot i que no podem descartar cap possibilitat que es pugui verificar indiciàriament.

Pot utilitzar un únic accés, tant per arribar-hi como per sortir, però pot haver-ni més d'un. Recordem en aquest sentit el cas de Sant Miquel de la Vall (Gavet de la Conca, Pallars Jussà) quan el company del furtiu va donar avís utilitzant un camí diferent al dels mossos. Conèixer diferents accessos pot facilitar la ràpida fugida en cas de ser descobert. Conductualment caldrà verificar si el furtiu és conscient d'aquesta possibilitat i la té o no planificada amb anterioritat, doncs és un indicatiu al mateix temps de intencionalitat.

Resseguir aquestes vies pot facilitar indicis criminalístics: fibres enganxades a la vegetació, petjades, efectes personals que hagi perdut,...

B.- Dipòsits

Determinats tipus de furtius poden deixar en el jaciment o en l'immediat entorn – tampoc no es descarta que ho facin en la mateixa intervenció– dipòsits d'eines, complements o material arqueològic sostret. No és gens habitual que hi deixin aparells tot i que tampoc no es pot descartar, com el cas comentat del detector de metalls en la “Operación Piteros” (any 2012) malgrat que ignorem si es tractava d'un dipòsit o d'un amagatall d'oportunitat en advertir la presència dels agents.

Fig.71: “Operación Piteros”.

Sobre dipòsits tenim documentats els casos dels jaciments de la vil·la romana de Ses Alzines (Tossa de Mar, Selva) i Castell Peiret (Martorell, Baix Llobregat).

L'any 1995 es va detectar activitat furtiva en la vil·la romana de Ses Alzines (Tossa de Mar, Selva). En el lloc dels fets es va localitzar el material arqueològic espoliat en diverses bosses, així com les eines. Malauradament no disposem de informació sobre la distribució del material ni de com eren les bosses. Tampoc de quines eines es tractava. En aquest cas sembla que tant material com eines eren a la mateixa intervenció o als voltants immediats⁵⁷⁶.

Els casos de Castell Peiret (Martorell, Baix Llobregat) els hem referit al tractar del Kit de Campanya. El de l'any 2007 no era pròpiament un dipòsit, doncs estava dispers dins de la intervenció. Per contra, el de l'any 2011 sí que es pot considerar dipòsit, tot i que estava situat en lloc immediat a la intervenció.

Fig.72: Dipòsit d'eines i complements en el Castell Peiret (Martorell, Baix Llobregat) l'any 2011.
Foto: Arxiu d'imatges dels Museus, Ajuntament de Martorell.

⁵⁷⁶ Vil·la romana amb una cronologia documentada del segle I aC fins el II aC. La intervenció furtiva va ser advertida per membres de l'Associació d'Amics de Tossa que em van informar. Vaig gestionar el contacte i intervenció del Grup de Patrimoni dels Mossos. El jaciment va ser controlat per la Policia Local de Tossa i el furtiu identificat. Posteriorment, la mateixa Associació va gestionar la col·laboració de la Universitat de Girona aconseguint portar a terme l'excavació arqueològica de la totalitat del jaciment en dues campanyes (1996 i 1997), així com la posterior consolidació de les estructures (1998). NOLLA, JM; PALAHI, LI i VIVO, D (1997) i BURCH, J (1998).

A la “Operación Pradera” (any 2014), comentada en l’apartat corresponent, es va documentar que els furtius actuaven sempre de nit, deixant les peces obtingudes amagades en el mateix lloc (dipòsit de materials) i les recollien més tard.

Tots els components dels dipòsits poden facilitar indicis criminalístics, como hem tractat en l’apartat d’eines i complements. També constitueix un indicatiu conductual quant l’elecció del indret i el contingut, que hauran de ser analitzats amb la deguda cura.

C.- Marques

Han estat documentats casos, en els que els furtius es reparteixen els rols per evitar ser sancionats en el supòsit de ser descoberts en plena activitat. Així, uns es limiten a prospectar amb un aparell constatant la probable presència de l’objecte o objectes en un determinat indret, “**marcant**” la situació amb senyals prèviament pactades. Posteriorment, un altra o altres portaran a terme la remoció per extreure les peces. D’aquesta manera és probable que el de l’aparell no sigui encausat (només passava l’aparell) i si qui remou és sorprès farà el possible per al·legar una troballa casual. El cas el comenta Ángel M. Núñez, aleshores Fiscal de l’Audiència Provincial de Cádiz, però no refereix quan ni on va succeir, tot i apuntar que és “freqüent”⁵⁷⁷.

Tornant a la “Operación Pradera” (any 2014), recordem que els furtius acostumaven a visitar el jaciments durant el dia i es limitaven deixar “**marques**” a les zones per les que durant la nit passaven els detectors de metalls.

En cap dels dos casos s’explica com eren aquestes marques o senyals. Tant poden ser pedres o branquillons col·locats de determinada manera com signes pintats, guixats o gravats en els troncs o roques. Ignorem el tipus de marca i si són d’oportunitat o existeix un codi similar als utilitzats pels lladres urbans⁵⁷⁸.

Saber identificar i entendre aquestes marques permetrà conèixer millor el MO dels furtius i també, segons el cas, prevenir intervencions que encara no s’han arribat a produir.

D.- Estacionaments

És el lloc, més o menys proper a l’àrea d’activitat, on el furtiu o furtius hagin estacionat els vehicles.

⁵⁷⁷ NUÑEZ, AM (2008), pàg.199.

⁵⁷⁸ Marquen els portals per fer tot de indicacions: si els ocupants estan de vacances, sistemes d’alarma, si ja ha estat robada, si hi ha o no gos, si viu una dona sola o un invàlid,...

No sempre es tracta de vehicles de quatre rodes. Recordem, per exemple, que els implicats a la *Operación Sertorius* (any 2013) es desplaçaven fins els jaciments en ciclomotor.

Els indicis criminalístics més destacables en un suposat estacionament són les rodades dels vehicles. Els neumàtics poden deixar empremtes en el sòl, sobre les que els experts han realitzat nombroses tipologies. Entre les variables que intervenen, per exemple, és important la major o menor consistència del sòl. A diferència de les marques d'eines, sobre les dels neumàtics existeixen bases de dades que permeten identificar marques, fabricants, distribuïdors,..., encara que només es disposi d'una empremta parcial. Segons la quantitat de rodades també poden obtenir-se dades indicatives sobre l'amplada de l'eix del vehicle. A més d'aquestes característiques genèriques, l'anàlisi pot permetre identificar "lesions" en els neumàtics que facilitin la individualització per comparar quant es disposi de vehicles "dubtosos", si són més o menys nous, si estaven més o menys inflats, possible pes del vehicle,... . En la comparativa de marques que els individualitzen ha de tenir-se en compte el possible desgast o noves lesions que s'hagin ocasionat durant el període transcorregut des del succés investigat⁵⁷⁹.

També es poden trobar fragments de pintura i vidres (fanals, intermitents,..), per fricció en superfícies al maniobrar (troncs d'arbre, parets,..). Anàlisis macro i microscòpiques de les mostres recol·lectades en el lloc també poden constituir un indici més per identificar o confirmar el vehicle⁵⁸⁰.

Es poden trobar altres indicis, classificables generalment com a efectes personals, pel que s'ha de processar detingudament l'espai.

Conductualment es pot obtenir informació analitzant, per exemple, la manera en que ha estat aparcats el vehicle i les maniobres que hagi estat obligat o no a realitzar. En un mateix jaciment, els furtius amb més experiència o antecedents acostumen a deixar els seus vehicles més "amagats" que els novells.

3.- Indicis de cobertura de les intervencions furtives

Els indicis de Cobertura són bàsicament conductuals. Entenem com a tals els actes de precaució que els furtius puguin portar a terme en el seu MO per passar el més inadvertits possible. Tot i actuar a determinades hores (especialment de nit), portar

⁵⁷⁹ ALVAREZ, FJ (2005), pàg.368; OTIN, JM (2011), pàg.62 i LOPEZ, HO (2014).

⁵⁸⁰ AGÜI, A (2009a).

determinada indumentària (camuflatge, colors molt foscos,..), utilitzar aparells simulats,, com ja hem anat comentant, fets que també es podrien incloure en aquest apartat, però per no repetir-nos ens limitarem a referir-ne dos que difícilment podem encabir en altres grups.

A.- Visualització

Es tracta de mesurar fins a quin grau els furtius porten a terme l'activitat al descobert o protegits de mirades indiscretes. La informació és valuosa ja que és un acte de precaució que pot ser indicatiu d'un nivell de planificació prèvia intencional, com a element de signatura, i pot permetre vincular casos i prevenir noves intervencions.

És especialment útil en remocions executades en hores de llum. Per mesurar-ho correctament ha de tenir-se en compte el punt de vista del furtiu (visualització activa) i l'externa (visualització passiva).

La visualització activa (punt de vista del furtiu) parteix d'un màxim de 360 graus des de la intervenció. Es tenen en compte tots els impediments (geomorfologia, vegetació, estructures, la pròpia intervenció si és profunda,..) i es fa un càlcul aproximat de visualització. Es podria considerar que si és menys del 25% està a cobert, amb un índex entre el 25 i el 75% la cobertura és parcial i si la visualització és més del 75% està operant al descobert.

El càlcul no és exacte i s'han de tenir en compte moltes variables. També ha de tenir-se present l'efectivitat de la cobertura. Per exemple, pot ser que la visualització sigui del 10% però coincidir per on resulta més visible des de la distància o que l'angle de visió impedeixi controlar els accessos. No es pot establir una norma general, essent imprescindible la verificació de cada cas concret.

La visualització passiva (punt de vista extern) consisteix en localitzar els llocs des dels que es pot veure la intervenció. En aquest cas resultat més complicat arribar a fer un càlcul estimatiu i potser ens hem de limitar a considerar si la cobertura és total, parcial o nul·la. En casos oberts d'activitat perllongada, és útil per trobar el lloc des d'on establir l'espera i vigilància.

La fotografia aèria i les imatges de satèl·lit, inclús per Google Earth, han facilitat estudis sobre les activitats furtives. Destaquen, en aquest sentit, els projectes desenvolupats per diverses universitats nord-americanes a Irak, Jordània, Perú i Turquia⁵⁸¹. Aquests

⁵⁸¹ Elizabeth C Stone (2008a i 2008b), de la Universitat Stony Brook (Nova York); Carrie Hritz (2008) de la Universitat de Washington (Saint Louis, Missouri) i Benjamin F Richason III (2010 i 2011) de la Universitat Saint Cloud (Minnesota), sobre els jaciments espoliats a Irak. Daniel A Contreras (2010), de la Universitat

estudis realitzats en àrees desèrtiques o semi desèrtiques són difícilment extrapolables a Catalunya, on majoritàriament la vegetació impedeix una clara visualització, tret d'algunes àrees a les comarques de Ponent⁵⁸². Tot i així, atès el ràpid avenç tecnològic, és una possibilitat a tenir present.

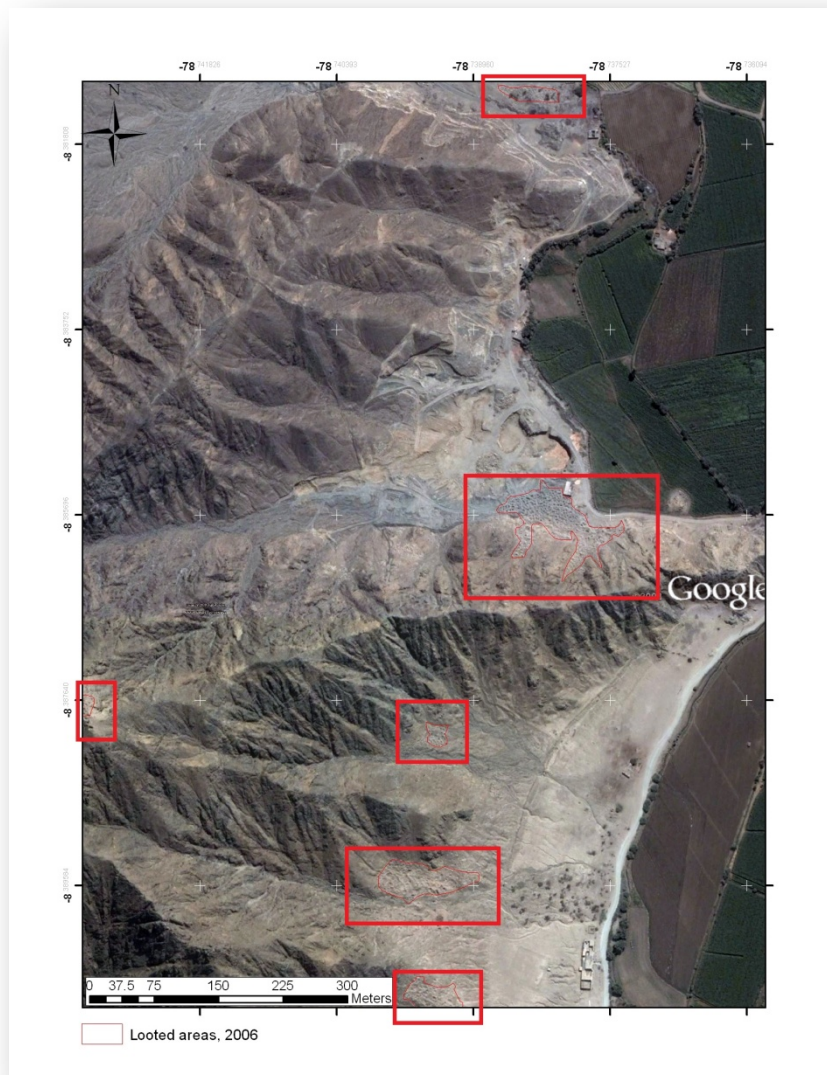

Fig.73: Activitat furtiva a la Vall del Virú (Perú) vista des de satèl·lit. Imatge: Daniel A. Contreras.

Stanford (Palo Alto, California) sobre els jaciments de les valls del riu Jordà (Jordània) i Visú (Perú). Brandon Olson (2011) de la Universitat de Boston (Massachusetts) a Turquia.

⁵⁸² Únicament he tingut constància sobre una activitat furtiva, ocorreguda al jaciment del Puig Castellar de Biosca (Segarra) l'agost de 2013, en la que s'hagi visualitzat en fotografia aèria. Desconec però les circumstàncies exactes i no és possible donar referència. L'any 1998 en un Informe pericial pel Jutjat de Primera Instància núm.3 de Vilanova i la Geltrú (Garraf) sobre diverses afectacions a la Quadra de Miralpeix (Sitges) vaig recórrer a fotografies aèries preses en diferents anys sobre un mateix indret per verificar els possibles danys causats. A les imatges de Google Earth, captades el mes de maig de 2015, es pot apreciar una embarcació pneumàtica en el Racó d'en Saraga de Cala Culip que, per data i ubicació, podria ser la dels furtius sorpresos pels mossos, en el cas que hem comentat. No és possible confirmar-ho però si més no suggereix les possibilitats que pot arribar a tenir aquest sistema.

B.- Dispositius de vigilància

Determinats tipus de furtius o en determinades situacions poden establir dispositius de vigilància. Requereixen la col·laboració de diverses persones, pel que normalment són portats a terme per grups mínimament organitzats, tot i que no es descarta la participació de persones alienes a l'activitat furtiva (amics, familiars,...). En aquest sentit, podem tornar a referir-nos al cas de Sant Miquel de la Vall (Gavet de la Conca, Pallars Jussà). Recordem al company del furtiu que manipulava el motor del cotxe, tot i que segons els agents no estava en actitud vigilant i finalment va ser absolt. No es pot, per tant, confirmar si es tractava o no d'un dispositiu planificat de vigilància, però permet plantejar-ne la possibilitat.

En cas d'existir la complicitat, ha de tenir-se en compte la ubicació d'aquests "vigilants" (en els estacionaments, vies d'accés,...) així com els sistemes d'alerta que puguin haver pactat (clàxon del vehicle, xiulet, telèfon mòbil, radio transmissió,..). És difícil trobar indicis materials, però no ha de desestimar-se sense verificar-ho: poden haver-hi empremtes de calçat, efectes personals,... en determinat indret que delatin aquest acte de precaució.

En altres llocs, com els *tombaroli* a Itàlia o *huáqueros* sud-americans, ha estat documentat que els vigilants poden anar armats, però fins el moment mai ho estat en tot el territori estatal espanyol.

4.- Indicis vinculables directament a la persona del furtiu

A.- Indumentària

La roba que porta el furtiu durant l'activitat és un altre font indiciària.

Tot i que no es descuidi cap peça de roba (ja hem comentat el cas del guants) en el lloc dels fets, sí és molt possible que quedin fibres o, més excepcionalment, fragments de tela així com botons, baguetes de cinturó o qualsevol altre peça. La recollida i anàlisi per part dels especialistes pot facilitar molta informació.

En cas d'escorcoll és important recuperar la indumentària utilitzada. Tot i haver estat rentada, pot conservar indicis que la vinculin amb el jaciment (rastres de sòl, fragments de vegetació,...). L'acurat processament de la mateixa ha de ser realitzat en laboratori pels especialistes⁵⁸³.

⁵⁸³ AGÜI, A (2009b).

Des del punt de vista conductual, facilita dades sobre la personalitat, intencionalitat, MO i fins i tot pot ser element de signatura. No és el mateix portar roba que podríem classificar de pràctica (perquè és còmoda, vella,...) o una expressament elegida per portar a terme l'activitat furtiva (camuflatge, molt fosca o negra per intervenir de nit,...).

B.- empremtes

Pel seu interès en les activitats furtives ens limitarem a fer referència a les empremtes lofoscòpiques i de calçat.

La **Lofoscòpia**⁵⁸⁴ analitza les empremtes deixades per les parts de l'epidèrmis humana caracteritzades per la presència de crestes papil·lars. Es subdivideix en,

- Dactiloscòpia: Estudi dels dibuixos de les gemmes dels dits de les mans (dactilogrames).
- Quiroscòpia: Estudi dels dibuixos dels palmells de les mans (quiogrames).
- Palmetoscòpia: Estudi dels dibuixos de les plantes dels peus (palmatogrames).

Les principals característiques que han motivat que siguin un sistema de identificació utilitzat arreu del món és que són perennes (hi són des d'el naixement de la persona fins a que resulten afectades per la total putrefacció), immutables (no es poden modificar fisiològicament o patològicament i difícilment de forma voluntària –es necessita destruir extensa i profundament la dermis-) i diversiformes (encara no se n'ha trobat cap d'igual).

En el lloc dels fets les empremtes són visibles –a simple vista- o latents, precisant en el darrer cas de l'aplicació de reactius per revelar-les. A banda de les que es queden

⁵⁸⁴ Lofoscòpia prové dels vocables grecs *Lofos* (cresta, relleu, promontori,...) i *Skopia* (observar). Els estudis lofoscòpics són inclús anteriors a la Criminalística. Tot hi ha qui cerca antecedents mesopotàmics, els primers treballs que acabarien configurant la lofoscòpia actual són de principis del segle XIX. El txec Evangelist Purkinje (1823) va ser el primer en proposar un mètode científic per classificar dibuixos papil·lars, encara que amb finalitat genètica. William James Herschel (1858), governador a l'Índia i estudiós del tema, va ser el pioner en utilitzar les impressions digitals per identificar persones de manera oficial. L'escocès Henry Faulds (1889) va proposar una classificació inspirada en l'observació d'impressions digitals en antigues ceràmiques procedents de les excavacions arqueològiques dirigides pel nord-americà Edward S Morse al Japó. En Faulds va sol·licitar la col·laboració d'en Charles Darwin, però l'escrit el va rebre el metge i antropòleg Francis Galton –cosí d'en Darwin-, qui va desenvolupar un mètode. L'argentí d'origen croat Juan Vecetich Kovacevich (1891) fou el primer en aplicar el mètode dactiloscòpic a un cas d'assassinat l'any 1897. Bibliografia: ALMIRALL, J (2009); ANTON, F (2009); KENT, T (2009).

impreses en superfícies adients, les empremtes estan constituïdes per secrecions naturals –sebàcies i exocrines- i no tots els suports són propicis per retenir-les ni mantenir-les per molt temps. Excepcionalment, en l'estància anomenada Annex de la tomba del faraó Tut-ank-Amó (1333-1323 aC, aproximadament), l'equip d'en Howard Carter (1874-1939) va descobrir una gran caixa pintada de blanc (objecte núm. 370) a la tapa de la qual *“es podien veure les empremtes del darrer intrús”* i uns recipients de calcita (objectes nùms. 420 i 435) en els que es conservaven les marques de dits dels lladres⁵⁸⁵. Amb tot ha de dir-se que les tècniques forenses es superen dia a dia i cada vegada permetem obtenir millors resultats.

En l'actualitat, per a la identificació de les empremtes es fan servir programes informàtics que poden processar grans volums de dades lofoscòpiques. Les empremtes dactilars compten amb els Sistemes Automàtics d'Identificació Dactilar (SAID –AFIS en els països anglosaxons-) que permetem compartir dades amb les policies d'arreu del món⁵⁸⁶.

En una intervenció furtiva són d'interès les empremtes dactilars i quirosòpiques que es poden localitzar en el lloc del fets. Poden trobar-se per tot arreu i en els més diversos suports. Poden ser tant completes o parcials com visibles o latents. Hauran de ser els especialistes de la policia científica els que les localitzin i recol·lectin.

Les empremtes localitzades no permetran un identificació immediata –a nos ser que el presumpte furtiu tingui antecedents policials- però és un indicati més que es podrà verificar en quan hi hagi sospitosos.

Les **empremtes de calçat** es poden trobar en el lloc dels fets en forma de impressions en el sòl o de marques quan els suports són molt consistents (superfícies rocoses, per exemple).

Com en el cas del neumàtics dels vehicles existeixen bases de dades que permeten, en molts casos, la identificació genèrica tant en empremtes completes com parcials.

Identificant el tipus i fins i tot el fabricant del calçat es poden obtenir dades de distribució i venda, acotant la recerca relacionant-la amb els altres indicis disponibles . Segons el tipus de calçat es poden proposar dades com l'edat o sexe, segons el número es pot suggerir l'alçada,.... .

En cas d'obtenir una seqüència de petjades i analitzant l'eix de marxa, a més de dades sobre si la persona caminava més o menys ràpid o corria, es poden obtenir

⁵⁸⁵ CARTER, H (1985), pàg.230 i ALAY, JC (2014), pàg.47.

⁵⁸⁶ AGÜI, A (2009c), pàgs.3-6.

informacions més precises (si anava coix, el seu pes o si anava més o menys carregat,..). Hi ha estudis que fins i tot han arribat a deduir professions o hàbits⁵⁸⁷.

Les “lesions” i marques de desgast que individualitzen l’empremta facilitaran identificar el calçat si apareix en escorcolls, vinculant el sospitós amb els fets investigats. Les lesions individuals poden ser de fabricació (malgrat les cadenes de muntatge mai no n’hi ha dues d’idèntiques), d’us (pels indrets per on ha caminat) i personals (hàbits o lesions del usuari). Com en el cas dels neumàtics haurà de tenir-se també en compte els possibles canvis produïts en el temps que hagi transcorregut entre els fets i la verificació (noves utilitzacions hauran produït les seves pròpies lesions i marques). Així mateix, el calçat pot tenir indicis del lloc dels fets (terra en les soles, restes vegetals,..).

C.- Biològics

En la intervenció o entorn poden haver-hi indicis biològics del furtiu. Poden ser de gran varietat: des de cabells, ungles o petits fragments de pell fins a restes o taques de saliva, vòmits, orina, fecals,...⁵⁸⁸

La seva identificació, recol·lecció i anàlisi en el laboratori pot aportar molts indicis, especialment genètics entre els que destaca l’Àcid Desoxiribonucleic (ADN)⁵⁸⁹.

D.- Efectes personals

Sota aquesta denominació s’inclouen tots el estris, objectes, documents, vitualles,..., que porti el furtiu en l’execució de l’activitat però no es relacionen amb la mateixa, no formen part del Kit.

A més del indicis lofoscòpics i biològics que pugin proporcionar, també poden ser útils per arribar a identificar al furtiu. Les possibilitats són inesgotables pel que només en referirem uns pocs a tall d’exemple

⁵⁸⁷ CAZORLA, J (2005), pàgs.76-77.

⁵⁸⁸ CASTELLO, A (2009a) i (2009b) i ANTON, F (2009b).

⁵⁸⁹ És un àcid que conté les instruccions genètiques utilitzades en el desenvolupament i funcionament dels éssers vius. Es distingeix l’ADN nuclear –es troba en el nucli de les cèl·lules i conté informació genètica d’ambdós progenitors quasi per igual, amb el que permet la identificació individualitzada- i l’ADN mitocondrial –es troba en les mitocondries (uns orgànuls cel·lulars) i es transmet per via materna, pel que només permet vincular individus d’una mateixa línia materna-. En la pràctica l’avantatge del mitocondrial és que es pot obtenir de mostres molt petites. L’any 1984 l’anglès Alec Jeffreys va descobrir la tècnica que permetia la identificació a partir de l’ADN i les seves possibilitats forenses i en conflictes de paternitat. El primer cas delictiu en aplicar-se la tècnica va ser el d’en Colin Pitchfork l’any 1987, demostrant la seva autoria en la violació i assassinat de dues adolescents.

Llaunes. En la pròpia intervenció o immediat entorn, el furtiu pot haver deixat llaunes buides de refresc. L'any 2005, el FBI va resoldre l'extracció furtiva d'uns fòssils de dinosaure *Allosaurus* a Utah gràcies en gran part pels nombrosos indicis deixats en els llocs dels fets entre el que destacaven unes llaunes de cervesa⁵⁹⁰.

Botelles de plàstic. Potser que porti botelles amb aigua. En remocions perllongades és possible que quedin abandonades en un indret a l'ombra molt propera a la intervenció.

Taps. És possible que no hi hagi les ampolles, però pot haver llençat els taps.

Restes de menjar. Poden haver realitzat un àpat i que en quedin restes o dels seus embolcalls. Si aquests darrers, tenen impresa dades del comerç on han estat adquirits o d'altres poden orientar vers el lloc de procedència.

Puntes de cigarreta. En cas de ser fumadors, les puntes i paquets abandonats al lloc dels fets són de gran ajut. En un cas, ocorregut a Cabrera de Mar (Maresme) –que comentarem més endavant- l'any 1986, unes puntes de cigarreta de determinada marca van servir per identificar un dels furtius.

Medicines. Si el furtiu es medica o ha tingut algun ensurt, és possible que hagi restes dels embolcalls. Poden orientar sobre l'estat de salut o vers la farmàcia que els ha distribuït.

Tickets de caixa. Poden trobar-se tickets de comerços –que podrien ser a les bosses o les butxaques- que poden servir per acotar l'àrea geogràfica de recerca.

Notes o croquis manuscrits. Si el contingut es refereix a l'activitat investigada haurien de classificar-se com a Complementos del Kit. Poden facilitar molta informació a partir de l'anàlisi del suport, tintes i grafopsicologia⁵⁹¹.

⁵⁹⁰ <http://www.fbi.gov/news/stories/2005/march/dino031405>

⁵⁹¹ CANTU, A (2009) i PERINAT, L (2013).

III.7.4.- El lloc dels fets

El lloc dels fets, sovint anomenat l'escena del crim, és l'espai físic on han transcorregut els fets presumptament delictius. És l'indret on, la majoria de les vegades, es trobaran molts dels indicis que seran indispensables per identificar i/o encausar l'agressor. És també on, quasi bé sempre, s'iniciarà la investigació policial.

També sovintegen les classificacions dels llocs dels fets. La més utilitzada és la que distingeix entre principals o primaris i secundaris.

El **lloc dels fets principal o primari** és on s'ha comès l'agressió investigada. Probablement on l'agressor ha invertit més esforç i temps i, en conseqüència on hi haurà més indicis, tant materials com conductuals.

El **lloc dels fets secundari** ha estat utilitzat per l'agressor en el transcurs del seu modus operandi, però no és l'indret de l'agressió pròpiament dita. Tot i així poden haver-hi molts indicis a tenir en compte.

En les activitats furtives el lloc dels fets principal coincidirà, pràcticament sempre, amb un jaciment arqueològic. Ens podem trobar bàsicament amb dues situacions:

- Activitats furtives de remoció. El lloc dels fets principal és l'àrea del jaciment que ha estat remoguda. L'extensió física del lloc ha de ser determinada pel responsable de la investigació.
- Activitats furtives de prospecció. El lloc dels fets principal és l'àrea del jaciment que ha estat prospectada. Tant es pot tractar d'una prospecció amb remocions com sense. L'extensió física del lloc afectat també ha de ser determinada pel responsable de la investigació. Lògicament serà bastant més extensa que en la primera situació i les estratègies de recol·lecció d'indicis haurà d'adaptar-se.

També es pot donar una situació no vinculada directament amb un jaciment arqueològic. Es tracta, per exemple, de la localització d'un furtiu prospectant en un àrea que no és jaciment arqueològic però que existeixi la presumpció d'intencionalitat. En analitzar les resolucions judicials hem vist casos en que els encausats han estat sancionats per aquest motiu, fonamentant la decisió en fets com trobar-se lluny del seu lloc d'ancoratge i prop de jaciments ben documentats. En aquests casos, el lloc principal de processament indiciari el constituirà el presumpte furtiu: indumentària, eines, instruments, complements,... Tècnicament ell mateix és el lloc dels fets.

Poden haver-hi tants llocs secundaris com el responsable de la investigació consideri oportú. En les activitats furtives destaquen els espais que contenen els indicis que hem tractat al comentar els entorns de les intervencions, com els recorreguts d'accés i evacuació, els llocs on ha estacionat el vehicle o llocs de dipòsits d'eines o materials.

No és imprescindible que els escenaris secundaris siguin coetanis amb l'activitat furtiva ni que coincideixin en un espai físic immediat. Tècnicament es pot considerar d'aquest tipus, l'escorcoll d'un domicili, local o magatzem on hi hagi peces procedents de l'espoli, eines o qualsevol objecte o estri emprat, així com els vehicles utilitzats. En definitiva, qualsevol espai físic on es puguin localitzar indicis vinculats amb l'activitat.

Identificats els escenaris, existeixen un seguit de protocols i metodologies de localització i recol·lecció dels indicis. El processament d'un lloc dels fets es podria qualificar d'intervenció arqueològica, doncs els procediments no s'ha allunyen gaire del que podria ser una prospecció amb recollida de material o, de vegades, fins i tot d'una excavació. Els objectius però són ben diferents. L'arqueòleg documenta tots els indicis, sense excepció, sobre la presència o activitat humana, entre els que hi hauria els del presumpte delictes. El tècnic policial selecciona els indicis i documenta només els que podrien tenir interès per la resolució del presumpte delictes.

El transcurs del temps també és un factor diferencial. Segons Edmond Locard, *el temps que passa és veritat que fuig*. Hi ha indicis que es poden malmetre o desaparèixer, dificultant o impedit l'aclariment dels fets. El processament del lloc ha de ser el més immediat possible.

En desenvolupar l'apartat sobre protocols policials comentarem la verificació d'una intervenció furtiva. Es diferencia per afectar, gairebé sempre, un espai físic –el jaciment arqueològic– que requereix unes mesures especials. Ara ens limitarem a sintetitzar les principals fases del que podria ser el processament tipus d'un lloc del fets.

El primer és garantir la **protecció**. És fonamental preservar la integritat dels indicis i evitar la "contaminació" del lloc dels fets. Res no és pot moure d'ubicació, ser eliminat o afegit de nou. Tot ha d'estar tal i com s'ha trobat fins que sigui degudament documentat pels tècnics. "*Minima mutatio facti, mutat totum ius*", un mínim canvi dels fets pot canviar totalment el dret⁵⁹². En la pràctica aquesta protecció es manifesta bàsicament amb un control de l'accés i l'acordonament.

El control no es realitza només per garantir la seguretat de les persones que treballen en el lloc dels fets. També, i molt especialment, per a preservar-lo de qualsevol alteració i disposar de dades de les persones que han accedit per si és necessària alguna verificació. Encara que involuntàriament, tots ells poden deixar o emportar-se indicis i, donat el cas, caldrà comprovar-ho.

⁵⁹² NUÑEZ DE ARCE, J (2005), pàg.108.

LLOC DELS FETS	
PROTECCIÓ	<ul style="list-style-type: none"> Acordonament Control d'accés Evitar Contaminació
INSPECCIÓ PRELIMINAR	<ul style="list-style-type: none"> Valoració del lloc i extensió Medis i personal adequats Prioritzar recol·leccions Distribuir funcions
LOCALITZACIÓ DE INDICIS	<ul style="list-style-type: none"> Prospecció Establir nivells de documentació i recol·lecció
FIXACIÓ DE INDICIS	<ul style="list-style-type: none"> Fotografia - Vídeo Croquis Enregistrament de indicis
RECOL·LECCIÓ	<ul style="list-style-type: none"> Embalatge Cadena de custòdia
INSPECCIÓ FINAL	<ul style="list-style-type: none"> Recol·lecció estigui completada Verificar no oblit de material Revisió documentació generada

Fig.74: Processament del lloc dels fets.

L'acordonament consisteix el delimitar amb elements materials adequats un espai suficientment ampli per a preservar la integritat del lloc dels fets. N'hi ha de molts tipus i metodologies, i correspon aplicar-ne un o altre en funció a la disponibilitat i el cas concret. Poden ser molt simples, amb una única línia, fins complexes on es delimitin perímetres de contenció (a partir dels que es comença a controlar l'accés) amb sectors secundaris (per a vehicles, personal auxiliar, sanitaris, autoritats, ...) i altres reservats exclusivament als tècnics⁵⁹³.

Els responsables del processament han de fer una **inspecció preliminar**, valorant el lloc i l'extensió. El més important en aquesta primera verificació és:

- Comprovar les mesures de seguretat adoptades, quant a preservació de indicis.
- Verificar possible existència de llocs secundaris, modificant si és necessari els controls i acordonaments.
- És important establir, des de l'exterior dels perímetres reservats si és possible, un primer "recorregut de treball" que permeti l'accés sense malmetre els indicis visibles.
- Finalment, delimitar un àrea segura de treball pel personal actuant i el material sense interferir en els llocs a processar.

Realitzades aquestes funcions prèvies, es pot fer una primera **fixació fotogràfica i videogràfica general** del lloc, així com una planimetria -en l'actualitat es poden realitzar escanejats que faciliten aquesta tasca-.

Després es fa una **segona inspecció**, resseguint el recorregut inicial pels llocs "reservats". Per evitar la contaminació, les persones autoritzades que accedeixen als llocs reservats han de posar-se un equip rebutjable (mono, barret, guants,...). Els objectius d'aquesta segona inspecció són,

- Permetre identificar els indicis més fràgils i efímers, prioritzant-ne la recol·lecció.
- Obtenir prou elements com per decidir una distribució de les funcions a realitzar d'acord amb el personal i medis disponibles.

La següent etapa és la **inspecció tècnica policial**, pròpiament dita. Comença amb la **localització i marcatge de tots els indicis visibles**. No es diferencia del que seria una prospecció arqueològica. Diferents autors han proposat variats mètodes de recerca. Depèn molt de la configuració del lloc i dels medis dels que es disposi. No és imprescindible mantenir sempre la mateixa metodologia i, segons es necessiti, se'n poden aplicar diverses en un mateix escenari. L'important és que la recerca sigui

⁵⁹³ OTIN, JM (2011), pàgs.117-130.

sistemàtica i exhaustiva, sense que quedi cap zona sense rastrejar, senyalitzant i documentant adequadament les troballes.

S'acostuma a diferenciar entre mètodes de recerca d'interiors i d'exteriors. En el cas d'una activitat furtiva es podrien considerar interiors les ocorregudes en un abric o cova, i fins i tot en l'espai delimitat d'una habitació. El més habituals en aquests casos són la sectorització i subsectorització de l'espai en quadrants i la quadriculació. Uns o altres depenen de les dimensions de l'espai i les mesures del indicis a cercar.

En exteriors, els mètodes més habituals són,

- **Recerca per línies.** Línea de cercadors avançant en paral·lel de forma simultània, mantenint entre ells una distància no superior a un metre.
- **Recerca contínua en línea.** S'estableixen la meitat de línies que número de cercadors. Quan acaben amb la primera, segueixen amb la següent que tinguin assignada. És una variant de l'anterior. Necessita de menys personal i també es útil en interiors amplis.
- **Recerca en quadrícules.** En exteriors permet una recerca minuciosa però requereix més temps d'execució.
- **Recerca en espiral.** Parteix de l'àrea focal del lloc dels fets i es va allunyant progressivament vers l'exterior amb un recorregut circular en forma d'espiral. També es pot fer en sentit invers (de fóra a dins). És recomanable per les darreres inspeccions, una vegada finalitzat el processament.
- **Recerca radial.** Es parteix de l'àrea focal avançant en diferents direccions. Com la d'espiral, és recomanable per les darreres inspeccions.

Les recerques han de ser repetides per diferents persones i realitzades més d'una vegada seguint sentits inversos, a fi de cobrir tots els espais i des de tots els angles possibles.

Ubicats i marcats tots els indicis, es verifica si és necessària una nova reorganització que pot ser motivada, per exemple, per la troballa de llocs secundaris que no s'havien advertit en un principi.

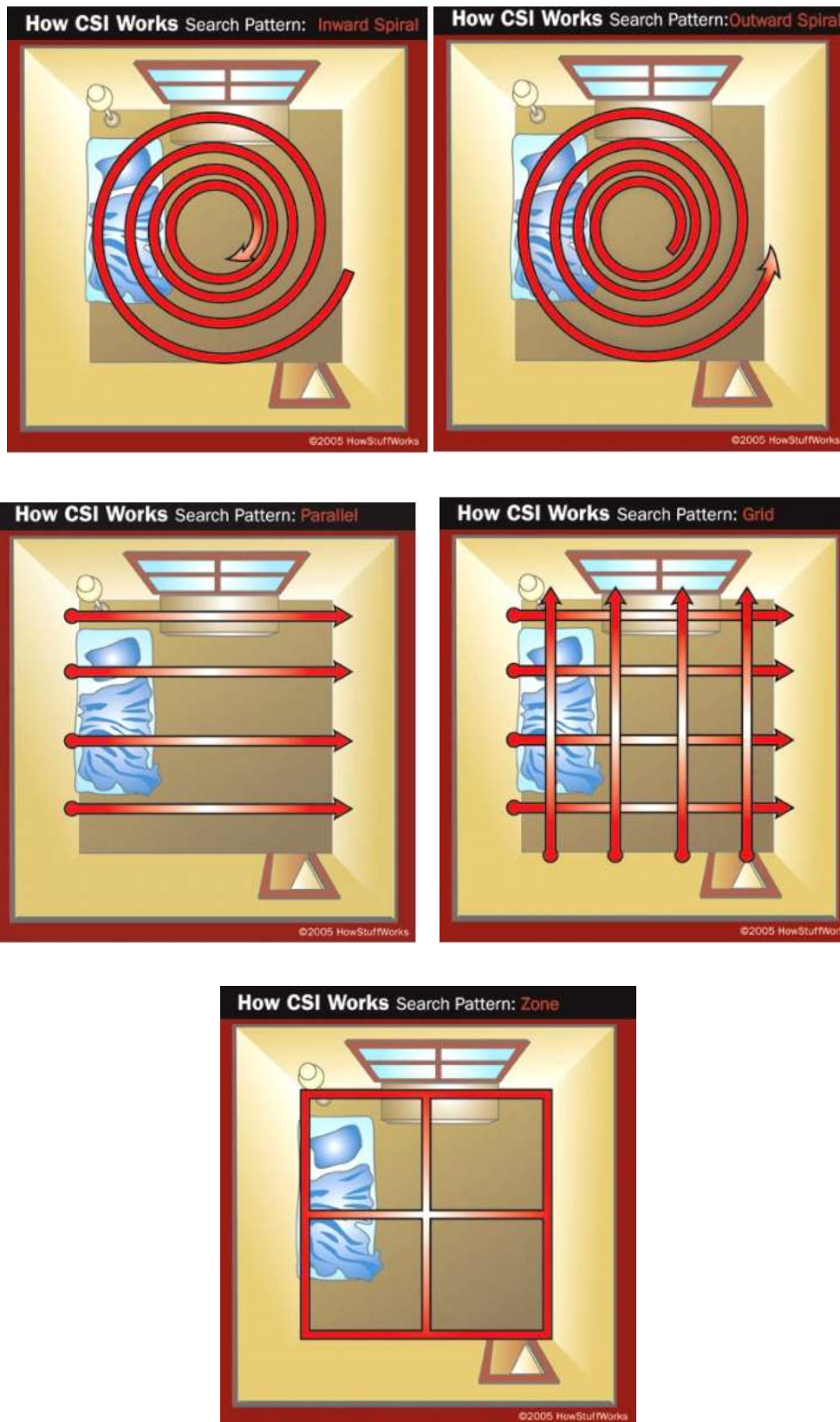

Fig.75: Diferents mètodes de recerca d'indicis en el lloc dels fets.

La fase de **recol·lecció dels indicis**, comporta,

- **Enregistrament i inventariat.** Assignació a cada indicatiu d'un codi identificatiu – generalment numèric- i procedir al seu inventari.
- **Documentació fotogràfica.** Tots els indicis haurien d'aparèixer almenys en dues imatges: en una de conjunt i en una altra de detall. Si el lloc dels fets és suficientment extens hauria de fer-se'n una tercera de conjunt parcial. Especialment les de detall han de incloure un testimoni mètric i el codi identificatiu assignat. A vegades també és recomanable prendre imatges sense els testimonis i codis. El número de imatges és lliure i hauran de fer-se'n tantes como es consideri escaient⁵⁹⁴.
- **Ubicació.** Ha de situar-se a la planimetria, prenent les corresponents mesures.
- **Recol·lecció.** Un indicatiu pot contenir altres indicis (per exemple, un eina pot tenir empremtes dactilars, rastres biològics i de sòl), per la qual cosa s'ha de recol·lectar procurant que no es malmetin. També ha de tenir-se en compte que alguns d'aquests indicis poden estar latents –no visibles-. Els mètodes de recol·lecció són molt diversos segons el tipus d'indicis, i alguns d'ells molt especialitzats. Per exemple, les empremtes de calçat, rodades i traces instrumentals poden requerir fer motlles, i les empremtes dactilars necessiten ser revelades requerint diferents metodologies.
- **Embalatge.** Segons la constitució, característiques i mesura, cada indicatiu pot necessitar determinat embalatge. Des de caixes fins a sobres, poden ser molt variats. Sovint el plàstic pot resultar perjudicial per segons quins rastres i és substituït per embolcalls de paper. Hi ha indicis que poden necessitar d'embalatges específics i amb determinades condicions d'humitat i temperatura (biològics,..). L'embalatge ha de ser precintat i degudament documentat, iniciant-se la cadena de custòdia.
- **Fitxa.** Tots i cada un dels indicis han de quedar degudament documentats amb totes les observacions que es considerin, incloent'hi les dades de recol·lecció i embalatge (metodologies utilitzades,...).

Els responsables han de realitzar una **inspecció final**, verificant que,

- Han estat documentats i/o recol·lectats tots els indicis.
- Ha estat retirat tot el material utilitzat.
- Ha estat complimentada tota la documentació.

El processament del lloc on s'ha produït una activitat furtiva requerirà quasi bé sempre d'un protocol especial, doncs afectarà jaciments arqueològics en els que no és possible

⁵⁹⁴ ORTIZ, B (1995), pàgs.67-68.

intervenir amb les metodologies habituals. Més endavant, en l'apartat corresponent, desenvoluparem aquest aspecte.

Identificació i recollida d'indicis conductuals

Fins el moment, pràcticament no hi ha referència sobre una metodologia per identificar i recollir els indicis conductuals en el lloc dels fets.

Són indicis immaterials que en gran part s'han d'inferir a partir de context físic i dels indicis materials, tenint en compte la seva ubicació, posició, relació entre ells, L'anàlisi de tots aquests elements permet l'elaboració de les diferents hipòtesis que contribuiran a individualitzar a les persones que han intervingut en els fets, definint les seves personalitats i motivacions.

Brent Turvey, qui ha desenvolupat un model d'elaboració de perfils criminològics basat en la metodologia deductiva⁵⁹⁵, aporta una classificació dels indicis conductuals⁵⁹⁶ que –en el meu parer– ens pot permetre fonamentar la recerca interessada. He realitzat en aquest sentit una primera adaptació de les diferents classes d'en Turvey a la investigació d'una activitat furtiva, resultant:

Indicis de seqüència: Ens permeten establir una cronologia de com van succeir determinats fets. En aquest grup podem recollir, per exemple, els indicis que ens permeten seguir l'evolució de una remoció furtiva des del seu inici: per on va començar, com va seguir,...

Indicis de direcció: Es tracta de poder reconstruir tots els desplaçaments del furtiu: per on va venir, per on es va moure dins el jaciment, per on va marxar,.... . Els indicis materials, en aquest sentit, són per exemple les empremtes de calçat o les rodades dels vehicles.

Indicis de localització: On era determinat objecte i en quina posició respecte del lloc dels fets i altres objectes.

Indicis d'acció: Els que ens permeten reconstruir les accions que van succeir durant els fets.

Indicis de contacte: Permeten establir les connexions entre persones, llocs i fets.

Indicis de identificació: Permeten identificar el furtiu. Des del DNI que pugui haver perdut i empremtes digitals fins la matrícula del vehicle.

Indicis de limitació: Els que es poden permetre establir els límits de l'escenari i determinar la possible existència d'escenaris secundaris.

⁵⁹⁵ JIMENEZ, J (2010), pàgs.48-51.

⁵⁹⁶ JIMENEZ, J (2010), pàgs. 225-226.

Indicis inferits: Hi ha alguna cosa que falta però podem inferir que hi era a partir de determinats indicis. Per exemple, els aparells detectors de metalls a partir dels característics clots.

Indicis temporals: Orienten temporalment de quan va succeir. Podem interpretar els Indicis crono-indicadors que hem descrit.

Indicis psicològics: Necessitats psicològiques personals. Pot ser, per exemple, la ubicació i forma dels amuntegaments de sòl en una intervenció furtiva que poden tenir més sentit que el purament pràctic.

Especial importància en el processament del lloc dels fets per l'anàlisi d'aquests indicis són els informes fotogràfic i videogràfic. En aquest sentit, ha de tenir-se en compte en el moment de les corresponents fixacions de les imatges per garantir que es realitzen les que puguin ser específiques per l'estudi dels indicis conductuals.

Sobre aquests fonaments s'ha de seguir treballant fins aconseguir una classificació i operativa ajustada a les activitats furtives.

En conclusió, l'acurada i metòdica anàlisi del lloc dels fets ens pot proporcionar una gran quantitat d'indicis materials i conductuals. Tots ells orientaran les diligències policials i poden arribar a ser proves en les judicials, però també poden contribuir a desenvolupar estudis sobre el furtivisme arqueològic i ser elements essencials en l'elaboració i concreció de les tipologies conductuals dels furtius.

IV.- LA TIPOLOGIA CONDUCTUAL DELS FURTIUS

IV.1.- Les diferents tipologies

Howard Carter, descobridor de la tomba del faraó Tut-ank-Amó (1346-1337 aC), va ocupar entre els anys 1899 i 1909 el càrrec d'inspector en cap de monuments de l'Egipte Superior i Núbia. Durant aquest període va tenir més d'un incident amb els furtius⁵⁹⁷. A ell devem la primera distinció tipològica que he pogut documentar fins a la data: tots eren "**lladres de tombes**" i segons el seu origen els classificava en "**nadius locals**" o "**estrangers**"⁵⁹⁸.

Ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya no es coneixen intents de diferenciació tipològica amb anterioritat a la Llei estatal 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol. A partir de la data de la seva promulgació, tot i que disperses, han estat publicades diferents tipologies. En principi, la majoria no es refereixen específicament als furtius, en el seu significat estricte, sinó als espoliadors del Patrimoni Històric en general o l'Arqueològic en particular.

Els paràmetres més utilitzats en les diferenciacions són:

La motivació. Segons les raons que els porten a actuar.

La periodicitat temporal. Segons actuïn de forma ocasional, periòdica o habitual.

El perfil. Segons les característiques particulars dels autors o les seves diferents maneres d'actuar.

Tipologia 1: 1991. Brigada de Patrimoni dels Mossos d'Esquadra

Seguint un criteri cronològic, la primera tipologia es publica arran d'unes Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic, celebrades a Barcelona l'any 1991 i organitzades pel Servei de Cultura de la Diputació de Barcelona. La aleshores Brigada de Patrimoni del Cos de Mossos d'Esquadra, va establir una catalogació dels que va denominar "agressors del patrimoni arqueològic"⁵⁹⁹.

⁵⁹⁷ En aquest sentit, l'episodi més conegut és el robatori en la tomba del faraó Amenòfis II (1426-1400 aC) en la Vall dels Reis, ocorregut el 24 de novembre de 1901, quan s'aconseguí identificar els responsables a partir d'una empremta de sandàlia trobada en el lloc dels fets. A Egipte, la consideració dels tradicionals saquejadors de tombes com a saquejadors de l'Arqueologia difereix cronològicament de la catalana. A la Vall del Nil podem situar l'any 1858, amb la creació del Servei d'Antiguitats, com una data a partir de la qual pot utilitzar-se amb propietat el terme furtius que ens ocupa. ALAY, JC (2000), pàg.13.

⁵⁹⁸ BRACKMAN (1987), pàg.99.

⁵⁹⁹ RODRIGO, JJ (1991), pàgs.142 i 143.

La tipologia es basa fonamentalment en la periodicitat i la motivació. Aquest segon paràmetre va denominar-se originàriament intencionalitat. La seva utilització sinònima no la considero correcte, essent en l'àmbit que tractem fins i tot més sensible. Si la motivació és la raó que indueix a fer-ho, la intencionalitat és la voluntat conscient per fer-ho. Pot haver-hi motiu sense intenció i a l'inrevés. Probablement la preferència per la intencionalitat, per part de l'autor, es deu a la voluntat per adaptar la terminologia a la legislació específica en l'àmbit que ens ocupa⁶⁰⁰:

1.1.- Agressors ocasionals. Actuen de vegades sense periodicitat establerta, o bé actuen una sola vegada.

Dins d'aquest tipus poden distingir-se:

1.1.1.- Agressors ocasionals voluntaris. Són conscients del que estan fent, encara que potser no en tenen una consciència plena. Entre aquest tipus es troben les persones que creuen que en un jaciment trobaran "tresors". També hi ha persones que busquen materials per a obres de restauració particulars o que davant d'una troballa ocasional d'un jaciment per unes obres –i per tal de no aturar-les- procedeixen a la seva destrucció. També entrarien en aquesta definició els autors d'actes de vandalisme.

1.1.2.- Agressors ocasionals involuntaris. Persones que no són conscients del dany produït. En aquest tipus, s'hi troben per exemple els que realitzant feines del camp causen danys en jaciments. També, les associacions de voluntaris que es dediquen a la neteja de monuments i efectuen rebaixos o moviments de terra pels voltants, els quals poden afectar possibles nivells arqueològics.

1.2.- Agressors habituals, on segons la motivació es distingeix entre:

1.2.1.- Agressors habituals afeccionats o col·leccionistes. Excaven o busquen peces pel seu interès personal vers l'Arqueologia o el col·leccionisme.

1.2.2.- Agressors habituals traficants. Efectuen les mateixes accions esmentades per després procedir a la seva venda amb ànim de lucre.

En aquesta primera tipologia, sobre espoli arqueològic en conjunt, els furtius que ens ocupen estarien enquadrats entre els Agressors ocasionals voluntaris i els habituals (tant afeccionats - col·leccionistes com traficants).

Tipologia 2: 1995. Consell Insular de Menorca

La segona tipologia, datada en l'any 1995, està continguda en un Informe inèdit sobre espolis arqueològics a l'illa de Menorca⁶⁰¹. Aquest Informe va elaborar-se des de la

⁶⁰⁰ En la Llei estatal 16/1985 del Patrimoni Històric espanyol –la catalana no va ser promulgada fins l'any 1993-, els conceptes de les diferents intervencions arqueològiques són decididament finalistes, essent imprescindible la intencionalitat (article 41).

⁶⁰¹ GUAL, JJ (1995).

Conselleria de Cultura i Esports del Consell Insular de Menorca, per documentar l'elaboració d'un article sobre l'espoli arqueològic que va publicar-se en el setmanari *El Temps*⁶⁰². Es refereix exclusivament al furtius, tot i utilitzar el terme clandestins, es basa essencialment en la motivació:

2.1.- Col·leccionistes d'objectes antics. Espolien pel plaer de posseir un objecte antic o pel plaer que els hi suposa el seu descobriment.

2.2.- Clandestins professionals. Actuen exclusivament per vendre els objectes i obtenir una gratificació econòmica.

Tipologia 3: 1997. SEPRONA

Aquesta tercera tipologia, elaborada pel *Servicio de Protección de la Naturaleza* (SEPRONA) de la Guàrdia Civil, va presentar-se l'any 1997⁶⁰³. L'autor la va incloure en desenvolupar l'apartat que tractava del *modus operandi* dels espoliadors arqueològics, en general, tot i que de fet es confonen amb els furtius que tractem.

Parteix d'una diferenciació a nivell internacional, basada tant en la motivació com amb la manera d'actuar :

Espoli ocasional. Portat a terme per la gent de l'indret que realitza aquesta activitat per a fer front a despeses imprevistes.

Espoli individual sistemàtic. El realitzen persones aïllades o en grups molt restringits que fan del pillatge una activitat paral·lela.

Espoli organitzat. Es porta a terme en grup i en gran escala, interessant-se únicament per les peces intactes o quasi intactes.

Consideren que en el territori de l'Estat espanyol hi ha diferències significatives respecte als espoliadors d'arreu del món, i elaboren la següent tipologia pròpia:

3.1.- Els que actuen per **crear o augmentar la seva pròpia col·lecció o moguts per la seva afició.**

3.2.- Els que actuen com a **medi de vida.**

3.3.- Els que actuen dins d'una **xarxa organitzada.**

⁶⁰² PAYERAS, M; SEBASTIA, J i VIADEL, F (1995).

⁶⁰³ SANCHEZ ARROYO, JA (1998).

Tipologia 4: 1997. Brigada de Patrimoni Històric del Cos Nacional de Policia

Presentada en un curs sobre protecció del Patrimoni Històric⁶⁰⁴. Distingeix entre:

4.1.- Activitat portada a terme de forma **individualitzada**. És la majoritària.

4.2.- Activitat portada a terme per **grups de caràcter familiar d'ètnia gitana**, mancant la delinqüència organitzada.

S'entén per delinqüència organitzada la portada a terme per una associació de persones fortament jerarquitzada, amb competències definides per a cada membre i l'existència de la qual es perllonga en el temps, amb independència de les finalitats aconseguides. Malgrat tot, es comenta que en l'actualitat les tecnologies (internet i telèfon mòbil) han fet que es superi aquest concepte, doncs faciliten les connexions persistents sense l'estructuració jerarquitzada tradicional. A més, la col·laboració de furtius i intermediaris refereix unes funcions especialitzades dins d'una estructura i, en conseqüència aquests grups es poden qualificar de xarxes.

Tipologia 5: 1999. Policia Judicial de la Guàrdia Civil

Exposada en el marc d'unes Jornades sobre la protecció del Patrimoni Cultural, celebrades a Bilbao l'abril de 1999 i en el XI Seminari Duc d'Ahumada sobre Defensa del Patrimoni Cultural i Forces de Seguretat, celebrat a Madrid durant els mes maig del mateix any 1999⁶⁰⁵. Elaborada des de la Policia Judicial de la Guàrdia Civil en una ponència sobre els autors del delictes contra el Patrimoni Històric, en general.

Al tractar de l'espoli arqueològic, que identifiquen amb el furtivisme, desenvolupa una classificació en la que intervenen tant la periodicitat com la motivació:

5.1.- Ocasionals. Busquen restes arqueològiques en el seu temps d'oci per a col·leccionar o intercanviar el trobat.

5.2.- Sistemàtics. Motivats per l'obtenció del benefici econòmic com a complement a una economia fonamentada en l'agricultura. Aquest tipus no apareix en la classificació facilitada en el Seminari Duc d'Ahumada.

5.3.- Erudits Locals. Motivats per l'interès cultural. Formen associacions de tipus cultural en les localitats on resideixen i fan museus amb les col·leccions d'objectes arqueològics extrets.

5.4.- Professionals. Motivació purament econòmica. Es relaciona amb xarxes organitzades que donen sortida a les peces més importants cap l'estranger.

⁶⁰⁴ Exposada per José Marcial Pérez Domínguez, de la Brigada de Patrimoni Històric del Cos Nacional de Policia. RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs.102-103.

⁶⁰⁵ GUASCH, JA (1999) i CORTES, A (2000), pàgs.114-115.

Tipologia 6: 1999. Brigada de Patrimoni Històric del Cos Nacional de Policia

Elaborada per la Brigada de Patrimoni Històric de la Policia Nacional espanyola, va exposar-se en els *Encuentros de Primavera de la Universidad de Cádiz en el Puerto de Santa María* l'any 1999⁶⁰⁶. La trobada va dedicar-se a la policia del Patrimoni Històric moble, centrant-se en la prevenció, persecució i sanció de les infraccions contra el mateix.

La tipologia es basa en la motivació i, tot i utilitzar el terme espoliador, es refereix en exclusiva als furtius:

6.1.- Espoliador casual. Individus que en el desenvolupament de la seva activitat professional, treball agrícola o la construcció (medi rural o medi urbà), o per esport (activitats subaquàtiques), accidentalment troben restes.

6.2.- Espoliador afeccionat. Segons l'autor del tipus l'espoliador afeccionat "*constitueix un veritable exèrcit*" que en les jornades lliures de les seves activitats laborals, es dediquen a rastrejar metre a metre els llocs susceptibles de contenir restes.

6.3.- Espoliador professional. La seva activitat principal és la recerca i el comerç de les troballes.

6.4.- Espoliador científic. Són universitaris que entren en la recerca amb la pretensió d'aconseguir la troballa que els revaloritzi i promogui professionalment.

Tipologia 7: 2002. Grup de Patrimoni Històric de la Guàrdia Civil

La setena tipologia va ser exposada per Antonio Cortés Ruiz, del Grup de Patrimoni Històric de la Guàrdia Civil durant un curs impartit a Sevilla l'any 2002. El mes de desembre d'aquest mateix any va aparèixer també en un Informe de la Guàrdia Civil sobre l'espoli arqueològic a Espanya, consultable en la seva pàgina web⁶⁰⁷. És una reelaboració de la comentada Tipologia 5.

Distingeix tres tipus, basant-se especialment en la motivació i confon una vegada més l'espoli arqueològic en general amb el furtivisme:

⁶⁰⁶ MONTERO, L (2001), pàgs.50-52.

⁶⁰⁷ http://www.guardiacivil.org/patrimonio/activ_pub_princip.jsp . En Ignacio Rodríguez Temiño (2012, pàg.103) hi fa referència i esment de la bibliografia: CORTÉS RUIZ, A. (2002): *Actuaciones policiales contra expolios arqueológicos, La protección del patrimonio arqueológico contra el expolio, Junta de Andalucía, Sevilla: 61-78*. És la tipologia utilitzada per Jordi Campillo en la seva Tesi (CAMPILLO, J (2006), pàg.113) i també, bàsicament, per Ignacio Rodríguez Temiño (2012, pàgs.97-102).

7.1.- Ocasional: Afeccionats que recerquen restes arqueològiques en les seves hores d'oci, normalment per a la seva col·lecció particular, utilitzant per fer-ho medis rudimentaris.

7.2.- Habituals. Es mouen únicament per motius econòmics i estan dedicats totalment a aquesta activitat. Es caracteritzen per l'amplitud de les zones on actuen, la seva associació en grups de dos a quatre individus, les remocions en profunditat i integració en xarxes. Pràcticament es pot dir que és una evolució vers la professionalització.

7.3.- Erudits Locals. Afeccionats a l'Arqueologia que, moguts per la seva afició a la història o a la cultura, es dediquen a la recerca d'aquest tipus d'objectes, sense les autoritzacions corresponents i amb total desconeixement de les tècniques d'excavació actuals, erigint-se en suposats salvadors de la cultura local, arribant, en ocasions, a acumular importants col·leccions.

Tipologia 8: 2005. Grup de Delictes contra el Patrimoni Històric d'Extremadura, CNP

Amb motiu de la investigació portada a terme arran de la troballa furtiva i venda d'un "tesor" calcolític a Montijo (Badajoz), el Grup de Delictes contra el Patrimoni Històric d'Extremadura va tenir ocasió d'aprofundir en l'àmbit de les col·leccions irregulars de material arqueològic, arribant a establir una tipologia⁶⁰⁸. De la mateixa, ens interessa destacar els tipus que en major o menor mesura també es dediquen al furtivisme, entre els que es diferencien tres nivells,

8.1.- El primer nivell correspon al prototipus de col·leccionista aficionat a l'Arqueologia. És sobre tot un buscador d'objectes. Prefereix peces del seu entorn més immediat trobades per ell mateix. La col·lecció és pel seu gaudiment personal, difícilment fa intercanvis i molt menys venda o intermediació. Les col·leccions són molt heterogènies i poc valuoses econòmicament, amb objectes que poden anar des de la Prehistòria fins a l'actualitat. No tenen molts coneixements arqueològics.

8.2.- El segon nivell correspon a un tipus de col·leccionista amb un àmbit d'actuació més extens, tant geogràficament com en quantitat i qualitat de les peces. Segueix essent més buscador recol·lector que receptor. No sempre es queda amb el que troba i acostuma a fer intercanvis i ocasionalment a intervenir en la compra venda de peces, tant per enriquir la pròpia col·lecció com per obtenir guanys amb els seus excedents. Tenen més coneixements arqueològics, que es reflecteixen en les classificacions cronoculturals i tipològiques de les col·leccions. Malgrat tot, al costat d'objectes destacables en poden tenir d'altres d'irreconeixibles o incatalogables.

⁶⁰⁸ ENRIQUEZ, JJ i GONZALEZ, F (2005), pàgs.48-51. Aquest Grup policial va estar operatiu des del mes de març de 1994 fins el mes d'octubre de 1997. El cas conegut com el de les "Vegas Bajas del Guadiana" va iniciar-se l'estiu de 1995 arran d'una denúncia sobre la troballa d'unes peces d'or en una estructura sense definir que els seus descobridors van interpretar com una tomba. En les diligències s'especifica que es tractava de "una diadema, un collar de cuentas laminares, cuatro brazaletes y una pulsera, todo ello de oro, además de dos puntas de cobre tipo palmela y un puñal de cobre o bronce de lengüeta, así como fragmentos de cerámica campaniforme". Les peces d'or no han estat recuperades i les diligències judicials arxivades.

8.3.- El **tercer nivell** correspon a uns col·leccionistes molt més selectius. Són més receptors que buscadors. Tenen contactes amb intermediaris, antiquaris i fins i tot, encara que esporàdicament, amb arqueòlegs professionals. Gaudeixen de bona situació econòmica i social, així com més coneixements sobre la matèria que els fins ara referits. La seva afició al col·leccionisme pot no reduir-se a les peces arqueològiques i artístiques. Quan intervenen en la compra venda d'alguna peça són els que més lucre poden obtenir.

Tots tres nivells tenen en comú, segons els autors, l'afany col·leccionista, l'ús del detector de metalls, l'obsessió per la peça, el gust per la recerca i el fet d'ignorar –que no desconèixer– les disposicions legals i administratives sobre patrimoni arqueològic.

Tipologia 9: 2007. Grup de Patrimoni Històric dels Mossos d'Esquadra

Arran del Curs de Protecció del Patrimoni Cultural, organitzat pel Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrrrega i l'Àrea de Coneixement i Recerca de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat i celebrat el 10 de març de 2006 en la seu de l'esmentat museu, el Grup del Patrimoni Històric dels Mossos d'Esquadra va presentar una nova tipologia determinada a partir dels criteris del Grup, tot i tenint present les establertes per altres cossos policials, l'administració de cultura i associacions o societats que vetllen per la protecció del patrimoni cultural. Va ser publicada un any més tard⁶⁰⁹.

Recupera en essència l'elaborada l'any 1991 pels propis Mossos d'Esquadra i que he referit en primer lloc. Es classifica com a activitat il·lícita, agrupant-la en tres grans àmbits:

9.1.- Activitat ocasional. Persones que, per la seva activitat professional (agricultors, ramaders, empreses constructores, etc.) o per esport (activitats subaquàtiques), troben restes arqueològiques de forma “casual”. Desconeixen, en general, les obligacions legals i no són conscients dels danys produïts. Acostumen a guardar en el seu domicili les troballes, simplement per decoració o perquè els agrada. Actuen sense una periodicitat establerta.

9.2.- Activitat aficionada i voluntària. Grups de persones que, de forma conjunta, dediquen part del seu temps de lleure a la “recerca” de restes arqueològiques a indrets que poden ser susceptibles de contenir restes. Generalment són plenament conscients de la irregularitat legal comesa, però consideren les seves recerques com una afició cultural i fins i tot que d'aquesta manera protegeixen el patrimoni cultural. Usen estris adequats (piquetes, detectors de metalls, etc.).

9.3.- Activitat professional i habitual. La seva activitat principal és la “recerca” i “comercialització” de les restes trobades. La majoria van començar com a simples

⁶⁰⁹ RABADAN, T (2007), pàgs.395-396.

“espoliadors casuals”. Tenen prou coneixements històrics i arqueològics per captar la importància de les restes recercades. Ho realitzen per un interès personal, ja sigui per col·leccionisme o per comercialitzar i treure un benefici econòmic. Produeixen grans danys als jaciments arqueològics.

IV.2.- Vers una tipologia pròpia

Fins la Tesi de Llicenciatura, utilitzava la primera de les tipologies dels Mossos d'Esquadra tot i matisant-la⁶¹⁰.

En principi, considerava que els furtius, en sentit estricte, havia d'ubicar-los entre els agressors habituals. Tot i així, feia esment a determinats tipus en els anomenats agressors ocasionals voluntaris: si “*actuen de vegades sense periodicitat establerta, o bé actuen una sola vegada*” però amb la intenció d'excavar o prospectar, entraven en el concepte. La manca de periodicitat es podia deure a la motivació que els portava a executar la intervenció arqueològica. Cas de fer-ho una sola vegada, tampoc no els excusava completament doncs podria tractar-se de la primera vegada d'una possible seqüència.

Amb aquestes apreciacions, creia que s'havia de deixar apart el paràmetre de la periodicitat i matisar el de la intencionalitat. El darrer és un dels elements essencials que legalment defineixen les excavacions i prospeccions arqueològiques (*intenció de descobrir, investigar,..*) i, en conseqüència, no es podia constituir en diferenciador. Així, considerava més ajustat tractar de la “motivació” que els porta a realitzar l'activitat il·lícita amb la “intenció de”. En definitiva, el sentit que es pretenia donar era bàsicament el mateix que en l'apuntada tipologia policial, però no el significat. Evitant provocar confusionisme amb les definicions finalistes de les intervencions arqueològiques aportades per la legislació, proposava fonamentar la distinció tipològica en l'únic paràmetre de la motivació.

Reflexions que l'any 2000 van permetre argumentar i proposar, en el marc de la Tesi de Llicenciatura, una primera tipologia pròpia:

A.- BUSCADORS. Recerquen peces o restes arqueològiques pel pur plaer personal que suposa la seva troballa amb tot el que comporta (investigació prèvia, sortida al camp, l'exercici físic d'excavar,...).

Aleshores explicava que en la terminologia de la tipologia dels Mossos d'Esquadra es correspondrien amb els “afeccionats”. Tot i que jo mateix en una anterior matisació del terme els havia denominat “afeccionats incontrolats” –iniciant una diferenciació conceptual-, no considerava correcte ni just, tenint en compte l'evolució històrica de l'Arqueologia en el nostre país, establir un tipus de furtiu amb les denominacions d'afeccionat o aficionat. En tractar del marc cronològic hem verificat com l'Arqueologia

⁶¹⁰ ALAY (1996 i 1997), així com en un Informe inèdit sobre el furtivisme arqueològic a Catalunya, elaborat a petició expressa de la Comissió constituïda per redactar el Llibre Blanc de la Cultura a Catalunya del Partit Socialista de Catalunya. El llibre va publicar-se per Edicions 62 l'octubre de 1999.

catalana s'ha nodrit majoritàriament de la seva tasca, integrant la xarxa de col·laboradors que constituïen la base d'aquella organització de l'Arqueologia generada des de l'Escola Catalana d'en Pere Bosch Gimpera. La tendència vers la professionalització de l'arqueòleg ha anat marcant en les darreres dècades distàncies, fins al punt de marginar els aficionats i tractar-los injustament de furtius.

Eren raons amb les que argumentava el canvi terminològic. L'elecció de "buscadors" va ser en part pel seu significat i en part per recollir d'alguna manera la tradició: els "buscadors" de tresors, han estat sempre un dels qualificatius emprats per definir a les persones dedicades a l'Arqueologia il·lícita.

B.- COL·LECCIONISTES EN RISC. Aquest tipus coincideix pràcticament amb el dels Buscadors, diferenciant-se en que col·leccionen les peces que troben.

La matisació "en risc" era per diferenciar-los dels col·leccionistes que no recerquen ells mateixos els objectes dels jaciments (no s'hi arrisquen).

C.- TRAFICANTS. A diferència dels anteriors, hi ha afany de lucre. Prospecten o excaven per vendre les troballes.

Preferia no utilitzar la denominació de "professionals" per aquesta tipologia doncs, per les dades llavors verificades, el furtivisme estrictament professional pràcticament no existia a Catalunya. Les persones que es dedicaven a aquesta activitat amb ànim lucratiu ho feien quasi sempre com a complement remuneratiu o mentre no tenien altre ocupació.

IV.3.- Una proposta tipològica

En aprofundir l'estudi conductual dels furtius, va fer-se evident la insuficiència d'una tipologia tan generalista com l'exposada. En conseqüència, sense renunciar als argumentats principis inspiradors de la mateixa (com ara mantenir un únic paràmetre identificatiu, no utilitzar el terme "aficionats",...), vaig iniciar l'elaboració d'una tipologia més concreta.

En el procés, alguns dels subtipus i categories proposades han estat modificats o inclús han desaparegut. Així, al maig de 2005, en un treball per un Cours de Criminologia⁶¹¹, vaig exposar un primer intent que no ha deixat d'evolucionar fins l'actual⁶¹².

Quant l'elecció d'un únic paràmetre diferenciador. Finalment vaig decidir-me per l'afany de lucre econòmic immediat, essent essencial el factor d'immediateza. És a dir,

⁶¹¹ Cours "Teorías de la Criminalidad" en el Departament de Dret Penal i Criminologia de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED): ALAY, JC (2005), *Los furtivos de la Arqueología: Tipologías y Perfiles*. 28 pàgines. Inèdit.

⁶¹² Apareixia el subtipus Altruista, dins el tipus dels Buscadors, i la categoria dels Protegits, dins el subtipus dels Localistes. Una categoria de Detectoristes, dins el subtipus dels Especialitzats, també va considerar-se.

hem de distingir en primer terme si la motivació és purament econòmica. En base a aquest paràmetre, es diferencien només dos tipus bàsics: Buscadors i Traficants.

Els **BUSCADORS**. No hi ha afany immediat de lucre. Essencialment recerquen peces o vestigis arqueològics pel plaer personal que suposa la seva descoberta, amb tot el que comporta (investigació prèvia, sortida al camp, exercici físic, ..).

Inclouen un seguit de subtipus diferenciats:

Buscadors Personalistes: Són els estrictes buscadors. Actuen per satisfacció personal. No tenen un interès especial per cap jaciment o època en particular.

Buscadors Especialitzats: La seva recerca és més específica i es dirigeix a una època, classe de jaciment o peces determinades. Hi distingim dues categories:

- Els **Col·leccionistes Recol·lectors:** Són els col·leccionistes d'objectes arqueològics que ells mateixos recerquen en els jaciments. No hi ha ànim de lucre i difícilment es desfaran de la col·lecció, tot i que pot haver-hi intercanvi.

Entre ells, recollint en part la tipologia del Grup de Delictes contra el Patrimoni Històric d'Extremadura (tipologia 8), podem encara distingir entre Col·leccionistes **Heterogenis** –col·leccionen pràcticament qualsevol objecte sense distinció cronològica o tipològica; tampoc no consideren si són o no valuosos i fins i tot en conserven els fragments- i els Col·leccionistes **Selectius** amb col·leccions molt menys indiscriminades i generalment bastant més valuoses.

- Els **Universitaris:** Equiparables als Espoliadors científics de la tipologia de la Policia Nacional (tipologia 6.4). Malauradament han estat detectades actuacions il·lícites per part d'estudiants i professors universitaris, així com de directors i conservadors de museus, per l'elaboració d'estudis particulars.

Buscadors Localistes: La seva activitat és estrictament local. Difícilment actuaran més enllà dels límits del seu municipi o comarca. He diferenciat tres categories:

- Els **Erudits:** Infatigables estudiosos i aferrissats defensors de la cultura local. Acostumen a liderar grups de col·laboradors. Funden i presideixen associacions. Les seves troballes són l'origen dels museus locals i es presenten en reunions d'estudiosos.
- Els **Altruistes:** Són els voluntariosos col·laboradors dels Erudits. A diferència dels primers no encapçalen les recerques i difícilment arribaran mai a publicar, limitant-se a la col·laboració entusiàstica, fins i tot en intervencions autoritzades quan tenen l'oportunitat.
- Els Buscadors de **Tresors:** Persegueixen llegendes. Cerquen mítics tresors que els enriqueixin. Quan el lloc de recerca coincideix amb un jaciment arqueològic –

com acostuma a ser-, es converteixen en furtius. Tot i la motivació finalista de lucre, aquesta no és immediata i la recerca es pot perllongar durant dècades, arribant a ser més satisfactòria en si mateixa que el fet de trobar el “tresor”.

Buscadors Casuais: La troballa es casual, però el “descobridor” no actua degudament i decideix efectuar una intervenció il·legal. És possible que es tracti d’una única intervenció i mai més no torni a actuar, però si ho fa entrarà a formar part en un altre dels subtipus dels Buscadors o ho farà com a Traficant.

Els **TRAFICANTS**. Hi ha un ànim immediat de lucre econòmic. Prospecten i excaven exclusivament per vendre les troballes.

Distingim dos subtipus, segons si la seva dedicació és exclusiva (**Professionals**) o com a complement del seu treball habitual (**Activitat Paral·lela**).

En la taula es mostra un quadre resum d’aquesta tipologia. He inclòs unes inicials en tots els tipus, subtipus i categories per facilitar la seva identificació en les taules corresponents als perfils, dels que ens ocuparem tot seguit.

Furtius. Tipologia

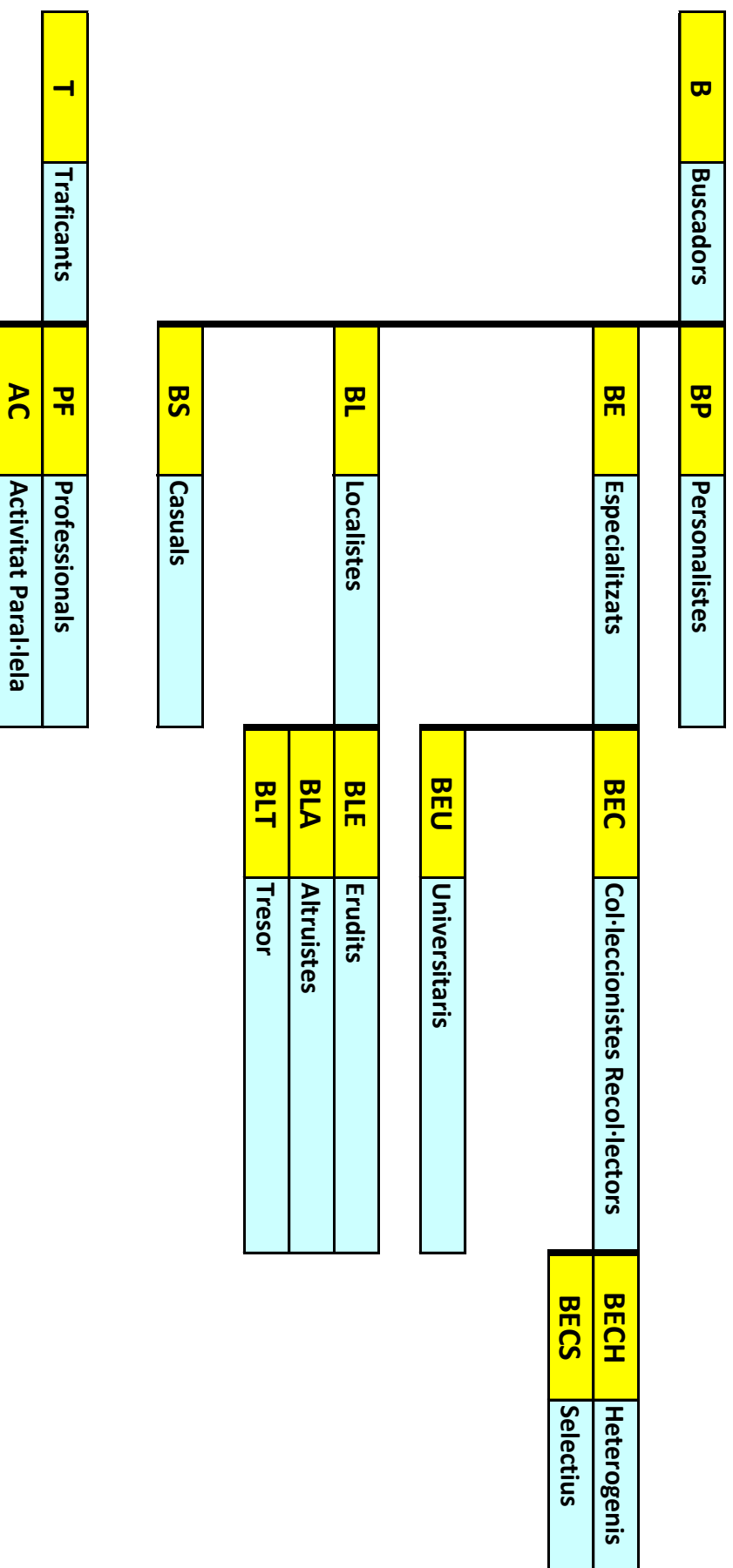

Fig. 76: Tipologia dels furtius.

IV.4.- La mostra estadística

Durant l'elaboració d'aquest treball, a més dels arxius personals i de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia, on he tractat el tema en els darrers trenta anys, he recollit dades en els Serveis d'Arqueologia i Jurídic del Departament de Cultura així com dels Mossos d'Esquadra i del SEPRONA de la Guàrdia Civil, a través d'entrevistes personals, consulta d'expedients i col·laboracions en alguns casos. També he obtingut dades de la bibliografia –encara bastant minsa-, la premsa i la xarxa, així com de molts companys arqueòlegs.

Amb tot he reunit una heterogènia mostra de 115 individus⁶¹³, sobre els que s'han tractat les següents dades:

- **Filiació:** A fi de preservar el dret constitucional a la intimitat (articles 18.1 i 105.b de la Constitució de 1978), en cas de no haver estat prèviament publicades quan sigui necessari fer esment les substituiré per un número, lletra o color, segons el context.
- **Edat:** Considerada en el moment de realitzar l'activitat furtiva.
- **Localitats i comarques de naixement i domiciliació.**
- **Ocupació professional** en el moment de realitzar l'activitat furtiva.
- **Jaciment arqueològic o indret objecte de l'activitat furtiva.**
- **Municipi i Comarca on està ubicat el jaciment afectat.**
- **Cronologia genèrica del jaciment afectat** (Prehistòria, Protohistòria, Romà i Medieval).
- **Data de l'activitat furtiva.**
- **Contactes entre els diferents subjectes.** És imprescindible a fi d'evitar un desviament de dades en l'elaboració estadística de jaciments afectats.

⁶¹³ Tots furtius terrestres (s'han extret els subaquàtics, d'acord amb el contingut del present treball), pròpiament dits. Seguint aquests mateixos criteris la mostra en la Tesi de Llicenciatura era de 89 individus (ALAY, JC (2000), pàg.73).

- **Denunciant de l'activitat furtiva.** En preservació del dret a la intimitat es fa referència a la professió, entitat que representa,.. (arqueòleg, director de museu,...).
- **Resolució administrativa o penal del cas.**
- **Tipologia i subtipologies del furtiu** d'acord amb l'exposat.
- **Eines i aparells** que hagi utilitzat.
- **Observacions i comentaris**, si escau.
- **Referència a l'origen de les dades** (expedients jurídics o policials, premsa, Cartes Arqueològiques, arxius personals, bibliografia,..).

Sobre aquestes dades han de fer-se un seguit d'apreciacions,

- Les dades procedents dels expedients sancionadors i policials que ha estat possible consultar⁶¹⁴, es limiten als anys en que es van incoar i diligenciar, pel que només es refereixen als darrers trenta anys. Les estadístiques que aportem reflecteixen aquest període i no són representatives de l'evolució cronològica del furtivisme a Catalunya des del seu inici, en sentit estricte, l'any 1911. El que potser han tingut un diferenciació més clara en aquest sentit han estat les subtipologies, categories i subcategories de furtius, predominant unes o altres segons el moment que es tracti.
- Quasi bé sempre, només ha estat possible d'accedir als expedients tancats, essent exclosos de consulta els que encara estaven en tràmit –recentment incoats o en procés de recurs-.
- Les dades procedents de les Cartes Arqueològiques del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura resulten molt subjectives i, en conseqüència, poc útils alhora de realitzar una estadística generalitzadora. Entre els requeriments per complimentar una Carta Arqueològica no és imprescindible fer cap referència a les activitats furtives que es poden haver produït en els jaciments, esmentant-se en tot cas en l'apartat genèric d'observacions. Que es faci al·lusió i la informació sigui més o menys completa depèn del criteri dels autors de les Cartes. Així, al consultar les Cartes ens hem trobat amb comarques o municipis amb jaciments molt espoliats i d'altres en

⁶¹⁴Majoritàriament es van consultar durant el mes de juliol de 1998, amb les corresponents autoritzacions. Posteriorment les consultes han estat més esporàdiques.

canvi que no ho han estat gens, informació que òbviament no respon a la realitat⁶¹⁵.

- En quasi bé tots els 115 individus no ha estat possible completar totes les dades. No hi ha gaire expedients administratius en els que consti l'ocupació o professió, i pràcticament cap on es faci referència al nivell cultural (estudis). Tampoc no acostumen a fer esment de les eines emprades i, fins i tot, en ocasions no indiquen amb exactitud els jaciments en els que s'ha intervingut, limitant-se a al·lusions de caràcter genèric o tipus de peces comissades. Malgrat tot, he procurat incorporar a la mostra tots els furtius sobre els que hagi obtingut suficient informació com per ser inclosos en una de les tipologies proposades, ampliant la mostra al màxim possible.

Tenint en compte tot el comentat, podem elaborar unes primeres estadístiques generals sobre **Tipologies, Subtipologies, Categories i Subcategories del furtivisme arqueològic**.

Quant a Tipologia, ens trobem que sobre la mostra de 115 furtius, 99 (86%) són dels tipus Buscadors, i 16 (14%) dels Traficants. Malgrat limitacions informatives, es confirma la preponderància dels **Buscadors**⁶¹⁶.

Entre els 99 Buscadors, 23 (24%) són Personalistes, 55 (55%) Especialitzats, 20 (20%) Localistes i 1 (1%) Casual. Més de la meitat, doncs, són **Especialitzats**.

Dels 55 Especialitzats, distingim entre 54 (98%) Col·leccionistes Recol·lectors i 1 (2%) Universitari. Entre els primers, 45 furtius (83%) són Col·leccionistes Recol·lectors Heterogenis i 1 (2%) és Selectiu. Els 8 (15%) restants no ha estat possible definir-los en cap de les dues subcategories per falta de dades suficients.

Dels 20 Localistes, s'han distingit 4 (20%) Erudits, 15 (75%) Altruistes i 1 (5%) cercador de tresors.

Entre els 16 Traficants, 12 (75%) s'hi dediquen com activitat complementària i 4 (25%) es poden considerar Professionals.

⁶¹⁵ Les Cartes també es van consultar sobre tot durant el mes de juliol de 1998. Es va fer una consulta exhaustiva de tres comarques (Alt Empordà, Alt Camp i Alt Penedès), constatant els diferents criteris alhora de referir-se a les activitats furtives que he comentat.

⁶¹⁶ Coincideix amb el resultat obtingut fa quinze anys. Aleshores el tipus Buscador representava un 61%, el Col·leccionista en risc un 15% i el Traficant un 24% (ALAY, JC (2000), pàg.80). Considerant que els col·leccionistes han esta ara incorporats el tipus dels Buscadors, el resultat seria d'un 76% de Buscador per un 24% de Traficants.

Malgrat les deficiències de la mostra, considero que els percentatges corresponents als nivells més específics (subtipus, categories i subcategories, segons la tipologia analitzada) reflecteixen bastant ajustadament la realitat actual (clar predomini dels **Buscadors Col·leccionistes Recol·lectors Heterogenis**). Probablement si arribem a disposar de dades suficients de diferents moments cronològics aquesta majoria es modificaria, possiblement afavorint els Buscadors Personalistes o Localistes (Erudits i Altruistes).

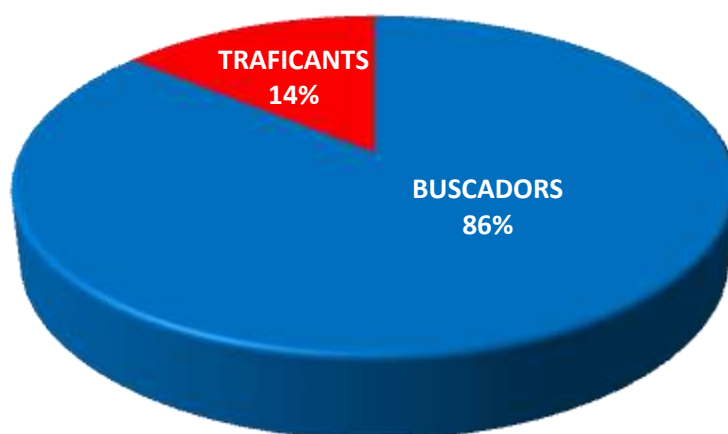

Fig.77: Tipus

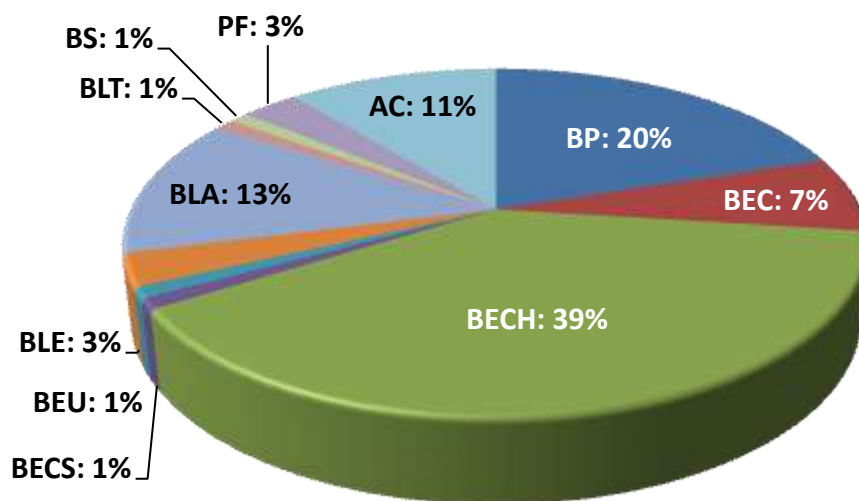

Fig.78: Subtipus

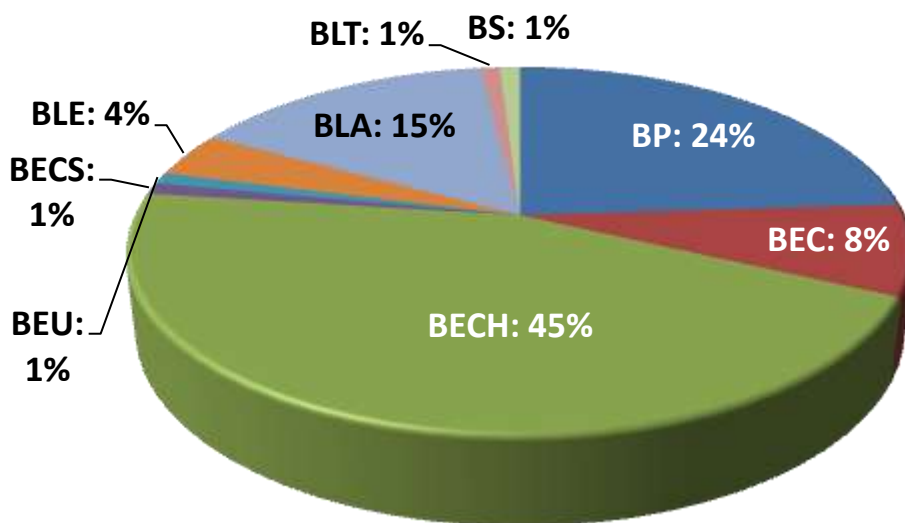

Fig.79: Subtipus de Buscadors.

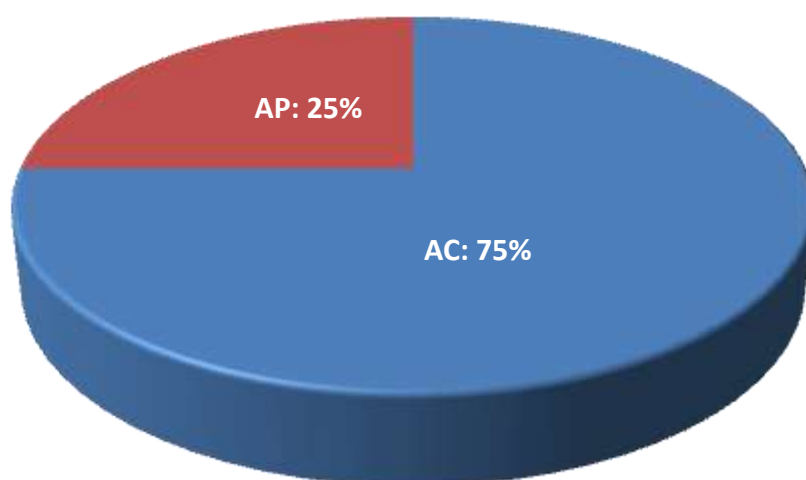

Fig.80: Subtipus de Traficants.

La mateixa mostra ens permet realitzar una estadística sobre les **Demarcacions geogràfiques afectades pel furtivisme arqueològic**. Basada en els reiterats 115 furtius, val a dir des d'un principi que les dades obtingudes no constitueixen un reflex de la realitat. És evident que hi ha molts més jaciments espoliats que els intervinguts pels individus que constitueixen aquesta mostra. Tot i així, ha estat elaborada com exemple de les informacions que es poden obtenir a partir de l'anàlisi del furtivisme.

Essent minses les dades per realitzar una distinció per comarques o entitats administratives o geogràfiques més petites, ho hem elaborat a partir de les divisions provincials. La mostra analitzada per aquesta estadística no coincideix exactament amb jaciments arqueològics concrets sinó que a vegades recull informació de territoris o àrees on els furtius han intervingut. Així, sobre una mostra de 121 indrets, el resultat ha estat que 38 (31%) corresponen a comarques de Barcelona, 14 (12%) a comarques de Girona, 55 (45%) a les de Lleida i 14 (12%) a les de Tarragona.

Contrastant amb les informacions disponibles per fonts més diverses que la mostra dels 115 furtius, els percentatges es modificarien. Probablement les comarques de Lleida seguirien ocupant el primer lloc, però les seguirien les de Tarragona, Barcelona i Girona. Que les comarques de Tarragona hagin quedat equiparades a les de Girona en la mostra analitzada indica que el número de individus sobre els que he pogut obtenir suficients dades com per formar part de la mostra és molt similar però, en aquest cas, no és reflex de la realitat.

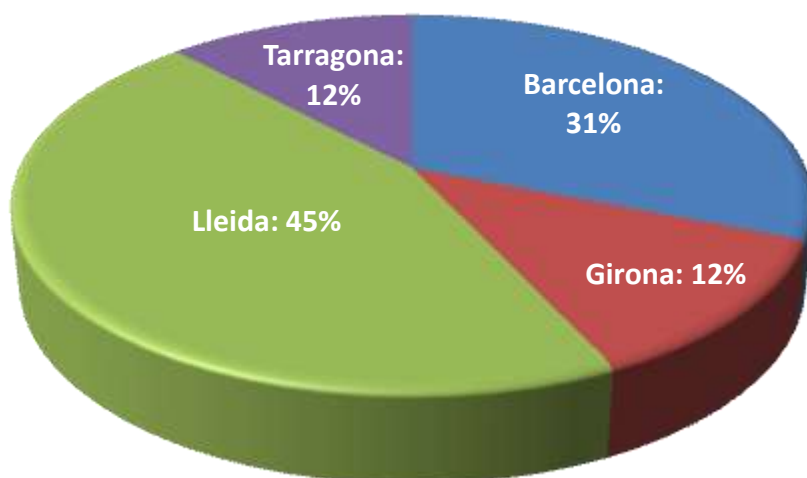

Fig.81: Demarcacions geogràfiques.

També es pot elaborar una estadística sobre les **Cronologies afectades pel furtivisme arqueològic**. Com en la variable precedent i pels mateixos motius tampoc no resulta molt significativa i només es presenta com a model i exemple del que futures investigacions ens poden facilitar. He agrupat en quatre grans períodes, doncs no hi ha dades suficients per a més precisió. Sobre una mostra de 116 jaciments, 12 (11%) corresponen a la Prehistòria, 49 (42%) a la Protohistòria, 27 (23%) a la Romanització i

28 (24%) són Medievals. Molts abrics, coves i quasi tots els monuments megalítics han estat espoliats pel que clarament el percentatge de l'11% corresponent a la Prehistòria és insuficient i ens demostra que les dades no poden ser considerades com a representatives. Aquesta estadística posa de manifest que els furtius que utilitzen aparells (especialment detectors de metalls) han estat comparativament més identificats i sancionats.

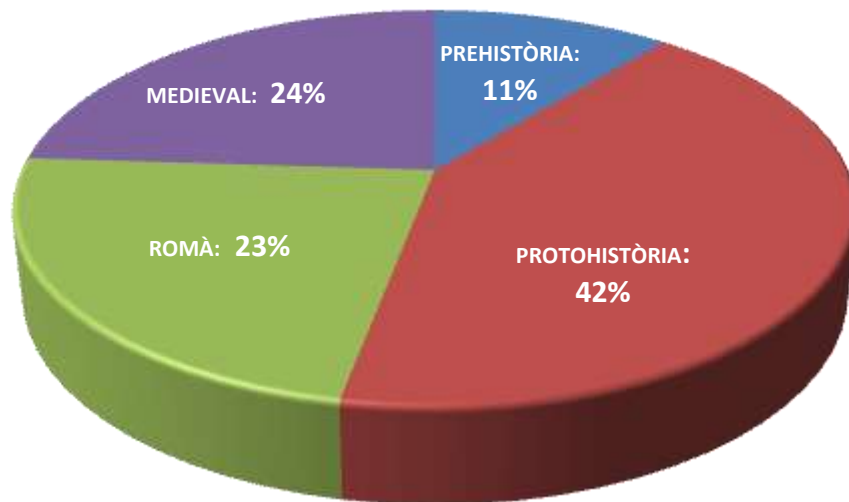

Fig.82: Afectació cronologies.

IV.5.- Perfil Demogràfic

A.- Gènere

Només em consta documentat el cas d'Empúries, l'agost de 2015, en el que una dona hagi intervingut en una activitat furtiva com autora. Les dades disponibles fins ara ens indiquen que, a excepció d'aquest cas i sempre que han pogut ser identificades, ho han estat com acompanyants o col·laboradores de la persona que finalment era el responsable.

També és difícil detectar presència de dones únicament amb la seva parella masculina; disposant de fet constància de dos casos. Les poques vegades que s'ha produït, intervenen formant part de grups nombrosos de persones o en família. Inclús en el cas d'Empúries el coautor dels fets era un home.

L'excepció que confirma la regla la constitueix una anècdota personal. L'any 1996, junt amb altre persona, vàrem detectar dues senyores "treballant" amb picoletes en la vil·la romana de la Serra d'en Valls o de Can Valls del Racó a Gavà (Baix Llobregat). Eren mare i filla, dedicant-se a picar mentre el pare cercava espàrrecs pel mateix indret. Informades sobre la il·legalitat de la seva acció, ens contestaren que ignoraven totalment que es tractava d'un jaciment arqueològic: estaven picant perquè sentien "vibracions" que indicaven hi havia alguna cosa, tot i desconeixien què era. Malgrat tot, el cert es que actuaven en família.

Es pot concloure que el furtivisme arqueològic ha estat i és, ara per ara, una activitat eminentment masculina.

B.- Lloc de naixement

El lloc de naixement és una dada que no acostuma a constar en els expedients consultats i difícil d'obtenir en altres fonts. De la mostra de 115 furtius només hi ha dades de 39. El resultat percentual és del 51% (20 individus) nascuts a Catalunya, 28% (11 individus) a la resta de l'Estat i 21% (8 individus) a l'estranger. Encara que el percentatge de catalans podria apropar-se a la realitat, la relativament poca diferència entre els de l'Estat i estrangers es desvia de forma molt evident.

Utilitzant les dades disponibles dels 115 furtius, hem obtingut una mostra empírica més gran (103 individus). Tot i no ser contrastables, resulten uns percentatges més ajustats a la realitat: 54% (56 individus) suposadament nascuts a Catalunya, 37% (38 individus) de l'Estat i 9% (9 individus) a l'estranger.

Amb aquesta darrera mostra, més àmplia, podem extreure dades sobre les subtipologies i fins tot sobre les categories.

En quant als Buscadors,

MOSTRA BUSCADORS	100%	91
Catalunya	55%	50
Estat	36%	33
Estranger	9%	8

En relació als diferents subtipus de Buscadors,

MOSTRA B PERSONALISTES	100%	22
Catalunya	41%	9
Estat	36%	8
Estranger	23%	5

MOSTRA B ESPECIALITZATS	100%	49
Catalunya	53%	26
Estat	41%	20
Estranger	6%	3

MOSTRA B LOCALISTES	100%	19
Catalunya	74%	14
Estat	26%	5

Resulta evident la majoria de catalans en que es fa sensiblement evident en el cas dels Localistes, on no, consta cap d'origen estranger.

En la mostra general (dels 115 furtius) només hi ha una persona tipificada com a Buscador Casual, d'origen català. Amb tant poques dades no es pot fer cap apreciació.

En relació als Traficants,

MOSTRA TRAFICANTS	100%	12
Catalunya	50%	6
Estat	42%	5
Estranger	8%	1

També hi ha una majoria de catalans, tot i que augmenta el percentatge dels nascuts a l'Estat que acaben dominant en la subtipologia d'activitat paral·lela,

MOSTRA T ACTIVITAT PARAL·LELA	100%	8
Catalunya	25%	2
Estat	63%	5
Estranger	12%	1

Les dades sobre els Professionals es redueixen a tres individus, tots ells d'origen català.

Tornant a la mostra de 39 individus dels que tenim dades contrastables, podem comentar que entre els d'origen estatal (11 individus) una majoria procedeixen d'Andalusia (55%, 6 individus) i quasi tots de la província de Sevilla (4 individus⁶¹⁷). Hi ha dos valencians, un aragonès, un murcià i un extremeny.

Entre els estrangers (8 individus), 5 són francesos, un belga, un holandès i un italià. Destaca que, malgrat en els darrers anys ha augmentat sensiblement la població immigrant procedent d'àrees on l'activitat furtiva és molt intensa, no ens consta cap persona originària d'aquests indrets⁶¹⁸.

C.- Edat

Les dades d'edat obtingudes es refereixen sempre a l'edat dels individus en el moment de portar a terme l'activitat furtiva, pel que és bàsicament transversal. Seria molt interessant aprofundir en estudis longitudinals d'individus reincidents per verificar si canvien de tipus amb el temps i experiència, però fins ara no disposem de dades suficients.

⁶¹⁷ Els altres dos procedeixen de Granada i Córdoba.

⁶¹⁸ En aquest sentit, no hi ha coneixement de cap persona procedents del centre o sud d'Amèrica on la "huaqueria" és pràcticament un medi de subsistència. Tampoc consta cap africà, tot i segons dades de la UNESCO hi ha immigrants de l'àrea del Golf de Guinea que es poden haver finançat el viatge fins Europa amb el que han aconseguit de l'activitat furtiva.

No sempre és possible saber l'edat dels furtius, pel que la mostra es redueix a 61 individus classificats en períodes de deu anys,

MOSTRA FURTIUS	100%	61
Entre 15/19 anys	3%	2
Entre 20/29 anys	13%	8
Entre 30/39 anys	23%	14
Entre 40/49 anys	28%	17
Entre 50/59 anys	26%	16
De 60 o més anys	7%	4

L'edat òptima es situa entre els 30 i 59 anys i, significativament, entre els 40 i 45 anys. Els furtius més joves de la mostra tenen 17 i 19 anys. Tots dos Buscadors Especialitzats que cercaven amb detectors de metalls. El més grans tenien 76 i 71 anys. El primer era un Buscador Localista i el segon ha estat tipificat com a Traficant i va ser identificat venen les peces que localitzava, utilitzant un detector de metalls, en el mercadet d'Igualada (Anoia).

En els estudis anteriors (realitzats l'any 2000 i 2005) l'edat òptima es situava entre els 30 i 50 anys i, particularment, als volts dels 40 anys. En l'esmentat Informe de l'any 2002 del Grup de Patrimoni Històric de la Guàrdia Civil, es situava l'edat dels furtius habituals entre els 35 i 45 anys, puntualitzant que sovint els acompanyava algun membre jove de la família⁶¹⁹.

L'actual mostra augmenta en deu anys l'espectre (arriba fins els 59) i dilueix el pic entre els primers cinc anys de la quarantena, però no s'allunya sensiblement del fins ara establert.

⁶¹⁹ En aquesta tipologia de la Guàrdia Civil (que es correspon amb la número 7 de les que hem tractat), considerava que els denominats "habituals" actuaven en grups de dos a quatre individus d'una mateixa família d'ètnia gitana.

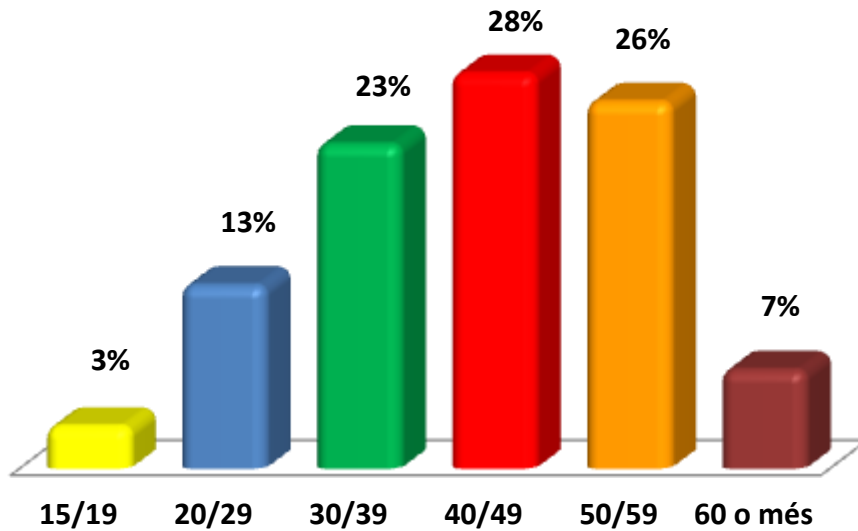

Fig.83: Edat dels furtius.

Els Buscadors, amb una mostra de 49 individus, pràcticament reproduïen els percentatges genèrics,

MOSTRA BUSCADORS	100%	49
Entre 15/19 anys	4%	2
Entre 20/29 anys	14%	7
Entre 30/39 anys	25%	12
Entre 40/49 anys	27%	13
Entre 50/59 anys	24%	12
De 60 a més anys	6%	3

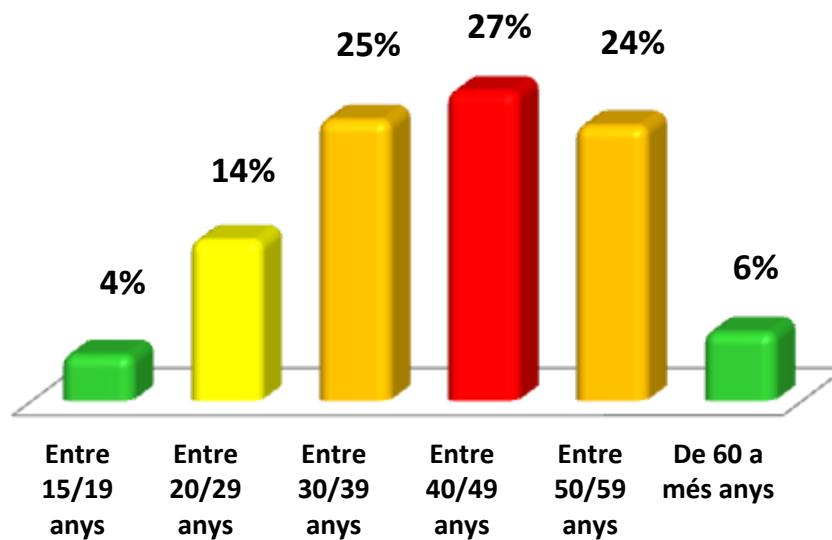

Fig.84: Edat Buscadors.

En relació als diferents subtipus, les dades disponibles ens permeten analitzar els Personalistes i els Especialitzats.

MOSTRA B PERSONALISTES	100%	10
Entre 20/29 anys	20%	2
Entre 30/39 anys	30%	3
Entre 40/49 anys	20%	2
Entre 50/59 anys	30%	3

MOSTRA B ESPECIALITZATS	100%	34
Entre 15/19 anys	6%	2
Entre 20/29 anys	15%	5
Entre 30/39 anys	24%	8
Entre 40/49 anys	25%	9
Entre 50/59 anys	24%	8
De 60 a més anys	6%	2

Els Personalistes es situen entre els 25 i 52 anys amb una mitjana de 39 anys. Els Especialitzats reproduïxen la tendència genèrica, entre els 30 i 57 anys amb una mitjana de 43 anys.

Tenim una mostra molt reduïda de Localistes (4 individus) amb edats entre els 34 i 76 anys amb una mitjana de 50 anys. Els Erudits són més grans que els Altruistes. En perspectiva històrica les edats han anat canviant. En els anys cinquanta i seixanta hi havia més Erudits que ara amb edats entre els 30 i 60 anys, mentre que ara tenen més de 60 anys. Els Altruistes sempre han ocupat edats des de molt joves a més grans, tot i en l'actualitat es redueixen sensiblement i "envelleixen" (entre els 35 i 60 anys). En la mostra els Localista més jove tenia 34 anys i el més gran 76 anys. El primer era Altruista i el segon Erudit, i actuaven tots dos a la comarca d'Osona.

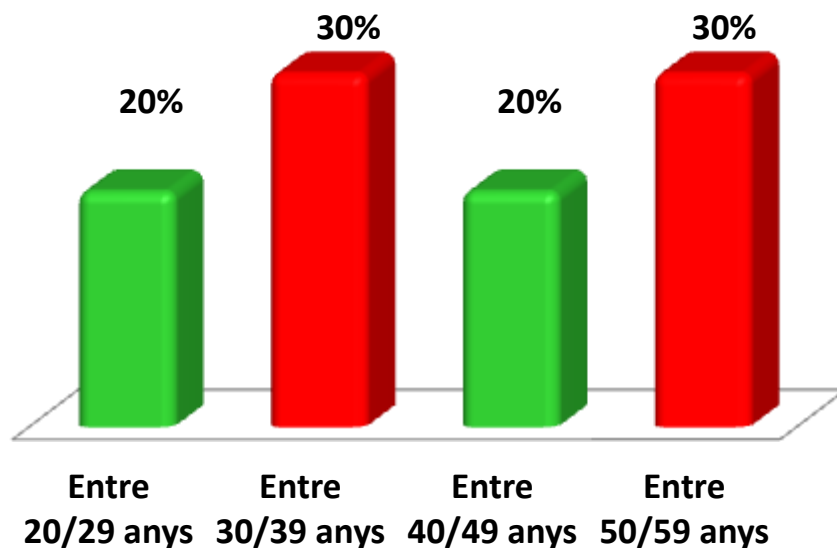

Fig.85: Edat dels Buscadors Personalistes.

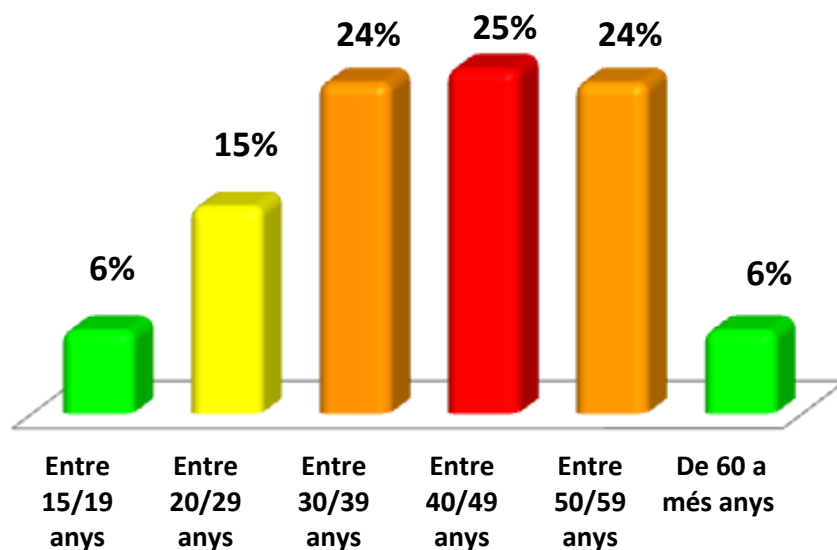

Fig.86: Edat dels Buscadors Especialitzats.

Disposen d'una mostra de 12 individus Traficants, amb edats compreses entre els 25 i 71 anys amb una mitjana de 49 anys. Les edats òptimes van entre els 42 i 55 anys (8 individus que representen el 66%). Només tenim documentada l'edat d'un Professional (25 anys) que actuava els anys vuitanta del segle passat, tots els altres són d'Activitat Paral·lela.

MOSTRA TRAFICANTS	100%	12
Entre 20/29 anys	8%	1
Entre 30/39 anys	18%	2
Entre 40/49 anys	33%	4
Ente 50/59 anys	33%	4
De 60 o més anys	8%	1

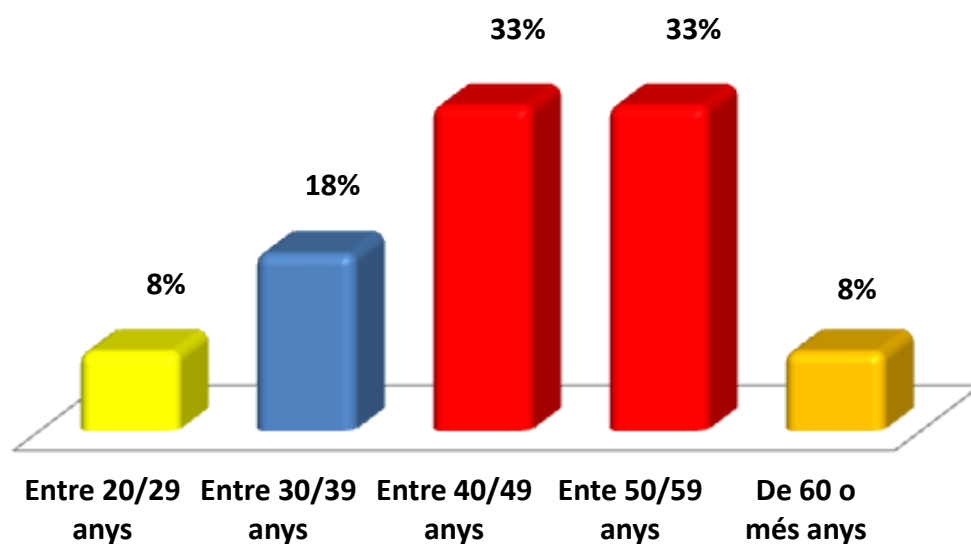

Fig.87: Edat dels Traficants.

Malgrat les consideracions realitzades sobre la fiabilitat de les dades, el resultat obtingut d'una edat mitjana de 45 anys pot ajustar-se a la realitat. El furtivisme arqueològic exigeix determinats esforços físics, adients per aquest marc d'edat.

D.- Ocupació i Nivell Cultural

Amb les dades disponibles és arriscat obtenir un ajustat perfil de les professions exercides pels furtius. És una dada important, ja que ens pot facilitar informacions sobre els temps, horaris i dies en que pot dedicar-se a la activitat furtiva així com la disponibilitat econòmica (indicador útil per la possibilitat d'adquirir determinades eines o aparells i condicions).

Malgrat les deficiències, per obtenir un resultat mínimament fiable i donar almenys una visió general, he conformat uns conjunts més o menys amplis que recullen informació sobre l'ocupació del furtiu, permeten intuir el seu nivell cultural i disponibilitat econòmica.

Sobre una mostra amb dades d'ocupació transversal (moment de produir-se l'activitat furtiva) de 36 individus s'han agrupat sis conjunts amb els següents resultats,

MOSTRA FURTIUS	100%	36
Assalariats	25%	9
Aturats	16%	6
Autònoms	36%	13
Estudiants	6%	2
Funcionaris	11%	4
Pensionistes	6%	2

Assalariats amb un alt percentatge del 25%. Constituït per un grup molt ampli de persones que depenen d'un sou. Hi ha administratius, mecànics, cambrers,... . Es considera que en general la seva disponibilitat econòmica pot ser mitja. Gaudiran generalment dels caps de setmana o dies lliures establerts, així com dels períodes vacacionals.

Aturats amb un percentatge del 16%. La seva disponibilitat econòmica pot ser precària, tot i que tenen més temps per intervenir.

Autònoms amb el 36% és el grup que acull més furtius. Les ocupacions agrupades són molt diverses amb empresaris, botiguers, paletes, enginyers, negocis immobiliaris,... . La seva disponibilitat econòmica pot ser molt diversa i canviant, però si considerem que tot va bé la podríem qualificar de mitja-alta. Al ser autònoms també poden gaudir de més temps i intervenir en dies i horaris diversos.

Estudiants amb un percentatge del 6%. Es suposa una disponibilitat econòmica reduïda i un ampli marc temporal d'actuació.

Funcionaris amb un percentatges del 11%. Són persones que treballen en administracions públiques, destacant "històricament" els professors de Institut. Podríem considerar una disponibilitat econòmica mitja i un temps de dedicació vinculat als horaris i períodes vacacionals.

Pensionistes amb el 6%. Com en el cas dels aturats la seva disponibilitat econòmica pot ser precària en general i amb un ampli marc temporal d'actuació.

En contra del que es podria pensar, ens trobem amb que les persones menys afavorides econòmicament no són els que més es dediquen al furtivisme arqueològic. Considerant els agrupats entre els Aturats, Estudiants i Pensionistes, representen el 28% del total.

En el conjunt divers de professions que han constituït la mostra s'ha pogut observar una majoria d'oficis directament relacionats amb la terra i la natura. Hi ha geòlegs, paletes, jardineros,... amb un percentatge significatiu pel seu contingut específic del 31%.

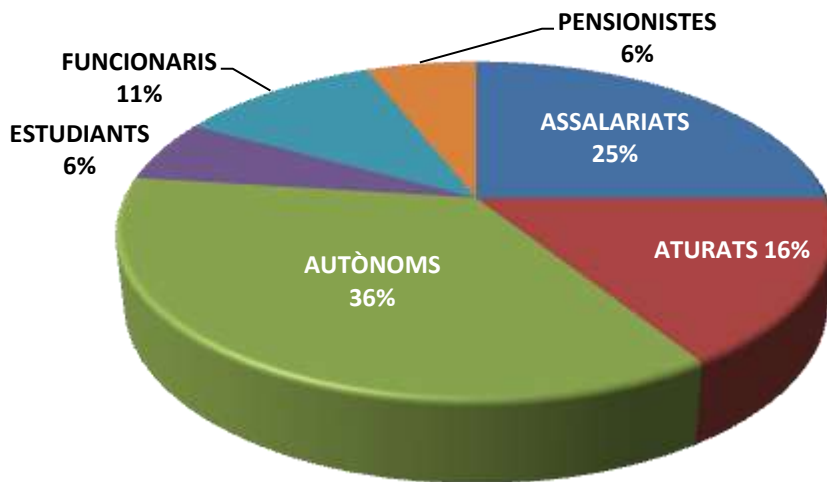

Fig.88: Ocupació dels furtius.

Si ens fixem amb els Buscadors, pràcticament es reproduïx el model general,

MOSTRA BUSCADORS	100%	31
Assalariats	26%	8
Aturats	16%	5
Autònoms	35%	11
Estudiants	7%	2
Funcionaris	13%	4
Pensionistes	3%	1

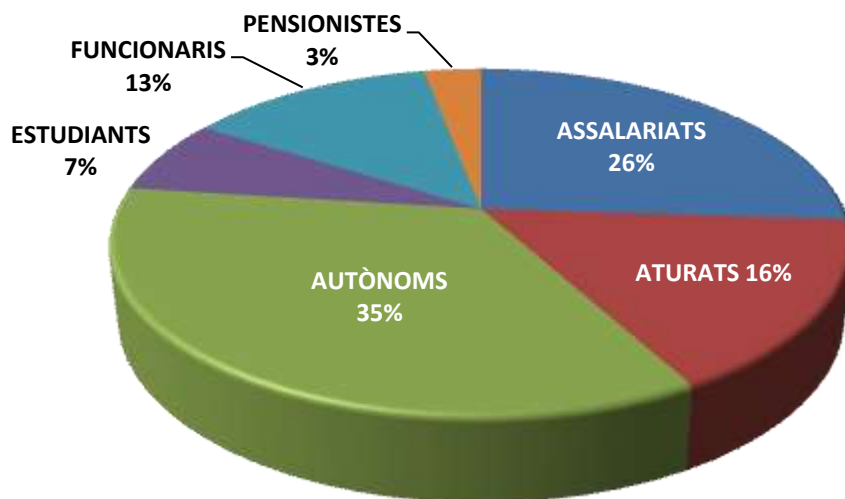

Fig.89: Ocupació dels Buscadors.

Els diferents subtipus dels Buscadors donen els següents resultats,

Els **Personalistes** mantenen la preponderància dels Autònoms (amb un 56%), seguits dels Assalariats (22%) i dels Aturats i Estudiants (tots dos amb un 11%). No hi ha Funcionaris.

MOSTRA B PERSONALISTES	100%	9
Assalariats	22%	2
Aturats	11%	1
Autònoms	56%	5
Estudiants	11%	1

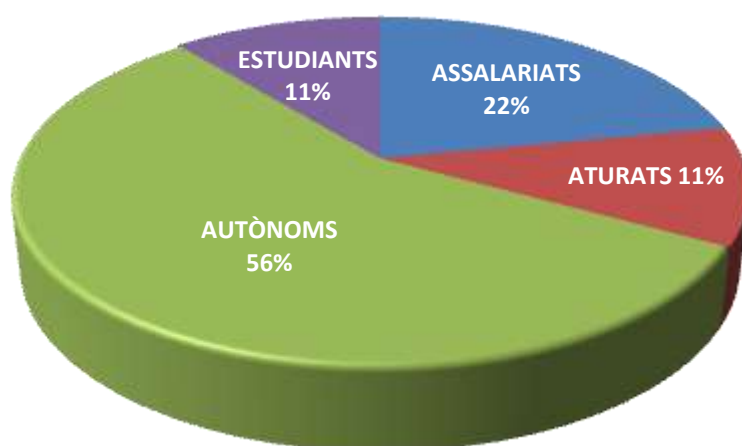

Fig.90: Ocupació Buscadors Personalistes.

Els **Especialitzats** estan constituïts per Assalariats, Aturats i Autònoms amb un mateix percentatge dels 25%. Els segueixen els Funcionaris amb un 13% i els Estudiants i Pensionistes, ambdós amb un 6%. Quant a categories coincideix pràcticament amb els **Col·leccionistes Recol·lectors**, essent la mostra dels **Universitaris** d'un únic individu (del que no es coneix l'Ocupació –intervenia acompanyant a un arqueòleg sense autorització-).

MOSTRA B ESPECIALITZATS	100%	16
Assalariats	25%	4
Aturats	25%	4
Autònoms	25%	4
Estudiants	6%	1
Funcionaris	13%	2
Pensionistes	6%	1

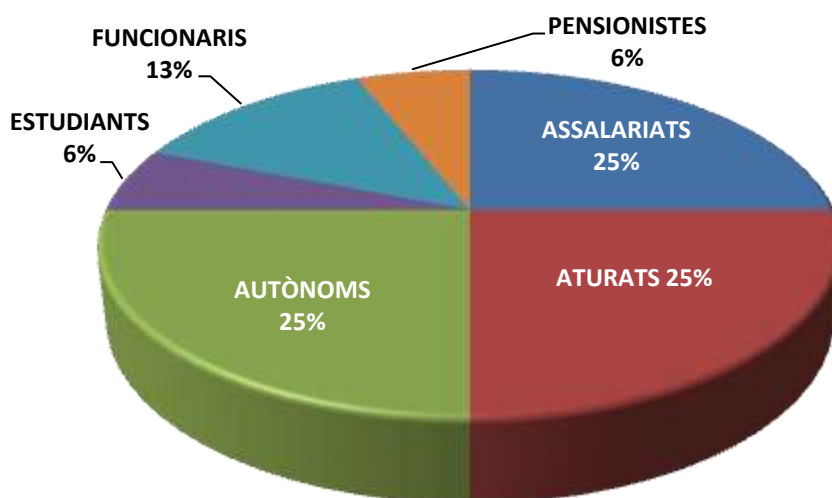

Fig.91: Ocupació dels Buscadors Especialitzats.

Els **Localistes** estan constituïts per Autònoms i Assalariats amb un mateix percentatge del 40%. El 20% restant són Funcionaris. No hi ha a la mostra analitzada Aturats, Estudiants ni Pensionistes. Majoritàriament són Altruistes. Hi ha un Erudit (Mestre Nacional que va intervenir en diferents jaciments a la comarca d'Alt Penedès durant els anys cinquanta del segle passat) i un cercador de Tresors (Picapedrer, que va intervenir en el Turó de Mongat, Maresme, entre els anys 1900 i 1910).

MOSTRA B LOCALISTES	100%	5
Assalariats	40%	2
Autònoms	40%	2
Funcionaris	20%	1

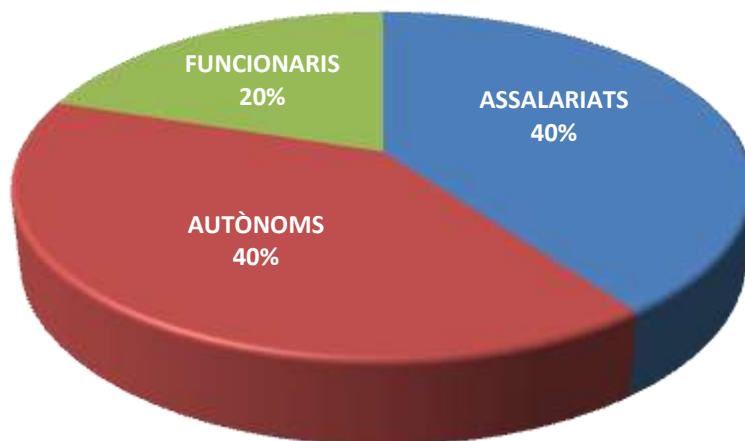

Fig.92: Ocupació dels Buscadors Localistes.

Quant als **Traficants**, predominen els Autònoms -amb un 40%- seguits dels Assalariats, Aturats i Pensionistes, tots amb un 20%. No disposem de prou dades per diferenciar entre subtipus (només hi un furtiu identificat com a Professional, que era Autònom),

MOSTRA TRAFICANTS	100%	5
Assalariats	20%	1
Aturats	20%	1
Autònoms	40%	2
Pensionistes	20%	1

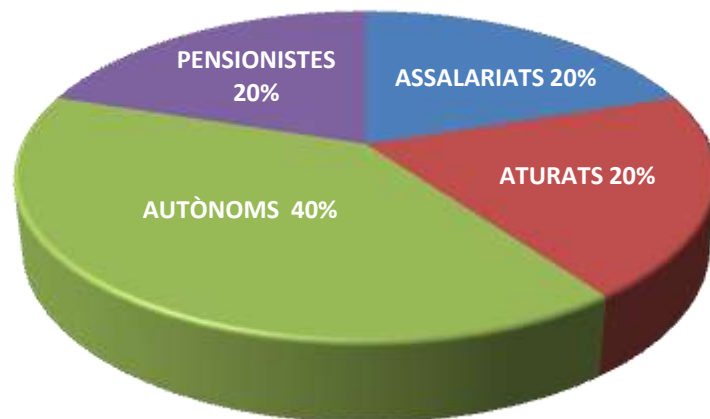

Fig.93: Ocupació dels Traficants.

Amb la mateixa mostra de 36 individus s'ha intentat esbrinar el seu **nivell cultural**. Els resultats no han resultat satisfactoris, si els contrastem amb informacions obtingudes en diferents fonts. El lògic era que percentualment els estudis de grau mig, seguits dels superiors, superessin amb comoditat els primaris. Per contra, en la mostra són els primaris els que predominen,

MOSTRA FURTIUS	100%	36
Baix	53%	19
Mig	30%	11
Superior	17%	6

Entre tots els factors de desviació a tenir presents, es destaca que els grups han estat conformats sense coneixement cert del nivell d'estudis, partint de les ocupacions conegudes a la mostra. En aquest sentit, podria haver persones que malgrat exercir un ofici pel no que es precisin estudis els tingui. Per exemple, s'ha considerat als qui es dediquen al comerç com d'estudis primaris, quan poden esser llicenciats.

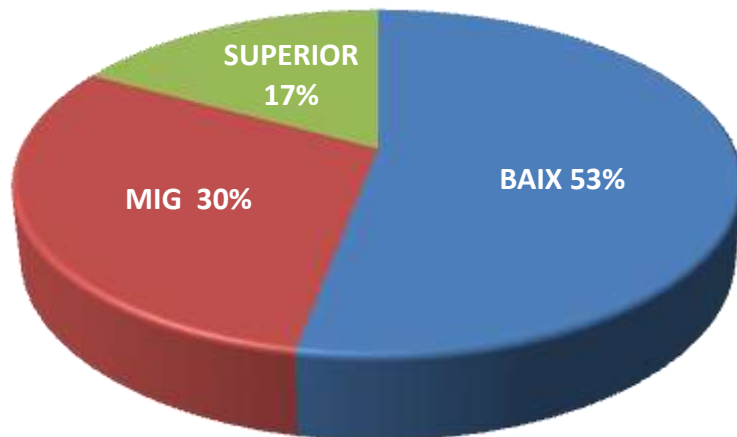

Fig.94: Nivell cultural dels furtius.

Les dades dels **Buscadors** i els corresponents subtipus mantenen aquestes desviacions. Probablement els únics en ajustar-se a la realitat siguin els Localistes,

MOSTRA BUSCADORS	100%	31
Baix	45%	14
Mig	36%	11
Superior	19%	6

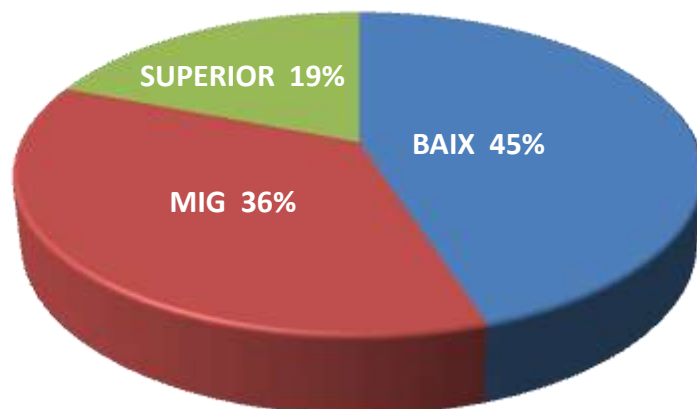

Fig.95: Nivell Cultural dels Buscadors.

MOSTRA B PERSONALISTES	100%	9
Baix	56%	5
Mig	22%	2
Superior	22%	2

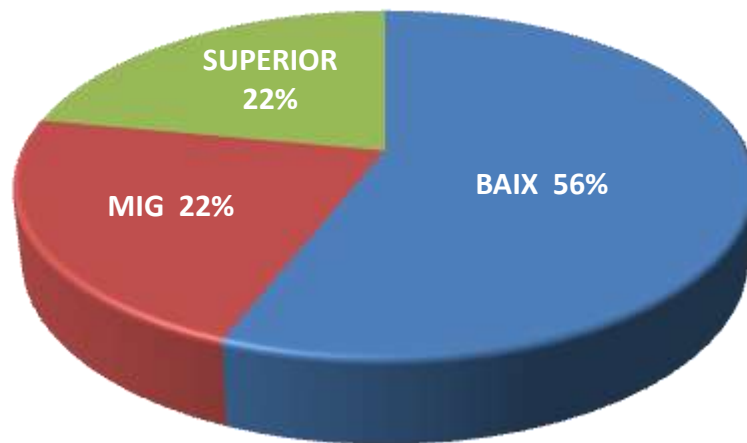

Fig.96: Nivell cultural dels Buscadors Personalistes.

MOSTRA B ESPECIALITZATS	100%	16
Baix	44%	7
Mig	37%	6
Superior	19%	3

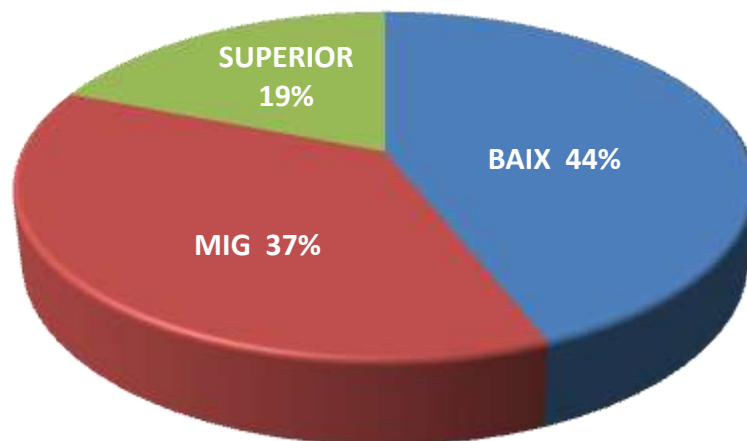

Fig.97: Nivell cultural dels Buscadors Especialitzats.

MOSTRA B LOCALISTES	100%	5
Baix	40%	2
Mig	60%	3

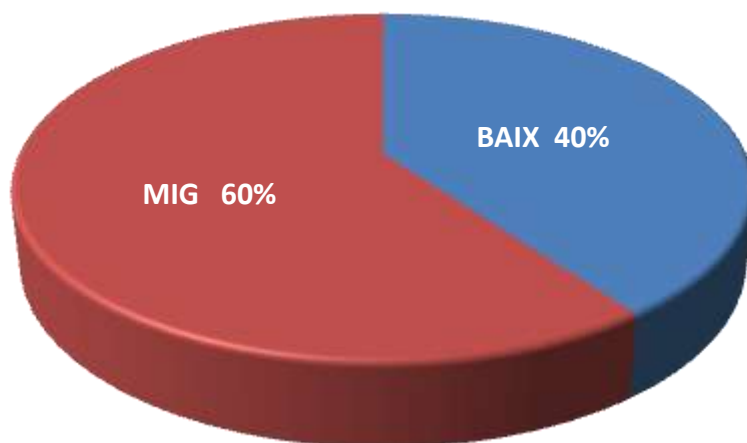

Fig.98: Nivell cultural dels Buscadors Localistes.

Tots els **Traficants** de la mostra han resultat de nivell cultural Baix.

En relació a la seva **formació arqueològica** és essencialment autodidacte, els Buscadors **Personalistes** la obtenen en manuals i monografies a l'abast, assistint a conferències, congressos i trobades –especialment d'àmbit local i comarcal- així com de la seva experiència de camp (no es sorprenent que hagin estat voluntaris en intervencions arqueològiques autoritzades).

Els Buscadors **Especialitzats** es formen de manera molt similar, encara que focalitzant l'objecte del seu interès i no ser tan habituals de jornades i trobades. Òbviament els **Universitaris** gaudeixen d'estudis superiors i lamentablement són estudiants i llicenciats en Lletres o en Història, especialitzats en Arqueologia.

Els Buscadors **Localistes** acostumen a ser membres d'entitats o institucions locals, afavorint intercanvis i contactes que faciliten la seva formació. Participen activament en congressos i trobades que poden organitzar ells mateixos. Recopilen i consulten totes les publicacions dels seu àmbit local, de vegades sense distingir la qualitat dels continguts. Generalment acaben publicant les troballes i donen conferències sobre les seves recerques. El seu extraordinari coneixement dels indrets i dels seus habitants

possibilita les troballes. Els Buscadors Locals de **Tresors**, es fonamenten en llegendes i tradicions locals que han conegut per transmissió oral, publicacions o assistència a conferències (sense discernir el context en el que es refereix l'episodi llegendari).

Els **Traficants** centren la seva formació en la valoració de les peces. Consulten manuals, catàlegs de subhastes i obtenen informació per internet (post, xats,...). L'experiència els facilita la localització dels jaciments més propicis a les seves finalitats.

En definitiva, els furtius que intervenen a Catalunya són homes, nascuts majoritàriament a Catalunya, tenen entre 40 i 45 anys, un nivell cultural de grau mig, treballen de forma autònoma i amb un disponibilitat econòmica dins la mitja.

Els diferents tipus i subtipus tenen les seves característiques demogràfiques pròpies, tot i no allunyar-se de les genèriques. En l'adjunta taula s'han resumit per subtipus, verificant una variabilitat especialment en l'edat. Dels **Casuals**, ocasionals, molt imprevisibles, i difícilment detectables, no hi ha dades suficients per a una apreciació mínimament empírica.

Perfil Demogràfic						
Tipus	Gènere	Origen	Edat	Ocupació	Disposició Econòmica	Nivell Cultural
BP	Home	Catalunya	25 / 52: 39 anys	Autònoms	Mitja	Mig
BE			30 / 57 : 43 anys	Indeterminada		Mig / Superior
BL			34 / 76: 50 anys	Autònoms / Assalariats		Mig / Baix
BS			Indeterminada			
TPF			Indeterminada			
TAC			42 / 55: 49 anys	Autònoms		Mitja

Fig.99: Perfil Demogràfic.

IV.6.- Modus Operandi

Les conductes de Modus Operandi (MO) són les que més clarament distingeixen els subtipus i categories dels furtius, essent algunes fàcilment identificables. Desenvoluparem alguns dels paràmetres,

a.- Sociabilitat

Es verifica la tendència a intervenir en solitari o en companyia d'una o més persones.

Entre els **Buscadors**, s'ha constatat que, en general, els **Personalistes** acostumen a ser bastant individualistes. Es disposen de poques dades per generalitzar, però en alguns d'aquests furtius s'ha verificat que es tracta de persones retretes i bastant solitàries. En aquest marc coincideixen també alguns dels **Especialitzats** tot i la majoria són més gregaris.

S'ha advertit que alguns dels Especialitzats van iniciar la seva relació amb l'Arqueologia formant part d'un col·lectiu (grups excursionista, centre d'estudis,..). Allà van coincidir amb altres persones que han evolucionat de forma ben diferent, pel que la influència d'aquests primers contactes i amistats no resulta determinant per explicar el seu comportament posterior.

Els **Localistes** coincideixen amb la seva vinculació a col·lectius, tot i que de caràcter marcadament local o comarcal. Malgrat tot, he verificat que alguns Localistes han evolucionat vers motivacions més pròpies d'un Personalista o d'un Especialitzat (plaers per descobrir o posseir).

Els cercadors de **Tresors** es diferencien de la resta de categories Localistes, doncs són essencialment solitaris i difícilment comparteixen la seva recerca.

Els **Casuals** poden ser solitaris o no, dependent de les circumstàncies en que es produeixi la imprevista troballa.

Els **Traficants** precisen d'una coparticipació, doncs les seves intervencions necessiten d'una mínima logística difícilment viable en solitari.

b.- Periodicitat i patrons temporals de Intervenció

Intentem establir amb quina periodicitat i quan intervenen.

Aquest paràmetre va molt vinculat al tipus de ocupació que tingui el furtiu (no disposa del mateix temps un assalariat que un aturat, per exemple), així com a les obligacions familiars i estil de vida, i és molt arriscat generalitzar. Tot i així proposo una sistematització, fonamentada en les diferents informacions recollides.

Entre els **Buscadors**, majoritàriament s'ha pogut determinar que actuen durant el seu temps de lleure; quant a patrons temporals, els diferents subtipus divergeixen, tot i dependre molt, insisteixo, de l'ocupació del furtiu.

Els **Personalistes** solen intervenir en un mateix indret dels jaciments durant varies jornades que es poden perllongar en mesos o fins i tot anys, és a dir, del tipus DDZ. Les cadències temporals entre les jornades hauran de determinar-se amb l'elaboració de les ja comentades Línies Temporals.

Els **Especialitzats** tendeixen més a fer intervencions extensives, i arriben a realitzar diverses remocions a diferents indrets d'un o varis jaciments en una mateixa jornada. Generalment es tracta de petites remocions auxiliats per un aparell. Serien del tipus DJ.

En ambdós subtipus, s'ha constatat una notable concentració de les seves intervencions durant els caps de setmana (en els anys vuitanta i noranta es reiteraven les activitats furtives els dissabtes pel matí).

Els **Localistes** són, en aquest sentit, similars als Personalistes. Les seves intervencions, però, poden ser molt més perllongades i ocupar diferents indrets d'un mateix jaciment, i és possible fins i tot una remoció gairebé extensiva. Els podem classificar entre els tipus DDZ i DDJ. També es pràctic l'elaboració de la Línia Temporal per a preveure futures intervencions.

Els **Casuals** són oportunistes i imprevisibles. La seva intervenció dependrà molt de les circumstàncies del moment. Òbviament serà en un única jornada (cas de perllongar-se passen a formar part d'un altre subtipus o Traficants, segons com). El seu patró doncs és DZ.

Els temps de dedicació dels **Traficants** difereix entre els seus dos subtipus.

Pels **Professionals** constitueix pràcticament la seva única font d'ingressos i, en conseqüència és permanent. Intervenien en el moment més propici, que pot ser inclús de nit.

Els d'**Activitat Paral·lela** depenen del temps que els permeti la seva activitat principal. En aquest sentit, acostumen a intervenir en els períodes compatibles amb aquesta ocupació i els intervals entre els mateixos poden ser més o menys extensos. En alguns casos poden ser estacionals (per exemple, persones que s'hi dediquen mentre no hi ha feina al camp), ocasionals (actuen en períodes de poca feina o atur, com per exemple

els que treballen en el sector de la construcció), etc. Comparteixen amb els Professionals, l'elecció de intervenir en el moment que consideren més propici, que també potser en horari nocturn.

En general, el patró temporal dels Traficants és d'activitat extensiva en un o més jaciments dins la mateixa jornada. Els classificarem com DJ. Malgrat tot, quan es produeix una troballa extraordinària –necròpolis especialment- les intervencions es perllonguen tot el temps necessari.

c.- Selecció de jaciments

Els furtius poden seleccionar els jaciments on portar a terme les activitats furtives.

Els Buscadors Personalistes i Especialitzats acostumen a seleccionar els jaciments, tot i les motivacions poder ser diferents. Pels **Personalistes** prevaldran criteris d'accessibilitat des dels seus punts d'ancoratge. Motiu secundari serà el seu interès per determinada cronologia o funcionalitat (funerària, defensiva,...). Els **Especialitzats** són encara més selectius en quant als seus interessos col·leccionistes o acadèmics (en el cas dels **Universitaris**).

Els **Localistes** no són tan selectius. El seu interès es focalitza en jaciments locals sense prioritzar cronologies, funcionalitats o estat de preservació. La selecció, en tot cas, anirà vinculada a l'oportunitat (facilitats, accessibilitat,...) o en un especial interès per com és d'emblemàtic i simbòlic el jaciment vers la localitat o comarca. També poden emprendre intervencions per demostrar o desmentir determinades hipòtesis sobre la història local. En el particular cas del subtipus dels cercadors de **Tresors**, l'elecció anirà molt vinculada a les llegendes i tradicions locals.

En els **Casuals** no hi ha cap elecció prèvia. La seva intervenció és del tot imprevista i vinculada al moment de produir la inesperada troballa.

Pels **Traficants** l'elecció del jaciment és important i forma part ineludible dels seu MO. Atesa la seva finalitat, han de saber triar els jaciments amb més probabilitats d'èxit.

L'elecció de jaciments implica una planificació prèvia i, en conseqüència intencionalitat. Sovint constitueix també un acte de precaució, elegint el jaciment que menys risc els hi comporti.

Indicis d'aquesta conducta són els planells i mapes topogràfics amb indicacions fetes pels furtius (tant en paper com en format digital). No acostumen a formar part dels kits –que porten durant l'activitat furtiva-, es localitzen en els escorcolls domiciliaris.

d.- Kits

Com ja s'ha comentat, els estris que porta el furtiu per a realitzar l'activitat no es poden estandarditzar i són molt personalitzats. Malgrat tot, hem proposat una tipologia general que ens pot orientar sobre els seu contingut. En aquest sentit generalitzador i orientatiu, vincularem els diferents tipus de kits amb els de furtius. S'ha verificat a més que el tret diferencial es produeix a nivell de subtipus de furtius, pel que constitueix un paràmetre de molta utilitat pràctica a l'hora de determinar les subtipologies.

Puntualitzarem sobre els instruments utilitzats (eines, aparells o ambdós), doncs també ha estat verificat que constitueixen una clara diferenciació. Més arriscat és vincular les diferents tipologies d'instruments o continguts específics dels complements.

Els Buscadors **Personalistes** acostumen a portar un kit **Bàsic**, constituït per una o dues **eines** i complements imprescindibles. Quan fan servir una única eina, probablement és de mesura gran (aixades, pics,..) i quan utilitzen més d'una, en porten una de gran i d'altres de mitjanes o petites (piquetes,..). Poden tenir eines "personalitzades", expressament modificades per ells mateixos segons les seves necessitats. Quasi bé mai no porten aparells (seria una excepció). Els complements poden limitar-se a recipients per transportar les troballes (generalment bosses de plàstic) i guants.

Els Buscadors **Especialitzats** solen portar un kit **Funcional**, constituït per una **eina**, un **aparell** i complements adients. Les eines acostumen a ser de mesura mitjana o petita (aixades, piquetes), i les utilitzantzen en funció de l'aparell (quasi bé sempre un detector). En aquest sentit, poden disposar d'eines específicament fabricades com accessori de l'aparell (eines plegables o desmuntables, multi-funcionals,..) o també per ells mateixos. Els complements es limiten a recipients per transportar les troballes i accessoris de l'aparell (recanvis, piles, bateries).

El kit específic dels Buscadors **Localistes** és el de **Campanya**. Al proposar la tipologia dels kits ja hem exposat el probable contingut. Recordem que el poden conformar una o dues **eines** de mesura gran i/o mitjana, així com varies de petites i gran diversitat de complements. És important destacar que els poden tenir en el mateix lloc dels fets en un **Dipòsit**. Pràcticament mai no utilitzen aparells.

Els Buscadors **Casuals** no porten cap kit. La seva intervenció és imprevista i les eines o aparells que puguin fer servir són d'oportunitat i improvisats. Poden fer servir branques o objectes localitzats en l'entorn immediat, així com el que ells portin a sobre. En un cas, un grup d'escaladors va utilitzar els seus piolets.

Els Traficants i més específicament els **Professionals** són els usuaris de l'anomenat kit **Expedicionari**. És el més complet i serveix per itineraris més o menys llargs (fins a

vàries setmanes) que cobreixen un extens territori. Ja hem comentat que està compost per diversos **aparells** (detectors de metalls, sobre tot), **eines** de totes les mesures i gran quantitat de complements (diferents plats, marcs de detecció, visors nocturns, tendes de campanya, sacs de dormir,...).

Val a dir però que aquest kit és molt específic i, almenys fins ara, poc habitual. Més comú és la utilització per part dels Professionals d'un kit **Funcional**, que és molt més operatiu.

Els Traficants d'**Activitat Paral·lela** solen utilitzar un kit **Funcional**, incorporant **aparells i accessoris** per portar a terme l'activitat prevista (plats intercanviables, marcs de detecció,..). No es pot descartar que aquest subtipus, quan gaudeixen de un període d'activitat més o menys llarg, pugui fer servir el kit Expedicionari.

En general, els Traficants poden utilitzar eines especialment modificades o molt específiques, com les barretes. També, segons la disponibilitat econòmica, és habitual modificar els aparells per augmentar la seva funcionalitat en discriminació i profunditat. Com que poden intervenir de nit, entre els complements del seus kits hi ha llanternes (amb els seu filtres) i no és sorprenent la presència de visors nocturns.

e.- Tern indiciari

El que hem denominat tern indiciari i particularment les remocions, constitueixen un altre valuós tret diferencial.

Els Buscadors **Personalistes** acostumen a fer **Cales Irregulars**, tot i l'aparença més o menys regular. La tendència i finalitat poden ser diverses. Obren les seves pròpies intervencions i no n'aprofiten d'altres, siguin autoritzades o no. Els **Amuntegaments de sòl** solen ser **externs** a la intervenció, facilitant l'expansió de la remoció. Les formes, dimensions i tendències són molt diverses i difícil de generalitzar. Les **Agrupacions de materials** també s'acostumen a ubicar en l'exterior de la remoció, encara que immediates al focus actiu de intervenció. Són **ordenades**, diferenciant el material rebutjable que quasi bé sempre és abandonat en el lloc sense desfer l'agrupació.

Els Buscadors **Especialitzats**, en general, realitzen remocions tipus **Clot**. Es deu a l'ús dels aparells. Aquests però poden servir per identificar el millor lloc de intervenció. Quan és així, emprendran **Cales molt Irregulars**. Com en els Personalistes, els **Amuntegaments de sòl** solen ser **externs**, així com les **Agrupacions de materials** que també són **ordenades**. Depenent del grau d'especialització (peces molt determinades,..) no es descarta que en cas de fer remocions n'aprofitin d'altres incidint directament en les estratigrafies interessades.

Els Buscadors **Localistes** realitzen **Cales Regulars** amb una aparença molt similar a intervencions autoritzades portades a terme pels arqueòlegs. De fet les intervencions dels Localistes imiten en molts aspectes les dels arqueòlegs. Els **Amuntegaments de sòl** són **externs**, amb **forma determinada** i tendència **compacte**. Les **Agrupacions de materials molt ordenades**, tot i difícilment les deixen en el lloc una vegada en finalitzat la intervenció, sense rebutjar cap troballa.

Els Buscadors **Casuals** fan **Clots**, **Remocions d'Estructures** o **Intrusions**, sempre d'**Extracció**. No són molt grans, limitant-se al que hagi estat imprescindible per a l'extracció de l'element interessat. Per aquests motius no hi **cap ordre** en relació als **Amuntegaments de sòl** i les **Agrupacions de materials** són **inexistents**, s'abandona el material no interessant tal i com hagi aparegut. Poden intervenir en qualsevol indret, incloses intervencions prèvies, tant autoritzades como furtives.

Els **Traficants** fan qualsevol tipus de remoció segons el seu objectiu. Les **Cales** són **Irregulars** sense cap intencionalitat de ser regulars. Els **Clots** poden ser tan d'**Extracció** com de Sondeig, les **Remocions d'Estructures** tant Integrals com Parcial i les **Intrusions** tant en Perfils como en Marges. També poden tenir qualsevol tendència i finalitat, així com incidir en Estructures i Estratigrafies o Intervencions prèvies. Els **Amuntegaments de sòl** són caòtics, sense forma i extensius. Les **Agrupacions de materials**, pràcticament inexistents i, en tot cas, disperses.

f.- Actes de Precaució

Els Actes de Precaució són encara més difícils de sistematitzar doncs sovint es vinculen al fet concret i depenen molt de les circumstàncies i experiències dels autors. Ens limitarem a facilitar algunes conductes que es podrien considerar emblemàtiques en cada tipus i ens poden servir per diferenciar-los.

En els Buscadors **Personalistes** s'ha de destacar la seva **experiència de camp**, que els permet identificar l'indret més propici i de baix risc, en termes de profiling. Acostumen a cercar llocs amb **bona cobertura visual** que els permet passar el més desapercibuts possible durant els temps d'activitat, així como controlar si s'apropen persones. Les seves intervencions les fan, essencialment, durant el **dia**, pel que la cobertura resulta primordial. Els més experimentats o amb antecedents, estacionen els **vehicles** en llocs on puguin passar el més **desapercibuts** possible. També poden tenir **vies d'evacuació alternatives**, corriols o camins pels que puguin escapar-se en cas de necessitat.

Els Buscadors **Especialitzats** experimentats comparteixen amb els Personalistes el fet d'estacionar els **vehicles en llocs "amagats"**. Alguns també tenen molta **experiència de camp** que els permet improvisar rutes alternatives i determinar accessos i evacuacions poc concorregudes. Els usuaris d'aparells poden utilitzar **auriculars**, no tant per

diferenciar els tons com per evitar els sorolls. Els **Col·leccionistes Recol·lectors**, especialment els Selectius, poden fer “donacions” de peces a institucions locals cercant reconeixement i sobre tot **escrits d’agraïment** o d’acceptació que després utilitzen per intentar demostrar la seva bona fe. Lamentablement, també poden establir contacte amb **arqueòlegs** i a canvi de permetre documentar peces d’interès o comunicar la localització de jaciments preservar la seva impunitat.

Els Buscadors **Locals** tenen un **alt coneixement** tant de l’**entorn** en que es mouen com de les **persones** que hi viuen. Acostumen a formar part d’una o vàries **associacions** i col·laboren amb **institucions**. Els **Erudits**, sobre tot, gaudeixen de reconeixement local amb el que es senten “protegits” i no adopten gaires precaucions. Poden arribar a presentar Ponències i Comunicacions en Trobades i Congressos d’Estudiosos Locals, així com publicar les seves troballes.

El MO dels Buscadors **Casuals** és absolutament improvisat pels que tots els actes de precaució que puguin executar estaran en tot cas encaminats a evitar que la seva intervenció sigui descoberta. Poden, per exemple, tornar a cobrir els clots o intrusions.

Els **Traficants**, perfectament coneixedors de la il·legalitat de la seva activitat, són els que més actes de precaució utilitzen,

- Les seves intervencions acostumen a estar bastant **planificades**, reduint el seu risc.
- Poden establir sistemes **d’alerta i vigilància**.
- Estacionen els seus **vehicles**, que solen ser **tot terreny**, en indrets que passin el més **desapercebuts** possible.
- Poden fer **sondejos previs** i deixar **senyals** indicatives sobre els llocs exactes on intervenir.
- Poden utilitzar **auriculars** per minimitzar el soroll dels aparells.
- Poden portar **indumentàries de camuflatge**.
- Poden **intervenir de nit**, aprofitant especialment la lluna plena. En aquests casos poden portar indumentàries fosques o negres, visors nocturns i llanternes amb filtres.
- Poden deixar les troballes **Dipòsits** i recollir-les posteriorment.

Modus Operandi (1)										
Tipus	Sociabilitat	Periodicitat	Patró temporal	Selecció dels Jaciments	Kit		Remocions	Tern indicari		Agrupacions
					Tipologies	Instruments		Anuntegaments		
BP	Solitari	Esbarjo	DDZ	SI	Bàsic	Eines	CLA-I	Externs	Ordenades	
			DJ		Funcional	Eines/Aparells	CLT			
BE	Grup	Esbarjo	DDZ/J	NO	Campanya	Eines	CLA-R	Externs, Amb forma, Compactes	Ordenades	
BL										
BS	Solitari	No	DZ	NO	No	Oportunitat	CLT/RET/TTR-E	Interns, Sense forma, Extensius	Inexistents	
TPF	Grup	Permanent	DJ		Expedicionari	Aparells	CLA-I			Interns, Sense forma, Extensius
TAC		Periòdics			Funcional			/CLT/RET/TTR	Disperses	

Fig.100: Modus Operandi 1.

MODUS OPERANDI (2)	
Actes de precaució	
Típus	
BP	Experiència de camp, Cobertura, Vies evacuació alternatives, Estacionaments amagats
BE	Experiència de camp, Estacionaments amagats, Auriculars, Escrits agraïment
BL	Alt coneixement del lloc, Associacions locals i/o comarcals, Publicacions,...
BS	Improvísat
TPF	Operacions planificades, Vigilància, Senyals, Sondejos previs, Estacionaments amagats, Auriculars, Indumentària de camuflatge, Vehicles 4x4, Intervencions nocturnes (indumentària negra, visors nocturns...),...
TAC	

Fig.101: Modus Operandi 2.

IV.7.- Signatura

Les conductes de signatura no són, com ja hem referit, necessàries per a portar a terme les activitats furtives, però molt importants ja que fan paleses les necessitats psico-emocionals i en conseqüència la motivació dels agressors.

La motivació és la causa que explica les conductes. En Psicologia és la necessitat o desig que activa i dirigeix el comportament. Entre les diverses teories que s'han desenvolupat per explicar la motivació, prendrem com a referència la de la jerarquia de les necessitats d'Abraham Maslow⁶²⁰. Així, sobre la motivació bàsica –l'afany immediat de lucre i que es podria enquadrar entre el nivells superiors de les necessitats de dèficit- amb la que hem diferenciat entre Buscadors i Traficants es situen unes motivacions més personals, més íntimes, vinculades a necessitats d'autorealització i transcendència. Les d'autorealització són úniques i canviants depenent del individu, relacionades amb la necessitat de satisfer la seva naturalesa i com a compliment del potencial de creixement personal. Les de transcendència són les associades a la necessitat de contribuir amb la humanitat, una necessitat altruista de pensar més enllà d'un mateix per assolir una idea de grup i societat⁶²¹.

Malgrat que evidentment les conductes de signatura requereixen un anàlisi individual de cada furtiu, s'han identificat motivacions generalment vinculades als diferents subtipus i que poden constituir un element diferenciador més.

Els Buscadors **Personalistes** estan essencialment motivats per una necessitat d'autorealització com és el **plaer de descobrir**. Aquest goig no es limita al moment de la troballa sinó que engloba tot el procés des de la preparació prèvia, la recerca del indret i la pròpia intervenció fins les accions posteriors. Tot motiva a tornar-hi. Podria qualificar-se quasi bé d'addictiva.

Essent una característica pròpia dels Personalistes, és compartida, en diferents gradacions, per la resta de subtipus, Traficants inclosos. En una xerrada de Dora Jane

⁶²⁰ El nord americà Abraham Maslow (1908-1970) fou un dels fundadors i principals exponents de la denominada psicologia humanista. Aquesta corrent va sorgir com a reacció a la psicoanàlisi de Sigmund Freud (1856-1939) i el conductisme de John Broadus Watson (1878-1958). Maslow va proposar la teoria de la jerarquia de les necessitats (1943), organitzant-les jeràrquicament per la seva importància i capacitat per motivar. L'escala es descriu com una piràmide de cinc nivells (denominada Piràmide de Maslow): els quatre primers nivells (necessitats bàsiques, de seguretat/protecció, socials i d'estima) constitueixen les "necessitats de dèficit" (*deficit needs* o *D-needs*) i el nivell superior és el de l'autorealització, "motivació de creixement" o "necessitat de ser" (*being needs* o *B-needs*). En teoria, les persones han de tenir satisfetes les necessitats inferiors per assolir les jeràrquicament superiors. A mesura que les necessitats van sent satisfetes o aconseguïdes, deixen de ser motivants i sorgeixen altres d'un nivell superior. Fins que les necessitats de dèficit no són satisfetes, la de ser és una motivació contínua. JIMENEZ, J (2010), pàgs.132-133.

⁶²¹ JIMENEZ, J (2010), pàgs.132-133.

Hamblin amb un vell *tombarolo*, aquest va confessar-li que els diners eren menys importants que l'emoció del descobriment, a la que ell anomenava "*passione*"⁶²². A vegades aquesta motivació és tant manifesta en alguns subtipus que comporta confusió sobre la pertinença d'un furtiu a un o altre. Singularment es dona entre els **Localistes**, sovint amb comportaments més propis d'un Personalista.

La motivació que generalment empeny i distingeix als Buscadors **Especialitzats** és el **plaer de posseir**. Aquesta necessitat impulsa a formar col·leccions que seran heterogènies però també més o menys selectives, segons les diferents personalitats o circumstàncies. Aquest plaer de posseir, en el cas dels **Universitaris**, s'apropa més a les necessitats bàsiques d'acceptació com a membre d'un grup (l'acadèmic) i d'estima (èxit social, fama,..) tot i constituir per aquella persona una necessitat superior d'autorealització.

Aquesta tendència dels Especialitzats a les necessitats bàsiques ocasiona que s'apropin a les lucratives, que caracteritzen als **Traficants**. Alguns Col·leccionistes Recol·lectors poden vendre els seus excedents o, fins i tot, les peces més significatives. De vegades els seus comportaments són més de Traficants que d'Especialitzats.

Ignacio Rodríguez Temiño considera que en qualsevol usuari d'un detector de metalls que recerca vestigis arqueològics, emmarcats en els Especialitzats, es donen tres "contingències":

- Cert gust pel descobriment d'alguna cosa, del que sigui.
- Interès per la història, normalment local.
- Un mòbil econòmic, al tenir els objectes trobats un valor de mercat.

En la majoria es dona un equilibri entre les tres, i l'aparició d'un circumstància externa és decisiva per inclinar-se cap una o altre ⁶²³. Les diferents motivacions convergeixen i els tipus clarament definits són més excepció que regla.

En el cas dels Buscadors **Localistes** la necessitat que els empeny és de transcendència. El **patrimoni local** és, en essència, el més important i motivador. No és però menys important la necessitat bàsica de pertinença a la comunitat, d'estima i pròpia autorealització. Com hem comentat, dependent en cada individu la tendència cap una o altre poden derivar a conductes més pròpies dels **Personalistes**. En el cas dels cercadors de tresors, és obvi que, malgrat limitar-se a un espai geogràfic molt

⁶²² "Em va dir: Un ha treballat molt dur. Llavors es troba davant la tomba i està llest per obrir-la. No se sap el que hi ha dins. Aquest és el moment. Si el seu pare o la seva mare tractessin d'aturar-lo els empenyeria a un costat... . En Peppe, com es deia el tombarolo, va explicar que una vegada tenia dos grans vasos grecs pintats i va convidar a un traficant nord americà: "Ho tenia tot llest. Els vaig col·locar en aquesta taula, els vaig cobrir amb un llençol i vaig apagar la llum. El nord americà va entrar i li vaig dir, "Esperi". Vaig treure el llençol i encendre la llum. Ell els va veure. La seva respiració es va accelerar. Quasi no podia parlar. Eren tan bonics !!!". MEYER, KE (1990), pàgs.141-142.

⁶²³ RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012), pàgs.104-105.

delimitat, estan motivats pel plaer de descobrir. L'anàlisi individual és la que finalment ens portarà a assignar-li determinat subtipus a un furtiu.

No es possible definir-se sobre una motivació genèrica dels Buscadors **Casuals**. Depenent de cada individu i les seves circumstàncies es motivarà pel plaer de descobrir, posseir, lucratiu, estima,.... És tant imprevisible com la seva actuació.

Els **Traficants** poden compartir les motivacions del plaer de descobrir i posseir però sempre d'una forma secundària. La seva necessitat primordial és de dèficit i coincideix amb la que hem establert com a distintiva del tipus, l'afany de lucre. Les necessitats de ser restaran en un segon pla i, cas de ser reconegudes, seran útils per identificar el furtius, doncs constitueixen trets de la seva personalitat.

Cal apuntar que en les situacions assenyalades on es produeixen interferències tipològiques (Especialitzats que actuen com Traficants, Localistes que ho fan com Personalistes,..) intervenen amb les conductes pròpies del MO de les tipologies o subtipologies assumides. S'ha d'analitzar cada cas, tenint en compte totes les variables, per determinar la tipologia corresponent o verificar una evolució longitudinal del individu.

Aquestes motivacions es manifesten en determinats comportaments dins els indicis conductuals que són propis de signatura. No és fàcil detectar-los i no sempre hi són. Sovint es confonen i coincideixen, com ja hem comentat, amb altres indicis i singularment amb els actes de precaució del MO.

Destaco una conducta, relativament fàcil d'observar, que pot contribuir a identificar la motivació dels furtius. Es tracta de comprovar el que es podria descriure com el grau de respecte vers les troballes. Em refereixo a quin estat el tractament que han fet de les descobertes estructurals i mobles.

Els Buscadors **Personalistes**, sempre en general, acostumen a tenir respecte en aquest sentit. Malgrat que les Cales siguin Irregulars, quan es troben amb una estructura no l'esbaldreguen i procuren evitar que es malmeti, tot i que, una vegada finalitzada la intervenció, l'abandonen a la seva sort. Així no és probable que realitzin Remocions o Intrusions Estructurals. També procuren no trencar els materials arqueològics encara que finalment no els recullin. No tenen però la mateixa cura amb les stratigrafies, donant l'aparença que ni adverteixen la seva existència.

Per contra el Buscadors **Especialitzats** no acostumen a respectar les troballes, almenys en el lloc dels fets. Tot i que les remocions es limiten generalment a Clots, cas de trobar-se amb una estructura no evitaran –de forma conscient- els danys que la seva tasca li provoquin. Tampoc no tenen inconvenient en fer Intrusions en les estructures ni en malmetre stratigrafies. Els materials abandonats ho seran pràcticament in situ, sense formar agrupacions i tampoc no és sorprenent que hagin estat trencats. Per

contra els materials que s'empordin rebran un tracte ben diferent, tot depenent de les subcategories (el dels **Selectius** pot arribar a ser exquisit). L'excepció la constitueixen els **Universitaris**, probablement per la seva formació. En aquest cas, precisament la cura en el tractament de les estratigrafies podria ser un indicatiu de la seva intervenció.

Els Buscadors **Localistes** poden diferenciar-se pel seu excessiu respecte. Les estructures no únicament seran respectades sinó que fins i tot restaurades. En cas de creure que una estructura no resulta de interès, probablement no es desfarà sinó que es desmuntarà. Almenys des d'un punt de vista intencional, doncs sovint les metodologies emprades acaben malmetent el que es pretenia preservar. Difícilment abandonaran cap troballa (és possible que deixin en el lloc materials constructius com maons, teules,..). Malgrat tot, també és possible en els Localistes que focalitzin el seu interès en una determinada cronologia, sense considerar l'existència d'altres en el mateix jaciment. Per exemple, que es vulgui demostrar l'existència d'una ocupació prehistòrica en un edifici sense tenir en compte les posteriors (protohistòriques, romanes, medievals,..). En aquests casos, acostumen a ignorar totalment les no interessades que són eliminades (a no ser que tinguin presència rellevant). En general, les estratigrafies són però les que resulten més malmeses i poc considerades. L'excepció són els cercadors de **Tresors**, que no dubtaran en obrir grans cales o esbaldregar estructures.

Una vegada més resulta arriscat opinar sobre els Buscadors **Casuals**, depenent molt de la personalitat de l'autor i circumstàncies de la troballa. En general, tenint en compte que la seva improvisada intervenció és molt probablement fruit de una irrefrenable curiositat podríem suposar que difícilment consideraran el fet de malmetre o no tot el que impedeixi l'acció.

Els **Traficants** no tindran cap dubte en desfer qualsevol estructura o material que s'interposi en la seva activitat. Precisament les grans desfetes són un dels trets distintius de les seves intervencions. El fet que evitin expressament alguna malmesa és probable que es degui a un acte de precaució per evitar ser descoberts o passar el més desapercibuts possible.

Per detectar possibles indicis de signatura és imprescindible revisar tots els disponibles des de l'òptica motivacional,

- L'elecció de determinats jaciments així com dels components del Kit poden tenir més sentit pel furtiu que el funcional, per exemple.
- També, tant les remocions com les acumulacions de sòl i agrupacions de materials poden mantenir una determinada forma, ordre o disposició, sense cap explicació aparent i de les que possiblement es podran inferir dades sobre la personalitat de l'autor. A més són un element a tenir en compte per establir possibles vinculacions amb altres intervencions.

Poden identificar-se conductes aparentment sense explicació. En el cas del Pont de Goi (Valls i Alcover, Alt Camp) –apuntat en l’apartat dedicat al Marc Cronològic- es va verificar que el furtiu tornava a tapar amb un moviment de peu el clot d’extracció. En aquell moment, any 2005, era un comportament inèdit que anteriorment no s’havia enregistrat, doncs era habitual deixar els clots destapats. Com a conducta innecessària per portar a terme l’activitat, es podia considerar una possible conducta de signatura. Més tard hem comprovat que és una “*característica d’un bon buscador o detecto-aficionat*” aconsellada per l’ADC (constituïda l’any 2013), a la que també hem fet esment. L’anàlisi del cas concret, tenint en compte tots els indicis a l’abast, resoldrà si els comportaments diferenciats són o no propis de signatura.

Tipus	SIGNATURA	
	Motivació	Respecte
BP	Plaer de descobrir	SI
BE	Plaer de posseir	NO
BL	Patrimoni local	MOLT
BS	NO	NO
TPF	Lucrativa	
TAC		

Fig.102: Signatura.

IV.8.- Perfil Geogràfic

El perfil geogràfic, al que ens hem referit com a subdisciplina del perfil criminològic, ens pot ser de molta utilitat en les investigacions i estudis sobre el furtivisme arqueològic. En les diligències policials pot orientar, per exemple, tant per determinar el punt d'ancoratge d'un furtiu -a partir dels jaciments en els que ha intervingut- com per identificar els jaciments afectats o preveure futurs objectius -quan només es coneix l'ancoratge del furtiu-. En aquest sentit, contribueix a prioritzar sospitosos i àrees de vigilància, vincular diferents activitats,... . Els estudis de perfilació geogràfica han permès verificar interessants comportaments de caràcter general. Per exemple, la primera d'una sèrie de actuacions atribuïbles a un mateix autor s'acostuma a produir en un lloc proper al seu punt d'ancoratge. També s'ha observat que els delictes no violents acostumen a allunyar-se més dels punts d'ancoratge que els de caràcter violent o que els delinqüents de més edat s'allunyen més que els joves.

La mostra disponible no permet aprofundir en estudis de comportament geogràfic específics del furtivisme arqueològic. En Kim Rossmo considera que s'han de tenir un mínim de cinc localitzacions vinculades per obtenir resultats amb garanties⁶²⁴. En la mostra tot just disposem de dades que ens permeti desenvolupar-ho, tret de casos històrics com el tractat d'en Alfred Klaebisch. Malgrat les mancances, ateses les possibilitats del mètode, he elaborat unes primeres propostes que ens permeten albirar les possibilitats en aquest camp, tot i que s'haurà d'aprofundir en el seu estudi.

Diferents autors han elaborat tipologies basades en el comportament geogràfic. Les més destacades i actualment utilitzades són les d'en David Canter i Kim Rossmo. En Canter va presentar dos tipus relacionats amb l'acompliment o no de la seva hipòtesi del cercle⁶²⁵, mentre que en Rossmo distingeix quatre tipus relacionats amb l'experiència empírica dels escenaris dels fets⁶²⁶. Cap de les dues tipologies,

⁶²⁴ ROSSMO, DK (2000), *Geographic profiling*. Boca Ratón (Florida), esmentat per Jorge Jiménez (JIMENEZ, J (2010), pàg.178.

⁶²⁵ Recordem que la hipòtesi del cercle estableix que el centre d'una teòrica circumferència elaborada a partir dels diàmetre conformat per la unió dels seus dos delictes espacialment més allunyats es correspon aproximadament amb el punt d'ancoratge del delinqüent. Dins el cercle es circumscriuen seves zones de seguretat i confort. David Canter distingeix entre els **Rondaires (marauders)**, que avalen la hipòtesi del cercle intervenint des del punt d'ancoratge dins d'aquest espai, i els **Viatgers (commuters)** que es desplacen fins un indret allunyat del punt d'ancoratge i estableixen un àrea d'actuació. GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàg.233 i JIMENEZ, J (2010), pàgs. 174-175.

⁶²⁶ Per establir la seva tipologia Rossmo distingeix entre mètodes de recerca (de la víctima) i atac (GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), pàgs.232-233). Ens interessen els tipus de recerca:

- **Caçadors (hunters)**. Cerquen prop del punt d'ancoratge. Venen a ser coincidents amb els Rondaires d'en Canter.
- **Caçadors furtius (poachers)**. Actuen en àrees diferents al punt d'ancoratge. Pràcticament coincidents amb els Viatgers d'en Canter. En les manuals en castellà els anomenen "pescadors", però la traducció correcte és la de "caçadors furtius" (ALAY, JC (2012c), pàg.38).

essencialment pensades per a delictes violents, acaba de quadrar amb el furtivisme arqueològic. Tot respectant els criteris amb els que es van fonamentar, proposo una nova tipologia específica vinculable amb la dels furtius.

1.- ESTABLERTS: Realitzen les seves activitats furtives dins un àrea radial al voltant del seu punt d'ancoratge, relativament propera al mateix. És assimilable als tipus dels Rondaires (*marauders*) i Caçadors (*hunters*) d'en Canter i Rossmo, respectivament.

Els Buscadors **Locals** són els que més s'avenen a aquest tipus geogràfic. La seva zona de confort es limita sovint a l'espai del terme municipal o comarca on es situa el seu punt d'ancoratge. S'ha de tenir en compte que aquests límits no sempre coincideixen amb els administratius, i responen més als mapes cognitius dels individus. Podem trobar comarques "naturals", com el Lluçanès o el Gran Penedès –conformada pel Garraf i l'Alt i Baix Penedès-. També hi ha unitats topogràfiques (serres, valls,...) supramunicipals o comarcals, tot i vinculades al punt d'ancoratge, que poden conformar l'àrea de confort d'un Buscador Local. No reconeixen una zona de seguretat i les seves intervencions es poden ubicar en un entorn molt immediat.

Analitzant les dades de la mostra disponible⁶²⁷, s'ha verificat que el seu radi d'actuació és d'uns **15 quilòmetres** a partir del punt d'ancoratge.

2.- ZONALS: Concentren les seves activitat furtives en àrees determinades que poden estar relativament allunyades del seu punt d'ancoratge. És assimilable als tipus dels Viatgers (*commuters*) i Caçadors Furtius (*poachers*) d'en Canter i Rossmo, respectivament.

Els Zonals més representatius són els Buscadors **Personalistes**. El distanciament de la seva zona de confort del punt d'ancoratge, no es deu a mantenir una zona de seguretat sinó a la recerca del jaciment o àrea més apropiats a les seves inquietuds. El radi d'actuació s'ha establert en uns **30 quilòmetres**.

Des del punt de vista comportament geogràfic els Buscadors Especialitzats **Universitaris** també son Zonals. Es desplacen fins els indrets amb possibilitats de trobar el que busquen. En aquest cas no s'ha acompleix la distància radial indicada, ajustant-se a la situació de l'objectiu.

-
- **Oportunistes (trollers).** Actuen en les seves zones d'activitat convencional o rutinària (lloc de treball, oci,...).
 - **Paranyers (trappers).** Utilitza paranyes i situacions per portar a la víctima fins el seu lloc d'ancoratge, on comet el delicte.

⁶²⁷ La mostra, amb dades de punt d'ancoratge i jaciments intervinguts, es redueix a 81 subjectes, dels que hi ha 75 Buscadors i 6 Traficants. Els radis d'actuació que es faciliten són els promigms obtinguts segons els tipus analitzats.

3.- ITINERANTS: Partint del seu punt d'ancoratge realitzen recorreguts, amb una durada d'un a tres dies, durant el que intervenen en un o més jaciments.

Els Buscadors **Especialitzats** s'ajusten a aquest tipus, tret dels Universitaris. Els seus recorreguts per diversos jaciments –generalment amb l'auxili d'un aparell- acostumen a ser de mig a un dia. El inici del recorregut dependrà del que hagin planificat i no hi ha inconvenient en iniciar-ho des de un jaciment immediat al punt d'ancoratge (no mantenen zona de seguretat). El radi d'actuació generalment és d'un màxim de **30 quilòmetres**, tot i que pot ser superior.

Els **Traficants** també són essencialment itinerants i, en aquest sentit, molt similars als Especialitzats. És possible, però, que el recorregut sigui de prospecció i una vegada han localitzat un jaciment amb possibilitats, l'activitat es porti a terme en horari nocturn. Malgrat tot, no es pot dir que siguin Zonals, doncs les intervencions en una determinada àrea es faran fins "esgotar-la" i, tot seguit, seguiran itinerant. En l'anàlisi de la mostra s'ha verificat que per a aquests casos el radi d'actuació pot ser lleugerament superior, sobre els **40 quilòmetres**.

4.- EXPEDICIONARIS: Es desplacen a grans distàncies, realitzant recorreguts –amb una durada que es pot perllongar fins a varies setmanes- durant els que intervenen en diversos jaciments.

Aquest tipus es reserva als **Traficants** i és, de moment, molt excepcional. Fins la data no hi ha a Catalunya informacions confirmades d'actuacions d'aquest tipus, però ateses les recents notícies de les activitats de grups d'àmbit estatal que s'ajusten a aquest comportament, s'ha inclòs. El radi d'actuació augmenta i fàcilment supera els **100 quilòmetres**.

PERFIL GEOGRÀFIC		
Tipus	Tipus Geo	Radi (Qm)
BP	ZONALS	30
BE	ITINERANTS	
BL	ESTABLERTS	15
BS	No procedents	
TPF	ITINERANTS / EXPEDICIONARIS	40 / 100
TAC		

Fig. 103: Perfil Geogràfic.

IV.9.- Conductes derivades

Les conductes derivades de les activitats furtives, pròpiament dites, poden ser molt diverses i la seva anàlisi constitueix, per si mateixa, un estudi més enllà del marc proposat en el present treball. En aquest apartat, ens limitarem a presentar, sense entrar-hi a fons, les conductes derivades més significatives que contribueixen a definir la tipologia proposada.

Col·leccionisme

Els Buscadors **Personalistes** tendeixen a col·leccionar quasi bé totes les seves troballes. Pràcticament només deixen en les intervencions que realitzen els fragments que queden en les Agrupacions, com hem referit al tractar el MO. Netegen, restauren i classifiquen les troballes, encara que les metodologies i criteris no coincideixen amb els acadèmics. Les que consideren millors peces poden ocupar llocs destacats en la decoració dels seus domicilis i tenir-les en vitrines. Les col·leccions són pel seu gaudi personal i només compartides amb els seus familiars i cercles més propers. Malauradament, si perden l'interès o moren, totes aquestes troballes poden ser llençades a les escombraries o, si es dóna la possibilitat, que siguin venudes.

Les col·leccions dels **Especialitzats** seran més o menys **heterogènies** o **selectives**, segons la subcategoria corresponent coincidint pràcticament amb el primer i segon nivell, respectivament, proposats en la comentada Tipologia 8 desenvolupada per Juan Javier Enríquez i Francisco González. Cas a part són els **Universitaris** que, perfectament conscients de la il·legalitat de les seves activitats, no col·leccionaran les troballes una vegada complerta la seva finalitat i probablement intentaran “blanquejar” introduint-les en col·leccions acadèmiques o museístiques regularitzades.

Els Buscadors **Localistes** col·leccionen tot el que troben. Emparats per associacions i fins i tot institucions locals, de les que probablement són fundadors, generalment no es guarden les troballes sinó que són dipositades o donades a aquestes entitats. Si les mateixes no existeixen, se les guarden en “dipòsit” fins el dia en que es constitueixin (encara que no hi hagi data estimada i sigui fins i tot improbable que arribin a formalitzar-se). Els cercadors de **Tresors** locals, constitueixen l'excepció i acaben acumulant col·leccions heterogènies sense cap ordre, amb el mateix destí que les dels Personalistes.

Els Buscadors **Casuals** conserven les seves troballa com si es tractés d'un trofeu. Poden gestionar entre les seves amistats, coneguts o contactes informació sobre l'antiguitat o vàlua de la peça. Malgrat que el resultat sigui negatiu i la troballa no sigui significativa,

probablement la seguiran conservant com a curiositat. Una vegada més, el destí d'aquestes peces segueix el de les col·leccions dels Personalistes i cercadors de Tresors.

Els **Traficants** no col·leccionen les troballes, doncs la finalitat de la seva activitat és obtenir un lucre de les mateixes el més immediat possible. Mantindran les peces mentre les netegen, restauren i gestionen la seva venda.

Intercanvi

Els Buscadors **Personalistes** difícilment intercanviaran les seves troballes, seria una excepció molt motivada.

Entre els Buscadors **Especialitzats**, els **Col·leccionistes Recol·lectors** acostumen a intervenir en intercanvis interessats. La seva finalitat és col·leccionar i, conseqüentment, sempre cercaran la peça que enriqueixi la col·lecció. Els intercanvis es produiran dins el seu cercle tot i en l'actualitat internet facilita moltes més possibilitats. Les peces motiu de intercanvi seran excedents. En canvi els **Universitaris** difícilment realitzaran un intercanvi de les seves troballes que, com hem comentat, no col·leccionen.

Els Buscadors **Localistes** només faran intercanvis de forma molt excepcional per aconseguir peces rellevants descobertes en el seu àmbit d'actuació, local o comarcal. En tot cas les peces que utilitzaran en el intercanvi seran molt comunes i reiterades en el seu territori.

Els cercadors de **Tresors** locals, els Buscadors **Casuals** i els **Traficants** molt difícilment intervindran en cap intercanvi, encara que per raons diferents. Els primers conserven les peces trobades com a fruit del seu esforç i proves de que no van desencaminats en la seva eterna recerca. Pels segons són trofeus i pels tercers únicament són objectes en venda.

Venda

Els Buscadors **Personalistes** mai no venen les seves troballes ni participen en intermediacions. Una venda o intermediació seria molt més excepcional que un intercanvi.

Els Buscadors **Especialitzats** poden vendre els seus excedents, tot i que ocasionalment. Els guanys es reinvertiran en la compra de peces per a les seves col·leccions. El seu àmbit d'actuació es redueix al seu entorn, tot i que internet facilita aquest tipus

d'operacions permetent augmentar les expectatives sense gaire d'esforç. Una vegada més els **Universitaris** són l'excepció i no venen les peces que puguin trobar, encara que sí en compren.

Els Buscadors **Localistes**, cercadors de Tresors inclosos, mai no vendran les peces ni col·laboraran en la seva intermediació.

Els Buscadors **Casuals** poden arribar a vendre l'objecte de troballa si es presenta l'oportunitat. Tot dependrà dels subjectes en particular i l'estima que tinguin per la peça.

Pels **Traficants**, la venda constitueix la finalitat de la seva activitat. Vendran tot el que puguin i pels medis més convenients. Des de la venda directa, internet, intermediació fins la col·laboració en xarxes organitzades. Segons manifestacions del capità Javier Morales de la Unitat de Patrimoni Històric de la UCO de la Guàrdia Civil, alguns subjectes fan del furtivisme arqueològic el seu *modus vivendi*, essent la seva única font de ingressos que els permet mantenir a varies persones d'un mateix nucli familiar, tot i que sense gaires luxes⁶²⁸.

Reincidència

No es disposen de suficients dades longitudinals sobre un mateix furtiu que permetin afirmacions concloents. A més les informacions procedeixen en gran part d'expedients administratius, on òbviament l'efecte sobre la persona és menys impactant que la via penal.

En principi, els més reincidents són els Buscadors **Localistes** i els **Traficants**. El primers perquè no consideren que la seva activitat sigui il·lícita, i es senten a més amb el suport de les entitats de les que generalment formen part i de la població local. Els segons perquè el furtivisme és una font de ingressos que proporciona uns beneficis que superen –almenys fins ara– les sancions que els puguin imposar. En els Traficants, com hem pogut verificar en l'exposició dels operatius policials, també es dona la circumstància que poden formar part de col·lectius dedicats a activitats il·lícites ja que la delinqüència és el seu medi de vida.

Els Buscadors **Especialitzats** també poden reincidir, encara que molt depèn del tipus de sanció. Si és molt lleu o surten absolts probablement reprendran l'activitat en un temps prudencial.

Els Buscadors **Personalistes** i **Casuals**, cas de ser encausats, difícilment reincidiran.

⁶²⁸ Entrevista realitzada en motiu del VII Curso de Arqueología Regina (Casas de Reina, Badajoz), juliol 2014, referida en Nota 369: <https://www.youtube.com/watch?v=KIFqXAs-Q8k>

Conductes derivades				
Tipus	Col·lecció	Intercanvi	Venda	Reincidència
BP	Quasi bé tot	NO	NO	NO
BE	Heterogènia /Sel·lectiva	SI	Ocasional	Probable
BL	Tot	Excepcional	NO	SI
BS	Trofeu		Oportunista	NO
TPF		NO		
TAC	NO		Sempre	SI

Fig.104: Conductes derivades.

V.- PROTOCOLS D'ACTUACIÓ, ELABORACIÓ DE VALORACIONS I INFORMES

V.1.- Protocols d'actuació davant activitats arqueològiques furtives

La finalitat d'aquests Protocols és disposar d'unes pautes d'actuació, tant pels arqueòlegs com pels cossos de seguretat, davant el supòsit de produir-se una activitat furtiva. El seu ús normalitzat podria evitar interferències i reiteració de gestions, agilitzant-les i incrementant sensiblement l'eficàcia de les diligències policials, administratives i judicials⁶²⁹.

Protocol d'actuació pels arqueòlegs

Essencialment dirigit als arqueòlegs, titulars d'una autorització d'intervenció arqueològica, que tenen coneixement d'activitats furtives recents o molt recents en el jaciment o jaciments objecte de l'autorització.

Els supòsits que es podrien donar són,

A.- Tenir coneixement directe de l'existència d'una activitat furtiva en el jaciment o jaciments objecte d'autorització.

B.- Tenir coneixement indirecte (comunicació oral, telefònica,...) de l'existència d'una activitat furtiva en el jaciment o jaciments objecte d'autorització. En aquest supòsit hauria de verificar-ho personalment amb la màxima urgència.

C.- Trobar-se els furtius en plena intervenció.

En els dos primers supòsits,

a.- No s'ha de tocar res en el lloc dels fets i procurar desplaçar-se el menys possible pel jaciment, evitant l'alteració dels indicis.

b.- Formalitzar la Denúncia en les dependències del corresponent Cos de seguretat en el temps més breu possible, tenint en compte:

⁶²⁹ L'any 2008 vaig elaborar una primera proposta de "*Protocol d'actuació davant intervencions arqueològiques furtives*" a sol·licitud de Gemma Hernández, aleshores cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia. La intenció era adjuntar-lo a les autoritzacions d'intervenció arqueològica. Es va entregar el maig de 2008 però des d'aleshores no hi ha notícia que hagi prosperat. Sobre aquest Protocol es va realitzar una Sessió Informativa pública el 28 de febrer de 2012, organitzada per l'Associació d'Arqueòlegs de Catalunya (Ad'AC).

- En descriure les circumstàncies dels fets denunciats és important **destacar que el jaciment ha estat espoliat i ha sofert danys materials** (tipificats en el Codi Penal). Tota remoció o alteració ha de ser considerada com a dany causat al jaciment.
- En el cas que es presenti Denúncia per una prospecció furtiva sense danys físics aparents en el jaciment, s'ha de **destacar la possibilitat de sostracció de material arqueològic** (considerat bé de domini públic que forma part del comú Patrimoni Històric per la legislació vigent).
- En la Denúncia s'ha de fer referència a la **valoració econòmica** que l'activitat furtiva ha ocasionat. Sobre aquest extrem es tractarà en el següent apartat.
- Insistir en la **presència policial en el lloc dels fets** el més aviat possible per portar a terme les corresponents diligències d'inspecció ocular i tècnica.

c.- Excepcionalment és possible que s'hagi d'elaborar un **Informe** d'ampliació de la Denúncia -que desenvoluparem en l'apartat sobre Informes- per documentar els principals indicis i facilitar la posterior valoració objectiva dels danys causats. Només és factible quan es doni una de les següents circumstàncies:

- Que no sigui possible o es retardi en excés la presència policial en el lloc dels fets, i es consideri es poden malmetre elements significatius tant des del punt de vista arqueològic com criminalístic. És possible, per exemple, que es pugin produir condicions atmosfèriques adverses que afectin la integritat del lloc abans que la policia pugui realitzar la inspecció tècnica.
- Que ho sol·liciti el propi Cos de Seguretat. En aquest cas haurà de cenyir el contingut de l'Informe a la sol·licitud.

En els transcurso de la inspecció tècnica policial l'arqueòleg director ha d'estar present i col·laborar estretament. La documentació i recollida de indicis criminalístics podria ocasionar danys involuntaris en el jaciment. La presència de l'arqueòleg ha de garantir que aquesta imprescindible actuació ocasioni el menor impacte possible. En aquest sentit, haurà de realitzar les indicacions que consideri oportunes sobre com "moure's" pel jaciment, intervenir en les tasques que impliquin una afectació directa (extracció de materials que podrien contenir empremtes,...) i en l'elaboració de l'Inventari de les peces que es considerin indicis criminalístics i hagin de ser traslladades.

L'arqueòleg facilitarà totes les explicacions i especificacions tècniques que es considerin escaients per a l'elaboració de la corresponent diligència d'inspecció ocular.

En el tercer supòsit, **trobar-se els furtius en plena activitat**, ha de **comunicar-se de forma immediata al cos policial** i gestionar la seva immediata presència en el lloc dels fets. La comunicació ha de ser clara i concisa:

- Primer, identificar-se.

- En segon lloc, indicar que presumptament s'està **produint un fet d'espoli del jaciment arqueològic** que ha provocat **danys materials** (cas de remocions i/o altres alteracions físiques) o **possible sostracció de materials arqueològics** (cas de prospeccions sense remocions). Ambdós casos estan tipificats en el vigent Codi Penal.
- En tercer lloc, insistir en la seva **presència en el lloc dels fets el més aviat possible** per portar a terme les corresponents diligències de inspecció ocular i tècnica.
- Finalment, assenyalar no hi haurà inconvenient en formalitzar la **Denúncia**, d'acord amb el que s'hagi verificat.

Si la comunicació s'ha fet des del lloc dels fets (mòbil,...), és aconsellable esperar en un **indret immediat al jaciment** i, si és possible, prendre nota de la matrícula i descripció (model, color, alguna marca o adhesiu destacable,...) del vehicle o vehicles dels furtius (facilitarà la seva localització si marxen abans de l'arribada de la policia).

És del tot desaconsellable intentar dissuadir als furtius de la seva actitud⁶³⁰, doncs es pot generar un comportament alterat i, tot i no haver-hi lesions, motivar que l'arqueòleg sigui el denunciat per amenaces, injúries o fins i tot calumnies.

Si els furtius marxen abans que arribi la policia, no s'ha de tocar res ni desplaçar-se pel jaciment; cal quedar a l'espera en un indret immediat. A partir d'aquest moment es coincideix amb l'exposat pels supòsits anteriors.

Protocols d'actuació policials

Els cossos policials disposen d'experiència d'actuacions contra el furtivisme arqueològic però no tenim constància de protocols estandarditzats en aquest sentit. L'any 2007 es va publicar una proposta del Grup de Patrimoni Històric dels Mossos d'Esquadra. D'acord amb la mateixa, el protocol d'actuació d'un agent de policia, quan comprovés que una o varies persones estaven realitzant una presumpte activitat furtiva, podria estar orientada cap un seguit de consideracions que anaven des de la identificació de les persones, la confecció d'un acta amb un seguit de requeriments i una mínima inspecció ocular fins el comís dels materials arqueològics –tant en casos

⁶³⁰ Hi ha referències d'aquestes situacions. Per exemple, l'any 1987 dos arqueòlegs van sorprendre a dos furtius en plena activitat en la Cova del Tabac (Camarasa, La Noguera) amb els que van estar parlant durant uns quaranta cinc minuts. Va haver-hi un intercanvi d'opinions sense arribar a convèncer al furtius que deixessin de "*fer la cova*", com deien. Els arqueòlegs van gestionar denúncia a partir de la que es va incoar expedient administratiu finalment resolt amb una sanció de 100.000' pessetes (601'-euros) que es va pagar després de ser desestimat els recurs de reposició (dades consultades en el corresponent expedient del Servei Jurídic del Departament de Cultura). Malgrat que l'encontre dels furtius amb els arqueòlegs no va anar més enllà, aquest tipus de situacions no acostumen a resoldre's tan fàcilment i són desaconsellables.

administratius com penals- i dels instruments emprats així com la detenció dels presumptes autors, si es considerés il·lícit penal⁶³¹.

Tenint en compte tot el que hem anat exposant i les experiències dels diferents operatius resulta manifest que és imprescindible la necessitat de implantar l'obligatorietat de les inspeccions oculars tècniques, documentant i recol·lectant tots els indicis, en els casos d'activitats furtives. Importants operatius, com *Tertis* i *Pitufo*, han estat finalment estèrils per no haver aportat indicis suficients que vincuessin els presumptes furtius amb els jaciments espoliats. Per contra, l'operatiu *Badia* ha deixat palès com, disposant d'aquests indicis, es pot arribar a un resultat corresponent amb els danys ocasionats.

Hauria d'establir-se un protocol d'actuació policial. El seu contingut podria ser el de l'esmentada proposta però incloent l'obligatorietat de la inspecció ocular tècnica.

El processament del lloc dels fets d'una activitat furtiva no ha de ser substancialment diferent, però amb unes particularitats que obligarien a seguir un protocol d'actuació diferenciat.

La diferència més rellevant és que hauria de **comptar necessàriament amb l'estreta col·laboració dels arqueòlegs**. El patrimoni arqueològic és un bé no renovable i tant els

⁶³¹ RABADAN, T (2007), pàgs.396-397. Les consideracions proposades eren les següents:

1. Sol·licitar si l'activitat arqueològica ha estat autoritzada prèviament per la Direcció General de Patrimoni del Departament de Cultura.
2. Si es comprova que l'activitat és il·legal, es procedirà a confeccionar una acta, on es farà constar:
 - La filiació de la persona o persones que intervenen en l'activitat denunciada.
 - L'activitat concreta que aquestes persones realitzaven.
 - Quin mitjà de transport han utilitzat.
 - A modus d'inspecció ocular, es concretarà la ubicació exacta dels forats o remocions i la seva mesura, i es constatarà l'existència d'altres remocions per la zona o d'acumulacions de terra.
 - Igualment es farà constar els estris emprats i les seves característiques (piquetes, detectors de metalls,...).
 - També s'indicarà si els autors estaven en poder de mapes o llibres que facin referència al jaciment arqueològic o altres objectes que puguin donar a entendre que la seva acció ha estat intencionada.
 - Igualment, a l'acta, i en tots els casos, es farà constar que es procedeix al comís de les restes arqueològiques.
3. Només quan ens trobem davant d'una infracció penal es procedirà al comís dels estris i materials emprats (piquetes, detectors de metalls, etc.).
4. També és important, sempre i quan es disposin de medis audiovisuals o fotogràfics, realitzar un reportatge fotogràfic de l'activitat denunciada i de l'estat del jaciment arqueològic.
5. Finalment, si l'activitat denunciada forma part d'un il·lícit penal, es procedirà a la detenció de l'autor o autors.

jaciments com els materials gaudeixen d'una especial protecció legal. La seva manipulació s'ha de fer amb especial cura i si no es prenen precaucions es podria malmetre, tant físicament com alterant la informació històrica inherent. El treball policial, tot i que involuntàriament, podria arribar a causar més danys que la pròpia activitat furtiva. La intervenció conjunta de la policia i dels arqueòlegs garantirà que tant des del punt de vista criminalístic com arqueològic el processament del lloc dels fets es faci correctament.

L'arqueòleg hauria d'intervenir en la inspecció preliminar, col·laborant en l'establiment dels recorreguts de treball més sostenibles, en la prioritització de les possibles recol·leccions i en cóm fer-ho o fins i tot fer-ho (per no malmetre el material ni l'estratigrafia en la que pot estar inserit), en l'embalatge i inventari,...

Una segona característica específica són els propis llocs dels fets, especialment sensibles i protegits. Bàsicament hi ha **dos escenaris genèrics**: els vinculats a **remocions**, pròpiament dites, i als de **prospeccions**, en els que l'espai físic a cobrir és molt diferent.

A.- Els escenaris principals de les remocions, generalment conformats per Cales de Buscadors Personalistes i Localistes, es corresponen amb un espai obert tot i que –una vegada han estat ben delimitats- de dimensions relativament reduïdes.

Caldria en primer lloc confirmar la possible existència d'escenaris secundaris (dipòsits, estacionaments, vies d'accés i evacuació,...), realitzant una recerca de les habitualment emprades per exteriors (línies, espiral,..).

Identificats els escenaris es podrien processar com "interiors" (recerca minuciosa de indicis, marcatge,...) de forma individualitzada i sempre, insistim, amb l'assistència de l'arqueòleg.

B.- Els escenaris de prospecció, més propis dels Buscadors Especialitzats i Traficants, tenen un espai físic molt més extens i precisarien d'una metodologia específica.

El processament tècnic d'una prospecció arqueològica furtiva hauria de determinar l'itinerari i l'aspecte formal del mateix. Una prospecció pot seguir diferents tipus d'itinerari, entre els que hem pogut distingir els lineals, sinuats, espirals i caòtics. Formalment poden ser per franges (contínues o intermitents) i sectors. Tot i que encara no hi ha prou dades, sembla que es podrien fins i tot arribar a vincular aquest tipus i formes amb intencionalitats de recerca i d'exploració del jaciment (es dir, si s'està cercant el jaciment o si s'està prospectant sobre el mateix). En la taula adjunta avanço aquesta hipòtesi.

Quan en la prospecció furtiva s'han utilitzat aparells és poden establir els itineraris seguint els Clots d'Extracció o Sondeig i les possibles traces instrumentals. Identificats

els indicis s'aconsegueix delimitar l'àrea afectada i suggerir aspectes tipològics i formals de la prospecció. Els Clots no només s'haurien de descriure genèricament i comptabilitzar, sinó processar-los individualment. Així es podria verificar si realment han estat realitzats amb una mateixa eina i obtenir dades per la corresponent valoració (mesures exactes, volum de sòl remogut,...).

Malgrat l'elaboració i aplicació de protocols per separat –especialment el de contingut estrictament policial- n'hi hauria de haver un de conjunt.

Pels arqueòlegs es facilitaria amb la preceptiva autorització d'intervenció arqueològica. A més de les pautes d'actuació que s'han apuntat, hauria d'incorporar el compromís de col·laborar amb les diligències policials, criteris per interposar la Denúncia i elaborar Informes d'ampliació. També hi hauria d'haver les adreces i contactes telefònics de les comissaries on acudir en cas necessari, la qual cosa facilitaria les corresponents gestions. El compromís d'acompliment del mateix es ratificaria amb una clàusula de possible suspensió provisional o definitiva de l'autorització d'intervenció, així com la incoació d'un expedient sancionador. El fet de incomplir el protocol podria contribuir, en més o menys responsabilitat, en l'espoli del jaciment per omissió i, fins i tot, constituir delictes (encobriment dels autors,...).

Quant els policies, en raó al protocol, haurien de ser puntualment informats de les autoritzacions d'intervenció en la seva àrea geogràfica de competència, així adquiririen el compromís d'actuació immediata en cas de produir-se la comunicació per part dels arqueòlegs, així com de seva col·laboració en les diligències de inspecció tècnica. Disposant de la informació sobre les intervencions (dades dels jaciments, directors autoritzats, durada prevista de la intervenció) es facilitaria la verificació de la veracitat de les comunicacions, agilitzant el procés.

El Departament de Cultura també hauria de comprometre's a l'adopció immediata de mesures per garantir la preservació del jaciment quant el Cos de Seguretat actuant, Fiscalia i Assessoria Jurídica del Departament de Cultura considerin que es pot intervenir en el jaciment afectat sense perjudici de les diligències que tinguin incoades; cal adoptar de forma immediata mesures per a garantir-ne la preservació.

La Direcció del Patrimoni Cultural hauria de decidir si cal fer una intervenció arqueològica, preventiva o d'urgència, o aplicar directament una de les tècniques de conservació previstes en el Capítol 2 (Tractament de les restes arqueològiques o paleontològiques) del Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

En cas haver optat per la intervenció arqueològica, però que aquesta no es pugui dur a terme en un termini prou breu com per no quedar garantida la preservació del lloc afectat, haurà d'aplicar-se un **rebliment temporal** del mateix.

L'efectivitat i normalització del Protocol requeriria, en conseqüència, formalitzar un acord entre diferents Departaments de la Generalitat, Cultura i Interior. La complexitat burocràtica i política d'un acord d'aquestes característiques és el que probablement motiva que fins ara encara no hagi prosperat una iniciativa en aquest sentit.

V.2.- Elaboració de Valoracions econòmiques de les activitats furtives

Ara per ara, tant la legislació administrativa com penal exigeixen una valoració econòmica dels danys ocasionats pels furtius com a referència per decidir la sanció o pena aplicables. Malgrat que la llei administrativa estableix una diferenciació entre els danys que poden ser valorats econòmicament i els que no, pels segons determina un barem econòmic –segons siguin lleus, greus o molt greus- que en la pràctica es tradueix en una quantitat encara que sigui estimativa⁶³². El Codi Penal, tot i les crítiques, com també hem comentat en l'apartat jurídic, disposa valoracions econòmiques per la tipificació dels delictes i l'agreujament dels mateixos.

Evolució cronològica de les valoracions econòmiques de les activitats furtives

En les consultes realitzades en els expedients del Servei Jurídic del Departament Cultura, s'ha pogut verificar una evolució en els mètodes emprats per les valoracions que ens ocupen.

En les anteriors a la Llei estatal de Patrimoni Històric (1985) no hi ha un criteri determinat i les valoracions són molt estimatives sense diferenciar els conceptes que les componen. Per exemple, en un expedient incoat a un furtiu identificat *in fraganti* en el jaciment del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar), l'any 1983, es fa una valoració de 14.000.000'- de pessetes (84.142'- euros). Es basa en un Informe de la llavors Secció Arqueològica del Museu de Mataró però sense cap més argumentació ni diferenciació dels conceptes que la conformaven⁶³³. En un segon expedient de l'any 1986, unes activitats furtives en el Turó de Mata (Mataró, Maresme) es valoraven en 3.000.000'- de pessetes (18.030'- euros) sense més explicacions. Del primer no consta ni que prosperés i del segon es va arribar a fer una proposta de sanció per 25.000'- pessetes (150'- euros), doncs la llei estatal ja era vigent i els procediments de sanció començaven a regularitzar-se.

En la segona meitat dels anys vuitanta, s'acostumen a argumentar les valoracions diferenciant conceptes com "*actuació amb material d'excavació*" o "*prospecció amb detector sense permís*" i, especialment, els de "*destrucció estratigràfica*" i

⁶³² Article 73 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català.

⁶³³ Aquest Informe, datat el 22 d'abril de 1983, valorava en realitat els danys ocasionats en el jaciment pels furtius –en general- en els darrers tres de mesos. Es limitava a fer esment que els danys en la "*zona dels ametllers*" ascendien a 4.000.000'- de pessetes (24.041'- euros) i els de la "*zona central del poblat (sitja saquejada, varies habitacions malmeses, destrosses en gran quantitat de punts d'aquesta zona,...)*" a 10.000.000'- pessetes (60.101'- euros).

“descontextualització”, atribuint a cada un d’ells unes quantitats (entre 25.000’- i 100.000’- pessetes -150’- i 601’- euros-) però sense raonar el perquè d’aquestes xifres i no d’altres. En aquest període sí que hi ha continuïtat en els procediments i s’arriba a fer propostes de sanció, tot i que més baixes que les valoracions inicials⁶³⁴.

Durant els anys noranta s’adverteix que les valoracions segueixen el criteri de mesurar la gravetat dels danys utilitzant una hipotètica escala amb valors de 0 a 3. Una vegada avaluada la importància dels danys (lleus, greus o molt greus) es proposava una sanció econòmica, dins el marc establert en l’article 73 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural català⁶³⁵.

Totes aquestes valoracions es refereixen a l’àmbit administratiu. En el penal només disposem de l’experiència, ja comentada, del judici sobre el cas de Gavà l’any 1996. Els arqueòlegs defenien una valoració incalculable a la qual cosa l’advocat de la defensa va respondre que el valorava en 1’- pesseta (0’006 euros).

L’any 2002 vaig ser designat per elaborar un Informe sobre la possible quantificació econòmica dels danys causats per un vehicle amb tracció “eruga” proveït de pala excavadora en el jaciment del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme). El vehicle havia realitzat un recorregut conegut d’aproximadament 300 metres, durant els que va obrir una pista d’uns dos metres d’amplada (per terme mig) remoyent el sòl fins a mig metre de profunditat (també per terme mig)⁶³⁶. Aquesta designació va motivà el disseny d’una metodologia pròpia de valoració econòmica en el que estenia en compte tant l’espai físic afectat com els diferents valors culturals lesionats. Dos

⁶³⁴ Sobre una activitat furtiva en el jaciment romà d’Els Munts, l’any 1988, es va fer una valoració de 600.000’- pessetes (3.606’- euros), amb els conceptes de *prospecció amb detector sense permís: 100.000’- ptes* (601’- euros); *20 forats en estratigrafia rica comprovada en excavacions anteriors: 500.000’- ptes.* (3.005’- euros), mentre que tant la proposta de sanció com la resolució van ser per 60.000’- pessetes (361’- euros). També l’any 1988 una activitat furtiva en el jaciment ibèric del Puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat) es va valorar en 325.000’- pessetes (1.953’- euros) per *actuació amb material d’excavació, 25.000’- ptes.* (150’- euros); *ampliació forat, 100.000’- ptes* (601’- euros); *destrucció estratigrafia, 100.000’- ptes.* (601’-€) i *descontextualització de material arqueològic, 100.000’- ptes.* (601’- euros). Per aquest cas, la proposta de sanció va ser de 150.000’- pessetes (902’- euros) i la resolució per 100.000’- pessetes (601’- euros). Aquell mateix any 1988, una *destrucció d’estratigrafies* en la Cova del Tabac (Camarassa, La Noguera) es va valorar en 350.000’- pessetes (2.103’- euros), essent la proposta de sanció de 300.000’- pessetes (1.803’- euros) i la resolució per 200.000’- pessetes (1.202’- euros). Finalment, una activitat furtiva a Empúries (L’Escala, Alt Empordà) de l’any 1990 es va valorar en 300.000’- pessetes (1.803’- euros) per *utilització de detector i paleta, 100.000’- ptes.* (601’- euros), *realització de varis forats amb destrucció d’estratigrafia, 100.000’- ptes.* (601’- euros) i per *apropiació de material arqueològic, 100.000’- ptes.* (601’- euros), constant una proposta de sanció per 100.000’- pessetes (601’- euros) però sense que hagi cap resolució en l’expedient consultat.

⁶³⁵ Una activitat furtiva a Empúries, l’any 1991, es va valorar d’escala 1 proposant una sanció de 100.000’- pessetes (601’- euros) que es va mantenir en la proposta de sanció (no en consta resolució). Una activitat furtiva al Castell de Llivia (Cerdanya), l’any 1992, es va estimar d’escala 2 amb una proposta de 1.000.000’- pessetes (6.010’- euros) que també es va mantenir en la proposta de sanció i de la que tampoc no es coneix resolució.

⁶³⁶ Informe elaborat conjuntament amb Jordi Montlló l’agost de 2002 per designació del Jutjat d’Instrucció número 5 de Mataró.

mesos més tard, el mètode es va tornar a utilitzar per avaluar una activitat furtiva en el mateix jaciment i també en altre l'any 2004 al jaciment de Masmolets (Valls, Alt Camp). Els informes es van incloure en les corresponents diligències policials amb resultats diversos⁶³⁷, iniciant però la recerca d'un mètode adient tant als procediments administratius como penals.

Abans d'exposar la metodologia i seguint amb la cronologia, cal fer esment al contingut d'una Denúncia de l'any 2006 sobre activitats furtives en la vil·la romana del Romeral (Albesa, Noguera). El jaciment estava protegit per una tanca metàl·lica de 2'40 metres d'alçada però els furtius havien accedit dins i amb l'ajut d'un aparell detector de metalls van fer dotze clots. Per fer la valoració econòmica, l'arqueòleg va partir d'un supòsit: prop d'un dels clots s'havia recuperat en excavació un sesterci en bronze d'*Antoninus Pius* pel que era "*lícit pensar que de cadascun dels forats practicats es va recuperar un objecte de similars característiques*". Donat que els clots es van practicar en nivells estratigràfics de cronologia similar, s'establia que s'havia produït l'espoli de dotze monedes de característiques semblants. Consultant preus de mercat en xarxa es va establir un preu de 1.500'- euros per moneda i, en conseqüència, es fixava un valoració de l'activitat furtiva en 18.000'- euros. Sens dubte es tracta d'un mètode molt original, encara que amb l'avenç de les diligències hauria de refer-se amb els altres criteris, sobre tot en via penal on res es pot donar per suposat⁶³⁸.

En una Denúncia de l'any 2008 sobre presumptes activitats furtives a la Cova del Parco (Alòs de Balaguer, Noguera) els arqueòlegs valoraven els objectes sostrets i els danys ocasionats en el jaciment en 20.000'- euros. El càlcul s'argumentava en "*el cost d'extracció en temps i recursos humans per arribar a la profunditat que han arribat els espoliadors, que han calculat en quatre anys de feina i que li costarien uns 10.000'- o 12.000'- euros i que la resta de 8.000'- euros és el valor econòmic directe dels possibles objectes que hi podia haver al lloc*". Aquesta valoració s'ajustava als requeriments judicials, tot i que els furtius no es van arribar a identificar i el cas no va prosperar.

L'any 2008 el fiscal en cap del Tribunal Superior d'Andalucía, Jesús María García Calderón, planteja la possibilitat d'arribar a incloure en els texts legals el concepte de valor incalculable en relació als danys al Patrimoni Històric. Argumenta en primer lloc que ja existeixen antecedents en l'ordenament jurídic de conceptes indeterminats econòmicament (*notoria importancia, grave daño a la causa pública,...*). En segon lloc, facilitaria l'adopció d'un règim de sancions proporcionat a la veritable gravetat de

⁶³⁷ Els dos de Burriac van arribar a judici per via penal. En el cas del vehicle es van absoldre els responsables que gaudien de llicència municipal i desconeixen l'existència del jaciment. El cas del furtiu, que va ser condemnat, el tractarem amb detall en l'apartat dedicat a Cabrera. El tercer cas, Masmolets, no es va acceptar per Fiscalia amb gran sorpresa dels guàrdies civils actuants: no ho consideraven delictes i els hi van dir que, després de tot, *¿qui havia resultat lesionat? ¿els ibers?*. Encara hi havia molta tasca de conscienciació per fer.

⁶³⁸ La Denúncia va ser acceptada pels Mossos d'Esquadra però no ens consta que prosperessin les diligències ni que els furtius arribessin a ser identificats.

l'agressió (quan un dany dolós no potser calculat o reparat seria lògic reclamar una major duresa sancionadora). Considera però que les reformes s'haurien d'iniciar en l'àmbit administratiu per després traslladar-se amb garanties al penal⁶³⁹.

En opinió del fiscal gallec Antonio Roma, l'any 2009, es plantejaven tres escenaris a tenir presents per la valoració econòmica d'aquesta danys:

1. Que les agressions siguin inquantificables
2. Prendre com a guia el preu de mercat lícit dels béns materials extrets
3. Determinar el valor mitjançant el procediment pericial⁶⁴⁰.

L'any 2012 aquest mateix autor referia que tots els sistemes que havia documentat acudien al valor de la intervenció arqueològica com element fonamental per apreciar l'import dels desperfectes produïts en un jaciment, doncs és la intervenció arqueològica l'única forma d'esbrinar la mesura de la informació arqueològica perduda⁶⁴¹. Amb lleugeres variacions, tots els autors es mostraven d'acord amb els conceptes a tenir en compte per valorar les intervencions arqueològiques:

- Despeses personals i materials que impliquen la remoció del sòl. Despeses que s'haurien d'incrementar amb les del trasllat de part del sòl extret fins a un abocador autoritzat.
- Despeses derivades de l'aixecament topogràfic.
- Despeses del personal tècnic encarregat de l'activitat arqueològica (excavació, conservació del material, elaboració de memòries,) determinables en raó del temps emprat.

Sobre aquest plantejament considera possible una estimació en funció d'un cost expressat en euros per metre cúbic que podria variar en funció del tipus de jaciment (generalment no és el mateix en un jaciment romà que en un de paleolític).

També considera que hi ha coincidència en afegir el preu dels béns materials trobats. Encara que de domini públic, el seu valor de mercat és possible comparant-lo amb béns similars en el mercat lícit dels mateixos. Finalment, seria aplicable un factor de correcció pels supòsits de rellevància del jaciment, quant a la seva singularitat i

⁶³⁹ GARCIA CALDERON, JM (2008), pàgs.82-83.

⁶⁴⁰ Esmentat per GARCIA TEMIÑO, I (2012b), pàg.287. D'acord amb aquest autor la referència seria la comunicació d'en Antonio Roma Valdés, *A determinación da contía nos danos ao patrimonio arqueolóxico* presentada a les *IV Xornadas de protección do patrimonio cultural* celebrades l'any 2009 a Pontevedra.

⁶⁴¹ ROMA, A (2012), pàgs.72-73. Antonio Roma també feia esment a un article de Luis Grau Lobo de l'any 2009 on es descrivien aquestes valoracions com les *despeses que no s'haurien d'haver produït de no haver-se ocasionat els danys*. Afirmava que aquesta era també l'opinió d'en Ignacio Rodríguez Temiño, dels fiscals especialistes en medi ambient i urbanisme espanyols –reunits a Madrid l'any 2011- i ell mateix.

monumentalitat, el seu ús públic, interès historiogràfic, estat de conservació previ als danys soferts,...

Malgrat tot, no comparteix l'opinió d'afegir les despeses de la restauració dels materials, entenent que aquestes formen part del concepte jurídic de perjudici però no del desperfecte pròpiament dit.

Sens dubte, la proposta més raonada és la publicada l'any 2012 per Ignacio Rodríguez Temiño. Inclou una fórmula en la que integra totes les variables⁶⁴²,

Valor del dany = (Cexc + \sum Pbb + \sum Gconser/rest) x \sum (Isens₁ + Isens₂ + Isens₃ ...)

- **Cexc**, representaria el cost de la informació perduda. Es calcularia amb el cost de la intervenció arqueològica que hauria documentat el jaciment afectat (obra civil, abocador, personal tècnic, despeses d'analítiques,...).
- **\sum Pbb**, seria el preu dels béns danyats que puguin ser identificables.
- **\sum Gconser/rest**, seria el cost de les actuacions de conservació preventiva i restauració, necessàries per garantir que les àrees del jaciment que hagin quedat intactes després de l'agressió no es vegin en perill. També estarien inclosos els béns que requereixin restitució, inclús aquells que s'han perdut i ho haguessin necessitat en cas de ser excavats.
- **\sum (Isens₁ + Isens₂ + Isens₃ ...)**, serien els índex de sensibilitat del bé afectat, entès com coeficient en raó a l'interès monumental, social, històric i arqueològic,..., del jaciment afectat.

En els fons no s'allunya de la nostra proposta de l'any 2002, que mai no ha estat publicada, i és el fonament de la que exposem tot seguit.

Proposta de valoració econòmica de les activitats furtives

En la pràctica, la valoració ha de ser el més simple i efectiva. Simple quant als càlculs, sense complexitat i fàcilment comprensible. Efectiva quant ha de seguir rigorosament el contingut legislatiu. S'evitarà així en gran mesura haver de fer aclariments alhora que dificultarà les possibilitats de altres valoracions per part dels furtius.

Bàsicament són dos els conceptes a desenvolupar.

⁶⁴² Primer es va publicar en xarxa com Annex 2 al seu llibre "*Indiana Jones sin Futuro*" (RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012a)): <http://www.jasarqueologia.es/editorial/libros/indianas.html> i més tard en un article per la revista *Patrimonio Cultural y Derecho*, RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012b).

A.- Valoració material

El valor material lesionat es correspon amb l'espai físic afectat. Una intervenció furtiva en un jaciment arqueològic pot haver afectat més elements estructurals i materials que els verificats en el processament del lloc dels fets. En aquest sentit, poden haver estat destruïdes estructures com paviments, forats per subjectar pals de fusta, llars de foc,.... i, a més del material arqueològic probablement trobat en les agrupacions o dispers, es poden haver localitzat d'altres d'igual o de fins i tot de més valor (ceràmiques de importació, indústria lítica, monedes,...).

Coincidint amb els autors esmentats, tant arqueòlegs com juristes, considero que la valoració més objectiva possible dels valors materials realment afectats és l'elaboració d'un pressupost del que hauria costat la intervenció arqueològica, en sentit estricte, de la superfície afectada. Per a la seva confecció s'han de utilitzar els honoraris professionals que, a poder ser, hagin estat publicats per un col·legi professional o associació que representi el col·lectiu. En definitiva, han de ser els honoraris habituals en el moment que s'ha produït l'activitat furtiva procurant que siguin el més ajustats possible. Hauran de tenir-se en compte:

- Els honoraris de l'arqueòleg director.
- El cost d'elaboració de la preceptiva Memòria, d'acord amb el contingut de l'article 12 del Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. S'acostuma a valorar un increment del 75% del honoraris de l'arqueòleg director⁶⁴³.
- Els honoraris d'un o varis arqueòlegs auxiliars, sempre que siguin imprescindibles segons l'abast de la intervenció que ens ocupa.
- Els honoraris d'un o varis dibuixants / topògrafs.
- Tots aquests imports conformen un primer subtotal sobre el que s'haurà de calcular un increment percentual al mateix per les probables tasques de consolidació de les peces que es podrien obtenir. És un extrem previst entre les obligacions de la direcció en l'article 11.1.f del Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. Acostuma a fixar-se un 10% del subtotal.
- Amb aquest import obtenim un segon subtotal, al que s'haurà de incrementar el cost del preceptiu Projecte previst en l'article 47.1 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català. Acostuma a ser el 8% d'aquest segon subtotal.
- Amb el sumatori obtenim el total de la valoració material.

D'acord amb el manifestat pels juristes, no es consideren les despeses de consolidació o restauració dels elements afectats, ni dels treballs imprescindibles per a protegir

⁶⁴³ Tant aquest percentatge com els altres que es suggereixen pels diferents conceptes, estan òbviament subjectes a correccions segons el que sigui procedent en el moment d'elaborar la valoració.

adequadament els estrats arqueològics que puguin quedar al descobert per evitar els efectes de l'erosió natural. Totes aquestes despeses es correspondrien més amb la reparació dels danys i no als danys causats pròpiament dits. En tot cas, la valoració del perjudici es faria per separat (podria constituir part de la sanció).

B.- Valoració cultural

Sota aquest concepte es consideren els valors històrics, científics, d'antiguitat, patrimonials, socials,..., i tots els que, segons cada cas en concret, es verifiquin que hagin estat lesionats per l'activitat furtiva.

En les verificacions històriques i científiques es poden tenir en compte aspectes relatius al impacte que l'activitat hagi tingut sobre els estudis del jaciment, tant els que poguessin estar en curs com els que es podrien haver fet. Cal considerar destrucció d'estratigrafies, descontextualització de materials,... . Totes les informacions que podrien haver facilitat un acurat estudi científic es poden haver perdut o malmès. En termes econòmics es tracta d'un patrimoni no renovable i difícilment quantificable.

Quan una estructura resulta afectada, encara que pugui ser restaurada haurà perdut per sempre el seu valor d'antiguitat. També aquest és un patrimoni no renovable i no quantificable.

Els jaciments afectats poden estar singularment protegits amb declaracions específiques de diferent categoria. Aquestes declaracions expresses constaten un reconeixement com a testimonis històrics, d'identitat, de riquesa col·lectiva,..., que cal preservar i fomentar. Tot aquest seguit de valors que genèricament es podrien qualificar de patrimonials, socials o fins i tot culturals, es poden haver lesionat en més o menys intensitat quan s'ha malmès la integritat del jaciment. Són valors no renovables ni econòmicament quantificables.

La problemàtica plantejada per la impossibilitat de quantificar objectivament tots aquests valors pot superar-se multiplicant proporcionalment la quantitat resultant dels danys materials.

Verificant l'experiència de la legislació administrativa relativa al Patrimoni Històric, ja en el Decret de 1953 sobre transmissió d'antiguitats i obres d'art⁶⁴⁴ s'establien sancions que multiplicaven fins a cinc vegades el valor material. En la mateixa tradició, els articles referents a infraccions de les vigents lleis estatal i catalana del Patrimoni

⁶⁴⁴ Expressament derogat pel Reial Decret 111/1986 de desenvolupament parcial de la Ley 16/1985 estatal sobre Patrimoni Històric.

Històric i Cultural mantenen aquest criteri. Ambdues sancionen amb multes de fins a quatre vegades el valor econòmic dels danys causats⁶⁴⁵.

Seguint aquest mateix criteri, es proposa multiplicar fins a quatre el import total de la valoració material per quantificar econòmicament els valors culturals que hagin estat lesionats. Aquest índex o factor corrector es podria fins i tot correspondre amb la terminologia emprada per la legislació administrativa de patrimoni, essent el dos equivalent a danys lleus, el tres a greus i el quatre a molt greus. Cal valorar objectivament els danys culturals ocasionats i multiplicar per l'índex que més s'ajusti⁶⁴⁶.

Les valoracions econòmiques de les remocions i prospeccions furtives

No és el mateix valorar una remoció que una prospecció. En el cas de **remocions** s'ajusten molt al exposat i la valoració serà equivalent en els àmbits administratiu i penal (en taula adjunta es mostren les passes a seguir):

- Primer haurà d'establir-se el perímetre exacte de l'activitat furtiva, per calcular la superfície i volum de sòl afectats –aquestes dades es poden obtenir de les inspeccions tècniques realitzades en el lloc dels fets, sempre que estiguin disponibles-.
- Amb aquesta informació s'han de determinar quins i quants tècnics (arqueòlegs, topògrafs,...) així com personal auxiliar faria falta per portar a terme la intervenció arqueològica corresponent.
- A partir d'aquest moment, reiterem l'exposició realitzada per quantificar els valors materials i culturals afectats.

Fins ara, en les **prospeccions** s'havien de diferenciar les valoracions des d'un punt de vista administratiu i penal. El règim administratiu sanciona expressament la prospecció, però el penal només si es produïen danys en el jaciment. Quan una prospecció no provocava un dany material verificable difícilment podia prosperar en via penal. Amb la tipificació de l'espoli dels jaciments arqueològic aquesta situació podria canviar, doncs l'espoliació no implica necessàriament la producció efectiva de danys materials.

⁶⁴⁵ Articles 76.2 de la Ley 16/1985 del Patrimonio Històric estatal y Article 73.1 de la Llei 9/1993 del Patrimonio Cultural Català.

⁶⁴⁶ En el cas de la valoració dels danys causats pe l'activitat furtiva en el poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme) de l'any 2002, vaig multiplicar per un índex de quatre, tenint especialment en compte que els sector on es va produir pràcticament era desconegut al no haver notícies sobre intervencions arqueològiques autoritzades en el indret i que el jaciment estava incoat com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN). En el cas de Masmolets (Valls, Alt Camp), l'any 2005, vaig multiplicar per un índex de dos en considerar que l'activitat furtiva havia estat molt superficial i no havia ocasionat danys molt importants.

En les **prospeccions sense remoció**, hauria d'establir-se la superfície afectada i valorar segons l'imprescindible per a una microprospecció⁶⁴⁷ autoritzada de la mateixa.

Quan l'activitat es pot qualificar de **prospecció amb remocions**, com les portades a terme amb aparells detectors de metalls, es poden valorar tant des del punt de vista administratiu com penal tenint en compte, malgrat tot, algunes diferències.

En les **valoracions administratives**,

- Establir les zones afectades (a partir dels itineraris seguits pels furtius). En cas que es verifiqui que hi ha vàries zones diferenciades, s'han de valorar independentment.
- Establir una profunditat garantida dels clots (mitjana entre la mínima i màxima verificades).
- Considerar com a remoció tota la zona afectada amb la profunditat establerta com a garantida, al considerar que en realitat ha estat intervinguda tota l'àrea (en superfície i profunditat) fent extracció i descontextualitzant els possibles objectes⁶⁴⁸.
- Determinar els tècnics i auxiliars imprescindibles per portar a terme la intervenció arqueològica corresponent i quantificar els valors materials i culturals afectats.

Les **valoracions penals per prospeccions amb remoció** requeririen comptar i mesurar totes les remocions. En cada remoció cal configurar una hipotètica quadricula d'acord amb les mesures de llargada/amplada/diàmetre/profunditat. Cal sumar totes les verificacions i considerar el resultat com una única remoció. A partir de les dades obtingudes determinar tècnics i auxiliars imprescindibles, seguint la metodologia descrita. Finalment, es completa amb la valoració d'una microprospecció autoritzada de l'àrea implicada.

Les diferents alternatives es presenten resumides en les taules adjuntes.

⁶⁴⁷ El mètode de la microprospecció consisteix en la recollida i georeferència intensiva o mostrejada dels materials arqueològics superficials en una determinada àrea. En teoria l'anàlisi dels resultats permet localitzar la ubicació d'estructures i àrees d'activitat, contribuint a programar posteriors excavacions en el jaciment o elaborar interpretacions funcionals del mateix sense necessitat d'excavar. En el jaciment protohistòric del "Cerro de Ecce Homo" (Alcalá de Henares Madrid) es va constatar la relació entre les dades de la prospecció microespacial i les de la posterior excavació de l'indret. FERNANDEZ MARTINEZ, VM i LORRIO, A (1968); RUIZ-ZAPATERO, G (1996) i GUTIERREZ, LM (2010).

⁶⁴⁸ En el referit cas de Masmolets (Valls, Alt Camp), es va mesurar una profunditat mínima de les remocions de 0'10 metres. Es van establir dues zones diferenciades. La zona A, en la que hi havia dues sub-zones, havia estat afectada una superfície de 2.075 metres quadrats, implicant un volum de 275 metres cúbics de sòl. La zona B, aproximadament un àrea rectangular de 50 metres de llarg per 5 metres d'ample, afectava uns 250 metres quadrats amb un volum de sòl implicat de 25 metres cúbics,

Valoració econòmica de danys per remocions furtives	
	Establir perímetre intervenció furtiva
	Calcular superfície i volúm de sòl afectats
	Determinar tècnics i auxiliars imprescindible, així com hores de feina segons categoria
A	VALORACIÓ MATERIAL
a	Honoraris arqueòleg director
b	Increment Memòria (75% honoraris arqueòleg director) -Art. 12 D 78/2002-
c	Honoraris arqueòleg/s i/o personal auxiliars (sempre que siguin imprescindibles)
d	Honoraris Dibuixant / Topògraf
	Subtotal 1
e	Increment consolidació peces (10% sobre subtotal 1) -Art. 11.1.f D 78/2002-
	Subtotal 2
f	Increment Projecte (8% sobre subtotal 2) -Art. 47.3 Llei 9/1993-
	Total valoració material
B	VALORACIÓ CULTURAL
a	Multiplicar índex corrector per la quantitat total segons valors afectats
	Valoració definitiva

Fig.105: Valoració econòmica de danys per remocions furtives.

Valoració econòmica administrativa de prospecció furtiva amb remocions	
	Establir superfície zona/zones afectades
	Establir profunditat garantida (entre mínima i màxima de clots)
	Considerar com remoció de tota la zona afectada amb profunditat garantida establerta
	Determinar tècnics i auxiliars imprescindibles, així com hores de feina segons categoria
A	VALORACIÓ MATERIAL
a	Honoraris arqueòleg director
b	Increment Memòria (75% honoraris arqueòleg director) -Art. 12 D 78/2002-
c	Honoraris arqueòleg/s i/ personal auxiliars (sempre que siguin imprescindibles)
d	Honoraris Dibuixant / Topògraf
	Subtotal 1
e	Increment consolidació peces (10% sobre subtotal 1) -Art. 11.1.f D 78/2002-
	Subtotal 2
f	Increment Projecte (8% sobre subtotal 2) -Art. 47.3 Llei 9/1993-
	Total
B	VALORACIÓ CULTURAL
a	Multiplicar índex corrector per la quantitat total segons valors afectats
	Valoració definitiva

Fig.106: Valoració econòmica administrativa de prospecció furtiva amb remocions.

Valoració econòmica penal de danys per prospecció furtiva amb remoció	
	Establir perímetre jaciment arqueològic afectat
	Comptar i mesurar totes les remocions ubicades dins el perímetre del jaciment arqueològic
	En cada remoció, configurar quadrícula segons diàmetre/llargada i profunditat màximes
	Sumar totes les verificacions i considerar-ho com una única remoció
	Determinar tècnics i auxiliars imprescindibles, així com hores de feina segons categoria, tant per l'excavació de les remocions com per la microprospecció de tot el perímetre afectat
A	VALORACIÓ MATERIAL
a	Honoraris arqueòleg director
b	Increment Memòria (75% honoraris arqueòleg director) -Art. 12 D 78/2002-
c	Honoraris arqueòleg/s i/o personal auxiliars (sempre que siguin imprescindibles)
d	Honoraris Dibuxant / Topògraf
	Subtotal 1
e	Increment Restauració / Consolidació (10% sobre subtotal 1) -Art. 11.1.f D 78/2002-
	Subtotal 2
f	Increment Projecte (8% sobre subtotal 2) -Art. 47.3 Llei 9/1993-
	Total valoració material
B	VALORACIÓ CULTURAL
a	Multiplicar índex corrector per la quantitat total segons valors afectats
	Valoració definitiva

Fig.107: Valoració econòmica penal de prospecció furtiva amb remocions.

Valoració econòmica per prospecció furtiva sense remoció	
	Establir superfície zona/zones afectades
	Determinar tècnics i auxiliars imprescindibles, així com hores de feina segons categoria, per una microprospecció de la superfície zona/zones afectades
A	VALORACIÓ MATERIAL
a	Honoraris arqueòleg director
b	Increment Memòria (75% honoraris arqueòleg director) -Art. 12 D 78/2002-
c	Honoraris arqueòleg/s i/o personal auxiliars (si són imprescindibles)
d	Honoraris Dibuixant / Topògraf
	Subtotal 1
e	Increment consolidació materials (10% sobre subtotal 1) -Art. 11.1.f D 78/2002-
	Subtotal 2
f	Increment Projecte (8% sobre subtotal 2) -Art. 47.3 Llei 9/1993-
	Total valoració material
B	VALORACIÓ CULTURAL
a	Multiplicar índex corrector per la quantitat total segons valors afectats
	Valoració definitiva

Fig.108: Valoració econòmica de prospeccions furtives sense remocions.

Les valoracions econòmiques dels materials arqueològics deixats pels furtius en el lloc dels fets

La valoració econòmica d'un objecte arqueològic, en el fons, és molt similar a l'exposat. Els peritatges tenen en compte característiques físiques (material del que estan fets, dimensions, integritat -si estan sencers-, estat de conservació,...) i culturals (valor antiguitat, valor històric, valor artístic,...), així com fins a quin punt són singulars o n'hi ha molts del mateix tipus, historiografia particular de l'objecte,... . La valoració d'un objecte es pot estimar sondejant el mercat especialitzat –subhastes, consulta de catàlegs, antiquaris, la xarxa,...- o intentant la pròpia valoració. En tot cas, sempre haurà de tenir-se en compte l'índex corrector per singularitzar la peça i vincular-la al jaciment interessat.

La problemàtica es planteja quan s'han de valorar els materials arqueològics, sovint fragments informes, que els furtius han abandonat en l'escenari de la seva activitat. És possible que en el transcurs de les diligències policials o judicial es demani aquest tipus de taxació.

Per a l'elaboració d'una ajustada valoració d'aquests materials es proposa el següent model (sintetitzat en taula adjunta):

A.- Localitzar i ubicar correctament aquests materials en l'espai físic motiu d'anàlisi. Identificar les agrupacions i dispersions que puguin haver. Establir si hi ha un determinat ordre i la importància del mateix. Totes aquestes dades ens serviran més tard per aplicar el corresponent índex corrector.

B.- Analitzar cada grup (agrupacions, dispersions,...) per separat, cas d'haver-n'hi més d'un. El motiu també és aconseguir una valoració més ajustada, doncs segons on sigui un determinat material pot tenir diferent valor.

C.- En cada un d'ells, classificar i diferenciar els materials seguint diversos criteris. No un de sol, sinó tots els que sigui possible. Aquests criteris poden ser: Mesures, Tipus de material, Estat de conservació, Formes, característiques que els individualitzin (cromatismes, inscripcions,...),.... . És també molt important de considerar si, tot i essent un fragment informe, pot permetre una datació que serà més valuosa quan més precisa.

D.- Comprovar si és possible una valoració aproximada de mercat (catàlegs, e-bay,...).

E.- Valorar les despeses de consolidació o tractament imprescindibles, d'acord amb el disposat en l'article 11.1.f del Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. No és una restauració definitiva, sinó únicament les mesures indispensables per evitar que es malmeti més del que ja pugui estar.

F.- Totes aquestes dades han de permetre elaborar una ajustada valoració de cada un d'aquests materials, aplicant l'índex corrector (multiplicant d'una fins a quatre vegades) que –sempre de forma argumentada- es consideri oportú. Entre els motius més rellevants per emprar un o altre índex, tenim la relació amb el jaciment arqueològic i l'àrea o estratigrafia dins el mateix del que procedeix. Segons la seva ubicació original la descontextualització ocasionada per l'activitat furtiva pot ser més o menys important des del punt de vista científic.

G.- La valoració ha de presentar-se facilitant l'import de cada un dels grups identificats (agrupacions o dispersions) per separat així com el sumatori de tots ells.

Valoració econòmica dels materials arqueològics deixats pels furtius en el lloc dels fets

A	Ubicació: distingir agrupacions, dispersions,... . Assignar ordre importància
B	Analitzar cada grup per separat
C	Classificar i diferenciar els materials, segons diferents criteris:
	a Mesures
	b Tipus de material
	c Estat de conservació
	d Formes
	e Característiques individualitzants: cromatisme, inscripció,...
	d Si permeten datació,...
D	Verificar possibles valoracions (Internet -ebay,...-)
E	Despeses consolidació/tractament de les peces
F	Valorar cada un dels materials, multiplicant índex corrector segons importància, considerant el jaciment i àrea del mateix en concret
G	Valoració final: Facilitar import de cada un dels grups per separat, així com el sumatori de tots ells

Fig.109: Valoració econòmica dels materials arqueològics deixats pels furtius en el lloc dels fets.

V.3.- Elaboració d'Informes pericials i tècnics

Les activitats furtives poden comportar l'elaboració de diversos informes. Diferenciem entre els que comporten conseqüències legals i els estrictament tècnics. Els primers, qualificables de pericials, han de tenir un format i formulisme que no és habitual entre els arqueòlegs i que comentarem a fi de contribuir en la seva eficàcia. Entre els molts que podrien encabir-se en el segon grup, exemplificarem un dels que es poden derivar de l'anàlisi del furtivisme arqueològic.

Informes pericials

La intervenció dels pèrits en els procediments judicials està degudament regulada en la legislació vigent⁶⁴⁹. Els experts recomanen que un informe pericial es redacti amb un llenguatge assertiu, allunyat d'afirmacions categòriques sense fonament científic i redaccions imprecises. Ha d'estar expressat de forma molt clara, comprensible pels llecs en la matèria tractada. El valor de l'informe vindrà donat per la solidesa metodològica, tant en les tècniques emprades com en el procés intel·lectual de la interpretació dels indicis en els que es fonamenti⁶⁵⁰.

L'esquema general d'un d'aquest informes, podria ser:

A.- Justificació.

a.- Motiu de l'elaboració de l'informe. S'especifiquen les dades del sol·licitant. Tant pot ser un cos policial, un jutjat o unes de les parts que intervenen en un procediment. És aconsellable que la sol·licitud es formalitzi. Es dir, no acceptar per una petició verbal sinó que es faci un requeriment exprés per escrit⁶⁵¹.

b.- Concretar el què es demana exactament. Majoritàriament els requeriments relatius a activitats furtives es relacionen amb la valoració del danys causats.

B.- Antecedents disponibles.

a.- Relació dels fets que han motivat l'elaboració de l'informe. Ha de ser el més breu i esquemàtica possible. Tot constarà detallat en les corresponents diligències. El interès de fer-ho constar en el informe només és per donar coherència al contingut.

⁶⁴⁹ Tant en la Llei d'Enjudiciament Civil (articles 335 a 352) com la d'Enjudiciament Criminal (articles 456 a 485), encara vigent.

⁶⁵⁰ RODRIGUEZ, H (2009), pàgs.3-4.

⁶⁵¹ En aquest sentit, l'any 2005 vaig acompanyar a agents del SEPRONA en una verificació per donar opinió personal d'uns fets, pendents encara de decidir si eren o no constitutius de delictes. En raó a la visita, vaig elaborar un breu Informe de caràcter intern. Aquest Informe va ser incorporat a diligències i mesos més tard vaig haver de comparèixer davant el jutge per aclarir el contingut. L'experiència obliga doncs a sol·licitar que tot requeriment sigui oficial i, en tot cas, si mai s'arriba a elaborar un informe o escrit, tot i que en principi hagi de ser intern, procurar fer-ho el més formal possible.

b.- Referència al jaciment arqueològic afectat. Breu exposició sobre el jaciment que ha resultat afectat, destacant cronologia, possibles troballes, intervencions arqueològiques,... . Ha de ser també molt breu, esquemàtic i general. No s'ha d'entrar en datacions molt precises, sinó tant sols ubicar-lo cronològicament. Si existeix molta informació sobre el mateix es pot elaborar un Annex. És molt important que quedi clar es tracta d'un jaciment arqueològic, aconsellant fins i tot que es defineixi-hi el que s'entén pel mateix. En aquest sentit, a l'utilitzar termes tècnics (per exemple, *sigillata*, *bitruncadures*,...) es faci una breu explicació a peu de pàgina o incorpori un Annex amb el glossari.

També en aquest apartat o altre d'específic –si es considera millor- cal fer referència al règim jurídic del jaciment, si disposa d'alguna protecció especial o es troba incoat (Bé Cultural d'Interès Nacional,...).

C.- Gestions personals efectuades per l'elaboració de l'informe.

Cal exposar sintèticament les gestions més importants que s'hagin fet per portar a terme l'informe.

Cal destacar especialment el relacionat amb la probable **verificació personal del lloc dels fets**, amb una descripció del que s'ha pogut observar i de les accions realitzades en el seu cas (prendre mesures,...). Ha de referir-se el dia i l'hora de la visita o visites, així como si s'ha anat acompanyat (policia, jutge,..).

Totes les gestions que no es considerin rellevants de ser detallades o incloses en aquest apartat, en no ser essencials per entendre el contingut del l'informe (consultes de diligències policials i judicials, d'arxius o cartes arqueològiques, reunions amb advocats i altres arqueòlegs,...) han de ser relacionades en Annexes.

D.- Metodologia i criteris aplicats per atendre el requeriment.

Cal exposar de forma sintètica i argumentada la metodologia que s'hagi decidit emprar per respondre al requeriment realitzat⁶⁵².

En raó als antecedents, verificacions i gestions realitzades, s'ha d'arribar a decidir la forma més adient i objectiva d'arribar fins el que es sol·licita en el requeriment. Per exemple, en el cas més probable de la valoració dels danys es tractaria de referir-se al sistema de càlcul que finalment s'ha d'utilitzar.

⁶⁵² És decisió del pèrit ubicar aquest apartat de presentació de la metodologia utilitzada en aquest moment de la redacció de l'informe o al principi (considerant totes les gestions realitzades com a part de la metodologia).

E.- Exposició metodològica

Constitueix el cos principal de l'informe. És on s'ha de desenvolupar, argumentar i aclarir tots els elements que portaran a la conclusió final. La configuració, en un o més apartats i subapartats dependrà del tipus de requeriment i la metodologia emprada.

Seguint amb l'exemple de la valoració econòmica, és on es detallarien i raonarien tots els valors materials i culturals que es considerin i on es motivaria l'índex corrector aplicable. S'han de detallar i explicar totes i cada una de les partides que la componen.

Es poden incloure totes les fotografies, mapes, planells, esquemes,... , que es considerin imprescindibles, tant intercalats en els text com en Annexes. Totes les imatges han ser degudament descrites i referides (data, hora, autor, posició des de la que han estat obtingudes,...). En cas que en les verificacions personals s'hagin obtingut imatges, és aconsellable presentar una relació escrita amb tots els detalls (en Annex, tot i que no es facin servir en l'elaboració final de l'informe).

F.- Conclusió

Ha de respondre exactament al requeriment sol·licitat. Potser inclús que només s'hagi de afirmar o negar. En les valoracions ha de posar-se la xifra obtinguda tant alfabètica como numèricament.

Finalment, sota la identificació del pèrit (nom, cognoms i codi de document identificatiu) es signa. És aconsellable signar totes i cada una de les pàgines que constitueixen l'informe.

G.- Annex

S'en poden incloure tants com es consideri necessari: bibliografia, documentació i webs consultades; imatges; mapes topogràfics; planells,..., així com tots els que hem anat referint en l'exposició. Atenent que els òrgans jurisdiccionals depenen avui per avui de l'Estat, és molt recomanable incloure com annex una traducció al castellà de tot l'informe⁶⁵³.

⁶⁵³ L'any 1998 vaig elaborar un informe pericial sobre la possible afectació de dos elements arquitectònics catalogats, per designació d'un jutjat de Vilanova i la Geltrú (Garraf). El informe va ser elaborat totalment en català. Després d'uns mesos es va resoldre sense que semblés que s'havien estimat les argumentades conclusions de l'informe. Em van "confessar" més tard que el jutge no entenia el català i li havia costat molt interpretar el contingut. Malauradament les parts van decidir no apel·lar però l'experiència va motivar que a partir d'aleshores presentés tots els informes pericials en ambdós idiomes.

Informe d'ampliació de la Denúncia

Aquest tipus d'informe, al·ludit al proposar els protocols d'actuació, es pot considerar pericial ja que serà integrat en les diligències amb les conseqüències que comporta. Tant si es decideix la seva elaboració per la impossibilitat de la presència policial com si es fa per sol·licitud expressa de la policia, el seu format s'haurà d'ajustar bàsicament al que acabem de comentar.

La finalitat d'aquests informes és documentar els indicis fonamentals per identificar els furtius i una posterior valoració objectiva dels danys causats al jaciment.

Si no és estrictament necessari es procurarà no alterar el lloc dels fets i, bàsicament la documentació dels indicis haurà de consistir en prendre imatges (de conjunt, conjunt parcial i detall) i mesures dels mateixos. Només si és imprescindible per la seva preservació, es recollirà el material arqueològic que hagi resultat afectat (dispers o en agrupacions). En aquest cas, es farà un complet inventari.

L'informe haurà de contenir, com a mínim:

A.- Justificació de la seva elaboració.

B.- Referència i ubicació del jaciment afectat.

C.- Data i hora de la documentació dels indicis.

D.- Descripció dels indicis observats, amb les mesures i imatges que es considerin.

E.- Dades i signatura de l'autor.

C.- Inventari dels materials arqueològics recollits (si és el cas).

D.- Relació i dades de totes les imatges que s'hagin fet, encara que no s'ha adjuntin a l'informe.

Difícilment podrà a constituir prova en un procediment penal, ja que no s'ha realitzat estrictament segons estableix la legislació i la cadena de custòdia es pot posar en dubte; per això s'ha de insistir que només s'elaborarà en cas estrictament necessari.

Informe tècnics

Són molts i diversos els informes tècnics, estrictament arqueològics, que es poden derivar d'una activitat furtiva. En aquest apartat, però, només es pretén destacar els que es podrien arribar a fer a partir d'aprofundir en l'estudi del furtivisme.

En comentar les possibilitats de la perfilació criminològica aplicada al furtivisme arqueològic s'ha apuntat la possibilitat d'establir un **nivell de risc dels jaciments arqueològics**, quant a ser objecte d'activitat furtiva.

Es tracta de verificar un seguit de factors que ens permetin elaborar una anàlisi de risc. Les dades necessàries s'han d'obtenir tant de la documentació (arxius, biblioteques, ...) com sobre el terreny.

En la part documental,

Síntesi de la investigació sobre el jaciment. Des del punt de vista arqueològic, cal comprovar què s'en sap sobre el jaciment. Interessa destacar el que podria ser d'interès pels presumptes furtius (si és seca monetar, existència de necròpolis o probabilitat de les mateixes, materials arqueològics singulars difícils de trobar en altres llocs,...).

Coneixement públic. Es tracta de determinar el grau de coneixement que els ciutadans tenen sobre el jaciment i fins a quin punt és fàcil o difícil d'obtenir. No és el mateix que un jaciment sigui visitable i estigui retolat o difícilment identificable en el terreny. Cal verificar si s'han publicat articles o llibres i si aquests es poden adquirir i trobar fàcilment en llibreries o són d'accés restringit per a especialistes. Si s'han publicat guies i es facilita informació "turística". Si consta assenyalat en els mapes a l'abast. Si consta informació en xarxa. Si hi ha llegendes sobre el mateix (tresors amagats,...). En definitiva, es tracta de copsar fins a quina mesura es pot accedir a informació sobre el mateix i de quin tipus.

Antecedents. Comprovar, tant en arxius com també després sobre el terreny, l'existència d'antecedents d'activitats furtives en el jaciment. En cas afirmatiu, cal recollir tota la informació possible (quan, on, tipus de furtius,...).

Sobre el terreny, s'haurien d'avaluar:

Vies d'accés. Cal identificar totes les possibles vies que podrien ser utilitzades pels presumptes furtius, tant d'accés com d'evacuació. Cal veure fins a quin punt és fàcilment o no accessible el jaciment, prioritzar les diferents vies,...

Estacionaments de vehicles. Cal identificar els possibles estacionaments, tant els aparents i habituals com els que no ho són tant. Cal prioritzar també segons puguin ser utilitzats pels diferents tipus de presumptes furtius.

Protecció física del jaciment. Cal verificar si disposa d'algun tipus de protecció física, des d'una tanca fins un rètol.

Risc visible. Cal verificar estructures al descobert, materials en superfície, intervencions arqueològiques obertes,...

Risc no visible. Verificar indrets del jaciment on les prospeccions i estudis realitzats permeten inferir possible existència de vestigis, necròpolis o altres punts que puguin ser objecte d'activitat furtiva. També poden ser indrets intervinguts fa anys i que en l'actualitat estiguin reblerts.

Cobertura. Cal identificar zones del jaciment on presumptes furtius podrien intervenir amb cobertura física (vegetació, estructures, geomorfologia,...), passant relativament desapercebuts.

Disposant de totes aquestes dades, així com altres que es puguin estimar en cada cas concret, es podria elaborar un **Informe sobre valoració de risc** dels jaciments arqueològics a ser objecte d'activitats furtives.

Aquests informes, confeccionats conjuntament per arqueòlegs i cossos policials, malgrat ser útils en diligències per identificar furtius, tindrien la seva rellevància com instrument preventiu. Encara de forma hipotètica, es tindria una idea sobre els jaciments d'alt o baix risc, permetria plantejar els tipus de furtius més probables en cada un d'ells, identificar les àrees (en jaciments relativament extensos) més propenses a ser espoliades,... . En definitiva, permetria elaborar polítiques de prevenció de furtivisme arqueològic i dissenyar protocols de vigilància i actuació específics per cada demarcació.

VI.- MESURES DE RESOLUCIÓ DE LES ACTIVITATS FURTIVES ALS JACIMENTS ARQUEOLÒGICS I RECONTEXTUALITZACIÓ DELS VALORS CIENTÍFICS LESIONATS

L'estudi del furtivisme arqueològic possibilita moltes vies de investigació. El seu desenvolupament facilita treballs tant o més extensos que el present. Per exemple, sense aprofundir, farem esment a les mesures de resolució aplicables i l'impacte sobre els jaciments afectats en relació als projectes arqueològics.

VI.1.- Les mesures de resolució

L'eradicació del furtivisme arqueològic mai fins ara no s'ha pogut aconseguir enlloc. És precís una acurada anàlisi de les moltes mesures que s'han proposat i aplicat per verificar la seva veritable efectivitat. La revisió, tenint en compte les metodologies exposades en el present treball, podria permetre l'elaboració de mesures especialment dissenyades i probablement molt efectives.

En els protocols d'actuació i informes tècnics és imprescindible incloure propostes de resolució. Considero que aquestes no han de ser generalistes sinó fruit de l'anàlisi del cas concret. Pendants d'estudi acurat, em limitaré a proposar una classificació que permeti unificar criteris.

Entre les moltes opcions possibles, he considerat inter-relacionar els paràmetres d'aplicabilitat i funcionalitat⁶⁵⁴.

Atenent a l'aplicabilitat es poden distingir,

- **Mesures preventives.** Dirigides a impedir que les activitats furtives arribin a produir-se.
- **Mesures reactives.** Són les que han d'aplicar-se a conseqüència d'una activitat furtiva, tant per pal·liar els seus efectes com per evitar la reiteració.
- **Mesures resolutives.** Dirigides a resoldre la problemàtica de les activitats furtives.

Quant a la funcionalitat,

- **Conscienciatòries.** Encaminades a crear i potenciar la conscienciació social vers el patrimoni arqueològic, a través de conferències, xerrades, exposicions, retolació adequada,...

⁶⁵⁴ En la Tesi de Llicenciatura es va proposar una classificació molt similar que he matisat i afegit algun tipus. ALAY, JC (2000), pàg.94-96.

- **Dissuasòries.** Tenen la funció de dissuadir al furtius de dur a terme les seves activitats: el tancament físic, la vigilància efectiva, la retolació,...
- **Administratives.** Impliquen la gestió eficaç per part dels organismes competents. Comporten la permanent actualització dels inventaris, les declaracions de béns culturals i espais de protecció arqueològica,...
- **Legislatives.** Vol dir modificar o elaborar normatives adequades.

En la pràctica, una mateixa mesura pot ser classificada en més d'un tipus. Per exemple, la retolació d'un jaciment pot ser tant una mesura preventiva, com reactiva o resolutiva, segons les circumstàncies en que es porti a terme. També potser conscienciatòria, dissuasòria i fins i tot administrativa (si entra en un determinat pla desenvolupat des de l'administració) i legislativa (si hi ha alguna norma al respecte).

També és possible classificar pel període temporal previst d'aplicació,

- **Provisionals**
- **Definitives**

En aquest mateix sentit, hauran d'establir una prioritització,

- **Aplicació immediata.** En cas de ser imprescindible una aplicació immediata, calendaritzada en dies.
- **Aplicació urgent.** L'aplicació ha de tenir caràcter d'urgència, encara que no immediat, i l'aplicació efectiva s'ha de calendaritzar en setmanes.
- **Aplicació necessària.** L'aplicació és important però pot establir-se en mesos.
- **Aplicació útil.** Mesures de tipus resolutiu que precisen molt de temps i poden tardar anys en tenir una aplicació efectiva.

Quan es decideixi proposar una determinada mesura haurà de tenir-se en compte les quatre classificacions apuntades. Considerant les circumstàncies particulars en que proposin, s'hauria de remarcar si es tracta d'una mesura preventiva, reactiva o resolutiva, amb quina funcionalitat (podria ser clarament dissuasòria alhora que conscienciatòria), si és de caràcter provisional o definitiu i si l'aplicació és immediata, urgent, necessària,...

. Si no es defineixen i argumenten tots els elements per a cada una de les mesures es perdrà efectivitat.

Activitats Furtives. Mesures de Resolució

Aplicabilitat	Preventives
	Reactives
	Resolutives

Funcionalitat	Conscienciatòries
	Dissuasòries
	Administratives
	Legislatives

Temporalitat	Provisionals
	Definitives

Prioritats	Aplicació immediata	Dies
	Aplicació urgent	Setmanes
	Aplicació necessària	Mesos
	Aplicació útil	Anys

Fig.110: Proposta tipologies de mesures de resolució davant activitats furtives

VI.2.- La recontextualització dels valors científics lesionats

Hem fet esment a la pèrdua del valor científic que comporten les activitats furtives. Més enllà de considerar únicament el seu impacte sobre els estudis en curs o pendents per una acurada valoració econòmica, es planteja ara la possibilitat de reconstituir el allò que s'ha lesionat.

Fins a quin punt han distorsionat les activitats furtives els resultats de les investigacions arqueològiques?, es modificaria molt el coneixement que tenim sobre Empúries o altres jaciments afectats si hagués haver estat possible estudiar científicament i en el seu context el que va ser espoliat?.

En l'estudi recentment publicat del *Fondo Arqueológico Ricardo Marsal Monzón*, al que hem fet referència al tractar l'Operació Tambora, es posa de manifest –per exemple– que el coneixement que es tenia fins ara de la distribució i context dels exvots ibèrics podria canviar substancialment⁶⁵⁵.

A partir d'aquestes qüestions i fets es pot plantejar l'elaboració d'un estudi sobre l'impacte del furtivisme en la investigació científica dels jaciments i en conseqüència sobre el coneixement històric a partir de les dades arqueològiques.

Amb el disponible fins el moment, les dades imprescindibles per escometre un estudi d'aquestes característiques són insuficients o inexistents i no és possible fer-ho amb la deguda rigorositat. La continuïtat en l'anàlisi del furtivisme i la recopilació d'informació, d'acord amb els criteris exposats al llarg del present treball poden facilitar la investigació en aquest sentit. A partir d'ella mateixa es podrien elaborar paràmetres que permetin avaluar i quantificar aquest impacte. Els mateixos resultats podrien contribuir alhora per ajustar les valoracions econòmiques.

Hem constatat les mancances actuals sobre la vinculació dels materials arqueològics recuperats en operatius policials amb els jaciments d'origen. També hem vist, però, que en l'actualitat hi ha suficient tecnologia i coneixements per establir aquestes vinculacions a partir fins i tot de components químics i coincidències microbianes amb diferències de pocs metres. Inversament, s'ha de plantejar fins a quin punt aplicant aquesta mateixa tecnologia i coneixements no es podrien recontextualitzar tots aquests materials comissats, inclosos als abandonats en els llocs dels fets. Probablement seria possible recuperar gran part d'aquesta informació que en l'actualitat es perd en vitrines o magatzems.

⁶⁵⁵ RUIZ, A i RUEDA, C (2014).

VII.- ESTUDI DE CAS: CRONOLOGIA I TIPOLOGIA DEL FURTIVISME ARQUEOLÒGIC A LA VALL DE CABRERA DE MAR (MARESME)

La Vall de Cabrera de Mar és una depressió de poc més d'un quilòmetre de longitud situada entre 100 i 200 metres sobre el nivell del mar. Està delimitada d'oest a est per les muntanyes del Montcabrer (312 metres), Turó de l'Infern (317 metres), Rocar d'en Lladó amb el Turó d'en Cirers (471 metres), Burriac (392 metres) i Turó dels Oriols (322 metres), tots ells contraforts de la Serralada Litoral.

La Vall està presidida pel turó testimoni de Burriac, que l'erosió ha modelat en una singular forma cònica visible i fàcilment recognoscible. A banda i banda del turó dos torrents drenen l'espai, les Rieres de Cabrera i de Sant Feliu, que acaben coincidint i conformant una de sola que desaigua al mar, a poc més d'un quilòmetre i mig de distància davant la Vall.

En l'actualitat, la Vall està ocupada pel municipi de Cabrera de Mar, a la comarca del Maresme, però les particulars característiques orogràfiques de l'indret -ofereixen protecció i molt bona visibilitat-, la relativa abundància d'aigua, la fertilitat del sòl així com la benignitat del clima han propiciat la continuïtat d'assentaments humans dels que són testimoni un gran nombre de jaciments arqueològics.

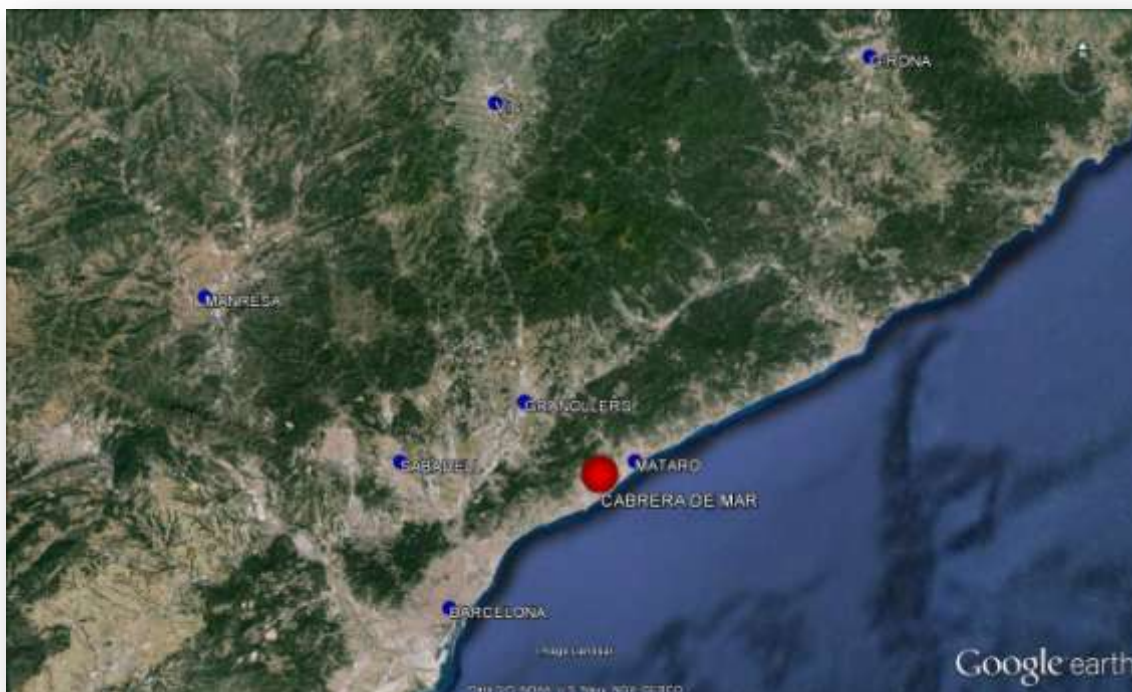

Fig.111: Situació de la Vall de Cabrera de Mar.

VII.1.- Els jaciments arqueològics de la Vall de Cabrera de Mar

Malgrat l'abundància de jaciments prehistòrics en l'entorn immediat (Dolmen Roca d'en Toni, Rocs d'en Sardinyà, Coves d'en Pau, la Granota,..., a Vilassar de Dalt; Urnes de Ca l'Estrada a Argentona; Rocs de Sant Magí i Serra del Montalt a Sant Andreu de Llavaneres...) les troballes d'aquest període a la Vall de Cabrera encara són disperses i poc estudiades⁶⁵⁶.

Consta com a més antiga una possible punta de sageta aurinyaciana (Paleolític Superior) localitzada a Burriac, fora de context arqueològic. No es coneix però cap referència gràfica i consta com material desaparegut.

També a Burriac i sense context –consta com troballa superficial- es va descobrir un ídol placa de pissarra del que s'ha proposat una cronologia entre el 2000 i 1500 aC.

Més concretes són les informacions sobre l'Edat del Bronze. Destaca l'establiment de Can Bardina o Can Pinyar, en els vessants inferiors de migdia del Montcabrer. Podria correspondre a fons de cabana, tot i fins el moment només es coneix pel material superficial, que ha estat datat entre 1500 i 1300 aC⁶⁵⁷. En la mateixa muntanya del Montcabrer s'ha trobat material del Bronze en les Coves de les Encantades –també anomenada de les Bones Dones-⁶⁵⁸, de les Formigues i dels Tres Cercles, on també hi ha una inscultura de cercles concèntrics⁶⁵⁹. També existeixen referències de troballes a Burriac i en els Rocs d'en Lladó, on recentment sembla s'ha localitzat un assentament que podria ser del Bronze o Primera Edat del Ferro⁶⁶⁰.

En un plànol del jaciment ibèric de Burriac de l'any 1931 apareix assenyalat un abric conformat per blocs granítics de grans dimensions, semblants en els propers de la mateixa Serralada Litoral on s'han documentat jaciments prehistòrics (Rocs d'en Sardinyà, Cova de Sant Pau,...). El fet d'estar expressament marcat en el plànol indica que possiblement es tenien indicis arqueològics, però no hi ha constància que mai s'hi hagi fet cap intervenció⁶⁶¹.

El període ibèric és el més significatiu a la Vall de Cabrera. Hi ha referències d'ocupacions a partir del segle VI aC. Les estructures més antigues que s'han documentat corresponen a cabanes construïdes amb materials peribles, possiblement

⁶⁵⁶ Sobre la prehistòria a la Vall hi ha publicats el treball de Imma Bassols (1998) i el de David Farell i Joan Oriol PINEDA (2000).

⁶⁵⁷ COLL, R (1993).

⁶⁵⁸ COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994).

⁶⁵⁹ FARELL, D (2000).

⁶⁶⁰ COLL, R i BAGA, J (2013).

⁶⁶¹ En l'actualitat aquest abric és enmig d'un quasi bé infranquejable sotabosc. L'any 2006, mentre documentava les intervencions furtives en la Vall, vaig localitzar-lo a fi de verificar què era exactament (en el planell no queda clar de què es tracta) i si els furtius l'havien afectat. Afortunadament no era així. En relació al mateix, vaig elaborar un Informe que va ser entregat a l'arqueòleg municipal de Cabrera de Mar -Informe: Probable Abric prehistòric a Burriac (Cabrera de Mar, Maresme)-.

formant agrupaments dispersos, tot i que sense urbanisme definit. L'excelsional concentració de coves artificials en el sector migdia de la muntanya de Burriac –on s'han identificat les esmentades cabanes-, ha plantejat diverses hipòtesi sobre el seu origen i funcionalitat. Només una ha pogut ser excavada arqueològicament. Es va localitzar sota un àmbit ibèric i contenia una olla de ceràmica feta a mà, un gratador de ferro i una destal de basalt. Els seus excavadors la van datar com del període “ferro antic” però no hi ha dades suficients per garantir aquesta atribució cronològica⁶⁶².

Fig.112: La Vall de Cabrera de Mar.

Durant l'ibèric ple, el *poblat ibèric* de Burriac es desenvoluparà assolint una notable extensió (10 hectàrees), duplicant la dels altres grans establiments laietans⁶⁶³. Es construeixen àmbits singulars (l'anomenat edifici públic⁶⁶⁴) i una potent muralla.

⁶⁶² RIBAS, M (1964), pàgs. 16-19.

⁶⁶³ El segueixen en extensió els de Castell Ruf (Martorelles, Vallès Occidental), Turó de Vent (Llinars del Vallès, Vallès Oriental) o Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès), tots de poc més de mitja hectàrea.

⁶⁶⁴ En relació a la funcionalitat d'aquest singular “edifici”, datat entre mitjans del segle IV i principis dels III aC, Josep Barberà –que l'excavà l'any 1969- va plantejar l'hipòtesi que es podia tractar d'un espai cultual –BARBERA, J (1983)- en quan la similitud de la seva estructura arquitectònica amb el temple grec arcaic de Dedros, a Creta –MARINATOS, S (1936)-. Més tard, Carme Vila formulà una hipòtesi considerant podia tractar-se d'un lloc de reunió –VILA, C (1994)-. Finalment, Teresa Moneo (2000 i 2003) l'interpreta com un santuari gentilici en un habitatge d'elit –MONEO T i ALMAGRO GORBEA, A (1998), pàg.95 i (2000), pàg.92; CLARIANA, JF (2008), pàg.27-. En Josep Barberà (1983) ja feia esment a la possibilitat d'una organització política centrada en “una assemblea que es reunia al voltant d'un fogar i possiblement sota la protecció d'unes divinitats”. Tots els autors estan d'acord en que manca una excavació en extensió del lloc per verificar les hipòtesi.

Apareixen els primers assentaments dispersos per la Vall (Dos Pins, Can Miralles, Can Bartomeu,..) que en principi es van interpretar com a rurals però darrerament l'anàlisi de la seva estructura posa en dubte la veritable funcionalitat d'alguns d'ells. També s'han identificat llocs de guaita o control del territori als cims del Turó de l'Infern i Burriac, així com una torre exempta a Dos Pins. En el Montcabrer s'ha verificat un àrea de culte a la Cova de les Encantades. Fins el moment s'han localitzat tres àrees funeràries a Can Rodon de l'Hort, Dos Pins i Cal Ros, úniques en tota la zona laietana. Les prospeccions subaquàtiques han identificat un ancoratge davant mateix la Vall, on els materials arqueològics recuperats constaten màxima activitat a partir del segle III aC⁶⁶⁵.

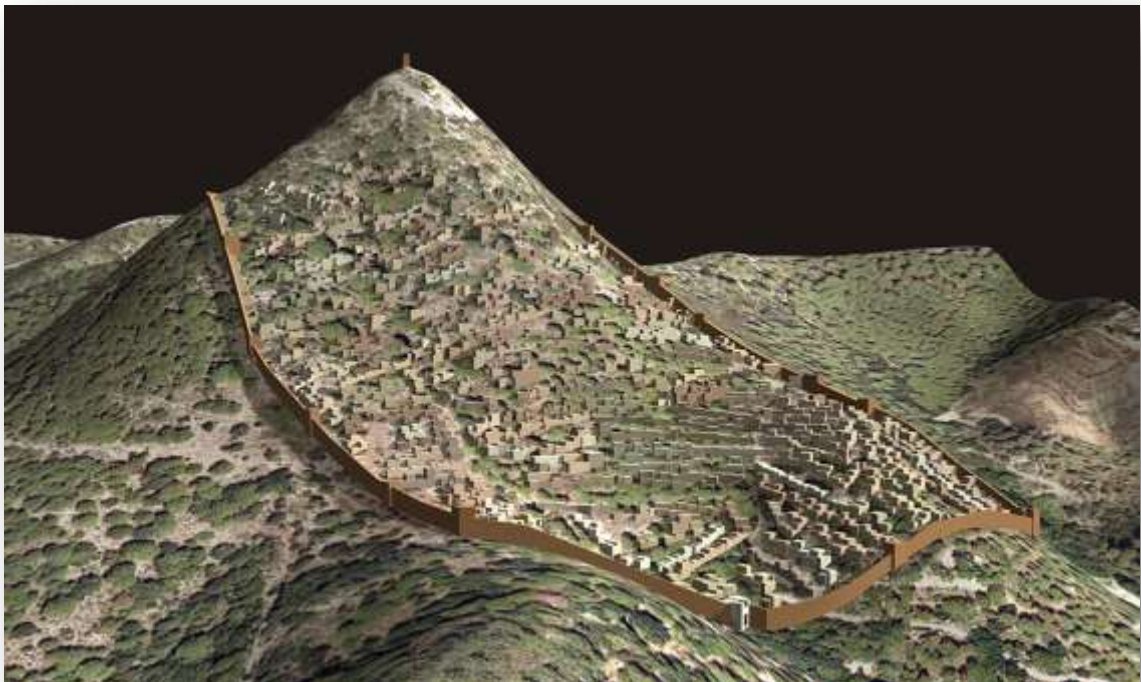

Fig.113: Model digital 3D de la muntanya de Burriac amb el *poblat ibèric* restituït (JM Rovira, 2009).

Vinculant tots aquests indicis amb el que es coneix d'aquest període en el territori laietà⁶⁶⁶, s'ha plantejat la hipòtesi que durant aquest període –entre els segles IV i III aC- els laietans esdevenen un grup important, cohesionat i consolidat en el territori, amb una estructura gairebé d'estat. Un notori desenvolupament econòmic i comercial va convertir en pròspera la comunitat dels laietans, possibilitant la consolidació del sistema, basat en una jerarquització d'assentaments i en una distribució racional de

⁶⁶⁵ MATAMOROS, D (1991).

⁶⁶⁶ Baix Llobregat, Barcelonès Maresme, Vallès Oriental i Vallès Occidental.

l'espai geogràfic. En aquest context, sembla que el *poblat ibèric* de Burriac exercí la capitalitat, seu d'un poder centralitzat concentrat en grups socials reduïts⁶⁶⁷.

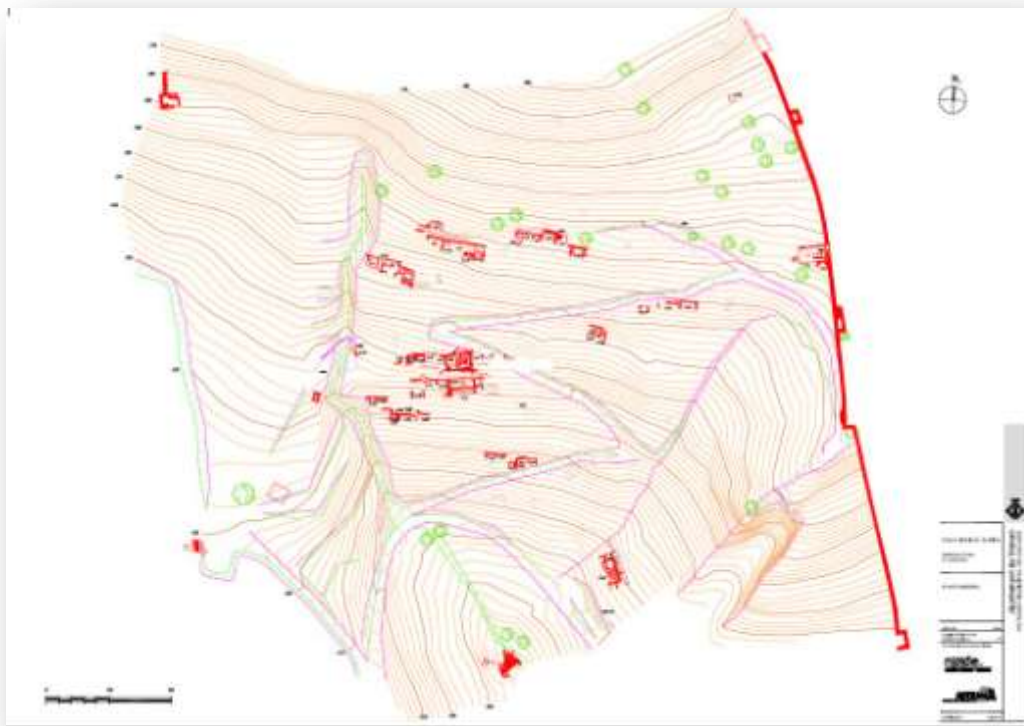

Fig.114: Planimetria del *poblat ibèric* de Burriac (D.Zamora, 2007).

Amb la romanització es produeixen importants canvis. Dins el *poblat ibèric* s'adverteix una notòria reurbanització de l'espai i en la Vall s'amortitzen els grans magatzems de sitges i alguns assentaments. No implica però una crisi, doncs és en el segle II aC quan hi ha un augment de la població i varietat de productes procedents de tota la Mediterrània. Sembla més aviat que es produeix una reorganització social i política. En aquest sentit, darrerament s'ha apuntat la hipòtesi de l'establiment d'un *praesidium* a la Vall. Les troballes dels jaciments de Ca l'Arnau, Can Benet i Can Rodon de l'Hort, on es localitza un edifici termal (el més antic de la Península fins el moment), domus i tallers metal·lúrgics emmarcats en un urbanisme complex de models arquitectònics itàlics, ho suggereixen⁶⁶⁸. També hipotèticament es planteja la introducció del cadastre

⁶⁶⁷ ZAMORA, D (2007), pàgs.323-330.

⁶⁶⁸ MARTIN, A (2002).

i ús de la moneda -la Vall de Cabrera és la seu de la seca de Ilduro⁶⁶⁹- com instruments d'administració, fiscalització i obtenció de recursos per part del nou poder romà⁶⁷⁰.

El declivi de la Vall es produeix durant el segle I aC. Poc a poc es produeixen amortitzacions dels assentaments, tant dins com fora de el *poblat ibèric*. Tot apunta a la gradual implantació d'un nou model d'ocupació del territori, per part dels romans, que es materialitzarà amb la fundació d'Iluro a uns cinc quilòmetres de la Vall.

Malgrat aquest procés, la Vall no queda deshabitada. En el segle I dC s'edifica, sobre vestigis ibèrics, l'establiment de Can Modolell que perviurà uns cinc segles. Segons ha provat l'epigrafia descoberta en el jaciment, entre els segles I a III dC fou un centre de culte mitraic dedicat a *Kautes* i *Kautopates*. Es desconeix encara si les construccions localitzades formaven part d'una vil·la o tenien una funció exclusiva com a santuari rural. La troballa d'un ara d'altar paleocristiana ha plantejat la possibilitat d'una permanència cultural que fins i tot seria l'origen del temple de Sant Joan, documentat en aquest mateix indret. La sumptuositat de les edificacions (marbres, fragments estatuaris, pintures, bronzes,...) i a partir de l'acurat estudi de les troballes epigràfiques també ha fet plantejar la possibilitat que es tractés d'una propietat imperial⁶⁷¹.

De finals del segle IX dC data la construcció d'un primera capella preromànica en el cim de Burriac sota l'advocació de Sant Vicenç. Durant les excavacions arqueològiques realitzades es va trobar un petit cap de tanagrina que ha fet considerar la possibilitat d'un altre centre cultural ibèric en el cim de la muntanya⁶⁷².

Més tard, entre els segles X i XI dC s'edificarà un primer Castell que, amb successives reformes romandrà habitat fins el segle XVI dC. Es va construir sobre vestigis ibèrics i romans d'època republicana, possiblement corresponents a enclavaments militars⁶⁷³.

Uns forats artificials en les roques que culminen el Turó de l'Infern han motivat diverses hipòtesis sobre el seu origen. En concordança amb els materials arqueològics superficials en el lloc –que mai no ha estat excavat- aquests forats podrien formar part d'estructures peribles de cronologia ibèrica o romana. D'acord però amb alguns documents i tradicions locals, podrien correspondre a les estructures de suport de forques medievals.

Tornant a les coves artificials de la muntanya de Burriac, també s'ha plantejat la possibilitat de vincular-les a l'eremitisme medieval, ben documentat en serres properes⁶⁷⁴.

⁶⁶⁹ SINNER, AG (2012).

⁶⁷⁰ OLESTI, O (1992).

⁶⁷¹ CLARIANA, JF i JARREGA, R (1996) i BONAMUSA, J; CLARIANA, JF; GARI, RI i JUHE, E (2002).

⁶⁷² PREVOSTI, M (1996).

⁶⁷³ GARCIA I ROSSELLO, J i CERDA, JA (1991); FARELL, D; OLIVARES, D i SUBIRANAS, C (2000) i PREVOSTI, M (1994).

Aquesta ingent quantitat i diversitat de jaciments arqueològics localitzats a la Vall de Cabrera, així com les possibilitats que plantegen, han motivat el interès per part d'estudiosos, arqueòlegs i furtius.

VII.2.- Investigació arqueològica i furtivisme a la Vall de Cabrera de Mar

El segle XIX

El 12 de maig de 1878, en el transcurs d'una excursió al Castell de Burriac, el senyor Piferrer –delegat a Vilassar de Mar de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques– va explicar que anys enrere uns estrangers havien practicat “*excavacions al peu de la torre*” descobrint “*molta ferramenta*”. Segons els veïns dels pobles del voltant, aquests estrangers havien descobert “*un gran aplech de ganxos de llum*”. L'autor del relat manifesta no va ser possible pels excursionistes esbrinar en què consistia verdaderament la troballa⁶⁷⁵. En Francesc Carreras i Candi, l'any 1900, va fer al·lusió a aquest mateix cas, relacionant-lo amb una troballa de caràcter arqueològic, “*cayrells ó puntes de piques ó alabardes*”⁶⁷⁶. És la primera activitat documentada a la Vall, tot i probablement les recerques eren habituals des d'antic. Malgrat es diu que va tenir lloc al peu de la torre del Castell, com aquesta està ubicada en el sector de migdia –dominant el *poblat ibèric*– no es pot descartar que el descobriment es produís en l'àrea de l'extens jaciment ibèric

Uns tres anys més tard, a principis de 1881, es va trobar casualment la necròpolis de Can Rodon de l'Hort. El propietari de la finca era en Joan Rubio de la Serna, advocat i erudit que va recollir els objectes portant-los a la casa que tenia a Sant Andreu de Llanerres. En els anys immediats ell mateix va fer esporàdiques excavacions en el lloc localitzant algunes tombes⁶⁷⁷. L'ambient erudit d'aquestes primeres intervencions queda reflectit en l'excavació realitzada el 8 d'abril de 1885, amb l'assistència del pare Fidel Fita i Colomer –epigrafista, filòleg i també arqueòleg–, Josep Pella i Forgas –historiador, jurista i polític– i Josep Brunet i Bellet –escriptor i bibliòfil–. Les troballes van tenir força repercussió gracies a la publicació de diversos articles per part de l'Associació d'Excursions Catalana i la *Real Academia de la Historia*⁶⁷⁸.

L'any 1887, Josep Pellicer i Pagès va publicar els seus estudis històrics i arqueològics sobre lluro on es planteja la probable existència d'un establiment a la Vall relacionat

⁶⁷⁴ ALAY, JC (2006b), pàg.257.

⁶⁷⁵ TORRAS, CA (1888).

⁶⁷⁶ “*Una sola vegada, en cert cau dessota del Castell, uns forasters que hi furgaren, tingueren la sorpresa de trovarhi ferraments, tal vegada cayrells ó puntes de piques ó alabardes, á la que algú qui la vegé batexá ab lo nom de ganxos de llum*” CARRERAS CANDI, F (1900), pàgs.283-284. Els *cayrells* eren un tipus de fletxes per ballesta.

⁶⁷⁷ RUBIO DE LA SERNA (1886), (1887) i (1889).

⁶⁷⁸ BRUNET, J (1885), pàg.80. Fidel Fita dirigia aleshores el Butlletí de la institució.

amb la necròpolis i altres troballes ocasionals. En Francesc Carreras Candi va publicar tres llibres, els anys 1891, 1892 i 1908, dedicats a la història, especialment medieval, de la zona. Destaca el monogràfic dedicat al Castell de Burriac, amb una acuradíssima descripció dels vestigis i la primera publicació de la planimetria del monument, obra de l'arquitecte mataroní Emili Cabanyes i Rabassa. També es fa referència a la possibilitat d'antics establiments per tot l'entorn de Burriac⁶⁷⁹. Inclou a més un seguit de llegendes entre les que figuren les de la pinta d'or de les bruixes i, sobre tot, la de la cadira – també d'or- del Castell, inspiradores de moltes recerques. Encara avui dia la gent de la contrada qualifica els arqueòlegs com cercadors de la cadira.

Descobriments del poblat ibèric

Malgrat tot, no serà fins l'any 1916 que en Lluís Bonet i Garí descobreixi el poblat ibèric. Ell i el seu germà Pere es fixaren en alguns murs de pedra seca a migdia de la muntanya de Burriac diferents als de vinya. Van ensenyar fotografies dels murs a Josep Puig i Cadafalch, qui feu una visita personal al jaciment ratificant la descoberta⁶⁸⁰.

A principis dels anys vint, en Marià Ribas i Bertran, interessat en l'arqueologia de la comarca, mantenia estret contacte amb Pere Bosch Gimpera, Josep Colominas i Josep de Calasanz Serra i Ràfols. L'any 1921 organitzaren tots plegats una visita al poblat ibèric dirigida per Josep Puig i Cadafalch⁶⁸¹. Arran d'aquesta visita es va encarregar a Marià Ribas que fes l'aixecament d'un planell del poblat, tasca que va emprendre i li va "ocupar moltes setmanes"⁶⁸².

Malgrat tot, el primer en publicar un treball monogràfic sobre el poblat ibèric va ser el seu germà Joan Ribas i Bertran, l'any 1924. En aquest estudi es fa una breu descripció

⁶⁷⁹ "Situada, en la Edat Antiga, la montanya de Burriach, damunt de les barriades vehines a la indígena lluro, per les valioses troballes arqueològiques fetes en ses vertents, se demostra, que, en los segles III y II avans de Jesu-Christ, tots sos entorns sigueren habitats per families civilisades. Tant los obgetes trovats a Cá'n Rodón de Cabrera, com la abundancia de reliquies existents a Cabrils y a Argenton, donen mostra patent del caracter y del adelantament d'aquestos pobladores". CARRERAS CANDI (1908), pàgs.57-58.

⁶⁸⁰ BONET, LL (1979).

⁶⁸¹ "Aquesta visita s'efectuà a primeries de l'any 1921, portant la direcció Josep Puig i Cadafalch, doncs ja el coneixia lleugerament. Ell i el Dr.Bosch feien llargs comentaris sobre el terreny, remarcant-ne l'extensió i la importància que tindria al seu temps de vida". RIBAS, M (1993), pàg.5.

⁶⁸² "Seguidament vaig iniciar la meua feina a Burriac, anotant els pins i roques de gros tamany com a punt de referència inamovibles, situant-los a gran escala sobre paper i distribuïnt-los en base a triangulacions, que les anava omplint d'inacabables mesures de parets, les quals orientava amb una brúixola portàtil. Aquesta feina m'ocupà moltes setmanes de visites al poblat, però les amenitzava fent petites prospeccions, sempre beneficioses; sobretot com la que em proporcionà un magnífic peu de kilix grec decorat amb la figura d'un jove artesà, nu, cisellant un objecte, datable al segle Vè abans de JC i adscribible al "grup de pintors de grans copes". Sempre solitari, vaig anar estudiant el poblat en tots els seus aspectes i evolució, fins a conèixer els camins de comunicació amb l'exterior, relacionant-los amb altres vestigis ibèrics veïns: les brolles de l'Abriol, els bosc de l'Infern, Montcabrer, Cabrils, el turó dels Oriols, etc..." . RIBAS, M (1993), pàg.5.

dels vestigis, s'esmenta la denominació *Ildure* i es proposen tres períodes cronològics diferenciats, on les coves artificials constituïrien les restes del primer poblat⁶⁸³.

En Marià Ribas no publicarà sobre el *poblat ibèric* fins l'any 1928 –un article al Diari de Mataró– i, sobre tot, l'any 1931 quan s'imprimirà el llibret *El poblament ibèric de Burriac i la seva necròpolis*, en el que apareix el primer planell dels vestigis. Aquest planell –no se'n farà cap més fins l'any 1984– en els que es reflecteixen tant els murs ibèrics com les parets de vinya comportarà moltes confusions⁶⁸⁴. L'any 1934 publicarà un nou llibre actualitzant les dades.

Després de la guerra civil es volen reprendre les activitats però no hi ha moltes intervencions⁶⁸⁵. El 31 d'agost de 1946, Marià Ribas acompanyat per Jordi Arenas descobreix una sitja al Turó dels Oriols –que excavaria més endavant– i fan una prospecció que els porta fins el *poblat ibèric* on els “*sorprèn de trobar uns xicots, que diuen ésser de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, excavant un dolium quelcom romput però de fàcil restauració. Prenem la medició del diàmetre màxim de la panxa, que és de 1,17 metres*”⁶⁸⁶. L'any 1948 en Marià Ribas fou nomenat comissari local d'excavacions arqueològiques a Mataró, la qual cosa li permet regularitzar les seves activitats.

Lamentablement es produeixen un seguit de destruccions en l'àrea de el *poblat ibèric*. La primera l'any 1947 per extreure pedres destinades a la construcció, una segona l'any 1948 per fer-hi vinya i feixes de cultiu i una darrera l'any 1950 per plantar arbres fruiters i terraplenar-ho en feixes⁶⁸⁷. Malgrat tot, l'any 1949, es descobreix i neteja un bon tram de la muralla oriental i Marià Ribas publica un dels estudis més significatius de la Vall: *El poblament d'Ilduro*, guardonat amb el premi Rubió i Lluch.

⁶⁸³ Pel que es diu en l'article (“*Era pel Novembre de l'any 1922, que per primera vegada estudiàvem sobre el terreny la gran ciutat ibèrica antecessora a la nostra lluro*”) en Joan acompanyava a Marià (almenys al principi) en la tasca que tenia encomanada. La cronologia que aleshores ja es proposava era: “*hi ha tres poblats diferents, o millor dit tres cultures distintes: la primera agafa del segle VI a de JC, l'altra del segle V a l'any 218 i l'altra del 218 al 105 a de JC*”. També es fa esment al possible significat de la denominació *Ildure*: “*La paraula Ildure, que trobem gravada en les monedes ibèriques de la nostra ciutat, es descompèn en la radical Il (lloc elevat) i el sufixe ure (abundant d'aigua)*”. RIBAS, J (1924).

⁶⁸⁴ RIBAS, M (1931).

⁶⁸⁵ “*Entrem a la dècada dels 40 desvetllats com si haguéssim passat un mal somni, i tornem a Burriac amb intenció d'obrir una nova campanya. Per fortuna, totes els coses es trobaven igual, como si no hagués passat res. Es repetiren les antigues visites de Serra i Ràfols i Josep Colominas, plens de projectes: Serra i Ràfols pensà constituir un patronat i tenia unes iniciatives que el dugueren a escriure un reglament; i a Colominas l'il·lusionava dirigir una excavació d'envergadura, feta en tota forma, però en aquell moment estava desinflat i no podia fer res perquè estava suspès de feina i sou per un any, per haver acompanyat uns visitants al Museu Arqueològic de Barcelona explicant-los-hi tot en català*”, RIBAS, M (1993), pàg.6. El Patronat del Poblat Ibèric d'Ildure no es constituïria fins el 6 de febrer de 1956.

⁶⁸⁶ RIBAS, M (1994), pàg.8.

⁶⁸⁷ RIBAS, M (1988), pàg.54.

Anys cinquanta i seixanta: Primeres intervencions arqueològiques

Sota la direcció d'en Jaume Lladó i Font, entre els anys 1953 i 1954, s'excaven els primers àmbits en el centre de el *poblat ibèric*⁶⁸⁸. L'any 1955 el mateix Jaume Lladó neteja i consolida una de les torres de la muralla oriental. Com a cloenda d'aquesta intervenció van plantar-hi dos xiprers que avui encara són un punt de referència en el jaciment. Va ser un acte que es pot qualificar de reivindicatiu. Feia poc s'havien "torpedinat" iniciatives per la creació d'un Museu monogràfic a Cabrera i la redacció d'una guia turística. L'estructura arqueològica –que seguia l'estela de l'Escola Catalana d'Arqueologia– anava modificant-se per la que "venia del Centre". En paraules d'en Jaume Lladó, "els aficionats amb vocació, amb la seva essencial missió de localitzar i vigilar els jaciments arqueològics –especialment els instal·lats a les nostres muntanyes– desapareixien per donar lloc a d'altres d'hipotètics, amb formació universitària. Careren muntanyencs, homes de terreny, els principals col·laboradors dels nostres erudits". Així, formalment, la intervenció a la torre es va fer "malgrat la nostra clandestinitat"⁶⁸⁹.

Entre els anys 1957 i 1959 vàries persones, sense formar part de cap entitat o institució ni tenir autorització, excavaren tres àmbits en el *poblat ibèric*. En Marià Ribas va decidir, l'any 1959, constituir amb aquestes persones un grup de col·laboradors de la seva comissaria local. Comença així una fructífera etapa d'intervencions que es perllongaren fins l'any 1969, excavant uns vint àmbits i nombroses sitges. Sobre un dels àmbits excavats, Marià Ribas comenta: "Fou una desagradable sorpresa de trobar-la violada per alguns desconeguts que deixaren les terres extretes escampades arreu". Verificat el sòl, tant dins com fóra de l'àmbit, encara va ser possible de recuperar interessant material, malauradament descontextualitzat⁶⁹⁰.

L'any 1964, alumnes de la Universitat de Barcelona, sota la direcció de Joan Maluquer de Motes van excavar uns set àmbits en l'àrea central del *poblat ibèric*. Els resultats mai no es van arribar a publicar i la documentació no s'ha pogut localitzar. Només es conserven alguns materials que han pogut ser estudiats per Dolores Zamora⁶⁹¹.

⁶⁸⁸ RIBAS, M i LLADO, J (1978).

⁶⁸⁹ LLADO, J (1993), pàgs.13-14.

⁶⁹⁰ Entre el sòl escampat per l'exterior "foren recuperades dues marques de terrisser; fragments de dolia; un fragment de tègula amb l'empremta d'una petjada d'un ca; nombrosos fragments d'àmfores d'època republicana; un molí circular de pedra; un pes de teler amb dos forats; un fragment de kalathos amb vora pintada; trossos de vasos bicònics; un clau de ferro i una defensa de senglar". Entre el sòl remogut dins l'àmbit "fou trobat un interessant fragment de serra de ferro i una punta d'una llança del mateix metall; tres monedes classificades com un as de Cesse, un as de Undiscen i una d'argent de Bolscan; a poca distància un tros de banya de cérvol i la meitat d'una urna ibèrica". RIBAS, M (1988), pàg.74.

⁶⁹¹ ZAMORA, D (2007), pàgs.83-87.

Després de realitzar un acurat estudi dels materials de la col·lecció d'en Joan Rubio de la Serna conservats en el Museu Arqueològic de Barcelona⁶⁹², en Josep Barberà i Farràs va iniciar l'any 1968 una campanya a la necròpolis de Can Rodon de l'Hort. Es va aconseguir recuperar quatre tombes, quasi bé intactes⁶⁹³. Després, a conseqüència de l'èxit obtingut, representant l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, Josep Barberà i Ricard Pascual emprenen excavacions en el *poblat ibèric* fins l'any 1972. D'aquestes darreres campanyes resulten les intervencions en els anomenats "edifici públic" i "magatzem de *dolia*"⁶⁹⁴.

D'aquestes meritoroses intervencions s'han de destacar dos fets per a la història de l'arqueologia catalana. Per una banda, es va iniciar l'experiment de crear un camp de treball en el que podien participar tant els aficionats com els estudiants universitaris d'Arqueologia. L'èxit d'aquest experiment es va repetir posteriorment, culminant en les campanyes dutes a terme al jaciment de la Penya del Moro (Sant Just Desvern, Baix Llobregat). Per altra banda, va ser en l'edifici públic de Burriac on Francesc Martí i Jusmet, Enric Sanmartí i Grego i Josep Barberà van aplicar per primera vegada a Catalunya l'excavació tridimensional en un jaciment ibèric⁶⁹⁵.

Anys setanta

L'any 1970 un grup de col·laboradors d'en Marià Ribas constitueixen la Secció Arqueològica del Museu de Mataró (SAMM). Durant els anys setanta i inici dels vuitanta desenvolupen la seva activitat en la Vall de Cabrera sota la tutela de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona⁶⁹⁶. Al mateix temps, a Cabrera de Mar es va formar un grup de persones que també intervenia com a col·laboradors del mateix Institut⁶⁹⁷. Les relacions entre ambdós no van ser gaire cordials, fins el punt que l'any 1979 es va publicar una Nota als *Quaderns de*

⁶⁹² L'any 1926 la vídua de Rubio de la Serna va llegar la majoria dels materials de la necròpolis al Museu Arqueològic de Barcelona (la resta de materials seguien conservant-la a la seva casa de Sant Andreu de Llavaneres. SERRA RAFOLS, JC (1931) i FUNADACIO BURRIAC (2004), pàg.7.

⁶⁹³ BARBERA, J (1968) i (1970a).

⁶⁹⁴ BARBERA, J i PASCUAL, R (1980).

⁶⁹⁵ BARBERA, J (1970b) i (1993), pàgs.9-10.

⁶⁹⁶ Entre les intervencions de la SAMM destaquen les excavacions en les sitges de Can Miralles-Can Modolell, posteriorment publicades en un seguit de treballs –MARTI, C (1978); GARCIA I ROSELLO, J, PUJOL, J i ESTEBAN, R (1981) i PUJOL, J i GARCIA I ROSELLO, J (1983)-. L'any 1972 van documentar uns àmbits (Habitacions 36 i 37) del *poblat ibèric* afectats per l'obertura d'una pista –BONAMUSA, J (1976) i ZAMORA, D (2007), pàgs.112-114-. L'any 1976 també van intervenir per documentar els danys ocasionats al obrir una pista, per instal·lar una torre elèctrica, que travessava en ziga-zaga el sector central del poblat ibèric afectant els àmbits excavats per Joan Maluquer de Motes l'any 1964 i els excavats per Jaume Lladó els anys cinquanta –CLARIANA, JF (1976).

⁶⁹⁷ Les intervencions més destacables del Grup de Cabrera, van ser l'excavació de l'anomenada sitja de Ca l'Angusto –VIÑALS, J (1996)-, de l'àmbit de Can Borràs –VIÑALS, J (2000)-, els de Can Ricard –VIÑALS, J (2013)- i els del Turó de Dos Pins –encara inèdits-.

Prehistòria i Arqueologia del Maresme en la que es qualificava de furtives unes intervencions realitzades pel Grup de Cabrera en el Turó dels Dos Pins⁶⁹⁸.

En la primavera de 1974 un furtiu va deixar al descobert el perfil de dues fosses en el marge del camí de Can Segarra. El furtiu, que anomenarem Vermell, era un dels que amb el temps seria dels més actius tant a la Vall com altres indrets de Catalunya i que tractarem en més detall en l'apartat dedicat a les tipologies dels furtius de la Vall. Aleshores era membre de la SAMM, d'on seria definitivament expulsat l'any 1977. Es va aconseguir que donés les peces trobades, entre les que hi havia un ex-vot en forma d'àrula de marbre dedicada al déu *Kautes-Mitra* per un tal *Lucius Petrius*⁶⁹⁹. En el supòsit que es tractava de dues sitges ibèriques es va sol·licitar autorització a Eduard Ripoll –aleshores delegat provincial de Belles Arts- i es va iniciar una intervenció d'urgència en la que excepcionalment van col·laborar tant els membres de la Secció Arqueològica Mataró com els del Grup de Cabrera. La magnitud del jaciment va motivar que la intervenció es perllongués una dècada.

Anys vuitanta

L'any 1981 es publica la tesi doctoral de Marta Prevosti i Monclús sobre el poblament rural de l'àrea d'Illuro. En la mateixa, es donen a conèixer molts dels jaciments a la Vall de Cabrera documentats per Marià Ribas i els seus col·laboradors⁷⁰⁰.

La dècada dels vuitanta, i en especial els primers sis anys, va ser quan el furtivisme a la Vall esdevenir més intens –com en la major part del país-, coincidint amb nombroses i destacables intervencions arqueològiques.

Durant el mes de novembre de 1979, segons consta en els arxius de la SAMM, van ser sorpresos tres furtius fent remocions en el *poblat ibèric*. No he pogut obtenir més dades sobre el indret exacte i les característiques d'aquesta activitat, però sí es segur que no va tenir cap conseqüència sancionadora. Almenys un d'ells havia estat membre del primer "Grup Arqueològic" de Vilassar de Dalt, constituït l'any 1944, que també havia realitzat algunes excavacions en el poblat ibèric⁷⁰¹. Els seus noms no tornen a ser referits en relació a més activitats furtives, pel que possiblement no van reincidir.

El mes de juliol de 1981, membres de la SAMM van sorprendre "in fraganti" al furtiu que anomenarem Verd i dos més intervenint en les sitges 36 i 37 dins el *poblat ibèric*. Es van fer algunes fotografies dels fets, destacant la circumstància que hi havia quatre

⁶⁹⁸ LLEONART, R (1979).

⁶⁹⁹ "Altres materials recuperats foren diversos fragments de ceràmica, d'entre els quals cal destacar: campaniana, sigil·lata i àmfora amb una estampilla de terrisser; diferents fragments de vidre corresponents a ungüentaris, un dels quals gairebé sencer", BONAMUSA, J; CERDA, JA; CLARIANA, JF; GARI, RI; MARTI, C, PERA, J i SOLER, A (1985), pàg.12.

⁷⁰⁰ PREVOSTI, M (1981).

⁷⁰¹ UBACH, P (1994), pàg.86.

persones, alienes als esdeveniments, que miraven com ho feien. Tampoc va haver-hi cap sanció pels autors⁷⁰².

Figs.115 i 116: Juliol de 1981. Activitat furtiva en les sitges 36 i 37 de poblat ibèric de Burriac.
Fotos: SAMM.

⁷⁰² La sitja 36 estava totalment buidada i la 37 només parcialment. Amb les corresponents autoritzacions els membres de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró van portar a terme la intervenció arqueològica d'urgència. BANUS, J (1991).

L'any 1981 va començar a intervenir per la zona el furtiu Blau Marí de Premià de Mar, molt especialment en el Montcabrer. L'any 1983 va ser admès com a membre de la Secció Arqueològica de l'Agrupació d'Estudis Científics i Culturals (AECC) de Premià de Mar, de la que seria expulsat l'any 1989 per les seves activitats. Analitzarem l'evolució d'aquest actiu furtiu en el següent apartat de Tipologies.

El 17 de novembre de 1982, sobre les 17 hores, la Guàrdia Civil sorprenen al furtiu Vermell amb un detector de metalls i un tub de plom d'uns quaranta centímetres "*dels temps dels ibers, que havia desenterrat feia uns moments*" en el *poblat ibèric*. Va ser denunciat al Jutjat d'Instrucció de Mataró per delictes de danys amb l'agreujant de Patrimoni Històric, però no es coneix que s'ha arribés a celebrar judici pel que probablement el cas va ser desestimat.

L'any 1983 la mateixa SAMM decideix reprendre les excavacions arqueològiques en el *poblat ibèric* de forma sistemàtica, en el mateix punt on van deixar-ho en Josep Barberà i Ricard Pascual l'any 1972. Els treballs són dirigits per en Jordi Miró i Canals i Jaume Pujol i Del Horno. Per aquest motiu, les contínues visites a la zona permeten constatar la dimensió que estava assolint el furtivisme en aquells moments. L'abril de 1983 presenten un Informe al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura en el que es detallen les intervencions i activitats furtives⁷⁰³, el qual prenem de referència per detallar les activitats furtives:

Segons comunicació d'un treballador d'una finca propera al *poblat ibèric* durant els mesos de febrer i març, havia vist pujar molt sovint una furgoneta amb quatre persones que realitzaven "*activitats furtives de gran consideració*" en la zona occidental del jaciment. Els arqueòlegs van constatar la presència de gran nombre de fragments ceràmics i diversos "*forats d'una extensió important*". La remoció més gran ocupava un àrea d'uns 16 metres quadrats. Un altra, situada a uns vint metres, havia deixat al descobert restes d'un mur.

Durant les "vacances" de Setmana Santa la situació es va agreujar. El dilluns 28 de març per la tarda, mentre els arqueòlegs treballaven, es va presentar una persona que va dir esser de Barcelona i del grup de col·laboradors de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia. Portava un aparell detector de metalls i es va *oferir per trobar monedes i objectes de metall en els amuntegaments de sòl deixats pels furtius*. Manifestà que disposava d'unes 30 o 40 monedes "*procedents de Burriac*" i si els interessava "*podia facilitar fotos*". També va sol·licitar informació sobre un jaciment ibèric que deien havia estat descobert recentment en la zona d'Olot (Garrotxa). En advertir-li sobre les seves activitats va respondre conèixer que *no existia aleshores cap legislació al respecte*.

⁷⁰³ MIRO, J i PUJOL, J (1983).

El dimarts 29, sobre les 15 hores, avisats pel propietari de la finca els arqueòlegs van sorprendre dues persones fent remocions dins l'excavació autoritzada. Feien servir pics, pales i piquetes. Un d'ells tenia entre 50 i 55 anys i l'altre entre 20 i 25 anys. Van dir que tenien permís del propietari (quan havia estat aquest qui avisar als arqueòlegs) i com no estava senyalitzat "*tothom hi podia picar*". Hi havia "*prou terreny per a tots*" i els arqueòlegs podien seguir en altre lloc. També van manifestar que els enviava "*algú de Vilassar*". Advertits sobre la il·legalitat de seva actuació, van abandonar el indret "*perquè volien i ja tornarien un altre dia*". Aquella mateixa tarda es va comunicar el fet telefònicament al Servei d'Arqueologia, facilitant la matrícula del vehicle dels furtius per la que van poder ser identificats com a Groc sènior i possiblement el seu fill, Groc junior. No es coneix cap acció sancionadora al respecte.

Fig. 117: Anys vuitanta. Pins dels Bosc d'en Vieta, en el sector central del *poblat ibèric* de Burriac caiguts degut a les remocions furtives. Foto: JC Alay.

El dimecres 30, pel matí, els membres de la SAMM van observar furtius intervenint en la mateixa zona occidental. Es decidí anar a buscar a la Guàrdia Civil de Vilassar de Mar i plegats van sorprendre als furtius en plena activitat. Eren dues persones, pare i fill residents a Vilassar de Mar. Disposaven de pic, pala, piquetes i un aparell detector de metalls. Es va fer la denúncia i se sap que varen ser citats a la caserna de la Guàrdia Civil. El sargent en cap va manifestar que la zona no estava degudament senyalitzada i

difícilment podien prosperar les denúncies. El cert és que tampoc es coneix cap sanció pels fets.

El mateix dia 30, per la tarda, es va celebrar una reunió amb l'Alcalde de Cabrera de Mar i el territorial del Servei d'Arqueologia per tractar mesures urgents a prendre. Es decidí la contractació provisional d'un vigilant mentre es treballava en actuacions com la declaració del *poblat ibèric* com a BCIN i estudiava la possibilitat d'instal·lar una tanca. El dijous 31, pel matí, es va acordar amb la Guàrdia Civil que durant els dies festius de la Setmana Santa –de divendres a dilluns- diàriament es farien patrulles motoritzades per la zona. Posteriorment es va verificar que la mesura no havia estat efectiva, doncs es van trobar noves desfetes “algunes de gran extensió”.

El dilluns de pasqua, 4 d'abril, per la tarda un membre de la SAMM va observar tres furtius fent remocions en el *poblat ibèric*. Sembla que es tractava d'en Groc sènior, el seu fill Groc junior i un altres jove –que podria ser en Vermell o Verd-. En adonar-se de la seva presència els furtius van marxar i mentre recollia els fragments de ceràmica abandonats en el lloc, es va presentar la patrulla motoritzada de la Guàrdia Civil.

Durant tota la setmana van seguir anant els furtius, trobant els arqueòlegs desfeta –el diumenge 10 d'abril- una de les intervencions en la que treballaven. El dissabte 16 d'abril noves desfetes havien afectat les tasques arqueològiques, decidint ajornar les intervencions fins la normalització de la situació. El mateix dia es van interessar per les gestions de contractació del vigilant, acordant que començaria a treballar el dilluns 18 d'abril, malgrat no estar formalitzat el contracte.

El diumenge 17 d'abril es va visitar el jaciment amb el vigilant, Eulalio Fernández, per mostrar-li la zona. Durant la visita, el propietari dels terrenys de la zona occidental del *poblat ibèric* va comunicar que el dia anterior per la tarda els furtius havien tornat. A més, en la zona central del *poblat ibèric* es va descobrir una sitja gairebé buidada en la que els furtius havien deixat un cabàs dins. També hi havia desfetes importants en un altre zona, afectant estructures arquitectòniques.

El dilluns 18 d'abril, sobre les 15'30 hores es van presentar en el jaciment en Groc sènior i un noi d'uns 25-30 anys –podria ser el seu fill, Groc junior-. Immediatament el vigilant va avisar a la Guàrdia Civil de Vilassar. Varen estar treballant dins la sitja descoberta el dia anterior –confirmant que el cabàs era un “dipòsit”, indicador que tornarien- utilitzant “un pic, una pala, una mena de magall i piquetes”. Van marxar sobre els 19'30 hores amb una bossa plena de materials arqueològics –desconeixem les mesures d'aquestes bosses-. La patrulla de la Guàrdia Civil no es va presentar fins les 19'45 hores.

Fig.118: Any 1983. Boca de sitja en una activitat furtiva en el sector central del *poblat ibèric* de Burriac. Correspon a la sitja núm.39 excavada en l'àmbit II durant la campanya de 1984. Possiblement és la trobada per Groc entre els dies 17 i 18 d'abril de 1983. La foto (Autor: Farriols) es va publicar en el reportatge del diari *El Noticiero Universal* del 12 d'agost de 1983.

El dimecres 20 d'abril, sobre les 15 hores Groc sènior –tot sol- va arribà al jaciment. El vigilant va avisar a la Guàrdia Civil deu minuts més tard. En Groc sènior es va canviar de roba, va agafar les eines i va estar fent remocions en la zona occidental del *poblat ibèric* fins les 16'55 hores. S'emportà dues bosses de material arqueològic –de les que també ignoro les mesures-. La Guàrdia Civil de Vilassar no va arribar fins les vuit del vespre.

Amb totes aquestes dades, la Secció Arqueològica del Museu de Mataró va presentar l'informe a Servei d' Arqueologia, valorant els danys en 14 milions de pessetes (84.142'- euros)⁷⁰⁴.

El 5 de gener de 1984 es va presentar un segon informe en el que es referien les activitats furtives des de l'entrega del primer⁷⁰⁵:

El dia de Sant Jordi, dissabte 23 d'abril, una família sencera –no dispo de dades més concretes- va estar fent remocions des de les 12 hores 40 minuts. Portaven un aparell detector de metalls. El vigilant va avisar a la Guàrdia Civil que no es presentà en el

⁷⁰⁴ Hem comentat aquesta valoració en l'apartat corresponent.

⁷⁰⁵ MIRO, J i PUJOL, J (1984).

jaciment fins dos quarts de tres de la tarda, quan la família ja havia marxat. Com sempre, el vigilant va facilitar la matrícula del vehicle dels furtius, però no es té coneixement d'haver portat a terme gestions per identificar-los.

El dimecres 27 d'abril, dos individus d'uns 25-30 anys van fer remocions en el *poblat ibèric*. Portaven piquetes i aparell detector de metalls.

El divendres 6 de maig, la Guàrdia Civil de Vilassar va sorprendre finalment a Groc senyor en plena intervenció. Va ser conduït a Mataró on es diligenciar la corresponent denúncia. Va manifestar *ho feia per afició, a nivell personal, sense relació amb cap grup*. Entregà uns materials –sense interès- que guardava en el seu domicili. Malgrat tot, una vegada més, no es coneix cap procediment sancionador al respecte. Tot i així, aquesta detenció va tenir el seu efecte, iniciant-se un període de inactivitat furtiva en el jaciment.

El Departament de Cultura va instal·lar en l'accés del *poblat ibèric* un gran rètol, senyalitzant l'indret com a jaciment arqueològic. La SAMM també va instal·lar tres rètols indicatius de "*propietat privada, prohibit el pas*" en diferents indrets del jaciment amb finalitat dissuasòria. D'acord amb el propietari, el camí d'accés a la zona occidental va ser tancat amb una cadena.

Durant el mes d'agost es va portar a terme una campanya d'excavacions en el castigat sector occidental, on els arqueòlegs es van veure obligats a traslladar les seves activitats per evitar la continuada espoliació del que era objecte aquest indret. Les intervencions van permetre identificar un probable dipòsit d'aigua de grans mides –tot i no es van localitzar els límits exactes- excavat en el sauló i els vestigis d'un àmbit⁷⁰⁶. En el transcurs d'aquesta campanya el diari "*El Noticiero Universal*" va publicar un reportatge en el que es posava el jaciment com exemple de "pirateria arqueològica"⁷⁰⁷. L'aspecte del *poblat ibèric* era deplorable, es podien veure remocions per tota la zona. En el sector central, fins i tot, havien caigut dos grans pins pinyoners degut a ser desarrelats per la intensa activitat furtiva en la seva base. En el reportatge, Jaume Pujol equiparava el jaciment a un "*paisatge després d'una batalla*".

Finalitzada la campanya d'excavacions, el migdia del 23 de setembre –mentre el vigilant dinava- els furtius van realitzar una considerable intrusió en l'estratigrafia inferior de la gran cala arqueològica (cinc per cinc metres) corresponent al suposat dipòsit.

⁷⁰⁶ MIRO, J; PUJOL, J i GARCIA, J (1988).

⁷⁰⁷ El reportatge, sense signar i titulat "*Burriach, un ejemplo de piratería arqueológica*", es va publicar el divendres 12 d'agost de 1983. L'il·lustraven tres fotografies en blanc i negre, una de les quals mostrava la boca d'una sitja espoliada.

Fig.119: 23 de setembre de 1983. Intrusió furtiva en l'estratigrafia inferior de la cala arqueològica del "dipòsit" en el *poblat ibèric* de Burriac. Foto: JC Alay.

Els dies 28 de setembre i 29 d'octubre, el vigilant va constatar la presència d'en Groc sènior acompanyat d'un jove a qui semblava fer indicacions. No van fer cap remoció.

El dia 16 d'octubre, el vigilant va amonestar a dos individus –els mateixos del 27 d'abril- sorpresos removent en el sector de la muralla oriental. Portaven un aparell detector de metalls⁷⁰⁸.

A finals del mateix mes d'octubre de 1983 col·laboradors del Museu de Premià de Mar van sorprendre Vermell, amb un aparell detector de metalls, en el Montcabrer. En Vermell va explicar que li havien dit es trobaven moltes monedes. Com a "*gest de bona voluntat*" va entregar tres glans de plom trobats en l'indret i adreçar un "*treball*" que havia fet. Hem tingut accés a aquest document que tracta de les monedes trobades a la Vall de Cabrera "*durante estos últimos años*", especialment a Burriac, Turó dels Oriols i Montcabrer. Del *poblat ibèric* de Burriac comenta que "*el hallazgo de monedas ha sido abundante en todo el recinto y alrededores, especialmente en las tierras de*

⁷⁰⁸ Tot i no consta en els Informes de la SAMM, sabem per comunicació oral del vigilant, Eulalio Fernández, que va arribar a ser físicament amenaçat. També que estant vigilat el jaciment durant el dia es van portar a terme algunes espoliacions nocturnes, ALAY, JC (1991), pàg.128.

antiguas excavaciones oficiales en las que no se cribaban correctamente las tierras". Del Turó dels Oriols destaca la gran quantitat de glans trobades, sense especificar número, igual que en el Montcabrer. En el "treball" es fa esment a 73 monedes trobades a Burriac, 3 en el Turó dels Oriols i 27 en el Turó de l'Infern.

L'any 1982 el Museu de Mataró havia adquirit un lot de sis monedes de la seca d'Ilturo a una numismàtica, considerant que procedien de la Vall de Cabrera donada la intensitat de les activitats furtives⁷⁰⁹.

Amb el mes d'octubre de 1983 acaba també el contracte del vigilant, que mai més no es tornà a renovar, i els membres de la SAMM adverteixen que el *poblat ibèric* es torna a omplir de remocions.

Per Resolució de 5 d'octubre de 1983 queda incoat l'expedient per la declaració del *poblat ibèric* de Burriac com a Monument històric-artístic amb un generós entorn de protecció⁷¹⁰.

L'any 1984, emmarcada en l'anomenat Pla de Solidaritat amb l'Atur de la Generalitat de Catalunya, es portar a terme la campanya d'excavacions arqueològiques més gran de les realitzades fins ara en el *poblat ibèric* de Burriac. Amb una durada de set mesos, van intervenir cinc arqueòlegs, un dibuixant i quaranta obrers. Els objectius inicials eren bàsicament verificar l'urbanisme del poblat així com la seva extensió i obtenir una completa seqüència estratigràfica⁷¹¹.

En paral·lel els membres de la SAMM, van intervenir en el sector meridional deixant al descobert una porta d'accés al *poblat ibèric* i contribuint així a la delimitació del jaciment⁷¹².

No es va aconseguir documentar un possible tram urbanístic però es va proposar una cronologia i determinar "*grosso modo*" els límits. Es va constatar la riquesa del jaciment quant a materials arqueològics i possibilitats estratigràfiques, plantejant la problemàtica d'esbrinar quines dimensions hauria tingut en cada fase concreta, des de l'horitzó ibèric pre-urbanístic fins la romanització. D'acord amb els arqueòlegs "*la*

⁷⁰⁹ MARTI, C (1983), pàg.161 i (2007), pàg.369. Durant l'elaboració d'un Informe sobre el tràfec de material arqueològic vaig ser testimoni de converses en les que es justificava l'alt preu de les monedes de la ceca *llduro* per la dificultat que suposava aconseguir-les, doncs "aquest lloc està cada vegada més vigilant" (*Informe sobre el tràfec de material arqueològic a la Plaça Reial de Barcelona. Període 23 de febrer de 1986 a 18 de maig de 1986. CONFIDENCIAL*, de la Comissió de Patrimoni SCA, enregistrat al Servei d'Arqueologia el 20 de juny de 1986).

⁷¹⁰ Resolució de 5 d'octubre de 1983, per la qual s'incoa expedient de declaració de Monument històric-artístic a favor del jaciment arqueològic del Poblat Ibèric i el Castell de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme), DOGC núm.383 de 23 de novembre de 1983. El mateix dia també es va incoar expedient pel mateix a favor del jaciment de l'antiga Illuro, en el subsòl del nucli antic de Mataró. En la terminologia actual serien Béns Culturals d'Interès Nacional (BCIN's).

⁷¹¹ BENITO, N; BURJACHS, F; DEFAUS, JM; ESPADALER, MM i MOLINA, M (1983) i (1986).

⁷¹² GARCIA I ROSELLO, J; MIRO, J i PUJOL, J (1991).

importància d'aquest jaciment fa necessària una actuació arqueològica especial, amb tota mena d'anàlisi, llargs períodes d'excavació i estudi, tot començant primerament per la protecció del jaciment, el qual s'està espoliant des del seu descobriment, i enguany encara més degut als avenços tècnics (detectors de metalls) i crisi econòmica"⁷¹³.

Les estructures intervingudes es van consolidar molt precàriament i van quedar al descobert, esperant el que llavors es creia seria una immediata resolució de l'expedient de declaració i l'adopció de mesures definitives. En aquest període d'espera en que les intervencions arqueològiques havien finalitzat i els furtius tornaven al desprotegit jaciment, és quan van començar les intervencions de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia (SCA). En un Informe, enregistrat el 15 d'abril de 1986, es testimoniava la proliferació de les activitats furtives i la destrucció expressa d'un mur corresponent a un dels àmbits excavat i consolidat durant la campanya de 1984⁷¹⁴.

El cas del Turó de Dos Pins

L'any 1985 en Josep Barberà, primer, i la SAMM, amb posterioritat, van tenir coneixement d'activitats furtives en el vessant meridional del Turó dels Dos Pins. Es començava a rumorejar que es tractava d'una de les necròpolis del *poblat ibèric* i, fins i tot, que un conegut furtiu de la zona afirmava haver trobat un "*pectoral de bronze sencer*". Coneixedor dels fets, vaig realitzar a finals d'aquest any 1985 diverses visites constatant algunes remocions, tot i que no semblaven molt recents. Algunes lloses planes de pedra, disperses i en els marges d'un antic torrent, podien haver servit per tapar les possibles tombes. A partir d'aleshores vaig incorporar l'indret als itineraris que sovint realitzava a la Vall de Cabrera, incloent així també un recorregut per les intervencions realitzades als anys setanta pel Grup de Cabrera en el Turó.

El dissabte 10 de maig de 1986, sobre dos quarts d'una del migdia, en els transkurs d'un d'aquest itineraris, vàrem sorprendre en el lloc a tres persones en plena activitat furtiva.

⁷¹³ BENITO, N; BURJACHS, F; DEFAUS, JM; ESPADALER, MM i MOLINA, M (1986), pàg.23.

⁷¹⁴ Havent participat personalment en les campanyes del dipòsit i porta meridional, i interessant-me per la problemàtica del furtivisme vaig organitzar freqüents visites a la Vall de Cabrera. Feia itineraris pels jaciments de la Vall, sovint acompanyat per estudiants d'Arqueologia, intentant dissuadir als furtius amb la nostra constant presència. Amb els Informes es pretenia facilitar arguments a l'administració per accelerar les gestions de preservació. En aquest primer Informe es deia: "*El passat dia vint-i-tres de novembre de l'any mil nou-cents vuitanta cinc, vam realitzar una visita al poblat ibèric de Burriac. Tristament veiérem com la proliferació de forats clandestins, fruits de funestes actuacions amb detectors de metalls, estan assolint uns límits inimaginables. Això arriba a tal extrem que alguns pins són a punt de caure degut al soscavament de les seves bases de sustentació. No seria la primera vegada que moren i cauen arbres per causa de les intervencions furtives*", ALAY, JC i GARCIA, MI (1986), *Informe sobre la destrucció de murs del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme)*.

Immediatament vaig considerar que el més oportú era comunicar-ho a un dels responsables de les campanyes en les que havia col·laborat. La sensació de impotència, donades les experiències que hem relacionat, es manifestà en la conversa telefònica. Seguint instruccions, la nostra tasca es limitaria a esperar que marxessin, anotar la matrícula dels vehicles, recollir el material rebutjat pels furtius i fotografiar la remoció.

Inspeccionat l'entorn es va localitzar un vehicle estacionat en una pista, proper a un dels accessos al lloc dels fets. Es va fotografiar i prendre nota de les dades (matrícula, marca, color i singularitats –un adhesiu en el vidre posterior,...-).

Fig.120: 10 de maig de 1986. Activitat furtiva a la necròpolis del Turó dels Dos Pins. Foto: JC Alay.

Tres hores més tard, sobre dos quarts de quatre de la tarda, els furtius havien acabat. Ens varem creuar amb ells, que per sorpresa nostra anaven en un vehicle diferent al localitzat. Identificat aquest segon vehicle per la matrícula, va resultar ser d'en Vermell. Verificant amb més deteniment la zona d'estacionament del primer vehicle es va trobar un camí, molt proper però que passava pràcticament desapercebut. Atesos els antecedents d'en Vermell i coneixent tots els arqueòlegs i col·laboradors de la zona les dades del seu vehicle, no sorprèn que el deixés estacionat en un lloc força discret. Identificat Vermell, llavors tot feia suposar que l'altre jove que l'acompanyava era en

Verd –amb el que llavors acostumava a fer de furtiu-. Es desconeixia la identitat de la tercera persona, que ens donar la impressió es tractava del pare o un altre familiar d'un d'ells.

Figs.121 i 122: 10 de maig de 1986. Destrucció del paviment de la porta meridional del poblat ibèric de Burriac. La foto superior és el mateix paviment tal i com es va descobrir durant la campanya de 1984. Fotos. JC Alay.

En el lloc dels fets hi havia una cala, més o menys rectangular, d'unes mesures aproximades d'un per dos metres i mig metre de fondària. En la part inferior del perfil occidental havien excavat una intrusió semi-circular. Al voltant de la remoció s'observava gran quantitat de sòl –extensiu, sense formar amuntegament- i fragments d'àmfores ibèriques. En un racó, dins la cala i coberts de sòl, havia nombrosos i grans fragments d'àmfores ibèriques recentment trencades, dels que recollírem fins a tres fons diferents. També havia fragments d'altres tipus ceràmics i un de ferro, igualment acabat de trencar, que ens va semblar un mànec de ganivet. Així mateix, hi havia nombrosos fragments ossis amb evidències de cremació. Es va recollir el material més significatiu i es va documentar gràficament.

Seguint l'itinerari es va descobrir que els furtius havien destruït totalment el paviment de la porta meridional. Durant les excavacions es van trobar bastants objectes metàl·lics i fins a set monedes. Probablement ni havia més metalls entre les lloses de pedra que conformaven el paviment i que els detectoristes haurien localitzat amb els seu aparells, motivant la desfeta per procedir a l'extracció.

Els fets es van comunicar a Josep Barberà, President de la SCA, i es va realitzar un Informe urgent de la Comissió de Patrimoni SCA pel Servei d'Arqueologia⁷¹⁵. Gràcies a les gestions del primer i el fet que tot apuntés que aviat podien tornar a intervenir, el dijous 15 de maig vaig acompanyar a l'arqueòleg territorial, Joaquim Arxé i Galvez, a Cabrera per veure quines mesures es podien adoptar.

Acompanyats també per un membre de la SAMM, ens entrevistàrem amb el batlle de Cabrera de Mar, qui ens manifestà no disposava de ningú per vigilar el jaciment i en aquesta matèria depenia de la Guàrdia Civil de Vilassar de Mar, on ens va dirigir. El sargent, responsable de zona, ens va assegurar que en aquells moments disposava de pocs efectius per un àrea tant extensa i no els podia mantenir molt de temps controlant un lloc per si anaven furtius. Conscient de la urgència es va comprometre però a que si nosaltres ens fèiem càrrec de la vigilància, ells acudirien tant aviat els aviséssim.

Tot seguit dos agents ens van acompanyar fins el lloc dels fets, a fi de conèixer la seva situació exacte i, en cas necessari, poder arribar ràpidament. Molt a prop de la remoció es va descobrir una aixada entre la vegetació. Els guàrdies civils ho van considerar un indici que els furtius tenien previst tornar en breu. Personalment crec que l'aixada feia molt de temps que estava abandonada i no constituïa cap dipòsit d'eines.

Es va inspeccionar tot l'entorn trobant dos clots i a uns cent cinquanta metres a ponent una nova remoció de considerables dimensions. Tots dos clots eren de

⁷¹⁵ ALAY, JC (1986), *Informe sobre les activitats furtives al "Turó de Tres Pins". Jaciment de Burriac, Cabrera de Mar (Maresme)*. Degut a les informacions facilitades al principi per una persona del poble, anomenàvem al Turó com dels Tres Pins, quan en realitat era dels Dos Pins.

prospecció, probablement amb la intenció de trobar noves tombes. La nova remoció estava entre els arbres –amb una visualització, tant activa com passiva, de menys del 25%- i deixava al descobert fins a tres murs en un parell d'àmbits. Havia un considerable amuntegament de sòl tipus extensiu i un petit agrupament de materials arqueològics sobre un dels murs, constituït per fragments informes de ceràmica ibèrica. Bàsicament es tractava d'una intrusió general en el marge, en el que es podien apreciar nombroses traces instrumentals, probablement fetes per un o més pics⁷¹⁶.

Fig.123: 15 de maig de 1986. Remoció furtiva descoberta durant la inspecció dels entorns de la necròpolis del Turó dels Dos Pins. Foto: JC Alay.

El dissabte, 17 de maig, vaig arribar a la zona sobre dos quarts d'onze del matí. En primer lloc es van verificar els dos estacionaments utilitzats la setmana passada sense veure cap vehicle. Sorprenentment en la remoció hi havia dos individus en plena activitat. Immediatament vaig anar a donar avís a la Guàrdia Civil –no hi havia mòbils i el telèfon públic més proper era a mig quilòmetre- que, d'acord amb el compromès, es van presentar en un quart d'hora.

⁷¹⁶ En el seu moment no es va arribar a saber l'autoria d'aquesta remoció. Segons em van manifestar oralment col·laboradors de la SAMM, podria ser "*gent de Premià*", possiblement en Blau Marí. Finalment, el mes de setembre de 2015, ha estat possible confirmar que efectivament Blau Marí va ser l'autor d'aquesta activitat.

Els furtius seguien amb la seva tasca. Estaven dins la remoció del passat dissabte 10 de maig però no eren les mateixes persones. Els agents –diferents també als que vàrem acompanyar feia dos dies- sol·licitaren la corresponent autorització. Al no disposar-ne, es demanà la documentació per diligenciar la corresponent denúncia. Van resultar ser en Groc junior i un altre jove al que anomenarem Blanc. Tots dos tenien entre vint i vint-i-cinc anys, manifestant el primer ser geòleg de professió i estudiant de Dret el segon, residents a Mataró.

Cal destacar que, en aquell moment, els guàrdies civils van actuar i amb celeritat pel compromís amb el representant de la Generalitat, no per estar convençuts d'aturar una acció il·legal. No entenien el valor que podien tenir aquells "*fragments de teules*" – àmfores ibèriques-. Eren absolutament desconexadors de la legislació sobre Patrimoni Històric –la llei estatal de 1985 era ja vigent-. En aparença aquells dos joves tan sols estaven fent un clot al mig del bosc. De fet, els mateixos inculpats en ser preguntats van contestar amb tota naturalitat que només "*feien esport*".

Fig.124: 17 de maig de 1986. Blanc i Groc junior in fraganti a la necròpolis del Turó dels Dos Pins. Foto: JC Alay.

Feien servir un pic, una pala i un paletí. Fins el moment, havien ampliat lleugerament - per llevant- la remoció de la setmana anterior. A l'exterior però, immediat al límit

remogut, hi havia un agrupament de fragments ceràmics rebutjats. Eren petits i majoritàriament d'àmfora ibèrica. El sòl havia estat llençat de forma extensiva a l'exterior –direcció llevant- com el del dissabte passat. Part del sòl extret cobria la intrusió realitzada pels altres furtius.

Vaig realitzar algunes fotografies en les que es veia els furtius dins la remoció eines en mà, que posteriorment es van utilitzar en el procediment sancionador. Una d'aquestes imatges, presa en el moment en el que ens acostàvem amb la Guàrdia Civil i en la que els dos furtius apareixen dins la remoció, ha tingut molta difusió.

Preses les dades, els dos furtius van abandonar lliurament el lloc sense que les eines els hi fossin comissades, quedant el material arqueològic extret en el lloc. A la tarda van venir membres de la SAMM i es van fer càrrec d'aquest material.

Fig.125: 17 de maig de 1986. Intervenció furtiva realitzada per Groc junior i Blanc a la necròpolis del Turó dels Dos Pins. Foto: JC Alay.

L'epíleg de la jornada fou un itinerari fins el *poblat ibèric* amb la desagradable sorpresa de clars indicis que durant aquell mateix dia un o més furtius havien intervingut. La zona més castigada havia estat el sector central, on es veien els característics clots d'una prospecció amb aparells detectors de metalls.

Amb tota l'informació disponible es va enregistrar un segon informe de la Comissió de Patrimoni de la SCA al Servei d'Arqueologia, aportant les imatges obtingudes⁷¹⁷.

La ja vigent llei estatal de Patrimoni Històric va permetre al Departament de Cultura incoar expedient sancionador a Groc junior i Blanc (Resolució del Conseller de 14 de juliol de 1986) seguint la via administrativa.

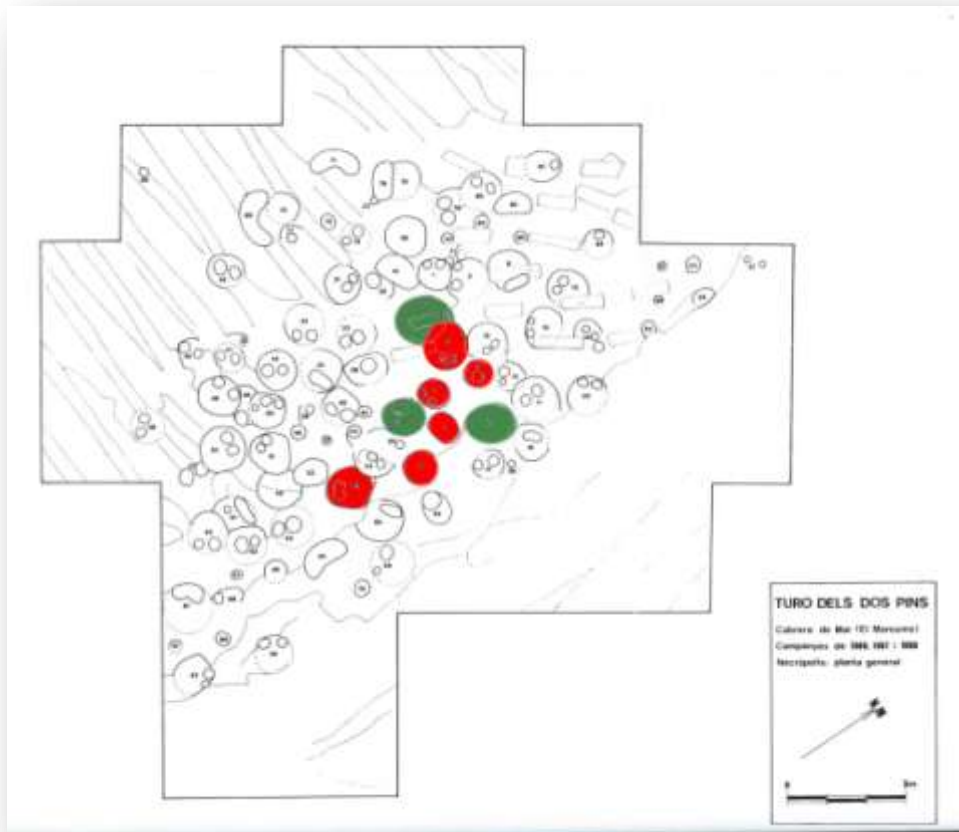

Fig.126: Necròpolis del Turó dels Dos Pins. Tombes espoliades per furtius totalment (en vermell) i parcialment (en verd). Planimetria: J García (1993).

El 8 de setembre es va formular el corresponent Plec de Càrrecs i el 15 del mateix mes tots dos imputats van presentar el de Descàrrecs. En el mateix, manifestaven que “no era cert que realitzessin excavacions (...), sense la preceptiva autorització de la Direcció General del Patrimoni Artístic, sinó (...) examinar una acumulació de terres i restes resultants d'alguna remoció anterior”.

⁷¹⁷ ALAY, JC (1986), *Informe sobre les activitats clandestines al “Turó de Tres Pins” (Cabrera de Mar, Maresme). Dies: 17/19 de Maig del 1986*. En aquest Informe es va incloure el dia 19 de Maig, dilluns de Pasqua i festiu a Barcelona, en que es va tornar al jaciment per la probabilitat de noves activitats furtives en el poblat ibèric. Afortunadament no va ser així.

En base a la denúncia de Guàrdia Civil –on es detallava que *“els denunciats anaven amb pics i magalls i havien descobert alguns fragments d’àmfora, ceràmica i restes d’ossos”*–, els informes i documents gràfics aportats per la Societat Catalana d’Arqueologia, el 19 de febrer de 1987 es va trametre la proposta de sanció.

Les al·legacions del 4 de març de 1987 reiteraven el contingut del Plec de Descàrrecs,

a.- *“Que no realitzaven excavacions arqueològiques sinó que examinaven el resultat d’unes excavacions realitzades per altres persones i que malgrat que la Societat Catalana d’Arqueologia i la Guàrdia Civil diguin que anaven amb eines ells reconeixen que anaven amb un pic no amb una magalla, però que amb aquesta eina no hi treballaven”*.

b.- *“Que no van trobar restes, sinó que les que hi havia en el lloc eren resultat de les activitats anteriors d’altres persones”*.

c.- *“Que no han causat danys econòmics ni científics en els jaciment”*.

d.- En Groc junior *“s’oposa a que si li apliqui la major part de la sanció en base a una presumpte reincidència atribuïble a ell o al seu pare”*.

Aquests arguments es van desmuntar amb la ratificacions tant de la Guàrdia Civil com meva, en nom de la Societat Catalana d’Arqueologia, així com els informes, documents gràfics i també els comentats informes de la SAMM sobre les activitats furtives durant l’any 1983.

El 18 de maig de 1987 es va dictar Resolució imposant una sanció de 400.000’- pessetes (2.404’- euros) a Groc junior i de 100.000’- pessetes (601’- euros) a Blanc. Es va interposar recurs de reposició que va confirmar el contingut de la Resolució.

En el posterior contenciós davant el Tribunal Superior de Justícia, van tornar a al·legar que no havien realitzat cap tipus d’excavació i el fet que el lloc on es trobaven no apareixia senyalitzat de cap manera com a protegit. La Sala va considerar que en l’expedient havia quedat degudament documentat que en el moment de ser sorpresos els infractors realitzaven una excavació arqueològica (*gràcies, bàsicament al reportatge de la Societat Catalana d’Arqueologia*) i no va tenir en compte l’al·legació de manca de senyalització del lloc com a jaciment, dictant Sentència el 6 de juliol 1989 en la que es confirmava la sanció imposada⁷¹⁸.

Aquest cas va tenir molta repercussió mediàtica, contribuint a donar a conèixer la problemàtica del furtivisme arqueològic en col·lectius no relacionats amb

⁷¹⁸ CERDA, C (1991), pàg.44.

l'Arqueologia. Les imatges han estat reiteradament difoses en diaris i revistes, així com utilitzades en moltes xerrades divulgatives, conferències i congressos⁷¹⁹.

El jaciment de la necròpolis del Turó dels Dos Pins es va excavar en tres campanyes entre 1986 i 1990. Nou de les noranta quatre tombes identificades havien estat espoliades total o parcialment pels furtius. En general, la necròpolis estava en bastant mal estat per l'erosió d'un antic torrent que la travessava i el constant conreu de la zona des d'antic. Només una de les tombes, la número 51, es va trobar sencera. Tot i així ha estat significativa, d'acord amb Joan Sanmartí, ja que ampliava considerablement les informacions facilitades per les poques tombes de la necròpolis de Can Rodon de l'Hort i va permetre obtenir moltes conclusions i hipòtesis sobre l'estructura social, al ritual funerari, idees religioses, relacions comercials,...⁷²⁰.

Durant les excavacions en el sector de la remoció que es va localitzar prop de la necròpolis, es va documentar un establiment en el que destaca una potent torre, datada en l'últim terç del segle III aC⁷²¹, exempta dels trams de muralla del *poblat ibèric* coneguts fins ara.

El cas del Turó dels Dos Pins té encara un segon epíleg. El 19 de setembre de 1986, en Vermell i dos individus més van ser detinguts per la Policia Nacional. El fet va tenir certa repercussió mediàtica i sobre el mateix hi tornarem en el següent apartat quan tractem l'evolució longitudinal d'en Vermell.

Ens interessa ara destacar que en Vermell va ser jutjat el 30 d'abril de 1998 com a presumpte autor d'un delictes de furt relatiu al Turó dels Dos Pins. En Vermell i un segon encausat haurien anat a Barcelona, el setembre de 1986, per vendre al tercer inculpat alguns objectes arqueològics procedents del Turó dels Dos Pins. En el darrer el relacionaven amb el cas perquè anys abans havia comprat a Vermell peces presumptament provinents de la mateixa zona.

Segons l'advocat d'en Vermell, cap dels testimonis no havia pogut demostrar que es dedicava a robar restes "*perquè mai ningú no l'havia vist fent-ho*", afegint que "*les peces que havia anat recopilant les podia haver trobat fàcilment*". Va qualificar la detenció de muntatge per "*carregar el mort a una persona que només tenia en contra*

⁷¹⁹ La imatge dels furtius "in fraganti" es va publicar el setembre de 1987 en la revista INTERVIU (núm.590), molt popular i de gran tirada aleshores, il·lustrant el reportatge "*Piratas del arte*" del periodista Pepe Rodríguez. El 3 de juny de 1989 va ser publicada pel diari El País i posteriorment ho ha estat pel setmanari EL TEMPS ("*Lladres molt exquisits*", núm.601, Desembre de 1995) i el diari EL PUNT AVUI ("*Espoliadors del Patrimoni*", Febrer de 2013). També es va publicar en la REVISTA DE ARQUEOLOGIA (núm.115, Novembre 1990). El 3 de juny de 1986 el diari El Periódico va publicar l'article "*Los ladrones desvalijan el poblado ibérico de Burriac*" donant a conèixer el cas i la problemàtica a partir d'una entrevista al cap de Servei d'Arqueologia.

⁷²⁰ GARCIA I ROSELLO, J (1991) i (1993) i GARCIA I ROSELLO, J; ZAMORA, D i PUJOL, J (1998).

⁷²¹ ZAMORA, D i GARCIA I ROSELLO, J (2005) i ZAMORA, D (2007), pàg.306. Les estructures afectades per l'activitat furtiva són les anomenades "edificacions del sector de llevant": ZAMORA, D i GARCIA I ROSELLO, J (2005), pàgs.70-72.

la seva afició” i va assegurar que “en comptes de robar havia preservat unes peces que s’haurien perdut”⁷²².

En la Sentència, del 5 de maig de 1998, es va absoldre a tots tres per prescripció del delicte de furt –en el cas d’en Vermell–, manca de proves i perquè no es podia determinar la procedència exacte dels objectes comissats, que podien haver estat adquirits en el mercat. Desconec si es va arribar a apel·lar i, en el seu cas, la resolució definitiva però precisament la manca de informacions ratifica que no hi va haver cap conseqüència pels implicats.

La segona meitat dels anys vuitanta i els noranta

Els fets del Turó dels Dos Pins van coincidir amb d’altres arreu del país, com ja hem comentat en l’apartat sobre Marc Cronològic. Tot plegat va comportar la fi de l’espoliació arqueològica sistemàtica de la Vall per furtivisme.

La zona del Montcabrer i Turó de l’Infern, però, seguien essent objecte d’intervencions. El 15 de setembre de 1986, la Comissió de Patrimoni SCA va enregistrar un Informe en aquest sentit en el que es deia: *“Una directa observació dels cràters i forats permet veure que les actuacions furtives venen succeint de fa temps i són la intervenció de diferents persones, doncs hi ha diferents tipus de forats, recents i no recents”⁷²³*. Com ja hem comentat, tenim constatades en aquesta àrea les intervencions tant de Vermell com de Blau Marí, a les que s’haurien d’afegir les d’altres furtius sense identificar⁷²⁴.

L’any 1987 el furtiu Blau Marí va “descobrir” l’establiment prehistòric de Can Bardina en els vessants inferiors de migdia del Montcabrer. Afortunadament només va fer una recollida superficial de material arqueològic⁷²⁵.

La primera campanya d’excavacions arqueològiques, pròpiament dita, en el Montcabrer va ser l’any 1993. Amb anterioritat, només consten prospeccions

⁷²² Dades extretes de l’article periodístic *“Jutgen tres homes acusats de robar i vendre peces d’un jaciment arqueològic a Cabrera”* signat per Teresa Márquez i publicat al diari El Punt l’1 de maig de 1998.

⁷²³ ALAY, JC (1986), *Informe sobre les activitats furtives al Turó de l’Infern (Cabrils/Cabrera de Mar, Maresme)*.

⁷²⁴ Sobre Montcabrer durant aquest període, escriu Pau Ubach en les seves memòries: *“saquejadors professionals, amb detectors de metalls, anaren a escombrar tota la muntanya, de la mateixa manera que a Burriac. I ben a prop de la Creu de Montcabrer, primer uns hi trobaren prop de dues-centes monedes. Tenim coneixement que la major part d’elles eren conegudes per sous.*

Una vegada abandonat el jaciment, quan ho saberen altres de la mateixa nissaga, hi anaren amb detectors de més potència. I es diu que encara n’hi tornaren a trobar prop de cent més.

Les xifres d’aquestes monedes no són fiables, ja que provenen de diferents rumors. Però no tenim cap dubte de la troballa i de la força quantitat que s’exhumà. Fa suposar, per la situació del lloc de la troballa, que pogués ser un emplaçament, tant de vigia com de senyalització. I que, per un motiu qualsevol, hi amaguessin aquesta quantitat de monedes”. UBACH, P (1994), pàg.109.

⁷²⁵ COLL, R (1993).

superficials i unes breus i inèdites intervencions del grup de col·laboradors d'en Marià Ribas i de la Comissaria Local d'Excavacions Arqueològiques de Vilassar de Dalt, encapçalada per en Jaume Ventura i Campins i Pau Ubach i Font⁷²⁶. Les excavacions de l'any 1993, sota la direcció tècnica d'en Ramon Coll i Monteagudo i que es van desenvolupar en l'entorn de la Cova de les Encantades, van constatar la intensitat de les activitats furtives.

Fig.127: Setembre de 1986. Activitats furtives en el Turó de l'Infern. Foto: JC Alay.

D'acord amb els arqueòlegs, fou una constant observar com els grans blocs granítics que cobreixen els vessants del Montcabrer es trobaven remoguts en tot el seu perímetre pels furtius⁷²⁷. De fet la campanya es plantejà des d'un principi com una prospecció per documentar tot el que l'erosió i els furtius no haguessin malmès irreversiblement i la majoria dels divuit quadres es van obrir en zones espoliades.

Atès el vincle que Blau Marí havia tingut amb l'AECC els arqueòlegs van poder documentar part del material arqueològic espoliat en el jaciment. En destaquen dos

⁷²⁶ COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994), Notes 2 i 3, pàg.36 i UBACH, P (1994), pàgs.175-176.

⁷²⁷ COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994), Nota 14, pàg.52.

fragments de terracota representant a la deessa Demèter localitzats l'any 1989, segons deia, on després es va obrir el quadre VIII durant la campanya d'excavacions⁷²⁸.

A les acaballes de l'any 1989 i començament de l'any 1990, Blau Marí va realitzar una gran remoció rectangular, de 16 per 5 metres de mitjana, a uns cinquanta metres més avall d'on hi ha la cova⁷²⁹.

En relació a l'àrea del Montcabrer ha de fer-se referència, en l'àmbit acadèmic, a les campanyes de prospecció portades a terme entre els anys 1997 i 1999⁷³⁰. Cal l'esment també a la troballa "casual i superficial" per part de dos veïns de Cabrils, el novembre de 2001, d'un figureta sedent de terra cuita, possiblement de cronologia romana, que es va anomenar "La Dama de Cabrils". Finalment en van fer donació de mateixa a l'Ajuntament de Cabrils⁷³¹.

Durant la segona meitat dels anys vuitanta i primera dels noranta es va treballar en la recuperació de l'emblemàtic Castell que corona la muntanya de Burriac. Va iniciar-se el 21 de juny de 1986, quan un helicòpter va portar els primers materials per una primera consolidació. Durant els estius de 1987 i 1988 es feren les primeres excavacions arqueològiques, finalitzant amb una nova campanya l'any 1993. Com a jaciment arqueològic va quedar pràcticament exhaurit. A més dels elements medievals es documentaren vestigis d'època romana republicana, entre els que destaquen el fons d'una cisterna, i la troballa d'una figureta de ceràmica ibèrica del tipus de les anomenades *tanagrines* –que va permetre hipotetitzar sobre un antic lloc de culte en l'indret-. Finalment, l'any 1994 es va executar el projecte de restauració⁷³².

En el transcurs d'aquest mateix període el desenvolupament urbanístic de Cabrera de Mar va afectar o posar en perill diversos jaciments. La Societat Catalana d'Arqueologia, el Grup d'Història del Casal de Mataró i diverses entitats i persones de la comarca es van implicar en nombroses accions (informes, instàncies, recursos, signatures,...) dirigides a preservar l'important patrimoni arqueològic de la Vall⁷³³.

Les intervencions arqueològiques es centraven en documentar els jaciments total o parcialment afectats, com els camps de sitges i establiments rurals ibèrics de Can Bartomeu (anys 1990 i 1991)⁷³⁴, Mas Català (1993)⁷³⁵ i Camí de Can Segarra (1995)⁷³⁶.

⁷²⁸ COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994), pàgs. 44-45, 52, figura 2 i làmines 2a i 2b.

⁷²⁹ COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994), Nota 10, pàg.47.

⁷³⁰ COLL, R; JARREGA, R i PREVOSTI, M (1999).

⁷³¹ MOLINA, A, GUERRERO, LI i FARELL, D (2002).

⁷³² ALAY, JC (2006b), (2009) i (2012d). Les dues primeres campanyes van ser dirigides per Antoni Caballé i Joaquim García i Roselló i la darrera per David Olivares i David Farell.

⁷³³ ALAY, JC i FARELL, D (1996).

⁷³⁴ POU, J (1992).

⁷³⁵ PEREZ-SALA, M i GARCIA I ROSELLO, J (2002).

⁷³⁶ VILARDELL, A (2006).

L'any 1992 es va constituir el Consorci que conformaria el Parc de la Serralada Litoral, que englobava les muntanyes de Burriac, Montcabrer, Turó de l'Infern i Turó dels Oriols, quedant tota aquesta zona protegida de l'expansió urbanística.

L'erosió d'una pista, provocada per unes pluges, va permetre l'any 1995 el descobriment i excavació d'una nova necròpolis ibèrica a Can Ros, en les vessants inferiors del Turó dels Oriols. Es tracta d'una zona urbanitzada i només es van poder documentar cinc tombes molt malmeses⁷³⁷.

Aquest seguit d'intervencions, fora dels límits del *poblat ibèric*, va permetre elaborar els primers estudis sobre pautes d'assentament i organització del territori, com els portats a terme per Jaume Pujol, Oriol Olesti, Josep Maria Rovira i Joaquim Garcia i Roselló i Dolors Zamora⁷³⁸.

Els jaciments documentats s'acostaven cada vegada més a l'actual casc urbà. Es va posar de manifest l'any 1997 amb les intervencions, qualificables de salvament *in extremis*, de l'establiment artesanal ibèric de L'Hostal⁷³⁹ i la terrisseria romana de Can Pau Ferrer⁷⁴⁰. Els fets, no exempts de polèmica, van motivar per part de l'Ajuntament de l'adopció de mesures en caràcter preventiu sobre l'afectació als vestigis arqueològics en sòl urbanitzable. En aquest marc, es produeix la troballa de Ca l'Arnau. En principi només s'havien de documentar, però atesa la rellevància del jaciment es va constituir una coordinadora d'entitats i particulars que va finalment va aconseguir la seva preservació⁷⁴¹.

En una de les nostres visites al *poblat ibèric*, el 18 de setembre de 1999, ens vàrem trobar que un vehicle amb tracció "eruga" proveït de pala excavadora estava acabant de realitzar un recorregut per dins del jaciment. Avisada la Policia Local l'obra es va aturar d'immediat. Havia recorregut uns 300 metres durant els que va obrir una pista de uns dos metres d'ample, remonent el sòl fins a mig metre de profunditat i afectant a tres trams de la muralla oriental, tot per instal·lar una tanca encerclant una finca que ocupava part del jaciment. A raó d'aquests fets el Jutjat d'Instrucció de Mataró ens va designar com a pèrits per valorar econòmicament els danys i va ser l'origen del mètode

⁷³⁷ FARELL, D (1998).

⁷³⁸ PUJOL, J (1991); OLESTI, O (1992); GARCIA I ROSELLO, J i ZAMORA, D (1993); GARCIA I ROSELLO, J; PUJOL, J i ZAMORA, D (1998); ROVIRA, JM (1999); GARCIA I ROSELLO, J i ZAMORA, D (2006).

⁷³⁹ CELA, X; ZAMORA, D i REVILLA, V (2002).

⁷⁴⁰ IZQUIERDO, P (1997).

⁷⁴¹ Atesa la rellevància del jaciment, afectat per la construcció d'uns habitatges, i el fet que no estava ni previst documentar-lo en la seva totalitat, es va constituir la Coordinadora. Només des de la SCA es van registrar més de 400 instàncies al Conseller de Cultura. També des de la SCA es van formulà diverses Al·legacions al Projecte d'Urbanització, Recurs d'Alçada contra els Acords de la Comissió d'Urbanisme, Recurs de Reposició a l'aprovació definitiva de l'Estudi de Detall, etc. Tots van ser desestimats. Es van fer gestions al Parlament aconseguint que diferents Grups Parlamentaris formulessin Preguntes i Iniciatives. Amb tot les intervencions arqueològiques avançaven deixant de manifest la importància del jaciment i fent que finalment es preservés. ALAY, JC i FARELL, D (1997).

de valoració exposat en l'apartat corresponent. En el judici es va absoldre finalment als encausats⁷⁴².

El cas del Torrent de Cal Coix

L'estiu de 1999 el Grup d'Arqueologia de la Fundació Burriac⁷⁴³ va localitzar un clot en la sector occidental de l'*poblat ibèric*, al costat del torrent de Cal Coix⁷⁴⁴. Amb una profunditat de mig metre, tenia una boca de forma rectangular d'un per mig metre. La forma suggeria que es tractava un clot d'extracció i que l'objecte sostret era un àmfora o similar.

Advertit l'Ajuntament dels fets, el 6 d'octubre de 1999 es va fer una inspecció tècnica de l'arqueòleg territorial del Servei d'Arqueologia i el tècnic de cultura local. El clot va ser recobert, considerant que podria ser una acció puntual, encara que preventivament es va acordar que la Policia Local controlaria l'indret de tant en tant.

Malgrat tot, durant l'any 2000 la remoció es va anar ampliant. El Grup d'Arqueologia informava dels fets a les administracions. El 4 d'abril la llavors Unitat Central de Delictes contra el Patrimoni dels Mossos d'Esquadra va realitzar una inspecció ocular. L'activitat, però, no s'aconseguia aturar⁷⁴⁵.

Advertits dels fets, el 19 de novembre de 2000 varem realitzar una primera visita al lloc verificant la notable extensió que anava prenent la remoció furtiva.

L'activitat consistia en una única cala que, a grans trets, anava adquirint una forma més o menys rectangular, d'uns sis metres i mig per un metre i mig. Pel nord quedava limitada per un antic marge de pagès, a llevant pel torrent i a ponent per un mur que havia quedat al descobert per la intervenció. Aquest mur, de cronologia ibèrica, feia un metre i mig de llarg per mig d'alçada i vint-i-cinc centímetres d'ample.

Tot l'antic marge havia estat afectat en una alçada entre seixanta centímetres i un metre. La remoció no profunditzava excessivament, tractant-se d'un intrusió expansiva en el marge.

⁷⁴² El 4 d'octubre de 1999, la Comissió de Patrimoni SCA va enregistrar l'"Informe: actuació de vehicle proveït de pala excavadora en el "poblat ibèric" de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme) el 18.09.1999" de Joan-Carles Alay i Jordi Montlló al Servei d'Arqueologia amb còpia a l'Ajuntament de Cabrera. L'informe pericial, dels mateixos autors, es va lliurar al Jutjat l'agost de l'any 2000.

⁷⁴³ La Fundació Burriac és una entitat privada, sense afany de lucre, constituïda a Cabrera de Mar l'estiu de 1992 amb l'objecte de vetllar i difondre el patrimoni històric-arqueològic del municipi (<http://fburriac.blogspot.com.es/>).

⁷⁴⁴ També es coneix com a Torrent del Castell. Es va optar per Torrent de Cal Coix, per indicació d'un veí de Cabrera coneixedor de la toponímia local.

⁷⁴⁵ El 13 de gener de 2000 el diari El Punt-Maresme va publicar la notícia en el context de les troballes dels jaciments de Can Llorer i La Peirota. Article "Troben dos nous jaciments arqueològics a Cabrera i detecten un furtiu al poblat ibèric" de T. Márquez, pàg.30.

El clot, localitzat l'any anterior, quedava just al mig de la cala i havia estat reobert. Tenia una forma més o menys rectangular amb unes mesures aproximades d'un metre de llarg per mig metre d'ample i mig metre de fondària.

No s'advertia cap amuntegament de sòl, que havia estat escampat en direcció al marge inferior, essent doncs del tipus expansiu.

Tampoc no hi havia cap agrupament significatiu de materials arqueològics.

En l'informe, elaborat conjuntament per la Comissió de Patrimoni SCA i la Fundació Burriac, es feia una primera anàlisi prou significativa. Es deia que el moment de plantejar possibles hipòtesis sobre els indicis observats calia tenir en compte dos factors:

- Factor temps: D'acord amb els antecedents disponibles l'activitat furtiva portava desenvolupant-se, almenys, des de feia un any i mig. Les intervencions havien estat periòdiques, però s'ignorava número i durada de les mateixes. Tampoc no es coneixia l'interval entre elles i les preferències quant horari, dia de la setmana i estació.
- Factor espai: La superfície afectada era fins aleshores d'un 10 metres quadrats amb un volum de sòl remogut d'uns 14 metres cúbics.

Quant a l'evolució de l'activitat furtiva, era possible que s'hagués iniciat amb la troballa casual d'un objecte mig colgat o a conseqüència d'una prospecció amb detector de metalls o similar. La inexistència de clots de tempteig per l'entorn, indicatiu propi de la recerca amb aparell detector de metalls, ens feia inclinar més aviat per la primera de la possibilitats apuntada.

L'extracció d'aquest presumpte primer objecte hauria motivat el primer clot. Posteriorment, s'aniria ampliant la remoció vers el marge de pagès i els laterals fins trobar les barreres físiques del mur i del torrent.

Quant a la factura, atesa l'extensió de la remoció, resultava evident la utilització d'eines. Cap traça instrumental no assenyalava l'ús d'un tipus específic. Considerant els referits factors temps/espai, semblava que s'havien fet servir eines petites –picoletes, paletins,...-.

Els mateixos factors temps/espai ens portaven a pensar que les diferents intervencions havien estat obra d'una única persona. En cas de ser més d'una persona difícilment serien més de dues i en aquest cas el rendiment hauria estat mínim. Una altra possibilitat que no es podia descartar era l'actuació de diferents furtius –sense vinculació- en la mateixa cala, circumstància que recordem ja es va donar en el proper Turó dels Dons Pins l'any 1986. Tot i així, el fet que les ampliacions es produïssin

després que la primera intervenció fos preventivament coberta i en el mateix lloc, apuntava a la probabilitat d'una única autoria.

La remoció es trobava totalment al descobert, sense que es verificqués una intenció d'amagar-se a mirades indiscretas. Des del sector central del jaciment i fins i tot des del proper Turó de l'Infern era ben visible. Els pocs llocs des dels que resultava invisible donava la impressió que era més per la morfologia del terreny que per una intencionalitat de quedar a cobert.

El mur ibèric descobert no havia estat desfet, fins i tot semblava acuradament netejat. Aquest fet suggeria una persona relativament sensible vers els vestigis arqueològics. Tot i així no es descartava que aquesta circumstància fos casual i, cas d'una doble autoria no vinculada, aquesta "sensibilitat" seria atribuïble al responsable de l'ampliació.

Fig.128: Cas del Torrent de Cal Coix. Etapa 2, documentada el 19 de novembre de 2000. Foto: JC Alay.

La manca d'agrupacions de materials arqueològics suggeria que el furtiu o furtius els havien recollit tots. També podria ser que pràcticament no hi haguessin materials, com

en el precedent dels dos únics àmbits excavat fins el moment en uns marges més avall en aquest mateix sector⁷⁴⁶.

A partir de tots aquests indicis, l'informe assenyalava a un furtiu del tipus Buscador, d'acord amb la tipologia proposada en la meua tesi de llicenciatura⁷⁴⁷.

El darrer moviment de sòl era relativament recent. La consistència i cromatisme del sòl eren deguts més a les darreres pluges que al temps transcorregut, doncs no s'observava successió biològica. *Grosso modo* s'establia la darrera intervenció en unes dues setmanes abans de la nostra visita.

L'informe també proposava unes mesures de resolució, considerant que es tractava d'una activitat en curs i no es podia donar per closa.

Calien mesures de vigilància de l'àrea per part dels cossos de seguretat implicats. Tampoc no feia falta establir un dispositiu especial, només es suggeria incorporar aquesta vigilància en les respectives rondes de rutina que tenien assignades.

Una nova mesura preventiva, amb probablement bons efectes dissuasius, podia ser la divulgació de la notícia a través dels mitjans de comunicació social d'abast local i comarcal, per part de les institucions legalment responsables de la preservació del jaciment (Ajuntament/Generalitat). Per assolir l'objectiu proposat, la difusió de l'assumpte hauria de tenir un fort contingut de conscienciació social vers el comú Patrimoni Històric, destacant l'extraordinària importància del jaciment i l'irreparable dany d'aquest tipus d'activitats. Al mateix temps, hauria de reflectir l'interès institucional per eradicar l'acció furtiva amb l'estricta aplicació de la legislació vigent.

La mesura conseqüent proposada era el total cobriment de l'espai afectat, com ja s'havia fet l'octubre de 1999, precedit d'una intervenció arqueològica d'urgència per documentar el mur i l'espai afectat.

L'informe va ser enregistrat el 28 de desembre de 2000 en el Servei d'Arqueologia, amb còpies a l'Ajuntament de Cabrera de Mar, la Unitat Central de Delictes contra el Patrimoni del Cos de Mossos d'Esquadra i SEPRONA de la Guàrdia Civil⁷⁴⁸.

Independentment de les mesures preventives que podrien haver pres les institucions competents, el Grup d'Arqueologia va mantenir un seguiment periòdic de la cala, amb ànim de desinteressada col·laboració. Gràcies a aquesta tasca es va saber d'una nova

⁷⁴⁶ Les anomenades "habitacions de Can Gaspar", excavades durant la campanya de 1983. ZAMORA, D (2007), pàgs.126-127.

⁷⁴⁷ Recordem que en aquesta primera tipologia no hi havia subtipus, pel que no s'especificava més.

⁷⁴⁸ Informe: *Activitat furtiva al "poblat ibèric" de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme)*, signat per Joan-Carles Alay en representació de la Comissió de Patrimoni de la SCA i per David Farell representant a la Fundació Burriac.

ampliació ocorreguda en un moment indeterminat entre els dies 10 de febrer i 3 de març de 2001. Informats, vàrem visitar el lloc el 10 de març.

S'havien realitzat dues intrusions en l'antic marge de pagès que limitava la cala pel Nord.

La primera intrusió seguia el mur, que limitava la cala per ponent i que encara estava al descobert, aprofundint en el sòl i adquirint una forma més o menys semicircular d'uns 1'60 metres de diàmetre per 1'50 metres de radi. Donava la impressió de voler seguir els nivells estratigràfics inferiors, provocant l'esllavissament dels superiors.

S'havia deixat al descobert mig metre més de mur, així com els seus fonaments recolzats en una banqueteta (0'40 metres visibles) retallada artificialment en el sauló.

En el perfil s'observaven marques evidents de la utilització d'una eina petita, picoleta o similar.

En el sòl d'aquesta primera intrusió hi havia un escampall de fragments ceràmics.

Fora dels límits de la cala –sobre el marge, a la dreta de la primera intrusió- hi havia una agrupació de ceràmiques rebutjades.

També fora dels límits de la cala, a l'altre costat del mur, es va verificar una segona agrupació de ceràmiques. Eren poques i passaven gairebé inadvertides. La seva millor qualitat, en relació a les de la primera agrupació, feia pensar en que era el lloc on l'autor o autors de la cala tenien separats els fragments per emportar-se'ls.

Les diferents agrupacions de ceràmiques impliquen una tria intencionada. Els fragments de la primera eren tots informes i fonamentalment *tegulae*, *imbrices* i *dolia*. En canvi, la segona agrupació estava formada per ceràmiques més significatives entre les que es conservava alguna forma. Eren fragments d'àmfores d'importació de procedència itàlica, ibèrica comuna i restes d'un clau de ferro.

El sòl procedent d'aquesta primera intrusió s'havia amuntegat tot just darrera la mateixa. També havia cobert el clot més profund –vestigi de la primera intrusió- situat al mig de la cala.

La segona intrusió estava situada en el costat de llevant, limitat pel torrent, i seguia les mateixes característiques morfològiques que la primera. En aquest cas el diàmetre feia 1,80 metres i el radi 0,65 metres.

En relació amb aquesta segona intrusió no s'observaven agrupacions de materials. El sòl s'havia abocat directament al torrent.

Per tot el sòl de la cala hi havia empremtes de calçat, però donades les diverses visites realitzades des de la darrera intervenció furtiva, probablement haurien resultat irrelevants.

La nova superfície afectada no superava els tres metres quadrats amb un volum de sòl remogut que tampoc superava els tres metres cúbics. Malgrat la relativament petita intervenció, la incidència sobre el jaciment era important ja que s'havien afectat els nivells arqueològicament fèrtils. Tot i així, en els talls de les intrusions no es veien bosses de materials, estructures ni cap estratigrafia que ens indiqués el tipus d'àmbit que estava resultant afectat.

Com a mesura preventiva, per evitar en el possible la temptació que suposava la cala oberta, es va procedir a la dispersió de les agrupacions de material. El Grup d'Arqueologia va recollir una mostra significativa de les mateixes.

Tots els indicis recolzaven la hipòtesi apuntada sobre la probabilitat que l'activitat furtiva fos obra d'una sola persona i seguïem pensant en que era del tipus Buscador.

L'informe insistia sobre la necessitat d'aplicar les mesures indicades en el primer informe. El dia 4 d'abril de 2001 es va enregistrar en el Servei d'Arqueologia i l'Ajuntament de Cabrera de Mar, adreçant una còpia als Mossos d'Esquadra i al SEPRONA⁷⁴⁹.

El mes de maig de 2001 un membre del Grup d'Arqueologia de Cabrera ens va avisar d'una nova ampliació. S'havia produït en una data indeterminada entre l'11 d'abril i el 15 de maig de 2001. Es va fer una visita al lloc al dia 17 de maig, acompanyats per un membre del Grup d'Història del Casal de Mataró –entitat que des del principi també col·laborava en les tasques de seguiment i denúncia dels fets-.

En aquesta ocasió pràcticament s'havien unificat les dues intrusions en l'antic marge i s'havia aprofundit en el sector del mur. La unificació de les dues intrusions havia suposat una afectació aproximada en el marge de 3'10 metres de longitud per 1 metre de fons.

En el perfil del sector del mur s'observaven fragments de *tegulae* encara en estratigrafia. En tota la resta del perfil, amb un front de 6,50 metres, no s'identificava cap tipus d'element arqueològic però hi havia clares marques que confirmaven la utilització d'una eina tipus picoleta o similar.

⁷⁴⁹ Informe: Ampliació de l'activitat furtiva al "poblat ibèric" de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme), signat per Joan-Carles Alay en representació de la Comissió de Patrimoni de la SCA i David Farell en representació de la Fundació Burriac.

En el sector del mur s'havien abandonat, amuntegats, diversos fragments –bastant complets- de *tegulae*. A part d'aquest, no es va observar cap més agrupació de materials arqueològics.

En l'àrea afectada es van trobar un drap i una bossa de plàstic. Cap indicatiu no permetia però relacionar aquests objectes amb l'activitat furtiva.

Prop de l'àrea, seguint un corriol direcció ponent, es van identificar tres petits clots que podrien delatar la realització de prospeccions. Per la seva morfologia no semblava que s'hagués utilitzat cap eina sinó que es podien haver fet amb un bastó o similar. Res no permetia vincular-los amb l'activitat que ens ocupava i podien haver estat fets per altres persones.

L'informe elaborat a l'efecte insistia en l'aplicació urgent de mesures. Eren prop de dos anys amb una reiterada activitat furtiva en un jaciment incoat BCIN i calia esmerçar esforços per identificar l'autoria i resoldre definitivament el cas. Es va enregistrar el 22 de maig de 2001 en el Servei d'Arqueologia i l'Ajuntament de Cabrera, adreçant còpies als Mossos d'Esquadra i SEPRONA⁷⁵⁰.

Després d'aquests fets, semblava que l'activitat furtiva s'havia aturat però en el transcurs d'una visita el 14 de juliol de 2002, més d'un any després, es verificà una nova remoció.

La cala havia estat coberta i n'havien obert una de nova que seguia la primera pel nord-oest. Pràcticament es podia afirmar que es tractava d'una ampliació de la precedent, tot i distanciar-se un metre aproximadament (verificable per una pedra del mur que encara restava al descobert i marcava el límit superior de la primera cala).

De forma més o menys rectangular, a grans trets, les seves mesures eren de 3 metres i mig per 1 metre d'ampla i 0,80 metres de fondària. La superfície afectada era d'uns 3 metres i mig quadrats, implicant la remoció d'uns 2,80 metres cúbics de sòl.

El sòl extret havia estat acumulat, de forma expansiva, pel marge inferior (sud) de la remoció.

Tant en els perfils de la cala com en el fons no es podia observar cap element arqueològicament significatiu, com estructures o material. Destacava però una acumulació de pedres, encara en perfil i ubicades més o menys en el centre inferior de la cala. A l'àrea afectada també es veien algunes d'aquestes pedres aparentment remogudes durant la intervenció. Per les seves mesures, tant podrien haver format part d'una estructura antiga com dels marges de pagès. No era possible relacionar-les de cert amb cap tipus estructural.

⁷⁵⁰ Informe: Nova ampliació de l'activitat furtiva al "poblat ibèric" de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme), signat per Joan-Carles Alay en representació de la Comissió de Patrimoni SCA.

També destacava una arrel que havia estat tallada per permetre seguir treballant amb més comoditat. Analitzant el tall probablement s'hauria pogut obtenir una traça instrumental que podria identificar l'eina emprada.

Així mateix, en el perfil de la cala furtiva, es podien apreciar marques que delataven l'ús d'eines. Atesa la seva longitud i característiques, semblava que s'havia fet servir un pic o similar. La mateixa eina es podria haver utilitzat per tallar, de forma grollera, l'arrel esmentada. A part d'això, no es va identificar cap objecte ni empremta que es pogués relacionar amb els fets.

També hi havia alguns fragments ceràmics dispersos. Tot i que es va identificar un fragment de ceràmica a ma, la majoria eren *tegulae*. Amb aquests darrers, l'autor o autors de la intervenció havien format una petita agrupació abandonada al marge de la cala.

Observant la consistència i cromatisme del sòl remogut, sobre tot de l'extret, i tenint en compte que el dia anterior havia plogut, quasi es podia afirmar que la darrera intervenció s'havia produït com a molt dos dies abans (divendres 12 de juliol).

Les diferents circumstàncies ens van permetre formular algunes hipòtesi:

- En principi, ens sorprenia la insistència reiterativa en intervenir en aquest indret, que en aparença no resultava especialment productiu. No es descartava la possibilitat d'una motivació originada en un "important" treballa inicial (el clot), que provocava aquesta fixació. No sabíem però si es tractava de la mateixa persona, pel que res es podia descartar. L'únic és que tot seguia indicant que es tractava de Buscadors.
- En quan a Modus Operandi, les cales furtives de relativa extensió, com aquestes, no eren noves en la comarca. Havia antecedents de furtius amb aquesta forma d'actuar (recordem el cas de Blau Marí).
- Horari intervenció. Comentat l'assumpte amb la persona encarregada de la vigilància forestal del zona (Parc de la Serralada Litoral), que era un dels membres del grup de Cabrera dels anys setanta i estava al corrent d'aquesta activitat furtiva, semblava ser que les intervencions es produïen a primera hora del matí (entre les sis i dos quarts de deu). A més de la comoditat de treballar en hores poc caloroses, aquest fet podia tenir diverses lectures. Primer que molt probablement residia a prop. Segon, que podia tenir coneixement dels horaris del vigilant forestal i que, per tant, hi havia una voluntat de passar desapercebut. Aquesta circumstància horària comporta doncs modificar l'apuntat en el primer informe en quant no es verificava una intencionalitat d'amagar-se de mirades indiscretas.
- Pel que ens van informar, es desconeixia qui va colgar la primera cala. Podria haver estat el propi furtiu. El fet de colgar-ho i la inactivitat de més d'un any va

coincidir amb un assumpte en la que una persona molt relacionada amb l'Arqueologia local havia estat implicada en un presumpte cas de furtivisme⁷⁵¹. Aquest fet que es podria interpretar com que l'autor estava al corrent d'aquests temes i havia preferit no actuar mentre la situació havia estat tensa, reafirmant la seva voluntat de passar desapercebut.

Tot ens portava a suggerir que es podia tractar d'un furtiu tipus Buscador, resident a la zona i probablement amb antecedents coneguts.

El dia següent, els fets es van posar en coneixement –via telefònica– de l'arqueòleg municipal de Cabrera de Mar⁷⁵², de la reorganitzada Brigada de Patrimoni del Cos de Mossos d'Esquadra i del Servei d'Arqueologia.

El 2 d'agost de 2002 es va enregistrar un quart Informe sobre aquest cas en l'Ajuntament de Cabrera de Mar i el tres dies més tard al Servei d'Arqueologia. Després es van adreçar còpies als Mossos d'Esquadra i al SEPRONA⁷⁵³.

Es tornava a insistir en l'aplicació de les mesures preventives i conseqüents proposades en el primer Informe de l'any 2000. Havien transcorregut tres anys i la implicació de diverses administracions i cossos de seguretat, sense que la situació estigués regularitzada en tant de temps, a més de lamentable resultava ja ridícula.

Seguint una recomanació del SEPRONA, per accelerar les actuacions policials, el 29 d'agost de 2002 es van enregistrar els quatre Informes realitzats en la Fiscalia de Medi Ambient.

El 31 d'agost de 2002 el furtiu va ser finalment trobat en plena acció. Segons les posteriors declaracions del vigilant forestal:

“Que assabentat per part del Sr. Joan Carles Alay de la Societat Catalana d'Arqueologia que, a nivell de Policia Local i Brigada de Patrimoni de la Guàrdia Civil (SEPRONA), feia més d'un any que s'estava intentant averiguar qui era la persona o persones que estaven portant a terme una actuació arqueològica furtiva en el poblat ibèric de Burriac, jaciment el qual té incoat expedient de declaració de BCIN, per la qual cosa en les exploracions oculars de l'entorn del castell de Burriac en el que estic destinat com a

⁷⁵¹ Lamentablement el 6 d'abril de 2001 el responsable del Grup d'Arqueologia de la Fundació Burriac, membre de la Junta Directiva de la SCA i habitual col·laborador de la Comissió de Patrimoni va ser sorprès amb altra persona amb un aparell detector de metalls en l'era de Buixalleu (Sant Feliu de Buixalleu, La Selva), prop del jaciment ibèric del Turó de Buixalleu. L'expedient incoat pel Departament de Cultura va ser arxivat i l'incident no va tenir conseqüències però va motivar la seva dimissió de la Junta SCA i la fi de la nostra col·laboració.

⁷⁵² L'any 2001 un conveni de col·laboració signat entre l'Ajuntament de Cabrera de Mar i el Departament de Cultura de la Generalitat va permetre dotar l'Ajuntament d'una plaça d'arqueòleg municipal. Va ser guanyada i ocupada des d'aleshores per Albert Martín, que havia dirigit les excavacions a Ca l'Arnau.

⁷⁵³ Informe: Tercera ampliació documentada de l'activitat furtiva al “poblat ibèric” de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme), signat per Joan-Carles Alay i Jordi Montlló, en representació de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia.

guaita, intentava, de tant en tant, veure si alguna persona estava picant terra en aquell indret.

A tal efecte, el dia 31 d'agost proppassat, aproximadament entre les 12 i les 12'30 hores, amb els prismàtics, vaig divisar un senyor que estava excavant en el poblat ibèric, a partir d'aquí vaig donar compte a la Policia Local de Cabrera de Mar als efectes que es personessin al lloc. Al cap d'un quart d'hora, segons vaig veure, la Policia Local es va personar en l'indret i va identificar a la persona".

Segons les declaracions dels agents de la Policia Local, en el moment de trobar el furtiu ampliant la segona cala, tenia una pala, un sac i una bossa de plàstic. Es va comissar 17 fragments de ceràmica –*dolia* en la seva majoria- que acabava d'extreure.

Fig.129: Cas del Torrent de Cal Coix. Imatge de conjunt de les Etapes 5 i 6 tal i com es trobaven el 7 de setembre de 2002. Foto: JC Alay.

El furtiu, a que anomenarem Gris, estava domiciliat a L'Hospitalet de Llobregat (Baix Llobregat), tenia uns quaranta anys i era escultor d'ofici. Va declarar que la seva intenció era "*realitzar un estudi*". Havia vingut en el seu vehicle que tenia estacionat al costat del rètol, instal·lat per la Generalitat l'any 1983, en el que es senyalitzava l'espai com a jaciment arqueològic.

Vaig comunicar els fets a SEPRONA i al dia següent (3 de setembre de 2002) van fer una inspecció ocular en el lloc dels fets conjuntament amb l'arqueòleg local, Albert Martín. Aquest va emetre un informe (6 de setembre de 2002) segons havia estat afectada una tercera part d'una habitació que datava en la primera meitat del segle I aC, a partir dels materials recuperats en les agrupacions deixades pel furtiu.

El 7 de setembre de 2002 vaig documentar personalment els danys causats en el moment de ser sorprès.

Es verificava una intrusió per la banda de ponent de la segona cala (documentada en el informe del 2 d'agost) i en direcció nord, seguint la mateixa operativa que s'havia documentat el 17 de març de l'any 2001. La forma de la remoció era semi el·líptica amb tendència a anar adquirint una forma rectangular. Les mesures eren aproximadament d'1 metre en l'eix llarg per 0,70 metres en l'eix d'amplada i 0,50 metres de fondària . Implicava una superfície de 1,75 metres quadrats, amb un volum de 0,50 metres cúbics de sòl remogut.

No constava afectada cap estructura i tampoc no es verificava cap material arqueològic relacionable amb els fets (recordem que es van comissar).

Hi havia dos petits amuntegaments de sòl, del tipus compacte. El primer es trobava immediat al límit superior de la intrusió i el segon, darrere –al costat del límit de ponent de la segona cala-.

El 12 de setembre vaig rebre Ofici del SEPRONA sol·licitant "*emisión de un informe comprensivo de valoración de los daños registrados en las sucesivas etapas que hubiesen sido verificados y comprobados personalmente o por miembros de la Sociedad a la que pertenece*".

El 23 de setembre, sobre les 9'30 hores, el SEPRONA va procedir a la detenció de Gris. Va manifestar que només declararia davant el jutge. Va ser posat en llibertat sobre les 13'55 hores. Els diaris El País, El Periódico i El Punt-Maresme van publicar la notícia, encara que breument.

El 26 de setembre, sobre les 18'45 hores, el SEPRONA va escorcollar el seu domicili, sense trobar cap material significatiu ni res que indiqués que havia practicat o tingués previst de practicar altres intervencions.

L'11 d'octubre, el Departament de Cultura va emetre informe considerant els fets de *molt greus* i decidint gestionar-ho per via penal. Tot i així no ens consta que és personés com a part en el procediment.

El dia 16 del mateix mes d'octubre vaig entregar l'Informe sol·licitat pel SEPRONA⁷⁵⁴. En l'elaboració del mateix, vaig aplicar la metodologia exposada en l'apartat corresponent.

Primer es van verificar els antecedents disponibles, per determinar l'espai físic afectat, considerant tant la superfície com el volum de sòl remogut. Es van diferenciar fins a sis etapes, d'acord amb el s'havia documentat en els Informes amb una especial consideració en la darrera (corresponent al moment de ser sorprès el furtiu) sobre la que no s'havia elaborat cap informe per la nostra part.

Aquesta diferenciació en etapes permetia realitzar tant valoracions independents com de conjunt. Així, segons evolucionessin les investigacions policials sobre l'autoria de les activitats, es podrien atribuir al presumpte responsable les etapes que es poguessin arribar a demostrar.

En cada una de les etapes es va mesurar el temps i tècnics necessaris per haver portat a terme una intervenció arqueològica que impliqués l'espai remogut. En la confecció dels diferents pressupost es van utilitzar els honoraris professionals publicats per l'Associació d'Arqueòlegs de Catalunya (Ad'AC), amb la conformitat del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats. També van ser aplicats els percentatges recomanats per l'elaboració de les corresponents Memòries dels treballs –legalment obligatòries- i per la restauració/consolidació dels materials i estructures que es puguin descobrir durant les excavacions.

En segon lloc, es destacaven els diferents valors culturals lesionats. En aquest cas es van considerar els valors materials, històrico-científics (afectació en àrea del jaciment científicament inèdita) i cultural/patrimonial (jaciment incoat BCIN). S'argumentava així que es tractava d'una afectació molt greu.

Com el dany causat no es limitava al valor material, a fi d'obtenir unes quantitats més ajustades als danys realment causats es van multiplicar per quatre les valoracions materials.

D'aquesta manera es van proposar les següents valoracions,

Etapa 1 (Estiu 1999), 990,- euros.

Etapa 2 (Novembre 2000), 5.330,- euros.

Etapa 3 (Març 2001), 2.660,- euros.

Etapa 4 (Maig 2001), 2.660,- euros.

⁷⁵⁴ Informe: Valoració de danys relativa a l'activitat furtiva desenvolupada en el poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme) entre els anys 1999 i 2002, signat per Juan Carles Alay

Etapa 5 (Juliol 2002), 2.660,- euros.

Etapa 6 (Agost 2002), 990,- euros.

Considerada de forma conjunta, la valoració era de 13.320,- euros.

En el procediment judicial, els quatre informes enregistrats es van considera com a denúncia i el 5 de novembre de 2002 vaig ratificar el seu contingut en el Jutjat. Com a perjudicats es va sol·licitar si la Societat Catalana d'Arqueologia reclamava alguna indemnització i com consta a la Declaració *"no tienen nada que reclamar ya que en su caso, al tratarse de un patrimonio de todos, el legitimado para reclamar sería el Estado y supone que en su caso el Fiscal"*.

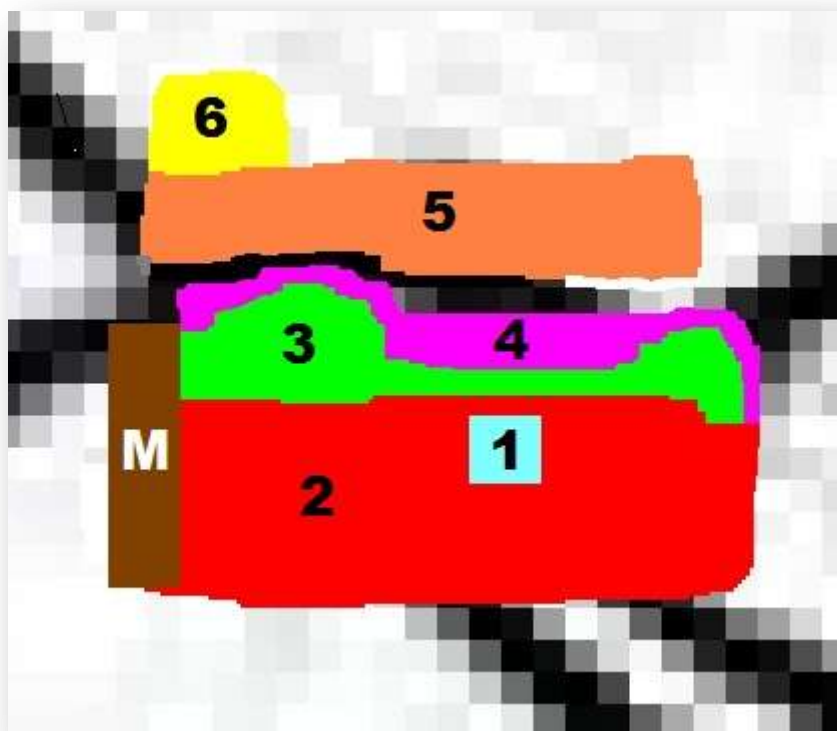

Fig.130: Cas del Torrent de Cal Coix (anys 1999-2002), en el sector occidental del poblat ibèric de Burriac. Evolució de les sis etapes documentades (numerades per ordre cronològic d'execució). La "M" és el mur posat al descobert en l'Etapa 2. Font: Informe de valoració d'octubre de 2002. Autor: JC Alay.

L'octubre de 2006, l'arqueòleg municipal de Cabrera de Mar va ser requerit pel Jutjat a valorar econòmicament els materials arqueològics comissats a Gris en el moment de ser sorprès en plena intervenció. Es tractava de valorar els referits 17 fragments de ceràmica. Aplicats els criteris que hem exposat en l'apartat de Valoracions, es van quantificar en 23,- euros.

El Judici de Faltes va tenir lloc el 18 de setembre de 2007 en el Jutjat d'Instrucció número 1 de Mataró. Varem ser citats un dels policies locals que va identificar a Gris, el vigilant forestal i jo mateix. El Departament de Cultura i l'Ajuntament de Cabrera de Mar no eren part en el procediment i tampoc no havien enviat cap representant.

L'advocat defensor i el fiscal, prèviament al judici, havien arribat a un acord i l'acte pròpiament dit no va durar més de quinze minuts. Vaig ser l'únic dels citats en accedir a la Sala, en condició de perjudicat, per ratificar que no tenia res a reclamar.

La Sentència es va donar a conèixer el 20 de setembre de 2007⁷⁵⁵.

Només un Fet havia quedat provat: *“El día 31 de agosto de 2002, (Gris) acudió al yacimiento arqueológico situado en la montaña del Castillo de Burriac, poblado ibérico **catalogado como bien cultural de interés nacional**, y tras remover la tierra del yacimiento **causando daños sin determinar**, cogió varios trozos de cerámica cuyo valor es de 23 euros”*.

Destaca en aquest Fet l'errada quant a la categoria de protecció del jaciment, tot i que en la pràctica no hauria de tenir transcendència doncs els béns incoats gaudeixen provisionalment de gairebé la mateixa protecció que els declarats⁷⁵⁶. També és significatiu que es digui que els danys causats no han estat determinats, quan en diligències haurien de constar tots els informes referits.

Segons el PRIMER del Fonaments de Dret, *“los hechos declarados probados son constitutivos de sendas **faltas de hurto y de daños**, previstas en los artículos 623.1 y 625 del Código Penal, por cuanto el acusado con ánimo de lucro, se apoderó de cosas ajenas, concretamente de trozos de cerámica **localizados en el yacimiento arqueológico** de Cabrera de Mar, con intención de incorporarlos a su patrimonio, ascendiendo el valor de lo sustraído a 23 euros”*.

Sorprèn que només es faci referència als articles 623.1 i 625 (furt i danys, respectivament, quan el valor lesionat no excedeix dels 400,- euros) i cap esment a l'article 323, quan es reconeixen expressament que els fets van succeir en un jaciment arqueològic.

Seguint amb el PRIMER dels Fonaments, *“causó daños en dicho yacimiento al remover la tierra para sustraer dicha cerámica, **sin poderse determinar el valor de dichos daños** y en consecuencia debiéndose considerar hecho como falta en beneficio del reo. De esta forma, el acusado en el acto del juicio **reconoció los hechos admitiendo que efectivamente** el pasado 31 de agosto de 2002 **sustrajo piezas de cerámica del yacimiento sin consentimiento de la autoridad gestora del mismo causando daños en***

⁷⁵⁵ Sentència núm.293/2007 de 20 de setembre de 2007. Procediment: Judici de Faltes 492/2007. Jutjat d'Instrucció número 1 de Mataró.

⁷⁵⁶ Article 9.3 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural català.

dicho yacimiento al remover la tierra para acceder a dichas piezas, por lo que procede su condena penal como autor de las faltas referidas”.

En definitiva, la Decisió va ser,

1.- Que debo condenar y condeno a D (Gris) como autor de una falta de hurto a la pena de UN MES de multa con una cuota diaria de SEIS euros (...).

2.- Que debo condenar y condeno a D. (Gris) como autor de una falta de DAÑOS a la pena de DIEZ DIAS de multa con una cuota diaria de SEIS euros (...).

Se impone el pago de las costas procesales al condenado.

Aquesta Decisió es va donar a conèixer ja en l'acte del Judici, donat l'acord establert per les parts. Al sortir vaig comentar-ho amb el Fiscal i la resposta va ser que no s'havia pogut provar que Gris fos responsable de tota l'activitat, des de l'any 1999, i tan sols es podia atribuir-li els fets del 31 d'agost de 2002. Les autoritats corresponents no havien investigat, ni recol·lectat els indicis –esmentats en els nostres reiterats informes- que probablement l'haurien vinculat com autor del tota l'activitat.

El cas del sector ametllers de 2005

En el transcurs dels nostres habituals itineraris per la Vall de Cabrera, el 19 de novembre de 2005 vàrem identificar una nova activitat furtiva en el *poblat ibèric*.

Estava localitzada en el denominat sector occidental del jaciment, transformat l'any 1950 en un camp d'ametllers. Era dins la zona que l'any 1983 va ser objecte de la campanya d'excavacions dirigida per Jordi Miró i Jaume Pujol. Exactament a mig camí entre el suposat dipòsit i les anomenades *habitacions d'en Gaspar*.

Es tractava d'una intrusió integral en l'antic marge de pagès. Tenia forma pentaèdrica (0,90 metres d'alt per 0,80 metres de llarg, 0,50 metres d'ampla i 1,80 metres de diagonal).

En el perfil frontal hi havia dos clots d'un diàmetre aproximat de 0,10 metres.

No afectava cap estructura ni material arqueològic. En l'amuntegament de sòl –expansiu davant mateix de la remoció- només hi havia un únic fragment de ceràmica ibèrica descontextualitzat.

Pel cromatisme i consistència del sòl, així com l'absència de desenvolupament vegetal i virosta, la intervenció no va ser feta més d'una setmana abans de ser documentada.

Immediatament es van comunicar els fets a l'arqueòleg municipal de Cabrera de Mar i dos dies després al SEPRONA de la Guàrdia Civil –amb els que aleshores col·laboràvem de forma habitual i teníem excel·lent comunicació–.

Mentre s'organitza l'operatiu més apropiat pel cas, seguim visitant el jaciment i el 6 de desembre de 2005 advertim que l'activitat ha estat ampliada amb tres noves intervencions.

Fig.131: Cas del sector dels ametllers al poblat ibèric de Burriac. Novembre/Desembre de 2005. Foto: JC Alay.

La segona intervenció havia ampliat lateral i frontalment la primera. No afectava tot el marge, només fins a 0,40 metres d'alt. El sòl estret cobria la resta de la primera intervenció.

Les dues ampliacions laterals tenien una forma aproximadament semi-esfèrica d'un diàmetre d'uns 0,70 metres. El seguiment frontal, que feia un angle recte, tenia una longitud total aproximada d'un metre.

No afectava cap estructura arqueològica. En el perfil d'una de les ampliacions laterals es podia veure ceràmica.

La tercera intervenció era una intrusió en l'antic marge de pagès, situada a 0,30 metres de les dues primeres intervencions.

Tenia forma cúbica (0,40 x 0,40 x 0,40 metres) i tampoc no afectava cap estructura ni material arqueològic.

Finalment, la quarta intervenció era una nova intrusió en el marge, a 0,70 metres de la tercera. Com aquesta, tenia una tendència cúbica amb les mateixes dimensions. Com les anteriors, no afectava cap estructura ni material arqueològics. En els seus perfils, però, hi havia traces instrumentals per lliscat (d'uns 0,05 metres).

Ateses les nostres constants visites, aquestes darreres tres intervencions es van fer el diumenge 4 o el dilluns 5 de desembre, doncs el dissabte 3 no hi eren.

Es va notificar immediatament a SEPRONA i vàrem seguir anant constantment al jaciment.

Per accelerar les gestions, la Guàrdia Civil ens encarrega un primer informe enregistrat al SEPRONA i còpia a l'Ajuntament de Cabrera el 9 de gener de 2006⁷⁵⁷.

En l'anàlisi d'aquest Informe, relacionant els factors espai físic remogut i temps emprat, es deduí que havia estat obra d'una sola persona.

Les traces instrumentals per lliscat eren curtes i assenyalaven la utilització d'una picoleta o eina molt similar. També era indicatiu de l'actuació d'una sola persona. En una de les traces es va observar un petit fragment de pintura blau cel, que probablement es corresponia amb l'eina utilitzada (Principi de Loccard).

El fet de la reiteració en un indret molt determinat en el que sembla no hi havia, en principi, estructures ni gaire material arqueològic ens feia pensar en una activitat per a satisfacció personal. Tot plegat ens portava a conceptualitzar el furtiu com del tipus Buscador.

La similitud, tan en *modus operandi* com tipologia, amb Gris ens va conduir a suggerir la possibilitat de que fins i tot es tractés d'ell mateix (transcorreguts més de tres anys encara no havia estat jutjat i el procediment semblava aturat).

Finalment l'informe proposava l'aplicació de mesures preventives i conseqüents, consistents en extreure la vigilància i cobrir la remoció. El propòsit d'aquesta darrera mesura era preservar el lloc de l'erosió natural (amb possibles danys a la probable estratigrafia arqueològica) i dissuadir noves intervencions.

⁷⁵⁷ Informe: Activitat furtiva en el jaciment ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme). Novembre-Desembre 2005, signat per Joan Carles Alay.

Entregat l'informe, les gestions es van encaminar en concertar la corresponent inspecció ocular del lloc per part del SEPRONA, accelerant el procediment judicial.

Finalment, el 21 de gener de 2006 agents del SEPRONA van efectuar una inspecció. Dos vehicles quatre per quatre i un agent motoritzat van anar fins el jaciment. No recordo cap més desplegament similar per un cas d'aquestes característiques. Vaig acompanyar a tot el grup al lloc dels fets i després es va realitzar un itinerari pel jaciment, verificant els accessos i les localitzacions amb més possibilitats de ser afectades per una activitat furtiva. De fet, es va fer un anàlisi de risc i planificar l'operatiu de vigilància.

En els mesos següents les meves visites al jaciment van ser constants, pràcticament tots els cap de setmana i festius, mentre recollia dades pel present treball. També el SEPRONA va realitzar patrulles motoritzades.

Per primera vegada, vaig utilitzar pautes temporals elaborant amb els indicis que anava obtenint una línia temporal per predir quan hi havia més probabilitat que actués de nou.

El furtiu mai més no va tornar a intervenir i tampoc no va ser identificat.

Es desconeixen els motius, que poden ser molts i diversos. Els indicis apuntaven a una persona que no residia gaire lluny, pel que és possible que advertís o algú li comentés l'exceptional vigilància que es portava a terme. Tampoc no es pot descartar que efectivament es tractés de Gris, doncs coincideix cronològicament amb la reactivació de les diligències judicials del seu cas i va decidir no arriscar-se. Fins i tot, es va apuntar la possibilitat que hagués emmalaltit o sofert un accident, que l'impedís tornar.

Des de llavors no ha tornat a identificar-se cap més activitat furtiva a la Vall.

Les investigacions arqueològiques s'han centrat darrerament en el casc urbà de Cabrera de Mar i l'entorn immediat. L'any 1999 es va tornar a excavar en el jaciment de Can Modolell. La campanya va ser dirigida per Víctor Revilla, de la Universitat de Barcelona, i va aportar noves dades per a la seva interpretació⁷⁵⁸. Les intervencions van ser prèvies al tancament i cobriment parcial del jaciment (actuacions portades a terme entre els anys 2000 i 2001), convertint-lo en Clos Arqueològic gestionat per la Fundació Burriac.

Es va seguir intervenint tant a Ca l'Arnau com en els immediats de Can Benet i Can Rodon de l'Hort –que en realitat són un mateix jaciment–, descobrint un complex urbanístic romà republicà que planteja nombroses hipòtesis sobre l'ocupació de la Vall en aquest moment històric.

⁷⁵⁸ PLA, C i REVILLA, V (2002).

El programa televisiu d'entreteniment i divulgació *Sota Terra* de TV3, emès en horari de màxima audiència, va dedicar dos dels seus programes a les troballes de Cabrera, posant de manifest una vegada més la seva importància científica i patrimonial⁷⁵⁹.

L'any 2007 es va publicar la tesi de Dolors Zamora Moreno⁷⁶⁰, dedicada exclusivament a l'estudi del *poblat ibèric* de Burriac.

L'any 2006 des de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia va endegar-se una campanya vers la preservació i protecció del *poblat ibèric* de Burriac, atesa la seva lamentable situació d'abandonament. Des d'aleshores diverses entitats de la comarca s'hi han adherit realitzant un seguit de gestions. En el marc de les mateixes, el 17 de juliol de 2014 es va debatre en la Comissió de Cultura del Parlament de Catalunya una proposta de Resolució per declarar el *poblat ibèric* que va ser aprovada per unanimitat. En l'actualitat, des de les diverses entitats es fa un constant seguiment a fi de que s'acompleixi el contingut de la Resolució i finalment es declari BCIN.

VII.3.- Tipologia del furtivisme a la Vall de Cabrera de Mar

A la Vall de Cabrera han intervingut gairebé tots els tipus de furtius. Les llegendes de tresors amagats, qui sap si inspirats en troballes casuals d'alguna tomba o sitja singularment rica, han atret cercadors des dels temps pre-furtius (abans de l'any 1911).

La llegenda de la cadira d'or, referida ja per Francesc Carreras Candi⁷⁶¹, és la que més cercadors ha motivat. Segons la llegenda, en Corsec –senyor del Castell de Burriac i bandoler- es dedicava a robar a tots els que travessaven pel seu territori, arribant a acumular fabuloses riqueses. Van ser tants i tants els assaltats que es va decidir posar fi a la situació i es formar un exercit per conquerir el Castell. La inexpugnable fortalesa va caure gràcies a que els assaltants descobriren un passadís des del Montcabrer. Abans de morir en combat, Corsec va amagar tots els seus tresors –entre els que destacava una cadira d'or massís-. Malgrat ser escorcollat amb cura, no es va trobar ni rastre dels tresors. Es diu que havia d'estar amagat en algun indret del suposat passadís que anava des del Castell fins la Vall de Cabriels per la Creu d'en Bei⁷⁶². Des d'aleshores *“en multiplicades ocasions ha sigut temptada la copdicia de molts*

⁷⁵⁹ El programa estava assessorat per l'arqueòleg Eudald Carbonell. En la primera temporada va emetre el 28 de juny de 2010 el capítol *“Cabrera de Mar, Ilturo: ciutat o vila romana?”*, dedicat a les excavacions de Ca l'Arnau i Can Rodon de l'Hort. En la segona temporada, va emetre el capítol *“Cabrera: retorn a la ciutat romana”*, dedicada a Can Modolell i la porta meridional del *poblat ibèric*, emès el 5 de febrer de 2012.

⁷⁶⁰ ZAMORA, D (2007).

⁷⁶¹ CARRERAS CANDI, F (1900), pàgs.281-284.

⁷⁶² COLL, R i MODOLELL (1999), pàgs.29-31.

sommiadors, que, creguts d'endevinar l'amagatall, hi han perdut lo temps y la paciència"⁷⁶³.

Ja hem referit l'excavació per part d'uns forasters durant els segle XIX, possiblement estimulats per aquesta llegenda. Més recentment, entre els anys seixanta i setanta, un cabrerenc va dedicar molt de temps a cercar aquest tresor⁷⁶⁴. Segons ens han comentat, tot va començar quan va assistir a una xerrada on s'explicà la llegenda d'en Corsec. Considerant que el tresor havia d'estar en algun punt de l'itinerari del suposat passadís soterrani que anava des del Castell fins a Cabrils i després de realitzar prospeccions –era saurí- va elegir el lloc adequat. Així va iniciar una perllongada i extensa excavació en el Coll de la Creu d'en Bei. Els testimonis parlen d'un enorme esvoranc que fa temps fou cobert.

El Coll de la Creu d'en Bei, o de l'Abella, consta inventariat com a jaciment arqueològic de cronologia ibèrica. En Marià Ribas fa esment a "*parets i restes més o menys determinades*"⁷⁶⁵ però en l'actualitat no es pot apreciar cap vestigi. No hem pogut veure cap remoció –tampoc en imatge- practicada pel saurí cabrerenc ni els materials que pogués haver trobat –es diu que res de valor-.

L'àrea del lloc dels fets està catalogada i, malgrat no hi ha cap indicatiu que ens confirmi que l'indret concret on va fer les remocions fos jaciment i tampoc no hem pogut veure el material extret –que podria fins i tot no ser arqueològic-, ens trobem davant d'una motivació pròpia d'un furtiu del tipus **Buscador Localista cercador de Tresors**.

Fins el moment, és l'únic cas d'aquest tipus però, atesa la multiplicitat de llegendes a la Vall⁷⁶⁶ i la seva riquesa arqueològica, és més que probable la intervenció dels cercadors de tresors. Ja he referit que, pels vells habitants de la Vall, furtius i arqueòlegs no són més que cercadors de la cadira.

Quan es documenta una activitat furtiva, els indicis ens permeten establir una tipologia a partir de la qual disposem d'un seguit de dades per identificar els autors. Però, igual que el *modus operandi*, els furtius també poden evolucionar i no sempre emmarcar-se en un determinat tipus. Excepcionalment, a la Vall de Cabrera hem pogut documentar la trajectòria de dos furtius, Vermell i Blau Marí, que ens permet un estudi longitudinal dels mateixos prou significatiu.

⁷⁶³ CARRERAS CANDI, F (1900), pàg.283.

⁷⁶⁴ FARELL, D i BASSA, O (1998), pàg.116.

⁷⁶⁵ RIBAS, M (1952), pàg.30.

⁷⁶⁶ La mateixa Creu d'en Bei rep el seu nom per assenyalar el lloc on van matar a Bei, llegendari senyor del Castell de Burriac, que sovint feia valer el "dret de cuixa" fins que un dels promesos ofesos va acabar amb la seva vida en aquest indret. També hi ha les llegendes de l'enginy de la castlana, dels fantasmes, de les bruixes,... Moltes de les llegendes es relacionen amb el Montcabrer i la Cova de les Encantades, suposada entrada d'un dels passadissos soterranis que conduïen fins el Castell. Una d'aquestes llegendes, la de la pinta d'or de la bruixa, també es refereix a troballes de monedes d'or pels entorns i, junt amb la de la cadira pot haver incentivat recerques. COLL, R i MODOLELL, JM (1999).

a.- Vermell

1.- Fets

En Vermell ja era membre de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró (SAMM) quan tenia tretze o catorze anys. No va tardar en posar de manifest les seves orientacions. L'any 1974, amb catorze anys, va ser enxampat removent en el marge del Camí de Can Segarra (Cabrera de Mar) on es veia el que semblaven dues fosses. El xicot va donar a la Secció el que portava extret fins aleshores, entre el que havia objectes tant significatius com l'exvot, en forma d'àrula, de *Lucius Petrius* que acabaria essent un dels més emblemàtics d'aquest nou jaciment anomenat Can Modolell.

Segons els que el van conèixer, era una persona més aviat reservada, introvertida. Va fer amistat amb un altre noi de la seva mateixa edat i també membre de la SAMM, en Verd. El seu comportament no va millorar, sinó més aviat tot el contrari. Fins i tot es sospitava que era al darrera de la desaparició de material arqueològic dels magatzems del Museu. L'any 1977 va ser definitivament expulsat de la Secció.

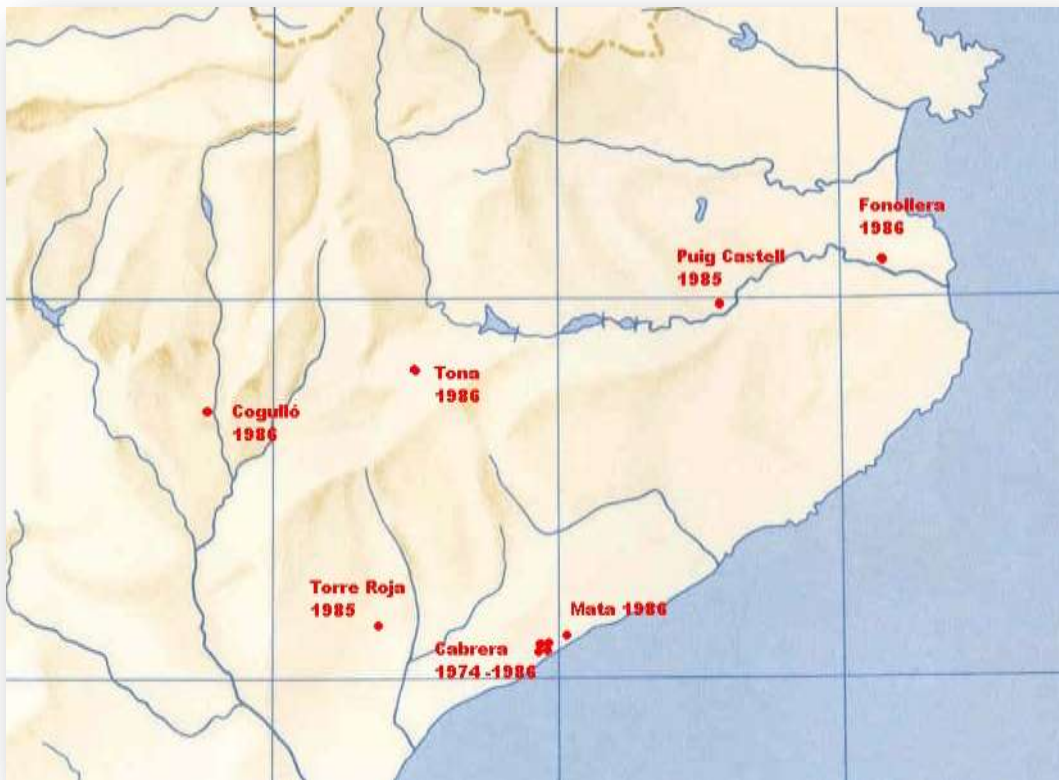

Fig.132: Localització de les activitats furtives que s'han pogut documentar portades a terme per Vermell entre els anys 1974 i 1986. Autor: JC Alay.

No en tornem a tenir notícies, fins el 17 de novembre de 1982 –tenia vint-i-dos anys- quan va ser sorprès en el *poblat ibèric* de Burriac per la Guàrdia Civil amb un detector de metalls i “*un tub de plom d’uns 40 centímetres del temps dels ibers, que havia desenterrat feia uns moments*”. En el transcurs de les diligències portades a terme, l’alcalde de Cabrera de Mar va recordar-li que estava realitzant una pràctica il·legal, rebent com a resposta que *pensava continuar amb els seus treballs*.

Des del Servei d’Arqueologia inicien gestions. Per a excavacions furtives encara seguia vigent la Llei de 1911. El Gabinet Tècnic estimà que podria derivar-se a la via penal com a presumpte delictes danys agreujat. Quan a la valoració, acaba coincidint amb el primer informe de la SAMM sobre les activitats furtives en el *poblat ibèric* d’abril de 1983 i s’estima en 10.000.000’- de pessetes (60.101’- euros). El Gabinet Jurídic decideix interposar denúncia en el Jutjat el 12 de juliol de 1983. Se sap que el 31 de gener de 1984 es dictà interlocutòria d’admissió de la denúncia a tràmit i no es tenen més notícies, per la qual cosa es suposa que finalment va ser arxivat sense conseqüències.

A finals del mes d’octubre de 1983, membres de la Secció Arqueològica de l’AEEC de Premià de Mar sorprenen Vermell amb un aparell detector de metalls en el Montcabrer, episodi al que ja ens hem referit. Entre els de Premià, hi havia en Blau Marí i, d’acord amb testimonis, es va produir un enfrontament entre ambdós sense conseqüències. Cal recordar que a partir d’aquesta “*trobada*” va fer entrega d’un “*treball*” seu en el que referia les monedes que havia trobat en la Vall de Cabrera durant els darrers anys, fent esment exprés al *poblat ibèric* de Burriac, Turó dels Oriols i Montcabrer.

Durant l’any 1985 va expandir la seva àrea d’activitat intervenint, com a mínim, en els jaciments del Puig Castell de Sant Julià de Ramis (Gironès), Torre Roja de Caldes de Montbui (Vallès Oriental) i La Fonollera de Torroella de Montgrí (Baix Empordà).

En el cas concret de La Fonollera, en un principi els arqueòlegs van denunciar a la SCA que un dels associats –identificat per la matrícula del seu vehicle- havia realitzat intervencions furtives utilitzant un aparell detector de metalls. D’acord amb els estatuts de l’entitat aquest fets comporten l’expulsió immediata, pel que va obrir una investigació. Comentat amb el soci implicat, aquest es declarà innocent manifestant que mentre visitava el jaciment –sense portar cap eina ni instrument- va coincidir casualment amb el furtiu. Els arqueòlegs havien pres les dades del seu vehicle, donant per suposada la seva implicació amb els fets. Va explicar que el furtiu havia arribat al jaciment amb un altre vehicle –que els arqueòlegs no havien vist- i, tot no recordar la matrícula, ens va facilitar detalls significatius com la marca, color i descripció d’un adhesiu col·locat en un dels vidres. Aquestes dades coincidien plenament amb les que

es disposaven del vehicle de Vermell. Encara que amb dubtes per part nostra, la investigació va exculpar al soci inculpant a Vermell⁷⁶⁷.

El dissabte 26 d'abril de 1986, el director del Museu Municipal de Sallent (Bages) va trobar tres nois (entre 25 i 30 anys) amb aparells detectors de metalls en el jaciment d'El Cogulló. En visita personal realitzada el 31 de maig vaig tenir coneixement dels fets i vaig verificar les desfetes. Per les informacions obtingudes semblava que Vermell era un dels tres furtius⁷⁶⁸.

Fig.133: Activitats furtives en el jaciment d'El Cogulló portades a terme el dia 26 d'abril de 1986. Foto: JC Alay.

El jaciment ibèric d'El Cogulló, ocupa el cim d'un turó de 472 metres d'alçada. Tota la muntanya era llavors propietat privada de la companyia minera *Unión de Explosivos Riotinto*. Els accessos estaven controlats o tancats amb cadenes a més d'un guarda que vigilava tot l'àrea. Era sorprenent, trobar-se amb tres persones en aquell indret. En aquesta situació -sense el guarda ni lloc a prop per donar avís-, el director del Museu va optar per establir conversa amb els furtius. Així va saber que venien de la comarca

⁷⁶⁷ Full d'informació SCA núms. 15 (febrer del 1985) i 18 (maig del 1985), en l'apartat de "Programa d'Activitats".

⁷⁶⁸ Sobre aquests fets vaig elaborar *l'Informe sobre les activitats furtives a "El Cogulló", Sallent*, de la Comissió de Patrimoni SCA, enregistrat al Servei d'Arqueologia i Ajuntament de Sallent el 20 de juny de 1986.

d'El Maresme i un d'ells era mataroní. Sense èxit va intentar allunyar-los de l'àrea del jaciment i especialment de la zona d'excavació que estava essent la més afectada. No van marxar fins advertir que a les dotze del migdia pujava el guarda de l'empresa.

Els danys havien estat reparats en part, però encara vaig apreciar dues considerables intrusions, més de mig metre, en els marges d'un parell d'àmbits. Eren expansives i una d'elles afectava directament l'estratigrafia inferior. No havien tingut inconvenient en desplaçar pedres, desfer murs i empedrats.

El dissabte 10 de maig de 1986 es va produir la nostra trobada amb Vermell en la necròpolis del Turó de Dos Pins de Cabrera de Mar, exposada al tractar el cas corresponent.

El dilluns 2 de juny de 1986 un Policia Municipal de Mataró, lliure de servei, va observar –sobre les 12 hores- dues persones amb aparell detector de metalls i picant en el Turó de Mata⁷⁶⁹. Va pensar que eren del Museu però va anotar la matrícula del vehicle, resultant esser del Vermell.

D'acord amb l'expedient incoat sobre el cas, havien practicat a pic i pala un "orifici" de 2 per 1,50 metres i 1,50 metres de fondària. Havien estat resseguint un marge d'uns dos metres de longitud i un metre d'alçada, destruint "dos talls estratigràfics de les mateixes dimensions" i realitzat onze clots característics de les prospeccions realitzades amb aparell detector de metalls. Els danys es van valorar en 3.000.000'- de pessetes (18.030'- euros) i la proposta de sanció va ser per 250.000.- pessetes. (1.502,- euros). No es coneix com va acabar.

El dijous 6 de novembre de 1986, els Mossos d'Esquadra van sorprendre a Vermell i un súbdit francès, prospectant amb aparells detectors de metalls en el Castell de Tona (Osona). D'acord consta en expedient cercaven monedes.

Es va incoar expedient, en el que Vermell va al·legar,

- a. No cercava monedes sinó metalls en estat mineral.
- b. El jaciment no estava senyalitzat.
- c. La seva actuació era conforme els Estatuts de *l'Asociación Catalana de Detectoaficionados* (ACD) de la que era soci.

En les al·legacions a la Proposta de Sanció, va afegir que "no era expert en matèria d'Arqueologia". Finalment es va dictar Resolució per 140.000'- pessetes (841'- euros).

El súbdit francès no es va poder localitzar i la part corresponent es va arxivar.

⁷⁶⁹ El Turó de Mata (Mataró, Maresme) és un jaciment arqueològic en el que han estat documentades cronologies protohistòriques i medievals.

No consten més informacions fins el 19 de setembre de 1987, quan va ser detingut per la Policia Nacional. El fet va tenir bastant ressò mediàtic⁷⁷⁰. Segons la premsa, en el moment de la seva detenció Vermell va dir: *“Això és la meua vida”*. Explicaven que Vermell no tenia *“cap mena de títol relacionat amb l’arqueologia, però sent una autèntica passió per l’art ibèric des dels catorze anys”*.

Amb ell, van detenir dues persones més. El segon detingut, veí de Mataró de 37 anys, estava en principi acusat per fer el furtiu amb Vermell. En els escorcolls, es van comissar unes cinquanta peces procedents –es deia- de Caldes de Montbui, Cabrera de Mar, zones de Lleida i fins i tot Jaén. També es van comissar dos *walkie-talkie* amb els que es comunicaven *“quan realitzaven alguna espoliació complicada. En certs jaciments tancats al públic, un dels pirates li donava al pic i la pala mentre l’altre vigilava l’arribada d’estranyos”*⁷⁷¹.

Per sorpresa dels agents que els van detenir, ambdós els hi van ensenyar els seu carnets de l’ACD que –segons semblava- més d’una vegada havien utilitzat amb èxit (*“Quan veien algun vigilant, només tenien que ensenyar-li el carnet amb el segell de la Generalitat, i l’agent els deixava en pau”*, comentava un dels inspectors) . Posats a disposició judicial i després de tres dies a la presó Model de Barcelona, van ser alliberats sense fiança. Aquest fet no va ser ben vist pels responsables policials de l’operatiu: *“si aquestes persones són alliberades amb tanta facilitat és molt probable que actes de les mateixes característiques es donin amb més freqüència”*, afegint *“que continuïn o no aquest tipus de robatoris dependrà en gran mesura de la resolució que es faci d’aquest cas”*⁷⁷².

El tercer detingut, era un col·leccionista que almenys durant cinc anys havia estat comprant objectes –monedes sobre tot- als dos furtius. Va resultar que era el soci de la SCA que l’any 1985 havia estat denunciat per la seva presumpte intervenció en La Fonollera.

En el judici, celebrat el 30 d’abril de 1998 i al que hem fet referència en tractar el cas del Turó dels Dos Pins, es van aclarir les circumstàncies i el rol de cada un d’ells en el cas. Vermell era el presumpte autor material de les activitats furtives. El segon detingut era el suposat intermediari, tenia una botiga a Mataró *“on es van descobrir diferents caixes amb prop d’una cinquantena de peces de ceràmica i monedes que els*

⁷⁷⁰ La notícia es va publicar el 26 de setembre de 1986. El diari AVUI, va titular *“Nou cop als espoliadors professionals de peces arqueològiques”*. El Periódico, *“La policia detiene a dos saqueadores de restos arqueológicos”*. El Diari de Barcelona, *“Detinguts per destrossar jaciments arqueològics del període ibèric”*. El Punt, *“Detinguts a Mataró acusats d’espoliar diversos jaciments”*. La Vanguardia, *“Detienen a tres personas por la expoliación de yacimientos arqueológicos”*. El País, *“Detenidos tres traficantes de valiosas piezas arqueológicas”*

⁷⁷¹ Article publicat a El Periódico el 26 de setembre de 1986, *“La policia detiene a dos saqueadores de restos arqueológicos”* signat per Jordi Juan.

⁷⁷² D’acord amb el publicat amb el reportatge *“Nou cop als espoliadors professionals de peces arqueològiques”* del diari Avui, sense signar, el 26 de setembre de 1986.

perits de Mataró van catalogar com a “presumiblement provinents del jaciment arqueològic de Cabrera””. El tercer detingut era que presumptament adquiria les peces.

En el cas del Turó del Dos Pins ja hem exposat els arguments de Vermell durant el judici. L’advocat del segon detingut, acusat d’un delictes de receptació, va assegurar que aquest no podia haver-lo comès perquè no va rebre cap compensació material, desconeixia que era un delictes i “*només ajudava un amic*”.

El lletrat del tercer, també acusat de receptació, va qualificar de vergonyosa la situació que s’havia fet passar al seu client inculpant-lo en uns fets que no tenien res a veure amb ell “*només perquè fa 16 anys va comprar unes peces a algú que ara acusen de robar material arqueològic*”⁷⁷³.

Tots tres van ser absolts. De tota manera, algun efecte van tenir totes les resolucions i procediments que s’anaven acumulant o els tres dies passats a la Model. Sigui com sigui no s’ha tornat a tenir notícies d’activitats furtives relacionades amb Vermell.

2.- Anàlisi

a.- Perfil Demogràfic

En Vermell és un home, casat, nascut a Mataró i domiciliat durant la major part de la seva activitat furtiva a Argenton.

Tenia catorze anys quan va començar i vint-i-vuit quan va ser detingut, moment a partir del que no es coneix hagi tornat a intervenir en activitats furtives.

Ignorem el nivell d’estudis. En un expedient constava com a químic, però no està confirmat.

Segons informacions les seves ocupacions han estat diverses però quasi mai acabades de definir, utilitzant el qualificatiu de *negocis* per descriure-les.

b.- Modus Operandi

b.1.- Sociabilitat

Fins l’any 1985, gairebé durant deu anys, sembla que intervenia en solitari. Són les activitats documentades a Can Modolell (1974), *poblat ibèric* de Burriac (1982) i Montcabrer (1983). Es deia que, en ocasions, col·laborava amb Verd però no ha estat possible verificar-ho. Recordem, en aquest sentit, quan es va enxampar a Verd en els

⁷⁷³ Com a l’exposar el cas del Turó del Dos Pins, totes les informacions referents al judici, han estat extretes de l’article periodístic que ja hem referit de Teresa Márquez, publicat al diari El Punt l’1 de maig de 1998.

sitges de 36 i 37 del *poblat ibèric* l'any 1981, estava amb altres dos individus i cap d'ells no era en Vermell.

A partir de l'any 1985, quan expandeix geogràficament l'activitat, sembla que ho fa en col·laboració. En el cas de La Fonollera (1985) estava acompanyat pel soci de la SCA amb qui seria detingut dos anys més tard. En El Cogulló (abril de 1986) eren tres nois, igual que al Turó dels Dos Pins (maig de 1986). En el Turó de Mata (juny de 1986) i en el Castell de Tona (novembre de 1986) eren dues persones.

Per les investigacions de la Policia Nacional i el judici celebrat l'any 1998, sabem que intervenia amb el segon dels detinguts, tot i aquest només va ser encausat per receptació.

Desconeixem la relació que podria haver tingut amb Groc junior i el seu entorn. És molta coincidència que aquest estigués intervenint en la remoció oberta per Vermell i Blanc una setmana abans.

b.2.- Patrons temporals de Intervenció.

L'activitat de Can Modolell, l'any 1974, es va produir durant la primavera sense disposar de més concreció.

El 17 de novembre de 1982, quan va ser sorprès al *poblat ibèric*, era dimecres i sobre les 17 hores.

El cas del Montcabrer va succeir a finals del mes d'octubre de 1983 i probablement –tot i no disposar d'informació més precisa- en cap de setmana.

Les informacions sobre La Fonollera són de febrer de 1985, pel que possiblement es van produir durant l'hivern.

En El Cogulló i Turó dels Dos Pins va ser dissabte (26 d'abril i 10 de maig de 1986), pel matí. En el primer cas fins abans de les dotze del migdia i en el segon des d'abans de dos quarts d'una del migdia (portaven ja una bona estona) fins a dos quarts de quatre de la tarda.

El cas del Turó de Mata es va produir el dilluns 2 de juny de 1986 sobre les dotze del migdia i el del Castell de Tona el dijous 6 de novembre del mateix any sense constar l'hora.

Quan va ser detingut, l'any 1987, els diaris van arribar a publicar que intervenia també de nit, però no he pogut confirmar-ho.

L'horari sembla coincidir pels matins i es perllonga en cas necessari o si és possible fins la tarda. Quant a dies, hi ha dos dissabtes però en altres ocasions tots el dies són diferents (dilluns, dimecres, dijous,...) i cap festiu. A banda de l'horari, crida l'atenció

l'any 1986 on cronològicament les dues primeres intervencions es produeixen en dissabte (cap de setmana) i les darreres en laborable. ¿Significa un canvi de conducta motivat per un canvi laboral?. S'ha de tenir en compte però que les dades corresponen als casos on va ser sorprès pel que poden haver-hi moltes altres intervencions i els patrons es modifiquin.

b.3.- Selecció de jaciments

Entre els casos coneguts, destaca una clara preferència pels jaciments ibèrics. En tots els casos –encara que alguns siguin més coneguts per altres cronologies- hi ha constància del període ibèric. Recordem que els diaris també van publicar que *“sent una autèntica passió per l'art ibèric des dels catorze anys”*.

Entre els jaciments afectats hi ha des de necròpolis (Turó dels Dos Pins) fins indrets on no hi ha estructures constatades (Turó dels Oriols o Turó de Mata).

b.4.- Kits

Es desconeixen el tipus d'eines que portava a Can Modolell (any 1974), encara que es suposa eren picoletes, paletins o similars.

Els anys 1982 i 1983, al poblat ibèric de Burriac i al Montcabrer, portava aparell detector de metalls i eina apropiada per l'extracció (probablement una petita aixada). El mateix a la Fonollera, l'any 1985.

En El Cogulló (abril de 1986) portava aparell detector de metalls, però no es van limitar a prospectar doncs els danys descrits indiquen unes remocions impròpies d'aquesta activitat. És possible que no portessin eines grans (pics, pales,...) però és evident l'ús de piquetes a similars, com a mínim, en els marges de les excavacions.

En el Turó dels Dos Pins (maig de 1986) utilitzaven eines grans. Reconec que llavors, entre la meua inexperiència en aquestes situacions i la sorpresa, no em vaig fixar en el tipus d'eines. Probablement portaven pic i pala. No portaven, però, cap detector de metalls (és probable que les prospeccions amb l'ajut del mateix s'haguessin fet prèviament).

En el Turó de Mata (juny de 1986) es documenta tant l'ús d'aparell detector de metalls como de pic i pala.

Finalment, en el Castell de Tona (novembre de 1986) estava prospectant amb aparell detector de metalls, portant probablement alguna eina petita per fer les extraccions.

En definitiva, acostumava a utilitzar un Kit Bàsic de prospecció amb aparell detector de metalls i eina d'extracció. Si identificava un indret on es requeria remoció, passava a un Kit Funcional amb eines grans i, segons com, auxiliat per l'aparell detector de metalls per orientar

b.5.- Tern indiciari

Les dades disponibles es redueixen als casos d'El Cogulló, Turó dels Dos Pins i Turó de Mata, tots tres ocorreguts en un breu període de temps entre l'abril i juny de 1986.

Com s'ha referit a El Cogulló, les intervencions més aparents eren dues intrusions en els marges d'un parell d'àmbits ja excavats. Eren expansives i una incidia directament en determinat estrat. També s'havien desplaçat pedres, desfet murs i empedrats del sòl. En posterioritat als fets, havien "arreglat" la desfeta pel que no es podien apreciar els amuntegaments de terra i agrupacions de material. Encara que no ho vaig verificar, a l'utilitzar aparells detectors de metalls és probable que haguessin fet un número indeterminat de clots.

En el Turó dels Dos Pins, la remoció era una Cala, més o menys rectangular (aproximadament d'un metre per dos metres i mig metre de fondària). A la part inferior, a ponent, havien excavat una intrusió amb la intenció d'accedir directament al material que probablement havien trobat. El sòl extret no formava cap amuntegament, i s'estenia vers llevant. No hi havia agrupacions expressives de material. Els materials eren dins la cala, entre el sòl, i havien estat trencats sense miraments (destacaven grans fragments d'àmfora ibèrica).

En el Turó de Mata, d'acord consta en expedients, la remoció era una Cala, també més o menys rectangular (aproximadament de dos metres per metre i mig d'amplada i fondària). També es van documentar fins a onze clots, característics de les prospeccions amb aparell detector de metalls.

En definitiva, les remocions de Vermell –d'acord amb els indicis que va ser possible constatar- consistien en,

- Clots d'extracció vinculats a l'ús d'aparell detector de metalls.
- Cales -rectangulars de fins a metre i mig de fondària- o Intrusions per accedir i seguir l'objectiu (tomba en el cas del Turó dels Dos Pins, estratigrafies en els casos d'El Cogulló i Turó de Mata).

b.6.- Actes de precaució

El més conegut de Vermell era el vehicle que utilitzava per les seves activitats (marca, model, color, matrícula). Ell ho sabia i procurava estacionar el cotxe en llocs poc visibles. Recordem el cas del Turó dels Pins, quan no el vàrem trobar junt amb els altres. A La Fonollera, els arqueòlegs tampoc no el van veure i tampoc a El Cogulló.

La necròpolis del Turó dels Tres Pins estava ubicada en un indret relativament cobert pel sotabosc i molt poc transitat. El Cogulló, com hem esmentat, era difícilment accessible sense autorització i si coneixien els horaris del vigilant no esperaven la visita

del director del Museu que els va sorprendre. El jaciment del Turó de Mata també és un indret molt poc transitat i al que s'hi ha d'anar expressament.

Quan va ser detingut es va publicar que mantenien un sistema d'alerta i vigilància, utilitzant inclús aparells *walkie talkie* que es va comissar. Tot i ser possible, en cap dels casos documentats no es va advertir aquest sistema. En el Turó del Dos Pins pràcticament ni es van immutar per la nostra presència (vàrem aparentar ser excursionistes camí del Castell mig perduts per un camí gens habitual) i en El Cogulló crec que es van sorprendre tant o més que el director del Museu.

Els horaris tampoc semblen especialment elegits. Es deia que actuaven de nit però mai no es va poder verificar.

Portava sempre el damunt el carnet de l'ACD. Fóra de la Vall de Cabrera i entorns, on era més que conegut, el segell de la Generalitat en aquest carnet semblava que li facilitava immunitat. De fet, en la seva detenció, els policies van considerar més significatiu que el carnet estigués caducat que altre cosa.

En definitiva, els actes de precaució més significatius de Vermell es limitaven a estacionar el vehicle en un lloc apartat de la vista, procurar intervenir en indrets poc transitats i utilitzar el carnet de l'ACD com a legitimació de les seves intervencions.

c.- Signatura

La seva fixació per la cultura ibèrica podria ser un element de signatura. En tots els jaciments en els que ha estat documentada la seva activitat, tenien relació amb els ibers.

El Modus Operandi també podria facilitar indicis de signatura,

- El fet de relacionar l'ús de detector i Cales o Intervencions de determinades formes i mesures.
- La inexistència d'agrupacions de materials, que apareixen barrejats en el sòl extret, el qual tampoc no forma acumulacions.

Totes aquestes conductes han esta observades en les intervencions documentades. És evident que probablement només ho fou una mínima part de les mateixes. A més les poques que es van documentar va ser de manera molt general, sense advertir detalls que podrien ser de força interès. En conseqüència, objectivament resulta difícil confirmar si les esmentades són o no veritables conductes de signatura.

d.- Perfil Geogràfic

El **punt d'ancoratge** de Vermell era el poble d'Argentona.

D'acord amb les dades disponibles, des de que va iniciar l'activitat furtiva l'any 1974 fins l'any 1985 va intervenir únicament en la Vall de Cabrera i entorn immediat, que constituïria la seva **zona de confort**. Les distàncies des del punt d'ancoratge no superaven els cinc quilòmetres. El seu perfil geogràfic es corresponia amb el tipus que hem denominat **Establert**.

A partir de l'any 1985, expandeix territorialment la seva activitat arribant a intervenir a La Fonollera (Torroella de Montgrí, Baix Empordà) i a El Cogulló (Sallent, Bages) a uns vuitanta i cinquanta quilòmetres lineals, respectivament, del seu punt d'ancoratge. Es desplaça fora de la seva zona de confort fins els jaciments objecte d'activitat. Es pot considerar **Itinerant**, malgrat que les distàncies superin la mitja verificada per aquest tipus.

e.- Comportaments derivats

Ignorem què feia amb el material arqueològic de les seves primeres activitats. Sabem que va cedir pràcticament tot el que havia trobat a Can Modolell. Es suposa que durant aquesta primera etapa col·leccionava les troballes.

L'any 1982 va ser sorprès amb un aparell detector de metalls en el *poblat ibèric* de Burriac i el mateix l'any següent a Montcabrer. Aquesta darrera vegada va lliurar a l'AECC de Premià de Mar un "treball" en el que estudiava les monedes que havia trobat en els darrers anys -103 en total-. Feia esment a altres peces metàl·liques, com els glans, però pel contingut de l'escrit es desprèn una especial predilecció per la numismàtica. És molt possible que aquest interès el portés a col·leccionar-les i augmentar els seus coneixements. L'establiment de contactes podria facilitar el intercanvi i, fins i tot, venda.

En efecte, amb la detenció l'any 1986 i posterior judici, es va saber que es dedicava a vendre el material obtingut. El col·leccionista detingut amb ell va manifestar que li havia estat comprant monedes *des de feia cinc anys*. En l'operatiu que va motivar les detencions es va posar de manifest que pretenia també vendre el material procedent de la necròpolis del Turó dels Dos Pins i disposava d'un intermediari –el tercer detingut-.

Quant a reincidència, cal esmentar l'episodi amb l'alcalde de Cabrera de Mar –durant les diligències arran dels fets de 1982 al poblat ibèric- quan li va manifestar amb claredat que *pensava continuar amb els seus treballs*. Malgrat ser sorprès en diverses ocasions i tenir més d'un expedient incoat alhora, no es va aturar fins ser detingut i, probablement, forçat per l'acumulació de procediments. Les despeses judicials (advocats, procuradors,...), les resolucions en contra (Turó de Mata i Castell Tona) i el procés penal (tot i finalment va ser absolt) probablement el van fer desistir.

f.- Tipologia

Disposem només de dades objectives sobre tres llocs dels fets de Vermell. Són molt poques, tenint en compte totes les que va arribar a fer. Malgrat tot, si les relacionem amb la resta de informació obtinguda és possible proposar una evolució tipològica.

En un primer moment, entre l'any 1974 i possiblement l'any 1980, seria un **Buscador Personalista**. La seva *passió per l'art ibèric* el va motivar a fer-se membre de la SAMM, però aviat es posar de manifest que la seva intenció d'anar per lliure i portar a terme les seves pròpies "indagacions". D'aquesta etapa disposem de la informació sobre Can Modolell però no ha estat possible verificar el lloc dels fets ni tenir-ne cap imatge.

Un segon moment, entre els anys 1980 i 1985 –sempre aproximadament–, seria un **Buscador Especialitzat** i de categoria **Col·leccionista Recol·lector**. És possible que en un moment indeterminat el seu interès es dirigís cap la numismàtica –potser motivat per alguna troballa–, centrant les seves recerques en les monedes i, en conseqüència, modificant i adaptant el seu MO (ús d'aparell detector de metalls) i tipologia. Dirigiria la seva atenció a cercar monedes per la Vall de Cabrera i entorn immediat, amb el que cada vegada seria més **Selectiu** (subcategoria). Aviat faria intercanvi i venda d'excedents. Tampoc no disposem d'una verificació del lloc dels fets, però tenim les informacions sobre l'ús d'aparell detector de metalls, el seu "treball" de les monedes trobades a la Vall de Cabrera i les manifestacions del col·leccionista detingut, segons les que en aquell moment ja li comprava monedes.

Finalment, a partir de l'any 1985 es convertiria en **Trafficant**. Les dades dels llocs dels fets disponibles ho confirmen,

- A El Cogulló no havien tingut inconvenient en desplaçar pedres, desfer murs i empedrats. Les remocions afectaven directament l'estratigrafia. L'activitat havia estat planificada per accedir al jaciment, aconseguint esquivar la vigilància.
- Al Turó dels Dos Pins, les àmfores van ser trencades sense miraments i els fragments deixats entre el sòl; la remoció tenia una intrusió en el nivell inferior per saquejar la tomba. El vehicle havia estat estacionat en un lloc discret i difícil de veure.
- Al Turó de Mata, la remoció seguia l'estratigrafia.

Les investigacions policials i el judici van confirmar que es tractava d'un **Trafficant**.

Considerem que en principi es tractava d'una **Activitat Paral·lela** però és possible que en un moment determinat es plantegés la **Professionalització**. Hipotèticament és possible que les troballes del Turó dels Dos Pins motivessin aquest canvi. Un indicatiu podria ser el fet que fins aquest moment les intervencions consten realitzades en

dissabte (cap de setmana), però després són ja en dies laborables. Molt poques dades, però, per confirmar-ho de forma taxativa.

Es pot plantejar la possibilitat d'una possible vinculació amb el grup de Groc sènior. En la relació de fets de la Vall, hem verificat nombroses intervencions de Groc sènior en el *poblat ibèric* de Burriac durant l'any 1983 fins a ser sorprès per la Guàrdia Civil. Uns mesos més tard consta el testimoni del vigilant del jaciment, segons el que va veure com recorria al jaciment acompanyat d'un jove a qui semblava fer indicacions. Es podria plantejar si Groc junior, Verd, Vermell i potser altres van recollir el relleu de Groc sènior **arribant a formar una xarxa de furtius que actuaven a la Vall.**

Les informacions referents als Grocs no apunten al tipus Traficant. Més aviat semblen Buscadors, Personalistes o Especialitzats. Mai no consta que hagin estat sorpresos amb aparells detectors de metalls, sempre amb eines grans o petites. No disposem de cap descripció precisa de l'escenari d'alguna de les seves intervencions per verificar l'atribució a un o altre tipus. Podien ser Especialitzats, tot i desconèixer el seu focus d'interès que sembla no era la numismàtica, i estaven oberts a intercanvis i alguna venda, encara que de forma excepcional. La hipotètica vinculació amb Vermell – apuntada per la coincidència en la remoció del Turó dels Dos Pins- podria haver contribuït a facilitar-li els primers contactes generant la seva evolució de Personalista a Especialitzat i Traficant.

Blau Marí

1.- Fets

Segons explicava ell mateix, Blau Marí va començar a fer el furtiu el dia de Nadal de 1981 –tenia vint-i-dos anys- a la Cova de les Encantades del Montcabrer mentre collia molsa. Va fer una recollida de tot el material arqueològic que trobava, fins els més insignificant fragment de ceràmica.

Un parell d'anys més tard es va presentar a l'AECC de Premià de Mar com interessat per l'Arqueologia. Fou admès com a membre de la Secció d'Arqueologia, on acostumava anar-hi acompanyat pel seu germà.

Els dos germans aviat van comentar l'existència de materials arqueològics al Turó de l'Infern. Tot i que el llavors recent nomenat cap de la Secció volia dedicar temps a classificar el material que tenien emmagatzemat, davant la insistència i explicacions de Blau Marí, finalment es va organitzar una sortida al Turó. Sorprenentment es van trobar un indret ple de remocions furtives i un gran escampall de material arqueològic. Davant la situació es van acordar un seguit de sortides per efectuar una recollida

superficial i selectiva. Es van omplir un parell de sacs de material, que van ser ingressats en el Museu de Premià; el fet va ser comunicat al Servei d'Arqueologia.

En una d'aquestes sortides -finals d'octubre de 1983- van coincidir amb Vermell, produint-se l'enfrontament amb Blau Marí que hem referit.

Sobre l'any 1986 es fa la Carta Arqueològica i a principis de 1987 la Secció de l'AECC realitza un parell d'excavacions –en les que Blau Marí col·labora prospectant amb un aparell detector de metalls de la seva propietat-. Tot plegat comporta molta feina de laboratori i pràcticament no hi ha sortides de camp. És aleshores quan el cap de la Secció, en una visita al domicili de Blau Marí, descobreix una vitrina plena de materials arqueològics.

Blau Marí va explicar que els caps de setmana anava a diferents llocs a cercar materials (Burriac, Turó del Vent –Llinars, Vallès Oriental,...). Feia poc, havia “descobert” el jaciment prehistòric de Can Bardina, tot i que per sort només havia fet una recollida superficial de material. Advertit sobre la il·legalitat de les seves activitats i sota l'amenaça de ser denunciat, comença a portar el material a la Secció pel seu estudi.

L'any 1989 va portar a la Secció els dos fragments de terracota representant a la deessa Demèter –ja esmentats- dient que els acabava de trobar superficialment. Es sospita que, malgrat tot, Blau Marí manté les seves activitats furtives i la situació es tensa. Un dia, amb un altre persona, entra en la Secció i s'emporta el material que havia “cedit” així com la documentació sobre el mateix. Arran del fet és expulsat.

L'AECC pacta un acord, pel que Blau Marí deixarà el material encara sigui només pel seu estudi i, a canvi, sempre li passaran un exemplar de totes les publicacions sobre la Cova de les Encantades. Així manté el contacte amb l'AECC on intenta reingressar en diverses ocasions, però mai no torna a ser admès.

Quan es va informar que s'estaven fent preparatius per iniciar la campanya d'excavacions arqueològiques en la Cova de les Encantades no s'ho va prendre gens bé i va ser quan, a finals de l'any 1989 o principis de l'any 1990, va realitzar la gran remoció rectangular que hem comentat.

El 25 de juliol de 1992 és sorprès en una excavació d'urgència que s'estava fent en el jaciment del Sot del Pi (Premià de Mar). A tres quarts de vuit del matí el troben amb un aparell detector de metalls, una pala, un pic i un rasplet. Tenia una bossa amb materials arqueològics, entre els que destacava una llàntia. El fet és denunciat.

Els Mossos d'Esquadra es fan càrrec de la investigació. Es realitzen serveis d'espera i vigilància, però sense èxit. El cas es manté obert durant un any i el juny de 1993 es realitza una inspecció al Turó de l'Infern i Montcabrer. No es troben indicis d'activitats furtives recents i s'arxiva.

Semblava que les activitats furtives de Blau Marí havien acabat, però a principis dels anys dos mil es va quedar a l'atur i les reprèn. En l'actualitat, les seves accions s'han expandit a altres comarques –identificat a l'Anoia el mes de juliol de 2014-, acostuma a anar acompanyat per un altre veí de Premià de Mar i utilitza aparell detector de metalls. En paral·lel col·labora amb els arqueòlegs, facilitant informacions sobre jaciments que ha localitzat i, fins i tot, en alguna publicació. És un cas obert.

2.- Anàlisi

a.- Perfil Demogràfic

Blau Marí és un home, casat, nascut i domiciliat a Premià de Mar.

Tenia vint-i-dos anys quan va començar i segueix en l'actualitat (amb cinquanta sis anys). Durant quasi bé deu anys, 1992 i 2000, no es coneix que hagués fet cap activitat furtiva.

D'acord amb les informacions disponibles els seus estudis són primaris (potser algun curs de formació professional).

Les seves ocupacions han estat diverses: marbrista, pescador, fuster,... .

Com Vermell, és de caràcter introvertit.

b.- Modus Operandi

b.1.- Sociabilitat

Al principi intervenia acompanyat pel seu germà, qui aviat ho va deixar. Quan es va enfrontar amb Vermell, en el Turó de l'Infern, no semblava que es coneixessin –a parer dels testimonis- i estava marcant territori, deixant ben clar que aquella “zona” era seva i no estava disposat a compartir-la. Les informacions apunten a que quasi bé sempre ha actuat en solitari, tot i en els darrers anys ha estat anant ocasionalment amb un veí del poble –de més edat que ell-.

b.2.- Patrons temporals de Intervenció

Les dades disponibles indiquen que, almenys en la primera etapa (1981-1992), intervenia sempre en cap de setmana.

Quan es “descobrí” la vitrina de materials a casa seva, va explicar que era els diumenges quan anava a cercar. El 25 de juliol de 1992, quan va ser sorprès al jaciment del Sot del Pi, era dissabte.

Les esperes i vigilància realitzades pels Mossos, sempre en cap de setmana, mai no van tenir resultat.

Concentrar les sortides en cap de setmana és lògic considerant que treballava i només disposava dels festius. Ignorem si en la segona etapa (des de l'any 2000 fins a l'actualitat), estant a l'atur, manté aquest mateix patró.

L'única referència horària és en el Sot del Pi, a tres quarts de vuit del matí. Tenint en compte es tractava d'una excavació d'urgència oberta i sabia que els arqueòlegs podien anar-hi (ell treballava de paleta en l'obra que motivà la intervenció), és probable adaptés l'horari per evitar ser sorprès. No és possible doncs prendre aquesta dada com indicativa d'una pauta horària.

En relació al període d'inactivitat entre l'any 1992 i 2000. és possible que coincideixi amb l'etapa que va començar a sortir amb la seva parella i els primers anys de convivència. També és probable que al trobar-se a l'atur el motivés reprendre l'activitat.

b.3.- Selecció de jaciments

Ens han dit que *“sembla tenir obsessió pel Montcabrer, como si fos seu”*. En aquest sentit, recordem el seu enfrontament amb Vermell, quan al va trobar intervenint en la zona, així com la realització de la gran cala quan es va assabentar es preparava la campanya arqueològica a la Cova de les Encantades.

La major part de la seva activitat ha girat entorn l'àrea del Montcabrer i Turó de l'Infern. Els grans blocs granítics de la Serralada que tanca la Vall de Cabriels, semblants als del Montcabrer, també han estat objecte del seu interès. A banda, no sembla tenir una particular selecció i les seves intervencions afecten també a diferents jaciments ibèrics i romans de l'entorn.

b.4.- Kits

Des de principis de l'any 1987 disposava d'un aparell detector de metalls.

Per la magnitud de les seves intervencions sembla preferir les eines de gran mesura. La única referència que ens consta és en el jaciment del Sot del Pi, on va utilitzar una pala, un pic i un rasclat a més del detector.

Essencialment utilitza un kit Bàsic, constituït per eines manuals de remoció o, en prospeccions, per aparell detector de metalls i eina d'extracció. En remocions d'entitat, es podria qualificar de Kit Funcional, ja que pot utilitzar diferents tipus d'eines i detector auxiliar.

b.5.- Tern indiciari

En relació a la remoció del Turó dels Dos Pins, localitzada el 16 de maig de 1986. Tot i no es van agafar dades en el seu moment, per la planimetria realitzada durant la posterior excavació del jaciment⁷⁷⁴, es pot deduir que es tractava d'una Cala quadrada d'uns 5 per 5 metres, implicant una fondària màxima d'1 metre. Es pot descriure com de tendència expansiva amb finalitat de seguiment de les estructures arquitectòniques. En les imatges preses quan es va localitzar, es pot distingir un agrupament de material sobre un dels murs⁷⁷⁵. Semblen petits fragments informes de ceràmica que van ser rebutjats. Una segona imatge permet apreciar nombroses traces instrumentals en el perfil que es corresponen amb eines grans, tipus pic. Una tercera imatge mostra un considerable amuntegament de sòl; ubicat a l'exterior de la intervenció i de tendència extensiva, abocat al desnivell natural del turó. En primer pla d'aquesta darrera imatge es poden veure molts fragments de figueres de moro (*Opuntia ficus-india*), probablement tallades per poder obrir la Cala i que podrien haver conservat traces instrumentals de l'eina amb que van ser seccionades.

Quant la remoció realitzada prop de la Cova de les Encantades del Montcabrer a finals de l'any 1989 o començament de l'any 1990. Es tractava d'una Cala rectangular, de 16 per 5 metres de mitjana i no gaire fonda. No hi ha informació sobre els amuntegaments de sòl i agrupaments de material, vinculats a la mateixa.

b.6.- Actes de precaució

Objectivament només es pot referir la cobertura en l'activitat del Turó dels Dos Pins. Tant des del punt de vista actiu com passiu l'índex de visualització era pràcticament nul. La vegetació i la geomorfologia impedièn la localització fins a molt pocs metres de l'activitat. La tendència extensiva de l'amuntegament de sòl estret, també contribuïa a la cobertura.

En tants anys d'activitat, només ha estat sorprès en el Sot de Pi, pel que és probable prengui precaucions. Evidentment coneix molt bé l'àrea del Montcabrer i entorn, pel que ha de saber de les diferents vies d'accés i evacuació, indrets recollits i a cobert, així on estacionar el vehicle. També ha de ser coneixedor dels costums i horaris dels veïns, i pot programar les activitats pels dies i horaris més adients. Tot, però, no deixen de ser hipòtesis.

c.- Signatura

El seu tret més significatiu, en el que coincideixen diferents testimonis, són les grans Cales. Hem referit dos exemples, però sembla no són únics. L'immediat entorn de

⁷⁷⁴ ZAMORA, D i GARCIA I ROSELLO, J (2005).

⁷⁷⁵ El mur mitgera UE 1009 de l'àmbit número 1. ZAMORA, D i GARCIA I ROSELLO, J (2005), pàgs.71, 96 i 111.

molts grans blocs granítics tant del Montcabrer com de les muntanyes properes, han estat remoguts en extensió fet que s'acostuma a atribuir a Blau Marí. Aquestes remocions les realitza en solitari.

d.- Perfil Geogràfic

Des del punt de vista geogràfic, Blau Marí ha estat un furtiu **Establert** en una zona molt concreta restringida a Montcabrer, Turó de l'Infern i Serralada Litoral entre Burriac i Sant Mateu. L'àrea no supera els cinc quilòmetres lineals des del seu punt d'ancoratge a Premià de Mar i constitueix la seva zona de confort.

Periòdicament, des dels seus inicis en els anys vuitanta, estenia la seva activitat fins a jaciments més allunyats com el Turó del Vent (Llinars del Vallès) a uns quinze quilòmetres lineals. Seguint la hipòtesi del Cercle d'en Canter, aquesta distància constituïria el radi del cercle, a partir del punt d'ancoratge, que limitaria les seves intervencions. Són uns quinze quilòmetres, pel que no deixa de ser de tipus Establert.

En les activitats de la seva segona etapa, anys dos mil, sembla que ha ampliat considerablement el territori tot i puntualment. Nos es descarten intervencions en diferents jaciments en una mateixa "sortida". Quan és així, passar a ser del tipus que hem definit com **Itinerant**.

e.- Comportaments derivats

No hi cap informació que indiqui que mai hagi venut o intercanviat el material que ha trobat.

Les úniques referències que tenim són les cessions temporals de material, pel seu estudi, al Museu de Premià i la vitrina d'objectes selectes vista en el seu domicili.

Tot assenyala que col·lecciona tot el que troba. Al principi, segons pròpies manifestacions, recollia fins el més insignificant dels fragments. Es desconeix si ha mantingut aquesta conducta o, amb el temps, s'ha anat fent més selectiu.

Es desconeix que tingui un preferència especial per un determinat tipus de material o cronologia, a part del que procedeix del Montcabrer i Turó de l'Infern.

Evidentment, tot i les advertències rebudes al llarg dels anys, és reincident.

f.- Tipologia

Les dades disponibles, amb les que han estat estructurats els fets que hem referit, procedeixen de diferents fonts i encara que han estat contrastades difícilment permeten obtenir una tipologia objectiva.

Hipotèticament es podrien treure les següents conclusions,

- Es defineixen dues etapes d'activitat. La primera seria entre 1981 i 1992 i la segona entre l'any 2000 fins el present, clarament diferenciades per un període inactiu.
- En la primera era un furtiu geogràficament molt establert en les Valls de Cabrera, Cabrils, Premià i entorns immediats, focalitzat especialment en el Montcabrer. Esporàdicament ampliava l'àrea fins els vessants vallesans de la Serralada Litoral, sense que podem arribar a qualificar-lo de zonal, des del punt de vista geogràfic.
- En la segona etapa expandeix l'àrea geogràfica d'activitat, desplaçant-se fins a jaciments relativament distanciat del seu ancoratge. Les informacions indiquen itineraris d'una jornada com a molt i ignorem si són habituals o esporàdics.
- Durant la primera etapa, realitza remocions -algunes de gran mesura- portant com a complement un aparell detector de metalls. En la segona etapa, l'activitat es focalitza més amb les prospeccions amb aquest aparell.
- Tant en una com altre etapa, cap informació no indica que vengui el material i ni tan sols que realitzi intercanvi.

No es tracta doncs d'un Traficant.

Entre els Buscadors, no és Localista –malgrat la seva indubtable implicació territorial- doncs no recerca suposats tresors ni té una motivació erudita o altruista vers el patrimoni local. Si en alguna ocasió ha cedit peces al Museu pel seu estudi, ha estat obligat per les circumstàncies –podia ser denunciat- i sempre ho ha fet amb el compromís que li retornin.

És possible ho faci per satisfacció personal i les peces trobades siguin “trofeus” –recollia fins el més petit dels fragments- entre els que exposa –encara que en el cercles més privats- els més significatius. En tot cas fou per un període molt breu, doncs no tarda en utilitzar l'aparell detector de metalls. El fet indica que la recerca no és probablement per si mateixa sinó amb intenció de trobar materials arqueològics.

En el jaciment del Turó dels Dos Pins, els murs posats al descobert van ser “respectats” però no els va arribar a netejar, encara que fos de forma superficial. Sembla que estava més engrescat per trobar alguna peça del seu interès que pel jaciment en si mateix. Malgrat l'agrupació de materials rebutjats, aquesta indiferència vers el jaciment el desqualifica com a Personalista estricta.

En conseqüència, les informacions que han pogut ser contrastades el tipifiquen com **Buscador Especialitzat** de categoria **Col·leccionista Recol·lector** i subcategoria **Heterogeni**, sense que es conegui cap evolució significativa des de o vers altre subtipus.

Traficants i Buscadors

Les dades han permès aquesta aproximació longitudinal de Vermell i Blau Marí, però de tots els altres furtius, identificats i anònims, que han intervingut a la Vall només disposem de informació per tipificar-los transversalment. Es dir, en raó a una única o a unes poques activitats –de les que pràcticament no es disposa de moltes dades- amb la que els podem vincular.

Quant als que hem identificat, sobre **Verd** només hi ha confirmació de la seva intervenció en les sitges 36 i 37 del *poblat ibèric* el juliol de 1981 com hem referit. Va se sorprès en plena activitat, junt a dos més que no tenim identificats, per membres de la SAMM. Es van fer algunes fotografies en el moment dels fets, de les que significativament tan sols es pot confirmar la utilització d'eines petites (es pot veure una picoleta i un paletí) i grans (es veu el mànec d'una pala i un altre que podria correspondre a un pic). No es veu ni s'esmenta que utilitzessin aparell detector de metalls. Tampoc no es veu cap amuntegament de sòl ni agrupació de materials. En la publicació, arran de la posterior intervenció autoritzada, s'atribueix el material procedent de l'activitat furtiva com a pertanyent a la sitja 36. Segons es diu es va trobar dispers i probablement barrejat amb els materials superficials de la zona⁷⁷⁶.

Recordem que Verd va ser en inici membre de la SAMM –expulsat per les seves activitats- i, segons es deia, company d'activitats furtives d'en Vermell. Aquest vincle no ha pogut ser confirmat. Tot i ser possible, mai no es va verificar si Verd era un dels companys d'en Vermell a El Cogulló el 26 d'abril de 1986 o si era un dels que intervenia amb ell en el Turó del Dos Pins el 10 de maig de 1986. No va ser detingut amb Vermell l'any 1987 ni va sortir esmentat en tot el procés, on sí es va implicar a un segon detingut com a company d'activitats –tot i finalment aquest només resultar encausat per receptació-.

Tampoc no ha estat confirmada la relació de tots dos –tant d'en Verd com d'en Vermell- amb Groc sènior i junior. La única relació constatada és l'estranya “coincidència” d'en Vermell i Groc junior en la mateixa remoció del Turó dels Dos Pins, amb una setmana de diferència.

Tenim constància de les reiterades activitats d'en **Groc sènior** en el *poblat ibèric* fins ser sorprès el 6 de maig de 1983 per la Guàrdia Civil. Tot i que ell va manifestar que no tenia relació amb cap grup, a més de les intervencions solitàries⁷⁷⁷ en consten també d'altres en que intervenia junt al seu fill, Groc junior, i altres joves⁷⁷⁸. Després de la

⁷⁷⁶ BANUS, J (1991), pàgs.58-59.

⁷⁷⁷ Com la testimoniada pel vigilant senyor Eulalio Fernández el 20 d'abril de 1983 o quan van ser detingut el 6 de maig del mateix any.

⁷⁷⁸ Els dies 29 de març, 4, 16 i 18 d'abril de 1983.

seva detenció, els dies 28 de setembre i 29 d'octubre, fou vist en el *poblat* acompanyat per un jove “a qui semblava fer indicacions” –testimoni del vigilant-.

Groc sènior utilitzava eines grans (“un pic, una pala, una mena de magall”) i petites (“piquetes”). Entre els complements utilitzava cabàs per retirar el sòl i, fins i tot, en ocasions es canviava d'indumentària en el mateix jaciment. S'emportava tot el material obtingut en bosses⁷⁷⁹.

Tots aquests vincles, més o menys establerts, així com la similitud en el MO, ens porta a **plantejar l'existència d'un grup de furtius, més o menys organitzats, que va intervenir a la Vall de Cabrera de Mar –especialment en el poblat ibèric- entre els anys 1981 i 1986**, aproximadament.

Seguint aquesta hipòtesi, tot fa creure que en Groc sènior –que llavors tenia entre 50 i 55 anys- encapçalava aquest grup on els altres components identificats eren el seu fill –**Groc junior-, Vermell, Verd i possiblement en Blanc**. Tots ells bastant més joves, entre 20 i 25 anys.

No hi ha informacions contrastades sobre tràfic amb els materials obtinguts ni la utilització d'aparells detectors de metalls, per part dels membres del grup excepte Vermell. Com ja hem comentat, podria tractar-se d'un grup de Buscadors Especialitzats, col·leccionistes recol·lectors molt heterogenis amb el material obtingut, tot i no es descarten intercanvis d'excedents i peces reiteratives. Ara bé, malgrat els indicis, no podem descartar la possibilitat d'una jerarquia i repartiment de funcions en les que Vermell fos el responsable de traficar amb el material obtingut amb posterior repartiment de beneficis.

El grup va deixar de intervenir després dels fets del Turó dels Dos Pins.

En **Gris**, autor de l'activitat en el Torrent del Coix entre els anys 1999 i 2002, així com possible autor del cas del sector ametllers l'any 2005, fets que han estat detallats i als que no ens reiterarem, era un **Buscador Personalista** de manual. Tenia tots els trets característics d'aquest subtipus i un cas modèlic per estudiar-lo amb detall.

A més de les activitats portades a terme pels furtius identificats, a la Vall de Cabrera han estat documentades moltes intervencions anònimes. Recordem les reiterades activitats durant l'any 1983 que han estat referides i no corresponen als furtius assenyalats, així com les que es produïen en la porta meridional i àmbits del *poblat* simultàniament als fets del Turó dels Dos Pins.

Entre els anys 2005 i 2006 vaig portar a terme un treball de camp amb l'objecte de documentar els indicis de les intervencions furtives en els jaciments de la Vall de Cabrera. Només en el recinte del *poblat* es van documentar més de trenta vestigis de

⁷⁷⁹ Intervencions del 16, 18 i 20 d'abril de 1983.

remocions, algunes de dimensions considerables i en indrets insospitats. Malgrat tot, les dades obtingudes no m'han permès establir cap patró morfològic ni cronològic. Així mateix tot i que la majoria eren indubtablement furtives, d'altres podien correspondre a intervencions portades a terme pel grup d'en Marià Ribas o Jaume Lladó que no sempre han estat publicades. Objectivament no les puc incloure en aquest treball, encara que han resultat molt útils en relació a l'observació dels indicis crono-indicadors així com els relatius amb l'entorn i la cobertura.

Hem de fer obligada referència als grups de Mataró (col·laboradors d'en Marià Ribas i SAMM) i Cabrera de Mar, que no sempre van intervenir amb les preceptives autoritzacions⁷⁸⁰. En aquests casos, hem de tenir en compte el context polític i social (administracions en les que el patrimoni arqueològic no era prioritari), les circumstàncies (urgències davant destruccions imminents) i el fet que sempre, en més o menys mesura, estaven avalades per les institucions o entitats reconegudes (entre les que destaca el Grup de Col·laboradors de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona). Amb tot, i malgrat l'absència de les autoritzacions, no es pot qualificar aquestes intervencions obra de Buscadors Localistes.

Tot i així no es descarta, encara que és difícil d'esbrinar i no tenim dades objectives que ho confirmin, que alguns dels seus membres realitzessin alguna intervenció pel seu compte, sense el coneixement del grup al que pertanyien ni dels seus avaladors.

En definitiva, no és agosarat afirmar que totes les tipologies de furtius han arribat a intervenir, en més o menys intensitat, a la Vall de Cabrera⁷⁸¹.

Tenint en compte totes les dades, des de les que ha estat possible verificar i contrastar fins a les aportades pels vestigis d'antigues intervencions, es confirma que els furtius que més han intervingut a la Vall de Cabrera han estat dels tipus Buscadors Especialitzats, en la categoria dels Col·leccionistes Recol·lectors, i els Traficants d'activitat paral·lela.

⁷⁸⁰ Sota el paraigües d'en Marià Ribas, el seu grup de col·laboradors –refundat com a SAMM a partir de 1970- va fer moltes intervencions a la Vall de Cabrera i més enllà (Turó de Mata,...) que probablement no gaudien del permís oficial. El mateix Marià no va “regularitzar” les seves activitats fins l'any 1948, quan va ser nomenat comissari local. El Grup de Cabrera probablement mai no va intervenir amb un permís exprés durant els anys setanta però sempre va tenir l'aval del Grup de Col·laboradors.

⁷⁸¹ No hi ha prou dades per afirmar l'activitat de Buscadors Especialitzats Universitaris pel que, tot és possible, no he fet esment.

VII.4.- Els jaciments de la Vall de Cabrera: Valoració de risc

Per determinar el grau de risc del conjunt de jaciments de la Vall a ser objecte d'activitats furtives, verifiquem alguns factors,

Síntesi de la investigació. Tot i la reconeguda importància del indret, des del descobriment de la primera necròpolis a finals del segle XIX, s'adverteix una manca de interès institucional. Mai no s'ha portat a terme un projecte científic com correspondria –ja ho plantejava Josep Colominas en la dècada dels quaranta- sinó que les intervencions han estat esporàdiques i puntuals. I les que s'han portat a terme quasi bé sempre han estat arran d'activitats furtives, projectes immobiliaris i altres agressions. Malgrat tot, no han deixat de fer-se intervencions arqueològiques i estudis⁷⁸².

La documentació sobre l'existència de necròpolis és especialment “interessant” pels furtius professionals. La probabilitat de trobar un àrea de necròpolis ibèrica podria facilitar peces especialment valuoses.

L'existència de la seca monetal implica la probabilitat de trobar en l'àrea una quantitat significativa de monedes. Buscadors Especialitzats i Professionals s'hi poden interessar. A part del contingut de les necròpolis, l'objecte més cercat -per uns i altres- han estat les monedes de la seca de *Ituro*, encunyades en la Vall⁷⁸³.

Sobre la riquesa dels jaciments resulta molt il·lustratiu en Jaume Lladó quan recordava que *“en aquells temps, la superfície del poblat –sobretot després de dies de fortes pluges- era molt generosa (...). Grafitis, marques de terrissaire i algunes monedes d'Ituro –pera a gran joia d'en Leandre Villaronga, eminent numismàtic que feu les seves primeres armes a Burriac-, eren també troballes molt habituals”*⁷⁸⁴.

Coneixement públic. Les intervencions arqueològiques i estudis relacionats amb les mateixes han facilitat molta bibliografia –articles especialment-. Molts d'ells es poden consultar i descarregar en xarxa.

Les llegendes, entre les que destaquen les relatives a tresors amagats, també han estat publicades i àmpliament difoses.

En xarxa, destaquen la web *Cabrera de Mar: Arqueològic i Patrimoni*⁷⁸⁵ i el blog *Les muralles d'Ituro*⁷⁸⁶. La primera facilita acurada informació sobre els jaciments de la

⁷⁸² ZAMORA, D (2007), pàg.281.

⁷⁸³ En principi els investigadors localitzaven el taller d'encunyació en el “poblat ibèrica” però darrerament es creu que hauria estat ubicat en els jaciments itàlics ubicats en l'actual centre urbà (Can Rodon de l'Hort-Ca l'Arnau-Can Benet). SINER, AG (2012), pàg.72.

⁷⁸⁴ LLADO, (1993), pàg.12.

⁷⁸⁵ <http://www.cabrerademarpatrimoni.cat/>. Coordinada per Josep Maria Rovira, compte amb l'assessorament d'arqueòlegs i historiadors. ROVIRA, JM (2009).

Vall, alguns amb models 3D, i el segon periòdicament informa sobre les novetats de les investigacions i recupera intervencions anteriors.

Cada mes de maig, l'Ajuntament de Cabrera de Mar organitza la *Fira iberoromana* – l'any 2015 s'ha celebrat la XVIIIa edició–, amb un ampli programa d'activitats i itineraris guiats per diversos jaciments.

Protecció jurídica. Administrativament el “poblat ibèric” va ser dels primers jaciments en ser incoat com a Bé Cultural d'Interès Nacional i trenta anys després l'expedient encara no ha estat resolt. Cap més dels jaciments no ha estat declarat o incoat fins el moment⁷⁸⁷.

Antecedents. Hem detallat els antecedents coneguts sobre activitats furtives en la Vall de Cabrera.

Comunicació. La Vall de Cabrera està molt ben comunicada i ubicada al mig de comarques densament poblades (Barcelonès, Vallès i Maresme).

Vies d'accés als jaciments. La majoria dels jaciments, especialment el *poblat ibèric* són fàcilment accessibles amb vehicle. Camins i senders faciliten disposar de diferents vies d'accés i evacuació.

Estacionaments de vehicles. Els vehicles poden estacionar-se en indrets immediats en la majoria dels jaciments. Les distàncies a recórrer no són molt significatives.

Protecció física dels jaciments. Els únics jaciments físicament protegits són els que es troben ubicats en el casc urbà de Cabrera de Mar⁷⁸⁸. En el *poblat ibèric* únicament perdura el rètol que el Departament de Cultura va instal·lar l'any 1983.

Risc visible. Les estructures arquitectòniques descobertes en les diferents intervencions arqueològiques, especialment en el *poblat ibèric*, estan al descobert i són fàcilment identificables.

Risc no visible. Es reitera la documentada existència de necròpolis ibèriques en la Vall i la possibilitat que n'hi hagi més. També cal reiterar que la Vall va ser la seu de la seca monetal d'*Illuro*.

⁷⁸⁶ <http://murallesilturo.blogspot.com.es/>. Bloc escrit per Rosa Isabel Garí amb la col·laboració de Joan Francesc Clariana.

⁷⁸⁷ El castell de Burriac és el únic monument declarat, en raó al Decret de 22 d'abril de 1949 que per ministeri de Llei va declarar tots els castell de l'Estat espanyol i que ha estat confirmat per la legislació actual (Disposició Addicional Primera, punt dos, de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català). ALAY, JC i OLIVE, MC (1998).

⁷⁸⁸ Essencialment els jaciments ubicats en el casc urbà de Cabrera de Mar són Ca l'Arnau-Can Mateu, Can Benet, Can Rodon de l'Hort –en realitat la divisió és administrativa, doncs en realitat tots quatre formen part d'un únic jaciment- i Can Modolell.

Cobertura. La geomorfologia i la vegetació faciliten nombrosos indrets a cobert on els furtius podrien passar desapercebuts.

Podríem seguir relacionant factors però el resultat seria sempre el mateix. A banda dels jaciments ubicats dins el casc urbà de Cabrera de Mar, quasi bé tots tenen un **alt risc de ser objecte d'activitats furtives**. Com hem fet esment, les tipologies més probables són els **Buscadors Especialitzats (Col·leccionistes recol·lectors)** i **Traficants**.

Aquesta valoració hauria de fer-se particularment en tots i cada un dels jaciments, proposant en cada cas les mesures que s'haurien d'adoptar tant de forma individual com col·lectiva.

Fig.134: Rètol del Departament de Cultura instal·lat l'any 1983 al *poblat ibèric* de Burriac. Foto: JC Alay.

CONCLUSIONS

Quan vaig concloure la tesi de llicenciatura manifestava que l'exposició del desenvolupament del fenomen del furtivisme i la seva acurada anàlisi restava oberta a noves aportacions. En aquest segon apropament s'ha revisat i actualitzat aquell primer treball però, lluny de tancar vies d'estudi, s'han acabat generant bastantes més expectatives, algunes d'inesperades. No és agosarat afirmar que l'únic apartat que es pot donar per exhaurit és el de la denominació; tots els altres resten oberts a noves interpretacions i, sobre tot, a la investigació. Repassant-los destaquem les conclusions obtingudes en cada un d'ells.

Denominació

A no ser que es trobi un mot pròpiament català, el de **furtivisme** és el més ajustat entre les possibilitats actuals. Etimològicament procedeix de llatí *furtivus*. En Dret romà s'aplicava per denominar als autors de furts –així com els dels robatoris- i la relació de la conducta estudiada amb el furt és prou evident com he exposat i reiterat en els apartats jurídics.

Concepte

S'ha vinculat el concepte de furtiu a la legislació i, ateses les darreres reformes normatives, hem argumentat que es pot definir com a furtiu de l'Arqueologia ***tota persona que espolia els jaciments arqueològics realitzant excavacions o prospeccions arqueològiques –conforme les defineix la llei- sense la preceptiva autorització prèvia de l'Administració competent.***

Si bé és cert que aquesta definició és vàlida en els nostres actuals marcs jurídic i geogràfic, s'ha posat en evidència la vulnerabilitat del seu contingut davant les modificacions legislatives. Tanmateix hem verificat que perd sentit quan verifiquem l'evolució històrica de l'arqueologia catalana, així com el panorama internacional del

furtivisme. Amb tot es fa necessària una definició que ens permeti reconèixer els furtius en qualsevol etapa històrica o indret, encara que no hi hagi legislació reguladora, que aquesta no s'acompleixi o sigui èticament reprovable. La meua proposta, fonamentada en la definició legal d'espoli, és que entenem com a furtiu **tota persona que realitza excavacions o prospeccions arqueològiques posant en perill de pèrdua o destrucció tots o algun dels valors dels béns que integren el patrimoni arqueològic o pertorbi l'acompliment de la seva funció social.**

Malgrat tot, arran les dificultats per consensuar, al marge de l'àmbit jurídic, un marc cronològic i una definició de les excavacions i prospeccions arqueològiques, vàrem decidir, a efectes pràctics, **desenvolupar el present treball atenint-nos al primer concepte** sobre el que sí es pot establir un marc cronològic ben definit i una inequívoca identificació del que avui dia considerem a Catalunya furtivisme arqueològic en sentit estricte.

Marc cronològic

D'acord amb el principi de legalitat –recollit en l'article 25.1 de la Constitució de 1978 com a Dret Fonamental-, pel que no podem parlar d'activitat il·lícita si no està considerada com a tal en l'ordenament jurídic vigent en el moment de produir-se, i amb el concepte de caràcter legal que hem adoptat, no es pot parlar de furtivisme anterior a la promulgació de la *Novísima Recopilación* l'any 1804, encara que recull normativa generada durant el segle XVIII.

Malgrat tot, hem estimat oportú ampliar aquest marc cronològic identificant i proposant diverses etapes que podrien constituir els fonaments d'una historiografia del furtivisme.

- Etapa **pre-furtiva**, des de la Prehistòria fins l'aparició de l'Arqueologia en Època Moderna. Seguint el criteri legislatiu adoptat per conceptuar el furtivisme, el límit d'aquest període es podria concretar amb l'esmentada *Novísima Recopilación* de 1804.
- Etapa **proto-furtiva**, des de l'any 1804 fins l'any 1911, quan es promulga la llei que obliga a disposar d'una autorització per portar a terme intervencions arqueològiques.
- Etapa **furtiva**, pròpiament dita, des l'any 1911 fins a l'actualitat.

En la primera etapa difícilment es pot diferenciar el furtivisme, doncs no hi havia arqueologia ni cap normativa al respecte. Amb tot, és possible identificar fets que en l'actualitat considerariem com a furtius. En aquest sentit, hem tractat l'espoli dels monuments megalítics i necròpolis, la recerca de tresors en coves i castells,... L'anàlisi

d'aquestes accions contribueix al coneixement del fenomen i aporta dades que poden resultar de molta utilitat per comprendre comportaments actuals.

Durant la segona etapa, l'única forma de furtivisme possible era en tot cas escamotejar la possibilitat d'adquisició de les troballes per part de la "*Real Academia de la Historia*". Atès que la *Instrucció* corresponent, inclosa en la recopilació, no preveia cap tipus de sanció, que les compres o gratificacions oficials havien de resultar molt menys beneficioses que les privades —a banda d'eternitzar-se- i considerant el resultat global d'inaplicació que va tenir, el proto-furtivisme va ser força reiterat. En aquest sentit, ens remetem als fets ocorreguts a Empúries durant el segle XIX i principis del XX, als que hem dedicat bona part de l'apartat corresponent.

El furtivisme històric —tercera etapa- s'inicia amb la "*Ley de Excavaciones*" de 1911, quan per primera vegada es defineix legalment l'excavació i és necessària una prèvia autorització per excavar. A partir de la seva promulgació el furtiu és el que, sense autorització, fa remocions deliberades i metòdiques de terrenys on hi ha indicis de jaciments arqueològics.

Hem comentat les connotacions de la terminologia utilitzada en la Llei, així com en el seu Reglament, i les raons per les que considerem que l'única intervenció regulada era l'excavació, deixant fora la prospecció arqueològica.

Emmarcats en l'etapa en que es pot reconèixer el furtivisme com a tal, es poden arribar a establir dins la mateixa diferents períodes o fases. Pot ser per diversos criteris, com la major o menor intensitat de les activitats, l'efecte de la promulgació de normatives o la generalització de l'ús de determinats aparells. La subdivisió cronològica permet analitzar com s'ha fet front a la problemàtica, cercar-ne els motius i les conseqüències, etc.. La historiografia del furtivisme no ha estat l'objecte del present estudi i no he aprofundit en determinar aquests episodis. És una expectativa que resta oberta a futures investigacions. Tot i així, atenent a l'observat, es podria fer una primera interpretació *grosso modo* al respecte.

- **1911 / 1938.** Un primer període comprendria fins a la fi de la guerra civil. En general, no es diferencia excessivament de l'etapa proto-furtiva. El museus, com hem verificat en el casos d'Empúries i Tivissa, segueixen adquirint peces als furtius. El cas exposat d'Alfred Klaebisch també és representatiu d'aquest període. En l'àmbit legislatiu, la Llei estatal de 1933 no tindrà una incidència significativa, doncs manté vigent l'anterior de 1911. Administrativament comprèn l'evolució del model pròpiament català, des del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans —any 1915- fins al Servei d'Excavacions i Arqueologia de la Generalitat de Catalunya —any 1936-. En tot aquest temps no hi ha però, o no he pogut trobar, cap procediment sancionador per activitats furtives. És un període molt llarg, quasi trenta anys,

en el que probablement estudis més aprofundits permetran concretar i establir noves periodificacions.

- **1939/1975.** Un segon període arribaria fins els anys setanta del segle XX. Es caracteritza per la creació i desenvolupament de les anomenades Comissaries d'Excavacions (General, Provincials i Locals), afavorint el manteniment d'una extensa xarxa d'aficionats. Hem tingut oportunitat de comprovar com entre tants aficionats, n'hi havia que s'excedien de les seves funcions. Es documenta algun cas esporàdic en el que es persegueix el furtivisme com el cas de les Roques de Sant Formatge, del que no es coneix resolució, però en general predomina la impunitat. En l'àmbit normatiu no hi ha cap avenç significatiu, seguint vigent la llei republicana de 1933 i, en conseqüència, la de l'any 1911. Una reforma l'any 1963 del Codi Penal, en la que es va incloure un esment al "*patrimonio histórico-artístico*" en l'article 558, no va tenir repercussions pràctiques⁷⁸⁹. Com l'anterior, és un període molt llarg i obert a periodificacions més específiques.
- **1976/1984.** Entre els anys setanta i la primera meitat dels vuitanta, el furtivisme va arribar a la seva màxima expansió –tant a Catalunya com a la resta de l'Estat–, almenys que s'hagi pogut documentar. La singularitat que el caracteritza és la difusió dels aparells detectors de metalls. Arriben fins i tot a afectar jaciments prehistòrics, malgrat la seva inutilitat en els mateixos. És un període on es podia afirmar que més del noranta per cent dels jaciments arqueològics varen resultar afectats. Al mateix temps, però, també s'ha de considerar un increment de l'interès per la preservació i gestió dels béns culturals. La Constitució de 1978 recull aquests criteris que posteriorment hauran de desenvolupar les lleis sectorials. L'any 1981 es traspassen les competències de cultura a la Generalitat, es crea el Servei d'Arqueologia i es comencen a incoar expedients sancionadors, encara que els instruments legislatius d'aleshores no permetien prosperar en la majoria dels casos. Tot i l'esforç la impunitat de les nombroses activitats furtives era quasi bé total.
- **1985/1992.** Una nou període, va obrir-se amb la promulgació de la vigent legislació estatal de 1985, on resten ben delimitats els conceptes d'espoli, excavació arqueològica, prospecció arqueològica i domini públic de tots els objectes i restes materials de caràcter arqueològic. També preveia un règim sancionador. L'any 1986 es va crear la Brigada de Patrimoni del Cos de Mossos

⁷⁸⁹ A partir el de l'any 1963 l'article 558 sobre danys, en la seva cinquena circumstància feia esment al "*patrimonio histórico-artístico nacional*". La valoració del dany havia d'excedir les 250.000'- pessetes (1.503'- euros), per una pena de presó menor. Aquesta reforma va ser bastant polèmica entre la doctrina, que entenia –entre altres qüestions– solapaments amb l'article 561 del mateix Codi. Juan Manuel Alegre (1994, Vol.II, pàgs.630-632) va recollir aquestes discussions.

d'Esquadra. Els expedients sancionadors prosperen, i s'arriba a multar als responsables. Amb tot plegat, el furtivisme es redueix sensiblement, quedant majoritàriament relegat a terres de Ponent i de l'Ebre.

- **1993/2015.** La legislació autonòmica de 1993 consolida l'estatal i l'any 1995 un nou Codi Penal va tipificar les agressions al Patrimoni Històric. Es produeixen les primeres sentències condemnatòries. Els índexs de furtivisme segueixen la tendència a la baixa i els casos documentats són més aviat esporàdics, segons les xifres oficials. Tot i així, els anys 2009 i 2013 es produeixen els casos *Petrus* i *Circinus*, respectivament, posant de manifest que l'activitat furtiva persisteix, tant a terra com en el mar.

És possible que amb les darreres modificacions del Codi Penal tipificant l'espoli dels jaciments arqueològics, en vigor des de l'1 de juliol de 2015, s'obri un nou període caracteritzat per la definitiva consideració del furtivisme com a delicte. És el moment d'aplicar el que hem desenvolupat en el present treball, aprofundir en el mateix i incrementar l'eficàcia front el furtivisme.

Malgrat tot, sense obviar tots aquests antecedents ni les possibilitats d'estudi que pot facilitar la historiografia, podem concloure l'apartat confirmant que **el marc cronològic del furtivisme, en sentit estricte i en el que es focalitza la tesi, es fixa entre l'any 1911 i l'actualitat.**

Furtivisme i delicte

En el transcurs d'aquest treball hem verificat i desenvolupat els conceptes de delicte, des dels punts de vista penal i criminològic, així com els diferents règims i procediments sancionadors en relació al furtivisme arqueològic. Amb tot, no ens queda cap dubte per afirmar que en l'actualitat, i en els marcs geogràfic i jurídic del nostre país, **el furtivisme arqueològic constitueix una conducta delictiva.**

Des del punt de vista penal, es tracta d'una acció (realitzar excavacions o prospeccions) antijurídica (contrària a les legislacions de patrimoni històric) i tipificada en la llei penal (comporta com a mínim danys als jaciments arqueològics i un acte d'espoli en els mateixos). Així mateix, des del punt de vista de la Criminologia es tracta d'una infracció de les normes socials recollida en la llei penal. Per tant, en ambdues disciplines és delicte.

L'autorització per excavar o prospectar és un acte administratiu, regulat i sancionat el seu incompliment per la legislació administrativa. Per a molts autors i sobre tot per a l'Administració i els tribunals és potestat de la jurisdicció administrativa resoldre sobre les conductes il·lícites que es produeixen com a conseqüència de les accions o

omissions irregulars relacionades amb l'esmentada autorització, reservant-se pels casos més greus i en darrera instància la via penal. Al menys així ha estat fins l'any 2015.

Repasant de nou la historiografia del furtivisme ens adonarem que des del principi, l'any 1911, sempre ha estat –quant ho estat- tractat com a infracció administrativa, essent comptats els casos penals i quasi bé mai amb èxit. No va ser fins a la Constitució de 1978, davant les dimensions que prenia l'espoli del patrimoni històric –no només arqueològic-, que es va obligar a la sanció penal. Malgrat tot, el mandat constitucional no es va fer efectiu fins el Codi de 1995 i, tot i així, de forma deficient i limitada. No ha estat fins la modificació de l'any 2015 –vint anys després- que s'ha introduït el concepte d'espoli en l'articulat.

Hores d'ara (setembre 2015) encara no hi ha cap experiència sobre si aquest nou redactat resulta realment eficaç en la pràctica, ni tinc coneixement que la doctrina s'hagi pronunciat encara al respecte. En teoria representa un significatiu avenç en la consideració del furtivisme arqueològic com a delicte, tant conceptualment com per la pena que implica.

Atès al que hem verificat en el transcurs del treball, les conclusions serien,

a.- El furtivisme arqueològic és, en l'actualitat, una activitat delictiva i, en conseqüència ha de ser gestionada per les autoritats competents com a delicte des de primera instància. Només si les diligències que es portin a terme determinen que en el cas particular objecte de les mateixes no és delicte, a manca d'algun dels elements que jurídicament el constitueixen, ha de ser gestionat com a infracció administrativa.

b.- El furtivisme arqueològic s'ha de circumscriure al tipus de l'article 323 del vigent Codi penal. Les excavacions i prospeccions arqueològiques realitzades sense la preceptiva autorització administrativa comporten danys –materials i culturals- als jaciments arqueològics afectats, i són actes d'espoli.

c.- En el supòsit que les excavacions i/o prospeccions furtives comportin la sostracció de material arqueològic, correspon aplicar **concurus ideal de furt o apropiació indeguda amb els danys del jaciment arqueològic**. L'aplicació d'un o altre dependrà de si l'Administració té o no domini sobre la troballa, atorgat *ope legis*. Per reconèixer l'efectivitat d'aquest domini per part de l'Administració és suficient amb que el jaciment hagi estat catalogat pel municipi al que pertany com a Bé Cultural d'Interès Local⁷⁹⁰ o recollit en les cartes arqueològiques del Departament de Cultura, tot i que no hagi estat formalment considerat com a espai de protecció arqueològica o Bé

⁷⁹⁰ D'acord amb el disposat en l'article 17 de la Llei 30/1992 del Patrimoni Cultural Català.

Cultural d'Interès Nacional⁷⁹¹. El fet de constar en els inventaris de la Administració – que són públics i molts d'ells actualment consultables en xarxa- ha de ser prova suficient. Si existeix aquest domini previ a l'activitat furtiva, ha d'aplicar-se el concurs ideal amb el furt agreujat; i si el jaciment en qüestió era totalment desconegut s'ha d'aplicar el concurs ideal amb l'apropiació indeguda igualment agreujada per afectar objectes de valor històric, cultural i científic.

d.- Fins el moment no hem trobat cap resolució judicial en la que s'hagi aplicat al furtivisme arqueològic els **agreujants de temps i lloc**. D'acord amb el contingut de l'article 22 del Codi Penal una de les circumstàncies agreujants de la responsabilitat criminal és que el delinqüent porti a terme el fet aprofitant les circumstàncies, valgui la redundància, de temps i/o lloc que facilitin la seva impunitat. Per a la seva apreciació, l'important no és que es tracti d'un indret remot o inaccessible, sinó que es pugui demostrar que l'ha cercat o aprofitat expressament per a cometre amb més facilitat la intervenció i no ser descobert. El mateix, quant a temps. En l'exposició del treball hem tingut oportunitat de verificar com els furtius s'esforcen per dificultar la visualització de les seves accions (dins els indicis de cobertura) i com intervenen en horaris nocturns. Sempre que es pugui demostrar objectivament que aquestes conductes no són inherents a l'activitat portada a terme, entenc que hauran de ser considerades com a circumstàncies agreujants⁷⁹².

Els Indicis

La principal causa de desestimació, arxiu i absolució de furtius en els procediments penals –i administratius fins i tot- és la manca de indicis que els vinculin amb les activitats per les que han estat encausats. En el desenvolupament d'aquest treball s'ha dedicat un apartat a classificar, descriure i analitzar molts dels indicis, tant materials com conductuals, que permeten aquesta vinculació. Futures investigacions, aprofundint en el tema, poden identificar-ne de nous i obtenir més rendiment dels relacionats.

⁷⁹¹ D'acord amb el contingut dels articles 49 i 7, respectivament, de la Llei 30/1993 de Patrimoni Cultural Català.

⁷⁹² D'acord amb el contingut de l'article 67 del Codi Penal, no s'aplicaran les circumstàncies agreujants que siguin inherents al delicte, de manera que sense la seva concurrència no es podria haver comès. És a dir, per exemple, si el furtiu intervé en un jaciment perquè cerca determinats objectes difícilment localitzables en altres indrets, no perquè hagi elegit el jaciment per estar ubicat en un indret difícilment accessible i procurar no ser descobert.

Segons l'article 66.1.4ª quan es donin una o dues circumstàncies agreujants, s'aplicarà la pena en la meitat superior de la fixada pel delicte. En cas de delictes lleus o imprudents, els jutges o tribunals aplicaran penes segons el seu prudent arbitri (article 66.2 del Codi Penal).

La conclusió és que el problema no és la manca d'indicis sinó que fins el moment quasi bé mai no han estat suficientment considerats o expressament recol·lectats, tenint en compte els estrictes procediments necessaris per arribar posteriorment a ser admesos com a proves judicials. Els oposats i recents resultats de les resolucions relatives a les anomenades operacions *Pitufo* –absolució per manca de indicis incriminatoris- i *Badia* –condemna gràcies als indicis aportats per la investigació- en són una mostra evident.

En definitiva, és imprescindible modificar els actuals procediments, on la contribució dels arqueòlegs en aquest procés ha de ser ineludible. En el treball s'han aportat algunes propostes de protocols i informes que han d'incentivar a continuar treballant en aquesta direcció.

A més, els indicis, tant materials com conductuals, constitueixen una font pràcticament inesgotable de dades imprescindibles per aprofundir en l'estudi del furtivisme des del punt de vista acadèmic. En el present treball s'han proposat i suggerit expectatives en aquest sentit; cal persistir en la recollida, sistematització i anàlisi de tota aquesta informació.

Tipologia

A partir d'experiències pròpies i alienes, així com de les dades verificades en la historiografia, operatius policials, expedients administratius i resolucions judicials, s'aporta una proposta tipològica dels furtius catalans.

Davant la confusió que impliquen les tipologies al utilitzar diversos paràmetres, he optat per l'afany de lucre econòmic immediat com a únic paràmetre diferenciador. Així es distingeix un primer nivell entre **Buscadors** (sense afany de lucre) i **Traficants** (amb afany de lucre).

Un segon nivell entre els Buscadors distingeixen els subtipus de **Personalistes**, **Especialitzats**, **Localistes** i **Casuals**, fonamentant les diferències segons les motivacions.

Entre els Especialitzats encara es distingeixen un tercer i quart nivell, concretant molt més la motivació. Distingim les categories de **Col·leccionistes** **Recol·lectors** i **Universitaris**. Dins la primera, hi ha subcategories de **Heterogenis** i **Selectius**.

També entre els Localistes es diferencien les categories dels **Erudits**, **Altruistes** i cercadors de **Tresors**.

Els Traficants, on l'afany de lucre econòmic és immediat, només distingim els subtipus de **Professionals** i **Activitat Paral·lela**.

Establerta la tipologia, s'ha treballat amb una heterogènia mostra de 115 individus, tractant diferents dades estadístiques. En base a la mostra, s'ha arribat a la conclusió que el tipus de **furtiu català predominant** és el **Buscador**, subtipus **Especialitzat**, categoria **Col·leccionista Recol·lector** de subcategoria **Heterogeni**. El percentatge és del **39%**, seguits dels Buscadors Personalistes amb un 20%. Els Traficants representen un 14% front el 86% dels Buscadors.

És molt important reiterar –d'acord amb el contingut del treball- que una part significativa de les dades utilitzades procedeixen d'expedients sancionadors i policials que ha estat possible consultar, i es limita als anys en que es van incoar i diligenciar i per tant reflecteixen els darrers trenta anys. Tot i que s'han tingut presents en elaborar la tipologia –perquè fos el més representativa possible de l'evolució cronològica del furtivisme a Catalunya-, els percentatges estadístics podrien acusar aquesta desviació. També ha de tenir-se en compte que els aparells (detectors de metalls, sobre tot) són fàcilment identificables i han propiciat moltes de les actuacions policials en el referit període i, en conseqüència, expedients i resolucions en detriment d'altres activitats que han passat més desapercebudes. Malgrat tot, conscients d'aquesta realitat, s'han cercat i consultat fonts molt diverses (des d'experiències aportades pels companys arqueòlegs fins a visites personals als llocs afectats) que han contribuït a compensar les mancances; finalment, tot i no ser exactes, els percentatges obtinguts no s'allunyen de la realitat.

Per a una tipificació estricta per etapes històriques caldria aprofundir els estudis més enllà de l'abast proposat en aquest treball. Personalment, creiem que en etapes pre i proto-furtives predominaven els traficants de subtipus activitat paral·lela (una vegada més, el succeït a Empúries –especialment durant la segona meitat del segle XIX i primera desena del segle XX-, amb intervenció de pescadors, pagesos,... empordanesos són un molt bon exemple). En l'etapa pròpiament furtiva –a partir de 1911- és probable que s'alternin com a predominants els Buscadors Personalistes i Especialitzats. En períodes de crisi institucional o canvis legislatius, probablement despuntaran els Buscadors Localistes tot i que, en aquest cas tal com he vingut insistint, s'haurà d'evitar fer assignacions precipitades.

De moment es pot afirmar que, en general i particularment durant els darrers trenta anys, aquest tipus de furtiu –Buscador Especialitzat Col·leccionista Recol·lector Heterogeni- s'ha mantingut a Catalunya, amb més o menys preponderància. Curiosament, no s'ha advertit un canvi substancial que pugui vincular-se a determinats períodes de major o menor crisi econòmica. Tampoc no s'ha documentat cap cas en que hagin intervingut immigrants d'àrees on el furtivisme arqueològic és molt habitual (centre i sud Amèrica, especialment), tot i haver-se incrementat sensiblement la seva població a Catalunya aquests darrers anys.

Així doncs, **els furtius que intervenen a Catalunya són homes, nascuts i residents a Catalunya, tenen entre 40 i 45 anys, un nivell cultural de grau mig, treballen de forma autònoma i amb una disponibilitat econòmica dins la mitjana.**

Els indicis ens permeten configurar, respecte del tipus predominat de furtiu català, el que seria la seva motivació (signatura), manera d'actuar (modus operandi), indrets preferents d'actuació (perfil geogràfic) així com les conductes que se'n deriven són:

- La motivació que generalment els empeny és el **plaer de posseir**. Aquesta necessitat els impulsa a formar col·leccions que seran heterogènies –des de la Prehistòria fins a l'actualitat- i poc valuoses econòmicament, tot i que també poden ser més o menys selectives, segons les diferents personalitats o circumstàncies. Les peces que conformen la col·lecció les han trobat ells mateixos i, en principi, són pel seu gaudiment personal. Malgrat tot, la tendència a una necessitat bàsica⁷⁹³ (posseir) ocasiona que alguns s'apropin a les lucratives (pròpies dels Traficants) i arribin a vendre els seus excedents o, fins i tot, les peces més significatives encara que sigui ocasionalment. Els possibles intercanvis, cas de produir-se, són interessats i sempre dins dels seus cercles, tot i que a l'actualitat la xarxa facilita moltes més alternatives. Amb tot, s'ha de dir que tampoc no són immunes a la necessitat d'autorealització del plaer de descobrir –pròpia dels Personalistes-, goig que no es limita al moment de la troballa sinó que engloba tot el procés, des de la preparació, la recerca, la intervenció i les accions posteriors. Ha d'estudiar-se cada cas en particular per saber quina pot ésser la necessitat que més els motiva.
- Poden actuar en solitari, però acostumen a formar grups de **dos o tres persones**.
- **Seleccionen els jaciments** en funció dels seus interessos.
- Els més experimentats estacionen els **vehicles en llocs discrets**, gairebé amagats. També poden improvisar **rutes alternatives**, des del vehicle fins al jaciment quan aquest queda relativament distanciat, i determinar accessos i evacuacions poc concorreguts.
- Solen portar un **kit funcional**, constituït per un eina, un aparell i complements adients. Les eines acostumen a ser de mesura mitja o petita (aixades, piquetes,...), utilitzant-les en funció de l'aparell que, quasi bé sempre, és un detector de metalls. Poden disposar d'eines específicament fabricades com accessori de l'aparell (eines plegables o desmuntables, multi-funcionals,...) o també per ells mateixos. Els complements es limiten a recipients per transportar les troballes i accessoris de l'aparell (recanvis, piles, bateries,...).

⁷⁹³ Ens referim a la jerarquia de les necessitats proposada per Abraham Maslow que hem tractat al desenvolupar l'apartat de les Signatures.

També pels aparells poden portar auriculars, no tant per diferenciar els tons com per evitar sorolls que delatin la seva presència.

- Tendeixen a fer **intervencions extensives**, arribant a realitzar diverses remocions a diferents indrets **d'un o varis jaciments en una mateixa jornada**. Els seus recorreguts per diversos jaciments acostumen a ser de mig a un dia. El inici del recorregut dependrà del que hagin planificat i no hi ha inconvenient en iniciar-ho des de un jaciment immediat al punt d'ancoratge (no mantenen zona de seguretat). El radi d'actuació generalment és d'un màxim de **30 quilòmetres**, tot i potser superior. En perfil geogràfic es corresponen al tipus que hem anomenat **Itinerants**.
- Les remocions més habituals que realitzen són de tipus **Clot** (menys d'un metre de longitud o diàmetre). Els clots però poden servir també per identificar el millor lloc de intervenció. Quan és així, emprenen **Cales molt irregulars**. Depenent dels grau d'especialització no es descarta que aprofitin altres remocions pre-existents –autoritzades o furtives- accedint directament als indrets interessats.
- **No acostumen a respectar les troballes que no són del seu interès**. Cas de trobar-se amb una estructura no evitaran –de forma conscient- els danys que la seva tasca li provoqui. Tampoc no tenen inconvenient en fer intrusions en les estructures ni en malmetre estratigrafies. Els materials abandonats ho seran pràcticament in situ, sense formar agrupacions i tampoc no és sorprenent que hagin estat trencats.
- La seva **reincidència dependrà de la importància de la sanció** imposada en cas de ser sorpresos, tant si és aplicada a ells mateixos a algú del seu cercle. Si és molt lleu o surten absolts probablement reprendran l'activitat en un temps prudencial.

Aquesta perfilació del que estadísticament són els furtius predominants a Catalunya ha estat elaborada amb dades inductives i deductives, i constitueix una aportació que permet identificar el tipus –en aquest cas fins a nivell de subcategoria- des de diversos punts de vista (perfil demogràfic, modus operandi, signatura, perfil geogràfic i comportament derivat). En la pràctica, els indicis que es puguin obtenir d'un cas ens han de permetre identificar la tipologia i, a partir d'inferències, disposar d'una perfilació que ha de contribuir a la identificació del furtiu implicat.

Aquest mateix perfil ha estat elaborat per a tots els tipus i subtipus descrits –així com categories i subcategories, fins on ha estat possible-. Globalment, constitueix una sistematització teòrica de la conducta dels furtius que pot esdevenir un eina veritablement eficaç d'estudi i gestió del furtivisme.

L'estudi de cas: Cabrera de Mar

L'estudi de cas de la Vall de Cabrera de Mar (Maresme) ha exemplificat i posat en pràctica gran part dels continguts del treball. És un espai relativament reduït on es concentra un important número de jaciments arqueològics, alguns molt rics en materials. Aquest fet, les molt bones comunicacions, la facilitat d'accés i el trobar-se en un àrea densament poblada són algunes de les circumstàncies que han possibilitat que hagi estat un indret de força atractiu pels furtius i, en conseqüència, lloc immillorable per experimentar l'objecte d'estudi plantejat.

Tres grans apartats han permès elaborar una proposta historiogràfica del furtivisme local, identificar les diverses tipologies i analitzar casos molt concrets, des de la producció fins a la resolució, i realitzar propostes.

Destaca el fet que s'han pogut realitzar estudis longitudinals de dos furtius, dels que – tot essent una mostra molt reduïda- es poden treure interessants conclusions:

- S'ha constatat una **persistència tipològica** dels individus al llarg del temps. En principi podia semblar que els furtius evolucionen tipològicament. És a dir, al llarg de la seva activitat canvien el tipus segons van adquirint experiència. En canvi, les dades objectives ens han demostrat que no és així; a part d'advertir dubtes durant la fase inicial quasi bé de seguida s'ajusten a un determinat tipus que mantindran sempre. En el cas analitzat de Vermell es verifica una evolució en fase inicial de Personalista a Especialitzat i Traficant, en el qual acaba persistint fins que ho va deixar. És probable que si disposéssim de més dades, es podria haver detectat la seva motivació traficant des de l'inici. Sobre el cas de Blau Marí no sembla haver-hi dubte sobre la seva persistència com a Buscador Especialitzat de categoria Col·leccionista Recol·lector i subcategoria Heterogeni. A més, fins i tot en casos històrics com el d'Alfred Klaebisch o Francisc Segura es manté aquesta persistència. El primer seria un Buscador Personalista i del segon un Buscador Especialitzat, si bé no disposem de prou dades per assignar-li un subtipus o descartar fins i tot que es tractés en realitat d'un Traficant.
- Els estudis longitudinals, així com l'anàlisi historiogràfica en el cas de la Vall de Cabrera, ens han permès advertir de la **possibilitat d'un diagnòstic tipològic equivocat quan es fonamenta exclusivament en un estudi transversal**. La majoria de les vegades tenim només oportunitat de realitzar una anàlisi tipològica a partir d'una activitat furtiva –constituïda per una o varies intervencions-. Si ens limitem als indicis materials i no aprofundim en els conductuals per identificar la motivació, es podria arribar a conclusions precipitades i errònies. D'aquesta manera es poden determinar diferents tipologies per a un mateix autor –basades en diferents intervencions seves- o

no advertir la relació entre els autors d'un seguit de intervencions que evidencien l'activitat d'una xarxa.

En definitiva, són experiències extrapolables tot i ésser imprescindible l'anàlisi rigorosa i seguir treballant en l'estudi de les signatures o segells personals –d'acord amb el mètode VERA-, sobre els que encara hi ha molt per investigar.

Present i futur

En el nostre país, el furtivisme en sentit estricte té poc més de cent anys. Durant aquest segle hi hagut períodes en que l'activitat furtiva ha estat minsa –o no tenim dades suficients i haurà que aprofundir la investigació per confirmar-ho- i altres en que ha estat particularment intensa, destacant en aquest darrer sentit la primera meitat de la dècada dels anys vuitanta del segle XX. Transcorreguts trenta anys des d'aleshores, malgrat la crisi econòmica i el flux d'immigració dels darrers anys (alguns procedents de països on el furtivisme arqueològic és pràcticament un medi de subsistència – Centre i Sud Amèrica i Golf de Guinea-, tot i ser il·legal) no s'ha advertit una variació significativa respecte de la tendència a la baixa observada des d'aleshores.

Oficialment, per a les administracions competents les activitats furtives són a l'actualitat fets molt puntuals i pràcticament inexistents. No hi ha denúncies que avalin el contrari. Tot i així, molts arqueòlegs no pensen el mateix i consideren que el furtivisme segueix essent una pràctica relativament estesa. Objectivament, si realment fos esporàdic no s'explicarien operatius de l'envergadura de *Petrus* (l'any 2009) o *Circinus* (l'any 2013).

Ara, com hem constatat en el transcurs d'aquest treball, ja disposem d'experiència, coneixements, instruments legislatius, administratius i penals –especialment després de les darreres reformes-.

Aprofundir en l'estudi del furtivisme, tal i com hem plantejat, contribuirà en un doble sentit.

- Primer en **l'eradicació de l'espoli dels jaciments arqueològics**. Ens manca reforçar la col·laboració entre els diferents actors per ser realment efectius. Des del nostre punt de vista, els arqueòlegs ens hi hem d'involucrar molt més. L'elaboració d'informes cada vegada més ajustats i precisos ha d'incrementar sensiblement l'efectivitat de les diligències que es duguin a terme des de qualsevol dels àmbits, des dels policials i administratius fins els penals. En aquest sentit, hem de insistir en seguir investigant per perfeccionar el seu contingut. És essencialment multidisciplinari, on cada professional i especialista

tenen bastant delimitat el seu marc d'actuació dins els processos. En el mateix, els arqueòlegs intervenen bàsicament com a denunciants, pèrits i testimonis.

- En segon lloc, el coneixement del furtivisme ha de permetre **minimitzar les seves conseqüències** possibilitant la “recontextualització” dels jaciments afectats, tant en les espoliacions històriques com en les actuals. La **recerca de mètodes i tecnologia que possibilitin aquesta reparació científica dels danys causats** obra noves vies probablement adaptables i aplicables a la investigació arqueològica i repercutint de manera directa o indirecta en el seu avenç.

En definitiva, l'estudi i investigació acadèmica del furtivisme arqueològic és molt incipient i ofereix moltes i diverses possibilitats. Tot i que amb el temps s'aconsegueixi eradicar-lo, i realment el podem considerar un fet històric, sempre hi haurà oberta alguna via per aprofundir en el seu coneixement.

BIBLIOGRAFIA

ADC (2013), Talamanca, la última concentració del 2013. Revista *D&M* núm.40 (Gener-Febrer 2014), pàgs. 54-55. Ed. Audio & Visual Factory. Cáceres.

AGÜI, A (2009a), *Estudio de otros indicios traza*, a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 14 pàgs. Universitat de València.

AGÜI, A (2009b), *Análisis de fibras*, a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 37 pàgs. Universitat de València.

AGÜI, A (2009c), *Bases de datos de indicios traza*, a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 21 pàgs. Universitat de València.

ALAY, JC (1990), "Freno a la expoliación: La experiencia de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia", a *Revista de Arqueologia* núm.115, pàgs.7-13. Zugarto Ediciones. Madrid. Reeditat a núms. 51 i 52 del *Boletín de Hispania Nostra*, 1990.

ALAY, JC (1991), "Les activitats de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia envers la protecció del Patrimoni Històric" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels municipis. Monogràfic 6*, pàgs. 124-138. Diputació de Barcelona.

ALAY, JC (2000), *L'Espoli arqueològic a Catalunya: el "furtivisme". Bases jurídiques i conceptuals*. Tesi de Llicenciatura. 107 pàgs. Inèdita. Barcelona.

ALAY, JC (2006a), "Espoli i comerç arqueològic: els hi cal una bona morterada" a *Full d'Informació* núm. 232. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2006b) "El Castell de Burriac. Deu anys després" a *De Constantí a Carlemany. El pas de l'antiguitat tardana al món medieval. III Jornades d'Història i d'Arqueologia Medieval del Maresme (2004)*. Pàgs.251-259. Grup d'Història del Casal. Mataró.

ALAY, JC (2007), "Operació Tertis: historiadors, aturats metges i ministres" a *Full d'Informació* núm. 245. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2008a), "Els sis de Dioniso: el pare, el fill, el net, l'hongarès, el funcionari i el comerciant" a *Full d'Informació* núm. 255. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2008b), "Operació "Pitufo": espoliadors amb manual" a *Full d'Informació* núm. 260. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2009), "El Castell de Burriac. Darrers esdeveniments (2004-2007)" a *Els monestirs medievals. IV Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. Actes (del 10 al 24 de novembre de 2007)*. Felibrejada 93. Grup d'Història del Casal. Pàgs.241-251. Mataró.

ALAY, JC (2010), "La fallida de l'Operación Tertis: qui, on i quan" a *Full d'Informació* núm. 276. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2011a), "Operació Necròpolis: "Salir a pescar"" a *Full d'Informació* núm.296. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2011b), "Un basament de columna "distret" entre furtius a comissió i xarxes de blanqueig" a *Full d'Informació* núm. 287. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2012a), ""Operación Bronce": l'espoli de les gran escultures" a *Full d'Informació* núm.302. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC (2012b), "Expolio arqueológico: la Operación Necrópolis, el mosaico de Valdearados y el togado de Siarum" a *El Perfilador* núm.7 (marzo 2012), pàgs. 175-184. SEIPC. Revista digital.

ALAY, JC (2012c), *Caso 02: Ana Mª Aguilar Mora, la panadera de Mataró (Barcelona)*. Dossier Chat de Investigació núm.4, 65 pàgs. SEIPC. Inèdit.

ALAY, JC (2012d), "El Castell de Burriac (2008-2010): Les pintades i el llamp" a *L'Arqueologia medieval en el Maresme. V Jornades d'Història i d'Arqueologia Medieval del Maresme* (2011). Felibrejada 94. Grup d'Història del Casal. Pàgs. 103-111. Mataró

ALAY, JC (2013a), "El furtivisme arqueològic a Catalunya en els darrers 30 anys" a *Full d'Informació*. Societat Catalana d'Arqueologia núm.313. Barcelona.

ALAY, JC (2013b), "Preservació del Patrimoni Històric: L'experiència de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia" a *Auriga* núm.68 (Desembre 2013) – IX Fòrum Auriga, Ripoll 9-10 novembre 2013-, pàgs.60-64. Barcelona.

ALAY, JC (2014), "Tut-ank-amón: una escena del crimen de hace más de 3.000 años" a *EL Perfilador* núm.9, pàgs.29-53. SEIPC. Revista Digital.

ALAY, JC (2015), "Les condemnes de l'Operació Badia: la importància de vincular els indicis" a *Full d'Informació*. Societat Catalana d'Arqueologia núm.338. Barcelona.

ALAY, JC i FARELL, D (1996), "La preservació i la difusió del Patrimoni Històric-arqueològic a Cabrera de Mar (El Maresme)" a *XII Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura. Pàgs. 7-14. Mataró.

ALAY, JC i FARELL, D (1997), "Motius per a l'excavació de Ca l'Arnau" a *Full d'Informació* núm.142, pàg.1. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

ALAY, JC i OLIVE, MC (1998), "La protección social y legal de unas fortificaciones indefensas" a *Actas del I Congreso de Castellología Ibérica. 14 a 17 de Septiembre de 1994*. Diputación Provincial de Palencia. Pàgs. 169-185. Palencia.

ALBERT, MA i ORTIZ, M (2012), "Odyssey y la protección del patrimonio arqueológico por las comunidades autónomas" a *Revista ph* núm.82 (Monogràfic). Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Pàgs.46-49. Sevilla.

ALEGRE, JM (1991), "Los bienes históricos y el Tribunal Constitucional" a *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 32. Pàgs. 187-221. Madrid.

ALEGRE, JM (1994), *Evolución y régimen jurídico del Patrimonio Histórico*. Colección Análisis y Documentos, núm.5. Ed.Ministerio de Cultura. Vol.I, 678 pàgs. i Vol II, 806 pàgs. Madrid.

ALFARAS, R (1893), "Descubrimientos en Ampurias" a *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* Any III, Maig 1893, núm.26 (1), pàgs.433-441. Barcelona.

ALFARAS, R (1894), "Pesca de ánforas" a *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* Any IV, Novembre 1894, núm.40, pàgs.89-94. Barcelona.

ALGARRA, VM (2015), "Entrevista a Joaquín R. Baños Alonso sobre el expolio arqueológico. Fiscalía Provincial de Valencia" a *La Linde* núm.5, pàgs.90-96. Revista digital d'Arqueologia professional. València.

ALMAGRO, M (1947), "Inscripciones ampuritanas" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol.2, pàgs.174-208. Girona.

ALMAGRO, M (1948), "Dos buenos retratos femeninos hallados en Ampurias" a *Empúries* núms.9-10 (1947-1948), pàgs.43-53. Diputació de Barcelona.

ALMAGRO, M (1953), *Las Necrópolis de Ampurias. Introducción y Necrópolis Griegas*. Vól. I. Ed.Sex y Barral. 399 pàgs i XVIII Làmines. Barcelona.

ALMEIDA, M (2009), "La protección legal del Patrimonio Arqueológico Subacuático en Cataluña" a *Arqueologia Nàutica Mediterrània*. Monografies del CASC 8. Pàgs.47-55. Girona.

ALMIRALL, J (2009), *Búsqueda y revelado de huellas visibles y latentes*, a Módulo II: Investigación en la Escena del suceso, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 17 pàgs. Universitat de València.

ALVAREZ, EM (2008), "Disfuncionalidad de la protección jurídica del Patrimonio Cultural subacuático en España. Especial referencia al caso Odyssey" a *Revista de Administración Pública* núm.175. Pàgs.323-373. Madrid.

ALVAREZ, FJ (2005), *Diccionario de Criminalística*. Segona edició (primera de 2003). Ed. Planeta. 781 pàgs. Barcelona.

ALVAREZ, FJ (2009), "El Modus Operandi hoy día" a *ReCrim* 03 pàgs.44-50. Universitat de València.

ALVAREZ, JC (2009), *Genética forense* a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 30 pàgs. Universitat de València.

ALVAREZ, JL (1989), *Estudios sobre el Patrimonio Histórico Español*. Ed. Civitas, SA, 897 pàgs. Madrid.

AMADES, J (1941), "Mitología megalítica" a *Ampurias* núm.III. Pàgs.113-134. Diputación Provincial de Barcelona.

AMADES, J (1984), *Històries i llegendes de Barcelona*. Edicions 61. Volumes I (961 pàgs.) i II (1068 pàgs.). Barcelona.

ANTON, D (2007), "L'arqueologia de alta muntanya en els pirineus catalans occidentals" a *Estrat Crític* núm.1. Pàgs.11-16. Estrat Jove-Col·lectiu d'estudiants d'Arqueologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.

ANTON, F (2009a), *Lofoscopia*, a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 35 pàgs. Universitat de València.

ANTON, F (2009b), *Estudio de pelos y cabellos* a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 13 pàgs. Universitat de València.

AQUILUE, J i BASTIT, C (1985), "Sobre un cassó de bronze romà procedent del Museu de Gavà" a *La Sentiu* núm.8, pàgs.44-49. Museu de Gavà.

ARIAS, MJ (2001), *El patrimonio cultural. La nueva protección en los arts.321 a 324 del Código Penal de 1995*. Ed.Comares. Estudios de Derecho Penal Serie Minor núm.6. 219 pàgs. Granada.

AUGET, R (1985), *Crueldad y civilización: los juegos romanos*. Ediciones Orbis, SA. Biblioteca de la Historia núm.51. Primera edició francesa del 1970. 190 pàgs. Barcelona.

AZCONA, A (2014), "Patrimonio naval sumergido. Las lecciones olvidadas del "Caso Odyssey"" a *Dendra Médica, Revista de Humanidades* Vol.13 (2), Novembre 2014, pàgs.166-181. Ed.Mediscript, SL. Madrid.

AZNAR, MJ (2004), *La protección internacional del patrimonio cultural subacuático con especial referencia al caso de España*. Librería Tirant lo Blanch, SL. Tirant Monografías 337. 661 pàgs. Valencia.

BAINES, J i MALEK, J (2000), *Atlas Cultural de Egipto*. Ed.Optima. 240 pàgs. Barcelona.

BANUS, J (1991), "Les sitges del poblament ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme): Les sitges nùms.36 i 37. Noves aportacions sobre la fase final del poblament" a *Laietania* nùm.6, pàgs.57-83. Mataró.

BARBERA, J (1962), "Martorelles" dins "Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares" a *Ampurias* nùm.XXIV, pàgs.296-298. Diputació Provincial de Barcelona.

BARBERA, J (1968), "La necrópolis ibèrica de Cabrera de Mar (Colección Rubio de la Serna)" a *Ampurias* t. XXX, pàgs.97-150. Diputació Provincial de Barcelona.

BARBERA, J (1970a), "La necrópolis ibèrica de Cabrera de Mar (Excavación 1968-1969)" a *Ampurias* t. 31-32, pàgs.169-189. Diputación Provincial de Barcelona.

BARBERA, J (1970b), "Una cata estratigràfica en Burriac (Cabrera de Mar)" a *Información Arqueológica* nùm.3, pàgs.94-96. Instituto de Prehistoria y Arqueología de la Diputació Provincial de Barcelona.

BARBERA, J (1983) "Un paral·lel remot de l'Edifici Públic de Burriac (Cabrera de Mar)" a *Laietania* 2-3, pàgs.146-151. Mataró.

BARBERA, J (1992), "Domingo Gamito i Font, un home pastat amb terra, mar i arqueologia" a *Full d'Informació* nùm.88. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

BARBERA, J (1993), "Per qué i com s'excavaren quatre tombes de la necrópolis ibèrica de Can Rodon de l'Hort" a *L'Arqueologia a Cabrera. I.- La primera època d'excavacions*. El Col·leccionable de la Fundació Burriac nùm.2. Pàgs.8-10. Cabrera de Mar.

BARBERA, J (2005), "El Vas Cazorro" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* Vol.46, pàgs.11-36. Girona.

BARBERA, J i DUPRE, X (1984), "Els laietans, assaig de síntesi" a *Fonaments* nùm.4. Pàgs.31-86. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

BARBERA, J i PASCUAL, R (1980), "Burriac, un yacimiento protohistórico de la costa catalana (Cabrera de Mar, Barcelona)" a *Ampurias* t. 41-42. Pàgs.203-242. Diputació Provincial de Barcelona.

BARRAL, X (1989), "La història moderna del mosaic del Sacrifici d'Ifigènia d'Empúries" a revista *Empúries*, núm.48-50 (1986-1989), Vol.I, pàgs.94-99. Diputació de Barcelona.

BARRAL, X i MANENT, R (1989), *La Arqueología en Cataluña*, Ediciones Destino. 267 pàgs. Barcelona.

BARRERO, C (1990), *La ordenación jurídica del Patrimonio Histórico*. Ed. Civitas, SA. 735 pàgs. Madrid.

BASSOLS, I (1998), "Burriac: restes arqueològiques prèvies al poblat ibèric" a *Primeres Jornades Arqueologia de Cabrera de Mar i del Maresme (març 1996)*. Pàgs.11-16. Ajuntament de Cabrera de Mar.

BATISTA, R (1963), *Sepulcros megalíticos de la comarca de Vic. Corpus sepulcros megalíticos*. Fascículo 2. Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona.

BEITH, A i FLANAGAN, OJ (1981), *Metal Detectors and Archaeology*. Doc.4741-E. Council of Europe. 133 pàgs. Strasboug.

BENITO, N; BURJACHS, F; DEFAUS, JM; ESPADALER, MM i MOLINA, M (1983), "Les excavacions al poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar,El Maresme), durant la campanya de 1984" a *Laietania* núm.2-3. Pàgs.42-45. Mataró.

BENITO, N; BURJACHS, F; DEFAUS, JM; ESPADALER, MM; i MOLINA, M (1986), "Les excavacions al poblat ibèric Burriac (Cabrera Mar,Maresme) durant l'any 1984" a *Tribuna d'Arqueologia 1984-1985*. Departament Cultura. Pàgs.15-23. Barcelona.

BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), "Notícias y Descubrimientos" a *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* Any III, Gener 1893, núm.1, pàgs.356-364. Barcelona.

BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), "Notícias y Descubrimientos" a *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* Any III, Febrer 1893, núm.2, pàgs.374-382. Barcelona.

BOLETIN ASOCIACION ARTISTICO-ARQUEOLOGICA BARCELONESA (1893), "Notícias y Descubrimientos" a *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* Any III, Abril 1893, núm.4, pàgs.419-422. Barcelona.

BONAMUSA, J (1976), "Noves troballes en el poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar)" a *Miscel·lanies arqueològiques de Mataró i El Maresme*. Pàgs.17-22. Ajuntament de Mataró.

BONAMUSA, J; CERDA, JA; CLARIANA, JF; GARI, RI; MARTI, C, PERA, J i SOLER, A (1985), *El jaciment romano-medieval de Can Modolell. Deu anys d'excavacions*. Cabrera de

Mar. *El Maresme (1974-1984)*. Opuscle núm.4 del Museu Municipal de Mataró. 64 pàgs. Mataró.

BONAMUSA, J; CLARIANA, JF; GARI, RI i JUHE, E (2002). "Notícia sobre el descobriment de can Modolell: l'Àrula de Lucius Petreius Victor i les restes al peu del camí (Cabrera de Mar)" a *Sessió d'Estudis Mataronins* núm.19, pàgs.227-254. Mataró.

BONET, LI (1979), "Descobriments del poblament ibèric de Burriac (Cabrera de Mar)" a *Quaderns de Pehistòria i Arqueologia del Maresme* núm.8-9. Pàgs.227-229. Museu Municipal de Mataró.

BONIFACIO, C (2007), *Galeones con tesoros: ¿Dónde están hundidos?, ¿Qué llevaban?*. Muñoz Moya-Editores Extremeños. 303 pàgs. Brenes.

BORONAT, MJ (1999), *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 957 pàgs. Barcelona.

BOSCH, J; ENRICH, R; LLORENS, JM; MATARO, M; PAMIES, A; PARDO, J; RUEDA, JM i SERRAT, I (1986), "Resultats de les excavacions arqueològiques portades a terme al Turó del Vent (Llinars del Vallès, Vallès Oriental)" a *Tribuna d'Arqueologia 1984-1985*. Departament de Cultura de la Generalitat. Pàgs. 121-132. Barcelona.

BOSCH, P (1915), "Troballes a Tivissa" a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXIII-XIV*, Crònica de la Secció Arqueològica, pàgs.856-858. Barcelona.

BOTET, J (1979), *Noticia histórica y arqueológica de la antigua ciudad de Emporion*. Edició facsímil del Consorci d'Empúries. Edició original de l'any 1879. Diputacions de Barcelona i Girona.145 pàgs. Barcelona.

BRACKMAN, AC (1978), *En busca del oro de Tutankamón*. Javier Vergara Editor. 283 pàgs. Edició original de 1976. Buenos Aires.

BRITO, P i CARRERAS, C (2010), Metodología para la prospección geofísica en Arqueología: apuntes a partir de los trabajos de Ileso, Can Tacó, Molins Nous y El Goleró" a revista *Lucentum* XXIX, pàgs.9-22. Universitat d'Alacant.

BRUNET, J (1885), "Excursió particular a Cabrera y nous descobriments de antiguetats ante-romanas. Dia 8 d'Abril de 1885" a *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* núm.79 (Abril de 1885), Tomo VII, Impremta dels Successors de N Ramírez y Cia., Pàgs.80-88. Barcelona.

BURCH, J (1998), *Ses Alzines. La Selva (Tossa de Mar)*. Direcció General del Patrimoni Cultural. Memòria núm.3295. 12 pàgs. Barcelona.

BUSCATO, LI i PONS, LI (2002), "La troballa del mosaic del Sacrifici d'Ifigènia a Emúries i la seva posterior adquisició per la Comissió de Monuments de Girona. Uns fets poc

coneguts" a revista *Empúries*, núm.53, pàgs.195-209. Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona.

BUSCATO, LL i DE LA FUENTE, P (2009), "Por un puñado de sestercios. Regalismo y Arqueología" a *Tiempos Modernos. Revista Electrónica de Historia Moderna*. Vol.6 núm.19. 24 pàgs.

BUSCATO, LL i DE LA FUENTE, P (2010), "Unes monedes i un cardenal. Regalisme i Arqueologia a l'Empordà del segle XVIII" a *Estudis del Baix Empordà*, Volum 29, pàgs.195-220. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols.

BUSCATO, LL (2011), *De l'Antiquarisme a l'Arqueologia. La protecció del Patrimoni Històric i Arqueològic a la Província de Girona (1835-1876)*. Tesi doctoral. 610 pàgs. Universitat de Girona.

BUSCATO, LL i PONS, LL (2012), "La descoberta d'Empúries: les excavacions del 1846 i 1847" a *Biblio 3 W, Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Vol.XVII, núm.980 (15 juny 2012). Publicació electrònica, 39 pàgs. sense paginar. Universitat de Barcelona.

BUSCATO, LL i DE LA FUENTE, P (2013), "El col·leccionisme d'antiguitats com a mitjà de promoció social: el cas de Josep de Maranges i Marimon. Anàlisi del Compendio histórico, resumen y descripción de la antiquísima ciudad de Empurias" a *Revista d'Arqueologia de Ponent* núm.23, pàgs.249-268. Universitat de Lleida.

CAMATS, A i OMS FX (2004), "El Montsec: territori de furtius" a *Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia* núm.217, pàg.1. SCA. Barcelona.

CAMPILLO, J (2006), *L'Espoli del patrimoni arqueològic i històric-artístic. L'Alt Pirineu català al segle XX*. Tesi URN: TDX-0807106-113244. 543 pàgs. Universitat de Barcelona.

CAMPBELL, S i THOMAS, S (2012), *Nighthawk*. Sense paginar. Web <http://traffickingculture.org/encyclopedia/terminology/nighthawking/>.

CANTU, A (2009), *Análisis de tintas*, a Mòdulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 30 pàgs. Universitat de València

CAÑADILLAS, F (2009), "Apuntes básicos sobre detectores de metales" a *D&M* núms.15 i 16. Ed. Audio&Visual Factory. Vilanova i la Geltrú.

CAPACETE, F (1995), "Excavacions il·legals en jaciment arqueològic: condemna per furt i absolució per danys al jaciment" a *Full d'Informació* núm.120. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.

CARRASCO, R (1991), "La protecció legal del patrimoni cultural" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels municipis. Monogràfic núm.6*, pàgs.11-31. Diputació de Barcelona.

CARRERA, FJ (2009), "El asunto de "Nuestra Señora de las Mercedes" (Odyssey)" a *Revista Electrónica de Estudios Internacionales (REEI) núm.17* (juny 2009), 17 pàgs. Asociación Española de Profesores de Derecho Internacional y Relaciones Internacionales. Madrid.

CARRERAS CANDI, F (1900), *Lo Castell de Burriach o de Sant Vicents*. Edició facsímil de 1986 (Segona Edició). Estampa de Vilá y Font. 322 pàgs. Mataró.

CARTER, H (1985), *La tumba de Tutankhamon*. Biblioteca de la Historia núm.9. Ediciones Orbis, SA, 288 pàgs. Edició original de 1923-33. Barcelona.

CASELLAS, R (1911), "Les troballes escultòriques a les excavacions d'Empuries" a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMIX-X*, pàgs.281-295. Barcelona.

CASTANY, J; SANCHEZ, E; GUERRERO, LL A; CARRERAS, J; MORA, R I VILA, G (1990), *El Berguedà: De la Prehistòria a l'Antiguitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà i Ajuntament de Puig-reig. 231 pàgs. Manresa.

CASTELLO, A (2009a), *Búsqueda, recogida y transporte de indicios biológicos y latentes*, a Mòdul II: Investigación en la Escena del Suceso, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 23 pàgs. Universitat de València.

CASTELLO, A (2009b), *Investigación de indicios biológicos*, a Mòdul III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 40 pàgs. Universitat de València.

CASTRO, PR (1998), "Los Delitos sobre el Patrimonio Histórico en el Código Penal de 1995", a *Tapia*, pàgs. 22-28. Madrid.

CATALA, V (1922), "Ressons d'Empori" a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* núm.76, pàgs.145-179. Barcelona.

CAZORLA, J (2005), *Escena del Crimen: Manual Básico de Comportamiento Policial*. Ed. CEP. 113 pàgs. Madrid.

CAZURRO, M (1909), "Fragments de vasos ibèrics d'Empuries" a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMVIII*, Crònica de la Secció Arqueològica, pàgs.551-555. Barcelona.

CELA, X; ZAMORA, D i REVILLA, V (2002), "El jaciment de L'Hostal (Cabrera de Mar, Maresme)" a *Laietania* núm.13. Pàgs.49-67. Museu de Mataró.

CECCALDI, PF (1971), *La Criminología*. Ed.Oikos-tau, Col·lecció *¿qué sé?* núm.49. Títol i edició originals, *La Criminalistique*, París 1971. 123 pàgs. Barcelona.

CERAM, CW (1982), *El mundo de la Arqueología*. Ediciones Destino. 481 pàgs. Edició original de 1966. Barcelona.

CERDA, C (1991), "La via administrativa: Balanç de la seva aplicació" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels Municipis. Monogràfic núm.6*, pàgs.33-45. Diputació de Barcelona.

CEREZO, J (1999), *Curso de Derecho Penal español. Parte General. II Teoría Jurídica del Delito*. Ed.Tecnos. Reimpressió de la 6ª Edició de 1998. 1ª Edició de 1976. 404 pàgs. Madrid.

CLARIANA, JF (1976), "Destrucció parcial del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar)" a *Memòria SAMM 1976*. Pàg.32 i 3 Làmines. Mataró.

CLARIANA, JF (2008), "Nota sobre els cultes i espais sacres a Cabrera de Mar (Maresme)" a *XXIV Sessió d'Estudis Mataronins-2007*. Museu Arxiu de Santa Maria. Pàgs.19-38. Mataró.

CLARIANA, JF i JARREGA, R (1996), "La fase paleocristiana del jaciment de Can Modolell de Cabrera de Mar" a *XII Sessió d'Estudis Mataronins (25.11.95)*, pàgs.145-166. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura. Mataró.

COLL, R (1991), "Arqueologia i Detectors de Metalls" a *Dossier de Patrimoni Cultural* núm.28, pàgs.97-98. Diputació de Barcelona.

COLL, R (1993), "Un jaciment prehistòric a Cabrera de Mar" Annex C de *Cabrera de Mar. Castell de Sant Vicenç o de Burriac. Síntesi històrica*, d'en Josep M. Modolell. L'Aixernador. Pàgs.290-303. Argentona.

COLL, R i BAGA, J (2013), "Les restes arqueològiques del Rocar d'en Lladó. (Cabrera de Mar, El Maresme)" a *XXX Sessió d'Estudis Mataronins (23.11.2013)*. Museu-Arxiu de Santa Maria-Patronat de Cultura. Mataró.

COLL, R; CAZORLA, F i BAYES, F (1994), "El Santuari ibèric de la Cova de les Encantades del Montcabrer (Cabrera de Mar, El Maresme). Estudi preliminar" a *Laietania* núm.9. Museu Comarcal del Maresme. Pàgs. 35-86. Mataró.

COLL, R; JARREGA, R i PREVOSTI, M (1999), *Memòria de l'actuació de les campanyes del 1997/1999 del projecte científic Prospecció Arqueològica Sistemàtica en el Montcabrer. Poblament antic i ocupació del territori entre la riera de Cabrera i la riera de Cabrils (El Maresme)*. Internet: qmem2940_web.pdf. 95 pàgs.

COLL, R i MODOLELL, JM (1999), *Llegendes, tradicions i fets de la Serralada de Marina. Apunts sobre etnografia del Maresme*. Ed. Oikos-Tau. 318 pàgs. Vilassar de Mar.

CONTRERAS, DA (2010), "Huaqueros and remote sensing imagery: assessing looting damage in the Virú Valley, Perú" a *Antiquity*. Volum 84, núm.324, pàgs.544-555. Department of Archaeology, Durham University.

CONTRERAS, DA i BRODIE, N (2010), "The Utility of Publicly-Available Satellite Imagery for Investigating Looting of Archaeological Sites in Jordan" a *Journal of Field Archaeology* Vol.35, núm.1, pàgs.101-114. Boston University.

CORTES, A (2000), "La investigación de delitos contra el Patrimonio Histórico" a *Defensa del Patrimonio Cultural y Fuerzas de Seguridad*. XI Seminario Duque de Ahumada (4-6 maig 1999). Ministerio del Interior. Pàgs.109-117. Madrid.

CUYAS, JM (1976), *Història de Badalona*. Badalona.

DAURA, A (1983), "Excavació arqueològica a Gargallà (Montmajor, Berguedà)" a *Butlletí* núm.2 del Patronat Municipal de Museus. Pàgs.46-49. Cardona.

DE JUAN, C (2009), "La prospección arqueológica subacuática. Principios y métodos" a *Arqueologia Nàutica Mediterrània*. Monografies del CASC 8. Pàgs.121-132. Girona.

DERRUAU, M (1983), *Geomorfología*. Ariel Geografía. Tercera Edició. Edició original francesa de 1966. Ed. Ariel. 528 pàgs. Barcelona.

DOUGLAS, JE i MUNN, C (1992), "Violent Crime Scene Analysis: Modus Operandi, Signature and Staging" a *FBI Law Enforcement Bulletin* Febrer 1992. Internet, <http://www.crimeandclues.com/92feb003.html> .11 pàgs. Quantico, Virginia.

DUMAS, F (1975), *30 siglos bajo el mar*. Círculo Amigos de la Historia, SA. 253 pàgs. Madrid.

ENRIQUEZ, JJ i GONZALEZ, F (2005), "Arqueología y Defensa del Patrimonio. La experiencia del Grupo de Delitos contra el Patrimonio Histórico de Extremadura" a *Complutum*, 16. Pàgs.33-57. Universidad Complutense de Madrid

ESTEVA CRUAÑAS, L (1964), *Sepulcros megalíticos de las Gabarras (Gerona) I. Corpus sepulcros megalíticos*. Fascículo 3. Instituto Español de Prehistoria del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Departamento de Barcelona, i Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Diputación de Gerona.

FAO (2009), *Guía para la descripción de suelos*. Traducció de Ronald Vargas Rojas. Quarta edició. 99 pàgs. Roma.

FABREGA, A (2000), *Llegendes de ponts, dòlmens i menhirs a Catalunya. Itineraris*. Col·lecció Popular Llegendes núm.2. El Farell Edicions. 158 pàgs. Sant Vicenç de Castellet.

FARELL, D (1998), "La necròpolis ibèrica de Can Ros (Cabrera de Mar, El Maresme). Primeres tombes 1993" a *1 Jornades Arq.de Cabrera de Mar i Maresme (març 1996)*. Pàgs.29-34. Ajuntament de Cabrera de Mar.

FARELL, D (2000), "Les inscultures prehistòriques de la Cova dels Tres Cercles del Montcabrer (Cabrera de Mar, El Maresme)" a *XVI Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura. Pàgs.7-14. Mataró.

FARELL, D i BASSA, O (1998), *Burriac. Història i Natura*. Col·lecció de Llibres de Natura del Maresme. Natura. 132 pàgs. Argentona.

FARELL, D; OLIVARES, D i SUBIRANAS, C (2000), "El Castell de Burriac. La intervenció arqueològica de 1993" a *Ier Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya (13-15.11.1998)*. Associació Catalana Recerca Arqueològica Medieval (ACRAM). Pàgs.242-253.

FARELL, D i PINEDA, J-O (2000), "El poblament prehistòric a Cabrera de Mar. Estudi dels jaciments arqueològics" a *Sessió d'Estudis Mataronins* núm.17. Ed.Museu-Arxiu de Santa Maria i Institut Ramon Muntaner. Pàgs.261-270. Mataró.

FERNANDEZ CACHO, S i GARCIA SANJUAN, L (2000), "Site looting and illicit trade of archaeological objects in Andalusia, Spain" a *Culture whiout Context* núm.7,pàgs.17-24. Mc Donald Institute for Archaeological Research. Cambridge.

FERNANDEZ GOMEZ, F (1996), "De excavaciones clandestinas, mercado de antigüedades y publicación de hallazgos". MA Querol y T Chapa (eds), Homenaje al Profesor Manuel Fernández-Miranda. *Complutum* Extra núm.6 (II). Universidad Complutense. Pàgs.283-294. Madrid.

FERNANDEZ MARTINEZ, VM i LORRIO, AJ (1986), "Relaciones entre datos de superficie y del subsuelo en yacimientos arqueológicos: un caso práctico" a *Arqueología Espacial. Coloquios sobre el microespacio 1. Tomo 7: Aspectos Generales y metodológicos*, pàgs.183-198. Seminario de Arqueología y Etnología Turolense-Colegio Universitario de Teruel, Diputación General de Aragón i Diputación Provincial de Teruel.

FERNANDEZ-MIRANDA, M (1986), "Huelva, ciudad de los tartessos" a *Los Fenicios en la Península Ibérica*. Ed.Ausa, Volum II, pàgs.227-261. Sabadell.

FERRER, C i RIGO, A (2003), *Puig Castellar. Els íbers a Santa Coloma de Gramenet. 5 anys d'intervenció arqueològica (1998-2002)*. Monografies Locals 2. Museu Torre Balldovina. 182 pàgs. Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.

FERRER MORON, M (1982), "Necròpolis del Coll del Moro, Gandesa" a *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Pàgs.238-241. Barcelona.

FOERSTER, F; PASCUAL, R i BARBERA, J (1987), *El pecio romano de Palamós*. Imprenta Juvenil, SA, 110 pàgs. Barcelona.

FOLCH Y TORRES, J (1928), *Resumen de la Historia General del Arte*. Tom I. Editorial David. 638 pàgs. Barcelona.

FRANZ, A (2012), "Muertes misteriosas en Pompeya. El caso Menandro" a revista *National Geographic España*, Vol.31, núm.1 (Juliol 2012), pàgs.18-39. RBA. Barcelona.

FUNDACIO BURRIAC (2004), *La necròpolis ibèrica de Can Rodon de l'Horta*. Col·leccionable núm.13.14 pàgs. IV L'Arqueologia a Cabrera de Mar.

GABARDON, JF (2014), "La regulación del Patrimonio Arqueológico como dominio público a raíz de la promulgación de la Ley de 1911: un antecedente de la Ley 16/1985" a *Anuario Jurídico y Económico Esculiarense*, XLVII. Real Centro Universitario Escorial-Mª Cristina. Pàgs.263-284. San Lorenzo del Escorial.

GALLART, J (1991), *El dipòsit de bronzes de Llavorsí (Pallars Sobirà)*. Departament de Cultura. Excavacions Arqueològiques a Catalunya núm.10. 200 pàgs. Barcelona.

GANAU, J (1998), *La protección de los monumentos arquitectónicos en España y Cataluña 1844-1936: legislación, organización e inventario*. Universitat de Lleida. 129 pàgs. Lleida.

GARCIA CALDERON, JM (2003), "La protección penal del Patrimonio Arqueológico" a *Patrimonio Cultural y Derecho* núm.7, pàgs.99-123. BOE-Fundación AENA-Fundación de los Ferrocarriles Españoles-Hispania Nostra. Madrid.

GARCIA CALDERON, JM (2008), "La relación del patrimonio histórico con el derecho penal" a *La lucha contra el tráfico ilícito de Bienes Culturales*. Curs celebrat a Madrid 16-27 octubre 2006. Edició Pilar Barraca de Ramos. Ministeri de Cultura. Pàgs.67-84. Madrid.

GARCIA FERNANDEZ, J (2009), "¿Es necesaria una nueva Ley del Patrimonio Histórico Español?" a *El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho* núm.2 (febrer 2009). Ed.Portal de Derecho, SA. Pàgs.64-71. Madrid.

GARCIA I ROSELLO, J (1991), "La necrópolis layenta del "Turó dels Dos Pins" (Cabrera de Mar)" a *Congreso de Arqueología Ibérica: Las Necrópolis*. Serie Varia núm.1.pàgs.109-144. Universidad Autónoma de Madrid.

GARCIA I ROSELLO, J (1993), *Turó dels Dos Pins. Necròpolis Ibèrica*. Museu Comarcal del Maresme. Editorial AUSA. 362 pàgs. Sabadell.

GARCIA I ROSELLO, J, PUJOL, J i ESTEBAN, R (1981), "Les sitges del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar) (II)" a *Laietania* núm.1. Pàgs.15-63. Museu Municipal de Mataró.

GARCIA I ROSELLO J i CERDA, JA (1991), "Darreres actuacions arqueològiques al Castell de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme)" a *VII Sessió d'Estudis Mataronins (12 maig 1990)*. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura. Pàgs.61-71. Mataró.

GARCIA I ROSELLO, J; MIRO, J i PUJOL, J (1991), "La porta meridional del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme)" a *Fortificacions. Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica*. Centre Estudis Bages i SCA. Pàgs.199-213. Manresa.

GARCIA I ROSELLO, J i ZAMORA, D (1993), "La Vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietania ibèrica" a *Laietania* núm.8, pàgs.147-179. Actes d'El poblament ibèric a Catalunya. Mataró.

GARCIA I ROSELLO, J; ZAMORA, D i PUJOL, J (1998), "Armament i societat a la Laietània ibèrica" a *Actas Congreso Internacional Los Iberos Príncipes de Occidente*. Pàgs.309-325. La Caixa. Barcelona.

GARCIA ROSELLO, J i ZAMORA, D (2006), "Poblament i territori a la Laietània interior" a *Notes*, Volum 21, pàgs.217-240. Mollet del Vallès.

GARRIDO, V (2007), *La mente criminal. La ciencia contra los asesinos en serie*. Ediciones Temas de Hoy, SA. Colección Tanto por Saber. 319 pàgs. Madrid.

GARRIDO, V (2012), *Perfiles Criminales*. Ed.Ariel. 2ª edició (març, 2012). 444 pàgs. Barcelona.

GARRIDO, V i LOPEZ, P (2006), *El rastro del asesino. El perfil psicológico de los criminales en la investigación policial*. Ed.Ariel. 348 pàgs. Barcelona.

GARRIDO, V i LOPEZ, P (2013), *El Secreto de Bretón. El caso que ha conmocionado a España y a la Criminología*. Ed.Ariel. 259 pàgs. Barcelona.

GARRIDO, V i SOBRAL, J (2008), *La Investigación Criminal*. Nabla Ediciones. 541 pàgs. Barcelona.

GASULL, P; BLANCH, RM; GONZALEZ, A; LORENCIO, C; MAYORAL, F; XANDRI, J i YLL, E (1986), "Resultat de les excavacions arqueològiques portades a terme a Castellruf (Martorelles, Vallès Oriental)" a *Tribuna d'Arqueologia 1984-1985*. Departament de Cultura de la Generalitat. Pàgs. 53-62. Barcelona.

GASULL, P; BLANCH, RM; GONZALEZ, A; LORENCIO, C; MAYORAL, F; XANDRI, J i YLL, E (1995), *El poblat ibèric de Castellruf*. Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya núm.16. Departament de Cultura. 83 pàgs. Barcelona.

GERTZ, A (1996), "El saqueo arqueológico de México. Lento suicidio" a *Arqueología Mexicana*, Vol.IV, núm.21 (setembre-octubre), pàgs.22-27. Especial "Saqueo y

destrucció un futuro sin pasado". Editorial Raíces, S.A./Instituto Nacional de Antropología e Historia. México DF.

GISBERT, JM; IBAÑEZ, S i MORENO, H (2009a), *Horizontes Genéticos del Suelo*. Escuela Técnica Superior de Ingenieros Agrónomos. 8 pàgs. Universidad Politécnica de Valencia.

GISBERT, JM; IBAÑEZ, S i MORENO, H (2009b), *La consistencia del Suelo*. Escuela Técnica Superior de Ingenieros Agrónomos. 7 pàgs. Universidad Politécnica de Valencia.

GODWIN, M i ROSEN, F (2006), *El rastreador. El perfil psicogeográfico en la investigación de crímenes en serie*. Ed.Alba. Edició original EUA de 2005. 252 pàgs. Barcelona.

GOMEZ DE LIAÑO, G (2006), *Delitos contra el Patrimonio Cultural, especial estudio de contrabando de Patrimonio Histórico Artístico*. Instituto de Estudios Fiscales Doc.nº 12/06. Internet. 28 pàgs.

GONZALEZ-VARAS, I (1999), *Conservación de Bienes Culturales. Teoría, historia, principios y normas*. Ed.Cátedra, S.A. 628 pàgs. Madrid.

GRACIA ALONSO, F (2003), "Pere Bosch Gimpera y la formación de l'Escola de Barcelona (1915-1939)" a *L'Arqueologia a Catalunya durant la República i el Franquisme (1931-1975)*. Pàgs.31-91. Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró.

GRACIA ALONSO, F i FULLOLA, JM (2008), "Pere Bosch Gimpera y Juan Cabré. La pugna por el control de las excavaciones en San Antonio de Calaceite y el Bajo Aragón (1914-1916) y su influencia en la creación del SIA del IEC" a *Pyrenae* 39-1, pàgs.129-174. Universitat de Barcelona.

GROSS, H (1894), *Manual del Juez*. Traducció d'en Máximo de Arredondo. La España Moderna. Primera edició a Austria del 1892. 804 pàgs. Madrid.

GUAL, JM (1995), *Informe sobre els espolis arqueològics a Menorca*. Conselleria de Cultura Educació i Esports. 3 pàgs. Consell Insular de Menorca.

GUARDIA i PONS, M (1999), "L'Escultura monumental i decorativa" a Del romà al romànic. Història, Art i Cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles VI i X. Enciclopèdia Catalana. Pàgs.205-248. Barcelona.

GUASCH, JA (1999), "Autores de delitos contra el Patrimonio Histórico en España" a Jornadas La Protección del Patrimonio Cultural. 17 pàgs. Bilbao.

GUITART, J i RIU, E (1989), "Arqueologia i Cultura a la Catalunya Contemporània" a *L'Avenç*, núm.124, pàgs.26-31. Barcelona.

GUTIERREZ, LM (2010), "Microprospección arqueológica en Giribaile (Vilches, Jaén). Protocolo de trabajo" a *Trabajos de Prehistoria*, 67 núm.1 (gener-juny 2010), pàgs.7-35. CSIC. Madrid.

HERNANDEZ, G (1991), "Consideracions sobre la protecció legal del Patrimoni Arqueològic arran del cas del Coll del Moro" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels Municipis. Monogràfic núm.6*, pàgs.110-122. Diputació de Barcelona.

HRITZ, C (2008), "Remote sensing of cultural heritage in Iraq: a case study of Isin" a *Taarii Newsletter Issue* núm.3-1 (Primavera 2008), pàgs.1-8. The American Academic Research Institute in Iraq.

IZQUIERDO, P (1989), "Notes sobre l'ancoratge de Les Sorres" a *Pre-Actes I Jornades Arqueològiques del Baix Llobregat (28-30 abril)*. Vol I (Comunicacions), pàgs.368-372. Castelldefels.

IZQUIERDO, P (1992), "L'ancoratge antic de Les Sorres: aportacions a la història econòmica de la costa del Llobregat" a *Fonaments* núm.8, pàgs. 53-78. Curial. Barcelona.

IZQUIERDO, P (1997), *Can Pau Ferrer (Cabrera de Mar, Maresme)*. Informe-Memòria de la Campanya de delimitació del jaciment arqueològic. Internet.

IZQUIERDO, P (2009a), "Les Sorres, 25 anys després" a *L'Arqueologia a Gavà. Homenatge a Alícia Estrada*. Col·lecció La Nostra Gent, núm.5, pàgs.117-139. Ajuntament i Associació d'Amics del Museu de Gavà.

IZQUIERDO, P (2009b), "Paradoxes d'un jaciment gavanenc: l'ancoratge de les Sorres" a *Roma a Gavà*. Pàgs.25-38. Associació d'Amics del Museu de Gavà.

IZQUIERDO, P i SOLIAS, JM (1991), "Notícia sobre el derelict romà "Les Sorres VIII" (Gavà, Baix Llobregat)" a *Revista d'Arqueologia de Ponent* núm.1, pàgs.263-270. Estudi General i Ajuntament de Lleida.

JIMENEZ, J (2010), *Manual práctico del perfil criminológico*. Ed.Lex Nova. 370 pàgs. Valladolid.

JONES, A (2002), *Forensic Handbook 1 - Marks at the Crime Scene*. Internet: http://www.channel4.com/science/microsites/S/science/society/forensic_marks.html. Sense paginar (4 pàgs).

KENT, T (2009), *Métodos de revelado* a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 39 pàgs. Universitat de València.

LANCHO, JM (2015), "Un final para el mayor expolio contemporáneo: La Flota de 1715 en Florida". Post publicat en el blog *Espejo de navegantes* del diari ABC el 3 d'agost de 2015. Sense paginar (12 pàgs).

<http://abcblogs.abc.es/espejo-de-navegantes/2015/08/03/un-final-para-el-mayor-expolio-contemporaneo-la-flota-de-1715-en-florida/>

LOPEZ, HO (2014), "Investigación de Huellas de Neumático" a revista *Skopein* núm.4 (Juny-Agost). Pàgs.19-37. Digital: www.skopein.org . Argentina.

LOPEZ BORGÑOZ, A (1997), "Las necrópolis altoimperiales ampuritanas" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol.XXXVII, pàgs.711-744. Girona.

LLADO, J (1993), "Vivències a Burriac" a *L'Arqueologia a Cabrera. I.- La primera època d'excavacions*. El Col·leccionable de la Fundació Burriac núm.2. Pàgs.11-14. Cabrera de Mar.

LLEONART, R (1979), "Nota sobre unes excavacions furtives a Cabrera de Mar" a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme* núm.7, pàgs.177-180. Museu Municipal de Mataró.

MADARIA, JL i ALGARRA, VM (2015), "Actuando contra el expolio arqueológico. Entrevista al Grupo de Patrimonio Histórico de la Unidad Central Operativa (UCO) de la Guardia Civil" a *La Linde* núm.5, pàgs.74-89. Revista digital d'Arqueologia professional. València.

MAGAN, JM (2001), "La protección policial del Patrimonio Histórico: aspectos legales y organizativos" a *Patrimonio Cultural y Derecho* núm.5, pàgs.91-126. BOE, Fundación AENA, Fundación de los Ferrocarriles Españoles i Hispania Nostra. Madrid.

MALUQUER DE MOTES, J (1966), "La Colección Arqueológica Víctor Català: I Monedas de Emporion, de Massalia y plata romano-republicana halladas en la antigua ciudad griega" a *Pyrenae* núm.2, pàgs.131-164. Universitat de Barcelona.

MALUQUER DE MOTES, J (1967), "La Colección Arqueológica Víctor Català" a *Pyrenae* núm.3, pàgs.123-149. Universitat de Barcelona.

MALUQUER DE MOTES, J (1984), *La Necrópolis Paleoibérica de Mas de Mussols, Tortosa (Tarragona)*. CSIC-Universitat de Barcelona. Programa de Investigaciones Protohistóricas VIII. 82 pàgs. Barcelona.

MARANJAS DE MARIMON, J (1803), *Compendio histórico, resumen y descripción de la antiquísima ciudad de Empurias*. 82 pàgs. Barcelona.

MARINATOS, S (1936), "Le temple géométrique de Dédros" a *Bulletin de correspondance hellénique*, Volúm LX, pàgs.214-285. París.

MARQUINA, T (1989), "El Patrimonio Arqueológico español amenazado" a *Revista de Arqueología* núm.97, pàgs.6-7. Zugarto Ediciones, SA. Madrid.

MARTI, C (1978), "Les sitges del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar) (I)" a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme* núm.5-6. Pàgs.125-134. Museu Municipal de Mataró.

MARTI, C (1983), "La circulació monetària del poblat ibèric de Burriac i el seu hinterland a la llum de les últimes troballes de la campanya d'excavacions de 1983" a *Laietania* 2-3, pàgs.152-184. Mataró.

MARTI, C (2007), "Annex. Les monedes trobades en el poblat ibèric de Burriac, Cabrera de Mar" a *Laietania* núm.17. Museu de Mataró-Secció Arqueològica. Pàgs.369-416. Mataró.

MARTI, C (2008), "La seca "ibèrica" d'Ilturo: historiografia i dades recents. Altres qüestions sobre numismàtica ibèrica del nord-est peninsular" a *Laietania* núm.18. Museu de Mataró-Secció Arqueològica. Pàgs.37-76. Mataró.

MARTIN, A (2002), "El conjunt arqueològic de Ca l'Arnau (Cabrera de Mar, Maresme). Un assentament romanorepublicà" a *Tribuna d'Arqueologia 1998-1999*, pàgs.211-228. Departament de Cultura de la Generalitat. Barcelona.

MARTINEZ HUALDE, A i VICENTE, J (1966), *El poblat de Puig Castellar. Excavacions dels anys 1954-1958*. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica XXIV. Institut d'Estudis Catalans. 66 pàgs. Barcelona.

MARTINEZ MURIEL, A (1996), "El patrimonio arqueológico de México" a *Arqueología Mexicana*, Vol.IV, núm.21 (setembre-octubre), pàgs.6-13. Especial "Saqueo y destrucción un futuro sin pasado". Editorial Raíces, S.A./Instituto Nacional de Antropología e Historia. México DF.

MATAMOROS, D (1991), "Els ancoratges antics de Vilassar de Mar-Cabrera de Mar i Mataró (El Maresme)" a *Laietania* núm.6, pàgs.85-98. Mataró.

MATAS, FJ (2008), *Detectores de metales. Características, funcionamiento e historia*. Sense paginar. <http://www.buscametales.com/articulos> .

MATARO, M (1984), *Turó del Vent. Memòria*. Ref. Memòria 721. 147 pàgs. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

MATEO, M (2008), Georadares. Técnicas del futuro. Revista *D&M* núm.6 (Maig-Juny 2008), pàgs.12-15. Ed.Llar-Detecció, S.L.. Cubelles.

MEDINA, AJ (1994), "Estado de conservación del sector argárico de Cobatillas la Vieja, Santomera-Murcia" a *Memorias de Arqueología*. Consejería de Cultura y Educación. Pàgs.125-154. Comunidad Autónoma de la Comunidad de Murcia.

MEDLER, M (2008), "Toolmark evidence" a *Evidence submission Guideline* 11. Indianapolis-Marion County Forensic Services Agency. Doctor Dennis J.Nicholas Institute of Forensic Science. 3 pàgs, sense paginar. Indianapolis.

MEYER, K.E. (1990), *El saqueo del pasado*. Fondo de Cultura Económica. Edició original nord-americana de 1973. 358 pàgs. México.

MIRO, J i PUJOL, J (1983), *Informe sobre les activitats clandestines realitzades en els mesos de febrer, març i abril de 1983 al poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, Maresme)*. Secció Arqueològica del Museu de Mataró. 6 pàgs. Inèdit.

MIRO, J i PUJOL, J (1984), *Annex: Continuació de l'Informe sobre les activitats clandestines al poblat ibèric de Burriac*. Secció Arqueològica del Museu de Mataró. 2 pàgs. Inèdit.

MIRO, J; PUJOL, J i GARCIA, J (1988), *El dipòsit del sector occidental del poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme)*. Laietania núm.4. 182 pàgs. Mataró.

MOLAS, D; RAFEL, N i PUIG, F (1986), "El ritual funerari a la Necròpolis del Coll del Moro, Gandesa (Terra Alta)" a *Cota Zero* núm.2. EUMO Editorial. Pàgs.48-52. Vic.

MOLINA, A, GUERRERO, LI i FARELL, D (2002), "La Dama de Cabrils. Terracota votiva d'aspecte romà" a *Felibrejada* núm.64. Fitxa. Butlletí del Grup d'Història del Casal de Mataró.

MOLIST, N (1985), *Memòria de Puig Castellar (Sant Vicenç dels Horts, Baix Llobregat)*. Ref. Memòria 375 (Internet: qmem375_web.pdf). 301 pàgs.

MONEO, T i ALMAGRO-GORBEA, M (1998), "Santuarios y élites ibéricas" a *Actas Congreso Internacional Los Iberos Príncipes de Occidente*. Pàgs.93-98. La Caixa. Barcelona.

MONEO, T i ALMAGRO-GORBEA, M (2000), *Santuarios urbanos en el mundo ibérico*. Real Academia de la Historia. 217 pàgs. Madrid.

MONREAL, L i BARRACHINA, J (1983), *El Castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 332 pàgs. Barcelona.

MONTERO, L (2001), "La policia del Patrimonio: Historia y delitos. El caso andaluz" a *La Policia del Patrimonio Histórico*. Serie Encuentros de Primavera en el Puerto núm.5. Pàgs.39-57. El Puerto de Santamaría.

MONTES, R (1993), *Falsificaciones arqueológicas en España*. Editorial Algazara. 173 pàgs. Málaga.

MORALES, JA (2012), La técnica del Geo-Radar a examen. Revista *D&M* núm.31 (Juliol-Agost 2012), pàgs.14-17. Ed.Audio&Visual Factory. Cáceres.

MORENO, F (1999), *El Patrimonio Cultural en el Consejo de Europa. Textos, Conceptos y Concordancias*. Cuadernos de Patrimonio Cultural y Derecho. Ed. Hispania Nostra i Boletín Oficial del Estado. 679 pàgs. Madrid.

MORENO, H; GISBERT, JM i IBAÑEZ, S (2009a), *El color del suelo*. Escuela Técnica Superior de Ingenieros Agrónomos. 7 pàgs. Universidad Politécnica de Valencia.

MORENO, H; GISBERT, JM i IBAÑEZ, S (2009b), *L'estructura d'un Sòl*. Escola Tècnica Superior de Enginyers Agrònoms. 9 pàgs. Universidad Politécnica de Valencia.

MUNSELL (1994), *Munsell Soil Color Charts*. Macbeth Division of Kollmorgen Instruments Corporation. Edició revisada de 1994. 29 pàgs. Nova York.

MUSEU DE GAVÀ (2004), "El casc etrusc del jaciment de les Sorres. La reproducció del casc etrusc s'incorpora al fons del Museu" a *La Plana del Baix Llobregat* núm.34. Institut Municipal de Gestió del Patrimoni Cultural i Natural. Pàg.IV. Gavà.

NIETO, FJ (1984), *Introducción a la Arqueología subacuática*. Col·lecció Orígens núm.2. Ed. CYMYS. 185 pàgs. Barcelona.

NIETO, FJ (2009), "Principios metodológicos de una excavación arqueológica subacuática" a *Arqueologia Nàutica Mediterrània*. Monografies del CASC 8. Pàgs.183-188. Girona.

NIETO, J (2002), *Apuntes de Criminalística*. Ed. Tecnos. 195 pàgs. Segona Edició (Primera de 1998). Madrid.

NIETO, FJ; JOVER, A; IZQUIERDO, P; PUIG, AM; ALAMINOS, A; MARTIN, A; PUJOL, M; PALOU, H i COLOMER, S (1989), *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip I*. Sèrie Monogràfica núm.9. Generalitat de Catalunya-Diputació de Girona. 345 pàgs. Girona.

NIEVA, J (2000), "Esquemes procedimentals del dret processal català: terminologia conflictiva" a *Actes de la I Jornada (24 de novembre de 2000) de Llenguatge jurídic i administratiu universitari*. Comissió Interunivesitaria de Llenguatge Administratiu i Jurídic. 6 pàgs. Universitat de Barcelona.

NOLLA, JM (1987), *Girona romana. De la fundació a la fi del món antic*. Quaderns d'Història de Girona. 95 pàgs. Diputació i Ajuntament de Girona.

NOLLA, JM, PALAHI, LI i VIVO, D (1997), *Ses Alzines*. Memòria d'Excavació. Direcció General del Patrimoni Cultural. Núm.321. 95 pàgs. Barcelona.

NOLLA, JM i VILA, P (2000), ""Notice historique sur la ville et le comté d'Empurias" de Francesc Jaubert de Paça (Presentació i Facsímil de l'edició de 1823)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XLI, pàgs.419-530, Girona.

NUÑEZ, AM (2008), "El expolio de yacimientos arqueológicos" a *La lucha contra el tráfico ilícito de Bienes Culturales*. Curs celebrat a Madrid 16-27 octubre 2006. Edició Pilar Barraca de Ramos. Ministeri de Cultura. Pàgs.175-203. Madrid.

NUÑEZ DE ARCO, J (2005), *La Autopsia*. Editorial GTZ. 188 pàgs. Sucre (Bolivia).

OJEDA, R (2014), "Actuaciones para el conocimiento, la conservación y el estudio de un fondo arqueológico excepcional" a *FARMM, Fondo Arqueológico Ricardo Marsal Monzón*. Consejería de Educación, Cultura y Deporte. Junta de Andalucía. Pàgs.9-26. Sevilla.

OLEART, O (1984), "Els autos i els actes (I)" a *Revista de Llengua i Dret* núm.4 (novembre), pàgs.111-114. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

OLESTI, O (1992), *El territori del Maresme en època republicana (s.III-I aC). Estudi d'Arqueomorfologia i Història. Tesi de doctorat*.

http://www.tesisenred.net/TDX/TDX_UAB/TESIS/AVAILABLE/TDX-0507108-162204/

Universitat Autònoma de Barcelona.

OLIVA, M (1946), "Procedencia de un jarro visigodo del Museo de Gerona" a *Ampurias* Vol.VII-VIII, pàgs.370-371. Diputació Provincial de Barcelona.

OLIVERAS, C (1996), "La col·lecció emporitana de Caterina Albert i Paradís" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol.29, pàgs. 413-430.

OLIVERAS, C (2008), "Els precedents de la recerca. Una visió de l'Empordà" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol.39, pàgs.31-48. Figueres.

OLSON, B (2011), *Using GIS to Document Archaeological Looting*.

<http://mediterraneanworld.wordpress.com/2011/12/05/guest-post-using-gis-to-document-archaeological-looting/> . Sense paginar.

ORTIZ, B (1995), *La fotografia en la investigació policial*. Escola de Policia de Catalunya. 109 pàgs. Mollet del Vallès.

OTIN, JM (2009), *Psicología Criminal*. Lex Nova. 200 pàgs. Valladolid.

OTIN, JM (2011), *En la Escena del Crimen*. Lex Nova. 255 pàgs. Valladolid.

OVALLES, F (2003), "El Color del Suelo: definiciones e interpretación" a *CENIAP HOY* núm.3, setembre-desembre 2003. Sense paginar. Maracay, Aragua, Venezuela. URL: www.ceniap.gov.ve/ceniaphoy/articulos/n3/texto/fovalles.htm .

PARDO, J (1991), "Els problemes de l'aplicació de la Llei des de la perspectiva del professional del Patrimoni" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels municipis. Monogràfic 6*, pàgs. 47-63. Diputació de Barcelona.

PAYERAS, M; SEBASTIA, J; VIADEL, F (1995), "Lladres molt exquisits" a *El Temps*, núm.601, pàgs.24-30. Edicions del País Valencià, SA. Valencia.

PEREZ-SALA, M i GARCIA I ROSELLO, J (2002), "El jaciment arqueològic del Mas Català. Un assentament rural d'època ibèrica situat a la Vall de Cabrera de Mar" a *Laietania* núm.13. Pàgs.5-48. Museu de Mataró.

PERICOT, L (1966), "La Colección Arqueológica Víctor Català" a *Pyrenae* núm.2, pàgs.129-130. Universitat de Barcelona.

PERINAT, L (2013), Evidencias manuscritas en cuatro casos criminales a *El Perfilador* núm.8, pàgs.86-102. SEIPC. Revista digital.

PITA, R i DIEZ-CORONEL, L (1968), *La necrópolis de "Roques de San Formatge" en Seros (Lerida)*. Excavaciones Arqueológicas en España núm.59. Ministerio de Educación y Ciencia. 71 pàgs i X làmines. Madrid.

PLA, C i REVILLA, V (2002), "El santuario romano de Can Modolell (Cabrera de Mar, Barcelona). Nuevas aportaciones para su interpretación" a *Empúries*, núm.53, pàgs.211-239. Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona.

PLA, J (1948), "Comisión Provincial de Monumentos. Un siglo de actuación (Memoria)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* Vol.3, pàgs.145-192. Girona.

PLA, J (1949), "Comisión Provincial de Monumentos. Un siglo de actuación (Memoria)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* Vol. 4, pàgs.194-249. Girona.

PLA, J (1950), "Comisión Provincial de Monumentos. Un siglo de actuación (Memoria)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* Vol.5, pàgs.158-218. Girona.

PLADEVALL, A (1974), *Els monestirs catalans*. Edicions Destino. 390 pàgs. Barcelona.

PLUTARCO (1986), "Alejandro" a *Vidas Parelalas III*. Ed.Orbis. Biblioteca de la Historia núm.82. Pàgs.227-272. Traducció d'Antonio Ranz Romanillos (1821-1830). Barcelona.

POU, J (1992), *Memòria de la intervenció d'urgència al Camí de Can Segarra-Can Bartomeu (Cabrera de Mar, Maresme)*. Desembre 1991-Gener 1992. Ref.Memòria 792. 94 pàgs.

PREVOSTI, M (1981), *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. Editorial Rafael Dalmau, Caixa d'Estalvis Laietana. Premi Iluro 1980. Volum I (564 pàgs.) i II (69 pàgs., 103 figures i 29 làmines). Mataró.

PREVOSTI, M (1994), "Les excavacions al Castell de Burriac patrocinades per Autopistes" a *La restauració del Castell de Burriac*. Col·leccionable de la Fundació Burriac núm.4. Pàgs.4-5. Cabrera de Mar.

PREVOSTI, M (1996), "'Tanagrina" i restes romanes republicanes trobades sobre el cim de Burriac" a *Pyrenae* núm.27. Pàgs.301-310. Universitat de Barcelona.

PUJOL, J (1991), "Assaig d'interpretació de l'època ibèrica al Maresme" a *Laietania* núm.6, pàgs.19-33. Museu Comarcal del Maresme. Mataró

PUJOL, J i GARCIA I ROSELLO, J (1983), "El grup de sitges de Can Miralles-Can Modolell (Cabrera de Mar, Maresme)" a *Laietania* núm.2-3. Pàgs.46-145. Mataró.

PULIDO, V (2013), "Algunos aspectos a la hora de elegir un detector (búsqueda de campo)" a *D&M* núm.35, pàgs. 50-52. Ed. Audio&Visual Factory. Plasenzuela.

QUEROL, MA i MARTINEZ, B (1996), *La gestión del Patrimonio Arqueológico en España*. Alianza Editorial. 438 pàgs. Madrid.

QUINTERO, G (2012), *Receptació i blanqueig de capitals*. Dret Penal Econòmic (Modul 6), PID_00188250. Universitat Oberta de Catalunya, 30 pàgs. Barcelona.

QUINTO CURCIO RUFO (1985), *Historia de Alejandro Magno*. Biblioteca de la Historia núm. 48. Ediciones Orbis. Original del segle I dC. Versió de Flor Robles. 221 pàgs. Barcelona.

QUIROSA, MV (2006), *Historia de la protección de los bienes culturales muebles: definición, tipologías y principios generales de su estatuto jurídico*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Granada. 419 pàgs. Granada.

RABADAN, T (2007), "Protocol d'actuació en cas de delictes contra el Patrimoni Arqueològic i Paleontològic" a *Urtx* núm.20. Museu i Arxiu Comarcals de l'Urgell. Pàgs.391-398. Tàrraga.

RABADAN, T (2008), "Las brigadas de patrimonio en el entorno jurídico de las Comunidades Autónomas. Mossos d'Esquadra" a *La lucha contra el tráfico ilícito de Bienes Culturales*. Curs celebrat a Madrid 16-27 octubre 2006. Edició Pilar Barraca de Ramos. Ministeri de Cultura. Pàgs.101-105. Madrid.

RAURICH, X (1994), "El jaciment de Cala Cativa: notes sobre el primer treball d'arqueologia subaquàtica realitzat a Catalunya" a *Annals de l'IEE* núm.27. Pàgs.262-271. Figueres.

REALE, M (1977), *Introducción al Derecho*. Ediciones Pirámide, S.A. 286 pàgs. Madrid.

RENART, F (2002a), *El delito de daños al patrimonio cultural español. Anàlisis del art.323 del Código Penal de 1995*. Ed.Comares. Estudios de Derecho Penal núm.36. 499 pàgs. Granada.

RENART, F (2002b), "Aspectos sustantivos del delito de contrabando de bienes culturales" a *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2ª Época, núm.10, pàgs.143-197. UNED. Madrid.

RESSLER, RK i SCHACHTMAN, T (2005), *Asesinos en serie*. Ed.Ariel. Edició original EUA de 1992. 382 pàgs. Barcelona.

RIBAS, J (1924), "El poblament ibèric d'Ildure" a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i El Maresme* núm.3 (1977). Museu Municipal de Mataró.

RIBAS, M (1931), *El poblament ibèric de Burriac i la seva necròpolis*. Foment d'Estudis de la Maresma. 18 pàgs. Mataró.

RIBAS, M (1952), *El poblament d'Ilduro*. Institut d'Estudis Catalans. 98 pàgs. Barcelona.

RIBAS, M (1964), *El poblado ibérico de Ilduro. Excavaciones Arqueológicas en España* núm.30. 30 pàgs i 5 làmines. Ministerio de Educación Nacional. Madrid.

RIBAS, M (1988), *Els orígens de Mataró*. Premi Iluro 1963. 2a edició revisada i ampliada. Caixa d'Estalvis Laietana. Ed. Rafael Dalmau. 255 Pàgs i XLVI il·lustracions. Barcelona.

RIBAS, M (1993), "Primeres activitats sobre la valoració del poblament ibèric de Burriac" a *L'Arqueologia a Cabrera. I.- La primera època d'excavacions*. El Col·leccionable de la Fundació Burriac núm.2. Pàgs.5-7. Cabrera de Mar.

RIBAS, M (1994), "Restes Ibèriques en el Turó dels Oriols (Cabrera de Mar)" a *Laietania* núm.9. Museu Comarcal del Maresme. Pàgs. 7-17. Mataró.

RIBAS, M i LLADO, J (1978), "Excavació d'unes habitacions pre-romanes a Burriac (Cabrera de Mataró)" a *Pyrenae* núm.13-14. Pàgs.155-180. Barcelona.

RICHASON III, BF (2010), "*Delineation of Archaeological Site Looting Damage in Central Iraq*" Proceedings. Environmental Systems Research Institute International Users Conference. Juliol, 2010. 19 pàgs. Berkeley.
http://proceedings.esri.com/library/userconf/proc10/uc/papers/pap_1447.pdf

RICHASON III, BF (2011), "*Techniques of detecting and delimiting archaeological site destruction using high resolution satellite imagery: an Iraq case study*". ASPRS 2011 Annual Conference (1-5 Maig 2011). 11 pàgs. Milwaukee, Wisconsin

RIPOLL, E (1978), "Introducció" a *Diaris d'Excavació d'Empúries d'Emili Gandia*. 15 pàgs. Diputació de Barcelona.

RIPOLL, E; BARBERA, J i LLONGUERAS, M (1965), *Poblado de Puig Castellar (Sant Vicente dels Horts, Barcelona)*. Excavaciones Arqueológicas en España núm.40. 19 pàgs i 2 Làmines. Ministerio e Educación Nacional. Madrid.

RODRIGO, JJ (1991), "La protecció del Patrimoni des d'una perspectiva policial" a *Jornades sobre protecció legal del Patrimoni Arqueològic. Dossier d'Informació i Documentació pels municipis. Monogràfic núm.6*, pàgs.140-144. Diputació de Barcelona.

RODRIGUEZ, H (2009), *El informe pericial*, a Módulo III: Investigación en el Laboratorio, Diploma en Investigación de la Escena del Crimen, 4ª edició (Octubre 2009-Febrer 2010). ADEIT, 10 pàgs. Universitat de València.

RODRIGUEZ, P (1987), "Piratas del arte" a *Interviú*, núm.590, pàgs.42-47. Ediciones Zeta, SA. Barcelona.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (1998), "La actuación contra el expolio del Patrimonio Arqueológico en Andalucía" a *SPAL* núm.7, pàgs.25-43. Universidad de Sevilla.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2000), "Los detectores de metal y el expolio del Patrimonio Arqueológico. Algunas propuestas de actuación en Andalucía" a *PH Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico* núm.30, pàgs.32-49. Sevilla.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2003), "El uso de los detectores de metales en la legislación cultural española" a *Patrimonio Cultural y Derecho* núm.7, pàgs.233-259. BOE-Fundación AENA-Fundación de los Ferrocarriles Españoles-Hispania Nostra. Madrid.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2004). "¿Tienen futuro los Indiana Jones?" a *Actas del Simposium "Del ayer para el mañana"*. Ed.Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León (nov.2003). 36 pàgs. Internet.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2007), *Informe sobre la actividad realizada en el Anfiteatro de Carmona con fecha 29 de abril de 2007*. Consejería de Cultura. Junta de Andalucía. Internet: CACinformeprospeccionanfiteatro. Sense paginar. Consultat 12.05.2009.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012a), *Indiana Jones sin futuro*. Ed. JAS Arqueología. 445 pàgs. Madrid.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I (2012b), "Propuesta para la valoración de los daños en yacimientos arqueológicos" a *Patrimonio Cultural y Derecho* núm.16. Eds. Fundación AENA, Colegio de Registradores de la Propiedad y Mercantiles de España i Hispania Nostra. Pàgs.275-293. Madrid.

RODRIGUEZ TEMIÑO, I; YAÑEZ, A i ORTIZ, M (2015), "Arqueología y el uso de detectores en España: el caso de Andalucía" a *La Linde* núm.5, pàgs.53-73. Revista digital d'Arqueologia professional. València.

ROMA, A (1998), "La protección penal del Patrimonio Arqueológico" a *Estudios Jurídicos del Ministerio Fiscal VIII*. Centro de Estudios Jurídicos de la Administración de Justicia. Pàgs.3-34. Madrid.

ROMA, A (2002), "El expolio del patrimonio arqueológico español" a *Patrimonio Cultural y Derecho* núm. 6. AENA, Asociación de los Ferrocarriles Españoles i Hispania Nostra. Pàgs. 127-147. Madrid.

ROMA, A (2005), "Por una reforma de la protección penal del Patrimonio Cultural" a *Revista Patrimonio Cultural y Derecho* núm.9. AENA, Asociación de los Ferrocarriles Españoles i Hispania Nostra. Pàgs.251-259. Madrid.

ROMA, A (2008), *La aplicación de los delitos sobre el patrimonio cultural*. Ed.Comares. Estudios de Derecho Penal y Criminología núm.98. 162 pàgs. Granada.

ROMA, A (2012), "La valoración de los daños arqueológicos y la justicia cautelar en el proceso penal" a *Revista ph* núm.82 (Monogràfic). Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Pàgs.71-74. Sevilla.

ROVIRA, JM (1999), "Nuevas aportaciones al modelo de ocupación de la circunscripción del oppidum de Ilturo (Burriac). Inventario yacimientos ibéricos y romanos del Valle de Cabrera". *XXV Congreso Nacional Arqueología*. Valencia.

ROVIRA, JM (2009), "www.cabrerademarpatrimoni.cat. Web didáctica:"Cabrera de Mar, arqueología i patrimoni". Un ejemplo de reconstrucción o anastilosis virtual de yacimientos y paisajes arqueológicos íberos, romanos y medievales. La infografía al servicio de la arqueología, del patrimonio y de la educación" a *I Congreso Internacional de Arqueología e Informàtica Gràfica, Patrimonio Innovación*. Separata.8 pàgs. Sevilla.

ROVIRA, J; LOPEZ, A i SANMARTI, E (1981), "Excavacions a la cista del Pla de la Pinassa (Sorba; Montmajor, Berguedà)" a *Informació Arqueològica* núm.36-37, pàgs.155-161. Institut de Prehistòria i Arqueologia. Barcelona.

RUBIO DE LA SERNA, J (1886), "Últimas excavacions en la necrópolis ante-romana de Cabrera de Mataró" a *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* núms.94 i 95 (Juliol-Agost de 1886), Tomo VIII, Impremta dels Successors de N Ramírez y Cia.,Pàgs.133-137. Barcelona.

RUBIO DE LA SERNA, J (1887), "Més monedas y altres objectes de la necròpolis de Cabrera" a *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* núms.104,105 i 106 (Maig, Juny i Juliol de 1887), Tomo IX, Impremta dels Successors de N Ramírez y Cia., Pàgs.96-105. Barcelona.

RUBIO DE LA SERNA, J (1889), "Antigüedades descubiertas últimamente en Cabrera de Mataró" a *Boletín de la Real Academia de la Historia*. Tomo XIV. Pàgs.417-427. Madrid.

RUIZ, A i RUEDA, C (2014), "Los exvotos de bronce del Farmm: oppida y santuarios" a *FARMM, Fondo Arqueológico Ricardo Marsal Monzón*. Consejería de Educación, Cultura y Deporte. Junta de Andalucía. Pàgs.131-144. Sevilla.

RUIZ-ZAPATERO, G (1996), "La prospección de superficie en la arqueología española", a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló* núm.17, pàgs.7-20. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques de la Diputació Provincial de Castelló.

RUS, JR (2012), "La protección del patrimonio arqueológico en el Código Penal. Deficiencias y propuestas para una reforma de las leyes sustantivas y procesales" a *Revista ph* núm.82 (Monogràfic). Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Pàgs.54-70. Sevilla.

RUSSELL, JM (2008), "Efforts to Protect Archaeological Sites and Monuments in Iraq" a *Catastrophe!*. Pàgs.29-43. The Oriental Institute Museum of the University of Chicago.

SANCHEZ ARROYO, JA (1998), "Expolio Arqueológico" a *Protección del patrimonio histórico. La Guardia Civil y la conservación de los bienes culturales (Ávila, 1997)*. Junta de Castilla y León-Guardia Civil. Pàgs.137-146. Valladolid.

SANMARTÍ, E (1997), "La transformació del conjunt de la muralla romana d'Empúries en pedrera. Observacions sobre els sistemes emprats en l'explotació del llenç meridional i assaig de cronologia" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol.XXXVI (1996-1996), pàgs.449-467. Girona.

SANTOS, D (2015), "El expolio arqueológico subacuático no comercial: la lucha del arqueólogo contra la ignorancia y el delito" a *La Linde* núm.5, pàgs.40-52. Revista digital d'Arqueologia professional. València.

SERRA RAFOLS, JC (1931), "La Col·lecció Rubio de la Serna al Museu de Barcelona" a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (MCMXXI-XXVI), Vol.VI, Crònica d'Arqueologia i Història de l'Art, pàgs.67-71. Barcelona.

SERRA RAFOLS, JC (1941), "El poblado ibérico del Castellet de Banyoles (Tivissa, Bajo Ebro)" a *Empúries* núm.3, pàgs.15-34. Diputació de Barcelona.

SERRA RAFOLS, JC (1959), "Las excavaciones en la muralla romana de la calle Tapinería, de Barcelona" a *Zephyrus* X, pàgs.129-141. Salamanca.

SERRANO, A (2004), *Introducción a la Criminología*. Ed.Dykinson. Estudios de Criminología y Política Criminal 1. 2ª Edició (Primera edició, 2003). 524 pàgs. Madrid.

SIGÜENZA, C (1986), "Monumental mascarón maya" a *El Museo. Boletín Informatvo del Museo Nacional de Antropología*, Asociación de Amigos del MuseoAC núm.3 (juny), pàgs.21-22. Texte i fotos adaptats a *Arqueología Mexicana*, Vol.IV, núm.21 (setembre-octubre), pàg.74. Especial "Saqueo y destrucción un futuro sin pasado". Editorial Raíces, S.A./Instituto Nacional de Antropología e Historia. México DF.

SINNER, AG (2012), "La ceca de *Illuro*. Estado de la cuestión" a *La moneda de los íberos. Illuro y los talleres layetanos*. Catàleg d'Exposició. Ed. Alejandro G. Sinner. Pàgs.72-83.

SOLIS, F (1996), "Grandes logros en la recuperación del pasado prehispánico" a *Arqueología Mexicana*, Vol.IV, núm.21 (setembre-octubre), pàgs.68-73. Especial "Saqueo y destrucción un futuro sin pasado". Editorial Raíces, S.A./Instituto Nacional de Antropología e Historia. México DF.

SOTO, JE (2014), *Manual de la investigación psicológica del delito. El método VERA*. Ed.Pirámide. 150 pàgs. Madrid.

STONE, EC (2008a), "Patterns of looting in southern Iraq" a *Antiquity* Volum 82, núm.315, pàgs.125-138. Department of Archaeology, Durham University.

STONE, EC (2008b), "The Destruction of Cultural Heritage in Southern Iraq" a *Catastrophe!*. Pàgs.65-80. The Oriental Institute Museum of the University of Chicago.

STRAHLER, AN i STRAHLER, AH (1989), *Geografía Física*. Ediciones Omega, SA. 550 pàgs. Tercera edició. Original nord-americà de 1978. Barcelona.

SUETONIO (1985), *Los doce Césares*. Biblioteca de la Historia núm.7. Ediciones Orbis. Original del segle II dC. Traducció de Jaime Arnal. 344 pàgs. Barcelona.

TERRADAS, J (1971), *Ecologia d'avui*. Editorial Teide, SA. 142 pàgs. Barcelona.

THOMAS, S (2009), *The Relationships between Archaeologists and Metal-detector Users in England and Wales: Impact of the Past and Implications for the Futur*. Ph.D. thesis. Sense paginar. <http://traffickingculture.org/publications/thomas-s-2009-the-relationships-between-archaeologists-and-metal-detector-users-in-england-and-wales-impact-of-the-past-and-implications-for-the-future-ph-d-thesis-newcastle-university/> . Newcastle University.

TORRAS, CA (1888), "Excursió a Argentona, Castell de Burriach y Mont-Cabre. 12 Maig 1878" a *Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas*. Volum II-2, 1878. Tipografia de Jaume Jepús. Pàgs.229-237. Barcelona.

UBACH, P (1994), *Memòries etno-arqueològiques. Vilassar de Dalt, 1934-1993. 6000 anys d'història en el Maresme*. Col·lecció El Montalt núm.18. L'Aixernador. 240 pàgs. Argentona.

VALLVÉ, I (2005), "Manuel Cazorro Ruiz, pioner d'Empúries i col·leccionista" a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol.XLVI, pàgs.367-405. Girona.

VERDAGUER, A (1884), "Excursió col·lectiva a Caldetes y a Sant Andreu de Llevaneras, y visita a la Col·lecció de D.Joan Rubio de la Serna (antiguetats ante-romanas de

Cabrera). Dia 20 de Juliol de 1884" a *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* núms.74 i 75 (Novembre-Desembre de 1884), Tomo VI, Impremta dels Successors de N Ramírez y Cia.,Pàgs.231-245. Barcelona.

VILA, C (1994), "L'Edifici públic de Burriac: Hipòtesis sobre la seva funcionalitat" a *Laietania* núm.9, pàgs.21-31. Museu Comarcal del Maresme. Mataró.

VILARDELL, A (2006), *Memòria de la intervenció arqueològica al Camí de Can Segarra núm.50*. Ref.Memòria 6714. 28 pàgs .

VILLANUEVA, S (1994), "El poblat ibèric de Castellruf. Bressol de l'història d'un poble" a *Notes*. Vol.8. Centre d'Estudis Molletans. Pàgs.11-30. Mollet del Vallès.

VIÑALS, J (1996), "Notícia sobre una sitja ibèrica trobada a Ca l'Angusto (Cabrera de Mar, El Maresme)" a *XII Sessió d'Estudis Mataronins (25.11.1995)*. Museu-Arxiu de Santa Maria-Patronat de Cultura. Pàgs.43-54. Mataró.

VIÑALS, J (2000), "Notícia sobre les habitacions ibèriques de can Borràs (Cabrera de Mar)" a *Segones Jornades d'Arqueologia de Cabrera de Mar i del Maresme (04.07.1998)*. Pàgs.17-29. Ajuntament de Cabrera de Mar.

VIÑALS, J (2013), "Actuació de salvament d'unes restes ibèriques a can Ricard (Cabrera de Mar)" a *XXX Sessió d'Estudis Mataronins (23.11.2013)*. Museu-Arxiu de Santa Maria-Patronat de Cultura. Mataró.

VIVAR, G (2013), *El derelictes d'Illa Pedrosa. Comerç marítim i xarxes de distribució en època tardorrepublicana al Mediterrani centre-occidental*. Universitat de Barcelona. Tesi Doctoral. 408 pàgs. Girona.

VVAA (1988), *Diccionario Ilustrado Latino-Español, Español-Latino Vox*. Bibliograf, SA. 19a edició. 715 pàgs. Barcelona.

VVAA (1995), *Diccionari de la Llengua Catalana*. Institut d'Estudis Catalans. Enciclopèdia Catalana, SA. Primera Edició (setembre 1995). 1908 pàgs. Barcelona.

VVAA (1997), *Egiptomanía*. Assessor científic: Josep Padró. Ed.Planeta-De Agostini, SA. 8 vols. 1928 pàgs. Barcelona.

VVAA (2002), *Documentació jurídica i administrativa*. Direcció General de Política Lingüística del Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. 130 pàgs. Barcelona.

WAXMAN, SH (2011), *Saqueo. El arte de robar arte*. Turner Publicaciones, S.L.. Edició original USA de 2008. 423 pàgs. Madrid.

WILSON, JA (1980), *La cultura egípcia*. Breviarios del Fondo de Cultura Económica. 454 pàgs. Edició original de 1951. México.

YATES, D (2013), "The theft of cultural property in Bolivia: the absence of metal detectors" a *AP: Online Journal in Public Archaeology*, Volum 3 (2013), pàgs.10-13. Ed. JAS Arqueología, SLU., www.arqueologiapublica.es

YATES, D (2014), *Placeres Stucco Temple Facade*. Sense paginar.
http://traffickingculture.org/case_note/placeres-stucco-temple-facade/

YATES, D i BRODIE, N (2012), *Subsistence Digging*. Sense paginar.
<http://traffickingculture.org/encyclopedia/terminology/subsistence-digging/>

ZAMORA, D (2007), *L'oppidum de Burriac. Centre polític de la Laietania ibèrica*. Laietania núm.17. Museu de Mataró-Secció Arqueològica. 368 pàgs. Mataró.

ZAMORA, D (2008), "Can Ros, una nova àrea d'enterrament d'època ibèrica a la vall de Cabrera de Mar" a *Laietania* núm.18. Museu de Mataró-Secció Arqueològica. Pàgs.17-35. Mataró.

ZAMORA, D i GARCIA I ROSELLO, J (2005), "El jaciment arqueològic d'època ibèrica del Turó dels Dos Pins (Cabrera de Mar): l'assentament rural i la torre" a *Laietania* núm.16. Museu de Mataró-Secció Arqueològica. Pàgs.65-152. Mataró.